

Noo yu mujj yi

Usmaan Nuuri Tobbas

Fan la nujëm?

Yaw sama Borom

Yàlla nanga nu aar ci mujjug ñi xuus ci àddina,
alag seen bopp, labal ko ci kaasub ndox.

Yaw sama Boroom, Yaw mi ëpp yërmëndé ñi
am yërmëndé ñëpp, yàlla nanga nu baaxe bärke ak
xéewël ak jikk yu kawé ni nga ko baaxee Sa jaam
yu baax yi, ta nga taarale nu ci taarub àgg ci Yaw,
ta nga def sunug dund ak sunug dee ne seenug dund
ak seenug dee.

Yaw sama Boroom

Yàlla nanga nu baaxe dëggdëggi mbëggéel ak
toroxlu ni nga ko baaxee bindéef yi, ta nga boole
nu ci ñiy yëkkëtik o dëggdëggi ngëm jëm ci Yaw, ta
nga boole nu ci ñiy tuur rongoñi réccu, ta nga may
nu njëggël, ta wërségélé nu xarkanam yu leer ak xol
yuy gërëm bis ba nuy daje ak Yaw.

© Dakar 1433/2012

ISBN: 978-9944-83-438-4

Turu tééré bi ci làkku Turki: Son Nefes

Tekki gi ci wolof : Cheikhouna MBACKE Abdoul Wadoud

Adrees bi:

DÂR Al- ARQAM

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi

Turgut Özal Cad. No: 117 /2-C

Başakşehir, İstambul

Tel: (90-212) 671-0700 (pbx)

Fax: (90-212) 671-0748

Correo-e: info@islamicpublishing.net

<http://www.islamicpublishing.net>

Noo Yu Mujj Yi

FAN LAÑ JËM?

Usmaan Nuuri Tobbas

moo ko taalif ci làkku waa Turki

Cheikhouna MBACKE Abdoul Wadoud

moo ko jëlé ci araab tekki ko ci wolof

Dr Abdou Rahmane Kane

Mooko Top

DÂR AL-ARQAM

UBBITÉG TÉÉRÉ BI

Maangi sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg Moom mi ay turëm sell , Moom mi ni wërsëgëlé mbégtém ngëm akug dalam.

Maangi ñaan yit Yàlla dolli xéewël akug mucc ndamul bindéef yi sunu sang Muhammad mi doonoon sababugénné nit ñi ci réer giy lëndëm yóbbu leen ci ngëm giy leer Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ginaaw lóolu nag:

Tééré bii nuy xamle nii mingi doonoon, ci cosaan, ay bind yu ñu siiwéléwoon ci siiwalukaay bi ñuy wax “Alton Ulug” ginaaw bi Yàlla baaxe nu nu man koo dajale cib tééré. Ci ubbité gii nag danan ëndi cig gàttal li tééré bi làmboo bu ko defee nuy wax ne:

Nit de ca waxtu wa mu génnée ca kërug tumuránke gi mu dikk ngir ñu nattu ko seet ko ci la taxawe ci buntub dund gu sax. Dund googee amna yaari bunt: benn bi day àggale cig pert gu bir, bi ci des de àggale ci texe gu sax. Noo yu mujj yiy ténkub dundug jaam bi day wone ci yaari bunt yi bi ci jaam bi di jaar ba dem ca dund gu sax googee.

Ci wàll gii, saa sune ci sunug dund daa wara jàlle ci taar bu ñor bu matum xel bob yittéwóo ak xalaat ci noo yu mujj yi ak yàkkamti ko moo koy ëmb, ndax saa su melne saa soosee nga xamne man ñaño def ñuy ubbi sunuy gët di xool dund gu sax gi ci bunt biy àggale ci texe gi. Lóolu moo tax nu wara nekk ci fuglu gu sax ci lu aju ci **Noo yu mujj yi** ci àddina jiy jeex jii.

Liy dëgg nag moodi ne junj biy njëkkë wone ni sunu mbir di deme bu àllaaxiraa day feeñ ci sunu nekkiin ci **Noo yu mujj yi**. Ta

bépp jam bu baax warnaa waajal ay nooam yu néew yi muy am ci àddina jii di jeexi ngir waajal saa sii. Ngir nag nu am dundug àllaaxira gut exe danuy war di dund dundug àddina gi fu nu toll ci njub ak sell ak leer ak dal ta nu taaral dundug àddina gii ci jëf yu baax. Dund gi kat dafa mal ne toqi ndox yuy fees ab kopp, bu ko defee leeraayu kopp bi akug sellam day aju ci leeraayu toq yi ak seenug sell. Toq gu mujj giy tax kaas bi fees bay tuuru nag mooy tollook **Noo yu mujj yi**. Ta dikkna ci àddiis ne:

“Nit ki ci mi mu dund lay faatoo, ci li mu faatoo yit lay dekkee”.

(Al- Manâwî, Faydu-l Qadîr sharhu-l jâmi’ as- saghîr, xaajub 5^{ed}, xëtu 663^{ed}).

Noo gu mujj gi nag dafa mel ne seetu buy melxati bu dara taqalul, buy won kune ag mujjëm. Ba taxna nit ki day gis bppam ca melo wa mu gënë leere gën caa selle ca noo gu mujj ga. Ni ko waykat bu mag bii dëkk Turki di Najîb Fâdil waxe rek:

*Ca jamono joojee kiiraay ya di wuññiku di wàcc,
lay doo nag ñaw ak xel mooy nga mana teeru malaaka
miy raye man koo yaatal*

Li jaam bi def cig dundëm lépp deef ko koy won ci jamono joojee mu gis ko ci xolam ak bëtëm. Lii moo tax amul lu gënë mana leeralal nit gën koo mana jàngal jamono ji muy faatu.

Li am moodi ne noo yi nuy noyi yépp ñuy àndak li nuy def ci dundug àddina gii ciy jaamu Yàlla aki jikkó aki jëflënteek bindéef yi, noo yooyu daanaka ay jutukaay lañ yu nuy won sunuy noo yu mujj, ta yit dañuy wone na ñuy nekke bu àllaaxiraa nu raw ni ñuy wonee sunu nekkiin ci àddina jii.

Sunug dund ci biir bàmmeele kat, ta muy wéy ba yawmal qiyaam, day dëppóo ak sunu nekkiin ak sunuy jëf ci àddina. Kon nag man nanoo soppo faatu muy ndam ak **“guddig céetu”** baña

doon lu lëndëm këriis lu tiis, baña doon yit yoonu pert gu bir. Lii nag mooy doxiinu ñi xam dee tay waajal muj ga ñuy xemmeema am ginaaw bu ñu faatoo.

jaam yu mel nii nag dañuy dund ci anam gi gënë rafet gënë bārkeel, bu ko defee ñu àndak bindéef yi di tudd Yàlla di ko fàttliku, di dundël waxtuy njël yiy waxtuy tudd Yàlla yi ëpp bārke ak leer. Li am moodi ne ñiy nelaw ci waxtuy njël yi bañ koy def ne seeni bëccëg, dañ leen di xañ ba fàww bārke bii ak may gii ak leer gii niki nga xamene waamew noor du saxal dara buy wàcc cig tàkk ak géej gi ak doj yu tēx yu rattax yi.

Ngir nag jaami Yàlla yu baax yi baña tàbbi ci càggante gu mel nii, moo tax ñoom duñu sori jawwi “**Alquraan ak xalaat**”, dañuy jàngé ci jaww yu bārkeel yooyu yit ne amna yatti bir ci dundug àddina gii yoy meloy Yàlla yi da ciy feeñe ci anam gu mat sèkk ta ñooy: nit, ak Alquraan, ak bindéef yi ci des.

Bindéef yi kon ci yi ëpp solo ci yatt yii la bokk, ndax tééréb ay bóot la yu feesak màndarka yiy xëccé, ta yit turi Yàlla yi da ciy feeñe. Ñoom daal Alquraan ju ne cell lay nuru. Alquraan yit àddina la joj ày màndargaam wax leef ko def.

Nit nag moom day xamukaay bu nekk fi ñaar yi di dajee, doon yit màndarga mi Yàlla di feeñale mbirëm. Ñi xam Yàlla nag di dundé yëgyëg bii dañuy xame, ci jawwi Alquraan ak xalaat, ne Alquraan day nekk ci kanam ba fàww xamxam di topp ci ginaawam ba fàww; ndax Alquraan du xamxamu nit bu lott waaye xamxam bu jógé fa Yàlla la bu Yàlla mu Mu tedd mi ta màgg xéewélé nit ñi, saxale ci yit laltaayi xamxam yi ci àddina yépp, ta Moom mooy ki bind jumtukaay yi ñuy xame.

Kon ci wàll gii manessnaa wax ci Alquraan ak xalaat ne bokkna ci dëgg yi gënë màgg yi ñu mana xam bu ñu dëgërélé

sunu xalaat ci Alquraan kon danan am ci mäggaay ak rëyaay lu toll ne peppu dugub wu ndaw lool wu mujj doon garab gu mag gu rëy ngir suuf si mu saxe. Dëgg la sax ne leerug Alquraan du jeex njubëm gu kawe gi yit amul fu mu yam, waaye nag sunu manmanu bopp ci xalaat dafa mel ne peppu dugub wu wow wu amul suuf su ko saxal. Bunu sukkëndikóo ci lóoloo nag danuy xam ne nun jaam ñi amunu xéewël gu gënë mag xam gi nuy xame ci alquraan ju tedd ji kaweg Yàlla gu sax gi.

Kon nag xol yiy xalaat ci dëgg yu kawe yi dana mana laabe ci tuub ak tuuri rongoon ci birëm ak bittéem ci àddina jay jeex joojee di kërug nattu doon yit kërug njuumte aki moy. Dara nag gënuta rafet melal gi waykat bi melal jaam yu ràññiku yii bay wax naa:

*Ñoom kat dañuy jëf di sonn ngir man di féey ci jawwi ruu
Waaye danañ tegoo lori raam ci kaw suuf si*

*Dañuy sàbbaal lu toll ne bidiw yi
Di julli ci sàppe su mujj si*

*Ta bu seeni gët tarfatiwoon xool ludul Yàlla senn saa rek
Rongoñ yuy sottiku giirug dund mooy doon seenug pay*

Kon ñoom dañuy ñaan seen Boroom fu ñu toll di def lu ñu man ngir mana àgg ci dëgg gii. Sunu Boroom Mu tedd mi ta mäggingi mingi wax ci ñoom naa:

قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

“Neel: sama Boroom du leen faale bu dul woon seen ñaan. Dangeena weddi moo tax, ta mbugël mi ngeen yayoo dig dara du tee mu am” (laaya ji mujj ci saaru Al- furqân).

Ci nii nag la seenug xam gu kawe gii taxe ñuy dund ci sen biir ne man nañoo doon xeet wi gën ci xeet yi. Lii moo tax yit

ñuy wodd aka taarale seeni jikkó ak seen bir yépp taarub woote jëmé ci dëgg ak yiw, ndax yoon wi leen di jëmé ci ñu nekk xeet wi gën fii lay jaar. Ci lóolu la Yàlla Miy dëgg di waxe ne:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ
تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«*Yéena gën ci xeet yi masa am. Dangeen di diglé lu baax di tere lu bon ta gëm Yàlla*» (laayay 110^{eel} ci saaru Âli 'Imrân).

Li am nag moodi ne ñiy dund cig takku ak cawarte gu wér ngir warugar wu kawee woowe ta mooy diglé lu baax ak tere lu bon ci anam gi ñu ko bëggé, ñooñu dañuy taaralseen dundug xol ak seen dundug biir ci nooyug Lislam akug lewetam akub taaram, tayit dañuy doon misaal yuy royuwaay ci seeni melo ak seeni wax ak seeni jéf ci woote ak soñnee ci lu baax ak jottli dëgg. Nii dañuy sottal woote bi jëmé ci dëgg aku yiw ci biir mbóotum laaya ju tedd jiy wax naa:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

«*Nanga woote jëmé ci yoonu sa Boroom ta defe ko ag xereñ ak waaraate gu rafet, ta nanga waxtaan ak ñoom ci anam gi gënë rafet. Sa Boroom kat moo gënë xam ki réer bàyyi aw yoonam moo gënë xam yit ñi gindiku*» (laayay 125^{eel} ci saaru An- nahl).

Nii nag la taar yii di wonee taarub mbirum jullit bi ak jëfem jiy tàppewu cib xolam akug dundëm. Li waral lóolu moodi ne jullit bi dafa jaadu ci moom muy gënë fonk ñeneen ñi ci boppam, ta moom mingi ci njobbaxtanu teddnga ju feñ ak ju nëbbu. Niki

nga xamene am am bu amul dayo mooy nekk ci biirëm ngir li muy ñàkka aajowoo li ci yoxoy nit ñi. Ndax jikkóy yaxantu yi mu amoon dañoo feesalewoon bàrke yaxantoom ga Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta jàngoro yu bon yi mel ne ribaa amuñwoon yoon ca fàggoom gu lew ga, ta alalam da koy joxe ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg muy bor bu rafet. Ci wàll gii nag day sàmmoonteeek nattuwaay yi jógé fa Yàlla ba tax muy bàyyi xel la gënë sew ci mbirum bor ak leb ci li nit ñi di séq, ndaxte jullit boobee dafa tabax digëntéemak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci mbëggéel. Tabaxna ak xaritoo yit digëntéem ak wàllyu yi, ta dëgërëlena xaritoo gii ci am kólléré. Ta du wonewu ci kanami xaritam muk ngir lu mu leen di defal, ta yit du bëgg ñu koy tagg ngir kólléré gii. Nii rek la nekke roytéef ngir ñi gëm ci jikkóom yépp ak meloom yépp. Ci tolluwaay bii nag lépp lu Yàlla dogal da koy may ak sell ak noflaay.

Sunu bokk yu tedd yiy jàng tééré bi,

Bir yi nu leen jéema jottli ci sunu tééré bii nu tuddé «Noo yu mujj yi» day làmboo li nu wax lépp.

Bu lóolu jàllee yit waxtaanenan kenn ci soppey Yàlla yu mag yi koo xamne àggena xarkanam bu leer ca péeyub Yàlla ba ta fekk mu waajalewoooooon Noo gu mujj gi ruu gu kawe guy fëkk gët yi di jaaxal xol yi. Lii nag wonenan ko ci xaaj bu nu tuddé «**Musaa Afandi –Yàlla neef laabal mbótam- jógé ci ngëm ba ci rafetal**» ngir li mu doon misaal mu yayoo topp. Naka nóonu yit yokknan ci tëjtég sunu tééré bigëstu bi surnaal bi tudd «**Alton Ulug**» def ta mu aju ci sunu tééré bi tudd «**At- tasawwuf mina-l imân ila-l ihsân**» ta nu wone ci yoonu tasawuf wu màgg wi nit ñu màgg ñooñu jaaroon, feeñal ci yit yoon wovee akug màggaayam akug matam. La nu ca jubluwoon nag mooy wone ne tasawuf dëgg

mooy dund dëggdëggi Allquraan ak Sunna ta amus lëf ci ay bóot ak xel mu rafet.

Ta jépp wax walla nekkiin walla doxaliin wu wuuteek Alquraan ak Sunna ak neen la. Ngir wone dëgg gii waxeefna ne sariya –ta mooy yoon wi Yàlla réddël nit ñi- mooy jën wu sax wi lépp di wër. Waxnan ca yit cig gàttal né ta du dund tasawuf waaye kon diiné jóoju du àndak sellal. Lóolu li muy firi moodi ne dund Lislalam gu àndul ak tasawuf mi doon yarub biir du mana àggale nit ki ci jaamu Yàlla gi nga xamne màndargaam mooy «**Nangay jaamu Yàlla melne yaangi koy gis**».

Ta ñi dul àgg ci tolluwaay bii dañuy am ag xat aki jafe jafe ci waxtuw Noo yu mujj ya. Lóolu nag li muy firi moodi ne li sunug jaamu di taxaw –ngir nu mana jàll jëm ca dund gay sax ci waxtuw sunu noo gu mujj- mingi jaar ci jaamu Yàlla ci ron màndargaam «**Nangay jaamu Yàlla melne yaangi koy gis**».

Warnanuy baña fàtte nag ne nit day dajeeq yiy sabab dee yi dul jeex guddi ak bëccëg moo xam mu yëg ko mbaa mu bañ koo yëg. Dee daal day làqu nëbbutu nit saa sune. Sunu kilifa Jalâl ad-dîn ar- Rûmî –Yàlla neef laabal mbóotam- waxna ci tééréem bi tudd *Al- mathnawî* di wone mbir mii: «saa sune rek, ca dëggdëgg, deewug ab xaaj ci sag ruu la, saa sune yit waxtuw jébbleg ruu gi la, saa sune yit sag dund mingi jàll».

Li am dëgg moodi ne nit ki bis bune day sori dund giy jeexi di gënë jege bàmmeel ab jéegó. Xanaa du ne bis bune aw xët wu ñuy lem ci sunug dund rekk la?

Doj wune ci bàmmeel wow celleerug dee moo koy muur kuy xelal ku wóor la. Xayna sax def gi ñuy def bàmmeel yi ci biir dëkk yi ak ci ètti jàkka yi ag ci weti yoon wi, xayna lóolu day wone xalaat gu ñuy xalaat dee, ta yit da lay woo ngir ngay nosnd

ci àddina ci nu dëppóo ak dee gii. Waggi baat yu néew doole yii daal àttanul diisaayu dee gu raglu gi, ta kàttan yépp ak kiliftéef yépp bu ñu jàkkaarlook dee dañuy jeex.

Dee daal mooy tukkiig àddinay nit kune, ta warnanoo yeewu balaa sunu àddinay tu kki ngir nu baña bokk ci ñiy réccu, ndax képp kuy jeex wóorna ne dana dajeek malaakam dee ci waxtu wu mu dul xam ak bérëb bu mu dul xam, ta amul fu nit ki mana dawee dee ba récc. Nit ki kon bu demee nii warnaa jël wàllam ca laaya joojee: «**Nangeen daw kon jëm fa Yàlla**» (laayay 50^{ed} ci saaru *Ad- dâriyât*) warnaa am lu ko wóor yit ci ne benn wéeruwaay bi am mooy yërmëndey Yàlla.

Ta benn jaam nag –bu ñu ci génnée yónént yi- manuta dogu ci ne dana mucc ci tànkam tarxiis wàcc yoonu ngëm. Lii moo tax ku gëm kune warnaa fonk xéewëlug dund gi ñu ko baaxe ci anam gi yell. Ta wenn yoon wiy taxa mucc ci ngelawul dee lu seed li mooy nga jéema dund ci anam gu rafet. Ndax ñiy waajal dee duñu ragal dee waaye dañuy gatandu dee gii jàppe ko yoon wuy taxa àgg ci dund giy sax. Nii nag ñooy jaam yu texe yi àgg ci «**rafetal dee**» maanaam mu doon seen noflaay ak seenug dal.

Ñi nga xamne nag ñoom dañoo fàtte seen àllaaxira dund cig càggante, ñoom manuñoo mucc ci yëg liw bu metti bu ñu jàllaarlook ragloom ga ak lëndëmam ga. Dara gënuta rafet li sunu kilifa Jalâl ad-dîn ar- Rûmî –Yàlla neef laabal mbóotam ba mu naa:

«Ée sama doom! Deewug nit kune kat namu ko bëggé lay ame ak anam ga mu ko bëggé. Dee kat day mel ne noon bu raglu ci ñiy noonoo dee di ko daw di ko sib ta duñu xalaat ne mooy yoon wi leen di àggale fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Dee day mel ne yit ab xarit ci ñiy xaritook dee di ko bëgg».

Liy dëgg moodi ne Noo yu mujj yi ab seetu la bu amul xosu xosu amul tilim tilim. Ta nit kune day gis ca seetu boobee dundam gépp, la cay lu baax ak la cay lu bon, ca anam ga gënë leer. Ta ca waxtu woowa càggante ak dëgër bopp du muur gët yi ak nopp yi waaye kay deefdi muri kiiraay yooya yépp ak mboolem xeeti nangu njuumte yi dañuy jañ xel ak yëgyëg ci jawwi réccu. Lii moo tax warunoo def Noo yu mujj yi seetu bi nuy gise sunug dund ta fekk nuy naqarlu aka réccu.

Ta seetu boobee du dugg ci sunug dund ludul bu nuy dund ci leerug Alquraan ju tedd ji ak Sunna su sell si; ndax ñi texe dëggdëgg ñooy ñi mana xam seen bopp lu jiitu ñuy dajeeq dee.

Ci mujjug ubbitég tééré bii maangi sant sama ñaari bokk yii di M. Ali Ashmali ak M. Akef Jonay ñoom ñaar ñi ma jàpple bi may taalif tééré bii, maangi ñaan Yàlla yit mu defal leen ci seen jëf jii yoolub sarax bu sax di wéy ta fay leen ci jëf jii.

Kon nag Yàlla noongi Lay ñaan nga def sunu Noo gu mujj muy palanteer bu nuy gise sunub neexal ak sunug pay gi nga nu defal ci dund giy sax... Aamiin.

Usmaan Nuuri Tobbas
Istambul – Askadar / 2010

Noo yu mujj yi (1)

Nit de day jàkkaarlook dee ay yoon yees manuta lim diirub
dundëm gépp. Wérédi yiy feev, ak mbett yu tiis yiy xew,
ak musiba yiy am, ak xewxew yu wzorédi yu bari yiy am ci
dund gi ci saa sune.

Ndax bir yooyu yépp duv kiraay lu woyof lool digënté dee
ak nit ki.

NOO YU MUJJ YI (1)

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de dafa jagleel boppam rek mellow des bañ fee jóg. Ndax mujjug jaamam yépp mooy jeex jógé fi. Ci lii la laaya ju tedd ji di waxe ne:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

“Képp ak lépp lu nekk ci kaw suuf day jeexi” (laayay 26^{eel} ci saaru Ar-rahmân).

Laaya ju tedd jii yit:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

“Bakkan bune dana mos dee, ta dananu leen nattoo jàmm aku ay, ta fi Nun lañu leen di déllóosi” (laayay 35^{eel} ci saaru Al-anbiyâ).

Ci anam gii nag lay doone lu manuta ñàkk nit ki moom di dëkké xalaat ci dëgg gii di gu sax. Lii moo tax yit nugis jeneen laaya ji di wax naa:

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

“Tartari dee yi dàldinay agsi di dëgg. Loolee mooy la nga daa moytu” (laayay 19^{eel} ci saaru Qâf).

Nit kon deef koo yabal ci àddina jii di jeexi ngir nattu ko. Lii moo tax jublu gi genë mag di jaam bi di góorgóorlu ngir am

ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg amit àjjana jiy kërug jàmm.
Liy sottal jublu gii nag laaya jii ëmbna ko:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

**“Ca bis ba alal dul jariñ walla ay doom. Xanaa rek ku dikk
fa Yàlla ëndaale xol bu mucc”** (laayay 88^{ed} ak 89^{ed} ci saaru Ash- shu‘arà).

Sottal mbir mii nag ci yar bakkan lay mana ame. Ta dëggdëggi yar bakkan mooy nangul Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nagu gu mat sëkk ak topp ko. Maanaam mana am ab cér ci dundug yónént gi mat ñaar fukki at ak yatt. Walla ñune am ab cér ci jawwi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak muccm ndax Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa wàcci Alquraan ci xolub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta mu jaar ci Jibriil Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Lóolu moo tax jaamu Yàllay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc aki waxam aki jëflëntéem aki doxaliinam, moo tax yii yépp ñu jape leen yuy firi Alquraan ju tedd ji.

Ci biir dëgg yii nag ngir nu am ab cér ci dundug xol gu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, dañuy sàrt Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gënël nu boroom kër ak soxna ak doom ak alal, cig gàttal mu gënël nu lépp.

Mbëggéel gii nag day may jaam bi mu bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, maanaam bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, bëgg Yàlla yit mooy bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ci nii nag lay ware xol bi àgg ca tolluwaay boobee ngir mu mana amug jokku.

Yii nag ñooy jéegu yi gënë rafet yi ñuy waajale Noo yu mujj yi. Niki nga xame ne toq giy mujja dugg ci kaas bi ba tax mu fees

ba tuuru day mel ne dafa wuuteek toq ya ko jiitu, noonu yit la sunu **Noo yu mujj yi** mel. Lóolu li muy firi moodi ne sunu noo gu mujj la cay juddóo day aju rek ca sunu noo ya ko jiitu. Lii moo tax yit waajal noo yu mjj yi di aju ci anam yanudoon efëndikóo noo ya nu noyyiwoon ba waxtu woowa.

Xejji Yàlla yiy jeexal seenug dund ci bëgg Yàlla akub Yónéntam tay tarale waxtu yooyee jëf yu baax, ñooña dañuy tuxu ca saa yu mujj ya fekk ñuy ñu texe ñu àndak baatu seede bi ak baatu wéetël Yàlla bi, maanam dañuy dajeeek mbég ma Yónént bi xamlewoon ba mu nee:

“Ku waxam ju mujj doon “amul ku yayoo jaamu kudul Yàlla” day dugg àjjana” (*Abû Dâwûd, buntub Al- janâiz*).

Maanaam ñiy àndak baatub wéetël Yàlla dañuy àndak moom dem bu saa su mujj sa agsee, ndax bu ñudaa wax **“amul”** gi ci baatub wéetël Yàlla bi dañudaa far ci seeni xol mboolem bindéef yi ak gállankoor yu bannex yi ak xérëm yi. Bu ñudaa wax **“amul”** dañudaa feesale seeni xol bëgg Yàlla rek. Warnañoo xam nag ne bindéef yooyee kër gyy jeex la gu kàttanug Yàlla sos taarale ko junniy junniy nataal.

Amul lenn ci bindéef yi nag leef bind cig neen. Li am kay moodi ne li nit di bëgg ci dundug àddinaam mooy texe ca àllaaxira. Lii moo tax sunu Boroom yee nu nun ay jaamam dàldi ne:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ
وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu” (*laayay 102nd ci saaru Âli ‘Imrân*).

Dee giy dab luy dund lune ci lu amul sikki sàkka waxtuw tàggu dund gii di jeexi la, ta mooy tukkiteg àddinay boroom ruu gune Lii moo tax nu wara baña fàtte ne nit ki bis bune, guddi ak bëccëg, day dajeeek yuy sabab dee yu dul jeex. Dee yit mingi xaar nit ki saa sune. Ci lóolu la sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef laabal mbóotëm- di waxe ci tééréem bi tudd *Al- mathnawî* naa:

“Saa sune, ca dëggdëgg, dee la gu ab xaaj ci sag dund di dee, ta saa sune waxtuw jébbé sag ruu la, ta saa sune sag dund mingi dem”.

Ndax kon nun dëggdëgg bis bune danuy gënë sori dund giy jeexi di gënë jege bàmmeel? Ndax yit bis bune doon na ludul aw këyit wu nuy xotti ci arminaatu dund gi?

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* mingi yeeaat nit ki ngir càggante bañ koo dal ci jàmmaarlook dund giy ñëwak doole melne dex guj daw, muy wax ne:

“Yaw nit ki, xoolal **Noo yu mujj yi** ci seetu bi, Ta bu la fen wi ci seetu bi nax! Ag waxambaane kat cig màggat rek lay mujj, ab tabax yit suuf rek lay mujj doon bis.

Sunug noo gu mujj kat mbóotum Yàlla la ci biir mbóot yu bari lool. Maanaam dee minga xamne mooy li nu gënë wóor ci sunu ëllëg ag amam ak waxtu wi muy am ci dogalub Yàla la wékku.

Dëggdëgg nit kid ay jàkkaarlook dee yoon yu dul jeex ci dundëm gépp. Wérédi yiy dal nit ki, ak xewxew yiy bette ta kenn du ko séentu, ak musiba yiy xew, ak bir yu wóorédi yu bari yiy am ci dund gi saa sune, yii di fi jaar ta, ndaysaan! Nit ki du ci jëlë bind ngir ag lottam akug càgganteem... Ndax bir yóoyu yépp duñ kiiraay lu woyof yu dox digënté dund ak dee?

Ci anam góogu kon nit kid ay dugg bis bune yoon yu dul jeex ci li laaya yu tedd yooyee ñu tudd ci ginaaw di wax. Ci geneen wàll yit, joxeefna ko ci dundug àddina gii ay yooni yoon pose ak jàppndal gog deesu ko ko jox bu àllaaxiraa. Waaye loolu teewul, nit mi waroona amug yëg akug moytu gu mat toog rek di seetaan xobi dundëm gi di rot benn benn cig càggante gu mag, ñàkk ag yëg ba melne doj yu tëx yi dul mana tÿyé dara ci ci toqi taw yiy sottiku ci kawam.

Nun daal bis ba nu juddóo rek la nuy tàmbli di dee tuuti tuuti bis bune. Bis bune danuy dox jëm ci dee màkk ta dunu ko yëg. Dara gënuta rafet laaya ju tedd joojee di wone ne saa su jáll ci jamono ji rek danuy jegeel dëgg gi, tax munaa:

وَمَنْ نَعَزَّهُ نُنَكِّسُهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

«*Ku Nu guddël fanam danan ko delloo ginaaw cib bindëm. Xanaa ñoom duñu xalaat?*» (laayay 68^{ed} ci saaru Yâsin).

Amoon na jaamub Yàlla bu baax bu tudd *Quss ibn Sâidah*, ta mu dundóon lu jiitu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, xamlewoon yit ag dikkëm. Dafa masa taxaw ca màrseb Okaas di waxtaane dund gii di jeexi ci anam gu rafet ak li ciy xew ta dëppóok li laaya ji weesu wax, mu dàldi ne: «Êe gaa ñi! déglu leen ta jàpp ko, ta bu ngeen ko jàppee ngeen jariño ko.

Ku dund kat dana faatu, ta ku faatu mbirëm jeex, ta lépp lu ci kanam dana agsi, ab taw ak gàncax ak am am akub dund aki baay aki nday ak ñuy dund ak ñu dee, dajaloo ak tàqalikoo aki màndarga ak suuf suy saxal, aki géej yu am ay duus. Lu waral may gis nit ñi ñuy dem ta duñu déllusi? Ndax barab bi da leena neex ñu far dëkk wàlla dañu leen faa bàyyi ñu far nelaw? Quss de giiña ngiiñ lol du jaas ne Yàlla amna diiné ju ko gënël seen diiné

ji ngeen nekk akub yónént bob waxtoom jotna ta ag dikkëm jegena. Texe ñeelna ku ko gëm ba mu gindi ko, alkande yit ñeelna ku wuuteek moom ta moy ko». Ginaaw ba mu ne: Ña sàgganoon ca xeet ya jàll toroxnañ! Gaa ñi, ana baay ya ak maam ya? Ana Samóod ak Aad? Ana Firawna yu amoon doole ya? Ana ña doon tabax di yëkkëti ay tax di taaral ta alal aki doom woroon leen? Ana ka bewoon daan tooñ ta doon dajale alal did enc tanewoon: may seen boroom bi gënë kawe? Xanaa ñooña ëppuñ leen woon alal yéen, gënóon leena guddi fan, ëppóon leen ay mébét? Suuf si dëbbna leen ba ñu moka, daggte leen; ba seen yax yaa nga noonee funux, seen kër ya gent, ay till dëkké ko. Du nóonu de! Yàlla rekka fi nekk Moom miy Kenn di ki yayoo jaamu, du ky jur mbaa ku ñu jur».

Nun yitam bis ba nuy matal sunu noo yu néew yi ci yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ca noyyi sunuy noo yu mujj danañ dajeeek dee mooxam dana àndak tàggu àddina ak yi nu ciy yeew yépp walla déet. Waaye daje gii nag du doonug dee ci jaam yu dëggu yu bëgg Yàlla yi Moom mu tedd mi ta màgg, waaye kay ag dekkal gu texe lay doon ta yit **guddig séetu** lay doon ci ñoom. Ngir numel ne ñoom nag dangaa wara àgg ci mbóotum **“Deeleen bala ngeena dee”**.

Sunu kilifa gi wonena mbóot mii ci wax ju jot, mu dàldine:

“Deeleen ngir ngeen dund”.

Naka nóono yit siidinaa Àliyu wonena ko bamu nee:

“Nit ñi dañuy nelaw, bu ñu faatoo dàldi yeewu”.

Ci anam gii nag la nuy wara xame ne dunu mana not sunu yëgyëgi bannex yi ak sunu bëggbëggi àddina yi ca dund googee ak ruu gu rabe gi ñu df ci nun, waaye nngi mana defe loola ci ruu gi jógé fa Yàlla ta mu def ko ci nun nit ñi.

Lii mo tax dee gi gënë tiis mooy nga sàggan ba fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak baña am ngërëmëm. Ndax ki Ko gëm warnaa xam nan lay dundé ak nan lay deeye wara tàbbi yit ci yoon wu koy jëlé ci ngëm àggale ko ci rafetal; ndax –bu yónént yi jàllee amul nit ku am xel mu dal ci anam gi ko deedi fekk ak anam gi muy dekkeeji.

Ta li mbir miy deme nii tewul nuy gis Yuusufa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muy woyoflu ci kanam uy woyoflu ci kanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ko ñaan naa:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

«*Yaway sama kilifë di sama péeté àddina ak àllaaxira. Maangi lay ñaan boo may jël mu fekk may ku La nangul di ab jullit ta nga àggale ma ca ñu baax ña*» (laayay 101^{eel} ci saaru Yūsuf). Lii nag maanaa mu xóot ta màgg la nu ci mana déggé.

Ci wàll gii nag bépp jaam bu bëggë am ñol bu jag manuta ñakka dund ci digënté ragal ak yaakaar, ta toftal ca loola dëgërël dundug ruu googee gu àndak teewlu ak fuglu gog xol, ta muy jeexal ag dundëm ci yittéwóo sax cig ngëm ba faatu ak buy noyyi nooam gu mujj mu fekk ko ca anam googa.

Junj bi njëkk ci junj yi ta gën cee leer ta nuy won na nuy nekke ca àllaaxira day feeñ ci jamonoy sunuy **Noo yu mujj yi**. Alquraan ju tedd jiy balluwaayu njub gu sax gi mingi nuy won benn ci nataali jàmbari ngëm yi ta ñooy ña daa jabaral Firawna ta mujjóon gën dàldi jànkonteek moom ba ca seen noo gu mujj ngir am mucc gu sax, mingi nuy won yit pay gi leen Yàlla baaxe.

Ni mu ame moodi ne jabari Firawna ya ba ñu jàkkaarlook xarbaax gu leer ga feeñoon ca loxol sunu sang Musaa, dañoo sujóot ca saa sa ñu terale leen xéewëlug ngëm:

«Ñune: gëmnanu Boroom bindéef yi, Boroom Musaa ak Aaroonaa» (laayay 121^{eel} ak 122^{eel} ci saaru Al- a'ráf).

Waaye Firawna mu gàtt xel ma da leena mere, tëkku leen melne moo yilif seeni xol ngir nguur ak doole ja mu amoon:

«Firawna ne: Ā! dangeen koo gëm ta amulee ci sama ndigël? Lii daal wóorna ne pexe mu ngeen fexe ci dëkk bi la ngir génné fi waa dëkk bi, waaye nag dangeen xam! Danaa daggte seeni yoxo ak seeni tànk jállawle leen ta danaa leen ray yeen ñépp daaj leen ci ay want» (laayay 123^{eel} ak 124^{eel} ci saaru Al- a'ráf).

Jabar ya nag ñoom ñanga woon ci cofeel gu xóot gu lalu ci ngëm doon baamu ca kaw:

«Ñune: ragalunu dara; ndax fa sunu Boroom la nuy dellu. Nun daal li nuy xemmeem mooy sunu Boroom jéggël nu sunuy njuumte ci li nu jiiitu ci ñi gëm» (laayay 50^{eel} ak 51^{eel} ci saaru Ash-shu'arâ).

Ndaw waxiin wu rafet! Ñoom kat ba ñu jàkkaarlook tooñ gii dañoo dàldi woyoflu jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, du ngir mu xettli leen ci tooñ gi waaye dañuy jébbé seeni ruu ca noo gu mujj ga fekk ñuy ñu nangul Yàlla diy jullit ta seenug ngëm wàññikuwul dara, ñu naa:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

«Ta kat mereewoo nu ludul li nu gëm tegtali sunu Boroom yi bi ñu agsee fi nun. Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu sotti ag muñ ta boo nuy jël fekk nu nekk ñu La nangul diy jullit» (laayay 126^{eel} ci saaru Al- a'ráf).

Ta ca mujj ga àggnañ ci nekkak Yàlla Mu tedd mi ta màgg fekk ñuy ñu faatu ci aw yoonam di ay gaayam; ndax ñoom

gindiku gi ñu dindiku dafa tax ñu jaayante ñu daaj leen ciy want, daggte seeni tànk ak seeni yoxo.

Niki nga xameene ñu bew ña dañoo lakkoon waa xunti ya sànni leen ciy xunti yu feesak sawara ngir la ñu gëmóon Yàlla, waaye ñu gëm ña ta dëggu tooñ gii taxul ñu génn ci seenug ngëm teewut yit seenug ngëm tax ñu tàbbi ci cofeel gu kawe ñeel Yàlla gu lalu ci ngëm ba ñu jëmée ci dee ta ànduñ ca ak denndenñ walla ragal ci seenub wooti, ndax ñi ragal Yàlla ta muy dëgg ci ñoom duñu ragal leneen.

Abiibu may minise ba ta bokkoon ca waa dëkk ba ñu mbugëlóon mingi nii, dañu koo sànniy xeer ray ko ngir ngëmëm akub wooteem, waaye ca nooam yu mujj ya ba muy tàggu àddina juy jeexi jii di dëgmël àllaaxira, ba mu gisee mayi Yàlla ya muy ami ca àllaaxira dafa yëg aw tiis aku naqar ci càganteg aw xetam, mu dàldi ne:

«Aka neexoon sama xeet wi xam li ma Yàlla jéggël ak li mu ma boole ci ñi ñu teral!» (laayay 26^{ed} ak 27^{ed} ci saaru Yâsîn).

Ndax moom li ñu ko faye ci sànni gi ñu ko sànniy xeer ci àddina juy jeexi jii mooy mu am texe gu sax gu dul jeex ca àllaaxira.

Ba tayit waa Rom ak waa Geres ak jaamukati xérëm ya ca jamono ya diinéy nasaraan njëkkë tasaaroo dañudaa jël ña gëm di leen sànni gaynde yu xiif ya tay seetaan ñoom di bég.

Ñu gëm ñii nag ñoom dañudoon xeexak gaynde ya, du ngir des ci dund gi waaye ngir xettli seenug ngëm rawale ko. Moo tax dañoo muñ tooñ gu jéggi dayo gii ndax dañoo doylowoon pay gu kawe ga nekk fa yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Ta amul sikki sàkka ci ne melo yu kawe yii li ko waral mooy li ñu manoonna yëg ci seenug dund ne «**ñoom ñingi nekkak Yàlla** Mu tedd mi ta màgg». Ci wàll gii yit li doon seen kàttan mooy ñu nekkak Yàlla àndak Moom, ta lóolu mooy njobbaxtanu nekk jaam.

Dafa am waaraatekat bu mas di waxtaane biri yawmal qiyaam ta fekk sunu kilifa sèriñ Siblii bokk ca ña teew. Ba jotaay ba di bëggë jeex waaraatekat ba waxtaane laaj yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di laaj jaam bi ci bàmmeeel, mudàldi ne: «Deefna laaj jaam bi xamxamam lan la ca jëf, ak alalam fu mu ko dugël, deesna ko laaj yit ag jaamu Yàllaam akug fuglóom li lew ta dagan ak li araaam». Mu tàmbli di lim bir yu bari yu ñuy laaj jaam bi ci bàmmeeel. Waaye sunu kilifa Siblii teqantal yii yépp teewul mu xooldëgdëggi mbir mi, dàldi woo waaraatekat ba dàldi ne: «Yaw sèriñ biy waaraate, Yàlla de dulaaj laaj yu bari yii yépp. Waaye kay day laaj naa: «Ée yaw sama jaam bi, Man de àndoon naa ak yaw; yaw nag koo àndaloon?!»

Yoon ak tërëliin wi gënë màgg mooy nga àndak Yàlla ta baña sànk noo yi. Dara gënuta rafet ni ñu wonee nekkiin wi ci waxi mag ñi ba ñunee: «Xamnanu ne wépp waxtu wu jàll ta boolewuñ la ca waxtu wu sànk la».

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag tegna tërëliin wii ngir texeg nit ba mu jàppee ci mbaggum Abdu Laahi doomi Omar ne ko:

«**Nanga nekke ci àddina ne ab doxandéem walla ku nekk ciw yoon**» (Al- Bukhâri, buntub Ar- riqâq).

Lii la Abdu Laahi doomi Omar daan laabiirée fum toll ciy jotaayam di wax naa:

«Boo gontee bul séentu suba, boo xéyée yit bul séentu ngoon. Ta nanga jël ci sag wér ngir sa wopp, jël ci sag dund ngir sag dee» (Al- Bukhârî, buntub Ar- riqâq).

Wax yii nag day wone ne romb gi dund gi di romb melne xiinu noor da nuy gindi di nu tegtal dundug dëggdëgg ga. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat lii la daa wone bu daa ñaan ak bu daa woyoflu ci kanam Yàlla, bu ko defee mu naa:

“Yaw sama Boroom, dund amul gu dul dundug àllaaxira”
(Al- Bukhârî, buntub Ar- riqâq).

Ta saaba ya xamoon mbóot mii ca gën gaa rafetu melo seenug dund dafa feesoon aki ngénéel aki xalaat yu rafet aki bind yu dul jeex.

Sunu sang *Khubayb ibn ‘Adiy* –ba ko bokkaalekat ya jàppee èndi ko ngir ray ko- lenn la nekkoon xemmeemtéefam lu jiitu muy faatu ci yoonu Yàlla mooy jottli Yónént bi nuyóo bu feesak mbëggéel. Dafa téen xool asamaan àndak xol bu jeex di woyoflu jëm ci Yàlla naa: “Yaw sama Boroom, fii kat kenn ku may jottlil sa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ab nuyóo dafee nekkul; kon boog nanaga ma ko jottlil ab nuyóo yaw”.

Jamono yii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi toogoon ak saabaam ya ca Màddina, mudàldi ne:

“Maangi koy fayub nuyóo di ko ñaanal mucc ak yërmëndéy Yàlla”. Ba saaba ya déggée lii ñu waaru, laaj ko lu mu mu tontu leen ne: **«Jibriil moo may jottli nuyóob Khubayb»**¹.

Lu weesu lóolu yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc melalna Khubayb yàlla na ko Yàlla gërëm wax ne: **“kilifëg**

1. Yërël Al- Bukhârî, buntub Al- maghâzi; ak Al- Wâqidi, Al- maghâzi, xëtu 280^{eel} ak 281^{eel}.

ñi faatu ci yoonu Yàlla la”, waxna yit ne: ***“Sama dëkkëndóo la ca àjjana”***.

Meneen misaal mingi nii ci mbëggéel ak cofeel. Ba xareb Uhud di jeex, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa diglé ñu seet ña daanu ci yoonu Yàlla ak ña ami gaañu gaañu ta mu amoon saaba bu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yittéwóowoon muy saaba bu màgg ba *Sa’d ibn ar- Rabi’*.

Jëléefta ci *Makhramah ibn Bukayr* mu jélé ci baayam mu ne: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc damaa yónni kero bisu Uhud ngir ma wër *Sa’d ibn ar- Rabi’*, mu ne ma: boo ko gisee nanga ma ko nuyul ta ne ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingilay laaj noo def. Neena: madàldi tàmbli di wër digënté ñi faatu, magis ko fekk muy waaja faatu ta lu mat juróom ñaar fukki jamjam nekk ci yaramam yu jogé ci xeej ak fett ak jaasi. Mane ko: Sa’d, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi lay nuyu di la laaj noo def. Mune: maangi delloo Yónént bi nuyóo Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di la nuyu yawit. Nee ko: fii ma nekk maangi yëg xetug àjjana. Ta nga wax sama gaayi lansaar yi ne leen: dungen amu lay fa Yàlla bu noon yi àggee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta kenn ci yéen di dund. Neena: ak ruuam dàldi rot yàlla na ko Yàlla yërëm.²

Kàddu yii saaba bu tedd bi *Sa’d ibn ar- Rabi’* wax ndénkaan lum jémé xeet wi lawoon, waaye yit kàdduy tàggu dund gij jeexi lawoon.

2. Yërël *Al- Hâkim*, *Al- mustadrak*, xajub 3^{eel}, xëtu 122^{eel}; ak *Al- muwatta*, buntub *Al- jihâd*; ak *Ibn Hishâm*, xaajub 3^{eel}, xëtu 47^{eel}; ak *Ibn ‘Abd al- Barr*, *Al- istî‘âb*, xaajub 2^{eel}, xëtu 590^{eel}.

Beneen xew xew mingi nii yit muy bi sunu sang *Hudayfa ibn al-Yamân* yàlla na ko Yàlla gërëm di nettli ta muy wone jikkó yu kawe ya saaba ya yorewoon ba ca seen noo yu mujj ya, mingi naa: «Danoo nekkoon ca xareb Yarmuuk, ta mu doonoon xare bu tar bu bariwoon ñu ñu ray ci jullit ñi ak ñu ca gaañuwoon. Bamu amee ñu doon waaja faatu ma fexe ba jóg di wër sama doomi baay. Bama doxee tuuti ca biir ña gaañuwoon ba doon waaja faatu ma fekk ko ca muj ga. Waaye fekknaa mu wees, ndax deret jaa nga ko wëróon fune, manutoona yëngutu. Mudàldi may xool ma génné guttub ndox ba ma yoroon jox ko ko, ne ko: Ndax dangaa bëgg ndox? Xamnaa ne bëggóon na ndox ndax tuñëm yaa nga xaroon ngir tangooru saaraa bi, waaye manutoona tontu. Mu mel ne dafa junj ciy gëtëm ne waaw. Ma ubbi gutt ba tàllal ko ko, dàldi dégg baatub *‘Ikrima* ca biir ña gaañu muna: Ndox! Ndox! Damaa bëgg toqug ndox! Ba *Al- hârith* sama doomi baay ja déggée loola mu fàtte boppam junj ma ci bëtëm ma gaaw yót ndox mi *‘Ikrima*. Madàldi gaaw jaar ca biir ña faatu ba àgg fa *‘Ikrima* tàllal ko guttub ndox ba. Ba *‘Ikrima* tàllalee loxoom bëggè jël gutt ba ngir naan mudàldi dégg *Ibn ‘Iyâsh* muna: May ma guuxub ndox! Guuxub ndox Yàlla fay la!

Ba *‘Ikrima* déggée loola mudelloo loxoom, junj ma ne naa yót ndox ma *Ibn ‘Iyâsh*, mu baña naan moomit ne *Al- Hârith*.

Madàldi jël gutt ba jaar ca biir ña faatu, ba ma àggee fa *Ibn ‘Iyâsh* ma dégg muy wax baatam yu mujj ya naa: «Yaw Yàlla, yeexamtalunu ci joxe sunuy ruu ngir wooteb ngëm bi. Kon bu nu xañ nu faatu ci Saw yoon, ta nanga nu jéggël sunuy njuumte».

Ta xameesna ne *Ibn ‘Iyâsh* dadoon naan ci ndoxom faatu ci yoonu Yàlla. Ba mu gisee ndox ma ma ko doon yót amutóon jot, waaye fexena ba àggale baatu seede ba mu tàmbliwoon.

Magaaw dellu fa *‘Ikrima* ca saa sa, tàllal ko gutt ba Waaye ndake fekkna *‘Ikrima* faatu. Madàldi ne kon de dem fa *Al- Hârith* sama doomi baay ja rekka fi sës. Magaaw dem fa moom waaye weesuwoon na, ndax fekknaa sama doomi bay ja jébbléwoon ak ruuam. Ci nii la gutt ba dese ca digënté ñatt ñooñee faatu ci yoonu Yàlla dara jógu ca³.

Hudayfa yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettli yëgyëgu biirëm ca jamono joojee, di wax naa: “Dajenaa ak xewxew yu bari ci samag dund, waaye benn ci jeexiitalewul ci man yëngélé sama yëgyëg ne xewxew boobee”.

Ay nit yu genn jegeñaale boolewul ta teewul ni ku ci nekk bëggé moroomam ba mu gënël ko boppam ak ni kunekk yërémé moroomam jéggi dayo ba àgg ci am ku ci toll ci noyyi nooam yu mujj tay baamu laaya joojee:

“Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu sotti ag muñ ta boo nuy faat fekk nuy ay jullit” (*laayay 126^{ee} ci saaru Al- a’tâf*).

Maangidoon jàkkaarloo ak nekkiin woowe báyyi ci sama xel gën jaa xóoti jeexii ta doon màndargam muñ ak ngëm gu rëy gu ma jaaxal ba may jàkkaarloo ak moom ta ànd akug texe akum mbég».

Kon nag Yàlla noongi lay ñaan nga wërsëgële nu mujj gu rafet, ta def sunu noo gu mujj ci àddina jii muy sun njëlbéenug àgg ca dund gay sax. Aamiin...

3. Yërël *Al- Qurtubî*, laayay 9^{ee} ci saaru *Al- hashr*; ak *Zayla’i*, *nusub ar- râyah*, xaajub 2^{ee}, xëtu 318^{ee}; ak *Al- Hâkim*, *Al- mustadrak*, xaajub 3^{ee}, xëtu 278^{ee}.

Noo yu mujj yi (2)

Liy jublug dund gi de mooy nga doon jaam bu taaru
bi ngay dund doon yit jaam bu taaru booy jébbélé sag ruu,
ngir li ñu jublu ci nga am ab cér ci dundug Y nént bu tedd
bi

Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi Yàlla
xéewélé nit ñépp mooy nga mana doon jaam bu woyof xol
bu am yëgyëg buu x ot.

NOO YU MUJJ YI (2)

Boo bëggée booy tàggu àddina doon jaam bu gëm, noo yu néew yi ci àddina daa war di waajal **Noo yu mujj ya**. Maanaam ngir am dund gu texe ca àllaaxira day war lool dundug àddina gi doon lu jëf ju baax taaral, doon lu tabaxu cig njub, am ab taar akug dal akug teew, ndax àddiis bu tedd bi day wax ne:

“Nit ki li mu nekkoon cig dundëm la ko dee di fekk, na ko dee fekke yit lañ koy dekkale” (*Al- Manâwî, Fayd al- Qadir sharh al- jâmi’ as- saghîr, xaajub 5^{eel}, xëtü 663^{eel}*).

Beneen àddiis yit mingi naa:

“Jaam bunekk na ko dee fekke lañ koy dekkale” (*Muslim, buntub Al- jannah*).

Amna yit yeneen misaal yu dul jeex. Lii nag menn la ci misaal yooyee feese ngëm ak xel mu rafet:

Dafa amoon ab noddkat ci dëkk bi tudd “Aadë Bazaari”. Bis nag mudoon ñëw di siyaare si sama way jur Musaa Afândi –yàlla neef sellal mbóotëm- ginaaw ba mu jullée tusbaar ba teg ca lamu cay teg, ba làmp bu wert ba tákkee ba mu bëggóona jéggi yoon wa jáll ca wàll ga ca des ca welo ba mu waroon ab wata buy daw lu bari jekki jekki jëmsi ci moom ta taxawul ca làmp bu xonq ba, dàldi koy mbëkk.

Taraayu na mu dale ca kawam nag taxna ba mu sànni noddkat boobee ca kaw, ba mu daanoo la nooyi nooam yu mujj ya. Ta la mu mujjóona wax ta waxe ko kàddu gu kawe ta ñeewant mooy wax joojee sëfóor ba dal ci kawam dégg mook mbooloo

mu bari ma ko wëróon. Mudàldi ne: “**Yaw sama Boroom, man de mangi jëmsi ci Yaw**».

Lii mooy mbir mépp: nga mana tuxu jëm fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta ànd ak mbégté mu mat ak texe gu mat ci saa si mujj ci dund gi, maanaam nga yëg mbégté ca waxtu woowee kenn kune di ragale. Kon Yaw Yàlla, yàlla nanga nu defalub cér ca texe googee. Aamiin.

Tolluwaay bii nag mag ña wonewoon nañ ko dàldi léebu léebu wu leer wii: «*As njaq fa ñuy wuté ndox lay toje*». Maanaam xol yi buñ amee lu ñu yittéwóo wékku ca ci seenug dund, bu faatu dikkée yit day fekk ñu wékku ca loola.

Wérna nag ne mbir mii amna leef ci settee. Maanaam man naa am jaam gu dundëm gépp taaroo jëf ju baax, fees akuw yiw, nekk ci yoonu faatoo ngëm. Waaye nag mu wéeru ca loola, bu ko defee deeful mana dogu ci ne dana ame ci lóolu yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bu safaan bi amee yit, ta mooy jaam bi jeexal dundëm gépp ciy bàkkaar aki moy, waruta dog yaakaaram ci yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg akug njéggëlëm. Ndax na noo gu mujj ga di nekki mbóotum Yàlla la.

Sunu tééré bu màgg bii di Alquraan ju tedd ji yit ni muy wonee jaami Yàlla yu baax ya defoon la ñu man lépp ngir muccaale seenug ngëm ca waxtuw **Noo yu mujj ya** ngir ñu dooni royukaay, nóonu yit lay wonee, ci nataal bu leer, mujj gu àndak tiis gu ñi faatu ta toppoon ag weddi ginaaw ba ñu jébbélée seen bopp seeni bannex ta mufekkoon ñu dund lu yàgg doon jëf jëf yubaax.

Misaal yi gënë fés ci lóolu nag mooy Ibliis ak Qaaróon ak Bal'aam doomi Ba'ooraa ñoom ña sellalutóon seeni bakkan

taaralewuñwoon seen bopp yit ci xamxam akug xam gu ñu fàgguwoon, ak yit *Tha'labah* ma woruwoon ci am ami àddina.

Xameefna ne yit Ibliis amoon na wàccuwaay bu kawe fa Yàlla, waaye ag rëyëm akug woroom taxna ba gisutóon kàttan ak màgg ca ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg daldi waxneey moo gën sunu sang Aadama Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ta la mu jortoon ne moo gënë tedd Aadama moo ko yóbbé mu moy ndigëgul Yàlla la moom Mu tedd mi ta màgg, ag dëgër boppam akug rëyëm yit ñoo tax muy sax di kuy torox di nekk ciw naqar ba àddinay tukki.

Qaaróona moom, cag njaalbéenam nit ku ñàkk ku baax la woon, moo dàqoona firi Tawreet ginaaw sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, waaye ginaaw ba bakkanam ak saytaane dañ koo wor xolam jeng jëm ci àddina. Ta fa mudaa denc alalam caabi ya rek mbooloo mu am kàttan daawuñ leen àttan. Mbir moomee nag moo ko wor, mu jéggi dayo lab ca am am ba ba yëgëtul dara. Ba ko sunu sang Musaa digëlee mu génné asaka dafa yëg boppam ba àgg ci ne ko: **“Ndax sa xel dafa nekk ci sama alal ji? Man kat maa ko fàggul sama bopp ci samag njàmbaar”**. Alalam ja moo ko taxoona bew jéggi dayo ta moo doonoon sababub alkandem. Maneefnaa wax ne yit Qaaróona dafa tàmbliwoona iñaane sunu sang Musaa ak sunu sang Aaróona Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc daraja yoy biir yu kawe ya ñu àggoon.

Dafa wéyóoon ca kiñaanam ga ba àgg sax ci tuumaal sunu sang Musaa jéema yàq ab deram, waaye lóolu taxna mu alku ci biir suuf si àndak alalam ja ko taxoon di rëy aka tiitëru.

Li gënë naqari ci xeeti càggante yi mooy fàtte Yàlla miy boroom lépp ak labal sa xol ci xemmemtéefi àddina yiy naxe yi mel ne alal ak guur ak daraja.

Batayit Bal'aam doomi baa'ooraa dafa nekkoon jaamu Yàlla bu baax bu ami kiraama, Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamaloon ko **Tur wu àgg wi**. Moom mii nag mu bokkoon ca woroom xamxami Bannoo Israaiila ya ak seen ñu baax ña. Waaye ginaaw loola dafa ñàkk tolluwaayu biir ba mu tollooon ngir la mu toppoon bakkanam ak bannexam, ba sax cig kéefër la faatoo. Xewxew bii nag Alquraan mingi nu koy nettli naan:

“Nanga leen nettli xibaarub ka Nu joxoon Sunuy tegtal mu summiku ca, saytaane dàldi koy topp mu bokk ca ñu réer ña. Ta bu Nu neexoon Nu yëkkétéeko ca, waaye moom dafa waccandiku ci suuf topp bannexam. Ba tax muy nuróok ab xaj: boo ko yanee mu yalkat booko bàyyee yit mu yalkat. Nóonu la ñi weddi sunuy tegtal mel. Nanga nettli nettli bi ndax Yàlla ñu xalaat» (laayay 175^{eel} ak 176^{eel} ci saaru Al- Arâf).

Budee mbirum *Tha'labah* nag, moom misaal la ci ku dund ca Jamonoy texe ja (jamonoy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc) ta àddina nax ko ginaaw ba mu daan dund dundug jaamu Yàlla gu rafet, mu wëlbëtiku jógé ca texe gu sax ga dem ca texeedi gu sax ga. Ca tàmbli ba, daanaka *Tha'labah* daawul jóg ca jàkka ja daawul tàqalikook Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ba mu amee alal nag bëgg àddina dafa fees xolam mu mujj bàyyee julliji ca mbooloo ma, bàyyee joxe asaka, ba tax mu mujjé pert gu bir. La mu yëg yëg ag réccu ngir la mu ñàkkoona topp Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc teewul ba muy jébblé ag ruuam waxi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mangadoon riir ca noppam ba:

“Yàlla nanga tawte Tha'labah! Lu néew looy sante moo gën lu bari loo dul àttan”⁴.

4. Yërèl At- *Tabarí*, At- *tafsír*, xaajub 14^{eel}, xëtu 370^{eel} ba 372^{eel}; ak *Ibn Kathír*, At- *tafsír*, xaajub 2^{eel}, xëtu 388^{eel}.

Mbirum *Sufyân ath- Thawrî* miy kenn ci góor Yàlla yu sufyànke yi mbir mu am lu muy wone la mu mana jeexiital lool. Ndax *Sufyân ath- Thawrî* dafa màggat, ginaaw ga lunk ta booba mutoll cig waxambaane. Bañu ko laajee sabab ba mune:

«Damaa masa am sèriñ bu ma daan jàngal. Ba muy faatu madi ko sa baatub seede bi manu ko wóona tudd. Ba ma gisee loola nag laa màggat, sama ginaaw lunk».

Kon, ni nu ko xame rek, kenn xamul ag mujjëm. Gisnga njabarkati Firawna ya seen dund gépp dañoo nekkoon cig réer, waaye ca seen mujjug dund ñu gindiku am muj gu rafet. Wuuteek Qaaróona ak Bal'aam doomi Baa'ooraa, ñoom cig njub lañu nekkoon waaye ag réer gu bir lañu mujjé. Lii moo tax fu nit ki mana àgg ci màqaama ak wàccuwaayu biir bàkkan ak Saytaane dañu koy tëru fuñ toll, ta saa su ñu amee pose rek dañuy tarxiisloo jaam bi ba mu wàcc yoon wu jub wi. Ndax Saytaane kat, ni nu ko Yàlla xamale rek, dafa wax Yàlla Mu tedd mi ta màgg ne:

«Maangi giñ ci li nga ma bàyyi ma réer ne danaa toog ci seen yoon gàllankoor leen ba duñ jaar ci Sa yoon wu jub wi»

(laayay 16^{eel} ci saaru Al- Arâf).

Batayit sàkkuna ñu muñël ko ba bis pénc. Ta mayeefna ko loola ngir nattu nit ñi. waaye Saytaane nanguna ne manula réerël jaami Yàlla yiy sellal ta Mu féeetéwóo seen lépp:

«Mune: sama Boroom, muñël ma kon ba bis pénc. Mune ko: Kon bokknga ci ñeef di muñël ba bis bun xam ba. Mune: kon maani giñ ci sa teddnga ne danaa leen réerël ñoom ñépp, ñudul

ña cay say jaam yu sellal ya nga féetéwóo seen lépp» (laayay 79^{ed} ba 83^{ed} ci saaru Al- Aráf).

Ta buñ ci génnée yónént yi amul jaam bu mana dogu ci ne dana mucc ci tarxiis ci wàllu ngëm. Lii moo tax mu war ci ku gëm kune muy farlu ngir sant ca namu yelle xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg yi mu ko xéewëlale ci dundëm gépp. Ta wenn yoon wiy taxa mucc ci yëngu yëngug dee ak loxam gu sedd ga mooy nga farlu ngir dund ci anam gu baax. Ngir ña ñuy woo ci dee duñ ko ragal waaye kay dañu koy gatandu jappe ko yoon wi leen di àggale àgg gu sax. Nñoonu nag ñooy jaam yu baax ya àgg ci teewlu ak dalug «**Kàttanug taaral dee**».

Waaye ñi dund cig càggante sànk seen àllaaxira, manuñoo mucc ci yëg lox gu sedd ga buñ jàkkaarloo ak dee mu raglu mi ta lëndëm. Dara nag gënuta rafet waxi sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî -yàlla neef laabal mbóotëm- ba mu nee:

«Ée samas ndoom, kenn kune de ni meloom ak bëggbëggëm mel rek la ag deem di mel. Ku daw dee nag ak xalaat, nit ki moom dana dajeeb boroomam ak ñi noonoo dee jappe ko noon bu raglu. Ñi sopp dee nag danañ gisi dee mu mel ne xarit budib sopp».

«Ée yaw ruu gi ragal dee di ko daw, li am dëggdëgg moodi ne ragalóo dee waaye kay sa bopp nga ragal».

«Ndaxte tiitaange ak ragal gi ngay gis ci seetub dee duñ xarkanamub dee waaye sab xarkanam yaw bu ñaaw lañ. Dee nag mooy xobi garab googee. Xob wu ci nekk day xeetook garab gi».

Naka nóonu yit bépp jaam bu weesoo sàkku njariñul boppam rek ci dundug àddina gii, ta jaar ci yoonu njub yore meloy malaaka yi ñu dëxëñ cig ruuam. Maanaam bu amoon mbóotum «**Dee lu jiitu dee**» kon dana jappe dee jéégó bu njëkk bu manuta

ñàkk ngir àgg fa Yàlla Mu kawe mi ta màgg ba raw lu nit mana jeneer aka xalaat. Nii nag la dee, miy sababu njàqare yu tar ci ñi èpp ci nit ñi, di soppikoo, ci xol yi xam Yàlla ta ragal ko, doon ag namma dajeeq Yàlla mu màgg mi.

Waxtu yu mujj yu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxtuy àgg lañwoon yuñ dundé ci njobbaxtanu mbëggéel gii ak cofeel gii. Li mu nekkoon nag Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci tolluwaayu mbëggéel ak topp ñeel digëli Boroomam digëntéem ak bindéef yépp diirub dundëm gépp, moo tax ag génnam àddina soppiku doon **«Ag céet»**.

Ba digub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc desee ñatti fan, Jibriil dafa wàcc fa moom ne ko: Ahmad! Yàlla de damaa yónni ci yaw ngir teral la gënélé la ta jagleel la ko yaw rek. Mingi lay laaj nag lu mu la gënë xam, naan la: Naka nga def? Mune ko:

«Maangi yëg bopp bu ubu, di yëg aw tiis!»

Ca bisub ñaareel ba, Jibriil wàcc fa moom ne ko: Ahmad! Yàlla de damaa yónni ci yaw ngir teral la gënélé la ta jagleel la ko yaw rek. Mingi lay laaj nag lu mu la gënë xam, naan la: Naka nga def? Mune ko:

«Maangi yëg bopp bu ubu, di yëg aw tiis!»

Ca bisub ñatteel ba, Jibriil wàcc fa moom, malaaka miy raye wàccandoo ak moom, malaaka mu tudd Ismaaiila wàccandoo ak moom ta dëkk ci ngelaw li masuta yéeg ci asamaan si masuta wàcc ci suuf si yit ba suuf amee ba booba, ku ci nekk jiité juróom ñaar fukki junniy malaaka, Jibriil jiitu leen dàldi ne: Ahmad! Yàlla de damaa yónni ci yaw ngir teral la gënélé la ta jagleel la ko yaw rek. Mingi lay laaj nag lu mu la gënë xam, naan la: Naka nga def? Mune ko:

«Maangi yëg bopp bu ubu, di yëg aw tiis!»

Ginaaw ba malaaka miy raye yëglu, Jibriil daldi ne: Ahmad! Malaaka miy raye moo nekk nii di yëglu ta masuta yëglu fi jenn doomu Aadama lu la jiitu ta du yëglóoti fi jenn doomu Aadama sa ginaaw. Mune ko: Nee ko mu jallsi. Malaaka miy raye daldi dugg taxaw fa kanam Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daldi ne: Yaw Yónéntab Yàlla bi, yaw Ahmad! Yàlla de damaa yabal fi yaw digël ma madef lépp loo ma digël, boo ma digélée majël sa bakkan majël ko, boo ma digélée mabàyyi ko mabàyyi ko! Mune ko:

«Kon danga ko def, yaw malaaka miy raye?»

Mune: Lóolu leef ma digël, madef lépp loo ma digël! Jibriil ne: *Ahmad!* Yàlla de da laa namm! Mune: Yaw malaaka miy raye, defal li ñu la digël! Jibriil ne: Maangi lay tàggu, yàlla nanga am jàmm yaw Yónéntab Yàlla bi! Lii mooy yoon wi may mujjè teg sama tànk ci kaw suuf, ndax yaw rekk laa aajowoowoon ci àddina! Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daldi génn àddina⁵.

‘Áishah de yàlla na ko Yàlla gërëm dadaan wax ne: bokkna ci li ma Yàlla xéewëlé ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci sama néeg la génné àddina, ci samag ay, ta bi muy génn àddina maangi ko wuuf, tayit ba muy génn àddina Yàlla boolena samay lor aki loram. ‘Abd ar- Rahmân dafa dugg yorub soccu fekk ma tëyé Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ma gis ko mu koy xool maxam ne dafa bëgg soccu ba. Madaldi ne ko: Majël ko jox la? Mujunj ci boppam ne waaw. Majox ko ko mu dëgër ci moom. Mane ko: Manooyalal la ko? Mujunj ci boppam

5. *Ibn Sa>d, At- tabaqât*, xaajub 2^{eel}, xëtu 229^{eel} ak 259^{eel} ak *Al- Balâdari, Ansâb al- ashrâf*, xaaj bu njëkk bi, xëtu 565^{eel}; ak *Ahmad ibn Hanbal*, xaajub 4^{eel}, xëtu 89^{eel}.

*ne waaw. Manooyal ko, mudàldi cay soccu ta fekk am ndox nekk fa kanamam mu tàmbli di dugël yaari yoxoom ca ndox ma di ca raay xarkanamam tay wax naa: **Yàlla rekka yayoo jaamu de. Moone dee amna ay tartar de.*** Ginaaw ba mu tàllal loxoom dàldi tàmbli naa: «**Fa àndandoo yu kawé ya**» ba ñu jël ruu ga, loxoom ba wàcc.

Nii nag la yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc bàyyee ginaawam dund gu fees aki fàttliku yu kawé yudul jeex tay wone cofeelam gu mat sèkk akug yàkkamteema dajeeq Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi gàddaay àddina jii di jeexi dem ca dund gu dëggdëgg gay sax (*Al- Bukhâri, buntub Al- maghâzi*).

Ta *Husâm ad- dîn* taalubéb sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* nettlina waxtu wa sunu kilifa gi doon tàggoò àddina ta ca nooam gu mujj mu yàkkamtiwoona àgg fa Yàlla miy boroom bindéef yi ginaaw bam dundée dundug jaamu gu amug leer, mudàldi ne:

«Dafa am bis *Ash- shaykh Sadr ad- dîn* ñew àndak mbooloom sufyànke di siyaaresi sunu kilifa gi ba mu wérédee. Ba ñu gisee melo wa sunu kilifa gi nekkoon ñu amu naqar, *Ash- shaykh Sadr ad- dîn* dàldi ne ko: «Yàlla na la Yàlla saafara ci lu gaaw ta may la wér ak jàmm». Booba nag la sunu kilifa gi ne: «Yàlla na seenug wér bàrkeel! Lu tollook ag kawar rekk de moo des ci digénté ki sopp ak ki mu sopp. Ndax kon dangeena bëgg ma bañ koo fekki, leer gi baña jaxasook leer gi»⁶.

Sunu kilifa gi de jàppewul dee miy jaaxal ñu bari ci nit ñi di leen tiitël muy lu ñàng. Safaan bi kay moo am; dafa jàppe dee muy luy muslé cig tumuránke di tuxal nit ki jémé ko fa Yàlla

6. Yèrèl *Abù al- Hasan an- Nadawî, târikh 'uzamâ al- islâm*, xaaj bu njëkk bi, xëtu 449^{eel}.

Mu tedd mi ta màgg miy boroom taar bu mat bi dara tènkuul. Woneelna boppam yëgyëgu dee ca wayam woowee dàldi ne:

«Bu ma faatoo bulne faatuna. Damaa faatuwoon kay dee dekkil ma. Moom ab xarit la bu ma jël tuxal ma”. Lii moo tax muy nuróolé bis bi muy tàggu àddina ak «**Guddig séetu**».

Dundug dal gi woroom xol yi di soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg dundóon ci àddina ñi mel ne sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî ak Yuunus Amra ak ‘Azîz Mahmûd Hadâi, sikki sàkka amul ci ne dafa wéy ca seen biiri bàmmeeel. Ta dee gii ñuy tudd ci kanam daanaka waxtuw dal weef di wayantoo la. Moo tax waykat bii dëkk Turki di Yahyaa Kamaal naa:

*Dee noflaay la akub lolli ñeel ku màndi ci cofeel ñeel Yàlla
Xol bi day def cóolool melne saxar ci béréb bune at yu bari*

*Ci bàmmeeel bi tédde ci ron garab yu dal yi Ab tóortóor dafay
ubbiku njël gune am rammtu difa sab guddi gune*

Boo bëggée mana dajeeek dee ta àndak taar bii nag dangaa war di dund dund gu jub gu tege ci yoonu digëli Yàlla yi, ta tàqalikook bëgg sa njariñul bopp rek ak xér ak bëggé, tay waajal **Noo yu Mujj yi**.

Sunu Boroom Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci téeréem bu tedd bi naa:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

«**Nanga jaamu sa Boroom ba dee miy li wóor di agsi**” (laayay

99^{eel} ci saaru Al- hijr).

Lii nag mooy tërëliin wiy tënk dundug sopphey Yàlla yépp.

Xolub ki xam Yàlla ta sopp ko kat day taarale dundam gi ko Yàlla dénk jaamu ko ak nekk jaamam ta sax ci yoon wu jub wi, fum toll yit day farlu ngir mana tuxu àgg ca darajay Xol ba mucc bay neexal bu Yállay neexale ki doonub jaamam.

Lóolu li muy firi moodi ne sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba muy wayantoo ca nooam gu mujj ga baat yooyee «*Fa àndandoo bu kawé ba, fa àndandoo bu kawé ba*», booba loola dagoon feeñal ag njaam. Ta lii dafa wéy ca ña xam Yàlla tay ñu topp jeexiitam.

Ci misaal, Saamii Afandii yàlla neef sellal mbóotam dafa bokkoon ci sopphey Yàlla yi moom Mu tedd mi ta màgg. Dafa farlu giirug dundëm yit ngir tënku ci sunnas Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ba muy waaj ngir génng àddina nag da noo jox misaal ma gënë rafet. Saamii Afandii dafa nekkoon soppeb Yàlla bu xolam fees ak cofeel ngir Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ni nit di jaare ci galaas bàyyi ca ay jeexiit yu koy tegtale ba nit dikk ginaawam di jaar ca jeexiit yooyee di topp yoon woowe, nóonu la Saamii Afandii doon xeñtoo jeexiiti Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta jeexal ag dundëm ci topp yoonam wi. Nooam gu mujj ga yit màndarga lawoon ci mbir mii. Ndax Saamii Afandii manga jébbélé ag ruuam fa wetu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mam toppoon giirug dundëm ta soppoon ko ci biir xolam. Ta loolaa nga amoon ca waxtu wa ñudoon nodd noddug fajar gu njëkk. Ca waxtu woowa, ña dendoon ak moom baatub «*Yàlla .. Yàlla .. Yàlla*» rekk lañ doon dégg muy génngé ci làmmiñam, ta booba waxewutóon baat booba làmmiñam rekk waaye yaramam wépp ak ruuam gépp la ko doon waxe.

Li am nag moodi ne jëfëm jépp da koo def ba ba muy dund mu doon jaam bu taaru ba muy jébblé ag ruuam yit mu doon jaam bu taaru. Ndax kiy xemmeem la fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg tay jël ab cérëm ci dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc day doon jaam bu woyof xol, nooye ko, ñeewent, xam. Ta ni ngay mana ame teraangay Yàlla ne la «**Ndaw jaam bu baax!**» mooy nga jeex ci sopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg cofeel guy tax nga jox Ko sa xol. Dundug ruu gii nag ak cofeelug Yàlla gii man nañoo not ba laabal xol bi ci xumaag ak lépp luy rax.

Bu boobaa la leerug jantub dëgg di fenke ca xol boobee. Nekkiin wii nag li muy jur mooy noo gu nuy noyyi gune muj doon waajtaayu **Noo yu Mujj ya**.

Ci geneen wàll yit, lor wune ak ñàkkug biir gune fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo koy jur. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ
أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

«**Buleen mel ne ñi fàtte Yàlla ba tax mufàtteloo leen seen bopp. Nooña ñooy kàccoor ya**» (laayay 19^{oel} ci saaru Al- hashr).

Ca dëggdëgg, bàkkaar yépp ñi ngi tàmbli bu nuy fàtte Yàlla. Ndaxte jaam bune bu naa “**Yàlla**” tay bàyyi xel dëggdëggi dee dana yittéwóo ag jaamu Yàllaam akuw doxiinam aki jëfëm, dana dund yit ci yëgyëg bu dul lor beneen xol. Maanaam du jëmbët ag dég ci lenn dudoon ci làmmiñam dudoon ciy jëfëm.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi nuy bàyyiloo xel yit ay yooni yoon ci Alquraan ju tedd ji ni nu wara nekke sunuy xel war

koo nekke ba dunu jooy ngir ñaawug mujj ci sunug dund. Kon danoo wara dundé nu dëppóok laaya ju tedd joojee naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ
وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu” (laayay 102^{eel} ci saaru Âli ‘Imrân).

Dund gi de, moo xam mu gudd walla mu gàtt, ci àddina jii di jeexi du jariñ boroom dara. Ndax dund yépp waxi Yàlla ji rek la ñuy waxeek ñoom ca mujj ga:

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

“Ñoom daal ba bis pénc di agsi dañoo mel ne ag ngoon rek wallab yooryoor lañ sax ca seeni bàmmee!” (laayay 46^{eel} ci saaru An-nâzi‘ât).

Lóolu nag taxna ba lépp lu nuy def ci ngoon walla yooryoor mooy doon jaam ak jaamu ak topp. Ci lii yit la laabiirég Junayd ma dëkkóon Baxdaad doon doone waaraate gu mag ngir nun. Ndax minginaa: “Wenn waxtaw àddina moo épp qiima junniy ati àllaaxira. Ndax àllaaxira jëf amufa ju nuy mayug mucc”.

Ci nii yit la saa sune ci li des ci sunug dund doone pose bu mag ngir nekk jaam góogu ak jaamu gi ak topp gi, rawatina nag fani aj yi ngaxamne ag tàggat la gu nu ñeel ngir noo gu mujj ga. Aj kat day nuróok bayaal ba ñuy dajale nit ñi buñ dekkee ëllég. Gisnga yéréy armal dañuy nuru càngaay. Bu nuy sànni saytaane (jamra) yit dananu mana àgg ci yëg ne manuta ñàkk nu sànni doj bakkan bi nekk ci sunu biir moy ko ta sori bànneexi dundug

àddina gi. Ci mujj gi yit bu nuy dellu jógé ci aj gi set ci bàkkaar ba mel ne xale buy nàmp, danuy fàttliku àgg ga fa Yàlla. Cig gàttal daal, aj day jëmmël li nu wara jéggi ci ay jéégó jëm ca noo gu mujj ga ak ni jéégó yooyee wara mel.

Kon nag Yàlla maangi Lay ñaan nga xéewëlale nu aj gu mel ne aj gii! Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga may nu nu dund dundug leer guy doon sababub nuy séentu sunu noo gu mujj cig cofeel akug yàkkamti ngir nu àgg ci taarub Yàlla bi. Aamiin. Yàlla nanga nangu ñaan...

Noo yu mujj yi (3)

Noo yu mujj yi de dañoo mel ne ab seetu bu set bu xosu xosu mbaa pënd nekkul, ta nit kune da cay jàkkaarlook dundëm gépp la ca baax ak la ca bon. Ca saa soosee nag, càggante mbaa dii at du muur gët yi mbaa nopp yi. Safaan bi kay mooy am: kiiraay yépp leefdi muri wommat xel yi ak jëmm yi jëmé leen ci réccu ak nangu la ñu def. Lii moo tax nag noo gu mujj gi wara doon seetu bi nuy jàkkaarlook sunug dund.

NOO YU MUJJ YI (3)

Noo yu mujj yi seetu la bu set buy melxati bu amul xoosu xoosu. Ta nit dana xam boppam ca noo gu mujj ga ca gën gaa leeri melo. Ta li mu def ci dundëm gépp dees koy gaaral ci kanam xolam aki gëtëm. Sabab bii mootax amul lu mana gënë leeral waxtu wi nit ki di faatu.

Ni nu ko Alquraan ju tedd ji waxe yit, Firawna ma jeexaloon ag dundëm ci moy Yàlla Mu tedd mi ta màgg bañ ko nattoo mbugëlum Yàlla ca bahru qalsóom, booba la xam dëggdëggi maanaamam ak maanaam ag dundëm ga mu sànkoon, ca nooam gu mujj yit la xame ne lay dëggdëggi nguurug bannexam gi ci àddina ag doyadi la akug suufe gu rëy ak pert gu bir. Ca saa soosee nag yëgna réccu gu amul àpp. Ta laaya ju tedd ji mingi nuy nettle tolluwaay boobee ci Alquraan ju tedd ji naa:

“Nu jállale banóo israaiila ñu jéggi géj ga, Firawna aki soldaaram topp leen cig mbew akug tooñ. Bam demee ba lab dab ko mune: gëmnaa li banóo israaiila gëm ta boknaa ci ñi nangu” (laayay 90^{eel} ci saaru Yûnus).

Waaye amatutóon leef maanoona def. Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag di waxak Firawna jamono ya muy lab ca géejug bahru qalsóom ga, fekk mu ga boppam ci jafandu ci ngëm ngir mana mucc, Yàlla Mu tedd mi ta màgg ne:

“Leegi laa ginaaw bi nga moyee bu njëkk bokkoon ci yàqqkat yi?” (laayay 91^{eel} ci saaru Yûnus).

Ña nuuroon ca bânneex ya ak moy ya ca seen jamonoy wér ak mucc, bu nattu bi dikkée ca noo gu mujj ga ñuy doora réccu aka gëm seenug réccu ak seenug ngëm du leen amal njariñ. Lii moo tax yeexe tuub ak réccu ba ca noo gu mujj ga doon yoon wuy jëmé ci woru ak càggante. Bu mbir mi demee nii nag, kon ku dul déglu yuuxug dee gi ne cell ta xóot ta àndak dund gi buy neex ak buy naqari, ak kuy dund ta du seet jëfi boppem lu jiitu muy jaar bis ca bunt boobee –ta mooy dee- dara gënuta naqari cafkag càggante gi muy dund. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ay yoon yu bari ci tééréem bu tedd bi ne defa bind dundug àddina gi ngir jublu ci nattu. Laaya yu tedd yooyee ci Alquraan ju tedd ji ag yeete la gu Yàlla di yee ki lab ci càggante ta fàtte li tax ñu bind ko, laaya yi di wax naa:

«Bàkkan bune dana mosi dee, ta danan leen di nattoo yiw ak ay ngir seetlu leen, ta fi Nun lañ leen di déllóosi» (laayay 30^{ed} ci saaru Al- anbiyâ).

Laaya yaa ngi waxit naa:

«Moom mi bind dee ak dund ngir nattu leen baxam ku ciy gënë rafet jëf ci yéen, ta Moom mooy ki Tedd di kiy Jéggëlaakon» (laayay 2^{ed} ci saaru Al- mulk).

Lii moo tax jaamu Yàlla yi ak jëflënté yi ak jikkó yi nuy dundé ci àddina, ak noo yi nuy noyyi yépp ci dund googee mooy liy tegtale sunu noo gu mujj. Tayit day wone na sunu mbir di meli ca àllaaxira. Ci lóolu la Al- imâm al- Ghazâlî yàlla na ko Yàlla yërëm di waxe naa:

“Ku àggul ci xam gi gënë xóot ci àddina dumana yëg cafkag jàkkaarloo ga bu àllaaxiraa. Ta ku manuta sant liv ko wërsëgëlé ci àddina dumana am dara bu àllaaxiraa. Ta li ngay ji ci àddina danga ko goobi bu àllaaxiraa. Ta danga deeyi ningadoon dundé,

ta la la dee fekk ngay dekkiwaale. Naka noonu, kem ni nit di ame tawféex ci xam ci àddina ta mooy mu xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta jéfé nu dëppóo ak xam googee, kem nóonu la nit ki di ame xéewël gu tollook daraja joojee bu àllaaxiraa».

Ci lóolu yit la nit kune wara waajale boppam, saa bu noyyee ag noo, ngir mbugëlum Yàlla walla ag payam. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi nuy xamal ci Alquraan nun ñiy ay jaamam diwax naa:

«Yéen ñi gëm, fegal leen seen bopp ak seeni njaboot sawara sos nit ñi ak doj yi lañ koy xambe, ay malaaka yu dëgër yu tar ñoo koy wattu yoy duñ moy Yàlla ci lu mu leen digël ta dañuy def lañ leen digël» (laayay 6^{eel} ci saaru At- tahrîm).

Mingi naa yit Moom Mu tedd mi ta màgg:

«Boobee ñuy lëkkélé bakkan yi» (laayay 7^{eel} ci saaru At- takwîr), **«Waaw! Fan ngeen jëm?»** (laayay 26^{eel} ci saaru At- takwîr).

Nit kune nag sàkkunañ ci moom ci wàll gii mu settantal wan yoon lay sóobu? Ak fan la ni muy waajale loola di àgg? Ta warnay dund ci anam gii giirug dundëm baña xaar ba ca **Noo yu mujj ya.**

Wóorna ne nag ku nangu ci kaw suuf kiliftéefu bânneex biy jeexi ta ñàkk solo, ta woru ci xoyxoyam yiy naxe, jëmé yit bakkanam cig néew doole, ku def nii dumana ñàkk ñu nattoo ko ag suufe akug doyadi akug pert ci biir suuf. Ta li ci ëpp sunug dund ci biir suuf –maanaan ci biir bàmmeel- dunu xam diir ba nu cay am, doonte sax wóorna ne mooy ëpp fuuf sunug dund ci àddina jii. Lii nag moo tax yitté ji ëpp solo jiy soxal nit ku am xel mu mucc mooy waajal dundug bàmmeel gu gudd ga ak waajal dund gu sax ga cay topp.

Ci geneen wàll yit, dee mu lëndëm miy soppiku doon leer ngir leerug ngëm gi ci xoli ñi gëm, man naa soppiku jógé ci ag ragal gu tiitlu doon luy bégélé cig dundël guy sax.

Ta bàmmeel yi fees ak turi jegeñaale yi ñi gëm duñ leen jàppe ay béréb yu lëndëm, waaye réew mu ne cell lañ ngir gindée ak waare.

Dund gi daal ni ko ki gëm ta amug yëg di jàppe mooy dundëndoo dëggdëgg ak dee. Ndax ab xolam day doon lu dal ngir li muy dund tay waajal dee googee. Cig gàttal daal, sunu noo gu mujj man naa doon waxtu wi dàq ci sunug dund bu fekkee man nanoo doon woroomi xol yu fees ak bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Waaye safaan bi yit, gépp dund guy jeexe bëgg àddina ak daw dee la cay juddóo mooy pert rek.

Waajal àllaaxira waajal gu mat daal mingi ame ci dugg ci melo yi sunu Boroom Mu tedd mi ta màgg bëgg ta xamal nu ko ci Alquraan ju tedd ji. Maanaam jaam bi day taaroo meloy taar yi melne yërmëndé, ñeewant, jéggélé, dimblé ñeneen ñi, ak jaamu Yàlla giy juddóo ci ragal Yàlla ak dëddu ak sellal. Ta manefnaa tēnk lóolu lépp ci mu mujj doon jaam bu bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Ki gëm nag lii taxna dumana ñàkka jël ab cér ci tabug Yàlla Mu tedd mi ta màgg, doon yit kuy dimblée di joxe. Ta warnay def ragal Yàlla ak dëggu ñuy liy tēnk aw doxiinam. Ci geneen wàll yit, wareefnaa moytu jikkó yi jógé ci saytaane ta Yàlla bëggu ko yu mel ne wor ak rëy ak yàqq ak tooñ ak fitna ak jëw ak rambaaj ak fen ak duur, ndax lii day xaaj bu am solo ci waajal **Noo yu mujj yi.**

Jaam bi warnay sellale nooam gu mujj ci muj gu rafet, maanaam muy njëkké laabal xolam ngir man koo feesale ngëm,

bu ko defee muy laabal xolam ci bëggbëgg yu ñaaw yi ta di ko taarale jikkó yu kawé yi.

Ndaxte àggug xol bi ci ragal Yàlla ci anam gii mooy li gënë mana leeral aka gindi dundug nit ki. Ta waxi sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî –yàlla neef sellal mbóotam- day xawa leeral dëggdëggi sellal googee muy wax naa:

«Bàmmeel de deefu ko defare ay doj walla ay dénk walla ndima, waaye kay dangaa wara gas ab bàmmeel ci xol bu set bu sàmму ci dundug biir gu sell. Lóolu taxna yit nga wara far ag yittéwóo sa mbirum bopp ak doyloo sa bopp ci kanam màggaayu Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Ngir nag sellal gi mana sotti ci maanaam mu mat mi xol yi yitam man caa àgg, day warit ñu feese yëgyëgi mbëggéel ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Màndargam bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg mi gënë rëy nag mooy topp Ko. Kon kiy moy Yàlla tanaan bëggna Ko day nax boppam.

Ta ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci laaya ju tedd ji naa:

«Neel: bu fekkee seeni baay ak seeni doom ak seeni mag aki rakk ak seeni soxna ak seeni giir ak alal yu ngeen am ak am njaay mu ngeen di ragal mu lab ak ay dëkkuwaay yu ngeen taamu dañu leena gënël Yàlla akub Yónéntam ak jiyaar ci aw yoonam, kon nangeen xaar ba Yàlla ñëw ak mbirëm. Ta Yàlla du gindi kàccoór yi» (laayay 24^{ed} ci saaru At- tawbah).

Lii moo tax nu wara ñoy ci sunug bëgg Yàlla akub Yónéntam mu gënël nu lépp, wara sax yit ca yëgyëgub ruu boobee ba ca sunu noo yu mujj ya. Àggug xol yi nag ci tolluwaay bu kawé ci bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla

dolli xéewël ak mucc mingi ame ci di def jaamu Yàlla yi ak jëf yu baax yi.

Kon nii yit la wuute gu mag ame digënté jaamu giy jógé ci xol bu wékku ci bëggéeli àddina yi ta sori mbëggéelug Yàlla ak jaamu guy jógé ci xol bu feesak cofeelug Yàlla.

Ndax nekkiini jullit bune ak anami dundiinam day jokkoo ak dëggdëggi bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc guy feeñ ci jëfléntéem ak nit ñi ak cig jaamoom akug dundëm ag njaamam. Ta bokkna ci liñ wara bàyyi xel lool ngir waajalug jullit bi **Noo yu mujj** yi war gum wara am ag toroxlu ci jaamu Yàlla yi. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi lim ci laaya ju tedd ji meloy jullit yi àgg ci mucc ak texe, Yàlla di wax naa:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

«**Jullit yiy torooxlu ci seenug julli dey texenañ am lañ bëgg**»

(ñaari laaya yi njëkk ci saaru Al- mu'minûn).

Safaan bi nag la wax ci ñiy julli ta duñ teewlu duñ toroxlu tay sàggane julli:

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

«**Mbugël ak alkande ñeelna ñiy julli tay sàggane seenug julli**» (laayay 4^{ed} ak 5^{ed} ci saaru Al- mâ'ûn).

Ni nu ko gise rek nag, Yàlla Mu tedd mi ta màgg day bëgg ci jaam bi mu dund dundug njaam guy doon jaaruwaay ngir àgg ci yamoog biir digënté xol bi ak yaram wi. Ta sikki sàkka amul ci ne bëggbëggub Yàlla yamul ci julli rek waaye day ëmb jaamu Yàlla yépp lu ci mel ne koor ak aj ak joxe ci yoonu Yàlla.

Ci misaal, koor dafa wara dëgërël sunug xam ni xéexël yi toll, wara def sunuy xol ñu sax ci yittéwóo ak xalaat ngir mana am yëgyëg yu xóot ci dimblé ñiy dundé naqar ngir ñàkk.

Woor yit bu nuy tere lenn ci li dagan ab diir da nuy xamalaale ne manuta ñàkk nu sori sunu kem kàttan yu lënt yi ak yu araam yi.

Aj nag moom, danu cee wara dundé dundug njaam ci yëg gu nuy yëg ne li nuy sol càngaay lay nuróol, ta lzolu da nuy fàttli ne jaam bi du dara ci kanam màggayu Yàlla.

Jullit biy joxe ci yoonu Yàlla nag moom, daa war di yëg fum toll ne ca dëggdëgg li mu yor deef ko koo dénk rek ta lépp lu mu am ci Yàlla lay dellu Moom miy ki moom dëggdëgg. Bu lóolu jàllee yit, bépp jullit bu am yëgyëgu joxe ci yoonu Yàlla du xoole bët bu ñaaw li ñeneen ñi am.

Yëgyëgu njaam biy laltaayu jaamu Yàlla yi daal kem xóotaayu mbëggéel gi ci xol bi rekk lay toll. Ta xol bi bu setee ci xumaag ak tilim day àgg ci jaamu Yàlla yiy taxawal dëgg ta yit leerug jantub dëgg da ciy jolli.

Ta gisnanu ci dund gi misaal ci niñuy defe jaamu Yàlla yi ci toroxlu gu mat ci meloom wi gënë rafet. Ta misaal moomu ci dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc la jëmmóo ak ci saaba yu tedd yi yàlla na leen Yàlla gërëm. Ndax Yónént bi kat Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, moom mi wenn xët ci xëti ag dundëm nekkutóon ludul luy jëmmël dëggdëggi àllaaxira, dafa feddli ne manuta ñàkk jaamu Yàlla yi ame ci tolluwaayu ruu giy nekk ci **Noo yu mujj yi**.

Ci misaal, kenn ci saaba yi dafa ñëw fi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldine:

«Yaw Yónént bi, xamal ma ta ténk ko». Mudaaldine: **«Boo jógée di julli, nanga julli jullig kuy tàggo, ta bul wax wax jooy jéglu ji, ta nanga dogu ci naagu ci li ci yoxoy nit ñi»** (Ibn Mâjah, *buntub Az- zuhd; ak Ahmad ibn Hanbal, Al- musnad, xaajub 5^{ed}, xêtu^{ed} 41*).

Ci wàll gii nag, -ni muy ware bépp jullit buy waajal dee- da lay war ni ngay def ci sa dundug jaamu Yàlla nga taaral ta rafetal say jëflënté ak nit ñi ta boo koy def ngay jélé may ak leer ci Sunna su sell si. Bu ko defee day war ci yaw nga doon jaam bu xeet wi di jariñoó ci waxam ak ci jëfëm, ta ngay bëgg nit ñépp baña yamale sa yitté ci sa bopp ba ba ngay bëggël sa mbokkum jullit li ngay bëggël sa bopp. Bu ko defee mbëggéel gi ngay yëg sa digéntéek Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dem ba, buy balle ci sa xol di sottiku ba ëmb bindéef yépp, doon sababub nga mana xoole bindéef yooyee ni leen aji bind ji di xoole Moom Mu tedd mi ta màgg.

Leneen li am solo ci waajal dee nag, mooy kàttanug saxal yëgyëgu rafetal ci xol bi, maanaam feddli àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xol ci jamono june ak di yëg jamono june ne Yàlla mingi nuy gis.

Texe gi gënë mag ngir jaam bi nag mooy mu mana nekk di àndak Boroom bi. Waaye xel mi bakkan daan ta lëkkëloowut ak xolbi dumana xam lii, maanaam day sàggan ba du yëg texe gi gënë mag.

Batayit, ku gëm kune warnaa nekk kuy wàkkirlu kuy muñ. Yëngu yënguy dund gi waruta tax mu ñàkk ag yamoom akug dalam. Warnay xalaat nattu yu jafe ya Yónént bi ci boppam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc Jàmmaarloooon.

Warnay fàttliku dëgërug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc akug àndam ci dogalub Yàlla ta moone de ñàkkna juróom ci juróom mbenni doom yam amoon.

Jullit boobee yit waruta fàtte muñug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc akug dëgërëm ba baayam bu ndaw Amsatu daano ca xare ba ak *Mus'ab ibn 'Umayr*, ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc bëggóon leen lool.

Ki sóobu yoonu Yàlla, ngir mu àgg ci defarug xol ci àddina jii di jeexi, warnay muñ bu nattu ak musiba dikkée, di fàttliku baña fàtte, di sant baña weddi njekk, di topp baña moy, di tabe baña nay, di jiitël ñeneen ñi ci boppam di leen bëgg baña yittewóo mbirum boppam rek, di sukkëndiku ci lu wóor baña sukkëndiku ci njort, di sellal tay woyof baña njistal, di tuub bu defee bàkkaar, di fàttliku Yàlla aka xalaat baña sàggan.

Bu lóolu jàllee yit, bëccëg ak guddi yu bàrkeel yooyee rawatina nag waxtuy njël yi ñuy dundélé ci fàttliku Yàlla di ko tudd, ay pose lañ aki leer yuy upp ci àddina jii di jeexi ngir jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta kuy wër texeg àllaaxira dana ko fekk mu làqu ci lëndëmug njël gu tar gi.

Ta soppay Yàlla yépp yi dund seenug dund ta jaxase dund ak dee, wuténañ ngërëm mul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xalaat ak fàttliku Yàlla di ko tudd ci waxtuy njël ta fekk ñuy dund yëgyëgu bëgg Yàlla ak ragal ko Moom Mu tedd mi ta màgg. Ndaxte njël yiy jàll ta fàttliku Yàlla di ko tudd ak xalaat amu ca dañuy mel ci ñi sopp Yàlla ne waxtuy dogoo.

Weneen melo wu am solo wi mooy def alal ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

«Deeleen def seen alal ci yoonu Yàlla, ta buleen tàbbal seeni yoxo ci alkande, ta deeleen def lu baax di rafetal; Yàlla kat bëggna ñiy def lu baax di rafetal» (laayay 195^{eel} ci saaru Al- baqarah).

Woroom xamxami tafiir yi neenañ alkande jiñ tudd ci laaya ju tedd jii mooy baña def alal ci yoonu Yàlla baña sonn yit ngir yëkkëti baatub Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ak baña ligéeyël diinéy Yàlla ji Moom Mu tedd mi ta màgg ngir ragal ñàkk walla bëgg àddina.

Ci la Abû Ayyûb waxe ne: *Laaya jii daal ci nun lansaar yi la wàcce. Ba Yàlla dimblée Yónént bi yëkkëti Lislaam danune: Aycéléen nu toog ci sunu alal yi topptoo ko. Yàlla dàldi wàcce laaya jii. Kon tàbbal yoxo yi ci alkande mooy nu toog ci sunuy alal di ko topptoo bàyyi jiyaar* (Abû Dâwûd, buntub Al- jihâd).

Jëléefta ci Anas yàlla na ko Yàlla gërëm mune Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc neena: **«Nangeen jiyaar ak ñiy bokkaale ci seeni alal ak seeni bakkan ak seeni làmmiñ»** (Abû Dâwûd, buntub Al- jihâd).

Lii nag day tax jullit bune wara def kem kàttanam ak pastéefam ngir def ci yoonu Yàlla ci anam gune ak jëf june ci alalam ak ruuam ak waxam.

Ndaxte dund gu mel nii ndénkaan la ci loosu kenn kune ci nun. Ndénkaan lii nag dana sax des fi bu nu ko defee fi nu ko wara def, waaye nag dana waral pert àllaaxira bu nu ko sánkee ci bàyyandiku ak noflaay ak dooleel bakkan biy diglé lu bon.

Dana war bépp jullit yit mu baña fàtte mucc nataal bu leer boobee aju ci def alal ci yoonu Yàlla, ta moodi ne: sax yi dañuy tàmblee toj ci yaramu ki faatu ginaaw buñ ko robee ba boka ya def seen yitté ci nangu njaal ma. Ginaaw ba yit la dono ya di tàmblee séddóo alal ja seen digénté. Booba yit la suuf si di

tàmblee lekk yaram wa. Ñaari bir yii nag dañuy wéyëndóo di jeexandoo: cig wàll yaram wi di lekku di jeex, ca geneen wàll ga ñuy séddélé alal ja. Ruu giy gis loola moom di ca waaru day bëggë dóor boppam ngir réccu pose yu bari yu mu sànkoon. Waaye foofa jëf yu baax ak ragal Yàlla rekka fay jariñe. Jëf yu baax yi nu defoon ci àddina daal ñooy doon kàppitaal bay gën ta gënë rafet ngir sunu dundug àllaaxira. Ta ci lóolu la sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe naa: «**Bàmmeel daal, benn munekk ab dër ci dëri àjjana yi walla ag kàmb ca kàmbi sawara ya**» (At- Tirmidî, buntub Al- qiyâmah).

Li am daal moodi ne sunu dundug bàmmeel giy wéy ba bis pénc kem sunuy jëf ak sunu nekkiin ci àddina rek lay mel.

Naka nóonu nag xettli dee cig pert ta soppi ko muy ndam lu bir def ko yit muy guddig céetu baña doon déjub naqar, lóolu mooy ligéeyu ñiy waajal dee ta xam ko. Kilifë gi bokkoon ci takkderi usmaaniyoona yi ta tudd Musaffar Bek bokkoon na ca ñu texe ña wuyjiwoon Yàlla ginaaw dundug leer gum dundóon ci njub gii ak xalaat bii, ta dafa nekkoon jëmm juy nekk misaal ju bàyyee usmaaniyoona yi pàttli gu amul moroom.

Waxambaane wii xolam feesewoon ak ngëm ta feeñaloon ay jàmbaar yu mag ag pëstéef bu amul moroom ci xeexub «**Tatab Junaaq**», taxawul ginaaw xeex boobee waaye dafa gaaw dem ca wàllug penku ga ngir aar réew mi. Ci benn ca xeex yu metti ya nag leef ko jame jamjam bu sori bob ca la daanoo ci yoonu Yàlla ginaaw bam bàyyee ginaawam pàttliku gu kawe ngir maas yiy ñëwi ginaawam.

Musaffar Bek mii di kilifëg takkder tañ jam ko mu daanu ci yoonu Yàlla ta fekk muy def warugaram, dafa gënnée ci jibaam aw këyit ca jamonoy **Noo yu mujj ya** bam manatula wax, mu jël ñax mu wow sëpp ko ci deretam ji doon sottiku dàldi tàmbli

di bind: «Ée soldaar bi, fan la qibla féeté?» Ba loola amee ña ko wëróon dañ koo dàldi jëmélé qibla sottal bëggbëggëm, ndax dafa bëggóon buy jébblé ruuam fekk mu jublu qibla. Kilifëg takkder gii xarkanamam feesewoon leerug texeg àgg ci Yàlla jébbëlina Boroomam ag ruuam fekk mu daanu ci xare ci yoonu Yàlla.

Naka noonu nag, jaam bune, lu man di doon ligéeyëm diirub ag dundëm, bu dogoowut akug njub Yàlla Mu tedd mi ta màgg dana ko mayub cér bam jublu qibla ca saa su mujj sa. Ñi daan gis qibla nag jamono yañ daan ligéey ak buñ nekkaa ca seenug njaboot ak seeni xame ak ña ko daa gis ci biir baatub wéetal Yàlla bi, danañ nekki ci waxtaw **Noo yu mujj ya** ci jawwi qibla ju dal ji.

Leerna ne nag liñ jublu ci qibla mooy nga jeexal dund gi ci ténku ci Alquraan ak Sunna ak baatu wéetël Yàlla bi ñu ëmb.

Li am solo daal mooy nujeexal sunu dund gépp ak sunuy jëmëm yay jeexi yooyee ngir am mbótum laaya ju tedd ji: «**Gindi nu won nu yoon wu jub wi**» (laayay 6^{ed} ci saaru Al-fâtiha). Safaan bi yit, ku def ludul lóolu ag mujjëm pert gu bir lay doon, day mel ne ag gaal géej gu réer gisatul la koy gindi muy tañax tañaxi ba dal ciw doj. Yàlla maangi Lay ñaan nga musël nu nun ñépp ci wépp ay.

Li am nag moodi ne ñi jeexal seenug dund ci loxoy dee daanaka ta àgg ci mbótum «**Deeleen bala ngeena dee**» ñooy jaam yi xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ay péetéem. Naka nóonu yit jaam yooyee danañu mucc ci njàqarey bis pénc akuw tiisam. Ta lii dig bu jógé fa Yàlla la. Ta dee miy kiiraay luy nëbb dund giy sax ag texe lay doon ñeel ña doon dund tay sàmm seenug nité ta manoona waajal **Noo yu mujj ya** ci yërmëndéy Yàlla ak xéewëlëm ak ngënélëm.

Xam dëggdëgg nag mooy delloo ndénkaan lii ta mooy ruu gi Yàlla Mu tedd mi ta màgg baaxe nit, ta delloo ko ca laab ga ak

sell ga ak cet ga mu dikkéwoon ca waxtuw **Noo yu mujj ya**. Ni ko waykat bii dëkk Turki di *Najīb Fâdil* waxe rek:

Ca waxtu woowee kiiraay yi di wuññiku,

Lay ag ñaw mooy nga mana teeru malaakam dee dalal ko.

Ci dëggdëgg, **Noo yu mujj yi** dañoo mel ne ab seetu bu set bu amul xoosu xoosu amul pënd, ta nit kune da cay jàkkaarloo ak dundëm gépp la cay lu baax ak la cay lu bon ca gën gaa leeri anam. Ca jamono jooja nag kiiraayul càggante walla diijat du muur gët yi ak nopp yi, waaye kay safaan bi mooy am: kiiraay yépp dañuy wuññiku xel mi ak yaram wi di wommatu jëm cig réccu.

Lii moo tax **Noo yu mujj yi** wara doon seetu bi nuy gise sunug dund, ta mooy nu dëppélé sunug dund ak Alquraan ju tedd ji ak Sunna su tedd si. Ndaxte ñi am muur dëggdëgg ñooy ñiy mana xam seen bopp lu jiitu ñuy dajeeek dee.

Kon yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga def sunuy noo yu mujj ñuy palanteer bi nuy gise sunu ndam ak sunug jàppndal gay am fa dund gu sax ga. Aamiin...

*Fàttliku Yàlla di ko tudd ci
bindéef yi ak waxtuy njël yi*

Waxtu yi ëpp bärke ci waxtuy tudd aka fàttliku Yàlla yi dey ñooy waxtuy njël yi. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg defna ci tudd ko di ko fàttliku ci waxtu wii ci guddi gi lu ëpp li mu def ci yeneen waxtu yépp. Dundël waxtuy njël yi nag day wone mbëggéel gu sell ak màggal gu sell yi jaam bi di yëg digëntéem ak Boroomam. Julli guddi ak tasab guddi yit dafa làmboo dëggdëggi dajeeek soppe bu kawé ba ak toog fa kanamam. Ta waxtuy njël yi dañuy dundël yaram bu ko defee mu yóbbaaale ko ci bis bépp.

FÀTTLIKU YÀLLA DI KO TUDD CI BINDÉEF YI AK WAXTUY NJËL YI

Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg ci turëm wiy “**Aji dund ji**” la maye ab cér ci dund bindéef yi mu bind yépp. Ta amul ci bindéef yi menn mbindéef munu mana wax ne «amul ruu» walla dundul. Dëggla sax dafa mel ne yëngutu ak dund yiy dund rekk ñoo ko jagoo yi mel ne gàncax ak rab ak nit, waaye teewul bu nu xoolee ci bëtub mbëggéelug Yàlla yëngutu yi bindéef yu tuuti yi lool di def fa ñu nekk danuy yéemu waaru ci dund gu yéémé gi nekk ci li ñu jort ne amul ruu amul ag dund. Jaaxle ak yéemu gii nag dafa mel ne day gën di yokk li tàmblee ci bindéef yi gënë tuuti ba ci bindéef yi gënë rëy gënë màgg.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamalna boppam bindéef yi mu bind yépp yiy dund ak yi dundul, ta digël na leen ñu di ko tudd aka fàttliku ci lu sax. Lii mootax nag bindéef yépp xamnañ seen Boroom ta di ko gënë xame ci seen bopp ngir li ñu dëxëñaale ci ñoom. Fuñ toll yit dañ Koy tudd di ko fàttliku aka sàbbaal.

Bindéef yi dundul ak gàncax yi ak rab yi xamnañu sunub Yónént *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak yeneen yónént yépp. Ta lóolu day feeñ fum toll ci muujisaati yónént yi. Ndax ñoom Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc dañuy def ruu ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci bindéef yi dul dund yi mel ne doj wa jógéwoon fa mu nekkoon ak yat wa ak yeneen bindéef yu mel ne ñoom.

Lii moo tax xeer ya nekkoon ca loxol Abóo Jahlin dàldi wax doon muujisaatu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, dàldi feddli yit ag dëggóom akug wóorëm, waxit liy dëgg. Budee yat wawoon ca loxol sunu sang Musaa nag moom, dafa soppiku doon jaan juy dox ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg dàldi tiitël Firawna.

Géejug Bahru qalsóom yit dafa xar ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg dàldi doon aw yoon ngir Musaa aki gaayam, waaye ba Firawna dikkée aki soldaaram di topp Musaa géej ga da leena xammee dàldi leen alag. Dàttub garabug tándarma ba nekkoon ca jumaay Yónént bi yit dafa wonkoon jooyoon ngir metiitlu ag tàqalikoom ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Batayit rab yu bari doon nañ jàmbat Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tooñ ga leen seeni woroom doon tooñ. Sunu kilifa Jalâl ad- dîn wonena ca bëyit yu ténku yooyee topp gi bindéef yi dul dund di topp Yàlla, mudàldi wax ne:

“Xanaa gisóo niir yi ak jant bi ak weer wi ak bidiw yi ñoom ñépp ñuy yëngutu di dox ci ab nos buñ jublu? Ta bidiw bune ca bidiw yooyee kenn manuta lim day feeñ ci waxtoom, du yeexa feeñ du yeexa suux du jiitu waxtoom yit”.

Nan la muujisaat yii ame ngir Yónént yi? Xamunu ko ta manunu koo xam. Ndax ñoom dañoo def doj wa ak yat wa ñuy woroomi xel. Nanu natt yii ci bindéef yi dul dund yeneen yi ni vu ko defi ca doj wa ak yat wa.

Topp ga doj ya toppoon Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak topp ga yat wa toppoon Musaa dañ nuy won ne bindéef yi nu jàpp ne amuñu ruu dañuy topp ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Fättliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

Ta bindéef yii dañnaan: nun danoo xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta danu Koy topp yit. Nun dunu bir yu ñàkk solo yeef bind ta jubluwuñ ci dara, waaye kay nun ñépp danuy nuru géejug Bahru Qalsóom ga xàmmeewoon Firawna dàldi koy labal xàmme yit Bànnóo Israaiila dàldi leen xettli musël leen.

Wépp doj walla garab fum mana nekk bu gisaa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc da ko daa nuy ci anam gu leer gu ñuy dégg. Naka nóonu yit, lépp loo yaakaar ne amul ruu luy dund la ne yaw lu am ruu la.

Lóolu li muy firi moodi ne bindéef yépp, du rek junné yi ak nit ñi, waaye ba ci rab yi ba ci yi dul dund xamnañ mbóotum Yàlla mi di ndamul bindéef yi sunu sang *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi tax ñu bind leen. Ta ñoom dañ koy topp ci luñdul wékk ci benn sàrt ta di ko defe mbëggéel gu amul fum yam. Waaye kiiraayi kumpë gi muur bëti nit ñi ngir nattub àddina bi ñooy tee lu bari ñuy seetlu mbir moomee. Naka nóonu la nu àddiisu Yónént bii Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di moytuloo càggante ak fátte ba mu nee:

«Ci lu wér de amul lenn ci digënté asamaan ak suuf lu xamul ne maay yónéntab Yàlla ludul ñiy moy ci junné yi ak nit ñi» (Ad- Dârimí, ubbitég tééré bi; ak Ahmad ibn Hanbal, *Al- musnad*, xaajub 3^{ed}, xëtu 310^{ed}).

Àddiis bii nag day wone ne xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak yónéntam bi Mu tedd mi ta màgg ak toppleen yamul ci nit rekk, waaye kay safaan bi moo am: manefnaa wax ne lóolu ci yeneen bindéef yi la éppé ci anam gog deef koo dëxëñaale ci ñoom du seen coobare. Laaya ju tedd jii yit da nuy leeralal geneen anam gu lóolu di feeñe, fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Nudàldi koy xamal Sulaymaan, ta ku ci nekk joxnan ko xel mu rafet ak xamxam, tàggatalnan Daawuda doj ya yit ñuy àndak moom di sàbbaal ak picc ya. Ta Nun noo ko def» (laayay 79^{ced} ci saaru Al- anbiyâ).

Sunu Boroom mingi nii di yeewuloo ca laaya joojee ñi sàggan fàtte, di nu xamal ne yit mbindéef mune xamna Ko ta da Koy tudd di Ko fàttliku ci anam gu féeté kaw sunug xam nun. Ndaxte bu nu manoonna dégg tudd gi bindéef yi di tudd Yàlla kon jaamu Yàlla gi ak tudd ko di ko fàttliku di ko sàbaal di doon dëggdëggi jaamam danañ waral xol yi soppiku doon xol yu laab yu set, konit dananu mana muri kiiraayi càggante ak fàtte mana xamit dëggdëggi bir yi. Ta waxtaan wa waykat bi dëkk Turki di Yuunus Amra doon amak tóortóor bu mboq ba ci wàll gii la aju.

Nettli boobee aju ci nitug Yàlla kii di **'Azîz Mahmûd Hadâi** day wone ca anam ga gënë rafet ne gâncax yi dañuy def seen yitté fuñ toll ci tudd aka fàttliku Yàlla Mu tedd mi ta màgg, muy wax naa:

«Bis, sèriñ bii di Uftaada dafa àndoon aki taalubéem di tàllal ay tãnkam di féexlu. Cig sàkkoom nag la taalubé yépp wër béréb ya gënë rafet, kune ci ñoom yit èndil sèriñam ba takkub tóortóor. Waaye àttekat bii di **'Azîz Mahmûd Afandî** benn tóortóor bu lax bu car ba damm rek la yoroon. Ginaaw ba kune joxee la mu yoroon ànd koog mbégté, la **Mahmûd Afandî** ségg jox sèriñ Aftaad tóortóoram bu lax ba ta damm. Ba mu ko laajee fekk munekk ca biir taalubéem yu amug cofeel ya: Yaw sama doom **Mahmûd**, kune ci ñoom èndina takkub tóortóor bu tooy, lu tax yaw nga èndi tóortóor bu lax bu car bi damm?

Mahmûd dàldi ségg ca kanam àttekat ba ciy teggiin tont ne:

«Yaw sama sang, lu ma la mana jox rekk lu néew la. Waaye damadon def saa bu ma tàllalee sama loxo ngir dagg ab tóortóor

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

rek fekk ko muy tudd Boroomam naan: «Yàlla... Yàlla», ba tax sama xol дума topp ci ma fanq tudd Yàlla gi. Ba ma demee ba amatuma pexe nag manumawoona ñàkka èndaale tóortóor boobee manutóona wéy di tudd Yàlla».

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam-mingi waxit naan:

«Buurub picc yi de mooy toortoor. Ndax xamnga li muy wax buy sab? Danaan: «Ngërëm yaa ko yayoo, cant yaa ko yayoo, nguur yaaa ko yayoo, Yaw meef di sàkkoo ndimbël».

Sëriñ bii di *Muhyi-d dîn ibn ‘Arabî* moom mingi wax ci mbir mii naan:

«Bindéef yépp dañuy tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci anam gu dëppóo ak ñoom, waaye bindéef yi tolluwaay yu wuute lañ am ci wàll gii. Ba taxna ñi gënë sorig càggante ci bindéef yi ñooy yi dul dund ndax ñoom amuñ jenn aajo du lekk du naan du noyyi. Bu yi dul dund jàllee gàncax yi topp ci ndax ci ñoom la aajo yi di tàmblee. Gisnga tóortóor yaa ngi nii di jélé seenub dund ci suuf si ak ndox mi ak jant bi, di boole lii kem ni ko Yàlla yamalee ba tax tóortóor yi ak xob yi ak meñnet yi di feeñ ta wuute ay melo. Bu lóolu jàllee nag rab yi topp ci. Ñoom seenug dund moo gënë mat dundug gàncax yi, ba lóolu moo tax seeni aajo bari seeni bannex yokk. Aajoy nit nag moom xamunu ag jeexam. Moom kat yamale yittéem ci boppam ak njort yi ak xemmeemtéefi àddina yi dañ koy jiiñel ba fàww jëmé ko ci càggante ak fàtte».

Ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci téeréem bu tedd bi naa:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ
فَعَدَّلَكَ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ

“Ée yaw nit ki, lan moo la wor ci sa Boroom bu tedd bi, Moom mi la bind jekkal sab bind def la ci melo wu rafe wa ko soob?” (laayay 6^{ed} ba 8^{ed} ci saaru Al- infitâr).

Mana jot bóot ak xereñ gi ci bindéef yi ag anam la rekk ci xuus ci biir xol. Ta bépp jullit buy xool asamaan si ak suuf si ci bëtub xol dafa taamoo feesale xolam beneen yëgyëg.

Alquraan ju tedd ji kat xamlena ne lépp lu nekk ci jamono ji ak asamaan yi ak suuf si, li tàmblee ci peppu suuf ba ci bidiw yi mag yi, lu ci nekk ci tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak di Ko sàbbaal la nekk. Ta Alquraan waxna nu ne asamaan yi ak suuf si ak doj yi ak garab yi ak dër yi ak jant bi ak weer wi ak bidiw yi ak dënu yi ak rab yi ak doj yu dëgër yi ba ci ker yi ñoom ñépp dañuy sujóot suba ak ngoon. Muy wax ne:

“Ñi nekk ci asamaan yi ak suuf si Yàlla rekk lañuy sujóotal ci coobare walla ci sañ bañ, ak seeni ker ci subë yi ak ngoon yi” (laayay 15^{ed} ci saaru Ar- raid).

Ak li mu wax Moom Mu tedd mi ta màgg ne:

«Xanaa gisuñ lépp lu Yàlla bind ag keram di jeng di jëm ndayjoor ak càmmooñ di ko sujjóotélé Yàlla ta fekk ñuy toroxlu ci kanam Yàlla» (laayay 48^{ed} ci saaru An- nahl).

Laaya yu tedd yi kat dañ nuy won nataal bu màgg ba fa màggaay mana yam. Ndax sujóot ya ca nataal boobee dañoo jaxasoo ta booloo ak ker ya. Maanaam yaari sujóot lañ: bu njëkk bi mooy sujóotu li Yàlla bind, beneen bi di sujóotu kerug li Yàlla bind. Bindéef yi kat seen lépp dafa sujóot ngir jaamoo ko

Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg, ta dañuy def seen ligéey ak seen warugar ci teewaayu Aji bind ji Moom Mu tedd mi ta màgg. Bindéef yépp kat ci sujóot lañu nekk, ta li Yàlla bind lépp day topp Yàlla tay ànd ci coobarey Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci anam gu dëppóok li ñu dëxëñaale ci ñoom, ba ci sax ñi weddi ak ñi sàggan fátte. Xoli ñu sàggan ñii kat soreenañ ak jaaxle ak weddi ak moy gi nekk ci seeni woroom.

Ñi sàggan fátte tay jaamu ludul Yàlla kat xamuñ ne li Yàlla bind lépp ba ci keri bindéef yi ñuy jaamu dañuy jublu Yàlla mi ñuy weddi ñoom ta ñoom dañoo nekk ci biir nos bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg tërëlél bindéef yépp. Ndaw ag pert akug sàngu aki nax yu rëy!

Batayit laaya yaa ngi nataal dénd bu ame ci ay ker aki bindéef yu dundul aki bindéef yuy dund aki malaaka, ku ci nekk di def ligéeyam ak warugaram cig toroxlu ngir Yàlla ak ci anamug jaamu. Kon nag ñàkk muur gu rëy moo dal kiy daw topp Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wuuteek ndigëlam Moom Mu tedd mi ta màgg. Ta laaya yu tedd yi ak sëgg gi bindéef yépp di sëgg ngir màggal Yàlla dañoo mel ne am pes muy dal ci lexi ñi sàggan tay ñaawale.

Ci dëggdëgg nag bunu xooleroon li nu wër bëtub settantal dananu gis ne tappaloo gi asamaan yu yaatu yi di tappalook suuf si ak mbartalu gi doj yi di mbartalu ag sujóot la ci anam geef miinul. Keri garab yi yit ak tóortóor yi ak ñax mi ak rab yi ak nit ñi ci kaw suuf si ci ndayjoor ak càmmooñ dañuy wone ca anam ga gënë rafet sujóot gu yéemi gii. Suuf si sax dafa mel ne ab sujóot la ngir keri li Yàlla bind lépp. Taw bi nag moom, dafa mel ne jooyug asamaan, coowul asamaan (dënnu) siy am ginaaw melax gi doon ay ñaan aki xettliku yu laab ta fés yuy gënné ci dënnub asamaan.

Méloy bindéef yi ci kaw suuf de ak yi ci asamaan yi tegtal lañ bu yéemé ta màgg ba fa màggaay yam ngir xol yu mucc yi. Li tàmblee ci ñaan aki toroxlu yiy jogé ci ndegment li gënë tuuti tay riiré ci xol bu tuuti buy nuru bënbenub pusó ba ci sabug rab yu rëy yi ta màgg ñoom ñépp ay anam lañ yu kàttanug Yàlla di feeñe.

Sab yu yërëmtalu yiy bëbbé ci xoli picci selen yi ak «Huu.. huu» giy génné ci cokkeer yi, ak «Lak.. lak» giy génné ci toortoor yi ay sàbbaal lañu yu xóot yëgyëg ba fa xóotaay yam yu jógé ci xol yu amug cofeel.

Ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci tééréem bu tedd bi naa:

«Xanaa gisóo ne Yàlla li ci asamaan yi ak li ci suuf si dañ Koy sujóotal ak jant bi ak weer wi ak bidiw yi ak doj yi ak garab yi ak rab yi ak ñu bari ci nit ñi, ñu bari nag yayoonañ mbugël. Ta ku Yàlla doyalal du am ku ko teral. Yàlla kat day def lu Ko soob» (laayay 18^{ed} ci saaru Al- hajj).

Yi Yàlla bind kat, ni nu ko gise, ba ci yi dul dund yépp dañuy sàbbaal Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Waaye nag li tiis lool moodi ne dafa am ci nit ñi ab xaaj beef di nattoo mbugël ak pert ngir livu des di sàggaan ba duñu tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg di Ko fàttliku.

Ci dëggdëgg lépp lune ci li Yàlla bind, li tàmblee ci peppu suuf wi gënë tuuti ba ci mbindéef mi gënë rëry, xamna ki ko bind Moom Mu tedd mi ta màgg. Ba ci picc yi sax xamnañ jaamu Yàlla ak ñaan, doj yi yit ak dex yi dañuy sax ci tudd Yàlla di Ko fàttliku ak sàbbaal. Bu fekkee nii la mbir mi deme nag, kon lu waral nit ki du amug seetlu akug settantal ci kanam nos bu yéemé bii ta màgg ñeel sàbbaal ak tudd Yàlla di Ko fàttliku ak jaamu Yàlla? Lu

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

waral yit du jànge ca natal boobee di wone li Yàlla bind? Kon nag pert gu naqari ta rëy lool mooy dal ku amul ab cér cig nité ta sax rek di ku ñëgg xarkanam di ku gàtt xel di keef xañ tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg di Ko fàttliku.

Amul sikki sàkka nag ci ne yoonu wéttlikóo Yàlla mooy jaam bi baña fàtte Boroomam. Ñi gëm nag ñi am gis gisu xol fuñu mana jublu gis géew yi ñu Koy tuddé di Ko fàttliku, fuñu déglóo yit dégg kàddu yu neex yu ag sàbbaalam. Ta nun nu sunug sàkku sunu Boroom ci dundug àddina gii toll rek la jock gi nu Yàlla di jock ca àllaaxira èllég di toll.

Baña fàtte Boroom bi daal mooy yoonu dundé xol bu laab, mooy yit yoonu jokku ak teew ak sell gu sax ak dee cig ngëm. Ndax dund gi ñuy fàttee Boroom bi day jàll ci lu amul njariñ mel ne pënd buñ tasaare. Ñii nag duñu yeewoo ca càggante googee ludul bu dee dikkée rek, waaye bu boobaa day fekk lépp jeex fekk yit mu tàbbal boppam ci pert gu bir.

Ta ñëwna ci laaya ju tedd ji ne:

«Buleen bokk nag ci ñi fàtte Yàlla ba tax Mu fàtteloo leen seen bopp. Ñooña ñooy kàccoor ya» (laayay 19^{ce} ci saaru Al- hashr).

Jéléefna ci ‘Abdu-l làh ibn Busr yàlla na ko Yàlla gërëm ne jenn waay dane:

Yaw Yónént bi, àttey Lislàam yi kat dañoó bari ci man, kon wax ma lol dama ciy ñoy. Mune ko:

«Bu saw làmmiñ jóg ci di tooye tudd Yàlla» (At- Tirmidî, buntub Ad- da’awât; ak Ibn Mâjah, buntub Al- adab).

Tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat du baamu baatu Al- làh rek, waaye tudd Yàlla bu nekkee ci xol day doon luy waral yéené ak jëf yi àgg fa ñu leen bëggé. Tudd Yàlla nag ci anam gii day

feñal matal gi jaam bi di matal kólléré gi dox digéntéem ak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ba leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg laajee ne:

«Xanaa duma seen Boroom?» (laayay 172^{ed} ci saaru Al- A'râf).

Moo tax la ñu tontuwoon ne: **Yaway sunu Boroom** doon luy feddli ne jaam bi du fàtte Boroomam muk. Waaye wóorédi ak lor ju mag ji sàggane tudd Yàlla di waral moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di nu bàyyiloo xel ay yooni yoon solos mbir mii, ba sax sunu sang Musaa ak sunu sang Aaróona, ta ay yónént lañ, ba leen Yàlla yónnée ca Firawna da leena digël ne leen:

“Yóbbuleen samay tegtal yaw ak sa mag ji, ta buleen tàyyi ci fàttliku ma” (laayay 46^{ed} ci saaru Tâhâ).

Settiwu leen ci ndigël lii. Ta xayna Moom Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa bëggë joxer ci lii misaal akub bind.

Li am nag moodi ne yoon wiy xettli xolub nit ci wow gu càggante di leen àggale fu ñuy ame ngërëmul Yàlla ci fàttliku Yàlla gu sax di Ko tudd lay jaar. Fàttliku Yàlla gii di Ko tudd nag dudoon ab diir rek walla jenn jamono waaye diirub dund gi lay doon, ta man naa am sax yëgyëgu fàttliku Yàlla di Ko tudd di ànd ak gépp noo gu nit ki di noyyi, ndax ci tolluwaay bii rek la yewug biir di ame. Ci lii nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci tééréem bu tedd bi naa:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

«Xanaa jotul ci ñi gëm nag seeni xol di toroxlu ngir fàttliku Yàlla di Ko tudd ak dëgg gi Mu wàcce, ta ñu baña mel ne ña ñu njëkkzona wàcce tééré ba ca ñoom muyàgg seeni xol dàldi wow, ta ñu bari ca ñoom ay kàccoor lañu» (laayay 16^{ed} ci saaru Al- hadid).

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

Laaya jii nag dafa wàcc ngir yee ñenn ca saaba ya dundóon ci xatxat fa Màkka, waaye ginaaw gàddaay ga ñooña dañoo yëgóon ag laccax ngir xéewël ya ak wërsëg wu yaatu wa ñu amoon fa Màddina.

Nun nag ci nu mel nii la nu wara duggé ci jawwi mbëggéel gu sax gu amul fu mu yam ñeel Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg, wara def sunu kem kàttan yit ngir àgg ci dundug ruu gu biir gu xemmetéefi àddina yi ak njariñ yiy jeexi dul mana yëngël.

Ndaxte ñi bëgg dañuy def ña ñu bëgg ci seeni xol fu ñu toll, du ñu leen fàtte senn saa. Xol bi bëggul nag moom dafa mel ne suuf su bekkoor. Kon xam mooy nga bëgg, ndax mbëggéel mooy sababu li Yàlla bind. Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat dafa bëgg ñu xam Ko ngir mbëggéel gi mu bëgg li Mu bind mudàldi sàkk bindéef yi.

Màggaayu mbëggéel nag ñingi koy natte ci li ki bëgg di nangoo tegoo ngir ki mu bëgg. Kon nag teewlu ak wéeru ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci waxtuy njël yi bokkna ci misaal yi gënë leer gënë fés yiy tegtale mat googee.

Dëggla manuta ñàkk yëgyëg bu sax bu fàttliku aka tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg di taqook ñi gëm, waaye waxtu yi gënë bärkeel ngir fàttliku aka tudd Yàlla ñooy «**waxtuy njël yi**».

Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa jox fàttliku aka tudd Yàlla ci waxtu yooyee ci guddi daraja ju ëpp ju gënë màgg yeneen waxtu yépp. Ndaxte fàttliku aka tudd Yàlla ak jaamu Ko ci waxtuy njël yi moo gënë jafe def ko ci yeneen waxtu yi. Lii nag moo tax dundël waxtuy njël yi di wone mbëggéel gu sell ak màggal gu ñenn ñi di yëg seen digénté ak seen Boroom.

Ta sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg waxna ci mbirum ñu gëm ñu texe ñooñee Mu gërëm ne:

«Ñi ragal Yàlla de ci ay dër yu am bëti ndox la ñuy nekk, di jël la leen seen Boroom jox. Ñoom kat lu jiitu loola dañudaa def lu baax: lu néew ci guddi gi lañudaa tëdd, ta dañudaa jégglu ci waxtuy njël yi» (laayay 15^{cel} ba 18^{cel} ci saaru Ad- dāriyāt).

Batayit Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

«Moom mi lay gis waxtu wooy jóg ak booy wëlbëtiku ci biir ñiy sujóot» (laayay 218^{cel} ak 219^{cel} ci saaru Ash- shu'arâ).

Ginaaw bi laaya yu teddy yii wàccee nag Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaan wër këri saabaam yi guddi, daan fekk kër yooyee di riir riir mu mel ne mom yamb ngir jàng Alquraan ak tudd Yàlla ak sàbbaal.

Kon nag kem cofeel gi ci xol yi ak taraayu bëgg Yàlla rek la xemmeemtéef ci julli guddi ak sàbbaal di toll. Ta ci wàll gii yit julli guddi ak sàbbaal ci guddi day taxaw taxawaayu wéttlikóo Soppe bu màgg bi ak déeyaale ak Moom ak waxak Moom. Ci lii la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Guddi gi nanga Ko ci sujóotal ta nanga Ko sàbbaal lu yàgg ci guddi gi. Ñii kat dañoo bëgg dund gu teew gi ta ñingi bàyyi ci seen ginaaw bis bu diis» (laayay 26^{cel} ak 27^{cel} ci saaru Al- muzzammil).

Ci lay waxe yit naa:

«Seeni wet dañuy sori lal ya fekk ñuy ñaan seen Boroom cig toroxlu ak yaakaar, ta dañuy joxe ca la Nu leen wërsëgëlé» (laayay 16^{cel} ci saaru As- sajdah).

Ci dëggdëgg guddi yi dafa mel ne am koom mu yombul ñeel ñi gëm ñiy jéema jëm cig mat ngir li ci nekk cig dal akug may akug leer. Ñi xam dayob koom mii nag dañuy ame ci ginaaw

Fàttliiku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

xaaju guddi, bu lépp dalee, jamonoy leer ngir jublu ci seen Boroom ngir Mu nangu seen ñaan ak seenug jaamu Yàlla ak seeni toroxlu yu dëggu ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Bu fekkee ci bëccëg bi lañuy ligéey aka sonn ngir fàggu dundub yaram, guddi yi ñoom ñooy dundub seeni ruu, mooy yit jamono yiy leeral xol yi ci leerug Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Dongo yi dañoo laajoon kenn ci wàlliyyu yiy soppey Yàlla yi masala mu ñu xamutóon la ca nekk ci ikma ñudàldi ne:

«Yaw sunu sèriñ di sunu sang, bu nu xoolee li nu wër danuy gis ne xaj yi deefu leen rendi ngir seenu yàpp ne yenn ci rab yi ci des, danu leen di bàyyi rek ba seen dee jot. Dollu ci yit ne bu ñu leen tëkkélée ak rab yi ci des ñoom dañuy jur lim bu bari ci benn ëmb, ta nit day rendi xar yi ngir jaamoo ko Yàlla ak di ko dundé, ta xar yi li ci ëpp duñ jur lu ëpp menn ci benn ëmb waaye seenub lim du yées, safaan bi sax la: dañuy yokk. Cëy! Lan mooy mbóotum bàrke bii ci xar yi?!»

Ginaaw ba leen wàlliyyu wa déglóo ta boolekoog di muuñ da leena tontu tontoon lu xereñ loolee dàldi ne:

“Bind bi ci lii ngeen di gis ci rab yi moodi ne ab junj la bu fés buy wone bàrkeb waxtuw njël, ndaxte waxtuy njël yi waxtu yu bàrkeel lañ yu yërmëndé ak leer di wàcc melne taw bu bari. Ta xaj yi ñoom dañuy baw guddi gépp bu waxtuw njël jotee ñutëdd ngir nelaw. Xar yi nag ñoom dañuy yeewu ci waxtuw njël, ba tax ñuy jël seen cér ci waame wu bari wi ngir bàrkeb waxtuw njël”.

Jëléefna ci Ibnu Àbbaas mune: “Man de waarunaa ci mbirum xaj yi ak xar yi. Xar yi kat deef di rendi ci ñoom lu baree bari ci at mi, xaj moom benn bi day jur lu baree bari, ta xar yi ëpp léen» (*Al- Bukhâri, Al- adab al- mufrad, xëtu 575^{eel}*).

Ni nu ko gise nag, kuñ nattoo nelaw ci waxtuy njël yi musàggane leen deef koy xañ may gii ak bàrke bii. Day mel ne taw yu bàrkeel yu weeru Awril yuy dem ci malli foro bu ñu wàccee cig tàkk walla ci géej walla ci doj yu rattax.

Kon nag Yaw sama Boroom bul nu def nu Lay fàtte lu toll ne rafrafu bët, ta Nga leeral sunuy xol ak sunuy guddi ci bàrkeb tudd Yàlla di Ko fàttliku, ta Nga dundël sunuy xol ci tawi leer yu waxtuy njël yi. Ta Nga defal nu nun ñépp ab cér ci dëggdëggi fàttliku Yàlla di Ko tudd. Ta Nga gindi kuñ xañ muxam Sa màggaay gi, ta Nga aar ci darajay ñi Lay fàttliku di La tudd ci waxtuy njël yi sunum réew ak réewi jullit yépp ci ayi ñi am ay. Aamiin...

Alquraan ak xalaat (1)

Bu fekkee asamaan si, àndak bidiwam yiy melxati, dafiy des ba bis pénc doon firndé ci kàttan ak màggaay giy dogal, Alquraan yit dana leeral, ci bidiwi laaya yi, melne asamaan suy jëmmël ëllëg ju rafetu nit ñi ba bis pénc. Ci wàll gii nag ñi ëpp ci nit ñi ag texe akuw yiw ci àddina jii ñooy ñiy daje ci kerug Alquraan ju tedd ji tay doxe ci leerug dund gi ciy jógé.

ALQURAAAN AK XALAAAT (1)

Meloy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg day feeñe ci àddina jii ci anam gu mat sèkk ci yatti béréb yoy ñooy: **Nit ak Alquraan ak Bindéef yi.**

Nit moom mooy dëggdëggi jamono di cosaanu li Yàlla bind ta jëliti ab cér ci jeexiiti turi Yàlla yépp. Batayit tur yii ci seen bopp dañoo am jeexiit ci wàllu wax Alquraan daldi am. Alquraan nag moo gënë leer buñ ko tëkkéléé ak nit, waaye li ñuy benn ci seen dëggdëgg moo tax ñu ne: **“Nit ak Alquraan ay seex lañu”**.

Yeneen bindéef yiy ñatteelu béréb bi turi Yàlla yi di feeñale seen jeexiit nag ñoom dañuy firi Alquraan. Kon bindéef yi Alquraan ju dul wax lañu, Alquraan di bindéef yuy wax.

Nit nag moom li mu nekk dëggdëggi cosaan li taxna ci seen biir mu taxawaayu buur bi jeexiit yiy feeñe ta dara du ci des. Ci wàll gii nag **“Nit ak Alquraan ak Bindéef yi”** njaboot gu mat lañu guy wéetël Yàlla.

Bu fekkee asamaan si, àndak bidiwam yiy melxati, dafiy des ba bis pénc doon firndé ci kàttan ak màggaay giy dogal, Alquraan yit dana leeral, ci bidiwi laaya yi, melne asamaan suy jëmmël èllëg ju rafetu nit ñi ba bis pénc. Ci wàll gii nag ñi ëpp ci nit ñi ag texe akuw yiw ci àddina jii ñooy ñiy daje ci kerug Alquraan ju tedd ji tay doxe ci leerug dund gi ciy jógé.

Mépp mbóot ak xel mu rafet ak dëgg de mingi ñu nëbb ci Alquraan, gépp texe yit mingi feeñe ci ngëm. Ta àddina ju yaatu jii amul fum yam day leeral ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg bu Ko

sooboon mudéf gééj mbàmbulaan gi ci peepu suuf def peppu suuf wi ci gééj mbàmbulaan.

Ci dëgg gii nag la sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* sukkëndiku ba wax ci jenn waxam ne:

“Bis ab bëggbëgg dafa yeewu ci man bu naa: tay warnamaa gis leerug Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci nit ñi”. Mumel ne damaa bëggë gis gééj gi ci ay doq walla gis jant bi ci peppu suuf.

Dëgg giy feeñe ci wax jii di wone bëggbëggü àgg ci dëgg cig wàll di wone yit xóot gi ci dëgg gi ci geneen wàll moodi ne yoon wi gënë mag wuy yóbbu nit ki ca njobbaxtan ya mooy xalaat. Ndaxte wenn yoon wiy àggale ci dëgg mooy xalaat ak yittéwóo gëstu.

Jublug xalaat yi bindéef yi di xalaat ci xol mooy feeñal xam gu nèbbu gi. Ta nekk gi àddina nekk fu ñuy natte ngëm bokkna ci yi gënë leer ci xamxam yii. Nit ñiy waxneey li Yàlla bind ci jamono jii ñu nekk dafa am sikk akug safaanoo nag ñoom dañuy ñàkk seen dayob biir ak bu bitti ci dund gi ta sori ngërëmul Yàlla aji bind ji Moom Mu tedd mi ta màgg, dañuy dund yit cig pert ngir li ñu manuta fàggu lu leen di taxa jariñu ci lu sax.

Nit de warnaa tekki caxu dee, ta mooy mudund ci ngor ak teddnga. Bu ko defee muwara doon jaamub Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta Koy xalaat ci biir li Mu xamle. Ndaxte dee gi gaw nit kune melne ag mbege ta ag daanoom ci kaw boppub kune di li gënë tar gënë jafe ci li ñuy séentu, xalaat ci ak dundé nu dëppóok moom ak àgg cig dal ak noflaay ñoo jiiitu ci li nit ñi di bëgg.

Nii yit la nit aajowoo gindig Alquraan rek ngir xam bindéef yi ak am jumtukaayu xalaat ak gëstu ci anam gu wér ngir mana xam bóot ak xerañ yi ci Yàlla def.

Ndaxte xalaatu nit bu àndutak Alquraan bu manoona maye xel ak xam ci anam gu mat kon Yàlla Mu tedd mi ta màgg du baaxe nit ñi yabal ay yónént ngir dollee dimble jaamam yi konit du wacce tééré yi. Maneesnaa waxit ne nit dafa aajowoo ndimbëlul Yàlla lu mel ne dimbël yooyee ngir mumana jëfëndikóo xelam ngir xalaat ak gëstu gi ñu dëxëñ ci moom ci anam gi yell. Buñ waxutóon ak nit ci Alquraan ndax kon doon na mana xam meloy Yàlla yi mel ne **“Ñàkka soxlaalam lenn ta lépp soxlaal Ko ak Nekk gi Mu nekk Kenn?!”**

Maneesnaa waxne yit Alquraan day jubbënti manman bi ñu dëxëñaale ci nit ci anam gi gënë wér gënë mat ci ay tegtal aki gindi yu dul jeex, ngir nit ki mana naan ci gééjug dëgg yépp géegiy cosaanu xalaat ak gëstu fi nit.

Ta bu fekkoon Alquraan ubbilu nu buntub xalaat kon danuy des di ñuñ xañ xam lu bari ci dëgg ak bóot yi ci bindéef yi.

Nii yit la manuta ñàkke nu daas xel mi ngir mana xam Alquraan ji amul fum yam. Lii nag ci biir nattuwaay yi ñu xam rekk lay mana ame, ndaxte Alquraan ju tedd ji waxna nu ne nit manuta xam dëgg yi nekk ci moom yépp melne bindéef yi. Ta lii la Alquraan wone ci li Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ne:

«Amul yit lu tooy mbaa lu wow ta nekkul ci téeri bu leer»

(laayay 49^{eel} ci saaru Al- an'ām).

Maneefnaa waxit ne amna digdigël bu Alquraan réddël nit ci ay gindi yu dul jeex yu aju ci neef wara taqook xalaat ak gëstu. Mbir mii nag wareefna koo xam bu baax ta xam ko ba tomb bi ci gënë tuuti. Ndaxte xel mi ñu nu jox jëmm ju tuuti la am juy tollook loxo, waaye dëgg gi mu mana natt tollna ne doju Qaaf⁷.

7. Ni ko léeb wi ëndéé, aw doj wu rëy la wu wër àddina jépp ta junné yi ak óorul ayni yi dëkk fa.

Lii moo tax manuta ñàkk ñu sotti xel ci ndabul li jóogé fa Yàlla ta taarale xel moomee ag nangul Yàlla.

Ci wàll gii nag firikati Alquraan yi xam lottug xel ta xam fi manmanam yam bu ñu masaa leeral maanaam jenn laaya ci laayay Alquraan yi leeral ga ca yell dañudaa wax naa: “Yàlla naga xam la jub”, ngir ñoom dañoo gëm ne dëggdëggi maanaam laaya yooyee ci lu amul sikki sàkka Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo ko xam.

Ndaxte wuute amna digënté dayo ak melo wi amul fum yam digënté ndox mi ci géj mbàmbulaan ak ndox mi nekk ci kopp bu nekk cig kër. Li wuute di ñàkk ñàkk ci dëggdëggi ndox yooyee teewul wuute gu rëy nekk seen digënte ñoom ñaar.

Ci geneen wàll yit, buñ leeralaloon aw melo kenn ci gumbë yi ba muy nekk gone kon dana bàyyi jeexiit cim xelam ci lu wóor, waaye wuute gu rëy lool dana am digënté jeexiit jii ak dëggdëggi melo wa. Ta wuute gii maneesu koo natt.

Lii nag taxna nu wara moytoo woote ne maanaa mi ñu xame ci céri nit yi mooy maanaa mu mat mom baati Alquraan ju tedd ji. Li am nag moodi ne anam yi ak yi ñuy sabab yépp yi ñu mana xame ci jumtukaay yi nit di xame ta ñuy àggale ci dëgg, ñoom ñépp dañuy wone am gu xalaat ak gëstu am fu ñu yam. Leegi nag warnanoo farlu def lu nu man ngir mana jox xol yi lu bari ci gindi ak tegtali Alquraan yi ngir mana sottal xam gi manuta ñàkk ci jubluwaay bii.

Alquraan ju tedd ji nekkoon ta nekk ba leegi gindikar bu amul moroom ci gindée ak texe da nuy woo ci laaya yu bari lool di nu jémé ci xalaat ak settantal ci xerañ gi nekk ci bindub nit ak nosu gu xar baax gi ci bindéef yi di nu jémé yit ci nekk gi Alquraan nekk xarbaax ci wax ju leer. Dana war nag ci ku bëggë

dund ci anam gu yell ci nit mu tàbbi ci àddinay xalaat jii ko Alquraan ju tedd ji jëmèlé.

Yëgyëgu nit kiy xalaat ci nekkiini bindéef yi warna koy jañ ci muy gëstul ay tontu laaj yooyee di wéy di nekk ci kanamam, melne: “Lan mooy àddina jii?”, “Lu tax ñu bind ko?”, “Lan mooy dëggdëggi bis yiy jeexi?”, “Wan yoon mooy yoonu texe?”, “Nan laa wara dundé?”, “Nan laa wara xalaate?”, “Nan leef wara waajale taggtoog àddina jii di jeexi?”, “Man maay kan dëggdëgg?”

Bi bindéef yépp dee yëngutu ci biir Kàttan gu yéemé gi ak nattuwaay bu ñaw bu dul jaas muk, ndax amna yoon wow bànnexu gu amul ag jublu moo ca not nit di ca yëngutu moom mi gënë kawé gënë yeewu ci bindéef yi?

Ci lii la laaya ju tedd ji di waxe naa:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

«*Ndax dangeena jort ne danu leena bind ci lu amul ag jublu ta deesu leen déllóosi fi Nun?*» (laayay 115^{ced} ci saaru Al- mu'minûn).

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

Jeneen diwax naa: «*Ndax nit dafa jort ne dees koy bàyyi cig neen?*» (laayay 36^{ced} ci saaru Al- qiyâmah).

Waxtu wi ñu dul toppe nit mingi jeexe ci bu matee muskállaf, ñi gëm ta bëggë sottal ag njaame ci anam gi yell ñoom di tàmblee tegoo warugar wu bees. Ci jamonoy ñor gii nag la xalaate xol di ware dolliku ci xalaate xel, ndax lii day feeñalal xol yi gëm rek bóot ak xamxam yi jógé fa Yàlla ak gis gis yay dëggdëggi gis gis. Ta ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

“Ndax dañoo xoolul asamaan si ni Nu ko tabaxe taaral ko ta amul ay bënben? Suuf si yit danu koo tàllal sànni ci ay doj yu dëgër saxal ci yit gàncax yu naat ci xeet wune, ngir ubbi xel ak fàttli bépp jaam buy dellu ci Yàlla” (laayay 6^{ed} ba 8^{ed} ci saaru Qáf).

Ñiy sànk seenug dund ci sàggan baña fàttliku Yàlla ak ci weddi njeck ta ñuy tàyyeela gëstu ngir xam ki sàkk àddina jii tay ki moom dëggdëgg xéewël yii yépp yi ñuy bannexoo ci ron asamaan yooyee guddi ak bëccëc di ëmbëntée jant bi difa fenke difa soye ta du tàyyi du yoqat ta muy taaroo yit taarub bidiw yi ak weer wi. Nit ñii dara gënuta yéemé yeete yii ak gindi gii jëm ci ñoom ca laaya joojee fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

“Bindunu asamaan si ak suuf si cig neen. Lóolu mooy njortul ñi weddi; bataxna mbugël mu jógé sawara ñeelna ñi weddi» (laayay 27^{ed} ci saaru Sâd).

Ak waxam Moom Mu tedd mi ta màgg ji Mu naa:

“Bindunu asamaan yi ak suuf si ak li ci seen digënté ngir fo. Bindewunu leen ludul dëgg waaye ñi ëpp ci ñoom xamuñu» (laayay 38^{ed} ak 39^{ed} ci saaru Ad- dukhân).

Àddina si daal bërëb la bu màggaayu Yàlla bi di feeñe, ta bépp xol bu gëm buy wëréllook yëgyëg ci bërëb bu yéemé bii day doon bërëb bu ñuy xalaate ci Kàttan giy feeñe ci bindéef yi doonit bërëbu bannexi biir yi gënë màgg.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci téerém bu tedd bi yit naa:

«Xanaa gísóo ni Yàlla wàccee ci asamaan si ndox dàldi koy jaarale ci ay yoon ci biir suuf si, ginaaw ba mu cay saxale meñnet mu wuute ay xeet, ginaaw ba mu dee ba wow, ginaaw

ba mu def ko am poñet? Lóolu daal ag fàttlee ngi ci tigi ñeel woroom xel yi (laayay 21^{ed} ci saaru Az- zumar).

Mingi waxit Moom Mu tedd mi ta màgg naa:

“Fàttlikul yit ba Ibraahima nee: Yaw sama Boromm, maangi Lay ñaan nga def réew mii mu wóor ta Nga wërsëgëlé ñi fi dëkk ci meññet mi, ku gëm ci ñoom Yàlla ak Bis bu mujj ba. Mune (Moom Yàlla): Ak ku weddi yit; bu ko defee ma bàyyi ko mu bannexu diir bu gàtt bu jàllee ma jañ ko ca mbugëlum sawara ma, ta mooy muj gi yées” (laayay 164^{ed} ci saaru Al- baqarah).

Ci dëggdëgg leerug mbëggéel gi day wàcce ci asamaan ne ab taw, bu ko defee bëti ndoxi cofeel dàldi balle ci suuf si. Nii nag la nit kune ku am xalaat bu xóot ta mbëggéel gaw ko melne asamaan ak suuf, nii lay sóobóo yoonu mottleenteg biir ngir ay yëgyëgëm yi feeñ ak yi nëbbu jaxasook mbëggéeli Yàlla yi ci lu manuta ñàkk.

Ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Moom mooy ki tàllal suuf si, ta def ca ay doj yu dëgër aki dex, meññet yéppit mu def ca ci mucine ñaari xeet, muy muuré bëccëg bi guddi gi. Loólu daal ay tegtala ngi ci ñeel ñiy xalaat» (laayay 3^{ed} ci saaru Ar- ra'd).

Ñi amug texe ci nekk gi ñu nekk jaami Yàlla Mu tedd mi ta màgg di njabootug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dañuy ñoy ci sell ak cet gi ci mbëggéel gii leen boole. Lu kawe lii leen boole turëm mooy Ngëm. Ngëm gi ci xol yëgyëg bu aju ci Yàlla buy fees biirug nit ki la tay jëmmël yokkug mbëggéel gu juddóo ci jolliig leerug Yàlla. Ñiy xoolle bindéef yi xolub leer dañuy am yëgyëg bu mel nii ngir asamaan si leen tiim buñ koy xool bu baax day mel ne luy xëcc nit ki ngir bóoti Yàlla yi ci nekk.

Kaw suuf si nag moom day toroxlu ci kanam Boroomam Bu tedd mi ta màgg di lox tàllal ay yoxoom ànd kook garab gune ak wépp xob wu ca nekk, ñax yi yit dañoo mel ne ag basañ walla ag sijaada gu njabootu *Muhammad* moom, tóortóor yi ci seen kaw yit mel ne xeet wu sell... Doj yiy màndargay kàttan yit ñingi ci taxawaay ci teewaayu Yàlla... Niir yi yit wu ci ne dafa mel ne géej guy yëngu guy wëndéelu ci asamaan si doon balluwaayu mayug Yàlla ak bàrkeem... Ngelaw yi ñoom ñooy xamle kumpë gi leen Yàlla xamal... Melax yi doon ferñeenti ragal ak yaakaar... Dënnu yi di ay saan yuy yeete ci càggante aki yëglé yuy jógé ci moomeelug Yàlla Mi not lépp... Bëccëg bi di feeñug ag leeram Moom Mu tedd mi ta màgg... Guddi yi ñu jagleel ko bóot yi ak xalaat yu rafet yi.

Tënk bi daal moodi ne àddina tééréb ay bóot la ak jeexiiti Yàlla yu feese ay tagtal yuy déllóosi nit... Batayit Alquraan àddina la su sàngoo wax... Nit nag moom màndargam jeexiitu Yàlla la ak béréb bu xamxam di dajaloo fa ñuy jokkoo di daje ñoom ñaar.

Jëléefta ci '*Atâ* mune: Man ak '*Ubayd ibn 'Umayr* danoo dem fa '*Áishah* yàlla na ko Yàlla gërëm mudàldi wax '*Ubayd ibn 'Umayr* ne ko: Jotna nga seetsi nu nag! Mune ko: Man kat, sama yaay, la waa ja waxoon rek laay wax: «Deel seeti leeg leeg kon sag mbëggéel yokk».

Mudàldi ne: Bàyyileen seen jabbtu yii waay! *Ibn 'Umayr* ne ko: Nettli ma lu gënë yéemé loo gise ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Mune cell ab diir dàldi ne: «Guddi dafa masa jot mune ma Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc: «*'Áishah, bàyyi ma guddi gii ma jaamu sama Boroom*».

Mane ko: Maangi giiñ ci Yàlla ne dama laa bëggë jege bëgg lu la béglóo rek. Mudàldi jóg, jàpp, dem di julli. Ba mu ko defee mu jooya jooy ba ab dënnëm tooy, mu wéy di jooy ba ab sikkimam

tooy, mu wéy di jooy ba suuf si tooy. Bilaal ñëw di ko yëgël waxtuw julli wi. Ba mu ko gisee muy jooy mudàldi ne:

Yaw Yónént bi, lu tax ngay jooy ta Yàlla jéggël la li jiitu ak li mujj?

Mune: *“Xanaa duma doon jaam buy sant? Guddi gii kat dafa am laaya ju wàcc ci man joj ku ko jàng ta xalaatu ci dana alku mbugël dal ko: “Bindug asamaan yi ak suuf si ak wuutoonteg guddi gi ak bëccëg bi ay tegtala ngi ci ngir woroom xel yi. Ñiy tudd Yàlla di ku fàttliku bu ñu taxawee ak bu ñu toogee ak bu ñu tëddée, ta ñuy xalaat ci bindug asamaan si “sunu Boroom, lii de sàkkoo ko cig neen. Maangi Lay jombale lépp lu yellul ci Yaw, kon nanga nu fegal mbugëlum sawara”* (laayay 190^{eel} ak 191^{eel} ci saaru Àli ‘Imrân); (Ibn Hibbân, xaajub 8^{eel}, xëtu 386^{eel}).

Yónént bi de Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc jooyna jooy yu metti ba bët set ca guddi googee laaya yu tedd yooyee wàccewoon ci moom tuur rongooñ yu bari yuy nuróok bidiwi asamaan yi. Ndax wóorna ne rongooñi ñi gëm ñooy, ci lu wér, taarub guddi yiy jeexi biy leeral lëndëmi bàmmee, ñooy yit toqi lay yu dëri àjjana ja ca àllaaxira.

Liy dëgg nag moodi ne amna bis aki guddi aki weer yu Yàlla Mu tedd mi ta màgg xéewélé ñi gëm ngir ñudoon pose bu ñuy ame darajay àgg. Bis ba Yàlla bindée bindéef yi ba leegi amna ay bis yu féeté kaw yeneen bis, ak weer yu féeté kaw yeneen weer, ak guddi yu ràññiku ci kaw yeneen guddi. Ta mbir mii nag day wéy ba saa di taxaw.

Ba ca jamonoy réer ja jiituwoon Lislāam sax ci weeru rajab (ndayu koor) dañudaa def jaasi ya ca seeni bar, xeex ya yit dañuda taxaw, ag dal daa leen wuutu. Bi vu teralee araab yi Lislāam yit wormay weer wii akug sellam dañoo wéy. Bàrkeb weer wii akug sellam yit dañoo yokku ngir li mu am teraangay ëmb guddig àjjuma ju njëkk ji (Guddig xemmeemtéef yi) ci waxiinu malaaka yi ak guddig ñaar fukkéel ak juróom ñaar di guddig Rañaan gi ak Yéegé gi. (Li tax sèriñ bi tudd weeru ndayu koor fii mooy bi muy bind lii dafa dajewoon ak weer wi)

Ngir nga am teraangay waxtu yooyee nag manuta ñàkk nga takkaayoo ta taaroo leerug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc akug mbëggéelam. Ndaxte bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy liy jur texeg sunuy xol. Ñi texe ñi koy toppe mbëggéel ta di ko jox seeni xol nag dañoo sóobu yoonu sax wi leen di àggale ca Yónént ya ak ñu dëggël ña ak ña daanu ci yoonu Yàlla ak ñu baax ña.

Kon Yaw Yàlla maangi Lay ñaan nga feesale sunuy xol leerug fan yii ak guddi yii ak weer yii ak seen leer, ta nga leerale sunuy xol leerug sunu Yónént bu tedd bi, ta nga taarale leen bëgg ko Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta nga dajale nu ca ron raayaam ba bisub paṅṅ ba, ta nga boole nu ca ña muy ràmm.

Yaw Yàlla maangi Lay ñaan nga def sunum réew ak réewi jullit yépp ñuy bérébi yiw aki dam aki may.

Yaw sama Boroom, noongi gaawal jéégó yi jëm ca bérébub tumuránke gu yàgg ga ak wéetaay wu tar wa, kon nag yàlla nanga def ngëm ak yónént yi ak ñu baax ñi ak sunu jëf yu baax yi ñuy sunub jant foofa.

Yaw Yàlla maangi Lay ñaan nga boole nu ci sa jaam yi am dëggdëggi xam, ñiy jàkkaarlook bindéef yi ci bëti xol, ta nga xéewëlale sunuy xol ab cér ci Sa may gu màgg gi. Aamiin...

Alquraan ak xalaat (2)

Sunu xol yi daal warnaño feese mbëggéel ak cofeel gu jëm ci dëggi Alquraan ak Sunna su lab su Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ndaxte Alquraan ju tedd ji ak Yónént bu tedd bi dañuy woo ñi gëm ci yoonu texe ak njub gu sax gi. Warna yit nubaña fàtte ne Alquraan ak Sunna ndénkaan lu nu Yónént bi bàyyee lañu, kon manuta ñàkk nu àndak ñoom sàmm leen.

ALQURAAN AK XALAAT (2)

Nit daal du mbindéef meef defare yàpp ak yax rek, waaye xarbaax la ci bindëm, ndax mooy menn mbindéef mi ñu mooñaale ag mana àgg ci jëmme Yàlla ju kawe ji. Ta nit ku àgg cig mat kune tay sàmm teddnga ak ngor gi ko Yàlla mooñaale day doon fu mayi Yàlla aki leeram di feeñe di doonit dex gu yiw yi di jógé. Ndax Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg dafa melale nit ne mooy «**Bind bi gënë jekk**».

Li am nag moodi ne sànkug àddina jii di jeexi ta doon ndénkaan –ta ñu jagleel ko nit mi am ay may- ci ay lènt akug réer day mel ne kuy ràbbal boppam càngaayul mbugël.

Nit ñi daal ñooy li ñuy nattoo bakkan teg ko ci kanamam ngir mu koy jéema jam. Lóolu moo tax nit ki wara jeexal ag dundëm ci yeewug xol ta baña fàtte ne man naa am mu coroxaan ci guuxub ndox bune mana fot ci tib bune. Ndaxte dund gi day nuru arminaat bu làmboo bis yu néew yoy àddina jiy jeexi ta am loxo bu feeñul bu cay dagg aw këyit bis bune di ko sànni ci ngelawul dig bi.

Sunu bis yi weesu de dañ nuy seere, yi ci kanam yit danañ nu ganesi. Kon nag warnanoo waajal la bis yooyee manuta ñàkk. Dunudug kune ci nun yit dafa mel ne ab tééré, malaaka yu tedd yiy bind jëf yi yit dañuy bind li nuy def ta duñu ci juum, ta tééré yooyee deesna nu ko gaaral bis ne nu:

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْنَا حَسِيبًا

“Jàngal yaw ci sa bopp. Tay kat doyingaa àtte sa bopp”

(laayay 14 ci saaru Al- isrâ).

Sunub tééré daal mooy suuf sii nuy dundé mu dolliku ci tééré bi malaaka yiy bind jéf yi. Ta lépp lu nu def dana nu seere wax ca kanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ci la laaya ju tedd ji di waxe naa:

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا

«Bis booba suuf si day nettli ay xibaaram» (laayay 4^{eel} ci saaru

Az- zalzalah).

Ta bu soobe Yàlla sunuy xarkanam nun ñépp danañ leer ca bis booba. Lóolu moo tax Alquraan ju tedd ji di nu jubbènti naa:

«Seeni wet dañuy sori lal ya fekk ñuy ñaan seen Boroom cig toroxlu ak yaakaar, ta dañuy joxe ca la Nu leen wërsëgëlé»

(laayay 16^{eel} ci saaru As- sajdah).

Ak naa:

«Nun kat danuy ragal ci sunu Boroom bis bu ñëgg bu sedd lool» (laayay 10^{eel} ci saaru Al- insân).

Ak naa:

«Ak ñi nga xamne dañuy ragal mbugëlum seen Boroom. Ndax mbugëlum seen Boroom deesu ci naagu» (laayay 27^{eel} ak 28^{eel} ci saaru Al- maârij).

Ta Alquraan ju tedd ji mingi leeral ne ñi jàpp ne wóorna leen ne danañ mucc ci mbugëlum Yàlla ci ñi pert lañu bokk, ci la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci tééréem bu tedd bi naa:

«Ndax dañoo naagu ci pexem Yàlla? Pexem Yàlla kat gaa ñi pert rekka ciy naagu» (laayay 99^{eel} ci saatu Al- arâf).

Ñi naagu ci yërmëndéy Yàlla nag ñoom Alquraan mingi nuy xamal ne ñooy ñi weddi, ci lay waxe naa:

«Buleen naagu ci yërmëndéy Yàlla. Gaa ñi weddi rekk kat ñooy naagu ci yërmëndéy Yàlla» (laayay 78^{ed} ci saaru Yûsuf).

Xolub ki gëm daal cofeelug njaame day tax muy denndenji digënté ragal ak yaakaar. Yamale gii nag digënté yëgyëgi ragal ak yaakaar ta ñu koy tuddé **«wàccuwaayu ragal ak yaakaar»** day def jullit bi muy sax ci ñaan ak wéeru ci Yàlla, di ténku ci yamoo gii yit ciy jéfëm ba faatu dikk. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Buleen yàqq ci suuf si ginaaw bees ko defaree, ta nangeen Koy ñaan boolekook ragal ak xemmeem. Yërmëndéy Yàlla kat lu jege ñiy def lu baax la» (laayay 56^{ed} ci saaru Al- a'râf).

Lii nag taxna mu war ci ñi gëm ñuy jeexal seenug dund ci xalaate ci anam gu dëppóok nii laaya joojee melale:

«Ñoonëe ñuy ñaan dañuy sàkku jaaruwaay bu gënë jege buy jëmé ci seen Boroom, ta dañuy yaakaar yërmëndéem di ragal mbugëlam. Mbugëlum sa Boroom kat leef di moytu la» (laayay 57^{ed} ci saaru Al- isrâ).

Amul nag lenn luy warlul mucc kenn ci nit ñi kudul yónént yi ak ñi yónént yi xamal ne ci ñiy mucc lañu bokk. Sunu Boroom mingi feddli lii di wax ci tééréem bu tedd bi naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

«Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu» (laayay 102^{ed} ci saaru Âli 'Imrân).

Ragal Yàlla daal mooy leerug texeg xol yi. Ta Alquraan ju tedd ji dafa feese laaya yu bari lool yoy mbugël ak yuy netli

mbirum sawara. Lóolu nag téewul ñenn ci ñi sàggan laayay yërmëndé yi di leen nax ñuy baña xool laayay mbugël yi mel ne **“Yàlla Mooy Jéggëlaakon bi”** kon nangeen Ko bëgg ta buleen Ko ragal, bu ko defee Yàlla Mu tedd mi ta màgg di leen yee naa:

“Yéen nit ñi, ragalleen seen Boroom ta ragal bis bob wayjur du fayal doomam doomit du fayal wayjurëm dara. Digub Yàlla bi kat dëggë, kon nag bu leen dundug àddina gi nax bu leen woraakon bi nax yit ci Yàlla” (laayay 33^{ee} ci saaru Luqmân).

Ñenn ci ñi sàggan de dañuy cëppcëppi aka ñàkki teggiin diwax naa: “Bàyyee ma say bàkkaar ma yanul la ko”. Gàtt xel gii aka tiis! ki sàggan kat day bég ci dund gi di lab ci bannex ak xéewëli àddina yi. Nit ku baax kiy xalaat nag moom day màng dundug àddina gi di dëkké góorgóorlu ngir àgg ca darajay biir ya. Ki sàggan moom nekk ci moy aka béréeg dogalub Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg, tay lab fum toll ci ngëlëmug laaj yi (ngir lan ak lu tax).

Budee nag nit ku baax ki amug dégg moom ci dëggdëggi dal lay nekk, fum toll day jéema xam lu nekk ci mbir mii di xóotël gëstu ci dëggdëggëm.

Naka nóonu yit ñenn ci nit ñi dañuy defe ne ñu àgg ci sufyanke gu xóot gu wuuteek li ci seen biir. Ngir mu gënë leer, ñoom dañuy waxtu di jëfëndikóo baat yii ta xamuñu ko xamuñu yit tolluwaayi njobbaxtan li aki bóotëm yi ñu manuta àgge seen xol ak seen tolluwaay. Dangay gis ku àggul ci tolluwaayu sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Râmî* ak *Yuunus Amra* ak ñi mel ne ñoom muy wax wax yu rëy yu mel ne: “Man bëgguma Àjjana ragaluma Sawara, man damaa sopp Yàlla, dama Koo bëgg rekk”. Lii nag du luñ nangu, ki koy waxit kuy daanu daanu la waaye du daanukat dëggdëgg.

Nit kiy jeex ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg day tëj yoon yi ci xolam yépp, ubbi yoon yi jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg rekk, àgg ci mbëggéel gu mat ak cofeel gu mat.

Ni ko *'Abd al- Qâdir al- Jilânî* –yàlla neef sellal mbóotam-waxe rek:

“Boroom bi de dafa génné ci xolub jaam -bi àgg ci tolluwaay bii ci mbëggéel- bëgg bindéef yépp li tàmblee ci Aras ba ci biir suuf si; ndaxte dafa génné bir yii ci xolam ba jaam bi du xalaat ci ludul sunu Boroom ak àllaaxira. Day dem bay daw boppam sax, wéttlikóo Boroomam lay bëgg, di mel ne digënté ka dofoon ci bëgg Laylaa ak Laylaa.

Waxambaane wi dofoon ci bëgg Laylaa di ***Qays ibn Malûh*** daa mujj sori nit ñi, tàmbli di dund moom rek ci biir rabi àll yi. Dafa yamalewoon nit ñi tagg ko ak ñu xas ko, yëgëtu léen woon sax. Mu mujj àgg ci tolluwaay bob xàmmeetufa seen wax ak seen noppi. Amna bis ñulaaj dof boobee ne ko:

Yaway kan?

Mune: “Laylaa”.

Ñulaaj ko beneen yoon ne ko:

Foo jógé?

Mune: Fa Laylaa.

Ñulaajati ko beneen yoon ne ko:

Foo jëm?

Mune: Fa Laylaa.

Xolub dof bi ak bëtëm dañoo gumbëwoon ba gisuñ lenn ci àddina ji ngir tarug cofeelam ak mbëggéelam ci Laylaa, ay

noppam yit mujjóon duñ déggëti baat budul baatu Laylaa» (*Abd al- Qâdir al- Jaylâni, Al- futûh ar- rabbâniyyah, xëtu 284^{ed}*).

Ki gëm kat bu amee cofeel ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg jeex ci moom day gënné bindéef yépp ci xolam feesale ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg; ndaxte wàcc yoon ak xemmeemtéefi àddina yi day jeexal ag dund. Xol bi amug cofeel moom ci wéttlikóo Boroomam rekk lay nekk bu wéetée ak bu nekkee ci nit ñi.

Ta moom day ameg texe ci ndigëlul Yàlla lu màgg lii: **“Nanga jub ni ñu la ko digélé yaw ak ñi tuub àndak yaw ta bul bew. Moom kat mingi gis li ngeen di def”** (*laayay 112^{ed} ci saaru Hûd*). Nii la Yàlla di xamale jaamam dëgg yu xóot yl.

Yàlla miy dëgg kat Moom Mu tedd mi ta màgg dafa xéewélale nit ñi Yónéntam bu ted bi *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc miy jëmm jiy misaal, ta moom Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy menn misaalum ki gëm ci tomb bune ak tolluwaay bune ci dundëm gog nit gi.

Nettleefna ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa yëgóon mbëggéel gu jéggi dayo ci xolam ñeel sëtëm yi «Asan ak Wasaynu» ngir not gu ag nité not ci moom. Booba nag la Jibriil Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñëw ci moom laaj soppe bi «*Muhammad*» ne ko:

Ndax danga leena bëgg lool?

Mutontu ne: Waawaaw dama leena bëgg kay.

Booba la ko Jibriil xamal seen mbir ne ko: kenn ci ñoom dañ koy posene mu faatu, keneen ki dañ koy ray ci yoonu Yàlla. Ginaaw xewxew bii nag la mbëggéelëm ci ay sëtëm yame (*Abd al- Qâdir al- Jaylâni, Al- futûh ar- rabbâniyyah, xëtu 314^{ed}*).

Lii yit day wone ne mbëggéel bu jéggée dayo ta jëm ci mbindéef baña jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg Yàlla du ko nangu. Ta Yónént bi li muy doon doon sababub seenug ñëw ci àddina jii, bu ko Yàlla déllóosiwutoon –ni mu ame ci misaal mi weesu- kon Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doon na tarxiis. Ci tolluwaay bii nag warnanoo déggé ci misaal mii ne eppël ci mbëggéel lu am solo su kawe la agit ne warnanoo góorgóorlu ci aar sunu bopp ba ni sunuy xol di wékkóo ci lépp lu nu bëgg di ca jëmélé sunu lépp baña soppiku doon xeetu xérëm. Li waral lóolu moodi ne danoo nekkul ñu ñu aar ci njuumte ne yónént yi.

Jéggi dayo ci mbëggéel daal daganul ci ludul jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak bëgg ko Moom rekk. Yëgyëgi ragal ak yaakaar yi ñuy yëg mu jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag su wéyée cig yamoo xol yi dañuy mel ne xiini yërmëndé yu nekk ci asamaani ngëm. Ndaxte ku bëgg fum toll day ragala lor ki mu bëgg di ragala ñakk yit mbëggéelug ki mu bëgg. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

«*Yéen ñi gëm bu ngeen dimblée Yàlla dana leen dimblé dëgërëlléen*» (laayay 7^{eel} ci saaru Muhammad).

Lóolu moo tax nu wara def sunu kem kàttan ngir def téeréy jëf yi ak jeexiit yu taaru yu sunug ngëm ñuy wone jëf ju baax. Warnanoo baña fàtte yit ne nun ñi gëm nooy sėti Aadama mi ñu digélóon malaaka yi ñu sujóotal ko muy may gu jógé fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg, agit ne nun ay dongo lanu ci daaray turi Yàlla yi ak dëggdëggi mayug sunu sang *Muhammad*, agit ne nun noongi ci yoon wu jub wiy dundé Alquraan.

Lii moo tax sunu xol yi wara feesak mbëggéel ak cofeel ci dëgg yi ci Alquraan ak Sunna su tedd su Yónént bi, ndaxte Alquraan ju tedd ji ak Yónént biy soppe bi dañu nuy woo jëmé nu ci yoonu texe ak njub gu sax gi. Warnanoo baña fàtte yit ne Alquraan ak Sunna ndénkaan lañu lu nu Yónént bi bàyyee, kon manuta ñàkk nu àndak ñoom sàmm leen.

Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg xamalna nu ne woroom xol yu mucc yi rekk ñooy àgg ci yoonu texe ak njub gu sax gi.

Bu demee nii nag, wéy di baña xalaat walla yëg wooteem bi Moom Mu tedd mi ta màgg ag pert la akug càggante ñeel xol yi ñu tëj, muy dëggël waxi Yàlla Mu tedd mi ta màgg:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا

«Xanaa dañu settantal Alquraan? Walla dañoo tëj xol yi?»

(laayay 24^{ee} ci saaru Muhammad).

Alquraan ju tedd ji day woote jëmé ci settantal ko settantal laayaam yi amul ndend amul moroom, muy wax naa:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

«Xanaa dañudul settantal Alquraan? Bu jógéwóon ci kudul Yàlla kat kon ñu fekk ci wuute gu bari» (laayay 82^{ee} ci saaru An-nisà).

Maanaam jenn laaya ci Alquraan ju tedd ji fi nekk lu jiitu fukki qaruu ak ñeent ba leegi manuta nekk mu safaanook xamxam.

Safaan bi kay moo am: yi ñuy feeñal ak yi ñuy fent ci jamono june dañuy dëgërël Alquraan. Alquraan ji ñu joxoon kawkaw bi

doon dund lu jiitu junniy at ak ñeenti téeméer ta mu koy fàggul li muy gëstu di ko wër, ta daan nos ak dundëm ca melo wa gënë taaru, tay jii dana mana ëlëm mana jaaxal woroom xamxam yi gënë kawé di leen wommat ñu koy topp ci anam gu leer. Ndaxte dafa feese xamxam yi gënë mat yiy wommate jëmé ci yooni xamxam yépp yiy wommate jëmé ci yooni xamxam yépp yi masa am ak yiy ami ba bis pénc.

Moone sax li nuy gënë jege tay xamxam yu xarbaaxe yi ci Alquraan ta yi xamxam feeñal may nu ko digub Yàlla la Moom Mu tedd mi ta màgg di muujisaat bu ñu leeral ci laaya yi. Ta bir yii ci Alquraan ju tedd ji diy xarbaax aki tolluwaay yu kawé dañuy sotti di am ndànk ndànk ci biir digub Yàlla boobee. Bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

“Dananu leen won sunuy tegtal ci wàll yépp ak ci seen bopp ba mu leer leen ne Mooy dëgg. Xanaa sa Boroom doyut seere ci lépp lune?” (laayay 53^{ed} ci saaru Fussilat).

Ta misaal yiy wone lii Yàlla leeral yu bari lañ. Laaya yi ëmb dëgg yu xamxam mujj saxal akañoo bari! Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi naa:

«Yéen nit ñi, bu ngeen di sikki sàkka ci dekki, nangeen xam ne Nun de noo leen bindé ci suuf, ginaaw ba ci toqqu mànniyu, ginaaw ba ciw lumb, ginaaw ba ciw dog wu ñu joxub bind ak wu ñu joxutub bind, ngir Nuleeralal leen, danuy saxal ci jurukaay yi yit lu Nu soob ba ab dig bu ñu xam, ginaaw ba dananu leen génné ngeen di ay xale, ginaaw ba ngeen dem ba dëgër. Dana am ci yéen nag ñu ñuy jël ñufaatu am ci yéen yit ñu ñu fiy bàyyi ba ñu màggat ba duñ xamati dara. Ta dangay gis suuf si mudal, bu Nu ci wàccee ndox mudàldi yëngutu yokku saxal gàncax gu naat ci xeet wune» (laayay 5^{ed} ci saaru Al- hajj).

Mingi waxit naa:

«Ta bindnanu nit ci ban buñu tànn, ginaaw ba nudef ko toqqu mànniyu ci barab bu wóor, ginaaw ba nudef toqqu mànniyu wa aw lumb, dàldi def lumb wa aw dog, dàldi def dog wa ay yax, dàldi muuré yax ya aw yàpp, ginaaw ba Nu sosaat ko beneen bind. Yàlla de bàrkeelna Moom mi dàqqa bind ñiy bind» (laayay 12^{ed} ba 14^{ed} ci saaru Al- hajj).

Boroom xamxam bi dëkk Kanadaa di Porofesóor L. Kes MÓOR miy jàngle xamxamu ëmb yi ci biiri nday yi nanguna ne ba mu tēkēlée xamxam yi ñu am ci jaaruwaay yi ëmb di jaar ci biiru ndayam ak laayay Alquraan ju tedd ji dafa gis ne xamxam bii dafa dēppóo ak Alquraan ju tedd ji dēppóo gu mat sēkk, àggna sax ci ne Alquraan moo jiitu xamxamu doktoor ci misaal yooyee ak leeral yooyee ñu ci tudd.

Doktoor Kes yokkna ci yit ne yatti coppiku yi ñu tudd ci Alquraan ju tedd ji, ta ñooy toqqu mànniyu wi ak lumb wi ak dog wi, ginaaw bi ñu dēppóo ñoom ñépp ak dēgg yi xamxam saxal dañuy feeñalal xamxamu doktoor xamxam yu mag.

Fii mune tolluwaay bi mu tuddé toqqu mànniyu dafa ëmb gēstuy xamxam yépp. Tolluwaayu lumb wi moom di junj deret ju wékku ju dēgër ju way. Ta meloy dundug ëmb bi yéppa dajaloo ci deret ju way jii. Dog wi nag moom li muy firi mooy yàpp wu ñu sàqqami. Ta moom bu ñu ko xoolee day nuru dogu yàpp wu ñu sàqqami, ta daanaka jeexiiti gēñ yi dañu ciy nekk. Li gēstu yooyee jur nag moodi ne Doktoor Kes dafa amug jaaxle akug yéemu gu mag ci Alquraan ju tedd ji ak sunu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, dafa dēggëlit ci xel mu dal lool muujisaatum Alquraan ju tedd ji mi am lu jiitu junniy at ak ñeenti tééméer, mu dugg yit ci Lislām tudd ñaari baati seere yi.

Dëggël gii nag ak xewxew yi ko nuru Alquraan ju tedd jiy beneen muujisaatam xamalna nu ko, batax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wax naa:

“Ñi am xamxam xamnañu ne li ñu wàcce ci yaw mu jógé fa sa Boroom mooy dëgg ta day gindée jémé ci yoonu Yàlla Miy ki tedd ta yayoo cant” (laayay 6^{eel} ci saaru saba’).

Batayit xamxam bu bees bi tàmbli di gëstu ci rëddi waaraam yi feeñalna ne rëddi waaraam yi duñu soppiku diirub dundug nit ki tayit rëddi waaraami kenn nit manuta nuróok rëddi waaraami keneen ci genn anam. Lii nag moo tax ñuy sukkëndiku ci rëddi waaraam yi buñu bëggée xàmmeen nit ci wàllu àtte ak kaaraange. Lii nga xamne nag ci mujjug qarnub ñaar fukk ak juróom ñeenteel rekk lañ ko doora xam Alquraan ju tedd ji waxoon na ko lu jiitu fukki qarnu ak ñeent bi Yàllay wax naa:

“Ndax nit dafa jort ne dunu boole ji ay yaxam? Ahakay! Ta man nanoo yamale cati waaraamam» (laayay 3^{eel} ak 4^{eel} ci saaru Al- insân).

Day junj ci laaya jii xereñ gi ci cati waaraam yi.

Maanaam Alquraan mooy jiitu fum toll, bu ko defee xamxam ñëw ginaawam di ko dëgërël. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Neel: bu nit ñi ak junné yi dajaloo ngir ëndi lu mel ne Alquraan jii duñu ëndi lu ni mel doonte dañuy dimbléenté» (laayay 88^{eel} ci saaru Al- isrâ).

Ndaxte Alquraan du xamxamub nit bu am lum télé, waaye xamxamu Yàlla la bu Mu xéewélale nit ñi ta mu teg kenoy xamxam yépp yi ci àddina sii.

Tayit Yàlla Mooy boroom wax jii, ta Moom mooy ki bind jumtukaayi xam yi nuy àggale ci feeñal yii xamxam feeñal.

Yónént yi ak wàlliyyu yi nag ñoom ñépp ci dëggug Alquraan lañuy jëlé seeni xamxam. Lii moo tax tééré yi jiitu yi wàccewoon asamaan fi Alquraan jëm lañu jëmóon ñoomit; ndax ni nit doone misaal mu tuuti muy jëmmël bindéef yépp nóonu la Alquraan doone tééréb Yàlla bu ëmb li Yàlla bind lépp.

Ci anam gii nag xamxam yi Alquraan ëmb dañuy wér di àndak jamono june ak béréb bune ni ñu peege jamono yépp. Soppey Yàlla yi nag Moom Mu tedd mi ta màgg xam gii ñu xam lii moo taxoon bóoti Yàlla yu wuute yi doon feeñ ci ñoom ci bépp baat bu nekk ci Alquraan ak sax wépp araf wu ci nekk. Batayit wàlliyyu Yàlla yi feddlinañu ne tééré yi ñu taalif ñoom ak xamxam yi ñu am ci leerug Alquraan ju tedd ji la jógé.

Xewxewub rañaan gi ak yéegé gi ta xewewoon ci guddig ñaar fukkéel ak juróom ñaar ci weeru ndayu koor jiiítówoon gàddaay gi at ak gennwàll feeñu gu mag gu Yàlla feeñu la gog jamono ak béréb ténkuñu ko. Ndax sunu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dañ koo rañaane mujógé ca *Al- masjid al- harâm* ca Màkka dem *Al- masjid al- aqsâ* ca Quds, ginaaw ba ñuyéegé ko ca asamaan yu kawé ya, ta lóolu lépp nag ci genn guddi la xewe. Laaya yu tedd yi wonenañ tukki bu sell boobee dàldi wax ne:

«Setalnaa Yàlla ci lépp lu yellul ci Moom, Moom mi rañaane jaamam bi guddi jëlé ko Al- masjid al- harâm yóbbu ko Al- masjid al- aqsâ mi Nu bàrkeel li ko wër ngir Nuwon ko ci Sunuy tegtal; Moom kat Mooy Déggaakon bi di Gisaakon bi» (laaya ji njëkk ci saaru *Al- isrâ*).

Jeneen laaya yit wonena feeñu yu xereñ ya amoon ca tukki bu jëm fa Yàlla boobee dàldi ne:

«Ba la muur déem ga di muur déem ga. Gis ba wëlbëtikuwut ta weesuwut fa mu waroona yam. Gisna bu wér ya gënë màgg ca tegtali Boroomam ya» (laayay 16^{ed} ba 18^{ed} ci saaru An- najm).

Xewxewu yéégé gi –muy feeñug Yàlla gii xewe cig guddi ta xel di gëlëm bu dee xalaat ci mäggaayam ak dayoom- ab daje lawoon digënté soppe bi ak ki mu sopp, daje bii deef koo waajal ngir Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc jàkkaarloo ak mäggaayu Yàlla ak kàttanam gu amul fu mu yam. Wooteb Yàlla bii nag ak xereñ gu xóot gi ci nekk ak taar ak nooy gi ko taaral day jafe ci xelum nit mu leeral ko xam ko ci anam gi mu yellool. Ci wàll gii nag bind yu xóot yi ci tukki bu màgg boobee dañuy des di mbóot digënté soppe bi ak ki mu sopp ci lu génn xamxam yu gàtt yi nu am.

Ci guddi gu bàrkeel gii nag warnañoo baña fàtte ne làmp yiy tàkk ci sunu sooroor yu kawé yi tàllalu jëm asamaan mel ne waaraam yuy seere ay may lañu yu jógé fa Yàlla ak leer guy tàppe ci sunu bisub tay ta bokk ci pàttlikuy guddi gu sell gu bàrkeel googee.

Waaye nag pàttliku gi gënë kawé gi xeet wi ame ci guddig yéégé gi sikki sàkka amul ci ne mooy julli. Julli kat mooy kenob diiné, di leerug gët yi, di mbégum xol yi, ta moom ab daje la ak Yàlla miy aji bind ji. Ci gàttal daal mooy yéégug xoli ñi gëm. Ta kune ci nun jaami Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg di ñi topp Yónéntam bi amna waajtaay wu tax mu mana dund yéégug boppam.

Amna nag màndarga yu leer yu jëm ci ne yéégug dundug njaam mingi sottee ci julli. Bu ko defee ni nuy jullée mooy doon nattuwaayu tolluwaayu sunug yéég, ta danañu nu woo ci yéég googee juróomi yoon ci bis bi.

Kon nag Yaw sama Boroom maangi Lay ñaan nga def guddi gu bàrkeel googee muy balluwaayu texeg xeet wépp. Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan yit nga may nu ab cér ci yërmëndé ji ngay sotti ci Sa jaam yi. Ta nga aar nu ci lab ci gééjug bânneex. Yaw sunu Boroom, Yaw mi yaatu ag tab, may nu ag dégg akug xam gu nuy déggé dëggi Alquraan yi, ta nga feesale sunuy xol bëgg ko.

Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga taaralale nu xamxamu Alquraan, ta nga dundël sunuy xol ci jawwi di ci xalaat ci lu dul jeex ak ci fàggu mbëggéelug sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba banuy ñëwé xol bu mucc fa Sa péey bu kawé bu màgg ba. Yaw sama Boroom, yàlla nanga nangu ñaan...

Alquraan ak xalaat (3)

Dara gënuta rëy gënë màgg dëgg yi ak yëgyëgi xol yi nga xamne maneesna cee àgg bu ñu dëgërélée ta dundël xalaat ak yëgyëg bi nu am ci Alquraan! Dafa mel ne rek màggaayu kemb bu tuuti lool –mel ne peppu suuf- di màgg ba doon garab gu mag ta rëy ngir suuf su nangu su mu sax. Lii moo tax nag sunuy yëgyëg ak sunu xalaat yi ñu xañ gindi ak leerug Alquraan gi dul jeex day mel ne rek ab kemb bu wow bu ñu xañ suuf su nangu.

ALQURAAAN AK XALAAAT (3)

Yàlla Miy dëgg ta gáll nit mu jaamu Ko tàggatalna ko bindéef yépp yi ci asamaan ak suuf, ci la waxe ne:

«Ta tàggatalna leen li ci asamaan yi ak suuf si lépp. Lóolu de ay tegtala ngi ci ngir ñiy xalaat» (laayay 13^{ed} ci saaru Al- jâtīyah).

Yàlla nag taaralalena nit yëgyëgi xol yu mel ne am waajtaayu mana xalaat ngir mumana dund ci lu xóot yëgyëgu njaam. Batayit ngir nit mana amug àgg akug mat ci ngëm Yàlla Mu tedd mi ta màgg yërëmaatna ko ba yabal ci moom yónént yi ñudoon roytéet wu rafet.

Liy dëgg nag moodi ne ndimbëlul Yàlla li sottee ci yónént yi àggena ca njobbaxtan la ci Yónéntab mujjug jamono Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak ci Alquraan ju tedd ji Yónént bii ëndi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta Yàlla xéewëlale ko nit ñépp.

Lii moo tax nag nu ame borub cant gu sax gu dul jeex, ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg da noo xéewëlale xéewëlam yu bari ci mu def nu nu bokk ci xeetu *Muhammad* defal nu yit ab cér ci Alquraan ju tedd ji.

Ndaxte dëgg yi ak yëgyëgi xol yi gënë rëy gënë màgg nga xamne maneesna cee àgg bu ñu dëgërélée ta dundël xalaat ak yëgyëg bi nu am ci Alquraan dafa mel ne rek màggaayu kemb bu tuuti lool –mel ne peppu suuf- di màgg ba doon garab gu mag ta rëy ngir suuf su nangu su mu sax. Lii moo tax nag sunuy yëgyëg

ak sunu xalaat yi ñu xañ gindi ak leerug Alquraan gi dul jeex day mel ne rek ab kemb bu wow bu ñu xañ suuf su nangu.

Lii moo tax nag amunu xéewël gu gënë mag xam màggaayu teraangay Yàlla ji sottee ci kerug Alquraan ju tedd ji ak màggaayam gu sax gi.

Dundug àddina gu suufe gii daal ak doyadi ci xalaat ak yëgyëg gi nekk ci xeet yi ñu xañ jottlig wooteb Yàlla ci ñaar fukkéeleu qarnu ak benn biy jamonoy dem ci jaww ji, dañuy wone dëgg gii ci anam gu fés ba àgg ca dayo ba. Leegi nag amna milyonji doomi Aadama yuy askanoo ci diiné yu jàdd, melne budist yiy jaamu xérémi Budaa yi ñu defare ay xeer ak Induus yiy jaamu nag di ko sellal ta muy rab wu télé. Ak milyonji doomi Aadama yuy jaamu ay bindéef yu téele ne bindéef yooyee. Nñoonu ñépp ay nataal lañu yu leer ba àgg ca dayo ba ngir nu xam màggaayu xéewëlug *Muhammad* gi nu am.

Waaye li gënë metti gënë tiis lóolu moodi ne bânneexi àddina yiy jaxasoo ci ngëm di ci feeñ taxnañ sunu nopp yi duñu déglu kàddu gu kawé gog dëgg gi. Ta Alquraan ju tedd ji mingi nettli bir yu mel ne yooyee yuy xew ci jamono june, ba tax muna:

«Ay tēx lañu ay luu ay gumbë, ba tax ñoom duñu gëm»

(laayay 18^{esl} ci saaru Al- baqarah).

Ci anam gii nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg sàkkoo ci ñi gëm ñudoon woroom yëgyëg yu xóot ak gis gis bu sori. Lii moo tax Yàlla wax ci tééréem bu tedd bi ne:

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخْرُوا عَلَيْهَا ضُمًّا وَعُمْيَانًا

«Ak ña nga xamne beef leen fàttlee tegtali seen Boroom duñu sujóot ta dooni tēx aki gumbë» (laayay 73^{esl} ci saaru Al- furqân).

Ta ci jamono ju mel ne jii amna yaari melo yu am solo ci jullit bune. Bi ci njëkk mooy mu am yëgyëgu cant ci dayob xéewël yi feeñ ci moom, melne tóortóor yu tooy ta nooy yi mágge ta naate ci digénté xarxari doj yu dëgër yu wow yi.

Weneen melo wi nag moodi ne ki bëggë am mayi Yàlla yi ci lu yomb day am pëstéef ci jottli dëgg yii àggale ko ci ñi ñu xañ dëgg gii ta di ko defe yëgyëgu yërmëndé ak cofeel. Ci lii la laaya yu tedd yi di waxe naa:

«Nangeen doon xeet wuy woote jëmé ciw yiw di diglé lu baax di tere lu bon. Ta ñooña ñooy ñay texe di am la ñu bëgg»

(laayay 104^{eel} ci saaru Âli 'Imrân).

Yàlla Mu tedd mi ta mágg mingi wax yit naa:

«Kan moo gënë rafet wax ki woote jëmé ci Yàlla ta jëf lu baax ta wax ne man de ci ñi jébbël seen bopp Yàlla diy jullit laa bokk?» (laayay 33^{eel} ci saaru Fussilat).

Bu fekkee bëggnañ jottli googee am meññet mi ñu ciy séentu kon danañu ci sàrt xol bi ak xel mi gënë wékku ci li ci Alquraan ju tedd ji, jaar yit ci yoonu Alquraan, jikkówóo jikkóom yu tedd yi. Ta manefnaa wax ne li Alquraan ju tedd ji ëmb ci luy dundël ruu day waral ci nun nu am xamug xol ak yitté yu féeté kaw xamxam ak yittéy woroom xamxam yiy gëstu ci bindéef yu jëmmu yi.

Leerna ne kat xamxami ñiy yittéwóo li jëmmu yépp juruñu ludul suufeel doomi Aadama yi ak feddli seenug néew doole ak seenug doyadi. Li waral lii nag mooy natt gu ñu natte dëggdëggi nit ci xel rekk. Alquraan ju tedd ji nag moom làmboona fukki yoon ak juróom mbenn ay yeete aki junj yu mel ne «yéen woroom xel yi» jublu ci xel mi ame qiimaam ci li Yàlla wacce.

Alquraan ju tedd jiy jiitu xamxam yépp daal wonena ne mooy balluwaayu leer –ndaw leer gu mag!- ci yi xalaatu nit akub gëstóom di feeñal lu jamono di gënë yàgg rekk.

Lii moo tax muwar ci nun jullit ñi nuxalaat ci sunu warugar, ta doon misaal ak royuwaay, ta doon ñu yayoo leeral matug Alquraan ngir nit ñépp ak xamal ko nit ñi, tay lox bu nu xalaatee ci warugar woowee.

Bu lóolu jàllee yit danoo nekk ci tolluwaay bob manunoo tasaare dëggug Alquraan gi nga xamne yi xamxam feeñal dëgërëlnañ ko ay yooni yooni yoon. Ta manman ak jumtukaay yu wuute yi jamono jii nuy dundé jàppandil yépp teewuñ nit ñu sàggan ñuy dund ci àddina ji sunuy xulóowaale lañuy doon fa kanam Yàlla bu bis péncée.

Lóolu nag day yokk sunu warugar, ndaxte lu bari lool ci yi xamxam feeñal ci sunu jamono jii day jàppandil yombal yu mag bu ñu ko tèkkélée ak jamono yi weesu ci wàllu leeral ak saxal dëggi ngëm yi ta li ci èpp di kumpë.

Yenn dëgg yi ci bindéef yi nag ta nekk ci biir Alquraan ju tedd ji danañu ko xami bu tolluwaayu xamxam àggee ci xam dayoom ak màggaayam.

Maanaam Alquraan day wone ay dëggëm ba bis pénc kem xamug nit ñi ak seen tolluwaay ci xamxam ci jépp jamono. Ta sikki sàkka amul ci ne anam gii ci yërmëndéy Yàlla la bokk.

Ndaxte melo yiy xar baax tay feeñ ci bind bi ñu mooñaale nit ak ci yu bari lool lool lool yi xamxamu doktor feeñal ci nos ak xereñ gu nekk ci goxi asamaan yi ak suuf si ci anam gu muy jaaxale xel di ko ëlëm. Ta bu ko Alquraan ju tedd ji leeraloon nàññ lu jiitu xamxam di ko feeñal kon nit ñi duñu ko gëm ca

qarnu ya weesu, ndaxte kon dagoon sut seen tolluwaay ci xel ak xamxam ta kon duñudoon mana dugg ci ngëm gi.

Alquraan ju tedd ji nag ci wàll gii day nuru suuf su baax suy génné ay koomam saa bu nu ko gasee. Kon nag dana war ci nun nu nàmm sunuy xel ngir mana xam lu yaatu li Alquraan ju tedd ji ëmb.

Manmanu àgg ci xóotaayu yëg tééréb bindéef yi ak xam bóoti àddina ji mingi ame rek ci ron xalaatu woroom xol yi. Lii moo tax sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg di woo nit ñépp jëmé leen ci xeetu xalaatiin wii, ba tax muy wax ci laayaam yu tedd yi naa:

«Xanaa doxuñu ci suuf si ba am xol yu ñuy xame walla nopp yu ñuy déggé? Gët yi kat duñu gumbë waaye xol yi ci dënn yi ñooy gumbë» (laayay 46^{ed} ci saaru Al- haggi).

Agit naa:

«Ta suuf si amna ci ay dog yu dend ak dëri reseñ akum mbay aki tàndarma yu nuróo al yu nuróowut ta menn ndox di leen nàndal, nu wuutale seeni meññet. Lóolu daal ay tegtala ngi ci ngir ñuy xalaat» (laayay 4^{ed} ci saaru Ar- ra'íd).

Kàttanug doonub jullit daal mingi tàmblee ci yëngug xel ak yittéwóom gu sax gu mu yittéwóo xalaat ak bëgg Yàlla Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc.

Liy def nit ki nit daal mooy jëfi xol ak xel. Ta bu nu yëkkétee qiimay xel rek sàggane wàllu xol kon nit man naa am li mu bëgg ci àddina, waaye nag ngir mudoon ku gëm ku woyof xol ku amug yëg manuta ñàkk mu nooyal xolam ta wërélé ko yëgyëg bu xóot.

Lune nag day mel ne day waxak ku gëm kune kuy farlu ngir def xolam mu mel nii. Ndaxte bindéef yépp amnañu lammiiñ wu ñuy feeñale li ci seen biir.

Nit kune kat buy juddu day gumbë, ta bu nu daloon di ubbi ay gëtëm day jaaxle lool gët yi tëjul seen bopp. Bu bët di xool géej yi walla garab yi walla picc yiy naaw ci asamaan si day waaru jaaxle, ndaxte bir yi bët masuta gis bu leen gisee day waaru tay wax naa: «**Yaw sama Boroom li nga bind aka taaru!**».

Nit kiy gis bis bune ay junni ci taar yooyee nag ta duyëg xalaat bu xóot ak gëstu dëggdëggi bir yooyee da leen di romb rekk ta nekk ci càggante gu sax mel ne doj yu dëgër yi manuta am benn cér ci tawi lolli yu bàrkeel yi cay sottiku aka sottikuwaat.

Dara gënuta rafet woote boobee jëm ci yeewu ta nekk ca laaya yu tedd yooyee di wax naa:

«amna yit ci wuutoonteg guddi gi ak bëccëg bi ak li Yàlla wàccee asamaan ci wërsëg dàldi ciy dundélé suuf si ginaaw ag deem amit ci coppaxndiku gi ci ngelaw li ay tegtal ngir ñiy jëfëndikóo xel» (laayay 5^{eel} ci saaru Al- jätiyah).

Ak li Muwax Moom Mu tedd mi ta màgg ne:

«Tegtal la yit ngir ñoom guddi gi Nu ciy génnée bëccëg bi bu ko defee ñu nekk ci lëndëm. Ak jant bi buy dox jëm ci daluwaayam, lóolu nattaleb Yàlla Miy ki tedd kiy xamaakon bi la. Weer wi yit nattalelnanu ko ay wàccuwaay ba mu melaat ne xala gu màggat» (laayay 37^{eel} ba 40^{eel} ci saaru Yâsin).

Ak li Muwax Moom Mu tedd mi ta màgg ne:

«Misaal yooyee danu koy jox nit ñi waaye ñi xam rekk ñoo koy dégg» (laayay 43^{eel} ci saaru Al- ‘ankabût).

Nit ki kat bu xamee xóotaayu yëgyëg ak xalaat diirub ag dundëm, kon dana mana amub cér ci bëgg Yàlla. Texe giy ñëw ginaaw dee kat kem mbëggéel googee lay nekk. Ta yónént yi ak wàlliyyu yu baax yi fi masa jaar yépp ay misaal yu leer lañuwoon ci xam bindéef yi. Xam Yàlla gi ñu mooñaale nit nag ta mu nekk fu xóot ci moom mbóot la mu nëbbu.

Ñi sàggan dëgër bopp tay weddi ñi jeexal seenug dund ci gééjug jafe-jafe bu ñu yégée wéetaay wu raglu wa ta yëg ne amuñu ku leen di aar ta yëgit aajowoo gu ñu aajowoo sàkku ndimbël ci kàttanug Yàlla gi, bu lóolu amee dañuy dellu fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg ngir la ñu dese ci bind bu sell, bind bu sell ba ñu dëxëñ ci biir nit.

Waaye ñi giimal fay waajtaay wii ta des di ñu sori ñu ñuxax ci àddina sii sottikuk kàttanug Yàlla gi ak xarbaax yi ci bindéef yi ak ñi jeexal seenug dund cig gàtt xel ta seeni gët muuru ba duñu jël ay bind duñu dégg ay laabiiré, dañuy sax ci nekkiin wii bu àllaaxiraa. Ci lóolu sax la laaya yu tedd yi di waxe naa:

«Xanaa doxuñu ci suuf si ba am xol yu ñuy xame walla nopp yu ñuy déggé? Gët yi kat duñu gumbë waaye xol yi ci dënn yi ñooy gumbë» (laayay 46^{ed} ci saaru Al- hajj).

Laaya yaa ngi wax batayit naa:

«Ku gumbë ci dund gii bu àllaaxiraa yit day gumbë ta gënë sànkū aw yoon» (laayay 72^{ed} ci saaru Al- isrâ).

Bokkna ci li manuta ñàkk nag nu jàngé Alquraan ju tedd ji ci jànglekat yu góor ak yu jigéen yu baax yi ta seeni xol feesak bëgg Yàlla, ndax ñoom dañuy xëcc ñi leen di déglu ci tàppewu

gu seenu melo di tàppewu ci ñoom jógé ci seeni xol yi leere ci leerug Yàlla Mu tedd mi ta màgg dem ci biir yëgyëg yi ak xalaat yi. Jëlëefna ci *Tâwûs* mune dañoo laaj Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nit ki gënë neex njàngum Alquraan gën koo baaxle mune:

«Ki nga xamne boo ko déggée muy jàng dangay xam ne ku ragal Yàlla la ku Koy teewlu» (*Ad- Dârimî, buntub Fadâil al- qur'ân*).

Waaye safaan bi yit day am ba mépp njàng mudul àgg ci xol dumana yóbbu nit ci yëgyëg bu xóot ak xalaat bu yaatu bi Alquraan bëgg. Kon nag warngay déglu bu baax bàyyiloo xel gu tedd googee jógé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba mune:

“Dana am ñugénné ji ci seen biir ñoñ seenug julli ñoom dana tax ngeen xeeb seenug julli yéen, seenug koor ñoom di tax ngeen xeeb seenug koor yeen, seen jëf ñoom di tax ngeen xeeb seen jëf yéen, ñuy jàng Alquraan ta duweesu seeni bóli, ta ñuy rocciku ci diiné ni balub fett di roccikoo ci ki koy sànni ba bu xoolee cat la dugis dara, bu xoolee bant ba dugis dara, bu xoolee ca mbuus ma dugis dara, bu ko defee mu réer ci asamaan si di wéy” (*Al- Bukhâri, buntub Fadâil al- qur'ân*).

Kon nag ngir nubaña tàbbi ca jëyyë joojee day war ci nun nuy gënë yittéwóo Alquraan ju tedd ji ta tàbbi ci xalaat ci laayaam yi aka dégg ay maanaam ci sunuy xol aka settantal jikkóy Alquraan ju tedd ji, ndaxte Alquraan ju tedd ji day woo ki gëm ci wépp yoon jëmé ko ci waaj ngir xalaat bu sax ak yëgyëg bu sax. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Yónniwunu lu la jiitu ludul ay góor yu Nuy wàcce Sunuy wax ci ñoom. Kon nangeen laaj ñi am xamxam bu ngeen xamul laaya yu leer yi ak tééré yi. Ta wàccenanu ci yaw tééré biy ag

pàttli ngir nga leeralal nit ñi li ñu wàcce ci ñoom ndax yàlla ñuy xalaat» (laayay 43^{ed} ak 44^{ed} ci saaru An- nahl).

Ca dëggdëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg da nuy woo ci Alquraan ju tedd ji –nun ay jaamam- jémé ci xalaat ci tegtali ag nekkam ak ci bind yu xereñ yi ci xéewël yi nu Yàlla Mu tedd mi ta màgg baaxe.

Day bàyyiloo xel yit ci ne nit ñi ci lañ bokk, ta ñoom dañoo am ay làkk aki melo yu wuute; ba tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wax naa:

«Bokkna ci ay tegtalam yit bind gi Mu bind asamaan yi ak suuf si ak wuuteg seeni làkk ak seeni melo. Lóolu de ay tegtala ngi ci ngir ñi xam» (laayay 22^{ed} ci saaru Ar- rúm).

Ca dëggdëgg wenn ci làkk yi nit ñi diwax ay mbooloo yu xeet way làkk làkk woowee taxawal sosuñu ko, ta yit tënk yiy tënk làkk ak baat ya ñu cay jëfëndikóo duñu lu nit ñi dajaloo amal ko.

Bu yenn làkk yi di tàmblee wax ci luy tegtale jëf, yenn yi ñoom ci luy tegtale ki jëf jëf ji lañu koy tàmblee liy tegtale jëf ji doora dikk. Ta làkk yii du yuñ tëkkélé ba tànn ci yenn, waaye may la gu jógé fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta yit bind gi ñubind nit ci melo aki xeet yu wuute ginaaw bi mu doonee mayug Yàlla dafa làmboo ay bind yu xereñ yu wuute. Fii mune melo yi dëkkuwaay yi ci kaw suuf ñoo ko jur, xeet yi ñoom di nu Yállay feeñoo ci bind gi. Ta li waral taxawaay bii mooy nit ñi xamante ci lu gënë yomb.

Bu weesoó lóolu nag amul xeet wu gën weneen walla xeet wu amul solo. Ndaxte ci xeet wune la nit ñu baax di génné ak nit ñu bon, waaye li am solo mooy ragal Yàlla not ràññiku. Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag leeralna dëgg googee ci tééréem bu tedd bi dàldi ne:

«Yéen nit ñi, Nun kat danu leena bindé ci góor ak jigéen def leen ay xeet aki giir ngir ngeen xamante. Ki gënë tedd ci yéen fa Yàlla nag mooy ki gënë ragal Yàlla ci yéen. Yàlla kat xamaakon la ku deñ kumpë la» (laayay 13^{esl} ci saaru Al- hujurât).

Ci geneen wàll yit Yàlla dafa yamale kenne ci boppam dàldi bind bindéef yépp ñuy góor ak jigéen yuy mottleente. Ta dundug njaboot gi tàmblee fa àjjana ci Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa tuxu ñëw ci nun doon tërëliinu ñaar ñaar wu Yàlla sos. Tërëliin wii nag diiney Lislàam dëgërëlna ko bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Bokna ci ay tegtalam yit li Mu leen bindélé ci seen bopp ay soxna ngir ngeen ameg dal ci ñoom, def yit cofeel ak yërmëndé ci seen digënté. Lóolu de ay tegtala ngi ci ngir ñiy xalaat» (laayay 21^{esl} ci saaru Ar- rûm).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag defna bärke ci sëy ci xeetu *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci keppaarug Alquraan ak Sunna, ta Yàlla defna ko muy àjjanay texe ci dundug àddina gi.

Sëy kat bind yu xereñ yu bari ta nëbbu ñingi ci –yuy ëlëm xel yi di leen jaaxal- ci dajeg ñaari waxambaane yu bokkul dara ci anam gu leen di xëccélé njariñ ñoom ñaar ñépp. Lëkkélóo kat gu xoli ñaari waxambaane yu bokkul dara di lëkkélóo ci yërmëndé ak mbëggéel gi leen Yàlla xéewëlale ba sax ñuy dund dëggdëgg ci jaww ju yéemé ba àgg ci fätte këri seeni baay ak seeni nday –ya ñu màgge yaroo fa- lóolu daal feeñug Yàlla la gu kawe akub bind bu sell bu gënë yaoxo xalaat bu xóot bind bune.

Li ko waral nag moodi ne nit ñi Yàlla da leena nattoo mooñaale leen mana werante ak deñdeññi ci nangu dëgg. Laayay Alquraan ju tedd ji nag taaroonañu misaal yu wuute ngir

woroom sóobuwaay ak naanuwaay yu wuute yi ba nit kune di ci am wàllam kem ni mbirëm deme. Dëgg gii nag laaya ju tedd ji leeralna ko:

«Ta joxnanu nit ñi ci Alquraan jii misaal mune, nit nag doon ki dàqqa werante lune» (laayay 54^{eel} ci saaru Al-kahf).

Alquraan ju tedd ji mingi bàyyiloo xel nit yit ci muujisaat yi ci nekk di ko woo yit jëmé ci xalaat. Laaya jaa ngi woo nit ci muxalaat cig dundëm diwax naa:

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

«Ta ku Nuguddël aw fanam dananu ko delloo ginaaw ci bindëm; xanaa duñu jëfëndikoo seeni xel?» (laayay 68^{eel} ci saaru Yâsîn).

Jeneen laaya yit mingi wone ne nit dañu koo mooñaale mana jeng jëm ci kàccoore ak mana jeng jëm ci ragal Yàlla, ni lóolu di leere ci waxi Yàlla jii Moom Mu tedd mi ta màgg:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا
قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا

«Maangi giin yit ci bakkan ak ni Mu ko bindé def ci moom mana kàccoore ak mana ragal Yàlla. Ku ko sellal dana texe am la mu bëgg, ku ko tilimal yit dana sooy ñàkka am la mu bëgg» (laayay 7^{eel} ba 10^{eel} ci saaru Ash-shams).

Jeneen laaya yit mingi wone kàttanug Yàlla ci dekkalaat ak lottug nit ki ci kanam mbir mii ak dëggug Yàlla gi nit di xaar bu àllaaxiraa; laaya ji diwax naa:

«Xanaa nit ki xamul ne Nun Noo ko bindé ci toqqu mànniyu mu jekki-jekki rek di xulóowaale bu mag? Mujox Nu am misaal

yit -ta fekk mufätte bind gi Nu ko bind- dàldi ne: kan mooy dekkal yax yi bu ñu funuxee? Waxal ne: ki koy dekkal mooy Ki ko njëkkóona sos ta Moom ku xam lool mbindéef mune la»
 (laayay 77^{eel} ba 79^{eel} ci saaru Yâsin).

Jeneen laaya yit mingi fàttli nit –miy daw di dàqq jamono- ne jamono mbir mu gaar la muy soppiku, batax laaya ji diwax naa:

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

«Bis ba saa di taxaw dañuy mel ne ag ngoon walla ab yooryoor rekk la ñu sax ca bàmmeeel ya» (laaya ji mujj ci saaru An-nâziât).

Leeral yii yépp daal yiy woo nit jémé ci xalaat bu sax dañuy wone ne ligéeyu xel bu mel nii lu manuta ñàkk la tay lu Yàlla digël Yónéntam bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc lu jiitu junniy at ak ñeenti téeméer, ndaxte dafa leeral loola ci àddiisam bu tedd biy wax ne:

«Amul yit jaamu Yàlla gu yamak xalaat» (Al- Bayhaqi, Shu'ab al- imân, xaajub 4^{eel}, xëtu 157^{eel}).

Ba sax maneesnaa wax ne àddiis bii day wone ne xalaat lu manuta ñàkk la lu jiitu jaamu Yàlla. Ndaxte xam solo ak dëggdëggi yiw yi lu mel ne jaamu Yàlla, ci misaal, xalaat rekkay tax mumana nekk.

Wóorna ne nag xalaat bi laaya yu tedd yi ak àddiis yu tedd yu bari wone soloom lu jiitu junniy at ak ñeenti téeméer gën naa am solo ci sunu jamono jii ngir leeral yi nu tuddóon ci ginaaw. Lu nu man diwax nag ci war gi nuwara am fiiraange ak pastéef

ci soñnee ci yiw ak jottli dëgg ngir nu wàccoo ci lu wér ak sunu warugar, lu nu mana wax ci tomb bii rek lu néew la.

Waxtu yi ëpp solo nag yi jullit wara màng jariñoo leen guddig fukkéeel ak juróom ci weeru baraxlu ci la bokk. Ba taxna ñi gëm warnañu koo dundélé lépp lu ñu am ci yëgyëgu xol, ndaxte guddi googee mooy guddig àtte ak séddélé. Ci guddi googee kat leef dibind kuy juddu ci at mi ak ku ciy faatu, ci leef diséddélé wërsëg yi yit di ci yéegël jëf yi ñujëm ca péeyub Yàlla ba. Ci lóolu la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diwaxe naa:

«Bu fukkéeelu guddi ak juróom ci baraxlu dikkée nangeen taxawe guddi ga ci julli ta woor bëccëg ba. Yàlla kat da ciy wàcc ci asamaan si gënë jege bu jant bi sowee, bu ko defee muna: xanaa amul kuy jégglu Majéggël ko? Xanaa amul kuy sàkku wërsëg Mawërsëgël ko? Xanaa amul ku nekk cib nattu Mamay ko jàmm? Xanaa nàngam? Xanaa nàngam? ba fajar difenk» (Ibn Mâjah, buntub Iqâmat as- salât).

Maneesnaa wax yit ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg day ubbi wunti yërmëndé ak njekk ak nangu ñaan ba fajarug guddi googee difenk (bi ki taalif tééré bi di toll fii dafa dajeek guddig fukkéeel ak juróom ci baraxlu ditàmblu).

Dara gënuta rafet nag xibaaru mbégté bi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ëndil ñu gëm ñiy dundélé guddig fukkéeel ak juróom ci baraxlu ci julli di dundélé bëccëg ba ci woor. Lii moo tax muwar ci nun nufarlu ci dundélé guddi googee ci julli ak jàng Alquraan ju tedd ji ak fàttliku Yàlla di Ko tudd ak sàbbaal ak julli ci Yónént bi di ko ñaanal.

Warna yit nuyittéwóo ta sonne guddi ak bëccëg yiy topp ci guddig fukkéeel ak juróom ci baraxlu, ndaxte dañoo mel ne luy yëglé weeru koor wu màgg wiy balluwaayu leer, dananu wara

yokk suni yëgyëgi xol ci texeg weeru koor, wara baril jëf yu baax, wara yokk sunug mbëggéel gi lalu cig ngëm ak sunug jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Warna yit nuy defe sunuy julli ci jawwi biir ak yamoo gu ruu digënté xol bi ak jëmm ji, ndaxte julli ag daje gu kawe la digënté jaam bi ak Boroomam. Amna ku masa dikk ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dilaaj dàldi ne: Yaw Yónént bi, jàngal ma ta tënkk ko. Mune:

“Boo jógéé dijulli nanga julli jullig kuy tàggo, bulwax yit wax jooy jégglu, ta nanga dogu ci naagu ci li ci yoxoy nit ñi” (Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Ki gëm kat buy julli warnaa def kem kàttanam ngir fàggu jikkó ak jëf yu baax yépp, warnaa moytoo sànk xéewëlug Yàlla googee yit, ndaxte Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Nit de dana julli ba sèlmël ta duñu ko bindël ludul fukkélu xaajub julléem ga, juróom ñeenteel ba, juróom ñatteel ba, juróom ñaareel ba, juróom mbenneel ba, juróomeel ba, ñeenteel ba, ñatteel ba, genn wall ga” (Abú Dâwûd, buntub As- salât).

Li am daal moodi ne warna nu nuleeral bir yooyee, ndaxte niiri yërmëndé ak bärke agsinañu ci nun bi weer wu tedd wii jubée –wiy agsi ci fan yu néew. Ta lóolu moodi ne Alquraan ju tedd ji wàcc ci weeru koor deef koo wàcce ngir nudund dundug koor gu yàgg guy wéy ba bis pénc.

Weeru koor kon ak Alquraan yaruwaay bu sax lañu. Ta ci lóolu la laaya ju tedd ji diwaxe naa:

«Weeru koor mooy weef wàccee Alquraan mudoon ag njub ngir nit ñi ak tegtal yu leer yu doon ag njub akug teqqale. Kon

ku ci fekke weer wi ci yéen na ko woor. Ku wérëdi walla munekk cib tukki na woor yeneen bis yu ni toll. Yàlla kat jàppndal la leen bëggël bëggëlu leen xatxat. Nangeen matal lim bi nag ta tudd màggug Yàlla ngir li Mu leen gindi ndax yàlla ngeen sant»
(laayay 185^{oel} ci saaru Al- baqarah).

Ta ci laaya ju tedd joojee, ginaaw bi mu leeree ne Alquraan leer guy gindée la gu fees ak firndéy njub ak tegtali xamxam, dafa digël képp ku teewe weer wii muwoor ko ci nu dëppóo ak nattuwaay yu Alquraan yi.

Bokkna ci li war nag nubaña fàtte ne dudoy nuy déglu njàngum Alquraan ci sunuy nopp rek tay romb dëgg yi ci nekk bañ cee taxaw. Waaye kay danoo wara déglu digëlëm yu bàrkeel yi nuy leeralal yooni mucc ci dundug àddina gi ak sax ca àjjana ci noppi xol ak gëti xel. Li waral lóolu moodi ne ki gëm day gannaayoo liy dundël ruu ci Alquraan ju tedd ji ngir jàkkaarloo ak congì bânneex ak bakkan.

Kon, yaw sunu Boroom, maangi Lay ñaan ngamay nu cérub nudund dundug Alquraan ak àjjana ci yëgyëg bu xóot ci weer wu bàrkeel wii, ta def Alquraan ju tedd ji ak ngëm gi ñuy firndé ju nuy musël baña doon firndé ju nuy dugël, ta ngadef sunug woor weer wi muy yërmëndé, def sunug xadd ci weer wi muy bàrke, def sunug dog ci weer wi muy waxtuw àgg ci Yaw. Yàlla nanga nangu ñaan Yaw Yàlla...

Tuub ak rongooñi bët

Tuubël ta ñaane gët yuy jooy ak xol bu feese sawaraw
réccu, ndaxte tóortóor yi ci bérëb yi am jant ta tooy rek la
xuy ubbikóo.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*.

TUUB AK RONGOŊI BĒT

Bis ab ñawkat dafa laaj kenn ci ñu baax ñi maanaam àddiis bi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diwaxe naa:

«**Yàlla** Mu tedd mi ta màgg **de dana nangu tuubug jaam bi li féek àggul ci xerxeri**» (*Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd*).

Nit ku baax kii dàldi koy tont ne:

Waaw, ni ko Yónént bi waxe la. Ndax man namaa xam looy ligéeyé?

Mune ko: Man ñawkat laa, damay ñawi yéré.

Mulaaj ko ne ko: Lu gënë yomb ci ñaw?

Mune ko : Dog yéré yi.

Mulaaj ko ne ko: ñaata at nga amagun ci ligéey bii?

Mune ko: juróom ñeenti at.

Mulaaj ko ne ko: Boo demee ba ruu gi digénn, ndax danga mana dog ndimë?

Mune ko: Déédéet... Duma ko man.

Nit ku baax ka ne ko: Yaw ñawkat bi, bu fekkee doomana def ligéey boo manoon daan ko def diirub fukki at, kon bu dee agsee nan ngay mana tuubé ta masoo koo def ci sag dund? Kon tuubël tay jii bi ngay am kàttan. Boo ko deful nag bu dee dikkée doo am cér ci jégglu ak muj gi rafet. Xanaa masoo dégg wax jii:

«**Gaaweleen tuub balaa dee didikk**». Booba nag la muuré tuub ag sellal. Booba yit la ñawkat ba yit mujj bokk ci ñu baax ñi.

Ni nu ko gise ci nettli bii nag tarxiis gi bânneex ak àddina dитарxiisloo jaam yi ci anam yu wuute, li ñuy wóorédi wóorédi, li ci gënë wóorédi -ci anam gu wér- mooy sax ci yeexe tuub ta tuub di liy taxa mucc ruu gi diirub sunug dund. *Qatâdah* neena: Alquraan de da leen di won seen jàngoro ak seen saafara. Seen jàngoro mooy seeni bàkkaar, seen saafara di jégglu⁸.

Ndaxte jégglu –mi am wàccuwaay bu am solo ci jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak ci àggale xol ci tolluwaay bu kawemooy wenn yoon wiy taxa tàqqalikoo ak tir yu biir yi. Ta tuub miy muri kiiraay ak pakk yi dox digënté jaam bi ak Boroomam aw sas wu mag la ngir jëf yu baax yi mana sotti. Lóolu moo taw ñuwara naaxsaayal bir yiy tee àgg ci jublu gi. Ci nii nag la xol bi didoone luy dimblée ci àgg ci jublu gu tedd gi.

Ci lii nag la yooni tasawuf yépp di tàmblee ci jégglu ak wird yiy ame ci waxtuy njël yi ngir mottleente gox biir.

Tuub gi njëkk nag mingi tàmblee ci sunu sang Aadama. Ta ba muy tuub dafa ñaan Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg:

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا
وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“*Ñuwax ñoom ñaar ne: Yaw sunu Boroom, danoo tooñ sunu bopp ta boo nu jégglul yërëmóonu dananu bokk ci ñi pert*” (*laayay 23^{eel} ci saaru Al- a’râf*).

8. Yërël Al- Bayhaqî, Shu’ab al- îmân, xaajub 5^{eel}, xëtu 427^{eel}.

Ñaan gii nag mujjna doon misaalum jégglu ngir sètëm yiy ñëwi ginaawam ba bis pénc.

Niti Yàlla yi nag danañu xaaj tuub ñatti xaaj:

- 1- Tuubug ñi ëpp ci nit ñi. Ñoom seeni bàkkaar lañuy tuub.
- 2- Tuubug xejj yi. Ñoom daw gu seeni xel didaw leeg leeg dijogé fi Yàlla lañuy tuub.
- 3- Tuubug xejji xejj yi. Ñoom dañuy tuub ngir gënë jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Waaye nag sellal ak dëgg u ñaari sàrt lañu yu manula ñàkk ci jëf ju baax june. Ci nii la ñu bari ci niti Yàlla yi daan tuubé ci tuub gi ñuy tuub. Maanaam manuta ñàkk nuy muslu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci tuub yiy laaj tuub ta nu am yit mbóotum «**Tuub gu sell**» gi ñu tudd ci laaya yi, ndaxte bakkan ak saytaane bu ñu amul yoon ba këf xol bi dañuy sol mbubbum dëgg lu ci nekk ci ñoom ñaar mujj doon jànglekat buy gindée jëmé ci taar ak yiw. Nii nag la jaam bi ditàbbee ci seen mbaal sànk seenug tuub def ko mu naaxsaa mel ne pënd bu ñu tasaare. Sax ci ñàkka tuub nag moom gaaf la guy lëndëmal àllaaxira. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمُ وَإِنْ عُدتُّمْ عُدْنَا

“Xayna seen Boroom yërëm leen. Bu ngeen déllusée nag nudéllusi. Ta defnanu sawara muy dëkkuwaay bu ñuy tëj ñi weddi» (laayay 8^{ed} ci saaru Al- isrà).

Ndaxte nit kiy sax ci yàqq ag tuubëm day mujj doon fowukaayu saytaane, ta lu weesu lóolu yit bu tuuboon saytaane walla ñu sàggan ñi doon ay saytaane ci moom dañuy yàqqaat ag tuubëm naa ko: «Naysaan! Ndaysaan!»

Lóolu moo tax laaya yu tedd yi diwax naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

«*Yéen ñi gëm, tuubléen jëm ci Yàlla tuub gu sell, ndax yàlla seen Boroom faral leen seeni ñaawtéef, tàbbal leen ci àjjana yu ay dex didaw dironu bis ba Yàlla dul gaccaal Yónént bi ak ñi gëm àndak moom. Seenug leer da leen di féeté kanam ak ndayjoor ñuywax naa: Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu mottlil sunug leer ta jéggël nu; Yaw kat lune nga man*» (laayay ^{8^{ee}} ci saaru At- tahrîm).

Waykat bii di **Rahmatî** mingi bàyyiloo xel dëgg googee xol yi jëm ci tuub diwax naa:

Bu làmmiñ wi di jégglu ay yoon, doonte xol bi dafa nekk cig càggante, bakkan bi day jekkadi

Waxeefna ci tééréb àddiis bii di «*Al- jâmi' as- saghîr*» mbir mu yéemé ci wàllu tuub, ta moodi ne malaaka mi ñu sant bind ñaawtéef yi du bindël bàkkaar kiy moy ludul bu juróom mbenni waxtu jàllee. Ta day néggëndiku diir boobee bépp ndax yàlla moykat bi tuub ci. Lii moo tax nag kenn waruta wax ne: «manumaa sàmm samag tuub ba defaatnaa bàkkaar kon nag warumaa tuub».

Waaye kay daywar ci ki def bàkkaar mudëkké jégglu, ndaxte man naa am Yàlla xéewëlal ko tuubëm baña yaqqooti. Waaye warnanoo xam ne tuub mingi ame ci réccu gu tar ci waxtu wi muy jégglu ak dogu ci baña defaat bàkkaar bi. Lóolu moo tax Yàlla bàyyiloo xel lóolu ci tééréem bu tedd bi dàldi wax ne:

«*Yéen nit ñi, ragal leen seen Boroom ta ragal bis ba waajur dul fayal doomam dune yit doom mooy fayal waajuram lenn.*»

Digub Yàlla de dëgg gu wér la; kon nag bu leen dundug àddina gi nax bu leen woraakon bi yit nax ci seen digënté ak Yàlla»

(laayay 33^{ed} ci saaru Luqmân).

Ta àddiis bu tedd bii jógé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta mu ciy wax ne:

“Àishah, boo defee bàkkaar nanga jégglu Yàlla. Tuub bàkkaar kat mooy réccu ak jégglu” *(Ahmad, Al- musnad, xaajub 6^{ed}, xëtü 264^{ed})* day junj tuub gog di xalaataat ca bàkkaar ba du ca topp.

Àddiis bu tedd bii nag dayleeral ni mu manuta ñàkke tuub di tàmblee réccu. Dañuywax ne sax tilimaayub bàkkaar rongooñ yu tàng yi ñoo koy laabal. Nettleefna yit ne kenn ci ñi daa moy ginaaw ba mu tuubée ba réccu dañ koo jox fu ñu bind bàkkaar ya mu defoon yépp dàldine ko: “Jàngal lii”. Mudàldi naqqarlu lool jëf yii mu defoon jooy ba manatula gis bàkkaaram ya ñu bind ca këyit wa. Ca mujj ga nag rongooñ yu tàng yu dëgg yii dañoo raxas bàkkaaram yépp laabal ko. Nii nag lañu jéggélé moykat bii.

Ci anam gii nag bariwaana bàkkaar bob junniy rongooñ ñoo koy mana far, bariwaana yit genn rongooñ gu mana far junniy bàkkaar. Ndaxte rongooñu bët bi mooy jëmmi ndoxum tuub mi ngir ñiy dugg ci toolub bëgg Yàlla, ta moom yit day laabal bàkkaar yi di leen far, tayit day feeñal cant ñeel Boroom bi. Ta rongooñu bët mooy kërüg yaakaar Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñi texe dëggdëgg nag ñooy ñiy mana jooy ca dëxub kër googee ca waxtu wa yaakaar yépp di doge.

Ta rongooñ wune ca rongooñ yooyee yoy ñay jàkkaarloo ak àddina ji ci rongooñ yu tàng day nuru ay seetu yuy wone junniy géej mbàmbulaan, ndaxte wépp peppu suuf wu ca nekk ag màggal ak rëyël bóoti Yàlla yi la. Ta xel mu rafet lu ci bari ci rongooñ yooyee leef koy ame. Ndaxte rongooñu bët làmmiñ la

wuy leeral maanaa yoy baat yi duñu ko mana ëmb. Ndaxte jaam bi ci lii lay bëggë sàkkoo ci Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg bir yoy du ko mana xalaat. Lóolu moo tax nag rongooñ didoon luy dalal xelum cofeel, ñi tumurànke ta nekk ci tiis yit di ci ame noflaay.

Dara gënuta rafet nag xewxew boobee diwone dayob rongooñ guñ tuur ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bis Junayd mom Baxdaad –yàlla neef sellal mbóotam- dafa nekkoon ci yitté didox mumel ne dafa gis malaaka yi diwàccee dara ci asamaan digénnée dara ci suuf si ta ànd ca akug xér, mudàldi laaj kenn ca ñoom ne ko: Lu ngeen di génnée ci suuf si nii? Malaaka ma tont ko ne ko:

“Dafa am bis soppeb Yàlla romb fii dàldi ne “aah” cig cofeel ay rongooñ yit tuuroo ciy gètëm, nun nag rongooñ yooyee la nuy génné ngir mu am yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak njéggëlam mujaare ci lii”.

Àddiis bu tedd bi moom mingiwax naa:

“Amna Yaari gët yu sawara dul laal: bët bu jooy ngir ragal Yàlla ak bët bu fanaanee wattoo aka aare ci yoonu Yàlla” (At-Tirmidî, buntub Fadl al- jihâd).

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- yit waxna ci ndox yiy taqq ginaaw ba mudoon cóolóol wàccaat ci kaw suuf si doon ndox mu sell muam njariñ di ci wone ni ñuy laabale bàkkaar yi ci tuub ak jooy, mudàldi ne: “Bu cet gi ak sell gi jeexee, maanaam bu ndox mi nëxée taqq ban ba jurël nu ag jaaxle ngir ag taqqam nit ñi waaru yit tàmblee ñaan Yàlla Muxettli leen, bu lóolu jàlle ndox mi day doon cóolóol dàldi yéeg ci asamaan si jaar fa ciy yoon yu wuute ba laab laab gu mat sèkk. Ginaaw

lóolu nag muwàcc ci suuf si doon taw walla galaas, ginaaw ba nag muàgg ci gééj gu yaatu gu amul tefes”.

Sikki sàkka yit amul ci ne misaal yooyee dañuy leeral tolluwaayu mbëggéel ak yërmëndé yi Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg difeeñal jëmële ko ci jaamam yiy def bàkkaar tay farlu ngir mucc. Bu jantub réccu ak ndoxum tuub amoon ci nit ñi seeni xol tilime ci tirub bàkkaar kon Yàlla Mu tedd mi ta màgg day jël xol yooyee jëmé leen ca asamaan ya di leen laabal yit ci suuf ak ban ak tiri bannex yépp. Batayit Yàlla day xéewélale yërmëndé nit mi gënë tedd ci ay bindéefam. Maanaa mii nag mingi sottet tay feeñe ci anamam gi gënë yaatu ci julli. Ndaxte julli gi ñuy defe ci anam gi gënë mat mooy “**yéegug ñi gëm**”.

Ginaaw nag nit ki lu bari lay sàggan difatte dëgg googee, àddina yit di ko wëlbëti muy ree baña jooy ba muy xëj ngir ree yu bari, moo tax nugis Yàlla Mu tedd mi ta màgg diwax ci tééréem bu tedd bi naa:

وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ

“*Ngeen di ree yit ta dungeen jooy ta fekk ngeen di ñu ko dëddu*” (laayay 60^{ed} ak 61^{ed} ci saaru An- najm).

Mingiwax Yónéntam bu tedd bi yit di ko xamal mbirum ñii naa ko:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

«*Nañuy ree lu néew tay jooy lu bari muy payug la ñudaa def*» (laayay 82^{ed} ci saaru At- tawbah).

Maanaam Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa bëgg ci ab jaamam mu laabal bàkkaar yi ci tuub aki rongooñ. Ci maanaa mii yit la

sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- di nettlele solos rongooñu bêt diwax naa: «Bu sondeel dijooy di tuur ay rongooñ day gënë leeral, carub gatab yit day wert di yeesaat ci bärkeb xiin yiy jooy ak tangooru jant bi. Maanaam tangoor ak ndox yu manuta ñàkk lañu ngir màggug gàncax».

“Naka nóonu yit xiin yi ak melax yi manuñoo ñàkk ngir ñunangu tuub, maanaam rongooñu bêt ak yëgyëgu xol”.

“Bu xol bi amut yëgyëg xiinu bêt bi yit sottiwul ab tawam kon nan la sawaraw merum bakkan difaye tàkktàkkal bàkkaar? Nan yit la xéewëlug àgg ci leerug feeñug Yàlla ci xol bi diballe? Nan yit la balluwaayi ruu ak dundug biir disottee?»

«Bu taw yi wàccutoon yit nan la gàncax yi dinaate? Nan yit la xeeti gàncax yu wuute didende?»

«Bàyyil gàncax yi kon ta jooy ay yooni yoon. Suuf saa ngi nii bu tàqqalikoo ak ndox mi day doon suuf su wex xorom, ndox miy wàcc fu sori yit sori dex yi ak déeg yi day yàquu tilim nëx».

«Dër yi ak gott yu naat yi lool mel ne àjjana bu ñu leen xañee ndox dañuy lax seeni xob wow dirot ay jàngoro di ca nekk. Nit yit nóonu la mel».

Ngir nag nuaar sunu bopp ci nekkiin woowee manuta ñàkk numel ne sunu sang *Shu'ayb* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mi gumbëwoon ngir jooy. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax ci àddiisam bu tedd bi naa:

«Bu ngeen xamoon li ma xam kon dangeen ree lu néew jooy lu bari» (*Al- Bukhâri, buntub At- tafsîr*).

Lóolu moo tax soldaari xol yiy fompe aka setale rongooñi bêt góom yiy nekk ci xol ta ay bàkkaar di ko waral diirub dund gi, lóolu moo tax ñuy mana boole xol yooyee ci xol yi sopp yi mana

tàbbi ci àjjanay njéggël. Ci lóolu la yónént yi ak ñu baax ñi ak ñu dëggu ñi daa wéeróo ñoom ñépp ci Yàlla fu ñu toll bu jamono xatee ak bu yaatoo bu naqqar amee ak bu mbégté amee, ta ñoom fu ñu toll ci déeyaale ak Yàlla ak cofeel gu sax la ñuy nekk.

Ndaxte maneesula xalaat ab jaam bu mana ñàkka aajowoo jégglu ak tuub, ndax rëccrëcc yiy am ci ludul coobare day ame ba ci yónént yi sax Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Tuub ak jégglu kon ñooy jumtukaay yi gënë mana jeexiital ci jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte ñoom ñaar dañoo doon yëgyëgu réccu ak muslu gog biir gu dëggu ta sell.

Ci geneen wàll yit tuub ak rongooñi bët yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg bëgg ci jaamam yi ta di ko jaarale ci tiis ak tartar yi muy nattoo ay jaamam, lóolu ag yaxantu gu sax la. Ta ñi tànn yaxantu guy tonowu –melne yaxantu googee- duñu jàmbat muk benn nattu, ndax dañuy xam ne dañuy texe ji texe gu mag gu sax am lañu bëgg. Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- ci doon gi mu doon kenn ci ñoom feeñalna lii gën gaa rafeti feeñal muwax ne: “Yàlla Mu tedd mi ta màgg de day jël ci yaw ay rongooñ ci àddina jii, waaye da la ciy faye xéewëlale la dex yu bari ca àjjana. Day jélé ci yawit ay muslu aki wonk yu fees ak mbëggéel ak metiit, waaye da lay faye ci wonk gune ak xettliku gune téeméeri téeméeri daraja yu kawé yu biir aki màqqaama yeef manula àgg”.

Waaye warnanoo xam ne rongooñ yépp yamuñu, waaye wuute yu baree am seen digénté. Ndaxte wonk yu bari yu dëgguwul tay yu sedd yu ñu feent càggante ak woru lay wone. *Sufyân Ath- thawrî* –yàlla nef sellal mbóotam- mingi wax naa:

“Jooy fukki xeet la: juróom ñeent yi njistal la, benn rekk moo ciy ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Jooy yu mel nii nag yoy ngir

Yàlla Mu tedd mi ta màgg aw yoon laydoon ci ndigëlul Yàlla wuy jëmé ci mucc ci sawara”.

Ñingi nettli ne dafa am jigéen ju ñëwóon di jooy di jàmbat broom kërëm fa àttekat ba di *Shurayh* ta fekk *Ash- shu’bî* teewoon fa, muwax moom *Ash- shu’bî* ne:

“Jortnaa ne soxna see de deaf koo tooñ. Xanaa gisóo ni muy jooye?”

Booba nag la àttekat bi di *Shurayh* wax ne:

«Shu’bî, bokki Yuusufa ya de dañoo delluwoon fa seen baay doon jooy ta fekk ñoo tooñoon. Boo dee xool rongooñ yii rek sab àtte duwér».

Wóorna ne nag rongooñ yu mel ne yooyee deesu ko nangu. Jooy yuy wone toroxtaane akug doyadi yit jooy yeef ñaawlu la. Jooyi nit ñi pert ñi seeni jë ñaqqul rongooñ yu amul njariñ lañu. Ci mbirum rongooñ yii nag la waykat bi dëkk Turki di *Muhammad Ákif* yàlla na ko Yàlla yërëm diwaxe naa:

*Ée yéen nit ñi, bàyyileen naqarlu, bàyyileen wonk
Bu jooy amoon njariñ kon sama baay jógé ca bàmmee lam ba
Lan la rongooñ yi di jariñ bu ñaqq rogalaatul?*

Rongooñ ak jooy yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg bëgg du rongooñ yu nuy suufel ci kanam xarit walla noon, waaye safaan bi la kay rongooñ la yu nuy yëkkëti ba ca asamaan ya tay dundël xol. Niki nga xamene géej yu yaatu yi dañuy làmboo lu bari ci lu am njariñ ak lu amul njariñ ta di leen aar ci lab nóonu la sunu rongooñ yi wara mele ne ndox mi nuy sàmm di nu aar ci lab di nu yanu ba fa nu jëm. Rongooñ yii nag ay toqq lañu yuy rogalaate ci xol bi nu ëpp ni muy rogalaate ci bët ta ñu leen di gaaral Yàlla duñu leen gaaral bindéef yi.

Amna meneen mbir mu am solo yit mu aju ci jooy ta moodi ne jooy yi waruta doon jooyi jàmbat, ndaxte jàmbat day wone ag ñàkka ànd ta lóolu du lu ñu nangu benn yoon. Ndaxte jàmbat day yóbbé nit ki moy di ko tàggale ak li koy taxa jariñu lépp, ta lóolu day xëcc merum Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Jooy yi nu jublu nag nun du xëcc mer, waaye day béglóo ab soppe akub xarit di doon jumtukaay buy laabale ci tiri bàkkaar.

Li am nag moodi ne bu dee dikkée ñiy nelaw dañuy yeewu, maanaam dañuy ubbi seeni gët di gis dëgg gi. Waaye amul lenn njariñ lu ñuy yaakaar ci gis dëgg gi bu waxtuw noo gu mujj gi agsee niki nga xame ne jariñutóon Firawna. Dara gënuta rafet li sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* -yàlla neef sellal mbóotam- wax ne: “Ñi am xel de dañuy jooy lu jiitu dee, ñi xamul nag ñoom dañuy metiitlu di dóor ci seen bopp ca mujj ga. Kon deel gis sag mujj ci tàmbilig ligéey bi ta bul bokk ci ñiy réccu bis pénc”.

Nanga jàngé ci mbirum picc ma ca nettle boobee. Picc ma dafa gis feppi dugub ca fiirug rëbb ba mujaaxle waaru ba jëfëndikóowul xelam, ci nii la lekke dugub ja ta sax yëgu ko ba tax fiir ga jàpp ko. Yawit ñaata yoon nga jàng saaru *Yâsin*? Ñaata yoon nga jàng saaru *Al- an’âm* ngir tàqqalikoo ak metiitu bopp ta gisóo njariñ? Ginaaw bu nattu bi dikkée ba tar lan mooy njariñul jooy ak wonk ak xettliku ak jàmbat? Wonk gii kat ak njàmbat lii ak xettiku gii lu jiitu fiir ga di ko jàpp lañu waroon.

Ci misaal,sunu sang Ibraayima ba mu déggée ne deefna alag xeetu Lóot ngir topp ga ñu toppoon seeni bannex melne ay rab ta mu jurël leen fayyug Yàlla, da leena bëggóona ñaanal yërmëndé ngir la ñu rééréwoon dayub moy googee, malaaka ya dàldi ko ne: «Waxtuw ñaan weesuna».

Dee ci coobarey Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat xamunu fan ak kañ ak nan lay dikké? Lóolu moo tax munuta ñàkk nujaxase

xol yi ak mbóotum «**Deeleen bala ngeena dee**» ta nuwaaj saa sune ngir dajeek Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Bu safaan bi amee nag noo yu mujj yi day doon jamonoy pert ju feese ay xettliki aki wonk, bu boobaa danaa: “Aah! Nii Ba kañ lay doon?!»

Laaya ju tedd ji mingi wax naa:

وَجَاءَتْ سَكْرَةٌ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

«**Metiitu dee dikna ci dëgg. Loola mooy la nga daa moytu**»

(laayay 19^{esl} ci saaru Qâf).

Ci kaw lii nag mbir mi gënë am solo ci jaam bi mooy laabal bakkan ak sellal xol. Ta lépp li nu wax ba leegi ci tuub ak rongooñi bët bunt la rekk ngir am lii. Ginaaw bu nu tàbbee ci bunt bii nag danuy wara dundël jëf yu baax yépp. Ginaaw bu defee farata yi ak sunna yi dana war ci nit ki mu làmboo yiy taaral lu jiitu muy jooxe àqqi jaam yi ak àqqi ñaari wayjur yi, ak joxe ci yoonu Yàlla, ak yërëm bindéef yépp, ak ñeewant, ak jégglé. Ci misaal, ñi tènku ci jikkóy jégglé ñooy gënë yayoo njéggëlug Yàlla, ndaxte ñi ñu xañ mbéggéel ak yërmëndé ta seeni xol dégluwuñu xettlikuy «**ngir ngeen yërëm nu**» ñoom ñooy ñiy romb ci dund gi tay ñu jaaxle ñu amu naqqar ñu ñu daaneel not leen.

Lóolu moo tax muy war ci xol yi ñujublu ci Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg ta ñoy ci jikkó yiy taaral yépp ta defe ko ci jawwi tuub ak jooy. Sikki dàkka nag amul ci ne jublu gii ci Yàlla daa wara sax diirub dund gi. Waaye lii teewul yenn jamono yu ràññiku yi doon jamonoy tonowu ngir jaam ñi. Ba taxna muam ci biir yeneen jamonoy lolli yi jamonoy lolli bob biir buy may jaam ñi ab taar akub dayo.

Li gënë kawé ci jamonoy lolli yi nag mooy weeru koor wu bärkeel wi ëmb guddi gu gën junniy weer ta mooy laylatul qadar gi Alquraan wàcce jógé ci Lawhul mahfóos ñëw ci asamaan si gënë jege ngir leer gi muur àddina si ak nit ñépp. Weer wu bärkeel wii nag ak guddi gu màgg googee weeru badar wu leer lañu wuy leeral xol yi lëndëm, ta ay palanteer lañu yu ubbikóo ci asamaan jëm ci suuf ngir yéegé ci ak àgge ci. Ci wàll gii nag warna ci ñi gëm ñu yee seeni xol feesale seen dund géppak bärke ak leer gi ñuy jélé ci weer wu tedd wii, ndaxte bis pénc dudoon bisub naqarlu ak réccu ci xol yi ñu taarale dund gu mel ne dund googee, waaye daymel ne subëg bisub iid.

Kon Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu defal nun ñépp subëg bisub iid gu mel nii, ta nga def nu am yërmëndé ak njéggëlug Yàlla ta nu ame ko ci cofeel ak mbëggéel ak rongoñi bët yu dëggdëgg. Amin...

Ɗa'an

Saa bu ñaan amee deef di yatt ci xolub ki gëm ay yëgyëg
yu biir, day jaxasoo ak nit ki yit, soppiku doon lu mu jagoo.

Lii moo tax ruu yu kawe yi didund fu ñu toll ci ñaan.

ÑAAN

Gaayi Yàlla yi ak yónént yépp ñoom ñi ñu yónni ngir ñu doon yërmëndé ñeel bindéef yi dañudaa jëmélé seeni xol fu ñu toll ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg bu jamono xatee ak bu yaatoo bu neexee ak bu naqqaree, dañudaa dund yit ci jawwi ñaan ak yaakaar ak sabablu. Ñii nag ay roytéef yu sax lañu yoy dananu jàngé ci seeni melo ak seeni jëf ak seeni jikkó ak li mu manuta ñàkk nunekk diñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci waxtu wune ak anam gune.

Ñaan daal ak xettliku ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg lu yàlla bindaale nit la di yit lu ag njaame laaj. Ta lépp lune ci asamaan yi ak suuf si ci topp Yàlla ak nangul ab dogalam lañu nekk, ak di Ko tudd aka fättliku ak di Ko ñaan Moom Mu tedd mi ta màgg tay boroom kàttan gi dara ténkul. Yarub diiné bu dëggdëgg nag naka jekk day jublloo jëmbët taqook ñaan ci ruug ki gëm, ndaxte ñaan mooy caabi ji gënë màgg jeef di ubbéelé xol mujëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Saa bu ñaan amee deef di yatt ci xolub ki gëm ay yëgyëg yu biir, day jaxasoo ak nit ki yit, soppiku doon lu mu jagoo. Lii moo tax ruu yu kawé yi didund fu ñu toll ci ñaan, ndaxte seeni xol ci jaaxle ak ragal yeeteg Yàlla gi laaya ju tedd ji èndi ta mu aju ci solos jokkaloog ñaan fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

قُلْ مَا يَعْزُبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

“Neel: sama Boroom du leen faale budul woon seenug ñaan” (laayay 77^{eel} ci saaru Al- furqân).

Kon nag yëgyëgu sababloo ñaan Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg ci ruug jullit bum mana doon soppiku gi muy soppiku doon melo wu sax day lal ag jokkoog biir digënté Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak jaam bi. Ñaan yi ci jamonoy cofeel nag ñoom waxtu lañ yu yërmëndéy Yàlla di uufe xol.

Li ñuy sàkku ci ñaan nag mooy yërmëndéy Yàlla. Ta ci anam gii li wara njëkké génné ci xol yi jëm fa Yàlla ci ñaan mooy nangu moy gi ak bàkkaar bi ak néew doole gi ak lott gi. Ñaan nag mooy jublu Yàlla Miy boroom kàttan gi amul lu ko ténk ci anam guy wone sunug lott ak sunug toroxlu ak sunug nangu ci kanamam.

Ca dëggdëgg tàmbli bi mooy nangu ne gàttañlu amna. Ta télé ci ñaan day am jeexiit ju mag ci sàkku yërmëndéy Yàlla ak nangug ñaan. Ci misaal, Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc dañoo jublu ci Yàlla ñaan Ko ni nu ko laaya ju tedd ji xamale:

“Ñuwax ne: Yaw sunu Boroom, tooñnanu sunu bopp, ta boo nu jéggëlul baaloo nu dananu bokk moos ci ñi pert” (laayay 23^{eel} ci saaru Al- a’râf).

Ci jeneen laaya yit Yuunusa dafa wéeru ci Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg dàldi Koy ñaan. Laaya ji diwax ne:

“Fàttlikul yit boroom jën wa ba mu demee ta merewoon aw xeetam. Muyaakaar ne dunu ko teg xatxat mudàldi ñaan ci biir lëndëm wax ne: amul ku yayoo jaamu ku dul Yaw, setalnaa La ci lépp lu yellul ci Yaw. Man kat ci tooñkat yi laa bokk” (laayay

87^{eel} ci saaru Al- anbiyâ).

Ñaan googee kilifa ga bokkoon ca Usmaaniyóona ya ñaanewoon nag ta mooy Muraad mu njëkk –mi jiietéwóon àddina- ca tàmbliib xareb Kosówaa bu njëkk ba (ab béréb la ca Balqaan) misaal la ci misaal yi gënë màgg ci xëcc bärkeb ñaan. Da ciy nangu ag tēléem akug néew dooleem ba muy toroxlu jëm ci ki kawé tay boroom kàttan Moom Mu tedd mi ta màgg dàldi waxee ne:

“Yaw Yàlla, nguur gi yaa ko moom, jaam bii yit yaa ko moom. Man jaam bu néew doole laa bu tēlé, ta Yaw yaa gënë xam ñépp samay bóot ak sama yéené. Xamnga ne samag jublu du alal du nguur, waaye Sa ngërëm rekk laay sàkku. Yaw Yàlla, bul bàyyi Sa soldaar yi gëm yéefër yi di leen daan, ta na nga leen xéewélale jàpple guy jógé fi Yaw ngir mu doon iid ngir jullit ñépp. Ta boo ko namme na Sa jaam bii di Muraad doon li ñuy rendi ci bisub iid bii».

Ginaaw ñaan gu xóot gii nag callmeer la doon upp ba saa soosee dàldinay dal. Ginaaw xeex bu tar yit bu yàgge juróom ñatti waxtu digénté xare bu ñaarte walla mu ñatt te xareb kilifa gii di Muraad, ci la xareb kilifa gi note, daan.

Waaye ba kilifa gii di Muraad di seeti ña amoon ay gaañu gaañu di leen nemmiku la ko kenn ku dëkk Serbi jame paaka bu mu làqqoon, mudàldi mos cafkag dee ci yoonu Yàlla. Nii nag la ñu nangoo ag ñaanam bamu mat sèkk.

Ñaan yu xóot yu dëggdëgg yiy kàddu yi gënë taaru yoy ruu yu kawé yi, ci leer ak cofeel lañuy juddóo, dañuy def yaakaar ci dund gi yit tay dēfël xol yu am naqqar yi. Ñaan yiy ame ci sellal ak dëggu nag ak rongooñu bët ab woote la jémé ci yërmëndéy Yàlla.

Liy may xol bi ag teewlu nag buy ñaan mooy nëbb mbóotum nangul Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg.

Ki nu gënë jàngal ñaan ci ag dundëm mooy sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Lu bari ladaa ñaan cig julléem gi mudaa def ba ay dëggóom di nawi ta ay rongooñam daa àgg ba ca sikkimam bu tedd ba, bu ko defaa mudaa wéeru ci Yàlla di nangu ak tëléem akug néew dooleem diwax naa:

“Yaw Yàlla, maangi muslóo Sa ngërëm sam mer, di muslóo sag jàmmal sa mbugël, di La muslu ci Yaw. Manumaa matal Saw tàgg, Yaw daal ni nga tàgge Sa bopp nga mel” (Muslim, buntub As- salât).

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc melalna ñaan ci yeneen àddiis dàldi wax ne: **“Ñaan mooy jaamu Yàlla”** (Abú Dâwûd, buntub Al- witr).

Waxna yit ne: **“Ñaan mooy yuqqug jaamu Yàlla”** (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **“Amul lenn lu gënë tedd ñaan fa Yàlla”** (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **“Ku dul ñaan Yàlla da koy mere”** (Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaaj bu njëkk bi, xëtu 667^{ceel}).

Waxna yit ne: **“Ku bëgg Yàlla nangu ñaanam bu nekkee ci tartar ak jaaxle, nay baril ñaan bu nekkee ci jàmm”** (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **“Seen Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg de ku am kersa la ku tedd. Bu Ko jaamam tàllalee ay yoxoom dana am kersay gântu ko mudelloo yoxoy neen”**. (Abú Dâwûd, buntub Al- witr).

Waxna yit ne: **“Ku ñu ubbil ci yéen buntub ñaan ubbilnañu ko wunti yërmëndé yi. Yàlla yit ñaaneefu Ko leef di joxe lu Ko gënël ñuñaan Ko jàmm. Yónént bi waxna yit ne ñaan dana jariñ ci li wàcc ak ci li wàccul. Kon deeleen taqqok ñaan yéen jaami Yàlla yi”**. (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **«Ñaan mooy ngàmmaayu ki gëm, di kenob diiné, di leerug asamaan yi ak suuf si»**. (Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaaj bu njëkk bi, xëtu 669^{ed}).

Li am nag moodi ne ñiy bégël jirim yi nekk ci naqqar, di dalal nit ñi nekk ci tiis seenug ñaan mooy gënë nangu ñaanug ñiy tooñ nit ñi di xeeb ñi néew doole ta ñuy dund dundug càggante.

Ci dëggdëgg ñaanug ñi sopp Yàlla ñiy tuur seeni rongooñ ñuy jógé ci seeni xol ci lu dul dakk ngir sàkku ñu jéggël leen bakkaar yi, ñóoñu seenug ñaan day yayoo ñu nangu ko, waaye du ñaanug ñiy rëyrylu jappe seen bopp ñu amul bakkaar.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax ci nangug ñaan naa: “Ñaanal ta tuubé xol bu fees ak sawaraw réccu ak gët yuy jooy, ndaxte tóortóor yi ñi ngi ubikóo ci béréb yi jant bi di génné”.

Kon nag ngir nangug ñaan du doy nga defe ko ci sa lammañ rekk, waaye kay dangaa wara farlu ngir ñaan gi nekk digënté **«Ragal ak Yaakaar»**. Day war yit xol bi di lox ngir maanaa yi ñaan gi lãmboo, ta yit ñaan gi warnaa lãmboo ag dogu gu wér ci baña defaat bakkaar bi bu fekkee bëggnañu ñu jéggël ko.

Ñingi nettli ne sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dollu xéewël ak mucc dafa masa yam ci jenn waay juy ñaan Boroomam cig toroxlu akug suufe, muxalaat ci xelam ne ñaanug waa jii daal yayoo na ñunangu ko buñu xoolee kaw gi. Ca jamono yooya nag

la Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamale sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne ko:

«Man maa la gënë yërëm Sama jaam bii. Waaye damay ñaane ci làmmiñam rekk, xolam nag moom manga ca géttug gàttam ya» (At- Tirmidî, buntub Al- birra).

Ba sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nettlee waa joojee mbir mii nag waaja dafa dàldi dajale yittéem jépp fa saa sa dàldi jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak xol bu sell.

Ci geneen wàll yit ñaan gi ngay ñaanal sa mbokkum jullit mu teewul dees koy nangu ci lu gaaw. Ci la sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe naa:

«Amul ñaan gu gënë gaawa nangu ñaan gu ñu ñaanal ku teewul» (At- Tirmidî, buntub Al- birra).

Deefdi sàkku ñaan nag ci nit ñi ñu jort ne seen ñaan dana nangu. Naka nóonu yit sababub dëggdëgg biy warlul nangu ñaan mooy sellal ak dëggu. Maneesnaa wax yit ne ñaan gu jógé ci xolub ku def bàkkaar ngir mbokkam mu gëm –waaye mudoon ci anam gu dëggu- moo gën ñaan gu amul ruu àndul ak xol gu jógé ci nit ku jort ne wàccuwaayam fa Yàlla moo gënë kawé ñi ci des. Melna ne yit xettliku googee ag ñaan googee jógé ci xolub sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –mi ab xolam nekkoon géejug cofeel ak yërmëndé- xettliku la gu mat sëkk ba muy wax naa:

«Yaw sama Boroom, bu doon ñu baax ñi rekk ñooy yaakaar Sa yërmëndé kon kàccoor yiy moy ci kan la ñuy wéeru? Yaw Yàlla Mu màgg mi, boo nanguwoon Sa jaam yiy Say xejj rekk kon ci kan la kàccoor yi didem di ko ñaan ?»

Ca dëggdëgg benn jaam –doonte dafa def bàkkaar- waruta bàyyi ñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg muk, ndax Yàlla Mu tedd mi ta màgg rekk moo xam ñaan giy àggale nit ki ca la mu bëgg.

Lii moo tax nag muwar ci nit ki –nu mu mana mel- muxam qiimay mumana am ñaani xol yu jógé ci kenn ci jaami Yàlla yu baax yi.

Bis *Ma'rûf al- Karkhî* dafa tase ak kuy joxe ndox ca marse ba, boroom ndox ba doon woote diwax naa: «Naanleen ci sama ndox mi ndax ngeen am ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg». Sëriñ *Ma'rûf al- Karkhî* daldi jël ndox ma ca waa ja daldi naan ta fekk munekkoon ci koorug ngàttnga, da koo def ngir am ab cér ci ñaanug boroom ndox mii. ta ginaaw ba *Ma'rûf al- Karkhî* génée àddina kenn ci ay doomam géntna gis ko ci béréb bu rafet, mulaaj ko ne ko: «Jan jéf la la Yàlla joxe wàccuwaay bu rafet bii terale la?» Mune ko: «Ñaanug boroom ndox ma amoon ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Amna nag mbir mu am solo lool ta moodi ne ni nuy sàkkoo ñaan ci ñi néew doole ak ñi gëm ta nekk ciw tiis nóonu la manuta ñàkke yit nu moytu ñu nuy ñaan Yàlla.

Ci misaal, ba njiitul Suljuux lii di *'Alâ ad- dîn Kikubâd* àggalee tabaxug tatab dëkk ba dafa sàkku ci *Bahâ ad- dîn Wuld* –wayjuru sunu kilifa *Jalâl ad- dîn-* ñaan ko mu xool tata ba ta wax ko ca xalaatam ngir bàrkeeloo ko. *Bahâ ad- dîn Wuld* daldi dem, gis la ñu def, wax njiit la ne ko:

«Seen tata bi de melna ne dëgër na rafet na yit ba weesu li ñu miinon ngir fey musibay ndox mu bari ak congii noon bi. Waaye

yan matuwaay nga jël ngir jammaarloo ak fetti ñaani ñi ñu tooñ ak ñi ñu néewël doole ci sa ron kiliftéef? Fetti ñaan yooyee kat duñu bënn walla ñuy màbb tata bu mel ne sa tata bi rekk waaye dañuy bënn di màbb ay junniy tata di def àddina si ab geent. Li gën ci yaw kon mooy nga góorgóorlu ngir defar tata boobee cig maandu akug mbaax tabaxe ko nit ñu baax ñi bu ko defee nga am ñaan yu baax. Ta lii moo lay gënë mana aar miir yu mag yooyee, ndaxte dalug àddina si ak nit ñi ak seen kaaraange ñaan yooyee ñoo leen di warlu».

Ca dëggdëgg nag xeeti dam ak njariñ yi ñi gëm di sottal yépp -ginaaw seenug góorgóorlu ak seeni coono- ci bärkeb ñaan yu baax yu sell yi la ñuy ame. Ta Alquraan ju tedd ji nuy tegtal texe gay saxi ca dund googee mingi làmboo li ëpp ci jàngle yi aju ci ñaan. Sunu Boroom waxna ci ñaan ci laaya yu bari dàldi ne:

«Neel ndax bu leen mbugëlum yàlla dikkélée walla tukkiteg àddina dikélléen ndax ku dul Yàlla ngeen di ñaan bu fekkee dëggungeen? Moom kay ngeen di ñaan bu ko defee Muy wuñni li tax ngeen Koy ñaan bu Ko soobee ta ngeen di fàtte li ngeen di bokkaale» (laayay 40^{oel} ak 41^{oel} ci saaru Al- an'àm).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ne yit:

«Ñaanleen seen Boroom cig toroxlu akug nëbbu. Moom kat bëggul ñiy jéggi» (laayay 55^{oel} ci saaru Al- a'râf).

Sàkku mujj gu rafet nag bokkna ci ñaan yi ëpp solo yiy sunu jenn cëslaay li nuy musël bu àllaaxiraa ta nu war koo baña fàtte ci dund gii di jeexi. Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci tééréem bu tedd bi naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu” (laayay 102^{ed} ci saaru Âli ‘Imrân).

Li bépp jullit didef diirub ag dundëm nag li ko waral mooy am ag texe ci waxtuw noo yu mujj yi, ndaxte kenn dalul xel ci boppam ñudul yónént yi Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc, ba ci wàlliyyu yi sax naka jekk dañudaa xalaat bu baax noo yu mujj yi.

Dëgg la, anam gi nit ki di faatoo deesu ko xam waaye nag dëgg la yit ne nit ki anam gi mu dundé rekk lay faatoo. Lóoloo moo tax nuwar di dund fu nu toll ci jégglu ak ñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg ngir Mudëgërël nu ci yoon wu jub wi ba bu nuy noyyi sunu noo gu mujj mufekk nu ci ngëm. Sunu sang Yuusufa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa ñaan ni ko laaya ju tedd ji ëndée daawax naa:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Yaw sama Boroom, joxnga ma lëf cig nguur xamal ma lëf ci firi gént. Yaw Mi sàkk asamaan yi ak suuf si, Yaway sama kilifa gi may àndal ci àddina ak àllaaxira. Boo may faat yàlla na fekk manekk ab jullit ta yàlla na nga ma àggale ca ñu baax ña” (laayay 101^{ed} ci saaru Yūsuf).

Ta ñaanug ñu baax –ñi Yàlla Mu tedd mi ta màgg tagg ci melal leen ne woroomi xel lañu- ni mu dikki ci Alquraan ju tedd ji mooy:

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

«Yaw sunu Boroom, nun kat danoo dégg wootekat buy woote jëmé ci ngëm nudàldi gëm. Yaw sunu Boroom, nanga nu jéggël kon sunuy bàkkaar ta faral nu sunuy ñaawtéef ta boole nu ak ñu baax ñi boo nuy faat» (laayay 193^{ed} ci saaru Âli 'Imrân).

Taxawaayu njabarkati Firawna ya nag bind bu mag ak waare gu mag mingi ci ñeel nu. Ndaxte ba ñu jàkkaarloo ak muujisaatu sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba gëm ragaluñu mbugëlum Firawna walla ray ga mu leen doon tiitélé, waaye kay dañoo ñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg bu ñuy jébbélé seeni ruu mufekki ñuy ay jullit seenug ngëm baña néew doole.

Ci geneen wàll yit ñaan duàggale ci yërmëndéy Yàlla ci wax ju neex rekk ju dul jaxasoo ak xol tañu koy wax ci kàddu gu kawe ta xumb ngir njistal rekk, duame yit ci ay wonk aki yuuxu yu am doole, du yit ci wax yu ñu rafetal. Ndax bu mbir mi demewoon nóonu kon deesul nangu ñaanug ki wérédi ki yëremtëlu ki ñàkk peXe ki jooy jooy yu tar ba sonn, kàddoom néew doole ba xaweesu kóo mana dégg, kon yit deesul nangu ñaanug ñi nekk ci tiis ñi néew doole ba seeni kàddu manuta génn. Naka nóonu yit bu fekkoon ne ki mana wax wax ju leer rekk moo moom ñaan kon waxi xol duam ak wax ju dul waxi làmmiñ.

Li am nag moodi ne jekk jekkal gii ci ñaan day néewël doole dëggdëggi ñaan gi akug ruueem akug sellam. *Jéléfna ci Ibn Sa'd kat mune: Sama baay déggna ma bis may wax naan: Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan àjjana akug xéewëlam akub taaram ak nàngam ak nàngam, maangi Lay ñaan yit ngamusël ma ci sawara aki càllalaam aki jéngëm ak nàngam ak nàngam. Mune ma: Sama*

doom, man de déggnaa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muywax naa:

«Dana ami ay gaay yuy jéggi ci ñaan». Kon nanga moytoo bokk ci ñoom. Buñu la joxee àjjana dañu la koy jox mook la ca nekk ciw yiw, buñu la musëlée ci sawara yit dañu lay musël ci moom mook la ca nekk ciw ay» (Abû Dâwûd, butub Al- witr).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxna ci beneen àddiis yit ne:

«Yéen nit ñi, yërëmléen seen bopp, yéen kat ñaanuléen ku tēx mbaa ku teewul; Moom kat mingi àndak yéen, Moom kat kuy dégg la ku jege. Aw turëm bàrkeel na ag màggaayam yit kawé na» (Al- Bukhâri, buntub Al- jihâd).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat dugàntu ñaan yu sell yu dëggu yi. Waaye ñaan yu dëggu yooyee yépp teewul ñuy ñàkka nangu yenn ñaan yi, ndax dëppóowuñu ak dogal bi. Lii mootax nag muwar ci kiy ñaan muy ñaan ba fàww tay baña feeñal yoqqat ak naagu mukki ci jenn jamono, ndax deef di wax ne li ñuy wottee ñaan ci tolluwaay yu mel ne yooyee dees koy dencal nit ki ba àllaaxira.

Xol bi cofeelug ñaan muur nag manuta ñàkk muxam ne wéeruna ci bunt bi gënë màgg. Xol yiy négé ci buntub ñaan yit tay am yaakaari mu ubbiku ngir yërmëndé duñu yoqqat ci négé ab diir ca buntub yërmëndé joojee. Ndaxte ñaan ak jooy li ñu sosoo ci yërmëndéy Yàlla taxna ñuy nuru sababub texe buy dëfël xol yi nekk ci tiis, doon yit mbalka mu neex ndox mom xol yi sopp Yàlla dañuy bég saa bu ñu ci naanee.

Warnanoo baña fâtte nag ne dananu mana àgg ci tedngay doon nit dëggdëgg bu nu Yalla jéggélee sunuy bàkkaar. Dana war yit ci mboolem ñiy sàkkoo àgg bu dee agsee ci mbóotum njéggël giy sax, dana war yit ci ñi bëggë mos yërmëndéy Yalla yi ak mayam yi amul fu ñu yam ñu góorgóorlu ci tàmbli bi ngir génnée gëttug njéggël ci tóortóor yi ci dëri xol yi ta defe ko ñaan ak yaakaar ci jamonoy cofeel. Nun yit danuy ñaan Yalla Mu tedd mi ta màgg Boroom kàttan ak yërmëndé yi dara ténkul Mu yërëm nu xéewélale nu njéggël.

Yaw sunu Boroom, ci sag tab ak sag ñeewant may nu ab cér ci yërmëndé ak njéggëlug Yalla ci cofeel ak rongooñi bët yu dëgg yu. Defal sunuy xol yit màngasiini yërmëndé ju dul jeex ci Say bindéef ngir nu am ngërëmul Yalla. Ci bàrkeb ñaani leer yu sa jaam yiy sellal yit xéewélaleel sunu réew mu bàrkeel mi texe ak naataange, xéewélaleel sunu xeetu Lislam wi yit aw yiw ak dëgg. Aamiin...

Woote jëmé ci dëgg ak yiw (1)

Yàlla Mooy sàmmkat bi gën ta Moom Moo gënë mana yërëm yërëmékát yi

Warnanoo baña fàtte li sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daj moom mi nuam texe ak tedngay bokk ci aw xeetam, ak li mu tegoo lor ngir jottli ak dégtélé wooteb mucc gu sax gi ñeel nit ñépp.

Warna yit nuy seet sunu bopp tay laaj sunu bopp: fan la sunu manman àgg ci dundël sunnaam si nun xeet wépp?

Ak yit fan la sunug yayoo melow “Seerey Yàlla ci kaw suuf” àgg?

WOOTE JĚMÉ CI DĚGG AK YIW (1)

Nit ku mu mana doon kuy jĕfĕndikóo koom li ñu ko bindéwaale melne **Xel ak Xam ak Nangu**, bu dee xoole bĕtub xol bindéef yi ak dund gi muy dundé du aajowoo coono bu bari ngir xam ne yii binduñu leen ci ag neen walla lu amul njariñ mbaa ag jublu. Nit mi ñubindé ci xereñ gu xóot gii nag ak jublu yu fullĕwu yii, du keef di bàyyi cig neen rek ci àddina jii dijeexi. Ci lóolu la laaya ju tedd ji diwaxe naa:

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

“**Ndax nit dafa jort ne deef koy bàyyi cig neen?**” (laayay 36^{ee} ci saaru Al- qiyámah).

Ci jeneen laaya yit Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

«**Ndax dangeena jort ne danu leena bind cig neen ak ne yĕen deesu leen déllóosi fi Nun?**» (laayay 115^{ee} ci saaru Al- mu'minún).

Nit kune nag dana gis ne manuta ñàkka xam dund gi ñuy tuddé «**aw fan**» xam yit buum gi boole nit ak bindéef yi ak jote gi am digénté lal bi ñuy tërĕl liir bi ak jaad gi ñuy tërĕl néew bi.

Mayi kàttan ak nos yoy Yàlla yiy tënk bindéef yi dañuy yĕkkĕti woroom xol yi jĕmé ci nangu jenn aji bind ju amug xereñ, ta lii moo leen di jañ jĕmé ci ngĕm. Ngir nag ngĕm gii mana sotti

ci maanaam mu mat mi Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa baaxe nit yabal yónént yi ñuy tegtale ag njub.

Ci lu amul sikki sàkka nag yërmëndé jenn la ci jikkó yi ëpp solo yiy may nit ki xéewëlug ngëm gi ñuy ame ci ñeewantug Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Yërmëndé yit sawara la wu dul fay mukk ci xolub ki gëm, ndax moom mbirum Yàlla la mu nuy jegeel sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg, ta mbirum ngëm mu sew la muy jañ nit ki jélé ko ci woru jëmé ci woyof ak jaamu Yàlla, ndaxte xéewëlug ngëm saa bu àggee cig mat ci xol bi day yokk yëgyëgu metiitlu ak yërmëndé yu jógé ci ñi gëm jëm ci ñi ñu xañ, pexe yi ñuy def ngir ñoom yit yokk. Lóolu nag moo tax ruu gog jullit bu mat bu mu mana doon bu gisee nit ñu aajowoo wooteb njub dumana féex ci ngëmug boppam rekk.

Ci lu amul sikki sàkka yit nit ki mbindéef mu nekk cib tukki la bu jëm àllaaxira. Ta weddi lóolu lu safaanook xel ak yëgyëgu biir la melne weddi amug jant bi ngir ag ngumbë. Ci anam googee nag nos dund gi ci kaw dëgg googee lu manuta ñàkk la lu xel ak yëgyëgu biir laaj.

Bokkna nag ci wari gari ki gëm ci wàllu diiné ak yëgyëgu biir mudéf kem kàttanam ngir jubbënti ak gindi ñi seeni bàkkan àggul ci xéewël yi ki gëm am ta ñuaajowoo koo xam, ndaxte woo nit ñi jëmé ci dëgg ak yiw ak rafet jikkó ak ngëm ak jëf yu baax yiy waral texe giy saxi, ak def kem kàttan ngir soril seen xalaat jikkó yu ñaaw yi ak bërëbi ñaawtéef ak lëndëmi kéefër. Woote bii kat lenn la ci jëf yu baax yi ëpp solo ci àddina ak àllaaxira, ndaxte Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax ci addiisam bu tedd bi naa:

«Ku woote jëmé cig njub dana am cib yool lu tollu ne yooli ña ko topp, ta loola duwàññi ci seeni yool dara. Ku woote jëmé cig réer yit dana tegoo ci bàkkaar lu tollu ne bàkkaari ña ko

topp, ta loola duwàññi ci seeni bàkkaar dara» (Muslim, buntub Al-
‘ilm; ak Abù Dâwûd, buntub As- sunnah; ak At- Tirmidî, buntub Al- ‘ilm).

Ni nu ko gise ci àddiis bu tedd bi, dara gënuta rëy mbég mi Yónént bi bégélé ci lu aju ci ngénéel ak bàrkeb ligéeyu jottli dëgg ak yiw. Ci geneen wàll yit ñiy woote jëmé ci lu bon ak sax ci bàkkaar dañoo mel ne donji galaas yu ndaw yuy bérëngu ba soppiku doon balub galaas bu rëy. Ci anam gii nag dana doy nufeeñale solos waru gar wii ci woote jëmé ci dëgg ak yiw ngir numoytuloo nit ñi ñaawtéef yi.

Ci geneen wàll yit képp ku gëm ku nekk ci waru garu jottli warna ci moom munjèkké matal boppam, ndaxte jumtukaay bi èpp jeexiit ci gindi nit ñi jëmé ci dëgg ak yiw mooy kiy woote doon misaal muy jëmmël dëgg ak yiw ak rafet jikkó ak dëgg.

Lóolu moo tax nag sàrt bi wara am mooy kiy woote njèkké tege ci yoon wu jub. Waaye nag ngir jottli gi jeexiital jeexiital gu mat ci xol bu àgg cig dal rekk lay sottee. Ndaxte nit ñi àgg ci tolluwaayu biir bii ba ñudundée ci biir cofeel gii amul fu muyam bannex yépp dañoo tuuti ci seeni gët ñàkk seenub taar. Lii moo tax nag ñoom ñuy féeetéwóo waru garu jottli ngir sàkku ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg cig sellal gu àndul ak séentu lenn njariñ luy jógé ci ñiy fari dijeexi. Dañoo génné ci mbir mii yit cérub seeni bakkan. Defiin wii nag melo la ci melo yi yónént yi ràññikoo.

Aka bari nag leerali Yàlla yooyee di junj jikkóy yónént yii! melne laaya ju tedd joojee aju ci woote ak jottli tay wax naa:

«Ta дума leen ci laaj genn pay. Samag pay daal Boroom bindéef yi rekka ko gàddu» (laayay 180^{ed} ci saaru Ash- shu‘arâ).

Ci sunu waxiin nag ligéeyu woote jémé ci dëgg ak wattandikuloo ñaawtéef yi ñingi koy tuddé «**Diglé lu baax ak tere lu bon**». Ndigëlul Yàlla lii nag feddikuna ci laaya ju tedd joojee:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«**Nangeen doon xeet wuy woote jémé ci yiw didiglé lu baax tay tere lu bon, ta ñooña ñooy ñiy texe di am li ñu bëgg**» (laayay 104^{ee} ci saaru Âli 'Imrân).

Liy dëgg nag moodi ne kàddug diiné, maanaam digéli Yàlla yi akub Yónéntam ak seeni dénkaan, ñooy benn nattuwaay bi nuy mana ràññalee man cee tàqqalee dëgg ak neen, lu baax ak lu bon, rafet jikkó ak ñaaw jikkó, am xel ta ñor ak gàtt xel ta néewi jaar jaar. Ta yëkkëti kàddu gii bokkna ci ligéeyi ñi gëm yi ëpp solo ta njëkk. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg melalena ligéey boobee ta mooy ligéeyu woote ak jottli ne «**Jiyaar ju mag la**», bi Muy waxe naa:

«**Bul topp ñi weddi, ta nanga ci jiyaare ak ñoom jiyaar ju mag**» (laayay 52^{ee} ci saaeu Al- furqân).

Ta moone jiyaar ju mag jii de ca diir bañu nekkee Màkka la dikkéwoon, muy jamono ja ñi gëm amewutóon jenn doole ngir jammaarloo ak bokkaalekat ya. Maanaam ci jamono ju réer tasaaroowoon, cànkute tasaaroowoon ca ta taroon, yàqq ak jaxase ak jaxasoo feeñaatoon, kéfër ak weddi notoon. Laaya ju tedd jii weesu kon day wone menn maanaa ci maanaay jiyaar yi ëpp solo ta mooy jottli Alquran ju tedd ji ak wootee ci, ndaxte ñi gëm ca jamono joojee amuñuwoon kàttanug jammaarlook tooñkat ya

ak noon ya, amuñuwoon yit juntuukaayi xare, yoruñuwoon ludul kàddug dëgg di kàddug Yàlla. Ca anam gogee nag jottli Alquraan ju tedd ji, ni ko laaya ju tedd ji xamlee, mooy wenn yoonu jiyaar ju mag joojee ak jëf ju mag joojee.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax ci àddiisam bu tedd bi naa:

«Ñeetaan waruta am ci ludul yaari bir: ku Yàlla may alal mujeexal lépp ci lu baax, ak ku Yàlla may xamxam ak xel mu rafet mu cay àttee di ko jangle» (Al- Bukhâri, buntub Al- ‘ilm).

Anam gi gën nag ngir dundé Alquraan ju tedd ji mooy jàng ko ak jàngle ko ak jikkówóo ay jikkóom, ak jaar ci njubug ay digëlëm aki tereem ak farlu ci jottlee ko lammañ wu nooy, ak gëm ko. Wootee Alquraan nag man naa bàyyi jeexiit ju rafet ci dayo bi ñu ko bëggé bu fekkee yittéy jullit bi mooy àgg ci xóotaayu yëg gii ci yittéwóo Alquraan ju tedd ji.

Ci misaal, sunu sang Omar ibnu Xàttaab ba mu génnée ta amoon yéené ju ñaaw ta mooy faat bakkanub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wëlbëtiku dugg ci Lislam –ci bàrkeb ñaan gi ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaanal- ak li mu déglu laayay Alquraan ju ñu jàngé ci biir xol ca kër rakkam ju jigéen ja.

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc aki saabaam defnañu seen kem kàttan ci jottli Alquraan ju tedd ji ak diinéy Yàlla ji Moom Mu tedd mi ta màgg, ñudàldi joxe ci lóolu seen kàttan ak seeni manman yépp alal yi ak ruu yi. Naka nóonu yit saaba bu daa jébbël bataaxelu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli

xéewël ak mucc wuur yi mu leen di woo ci Lislàam ci teewaayu seeni dag, daa leen ko jàngal ci lu àndul ak ragal walla njàqqare, ta daawul yeexe joxe bakanam ngir ligéey boobee.

Waxtaanu tàggtuu wa lu jege téeméeri junni ak ñaar fukki junniy saaba teewe nañu ko ànd ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, waaye ñi ñu denc ci ñoom fa Màkka ak Màddina seenub lim weesuwul weti ñaar fukki junni. Ña ca des dañoo xamoon bu baax ne jumub wooteb jottli gi manuta ñàkk musax di tàkk, ta saaba yi taawunañu ko yóbbu ko fu sori.

Ci misaal,saaba yu tedd ya demnañu Istàmbóol ak Siin ak Afrik ak Kookaas. Ta bépp béréb bu ñudem dañufa daa tasaare njub ak yermëndé, ta yit fàggunañu wàccuwaay bu ràññiku ci tééréb taariixu Lislàam. Ci nii nag lañu àggalee wooteb njub bi tàmbleswon Màkka ci béréb yépp ci jamono yépp.

Rawatina nag ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defna lu kawé kàttanug nit ngir jottli yónénub Yàlla biy woo nit ñi jémé ci njub. Jéf jii nag day wone cig wàll solo ak màggaayu waru garu jottli, ci geneen wàll yit dadaa jàngal ñi gëm li mu manuta ñàkk ñu jeexal seenug dund ngir mbir mii ci jëfi ngëm ju sax.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag –moom mi Yàlla Mu tedd mi ta màgg yónni mudoon misaal mu mat ngir jaamam yi- dafa féetélé dundëm gépp ci jooxe waru garu jottli. Ta la mudaa jànkoontee ci tooñ ak ñàññ ak doyalal ak reetaan ak lor terewuñu koo wéy ca wooteem ba. Ta yii dañoo yokk bu baax ba Yónént bu tedd bi gántoo àddina ak bannex ya manoon a xéccé lool lool ta bokkaalekat ya doon ko ko gaaral.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa dund ci jawwi ngëm joj dunangu genn jàdd yoon wii. Toont loolee taariix

jàpp ta mu toontoowoon ko bokkaalekat ya ca yu xemmeemu ya ñu ko doon gaaral ngir wëlbëti ko dëdduloo ko wooteem ba, ba sax ca jamono ya woote ba gënoona néew doole –ca tàmbli ba- toont loolee ñingi koy dëgg ba leegi, ndax dane leen:

«Yaw sama baay tax, bu ñu tegoon jant bi ci sama ndayjoor teg weer wi ci sama càmmooñ, kon duma bàyyi mbir mii li feek Yàlla di ko feeñal walla may faatu bàyyi ko fi» (Al- Bayhaqî, Dalâil an- nubuwwah, xaajub 2^{ed} bi, xëtu 63^{ed}).

Ca dëggdëgg li Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tegoo tegoo lor wow kàttanug nit manu koo dékku teewul mu jariñoo waxtu yépp ngir jottli Lislàam. Moodoonoon dëggdëgg misaal mi gënë màgg ngir aw xetam ci jëfëndikoo yoon yépp ngir jëmbët ag njub ci xoli nit ñi.

Ci misaal, ci at yu jëkk yu woote bi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa wër giir yépp rawatina bu ñu masaa ñëw ngir aj, daa leen xamal lu bari ci Lislàam. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa dem ca béréb yi nit ña daa daje, daa dem ca seeni jotaay, daa woo képp ku mudajeel ci jiiṭel wéetël Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci lu amul xàjjale gor ak jaam walla ku néew doole ak ku am doole walla ku am ak ku ñàkk.

Jëléeḥna ci Jâbir ibn ‘Abd al- lâh mune: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa gaaral boppam nit ñi ca Arafaat daawax naa:

«Xanaa duam ku ma yóbbu ciw xetam; quraysin kat dañu maa teree jottli waxi sama Boroom» (Abû Dâwûd, buntub As- sunnah).

Bu lóolu jàllee yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa dem ca béréb ya giir ya daa daje ca luuma ya ñudaa taxawal Màkka ya melne Okaas ak *Mujnah* ak *Du-l majâz*, daa

leen xamal boppam, daa leen woo jémé ci saxal kennug Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak jaamu Ko Moom rekk.

Ta nag li mu jànkoonte jànkoontee k doyalal ak lor, rawatina ca Taayif, teewul mudaa ñaanaat Yàlla Muxettli leen musël leen. Ta ba ab jaam bu tudd Àddaas gindikóo ci ay yoxoom moom rekk ca Taayif gépp, loola doyoon na ngir dugël mbégté ak texe ca xolam ba amoonu naqqar. Tooñ ak doyalal ga mu dajeeloon yit taxul mumer waaye dafa wéy diñaan ngir ñugindiku, ta la waraloon loola mooy not gi njéggël ak yërmëndé not ca xolam.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag, la xolam doon am amu naqqar ca tooñ ga ko waa Taayif tooñoon, masuta xalaat senn saa bàyyi ligéeyëm ak waru garam ci jottli nit ñi wooteb Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Ca jamono yu metti yooyee nag dafa wéeru ci Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg ci ñaan gii di sàkku ci Moom ndimbël ak njéggël, ci la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe ne:

«Yaw Yàlla, Yaw rekk laay jàmbat samag néew doole ak samag néew pexe ak samag doyadi ci nit ñi, Yaw mi ëpp yërmëndé ñiy yërmé. Yaway Boroom ñi ñu néewël doole, di sama Boroom. Ci kan nga may wéer? Ab jàmbur bu may ñéggëlal xarkanamam? Wàlla ab noon boo moomale sama mbir? Boo ma merewul дума bàyyi xel leneen, waaye Sag jàmmal moo gënë yaatu ci man. Maangi muslóo Sa leer gi leeral lëndëm yi ta mbirum àddina ak àllaaxira yéwéné ci –maangi ciy muslóo ci nga wacce Sa mer ci man mbaa sab sànj. Ci Yaw rekk laay dellu ba ba ngay gërëm. Ta ci yaw rekk la kàttan ak pexe di ame» (Ibn Hishâm, xaajub 2^{ed} bi, xëtu 30^{ed}).

Mana yëg cafkag sell gu sax gog dund googee gi jeexi mingi mana nekk bu fekke man nanoo génné xet gu neex gog njéggël ak yërmëndé ci dëri xol yi ni ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli

xéewël ak mucc defe. Manuta ñàkk nag nuteg yërmëndé ci kaw yi ñubëgg yépp, ndaxte kuy yërémé day yayoo yërmëndéy Yàlla. Kon nag yàlla na melow “**yërmëndé**” feeñ ci nun.

Yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg dey dafa mel ne géeg gi genn toqqam rekk didoy ngir feesal sunuy xol. Ta ci genn toqq googee di dal ci xol bi ak ci waxtu wi xol bi di mose neexaayu géeg googee ci yërmëndé, ci lóolu la xol boobee di jokkook géeg googee. Ba tayit xol yiy soppiku doon géegug yërmëndé ci wéeru ci Yàlla ak ñaan ak jottli lañuy àgge ci seenug dëggdëggi jag.

Bu lóolu jàllee yit nag xol yii diñaan diwax naa “**Yàlla nanga nu yërém**” dañuy soppiku doon xol yuy dëgg woote ak kettliki yu celleeral yoy ñi sàggan ba bàyyiwuñu xel li tax ñu bind bindéef yi. Ñuy nekk ci seen wet ngir di leen dëfël ak di leen naqqarlule. Ci nii nag la Taayif nekke ngën ji misaal mu jëmmu ñeel tolluwaay boobee. Bu kenn manoon xalaat ne jant bi manuta leeral walla muy tasaare ag nugg kon lañuy mana xalaat ruu yu mat yi di ñàkka roy aka yërémé bu ko defee ñu sori jottli dëgg ak yiw.

Ci lu wér Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc deef koo yabal munekk yërmëndéy bindéef yi. Lu mana am daal barina ci nit ñi ñu xamul ab dayoom, weddi ko, lànk ab wooteem. Doon nañu ko jëmé lu doon xeeti doyadal ak ñàññi waaye manuñuwoona tere yërmëndéy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc not meram ak lañudoon woow woow xol ak lañudoon ñagas ñagas ak lañudoon jéggi jéggi dayo. Safaan ba kay moo am: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc da leen daa gënë ñeewant daa leen gënë yërém. Ci nii nag la yu bari ca ruu yu daladi yu nekkoon ci mbugël –ya jàppoon ne texee ngawoon ca suufe googee ñudaanuwoon- ci lañudaa ame teraangay ngëm ngir xolub Yónént bi doon nuru géeg gu yaatu gog ñeewant ak jégglé ak yërmëndé.

Ci misaal, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wonena ci àddiisam bu tedd bi tolluwaayu ruu bi muy nekk jamono yi muy jottli woote bi, mudàldi wax ne:

“Ni mamel maak nit ñi daal dafa mel ne ku taal sawara, ba la ko wër leeree lëpplëppaa yi ak gunóor yii didaanu ci sawara di ca daanu, mu leen di seppi ñudi ko të di ca tàbbi. Kon man damay jàpp ci seen ndigg yi yéen ngeen di ci tàbbal seen bopp”

(Al- Bukhârî, buntub Ar- raqâiq).

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ci tééréem bu tedd bi ne:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«Yéena gën ci xeet yi masa am. Dangeen di diglé lu baax di tere lu bon ta gëm Yàlla. Ñi ñuwàccewoon tééré bi ci ñoom nag bu ñugëmóon koon mugën ci ñoom. Amna ci ñoom ñu gëm, ñi ëpp ci ñoom nag ay kàccoor lañu» (laayay 110^{ed} ci saaru Âli ‘Imrân).

Kon nag ngir baatub **«xeet wi gën»** bi ci laaya ju tedd ji man noo ëmbaale manuta ñàkk nuy diglé lu baax di tere lu bon na ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defewoon.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg yit mingi leeral ci jeneen laaya ci tééréem bu tedd bi dayob ligéey bu kawé bii fa Moom, diwax naa:

«Kan moo gënë rafet wax ki woote jëmé ci Yàlla ta jëf lu baax ta wax ne man de ci ñi jébbël seen bopp Yàlla diy jullit laa bokk?» (laayay 33^{ed} ci saaru Fussilat).

Warnanoo baña fàtte nag la sunu yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dajoon –moom mi nu dogal bi may texe ak teraangay nu bokk ci aw xetam- ak li mu tegoowoon lor ngir àggale ak dégtélé wooteb xettliku gu sax gi ñeel nit ñépp. Warna yit nuy seet sunu bopp bu baax tay laaj sunu bopp: fan la sunu manman àgg ci dundël sunnaam si nun xeet wépp? Ak yit fan la sunug yayoo melow «Seerey Yàlla ci kaw suuf» àgg? Ndaxte Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa bëgg xeetam wi wéy ci def ligéey boobee ci tolluwaayam yépp ak jëfëm jépp na mu ko féetéwoo woon diirub dundëm ga. Ta xewxew bune da ca daa fàttli xeetam wi ligéeyu jottli bi aku waru garam, daa leen ca soññ. Waxna ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Jottlileen jëlé ci man doonte day jenn laaya” (Al- Bukhâri, buntub Al- anbiyâ).

Waxna yit ci beneen àddiis ne:

«Yàlla na Yàlla naatal ku déggé ci nun dara jottlee ko na mu ko déggé, ndaxte bariwaana ku ñu jottli ku gënë xam ku dégg» (At- Tirmidî, buntub Al- ‘ilm) ngir soññ xeetam wi ci taxawe waru garu woote ak jottli.

Bu lóolu jàllee yit leeralug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gi mu tànn ngir munekk nattuwaayu sunug ngëm ak ligéeyi jottli ak yeete yiy woo nit ñi jëmé ci yiw ak taar ta di leen soril ay ak lu bon. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax naa:

«Ku gis ci yéen lu bon na ko soppee loxoom. Bu ko manul mudefe ko làmmiñam. Ku ko manul mudefe ko xolam, lóolu nag mooy ngëm gi gënë néew doole» (Muslim, buntub Al- îmân).

Beneen àddiisam bi nag mingi ciy wax naa:

“Maangi giĩñ ci Yàlla mi yor sama bakkan ne dangeen diglé lu baax di tere lu bon walla Yàlla wàcce ci yéen mbugël mujógé fa Moom, bu ko defee ngeen Koy ñaan ta déesu leen nangul”

(At- Tirmidî, buntub Al- fitan).

Kon Yaw sama Boroom, noongi muslu ci Yaw ci mujj gu ñaaw giy jógé ci sàggane diglé lu baax ak tere lu bon. Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu boole ci ñiy taxawe ligéeyu woote jëmé ci yiw ak taar ci anam gi gënë mat, ta nuam ab cér ci jikkóy sa Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi doonoon may gi gënë taaru ak misaal mi gënë mat ñeel nit ñépp, yàlla nanga nu def yit nuam rammam ga gënë mag bu bis pencée. Aamiin...

Woote jëmé ci dëgg ak yiw (2)

Ñi gënë texe ci nit ñi daal ñooy ñi def seeni xol ñuy dajewukaayu biir bu nekk ci péeyub Alquraan ju tedd ji ak Sunna su sell si ba tax ñuëmbaale ci seen biir bindéef yépp. Ndaxte li épp solo liy ràññale nit mooy muy dund ta xolam feese leer ta munekke ci woote bi ci ndëgërlaay lol xol loolee. Taxawe jottli gi ak woote bi kat ta fekk xol bi feese ay dëg yoy biir néew doole gu mag la ak coono bu sàнку.

WOOTE JĚMÉ CI DĚGG AK YIW (2)

Ngir numana jĕfé téeréb Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg ak Sunnas Yónéntam bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci sunug dund manuta ñàkk nusoppi ligéeyub jottli dĕgg ak ligéeyël nit ñi def ko cofeel ci sunuy xol, ndaxte dundug ku gĕm kune daawara doon dundug jottli ak ligéeyël nit ñi. Amul sikki sàkka nag ci ne bokkna ci melo yi ĕpp solo yiy ràññale ki gĕm dĕggdĕggi di ko wuutaleek nit ñi ci des ñĕpp muy yĕrĕm nit ñi. Woote ak jottli nag dañoo bokk yit ci li yĕrmëndé di jur. Ta woote jĕmé ci dĕgg ak soñnee ci lu baax ñoom ñaar ñiy jeexiitu yĕrmëndé dañuy sàrt ñu njĕkkĕ sotti ci ki gĕm ba noppi.

Ci tàmbli bi nag ngir, nuwoote jĕmé ci dĕgg ta dox jĕm ciw yiw manuta ñàkk nuxam ci anam gu wér dĕggdĕggi dĕgg ak yiw. Ndaxte wooteb ki réer dumana mucc ci lu wóorĕdi, du rek ci wàllu defiin wi waaye man naa ame ci wàllug li muy def yit. Ca anam googee nag li njĕkk ci li manuta ñàkk ci yoon wii mooy yóbbĕlub xamxam ak xol, ndaxte nit ki day soxla yaari bir yii ngir mumana dund dundug ngĕm ak njaame cig yamoo digĕnté xel mi ak xol bi.

Ci geneen wàll yit, xam biri diiné yi farata la ci jullit bune. Kon nag day gĕnĕ war ci ku gĕm kune lu néew néew muxam ponk yii di laltaay. Ñi xamul yit day war ci ñoom ñufarlu ngir dindi li leen dese ci wàllu xol ak xamxam ngir ñubaña yàqq ta fekk ñuy jĕema defar.

Warna ci ñoom yit ñujĕfé li ñuxam ci seenug dund, soppi xamxam bi yit def ko yĕgyĕgu sufyanke, ndaxte jeexiiti woote

jémé ci dëgg ak yiw day lëkkélóo ak xóotaayu sunu wállug xol ndaxte lóolu mingi sottee ci feesale sunug biir leer ak dundug ruu ni ko sunu kilifa *Jalál ad- dín ar- Rúmí* –yàlla neef sellal mbóotam- waxe: «Jamono ji ngay farlu ngir duy ndab warna nga bañ koo sottee ci bënben bu nekk ci suuf».

Li am nag moodi ne woote buy ame ci anam gu ñagas gu àndul ak cofeel ak xam day doon sababu pert doon yit buntub balaa bu mag, ta kat la ñu séentuwoon mooy mujur njariñ.

Lii moo tax nag muy war ci ku gëm kune mutaarale xolam taarub Lislam akug ñeewantam akug lewetam, diwar yit muy wone misaal ci xér ci jottli dëgg ak yiw ta defe ko nekkiinam ak waxam ak jéfëm, ndaxte dëggdëggi ligéeyu woote jémé ci dëgg mingi nekk ci jublu ci Boroom bi ta defe ko cofeel ak mbëggéel. Ci misaal, cofeel gu kawé gii nekk fa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi njëkkë jote waxi Yàlla ca xuntum *Hirâ* dafa feesale ruu gu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci leerug jottli, yëkkëti ko yit jémé ca péeyub Yàlla ba ca Yéegé ga. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci laayaam yu tedd yi naa:

«Góor ñi gëm ak jigéen ñi gëm ku ci nekk péetém moroom ja la di farandoom, dañuy diglé lu baax ditere lu bon, ditaxawal julli, dijoxe asaka, ditopp Yàlla akub Yónéntam, ñoom ñooñee Yàlla dana leen yërëm. Yàlla kat ku tedd la ku xereñ la. Yàlla digna góor ñi gëm ak jigéen ñi gëm ay àjjana yu ay dex didaw ta ñufay sax aki dëkkuwaay yu baax yu nekk ci àjjana yu ñuy sax, ngërëm lu jógé fa Yàlla nag moo gënë màgg. Loola mooy texe gu mag ga» (laayay 71^{ed} ak 172^{ed} ci saaru At- tawbah).

Ñi gënë texe ci nit ñi daal ñooy ñi def seeni xol ñuy dajewukaayu biir bu nekk ci péeyub Alquraan ju tedd ji ak Sunna su sell si ba tax ñuëmbaale ci seen biir bindéef yépp. Ndaxte li

ëpp solo liy ràññale nit mooy muy dund ta xolam feese leer ta munekke ci woote bi ci ndëgërlaay lol xol loolee. Taxawe jottli gi ak woote bi kat ta fekk xol bi feese ay dëg yoy biir néew doole gu mag la ak coono bu sàнку. Ta ci sunu diiné ji ñiy bañ diwoote lu nekkul ci ñoom aka tuumalaate ta lóolu di jàngoroy ruu ji mel ne kãseer –ñooñu dañuy jëmbët woyof ak mbëggéel ak yërmëndé ci xol yi. Xolub ku gëm kune kat manuta ñàkk mudoon lu mel ne tóokóor bu naat bob xarkanam yi ñëgg ak xol yi amu tiis aku naqqar dañu fay ame noflaay ak dal ak mbégté. Lii moo tax nag manuta ñàkk ñulaabal xol bi ak yaram wi gënné ci yëgyëg ak xalaat ak defiin yiy nuru ay dëg ngir ñu taxawe jottli gi.

Al- Hajjâj kat li mu doon doon tooñkat ta siiwé ci taariix tooñ ak ñàkka maandu teewul mudoonoon ku am xel. Bis ka doon xutbë da koo gis ca jullig àjjuma ga dàldi tàmbli di ko gaaruwaale ca xutbë ba diwax naa:

«Li Yàlla Mu tedd mi ta màgg gënë bëgg mooy jammaarloo ak kilifa guy jeng». Ba xutbëkat ba noppee ca xutbaam ba *Al- Hajjâj* may tooñkat ba woolu ko laaj ko ne ko:

Lu tax ngawax li ngawax ci xutbë bi? Ka doon xutbë dàldi baamuwaatal *Al- Hajjâj* la muwaxoon ca xutbë ba ca waxiin wu ñagas wa mu ko waxewoon rek ta delluwul ginaaw ca waxiinu doyadal *Al- Hajjâj* ak ñańń ko. *Al- Hajjâj* dàldi ne:

«Mbir mu doy waar la de! Yaw dangay nuru waa ju am xamxam waaye amul ag xam ci yooni wooteel Lismaam. Xanaa masoo jàng Alquraan mukk?! Yàlla de yónnina ku la gën ta mooy sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci ku ma yées ta mooy Firawna, waaye Yàlla dafa digël Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muwaxak moom wax ju nooy». Fii nag la ka doon xutbë xame njuumteem dàldi jégglu *Al- Hajjâj*, mujéggel ko baal ko bañ koo ray.

Ta mbirum Musaa ak Firawna:

«Demleen yéen ñaar fa Firawna; moom kat dafa bew. Bu ko defee ngeen waxak moom wax ju nooy ndax yàlla mufàttliku walla muragal Yàlla» (laayay 43^{eed} ak 44^{eed} ci saaru Tàhâ)

Du mooy genn leeral gi jógé fa Yàlla gi ñuy xamal yoonu woote, waaye kay laaya yu bari yu tedd ñingi nuy xamal ne manuta ñàkk nuy waxeek nit ñi ci woote bi baat yu nooy ta xereñ yu dul àndak nuy lor kenn. Noongi fekk Yàlla Mu tedd mi ta màgg muy wax ci yeneen laya naa:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

«Nanga woote jëmé ci yoonu sa Boroom ta defe ko ag xereñ ak waaraate gu rafet, ta nanga waxtaan ak ñoom ci anam gi gënë rafet. Sa Boroom kat moo gënë xam ki réer bàyyi aw yoonam moo gënë xam yit ñi gindiku» (laayay 125^{eed} ci saaru Annahl).

Ngir leeralal nu teggiini woote bi. Lii moo tax nag manuta ñàkk nuteewlu nekkiinu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi ag dundëm nekkoon Alquraan juy dund ta nusàmmoonte ak altaay ak teggiin yi mu tërël.

Lóolu moo tax warna ci ku gëm kune mu njëkkë taarale biirëm ak bittéem ci taari Lislam, doon yit jëmm juy am jeexiit juy miinante ak ñi ko wër ci jikkó ak defiin yu rafet yi.

Ba **Nanga woo say bokk yi gënë jege** wàccee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa yéeg ca doju Safaa dàldi tàmbli diwoote yéen waa *Fih*r yéen waa *‘Adiy* – ñuy askani

Quraysin- ba ñudajaloo, ku manuta teewal boppam yabal ndaw lu ko teewal ngir xam lan la. Abóo Lahabin ñëw ak waa Quraysin.

Mudàldi ne:

«*Ndax bu ma leen waxoon ne ay fas ñingi ci xur wi bëgg leena song dangeen ma gëm?*»

Ñune: Waawaaw, masunoo xam ci yaw lu dul dëgg.

Mune: «*Man kat maa leen di xamal ngir dox seen digënté ak mbugël mu tar!*»

Abóo Lahabin dàldi ne ko: yàlla nanga tuskare bëccëgu tay jii jépp. Ndax lii moo tax nga dajale nu? Ñudàldi wàcce «*Abóo Lahabin alkuna dëgg. Alalam ak la mufàggu du ko jariñ*» (*Al-Bukhârî, buntub Tafsîr al- Qurân*).

Ci nii nag la dëggël Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daa ame ci nekk gi munekk ku wóor ku dëgggu kog masu leena wax lu amul lu jiitu woote bi sax.

Lóolu li muy firi moodi ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc seereloonna ña ko wëróon ne ku dëgggu la ku wóor, ba ci Abóo Jahlin mi bokkoon ci kàngami yéefëri Quraysin sax manuta tuumaal Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax lu amul. Waaye baat yii la daa diinjate wooteb Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diwax naa: «Nun daal weddiwunu la waaye li nga ëndi lanu weddi», Yàlla dàldi wàcce waxam jii: «*Ñoom kat weddiwuñu la waaye tooñkat yi laayay Yàlla yi lañuy weddi*» (*At- Tirmidî, Tafsîr al- Qurân, xaajub 6^{ed}, xëtu 3064^{ed}*).

Ni nu ko gise nag, ba ci Abóo Jahlin sax –noonub Yónént bi gënë mag- gëmóon na ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nit ku amul moroom la. Ba sax ñi am teraangay gëm bu ñumasaa gis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc rek

aw meloom dadaa jeexiital ci ñoom ñuy wax ne: «**Xarkanam bii de duwax lu amul muk**». Nii nag maneesula weddi aajowoo gu tar gi ñuaajowoo mbir mii jamono yi ñuy ubbi xol yi.

Batayit njiit lii di *Muhammad al- fâtiḥ* mi bokkoon ci jëmm yi néew moroom ci sunu taarix dafa ubbi Boosna yilif ko ginaaw ba mu ubbée Istàmbóol ba mu am fukki at. Waaye ubbi gi dëgg, maanaam ubbi xol yi, mingi sotti ginaaw ba ñudelloo ca bar ya jaasi ya ubbiwoon xomb ya ci saayir. Ndaxte *Al- fâtiḥ* dafa dëkkël foofee fa Boosna jabooti jullit yu sell ya sosoowoon ca soldaari xol ya yarowoon ca Anaadóol ta tàmbliwoon diwaaj ngir jottli ak woote ta defe ko jikkó aki melo yu rafet. Lii nag taxoon na ñu bari ci waa Boosna amoon teraangay wëlbëtiku dugg ci Lislàam.

Ci dëggdëgg ngànaay dees koy jëfëndikóo ngir gállankoor tooñ, waaye ubbi dëggdëgg gi wara sotti mooy ubbi xol yi. Lii nag mingi sottee ci kune ci nun didundé jikkóy Lislàam akug lewetam, doon yit jëmm ju nekk misaal. Ndaxte jeexiitalug jottli ak woote dafa lëkkélóo lool ak dundug xolu wootekat bi. Lii nag moo tax bépp wootekat bu dëggdëgg bu manuta xam xereñ gi ci nosub Yàlla bi ci bindéef yi ta manuta xam li ko bindéef yi dijàngal ci seenu melo, kon taxawaayu xolam akug jagam dafa des. Bu dee nag mbubb mu ñagas mu xol bu amug yëg nekkul, moom dumana tasaare ci genn anam ag dal ak mbégté ak taar ci ñi ko wër.

Lii moo tax yit xare bi nuwara njëkkë ame ndam mooy xare bi ci biir nit ki. Ci biir leeral xare bii la Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralé bëréb «**Kàccoore ak mbaax**» ci biir nit ki. Lii maye mucc gu sax ak texeg dëggdëgg ñeel nit ki nag mooy mumana tàqqalikoo ak kàccoore, mana taarale xolam ragal Yàlla. Ci nii la ñi mana jeexiital ci xol yi man cee def mucc gu sax doone ñoom

rekk ñiy wommatu jëm ci nangul Yàlla nangu gu mat tay am ndam ci bërëb biir bi ñuy bërë ak seen bakkan.

Ci geneen wàll yit amna meneen mbir mom manuta ñàkk nubàyyi ko xel ci woote bi, ta mooy jox gëddë ki ñuy waxal, ndaxte warunóo fátte ne ki ñuy waxal ci woote bi nit la ta mbindéef la mu tedd mu Yàlla Mu tedd mi ta màgg bindé ci loxoom.

Bu fekkee ci woote bi ngëm la nuwara tàmblee yit warnanoo bàyyi xel dëggdëggi dayo bi ci bind bi ñumooñaale ki ñuy waxal li muy doon doon ku ñàkk ngëm. Lóolu nag li muy firi mooy nujëflënté ak moom ci am yaakaar ak lewet ak yërmëndé bañ koo defe tar ak mer, ndaxte doxe ci anam gii mooy gënë dëggóo ak gisiin ak xalaat yi ëpp solo ci ni ñuy jàppe nit.

Waykat bi dëkk Turki di Naamiq Kamaal defna aw way ngir feeñal maana mu xóot moomee, mudàldi wax ne:

«Daanug ngalam ci suuf si duwàññi dayoom ak gëddaam»

Ta laayay Alquraan ju tedd ji yépp yiy teral nit dañu leen di gis ñuy jox gëddë aka bàyyi xel dëggdëggi nit. Ci misaal, laaya ju tedd ji mingi wax naa:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

«Teralnanu tigi doomi Aadama yi, taawu leen ci jéeri ji ak géej gi, wërsëgële leen ci yu baax yi, teg leen ci kaw lu bari ci li Nubind» (laayay 70es ci saaru Al- isrà).

Ci dëggdëgg nag danuy fekkne Alquraan ju tedd ji day teral nit ci doon gi mudoon nit di ko jàppe yit wuutaatu Yàlla ci suufam si.

Gëm nag ak jëf yu baax yiy ñëw ginaawam ci teraanga ju cosaanu jii lañuy ame. Ñàkk ngëm ak jëf yu baax yi nag ag wàcc

la akug xañ –gu doy waar ta yéemé- ci dëggdëggi ñàkka sottal liy waral teraanga ju cosaanu jii tay ju dëggdëgg ñeel nit. Ñi gattañlu ci wàllu jëf yi ñoom yit doonte dañoo ñàkk ngëm yayooñañu yërmëndé ak ñeewant.

Niti kese yi ñoom man nañoo mer ngir li ñuy jànkoondeel ci xañ gu mel nii. Waaye ñi am bannexu ngëm akug matam manuta ñàkk ñuy settantal tay yërëm ñii jànkoondeek xañ, ndaxte lii mooy li ñuséentu ci ñoom. Yëgyëgu yërmëndé ak jàpplante bii nag day waral ndimbël. Ta ndimbël li gënë mag batay mingi sottee ci jottli giy wooteb texe gu sax gi.

Wootekat bi dëggdëgg nag mooy jëmme kiy wone yoon ki mana def ci ruu yi ag nosu akug dund. Ki mana jaxase ab wooteem ak cofeel ak mbëggéel ak yërmëndé ci wàll yépp mooy nitug xol kiy balluwaayu ngëm. Nit ñiy tegtale nag di gindée di leeralal nit ñi yoonu texe ak dal ci seeni wax ak seeni bind ak seeni doxaliin yu nooy yiy misaal, ñoom dañuy taxawu ba fàww képp ku am aw naqqar, di dimblé képp ku wéet ku amul ku ko dimblé, di xettli képp ku nekk ci njàqqare akug daladi. Yëg gi ñuy yëg ci seeni xol warugar wii nag ak metiit wi ñi leen wër nekke moo waral ñuy gaaw jëm ci dimblé ku aajowoo ndimbël tay xaar leerug njub gi.

Ta ñoom batay dañuy yaatal nit ñi jappe leen ndénkaanul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñoom dañuy fàggu ruu guy jaxasoo ak cofeel ak yërmëndé ñeel bindéef yépp tay yëg waru gar wiy màgge tàmblee ci jiwuw yërmëndé bu ko defee mugénné leen ci anam gii ci ñubokk ci mbooloom nit ñi ngir def leen gindikar yiy wone yoonu àgg gu sax gi. Ñi féetélé seen bopp nag ngir jariñ nit

ñi ak gindi leen di tegoo ay bugël ci seenub dox jëm ci njub gi ak yoon wu wér wi ak ñiy àndak seeni xol di dabe ci nii mbooloo moomee nekk ci dëgg, ñoom ay bokki dëggdëgg lañu yu sopp dëgg melne *Azîz Mahmûd Hadâi* ak Yuunus ak ñi mel ne ñoom.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg daal dana mottli ak leeram ba bis pénc, maanaam Lislàm day wéy ba bis pénc ndax ndénkaanul Yàlla Boroom bi la. Waaye warunoo fàtte ne ligéeyu woote ak jottli mooy jumtukaay bi ak sabab bi ngir saxug diiné ji. Diiné joojee nag mooy nuxam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci njaame gi yell ta dëgggu ta terale sunu bopp jaamu Ko, ndax lóolu mooy sababu amug bindéef yi.

Bu ag néew doole feeñee ci dundug diiné ji ci waxtu wu mumana doon ak bérëb bu mumana doon, ñugis tarxiisug nit ñi jëm ci njuumte, kon ligéeyub woote bi bu boobaa day mujj doon ligéey bi njëkk ta ëpp solo ginaaw gëm Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta saa bu ndam amul ci mbirum jottli dëgg ak yiw, kon ligéey yu bari duñu dëppóoteek yoon. Ci misaal, nàmpal gi way jur di nàmpal doomam bu tollee ci nàmp ligéey bu ñubàrkeel la bu màgg lool, waaye nday jiy gis néegëm muy lakk muwéy di nàmpal doom ja day def bàkkaar. Ndaxte li muy def ngir jàmmaarlook lakk gi ca saa soosee mooy ëpp solo nàmpal doomam. Kon nag liféek amul mbooloo muy woote jëmé ci dëgg ak yiw di ko jottli ci jamono ji diiné sànkoo ñu ciy yittewóo yeneen jëf yi, lóolu day doon sababu tiis wu mag ci yeneen waxtu yépp.

Warna yit nubaña fàtte ne xéewëlug Yàlla gi ta mooy Lislàm, xéewël googee agsina fi nun lu jiitu junniy at ak ñeenti téémээр ànd ak junniy junniy coono yu ñu ci toggoo. Ndénkaan lii agsi fi nun nag manuta ñàkk nujottli ko maas yiy ñëw sunu ginaaw ta dara bañ cee soppiku.

Ci wàll gii nag sunu jamono mooy jamono ji góorgóorlu ware ngir sottal jublu gii ta mujaral nu lune ngir dëgg ak yiw not féeté kaw.

Lii nag dëgg la gu xel mu rafet saxal cig njëlbeén, ndaxte li nuy daj ngir jañ ab sareet bu ay pënóom cañee cib ban maneesu koo tëkkélé ak li nuy daj ngir jañ ko bu nekkee ci kaw yoon wu tàllalu ta jub. Fii nag maneesna cee jélé jàngliin yu bari. Li tax moodi ne saa si muy aajowoo ndimbël ngir génné pënóy sareet bi ci ban bi, ndimbëlul xale bu ndaw sax lu am solo lool lay doon. Ci geneen wàll gi yit ñiy seetaan faste seeni yoxo ca saa su xat soosee baña def seen waru gar, seenug tooñ ak seen bàkkaar day fulu. Sunu jamono jii nag ji ngëm néewé doole, ndaw ñi di ñoy ci xalaat yu juunu yu bari, ñi ëpp ci nit ñi seen bakkan yilif leen –kon warnanoo yëngutu ci lu dëppóo ak xatug sunuw waxtu ak sunu jamono ta fekk nugëm ne jëf ju néew tuyaaba ju mag da ciy juddóo, gëm ne yit sabental gu néew day xëcc alkande ju rëy.

Amul sikki sàkka nag ci ne texeg nit gi gënë mag mooy mumana ligéeyël diinéem ak ngëmëm ak réewëm ak xeetam. Waaye li am solo ci ligéeyub jottli bi du li ñubëgg sotti walla ñunot féeté kaw, waaye li am solo mooy nufed sunu kem kàttan ci yoon wii tay yaakaara am ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Bokkul ci li jub nag nit ki di séentu woote ak jottli yi mudéf sottal njariñ bay wax naa jëfëndikóona jumptukaay yi war yépp ak di labal boppam ci tiis ak naagu ak di alag boppam bu fekkee la mu doon jéem sottiwul; ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg rekk Mooy kiy jubël. Lii moo tax muwar ci jaam bi muwéy ci woote bi ci lu dul waxaale walla yoqqat walla naagu walla tàyyi, wàkkiirlu yit ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta bàyyee Ko cottal gi Moom rekk.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa wacce pàttleem yooyee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi

ñuyónni muy yërmëndéy bindéef yi ba mu amee naqqar lool ci mbugël mu Yàlla nammoona mbugël aw nit, muwax ci tééréem bu tedd bi ne:

«Yaw kat doo jubël koo bëgg, waaye Yàlla Mooy jubël ku Ko soob, ta Moom moo gënë xam ñiy gindiku» (laayay 56^{ed} ci saaru Al- qasas).

Lii moo tax nag nuwara baña fàtte ne woote bi, bu amutoon ñu ko wuyu sax, lu néew néew dana wàññi gaawaayu ay wi, xayna yit mudoon jumtukaayu defar ta la cay juddóo di doon ca kanam. Bu lóolu jàllee yit kiy woote jaanam dana wàcc ci waru gar wii doonte sax sottalul dara; ndaxte wóorna ne nit ki li ñu koy laaji mooy ag ñàkka bokkam ci jiyaar ji ak ag ñàkkam cee farlu waaye du ag ñàkka sottalam dara ci jiyaar ju mu bokk ta farlu ca. Ta nun li ñu nuy àttee mooy li nudef ak li nudeful ngir woote bi, waaye du la cay sottee.

Ci misaal, daanañu yónni ab yónént leeg leeg bu ko defee mbooloo mu bari gëm ko, leeg leeg yit ñuyónniwaa ab yónént ñu néew gëm ko. Lóolu li muy firi moodi ne jubël ci Yàlla rekk lay jógé, waaye xeet wi, ta yónént yi jiitu leen, da leena war ñuy woote jëmé ci Lislam ak di ko jottli.

Li am nag moodi ne manuta ñàkk woote bi doon jikkó ju cosaanu ci biir jullit bune tàmblee ko ci doom yi ak njaboot gi. Képp ku gëm amna waru garu gëstu yoonu woote biy ame ci jépp wax ak jépp jëf, amna batayit waru garu def li ko war ngir sottal ligéeyu woote bi kem kàttanam akug xamam ak tolluwaayam ci xamxam ak kiliftéef ak wàccuwaayu xol ak ngëm bi muam, amna yit waru garu jëf ak xamal ak jottli nit ñi yëgyëg yooyee. Ndaxte, ni mu leere ci Alquraan ju tedd ji, Yàlla Mu tedd mi ta màgg gállul jaamam ñi lu ëpp seen kàttan, waaye nag seen waru

gar mooy ñudef seen kem kàttan ta farlu ngir sottal seeni wari gar ak seeni wartéef.

Sikki sàkka nag amul ci ne sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy misaal mi gën ta gënë kawe ci woote jëmé ci dëgg ak yiw, ginaawam gaayi Yàlla yi ak ñi ko donn ca ndono lu màgg loolee.

Li waral lóolu moodi ne seeni melo dafa làmboo taar ak nooy ak xóot ak màggaay gu ràññiku. Ci misaal, Musaa Afandi –yàlla neef sellal mbóotam- dafa bokkoon ci ñu ràññiku ñii féetéwóo woon gindée ak woote, ag dundëm dafa feesewoon jikkó yu rafet yu doonoon misaal, ay junjëm aki tegtalam daa nu jëmé ci dëgg ak yiw ci bépp juntuukaay.

Musaa Afandi –yàlla neef sellal mbóotam- dadoon yëkkëti baatam ci lu àndak cofeel ak naqqar ba munekkee ca wérédeem ga mufaatoos doon wax naa:

«Cëy bu ma amoon kàttan gu bari! Kon de danaa dem ci dëkk bu mag bune ak dëkk bu ndaw bune, kon yit danaa farlu ngir doon saafara ci jafe jafey sama bokk yi yi ciy yoy kaw ak yi ciy yoy biir».

Li waral lóolu moodi ne dafa dundé yëgyëgu njaame ci yaramam ak alalam ak xolam, ta lii moo nekkoon yoon wi mu réddëloon boppam. Ta dadoon wuuf kem kàttanam bépp xol bu amu naqqar bu manoon aagg ca moom, leeg leeg mudaa ko defe loxoom leeg leeg xolam, du lóolu rekk waaye sax dadoon wuuf bindéef yépp. Ba ñu ubbée wunti Asi gi digg dóomu yit da faa deme cawarte ak pëstéef bob séentuwuñu ko woon ci ku aagg ca at ya mu aaggoon. Ci geneen wàll yit demna Órób ak Afrig gi féeté bëj saalum defna yit la muman ngir yóbbul leen yëgyëgi xol yu taaru ak jëfléenté yu taaru.

Cig gàttal daal dafa dund dundëm gépp ci pëstéef ak farlu ngir doon jaam bu am jikkó yu rafet ku yayoo tagg ak kañ wi Yàlla Mu tedd mi ta màgg tudd ci Alquraan ju tedd ji bi muy wax naa: **“Akay jaam bu baax!”** (laayay 30^{ed} ci saaru Sàdd).

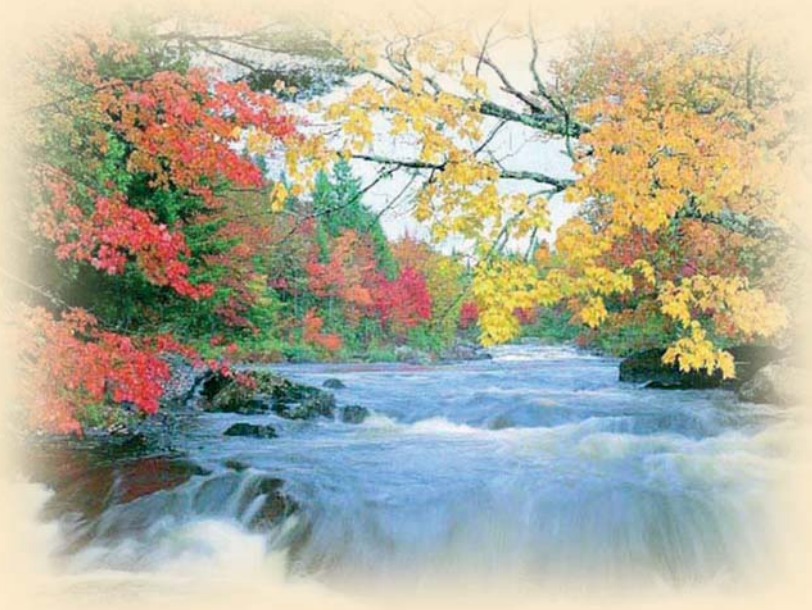
Nii nag la nu jëmm ju màgg jii bàyyee jeexiit ju baax juy sax ba fàww ci ron asamaan sii di jeexi. Ta ag dundëm yit dana des di dund gu léppëm di misaal, dund gu feese matal kólléré akug tab ak xol bu rafet ak déeyaale gu baax ak jikkó yu rafet ak taar yépp.

Kon Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga xéewélale nu ay may ci leer yu kawé yi ci xolam. Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu wërsëgëlé yit ag mucc bis ba ñu Lay gaaral jëf yi ca péeyub Yàlla ba ak matal li nga farataal ci nun ci woote jëmé ci dëgg ak yiw ngir jagal sunu jamono.

Yaw Yàlla, yàlla nanga nu def ay doxandéem ci àddina jii di jeexi, ta sàmm sunuy xol ci càggante ak wéeru ci. Jamono yi nuy joggi suuf si nu ronu, yàlla nanga xéewélale sunuy xol ag xereñ akug xam gu xóot ngir bis masa dikk nudoon suuf su ñuy joggi. Yàlla nanga defit leerug Lislam muy dundub sunuy ruu ta def èttub yëgyëgi ruu yu Yónént bi ñuy sunub ètt di sunu ngelaw. Yàlla nanga def yit Sa mbëggéel ak Sa ngërëm ñuy àjjanay sunug texe. Aamiin...

Jiitël njariñul ñeneen ñi

yërmëndé daal sawara la wu dul fay mukk ci xolub jullit
bumu mana doon. Yërmëndé yit mooy li ëpp solo ci
dëggdëggug sunug nité ci àddina sii, ndaxte da nuy taxa
sax ci yoonu xol ngir àgg fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg.
Ta ki gëm ta am yërmëndé ku tedd la ku woyof ku yayoo
ligéeyël, ci jëmme jamono ji yit doktooru xol la buy def ci
ruu yi ag nosu akug dund.

JIITËL NJARIÑUL ÑENEEN ÑI

‘Abd al- lāh ibn Ja’far yàlla na ko Yàlla gërëm dafa masa romb tóokóorub tándarma ta ka ko doon topptoo doonoon ab jaam bu ñuul. Jaam bi nag dafa ëndiwoon yatti buru ngir lekk ko, ca jamono yooya nag ab xaj dikk, jaam ba sànni ko wenn ca yatti buru ya xaj ba lekk ko, musànni ko weneen mulekk ko, musànni ko wa ca des mulekk ko. Booba nag la waxtaan wii am digënté *‘Abd al- lāh ibn Ja’far* yàlla na ko Yàlla gërëm ak jaam bu ñuul boobee. *‘Abd al- lāh ibn Ja’far* da koo dàldi laaj ne ko: Lan mooy sag pay bis bune?

Jaam ba tont ko ne ko: Yatti buru yii nga gis.

Ibn Ja’far laaj ko ne ko: Lu tax nag nga jox ko xaj bi lépp?

Jaam ba tont ko ne ko: Ab xaj dafa amul ci wet yii, ta xaj bii jógé fu sori, ba tax sama xol dunangu mabàyyi ko muy xiif.

Ibn Ja’far laaj ko ne ko: Baaxna! waaw looy lekk tay nag?

Jaam ba tont ko ne ko: Damay muñ, ndaxte tay damaa féetélé sama wàll mbindéef mu xiif mii bokk ci bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg.

Ibn Ja’far dàldi ne ko: Cëy Yàlla! dañunaa damaa tabe lool, waaye jaam bii moo ma gënë tabe.

Ginaaw loola nag *Ibn Ja’far* dafa jënd jaam bii ak tool bi ci seen boroom, goreel ko ngir Yàlla, may ko tóokóor ba (*Al- Ghazâli, kîmiyâ as- saâdah, xëtu 440^{esl}*).

Ci nii nag, Lislamm mi yar ay nit yu am yërmëndé yu am yëgyëg bu xóot ci ñeewant dafa farataal asaka ngir saxal mbëggéel ta jëlé fi jubóodiku ak kiñaan digënté ki ñàkk ak ki am ci tërëliinu dundug mbooloo mi.

Lislamm nag dafa soññee ci joxe alal mi doon lu manuta ñàkk ci dundug biir, ngir sottal ag mbokkoo gu gënë kawé, ak yit ngir def képp ku gëm muy “boroom xol bu doylu” ta yëkkëti ko jëmé ca njobbaxtanul jiiitël njariñu ñeneen ñi. Ndaxte dëggdëggi jublug diiné ji, ginaaw wéetël Yàlla Mu tedd mi ta màgg mooy sottal ag dal ñeel mbooloo mi ta jaare ko ci yar nit ku taaru, nit ku am yërmëndé, nit ku xóot yëgyëg.

Ñor gii nag mooy nga baña yam ci mana séddóo yëgyëgu ñeewant ak yërmëndé buy feeñ ci xol rekk, waaye jeexiitam ji gënë rafet mooy nga mana séddóo manman yi ci seen bopp, ba nuy mana àgg ci ngénéel ak tolluwaay bu weesu lii ta mooy nudoylu ci xéewël yi nekk ci sunuy yoxo ta joxe ko li nu koy aajowoo aajowoo. Lii nag mooy li nuy tuddé **“jiiitël njariñul ñeneen ñi”**.

Yërmëndé kat sawara la wu dul fay mukk ci xolub jullit bumu mana doon. Yërmëndé yit mooy li ëpp solo ci dëggdëggug sunug nité ci àddina sii, ndaxte da nuy taxa sax ci yoonu xol ngir àgg fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta ki gëm ta am yërmëndé ku tedd la ku woyof ku yayoo ligéeyël, ci jëmme jamono ji yit doktooru xol la buy def ci ruu yi ag nosu akug dund.

Batayit ki gëm ki am yërmëndé moom ci dëggdëgg balluwaayu yaakaar la ak ngëm, ku mana jariñe ci béréb bune ci mbëggéel ak ñeewant, ta yit ca kanam lay nekk ci jépp jëf juy may ruu yi ag dal. Ta moom ba tayit day taxaw fépp fu tartar ak musiba ak jafe jafe ame ci waxam ak nekkiinam aki bindëm. Ta moom day taxaw ci wetu ku am aw metiit ak ku ñàkkug dal ak ku ñàkk yaakaar ak ku amul ku ko dimblé, ndaxte meññetum ngëm mi njëkk ci ku

gëm kune mooy yërmëndé. Jikkóy nit kat ci Alquraan lay mate, ta melow Yàlla wi nuy njëkké gis bu nu ubbée kaamil bu tedd bi mooy mellow “**Ki yaatu yërmëndé**” “**Ki mana yërémé**”.

Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg dafa melale jëmmëm ju kawé ji ne Mooy “**Ki ëpp yërmëndé ñiy yërémé**”, digël yit jaamam ñi ñujikkówóo ay jikkóom. Ci lóolu nag day war ci bépp xol bu gëm mufeese bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, di war ci moom yit mu ëmbaale bindéefi Buur Bu tedd bi ta màgg ci ñeewant ak yërmëndé. Liy juddóo ci bëgg Buur Bu tedd bi ta màgg nag mooy jëmélé mbëggéel ak yërmëndé ci bindéefam yi. Kon ku jàpp ne tegoo coono ngir ki mu bëgg waru gar la ak mbëggéel naxam ne def ci bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg ag bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg la.

Ci dëggdëgg nag barina lool xeeti joxe ci yoonu Yàlla ta tur wi leen ëmb di sarxe. Waaye nag la ca njobbaxtanu xeet yooyee mooy jiitël njariñul ñeneen ñi ni nu ko xame. Yittéy ñeneen ñi gënél la sa yittéy bopp kat jikkó ju rafet la. Képp ku gëm ku ñor yit day jëmmél ca na mu gënë kawee dimblé keneen ak bëggél aw yiw keneen ta lóolu di jëfi biiir. Ci misaal, *Muhammad Hakím at- Tirmidí* –yàlla neef sellal mbótam- dañu koo laaj bis: “lan mooy joxe?” Mutont ne: «Mooy mbégtém ñeneen ñi di la may noflaay ak dal».

Dugg ci èttub leer bob jiitël njariñul ñeneen ñi nag mooy ligéeyu xol yu woyof yi ak ruu yu nooy yi rekk. Melo wii nag wonenañu ko ci dundug yónént yi ak niti Yàlla yi ca melo wa gënë rafet.

Amul sikki sàkka yit ne du ne joxeb nit kune dana ko mana yéegél ba ca njobbaxtan la walla mu àggale ko ca bidiw yu sori ya, waaye jéégó bu gënë tuuti bu nu jéggi ci mbirum jiitël njariñu ñeneen ñi da nuy jegeel gox yooyee lu mu néew néew walla nuam

lu néew ca la ñu àggoon, loola day doon ci nun jëf juy sax joj manunu koo dumóoyu.

Jëléeƴna ci Abù Hurayrah yàlla na ko Yàlla gërëm ne jenn waay dafa ñëwóon fa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu yónnée ca ay soxnaam ñune amunu ludul ndox. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ne:

“Kan mooy ganale kii?”

Jenn waay ju bokk ci Lansaar yi dàldi ne: Man. Dàldi ànd ak moom dem fa soxnaam,

Dàldi ne ko: Teralal ganug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc.

Mune ko: Amunu ludul li xale yi wara lekk.

Mune ko: Defaral ñam wi, ta taal làmp bi, ta tërël xale yi bu ñu bëggée reer. Mudàldi defar ñam wa, taal làmp ba, tërël xale ya. Ginaaw ba mujóg melne kuy defaraat làmp ba dàldi koy fay. Ñutàmblì kenn kune ci ñoom ñaar di lekk lekklu. Ñu fanaane xiif ñoom ñaar. Ba bët setee mu xëy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mune ko:

«Yàlla de bégna biig ci seen jëf». *Yàlla dàldi wàcce:*

“Ta dañuy joxe la ñu am bàyyi seen bopp doonte dañoo nekk ci aajo ju tar. Ku ñu fegal nayug bakkanam nag ñooña ñooy ña texe am la ñu bëgg» *(Al- Bukhàri, buntub Manâqib al- Ansâr; ak Muslim, buntub Al- ashribah).*

Meneen misaal batay moodi ne *As- sayyid Mahmûd Sâmî* –yàlla neef sellal mbóotam- di kenn ci wàllyu ak soppey Yàlla yi

li muy jàng jàng yoon ak àtte ligéeyewul ligéey boobee ngir ragala jeng ci àqqi kenn ci jaami Yàlla yi, waaye dafa taamoo ligéey ci kër guy yèngu ci jënd ak jaay ca «*Tahta Qal'ah*» ca Istàmbóol. As- *Sayyid Sâmî* nag dadaa jéggée gaal di dem ca kàrceb “*Qurah Kuuy*” ngir ligéeyi. Waaye daawul dugg kaar digënté “*Qurah Kuuy*” ak «*Tahta Qal'ah*». Dadaa doxe tànkam ngir jox ñi aajowoo la mu naroon paase. Jikkó ak melo yu kawé yu mag ñii nag ñooy misaal yi gënë rafet ngir nun.

Ci dëggdëgg nag kenn kune warnaa farlu ngir am kem kàttanam ab cér ci jikkó yu kawé yii doonte sax da koy defe ci xañ boppam lenn ci waxtuy nopploom ak jumptukaay yiy taaral kër ak li muy faje soxlay bis bune.

Batayit jiitël njariñu ñeneen ñi mooy njobbaxtanul tab, ndaxte tab mooy jox li des ci sa alal ku ko yayoo, jiitël njariñu ñeneen ñi nag moom mooy nga joxe loo soxla. Payug biir giy juddóo ci jiitël njariñu ñeneen ñi nag mingi aju ci kem ni jaam bi xañe boppam. Yàlla kat dafa tagg Lansaar yu tedd yi ndax dañoo jox seeni béréb Muhaajiróona ya jógéwóon Màkka, dañoo jiitëloon soxlay waa Màkka ya yit ci seen soxlay bopp.

Alquraan sax wàcna ci mbir mii Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ci wax naa:

“*Ña leen njëkkóona dëkk ca béréb ba nag ta gëmóon dañoo bëgg ña gàddaay fekki leen, ta duñu aajowoo la ñu leen jox, ta dañuy joxe la ñu am bàyyi seen bopp doonte dañoo nekk ci aajo ju tar. Ku ñu fegal nayug bakkanam nag ñooña ñooy ña texe am la ñu bëgg*» (laayay ^{9^{ed}} ci saaru *Al- hashr*).

Ca xareb Yarmuuk ba, ñatt ci jullit ñi dañoo gaañu ba daanu tëdd, laaj ndox ta fekk ñunekkoon ca seen noo gu mujj. Ba ñu èndée ndox ma kenn kune ca ñoom taamu ña ca des njëkk koo naan, ba far ñufaatu ñoom ñépp ta kenn naanu ca ta fekk ñuaajowoowoon ko lool ca seen noo gu mujj.

Jëléefta ci *Ibn ‘Umar* mune: Dañoo mayoon kenn ci saabay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc boppu xar mune: sama mbokk diw ak njabootam ñoo nu gënë soxla lii. Neena: Ñuyót ko ko, ñunekk kune di ko yónnée keneen ba juróom ñaari kër joqqante ko ba mu dellu ca kër gu njëkk ga (*Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaajub 2^{ed}, xëtu 526^{ed}*).

Batayit ba sunu sang Omar bun Xàttaab jëmée Saam dagoon ay ayloo war giléem ga moom ak jaamam ba. Ba ñu jubée dëkk ba, jaam ba bëggóon koo may ta fekk moo aayewoona war, Omar dogu ci jaam bi war moom mudox làng ak moom. Ñuduggé noona dëkk ba: jaam bi war, Omar di dox ci wetam. Loola nag doon feeñal jikkóy mana xañ sa bopp njariñ bàyyee ko keneen ci anam gees manuta xalaat.

Lii nag day wone ne joxe dagoon ci alal rekk ci waxtu wune, waaye maneefta wax ne joxe dafa am xeet yu bari.

Xañ sa bopp ngir keneen am nag mooy daraja ji gënë kawé, ta mooy nga dog ci sa bopp jox sa wàll sa mbokk ci diiné. Moom nag anamu joxe la gu kawé gog yónént yi ak saaba yi ak wàlliyyu yi ak jaam ñu baax ñi ñoo ko jagoo.

Ta biri sunu sang Àlliyyu ibnu Abii Taalib ak sunu sang Faatimatu Saaraa yàlla na leen Yàlla gërëm wonena jiiitël njariñu ñeneen ca gën jaa rafeti anam. Ndax Ibnu Àbbaas yàlla na leen Yàlla gërëm neena li Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ne:

«Ta dañuy joxe ñam, ta fekk ñu bëgg ko, ku ñàkk ak jirim ak ku ñujàpp. Nun kat jëmme Yàlla rekk moo tax nu leen di jox ñam, bëggunu ci yéen ag pay walla ag cant» (laayay 8^{ed} ak 9^{ed} ci saaru Al- insân).

Mingi wàcc ci Àlliyu ak Faatima ak seeni doom. Ndaxte Àlliyu dafa nésëróon ab nésër ta moodi ne dana woor yatti fan bu Yàlla Mu tedd mi ta màgg saafaraa wérédéem, ba muwéréee mudefar mburu ta fekk lu ko doy ñatti fan rekk la yoroon. Ba mudefaree ñatteelu xaaj ba ca bis bu njëkk ba ba waxtuw dog jot ku ñàkk ku xiif fëgg bunt ba ñujox ko ñam wa doge ndox. Ba bisub ñaareel ba dikkée mudefar beneen ñatteelu xaaj ba, ba dog jotee ab jirim bu xiif fëgg bunt ba di sàkku lum lekk ñujox ko la ñuyoroon doge ndox. Ba bisub ñatteel ba dikkée ñuddefar ñatteelu xaaj bu mujj ba, ba dog jotee ku ñujàpp ku xiif fëgg bunt ba di sàkku lum lekk ñujox ko la ñuyoroon ciw ñam» (Yërël Al- Alûsi, Rûh al- maâni, saaru Al- insân).

Njaboot gu bårkeel googee joxena misaal ya gënë rafet ci muñ ak jiitël njariñul ñeneen ñi ak bëgg sa moroom ak tab ak jikkó yu kawé yi. Lii moo tax ñuyayoo laaya yu tedd yii wàcc ci ñoom.

Beneen natal mingi nii bu jógé ci jamono ju tedd ju Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ndaxte *Abû 'Azîz ibn 'umayr* di mag walla rakki *Mus'ab ibn 'Umayr* mingi nettle diwax naa: “Bisu Badar ca ña ñujàppoon laa bokkoon, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ne: **“Maangi leen di dénk aw yiw ci ñi ñujàpp”**.”

Ña ma jàppoon nag ci Lansaar yi la ñu bokkoon, ñudoon def bu ñu èndée seen añ ak seen reer ñoom dañuy lekk tàndarma jox ma dugub ja ngir ndénkaanul Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli

xéewël ak mucc (*Ibn Hishâm, xaajub 2^{eel}, xëtu 288^{eel}; ak Al- Haythamî, xaajub 6^{eel}, xëti 86^{eel}*).

Menn mbindéef nag maneesukoo natt ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci tab ak joxe ak jiiṭel njariñu ñeneen ñi. Ndaxte dafa nekkoon royukaay bu kawe ci mboolem xeeti teddnga yi. Dafa làmboowoon ci boppam –ci yoonu Yàlla-xeeti teddnga yépp, teddngay xamxam ak teddngay alal ak teddngay bakkan. Moom kat dafa leeral diinéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg, tegtal jaami Yàlla yi yoon wu jub wi, jox lekk ñi xiif, laabiiré ñi xamul, fajal woroom aajo yi seeni aajo, tegoo lor aki jafe jafe. Lóolu lépp nag mudefe ko ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

*Safwân ibn Umayya doonoon kenn ca magi bokkaalekat ya –ta booba tuubëgutóon- dafa teewewoon xareb Hunayn àndak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak Taayif. Ginaaw ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dellu Ji'râna. Ba Yónént bi di jaar ca biir alali noon ya ñu nanguwoon di ko xool ta Safwân ibn Umayya àndoon ak moom, Safwân nekk rek di xool ag jur gu bari gu ca boka ta fekk Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit manga koy rog rek. Mune ko: “**Xanaa dangaa xemmeem jur gi?**” mune: waaw. Mune ko: “**Yaa moom lépp**”. Booba nag la Safwân ne: Lu mel nii kenn du ko def ci xol bu tàlli ku dul ab Yónént. Maangi seere ne Yàlla rekka yayoo jaamu agit ne Muhammad ab jaamam la di ab yónéntam. Mu dàldi tuub dugg ci Lislaam ca saa sa».*

Mu dello ca ay gaaym dàldi leen wax ne: “**Sama gaa ñi, tuubléen dugg ci Lislaam. Maangi giñ ci Yàlla kat ne Muhammad day joxe joxeb ku ragalul ñàkk**”

Anas dàldi wax ne: «Nit daana dugg ci Lislaam ngir àddinay kese, waaye buy dugg ci Lislaam rekk Lislaam dàldi koy gënël àddina ak li ci biirëm» (*Muslim, buntub Al- fadâil; ak Ahmad, xaajub 3^{ed}, addiisub 107^{ed}*).

Xaã sa bopp ngir ñeneen nag, ca dëggdëgg, moo gënë màgg ci xeeti teddnga yi. Warnanoo xalaat yit ci ne ñu bari ci ñi dëgër bopp ci weddi mujjnañu wëlbëtiku ci dëgg, ñu bari ci noon yi soppiku ay péeté dugg ci Lislaam. Ñu bari ci ñi gëm yit seenug bëgg seeni bokk yi gëm dollikuna ci sababu teddnga ju mel nii ju jógé ci Yónnént bi ak saaba yi ak jaam ñu baax ñi.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc masuta yeexamtalu ci def mbir mu ñusàkku ci moom. Amna bis juróom ñéenfukki junniy dërëm dikkël ko mudéf ko ci ag laltu ci kanamam, toog di ca jox ñi aajowoo ndimbël ba mujeex tàkk.

Ag mbaax

Li ñuy tuddé **ag mbaax** ci Alquraan ju tedd ji jikkó ju rafet la ci jikkó yu rafet yi aju ci jox sa alal ki nga bëgg, ta yit ag joxe la gu kawee daraja ne xaã sa bopp ngir keneen.

Sikki sàkka amul nag ci ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi nekkoon misaal muy royukaay ci mbolem jikkó yu rafet yi, dafa doonoon jëmm ju àgg ca njobbaxtan la kenn dul yóotu ci mbir mii di mbaax.

Xewxew bi nuy bëggë tudd yit misaal mu gënë rafet la ci jikkó ju rafet joj joxe ak xañ sa bopp ngir keneen. Saaba yi dañoo daje bis ca jumaa ju tedd ju Yónént bi doon déglu waxi Yónént bi yoy leer ya, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tàmbli dijàng laaya ju tedd joojee:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

**“Dungen am ag mbaax li féek joxewuleen ci li ngeen bëgg.
Ta lu ngeen joxe Yàlla xamna ko”** (laayay 92^{ed} ci saaru Âli ‘Imrân).

Booba saaba ya ñangay déglu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc cig cofeel gu xóot, doon yëg maanaa yu xóot ya ca laaya ju tedd joojee àggoon ca seeni xol, ñuyëg ne loola woote la bu Yónént bi def jëmé ci joxe ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ñuwara gaaw wuyu ko. Ab saaba dàldi jekki jekki jóg fekk leerug Yàlla di jolli ca xarkanamam ba. Saaba boobee *Abú Talhah* yàlla na ko Yàlla gërëm lawoon. *Abú Talhah* mii nag dafa amoon ab tool bu jege jumaay Yónént bi bu am juróom mbenni téeméeri garabi tàndarma, ta mubëggóon tool ba lool. *Abú Talhah dàldi dikk ci Yónént bi* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc *ne ko: Yaw Yónént bi, Yàlla Mu* tedd mi ta màgg *day wax ci téeréem bi naa: “Dungen am ag mbaax li féek joxewuleen ci li ngeen bëgg”*.

Ta li ma gënë bëgg ci sama alal mooy Biruhâ –ab tóokóor lawoon bob Yónént bi daana ca dugg, daa fa kerlu, daa naan cam ndoxam- kon nag joxnaa ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg *akub Yónéntam* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, *ta ma ciy yaakaar aw yiw akug pay. Kon, yaw Yónént bi, man nga koo def fu la Yàlla won.*

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc *dàldi ne ko*:

«Èskëy Abû Talhah! Loola de alal ju tonowu la, nangulnanu la ko, delloo la ko; jox ko kon say bokk yi la gënë jege».

Abû Talhah dàldi koy sarax ay bokkam ci wàllu meen» (Al-Bukhâri, buntub Al- wasâyâ).

Naka nóonu, nekk gu jikkó yu rafet yu mel nii nekk ci ruu yi ak dëgër gu ñudëgër ci *Abû Talhah* ak ñi mel ne moom ci saaba yu tedd yi day tax dunu jaaxle ci amug maas gog masuta am ba nit amee ba leegi gu mel ne maasug saaba yi ak jamono joj masuta am ci àddina ju mel ne jamonoy texe ga.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag dadaa soññee ci joxe ba ci sax ku amul dara. Ci misaal, doon na digël *Abû Darr* daa ko soññ ci joxe, ta *Abû Darr* bokkoon ca saaba ya gënóona ñàkk. Mu ko daa wax naa:

«Abû Darr, boo toggee lu am ñeex nanga baril ñulug ba ta bàyyi ci xel say dëkkëndóo» (Muslim, buntub Al- birr).

Ki gëm kon daa wara doon kuy leeral melne weer ci guddi gu lëndëm, ku amug yëg, ku nooy, ku bëgg nit ñi, ku tabe, ku bari yërmëndé, ku ñeewant, ku bari pastéef ci joxe.

Sunu jamono jii nutoll nag aajowonañu lool joxe ak jiitël njariñul ñeneen ñi kem kàttan, warna yit nubaña fàtte ne manoon naa nekk nutaxaw taxawaayu nit ñii aajowoo ndimbël. Lii nag moo tax sunub joxe ak sunug xañ sunu bopp ngir ñi wérédi ak ñi néew doole ak ñi nekk ci nattu ñi xiif ta nekk ci tiis doon borub cant bu nuy defal Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Lii moo tax nuwara séddóok ñi aajowoo ndimbël xéewël yi nekk ci sunuy yoxo, ndaxte xol yi nu dugël ag texe akum mbégté ñooy sunu dooley biir ci àddina si di sunu yóbbëel ca àllaaxira ak sunug texe ca àjjana.

Kon Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan ngadef yërmëndé jépp muy màngasiini sunu dundug xol gi dul jeex. Yaw sunu Boroom, maangi Lay ñaan yit nga may nu ab cér ci dundug sangub bindéef yi gi feesewoon jiiitël njariñul ñeneen ñi ak ñi jaar ci yoonam wi ci ñu màggi Lislàam ñi. Aamiin...

Doylu

Doylu melow xol bi baax la biy set ci vagas di àgg cig mat.
Ta mooy nga doylu li nga am ta bava xemmeem li nga
amul. Doylu kat koom la lu dul jeex. Bu vuxoolee àddiis
bu tedd bi yit, àggug xol bi ci dal ak noflaay mingi ame ci
dundël ko dundug biir ta mooy xol bi jege Yàlla Mu tedd
mi ta màgg.

DOYLU

Ba jullit ñi gàddaayee jógé Màkka dem Màddina dañoo bàyyi seen ginaaw lépp lu ñu amoon ci am amu àddina. Ci biir lii nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc boolee *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf ak Sa’d ibn ar- Rabî’* yàlla na leen Yàlla gërëm def leen ay bokk. *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* yàlla na ko Yàlla gërëm mingi wax na:

«Damaa bàyyi ginaaw ca Màkka sama alal jépp, ba ma gàddaayee dem Màddina Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc boolema ak *Sa’d ibn ar- Rabî’* mi bokk ci Lansaar yi def nu ay bokk. *Sa’d ibn ar- Rabî’* yàlla na ko Yàlla gërëm dàldi may wax ne: «Man mii kat maa ëpp ci Lansaar yi alal, kon xaajal sama alal jël genn wàll gi».

Tontul *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* yàlla na ko Yàlla gërëm nag doyloo gépp manga ca woon, ba muwax ne:

«Yàlla na la Yàlla bàrkeelal ci sa njaboot ak sa alal. Waaye nag won ma yoonu ja bi rekk».

‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf dàldi dem ca ja ba, ba bis yu bari di laata jàll muam alal ju bari. *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* dàldi dugg ci mbooloom ñi woomal tay sant (*Yërël Al- Bukhâri, buntub Al- buyû’*).

Ginaaw loola, ay at jàll, ñi gëm yit fekke jamonoy dooley Lislam akug màggaayam akug aaroom. Deefna nettli ne *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* yàlla na ko Yàlla gërëm deef koo ëndil aw ñam ta fekk muwoor mudàldi wax ne: *Mus’ab ibn ‘Umayr* de rayeefna ko ta moo ma gën, ñusànge ko mbubb mom bu ñu ca

muurée bopp ba tànk ya feeñ, bu ñu ca muurée tànk ya bopp ba feeñ. Mu mel ne yit neena: Rayeefna Amsatu yit ta moo ma gën. Ginaaw ba ñujox nu ci àddina li ñu nu ci jox, ta danoo ragal ne dañu noo teela jox sunug pay ci àddina. Mutàmblì nag di jooy ba far bàyyi ñam wa.

Ci nii nag, dara gënuta rafet dëddu ak doylu gi ci magi jullit ñi, dëddu googee ak doylu googee di feeñal seeni jikkó ci seen digénté ak àddina ak seenug njaame ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ndaxte **dëddu** ci ñoom mooy ñàkka nekkug ludul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xol bi ngir bëgg Ko ak ragal ko Moom Mu tedd mi ta màgg. **Doylu** nag moom yëgug xol la gu gënë kawe dëddu.

Doylu nag, ci kaw lóolu, melow xol la wu ñi baax ta dëggu ñi tàqqalikook ag ñagas ta àgg ca mat ga, ta doylu li ci seeni yoxo ci doylug xol, ta sàkkuwuñu ndollan. Ci kaw yit àddiis bu tedd biy wax naa: «**Doylu koom la lu dul jeex**» (*Ad- Daylamî, Al- musnad*).

Àggug xol bi ci dal ak noflaay kat mingi ame ci dundël ko dundug biir ci ag jegeem Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte bépp xol bu feesak doylu day mucc ci jaaxle yi ak njàqqarey àddina yi. Ruu gi kat day sax, waaye xemmeemu gi ci bëggbëggi àddina yi ci ki gëm ñoo koy lekk di jeexal ag dundëm. Ta dundug soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg –ñoom ñi dundël seeni xol dundug biir ta dund ci melo wii ca anam ga gënë mat- dafa feese misaali doylu.

Sunu sang Omar ibnul Xàttaab yàlla na ko Yàlla gërëm cig xilaafaam Yàlla da koo ubbil ay réew yu mel ne Siiri, ak Falastiin, ak Isibt, Iraan gépp yit dugg ci biir réewum Lismaam, koomi waa Rom ak waa Faaris tàmbli di sottiku ci Màddina giy teerub réewum Lismaam, jullit ñi dolliku naataange ak koom. Waaye Omar yàlla na ko Yàlla gërëm miy xalifab jullit ñi mangawoon ca njobbaxtanu dundug xol ba aajowoowutoon bannex yii yépp. Ta li réew mi

doon màgg màgg ak li alali jullit ñi dooon bari bari bu daa xutbë yéré yu ñu daax la daa sol. Dadaa dogu ci dund dund gu ñagas, ndaxte dafa taamuwoona jël lu yam ci lu mu aajowoo rekk ci alali bëytimaal doonte sax ci xatxat lay dund bu ko defee.

Jéléfna ci Tâwûs ak 'Ikrimah ibn Khâlid ne Absa ak Ibn Mutî' ak 'Abd al- lâh ibn 'Umar dañoo wax ak Omar ibnul Xâttaab ne ko: Boo doon lekk ñam wu baax dana la mana gënë dimblé ci dëgg, mudàldi ne: Ndax yéen ñépp lii mooy seen xalaat? Ñune ko waaw. Mune: Xamnaa ne amul ci yéen ku ma bëggëlul jàmm, waaye damaa bàyyi sama ñaari àndandoo ya ci ngér mu jub ta bu ma bàyyee seen ngér ma duma leen fekk ca kër ga. Neena: bekkoor dàldi am mudàldi baña lekk niwu ak nékk ak lu duuf ca at mooma ba nit ñi leqqlikuwaat (Al- Bayhaqi, As- sunan al- kubrá, xaajub 9^{ed}, xétu 42^{ed}).

Amul sikki sàkka ci ne doxaliinu sunu sang Omar yàlla na ko Yàlla gërëm wii jeexiit lawoon ci yëgyëgu xol bu kawe. Ta jaloorey sunu sang Omar yu baax ya maneesu koo lim, moom mi jëflënté ak àddina sépp ci maandute ta doxal dëgg ak maandute cig dundëm. Ta dafa Bokkoon yàlla na ko Yàlla gërëm ci misaal yi gënë rafet gënë ràññiku yi ñuy jappe niitu ak royukaay ci yarub biir.

Ci dëggdëgg nag nit ñi dañuy fonk ñi xarala ak woroom xel yu ràññiku yi, waaye duñu toppandoo seeni defiin ak seen jikkóy bopp.

Ñi gënë yaya toppandoo walla roy nag ñooy nit ñi wegu ta doylu ta am jikkó yu sell. Ginaaw bu ñu màgg ñii demee nag seenug dund day tuxu ci xeet wi doon misaal ngir jàngle jikkó ju rafet ak waaru. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa wax saabaam yi jaaroon ci yoonam wi toppoon njubëm gi naa leen:

«Texe ñeelna ki ñugindi jémé ci Lisláam ta mu am dund bu yam rek ta doylu» (At- Tirmidî, buntub Az- zuhd).

Lii moo tax saaba yi xam ne duñu mana dab kurél bu kawee boobee liféek seenug dund amul gis gis boobee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç amoon ci àddina.

Ta ñoom ba ñujotee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç yar boobee ak njàngle momee dañoo mujj doon gindikati xeet wi di leen won xeeti jikkó yu rafet yu wuute yi. Ta ñoom batayit jàngalnañu nit ñépp jikkóy xañ sa bopp ngir keneen, ta mooy nit ki bàyyee mbokkum jullitam ci xol bu sedd xéewël gu muam bu xamee ne mbokkam mee ko ko gënë aajowoo. Aysatu yàlla na ko Yàlla gërëm dafa wax ne: «Bu nu bëggóona suur de dananu suur, waaye *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç dadaa xañ boppam ngir ñeneen» (Al-Bayhaqî, *Shu'ab al- imân, xaajub 2^{ee}, xëtu 173^{ee}*).

Ta Jaabir yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettli xewxew boobee amewoon ca jamonoy xatxat ja, ba jullit ñi doon gas kàm̄b ga lu jiiitu xareb Ahsaab (kurél ya). Mingi naa: «Ba nunekkee di gas bisub xareb kàm̄b ga, danoo jekki jekki yam ci xeer wu dëgër Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç dàldi ñëw ne: Man maay wàcc. Mudàldi jóg ta fekk biirëm ba ñanga ca takk aw doj –fek̄k amoon nanu yatti fan yu nu mosul aw ñam-

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç dàldi jël pikk ba, dàldi dóor mumokk ba mel ne beeñ. Ba ma gisee doj wa ca biirub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç madellu fa sama soxna

Mane ko: Ndax amnga fi dara? Man kat damaa gis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç muxiif lool. Mugénnéel

ma mbuus mu am andaari dugub, ta fekk nuam as mbote ci kër gi. Neena: marendi ko, wal dugub ja.

Ginaaw ba mawëlbëtiku jëm fa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, soxna si ne ma: Bu ma weer fa Yónént ba ak ña mu nekkal de. Neena: Mañëw fi moom déy ko ne ko: Yaw Yónént bi, nun kat danoo rendi sunub gàtt, walnaa yit andaare dugub ju nuamoon. Nëwël yaw ta àndak mbooloo. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ca kaw ne:

«Yéen waa kàmb gi, Jaabir kat defaralna leen aw ñam; kaay leen kon».

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ne:

«Buldefagun dara ca ñam wa ba madikk».

Madikk, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit dikk jiitu nit ñi topp ci. Ba ma agsi fi sama soxna mune: Léppëk yawa.. Léppëk yawa. Mane ko: La nga ma waxoon de laa def. Magénnéel ko la nu xiiwóon muñaan tifli ca, dem ca yàpp wa ñaan tifli ca ba noppi dàldi ne:

«Wool ku la dimblé, ta boo noppee deel tibt ci cin li ta bul ko teggi». Maangi giiñ ci Yàlla ne leekknañu ba desal bàyyi ko fa mumel ne dara jóogu ca ta junni lañuwoon. Mudàldi wax ak sama waa kër ne leen: **«Yakkal leen ci seeni dëkkëndóo; xiif bi kat dafa daj ñëpp»** (Yërël: Al- Bukhâri, buntub Al- Maghâzi; ak Muslim, buntub Al- Ashribah).

Njànglem Yónént mu tedd mii ci àddiis bu tedd bii nag da nuy xamal ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nanguwutóona lekk ta fekk saabaam yi xiif wàlla ñenn ci saaba yi di lekk ñi ci des xiif. Li xolam feesewoon yërmëndé ak ñeewant ak bëggël aw xeetam lu baax nag moo tax musàkku ci saaba yi

ñudem bokkak moom ñam wa ta lekkul ludul bañu lekkee ba suur. Bu weesoo lóolu yit dadaa ligéeyël ay saabaam ci boppam. Ba saabaam yépp suurée nag sàkkuna ca waa kër ga ñujoxe la des ca ñam wa. Lii lépp luy wone yërmëndé ju yaatu la ak ñeewant gu màgg ga nekkoon ci xolam. Ginaaw nag nóonu la mel dufátte xeetam wi bu bis péncée ba muy wax naa: «**Samaw xeet! Samaw xeet!**» Lii moo tax nun danuy wéeru ci yërmëndéem ak ñeewantam googee di wax naa: «Ràmm yaw Yónént bi!».

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, mooy miy yërmëndé ji ñubaaxe bindéef yi, ag ragal Yàllaam akug dëddóom taxoon na mudaa doyloo lu néew ci neexug jamono ak naqqarig jamono, bu bir yi yaatoo ak bu ñuxatee. Dadaa toroxlu diñaan Yàlla naa: «**Yaw Yàlla, maangi Lay ñaan nga may waa kër Muhammad lu yam cib dund**» (Al- Bukhâri, buntub Ar- riqâq).

Batayit sunu yaay Aysatu mingi nettli diwax naa: «Jenn jigéen ju bokk ci waa Lansaar dafa masa dugg sama néeg gis lalub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu wow nóox, mudàldi dem yónnée ma lal bu am pajaasub leen. Ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc duggée sama néeg ne ma: «**Aysatu, lii lan la?**» Neena: Mane ko: diw ta bokk ci Lansaar yi de moo fi dikkóon gis sa lal bi mudàldi dem yónnée ma bii. Mudàldi ne:

«**Delloo ko Aysatu. Maangi giñ ci Yàlla ne bu ma sooboon Yàlla boole ma ak xeeri wurus ak xalis**» (Al- Bayhaqî, Shu'ab al- ìmân, xaa jub 2^{ed}, xëtu 173^{ed}).

Dëddu ak ragal Yàlla yi doon màndargam ñi taamu doxaliinu Yónént bi ci jàmmaarlook dund gi ak xewxew yi, maanaa yii leeg leeg dañuy juum ci ni ñu leen di déggé. Bu ko defee ñenn ci nit ñi jàpp ne li muy firi mooy bàyyi ba mu mat sèkk xéewëli àddina yi ak am am ak koom.

Bi mbir mi demee nii nag jaamu Yàlla yi ñuy def fii mune ci àddina dañuy am gëddë ju mag fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Alquraan ju tedd ji kat tuddna baatub joxe ci ñaari téeméeri barab. Naka nóonu yit joxe asaka ak aji ñoom ñiy ñaareel ak juróoméelu ponki Lismaam yi ñingi sotti bu jaam bi amee dara ci am am ak koom ngir ñuman leena matal.

Bu lóolu jàllee yit tërëliinu Lismaam wiy wax ne: «**Loxo bi féeté kaw moo gën loxo bi féeté suuf**» mooy beneen sabab biy soñnee ci nga am ab cér ci jaamu Yàlla yooyee. Ta dëddu kon dumana safaanook mbir mu diiné di diglé di ci soñnee.

Jikkóy doylu ci xéewëli àddina yi ngir ragala tàbbi ci bàkkaar walla càggante de lu dëddu ak ragal Yàlla di diglé la. Waaye doylu mbirum xol la du jëf juy feeñ.

Li ñu ci jublu moodi ne dëddu ak doylu ñooy nit ki di bannexu ci xéewëli àddina yi ta ag bëggëm léen baña sax ci xol bi. Kon nag dëddu du mooy ñàkk, waaye kay jikkóy xol la juy taqqook ku gëm kune moo xam muy ku am moo xam muy ku ñàkk. Ta képp kuy dund ci ag ñàkk ngir dogalub Yàlla bu fekkee ci xolam dafa yóotu xemmentéefi àddina yi deesu ko mana limaale ci ñi dëddu ta doylu. Ndaxte dëddu ak doylu du doylu lu néew ngir ñàkk pexe gu dogal bi waral, waaye kay mooy sàmm xol bi ci sa coobare ba àddina du ko tëj cib kasoom.

Nettli bii nag, ci misaal, day leeral tërëliin wii ci anam gi gënë rafet.

Kilifa gii di *Muhammad* Paarsaa di kenn ci wàlliyu yu mag –yi yar *Shâh an- Naqshaband-* dadaan aji. Ba mutollee Baxdaad mugis waxambaane wuy ligéeyé wecci xalis, waxambaane wii nag jamono june mangadon jaay aka jënd di jëflënté ak nit ñu bari. Kilifa gii di *Muhammad* Paarsaa jort ne waxambaane wii

day jeexal waxtoom ci soxlay àddina rek mudàldi am naqqar ngir ñeewant waxambaane wii.

Loola tax mune:

«Aka tiis! Waxambaane wii de mingi lab ci yittéwóo ludul jaamu Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Waaye ba muxoolee xolub waxambaane woowee dafa waaru, ndaxte céri waxambaane wi ñingi doon yittéwóo àddina waaye xolam moom manga nekkoon ak Boroomam ci di saxal fàttliku Ko ak tudd Ko. Yoon wii nag munaw waxambaane wi dàldi ne:

«Cëy Yàlla! Moom kat mingi ci ligéey bi ta xol bi nekk fa Soppe ba».

Ba muàggee Ijaas nag mudaje ak màggat mu bijaaw muy jooy jooy yu metti ta fekk mingi jafandu ci mbalaanum Kaaba gi. Ba mu njëkkée xool kawug waa ja ak na mudoon toroxloo ci kanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg mutàmblee ñee waa ja dàldi ne:

«Aka neexoon may wéeru ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg tay jooy melne waa jii».

Waaye ginaaw ba, ba muxoolee xolam gisna ne ñaan yii ak rongoñ yii yépp bëgg bëggu àddina buy jeexi moo ko waral. Booba nag la xolam bu woyof ba ame naqar ci mbirum waa joojee.

Li am nag moodi ne li nuy xame ci nettli bii lu am solo lool la, ta moodi ne maneesnaa nekk ci yittéy àddina yi ta baña sàggane àllaaxira.

Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* -yàlla neef sellal mbóotam-mingi nii di nuróolé nit ki ci àddina ak gaal guy daw ci géejug bindéef yi, muy wax ne: «Bu géej gi nekkee ci ron gaal gi kon dana doon wéeruwaayam ak ndimbëlëm. Waaye bu duusi géej googee tàmblee di dugg ca biir gaal ga kon alkandeem lay doon».

Wóorédi gu biir gi nekk ci yittéwóo gi nit ki di yittéwóo bânneexi àddina dog digéntéem ak Yàlla mbir la mu ñumanuta weddi. Alquraan ju tedd ji nag bàyyiloona xel wóorédi gii tuddé ko nattu bi nekk ci njaboot ak alal. Lii nag day tax nuwara aar xol bi ci sàggan ak fàtte jamono yi muy yittewóo àddina, ndaxte xol bi dul tee bëgg àddina xol bu sori yërmëndéy Yàlla lay doon doonte dafa àgg ci njobbaxtanul àddina.

Sunu Yónént bu trdd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax naa:

«Neexug àddina mooy naqqarig àllaaxira, naqqarig àddina yit mooy neexug àllaaxira» (Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaajub 4^{ed}, xëtu 345^{ed}).

Mingi wax ci beneen àddiis yit naa:

“Àddina de lu neex la ta naat, ta Yàlla da leen fee wuutal ngir xool ni ngeen di doxale; kon nangeen moytu àddina” (Muslim, buntub Ad- dîkr).

Bis danudoon génn kër gi rek madégg ci bitti yaari muus yuy yuuxu yuuxu yu tar yu tànqale madàldi yëg ag xat. Ba magénnee ca tóokóor ba ba àgg ca ñoom ñaar magis yaari muus ya jàkkaarloo mu ci nekk di farlu ngir song moroom ja melne segg gu ndaw. Mu ca nekk mangadoon xulli ma ca des, sawara doon génné ci seeni gët ta yëngutuwuñu génnéwuñu genn kàddu, weyi yaari muus yi yit ñi ngi doon feeñ taxaw ne jodd. Dañudoon xeex ñoom ñaar ba mu ci ne xawoona daggte maca des ci xeex bii. Ba ma yéemóo nag di xalaat di wax naa: Lan moo waral bëggé gu jéggi dayo gii? Ma gis seen digénté lu ñàkk solo: janax ju dee moo nekkoon seen digénté. Amaana yaari muus yi jot ci méddum janax jii moo leen

taxoona sóobu ci xeex bii. Amaana méddum janax ju ndaw ju nekkoon seen digénté mooy sababub lor ak yàqq gi mune ci ñoom ñaar doon jéema fexe ca ma ca des!

Xewxew bii de day wone bind yu mag ak mujj gu ñaaw gi ñuy nattoo kiy aajowoo medd mu xasaw. Ci wàll gii nag ñiy sàkku àddina dañoo taamu ñàkk àllaaxira ngir seeni xemmeemtéef yu ñàkk solo. Aka bari ñu sàggan ñoñ xatnañu ta sonn ci daw gi ñuy daw di sàkku kiliftéef ak wàccuwaay yoy dañuy deñi aki xemmeemtéef aki bannex yuy jeexi yoy ca dëggdëgg médd mu xasaw lañu! Ta ñii dañudoon foog ne bir yii yuy sax lañu yu dul deñ. Li lal farlu kgir am lii di jeexi nag mooy juum gu jaam bi di juum ci fi muy jëmélé yittéem. Ci lii la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ
أَلَمْ يَرَأَهُ اسْتَعْنَىٰ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ

«Mukk! Nit kay day bew bu woomalee rekk. Fa sa Boroom rekk nag la dellu ga di ame» (laayay 6^{eed} ak 8^{eed} ci saaru Al- 'alaq).

Nit ku mu mana doon ku doyadi doyadig maanaa xolam day férféri ci bëggé ak xér ci sàkku njariñi àddina, ta bu amee dara daldi lab cig càggante. Bu amul dara yit jaaxle ak nēxnēx xoj ko.

Yittéwóo ak xalaat alal ak wàccuwaay ak wērség lu èpp daal day soppo xol bi def ko jaamub àddina bu ko dëggél. Leeral gi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewél ak mucc di leerale mbir mii aka màgg! Fi muy waxe naa:

«Ku def yitté yi jenn yitté muy yittéy àllaaxira Yàlla dana ko fegal jaaxleg àddinaam. Ku yittéy biri àddina xëccóo nag Yàlla dufaale ci wan xur lay alkoo» (Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Naka nóonu yit àddina bu doxee digénté jaam bi ak Boroomam day yóbbé jaam bi alkug maanaa. Ta lu càggante

gii di genë wéy jaam boobee di soppiku nit ci kaw gi ta fekk ca dëggdëggëm leneen la. Da koy yóbbé yit mubokk ci ñi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ci ñoom ne:

“Jamono dana masa dikk joj nit ñi seen yitté mooy doon seeni biir, seen ngor di seen am am, seen qibla di seeni soxna, seen diiné di seeni dërëm ak seeni diinaar. Ñooña ñooy ñi yées ci nit ñi, amuñu ab cér fa Yàlla” (‘Alī al- Muttaqī, kanz al- hadīth). Kon Yaw Yàlla, yàlla nanga nu sàmm nun ñépp.

Ci beneen àddiis yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax saabaam yi ne:

“Maangi giñ ci Yàlla ne du ag ñàkk laa leen di ragalal, waaye li ma leendi ragalal mooy ñu jox leen àddina nañu ko joxewoon ña leen jiiuwóon, bu ko defee ngeen xëccóo ko na ñu ko xëccóowoon ñoom mu dox seen digënté yéen ak Yàlla na mu doxewoon seen digënté ñoom ak Yàlla” (Al- Bukhārī, buntub Ar- riqāq).

Lii nag moo tax ñuwaru moytoo jox àddina jii di jeexi yitté ju ëpp ji mu yayoo ta moytu cee wékk xol lu jéggi dayo. Àddina kat ag toqq la ci moomeelug Yàlla Miy Boroom bindéef yi. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wonena lóolu ci àddiisam dàldi wax ne: **“Maangi giñ ci Yàlla ne àddina doonul ci àllaaxira ludul lu mel ne li kenn ci yéen di sëpp baaraamam bii** –mujoxoñe baaraamu sànnikaay ba- **ci géej; naxool lu ko cay toppe”** (Muslim, buntub Al- jannah).

Sama Boroom mingi wax yit naa:

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Dundug àddina gii doonul ludul ag neen akum po. Kër gu mujj ga nag mooy dund gi dëggdëgg. Cëy bu ñuxamoon!” (laayay 64^{ed} ci saaru Al- ‘ankabût).

Àddina kat du mbir mu am solo ci xoli ñi xam dëgg gii. Ta genn jublug ñii mooy ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Dara nag gënuta rafet wayi Yuunus Amra yooyee ba muy waxe naa:

*Du ne ag nekk moo may neex di ma texeel.
 Du ne yit ag ñàkka nekk moo may naqqari di ma texeedil.
 Sag cofeel rekk laay wéttlikóo di ko muñé.
 Man damaa am soxla ci Yaw, damaa am aajo ci Yaw.*

Li am moodi ne bânneexi àddina aki alalam akub taaram –yii di réerël ñu bari ci jaam ñi tay nax aka wor gëti ñi sàggan-àgguñu fenn woroom xol yu mucç yi. Wàlliyyu yi kat ak ñu gëm ñu baax ñi dañuy teg ngërëmul Yàlla ci seen kanam fu ñutoll, ta ñu wàcc yoonam wi lu mu néew néew. Ñii nag ñu ne jàrr lañuy doon jamono june ci kanam xoyxoyi àddina yi aki naxam. *Yahyâ ibn Mu’âd* yàlla na leen Yàlla gërëm mingi wax naa:

“Ki xam day teg àllaaxira ci ndayjooram, teg àddina ci càmmooñam, wëlbëti xolam jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ta duyittéwóo leneen ludul Yàlla Mu tedd mi ta màgg”.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* -yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax naa: “Àddina mooy fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Àddina kon du nga doon boroom alal aki soxna aki doom ak am am, waaye àddina mooy nga woru fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg”.

Lóolu li muy firi moodi ne doylu du bàyyi alal ak nguur ak koom, waaye li war mooy moytu ci xol bindéef ak yitté yépp yiy fàtteloo jaam bi Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg.

Bëgg kiliftéef nag ak sàkku nguur bokknañu ci yi gënë mana fàtteloo nit ki Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Taarixu àddina yit dafa feese tooñkat yu toggoo tooñ yu bari ngir seenug xér ak seenug bëggé ci nguur ak seenug sàkku kiliftéef. Waaye yit amna ci taarixu Lismaam ay kilifa yuy royukaay yu wékk seeni xol ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta bannexu nguur yilifu léen.

Ta saa bu ko mbir mi laajaa dañudaa nangoo ñàkk ci seen coobare la ñu amoon ci kàttan ak kiliftéef ngir bëggé defar. Amna nag ñatt ci ñoom ñuraññiku ci doon misaal ak royukaay ci boole jullit ñi, ta báyinañu seen ginaaw ngën ji pàttliku ci ngénéel ak yiw.

Ki ci njëkk mooy: sunu sang Asan yàlla na ko Yàlla gërëm miy sëtub sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dollu xéewël ak mucc. Asan yàlla na ko Yàlla gërëm dafa báyii xilaafa gi ginaaw juróom mbenni weer ngir réewum Lismaam bennoo, mubáyíee ko *Mu'âwiyah* –ci coobareem- ngir fegal jullit ñi luy jur wuute ak ñaayoo ci yoriinu réew mi, ngir yit dakkal tuuru gi dereti jullit ñi doon tuuru.

Ñaareel bi mooy: Idriis Bitliisii mi boolewoon penku bi ci nguurug Usmaaniyoona gi ta defe ko ci mbëggéel gu rëy ta jëfëndikóowul lenn ngànaay.

Ñatteel bi nnag mooy: *Barbârûs Khayr ad- dîn Bâshâ*. Moo yilifóon Alséeri ak béréb yu bari yu dend ak moom, waaye ngir bennoo ak booloo dafa nangu réew ma muyilifóon wëlbëtiku doon as réew su topp réewum Usmaaniyoona, ta munekk moom ab ligéeykat ci réew mu mag mii gënëel ko mujiité réewëm moomee.

Batayit Sulaymaan dada boole boppam ci ñu ñàkk ñi ngir génné ci xolam bëgg alal ak nguur ak kiliftéef. Bu masaa jóg ci suba gi dadaa dem ca ña ñàkk, di toogak ñoom ci woyof gu rëy, daa wax naa: **“Ku ñàkk ku yell ci ñi ñàkk”**.

Tënk bi moodi ne: ligéey ngir baña soxlaal kenn nit ci àddina ak fàggu alal ak nguur ci lu liw lu dagan du sikk. Safaan bi sax moo am: ab cér la ni mu dikké ci àddiis bu tedd biy wax naa:

“Giiñnaa ne kenn ci yéen jël ag buumëm, taxani, yanu sayu matt, ëndi ko jaay ko, Yàlla sàmmale ko ci ngoram moo gën ci moom mu laaj nit ñi, moo xam ñujox ko walla ñugàntu ko” (Al-Bukhâri, buntub Az- zakât)

Ndaxte jullit bi am kàttan ta woomal dana joxe lu gënë bari, dana taxawu nit ñu gënë bari, dana gënë gaaw ci dimblée yit. Li ci juddóo nag mooy sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ci moom ne:

«Ki gën ci nit ñi mooy ki leen ëppël njariñ nit ñi» (As- Suyúti, Al- jâmi’ as- saghîr, xaajub 2^{ced}, xëtu 8^{ced}).

Ki juum nag du kiy wut ab cérëm ci àddina, waaye mooy ki ko moomale xolam di sàggane wari garam yu diiné ak yu xol dàldi mujj doon ku ñutěj ci kasob àddina ngir ag xérëm akug bëggéem. Warnanoo xam ne yit alal wàllam mooy ngisé ak ndab waaye du xol.

Ci anam gii nag warnanoo sàmmoonte ci mbir moomee ak nattuwaayu Yónént bi biy wax ne:

«Dëddul àddina kon Yàlla dana la bëgg, ta nga dëddu li ci yoxoy nit ñi kon danañu la bëgg» (Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Kon Yaw Yàlla, Yaw sunu Boroom, maangi lay ñaan Nga boole nu ci ñi La bëgg, ta def nit ñi ñubëgg leen, ta Nga wërsëgëlé nu doylug Yónént bi gooy soreele ci sunuy xol ludul Yaw, ta Nga jagleel xol yooyee Sa ngërëm ak Sa cofeel ak Sa ndigël ak topp La. Aamiin...

Jikkóy yaxantu

الكاسب حبيبي الله
تقديري مستغفره ١٤٤١

Kiy fàggu mooy soppeb Yàlla

Nun dañu noo gáll nufàggu alal ci yoon yu dagan dugël ko yit ci yoon yu dagan. Yaxantukat bi ràññee nag tay sellal mooy kiy sax ci yaxantub àddina ta baña sàggane yaxantu bi ko gënë mag ta mooy dundël àllaaxira ndaxte moom yaxantu bu dul lamb la ta dutàqqalikook yoonu Yàlla wiy texe gu sax gi.

JIKKÓY YAXANTU

Bis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa romb jalub tàndarma dàldi cay dugël loxoom waaraamam yi tooy.

Mudàldi ne: *«Lii lan la, yaw boroom tàndarma ji?»*

Mune: Taw bi moo ko tooyal, yaw Yónént bi!

Mune: *“Lu tee nga féetëlé ko kaw ba nit ñi di ko gis? Ku naxe bokkul ci man”* (Muslim, buntub Al- imân).

Tërëliinu koom ci Lislam wi àddiis bu tedd bii di leeral dafa teg laltaayu yaxantu ci ligéeyël nit ki ak mbooloo mi ci dëgggu ak wóor. Yëngutub yaxantu ta mooy tuxu gi alal di tuxu jógé ci ki ko moomoon dem ci keneen ta mulaaj ligéey ngir meñnil cosaan li ligéey bob –ci li ci ëpp- ay lor man na cee juddóo, yëngutu bu dagan la ci yoon wiy yokk alal ji, ba sax deef ciy soññ ki koy def. Ta bu nutëkkélée ni Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc xamlee mbir mii ci làmmiñam wu tedd wi ba wax ne: *“Bu ñuxaajoon wërsëg fukki xaaj juróom ñeent yi ñi ngi ci yaxantu”* kon dananu xam ci lu yomb dayob soññee bii.

Ci geneen wàll yit, jaar ci juróomi ponki Lislam yi ta ñooy aj ak asaka ñi gëm ta woomal ñoo ko jagoo. Lóolu nag ab junj la ngir soññ ki gëm ci munekk ku woomal ta jaar ko ci yoon yu dagan. ak àtte boobee dikk ci àddiis bu tedd biy wax naa:

9. Yërël As- Suyúti, Al- jami' as- saghîr, xaaj bu njëkk bi, xëtu 113.

«Loxo bi féeťé kaw moo gën loxo biféťé suuf» (Al- Bukhârî, buntub Az- zakât).

Lóolu nag teewul nuwara baña fátte ci yaxantu miy yoon wi ëpp solo ngir fàggu alal ak koom koom àddiis bu tedd boobee di wax naa:

«Xeet wune de amna ab nattu, ta nattub samaw xeet mooy alal» (Ibn Hanbal, xaajub 4^{ced}, xëtu 16^{ced}).

Ndaxte xér ci fàggu alal bokkna ci gállankoor yi gënë raglu yiy néewël doole bakkan. Ta képp ku xér ku bëggé day nuru ab gutt walla ndab lu fees ta dutëju mukk. Bi mbir mi demee nii nag boo jógée ngir sotti ndoxum dex yi ci lenn ndab ndax ndab loolee man naa jël lu ëpp li ci xaj?

Batayit ki bëggé day nuru ab and walla ab furne bob loo ci def def keriñ ak matt dusuur ta dufay mukk, waaye kay safaan bi mooy am: tangoor wa ak tàkktàkk la dañuy yokk. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wonena loola dàldi ne:

«Bu doomu Aadama amoon yaari xuri alal kon mubëgg yatteeł. Biirub doomu Aadama daal ludul suuf du ko fees Yàlla nag dana nangu tuubug ku tuub» (Al- Bukhârî, buntub Ar- riqâq; ak Muslim, buntub Az- zakât).

Xér gu tar gii nag moo waral pexe yi doomu Aadama di def ci yaxantu amuñu dayo, ba tax xeet yu bari daanu.

Batayit àddina sii dafa feese ñu bari ñu sóobu ci càggante ñu dul jëfëndikóo xel. Naka nóonu yit jamono duñàkk ay siifkat yuy muucu àqqi ñi ñàkk ak ñi nekk ci tiis ak jirim yi ak jigéen ñi ñàkk seeni boroom kër ak ñi aajowoo ndimbël ngir bëggé am alal ju dul jeex, baña sàmmoonteeke seeni àqq ci di joxe alal aka gënné asaka aka def xeeti jëf yu baax yu wuute yi.

Diiné kat du mooy woote ngir xéccël texe ak noflaay yaram wi nga xamne ab yan bu diis la ci ruu gi. Waaye kay safaan bi la: diiné woote la ngir ruug nit ki yilif yaramam ak bânneexam.

Yaxantu nag bu ab diir jàllee rek dafa wara laab sunuy bëggbëgg ak sunuy bânneex ngir nubaña pert àddina ak àllaaxira bu jéggée dayo. Di seet ab yaxantukat nag ci mbooloo mu feese ñu bëggé ta xér tay nangu ger lu jafe lay doon.

Ngir nag nit ñi di jàngé ci xewxew yi ba bis pénc, Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamalna nu ci Alquraan ju tedd ji ne alkug waa Madyana di xee tu sunu sang Shu'ayb la ko waraloon mooy yàqqug jikkóy yaxantu yi yàqqu gu àgg cib dayo. Lóolu moo tax lekk lu araam ak naxe ci yaxantu ak moxañe ñi néew doole doon ag tooñ ak bàkkaar bu diis lool ba àgg sax ci waral alkug aw xeet. Lii moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moytuloo nu ci àddiisam bu tedd bi dàldi wax ne:

«Jaamub alal ku texeedi la. Bees ko joxee mubég, bees ko joxul dubég» (Al- Bukhâri, buntub Ar- riqâq; ak Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Dafa am ku masa tagg jenn waay ci kanam sunu sang Omar yàlla na ko Yàlla gërëm, Omar laaj ko yatti laaj, dàldine ko:

Ndax dëkknga ak moom? Mune: Déedéet.

Ndax àndnga ak moom tukki? Mune: Déedéet.

Ndax jëflénténga ak moom ci diinaar ak dërëm? Mune: Déedéet.

Omar ne: Damaa jort ne danga koo gis rekk muy yëngël boppam buy jàng Alquraan.

Waa ja tont ko ne: waawaaw, Omar, nóonu la kay.

Omar ne: Kon nag bu ko tagg, ndaxte sellal du luy wékké ci loosu jaam bi.

Nattuwaay bi sunu sang Omar ibnul Xáttaab jox fii waa ji de mingi sukkëndiku ci baña woru ci liy feeñ tay xool jëfi nit ki aki jokkoom ak nit ñi. Ta ab junj la ci wóorëdig tagge gu bàyyiwul xel taxawaayu nit ki bu njariñ teewee.

Nii nu ko gise nag yaxantu day feeñal ci bitti dundug biir gu nit ki, maanaam dundug biir gu nit ki nu mumel rekk la ab yaxantoom di mel.

Ci Lislam nag day war ci yaxantukat bi buy jënd dara mubañ koo wàññi ta tay ko, buy jaay dara yit waruta jëfëndikóo baat yoy day wonee lëf la ci nu gënë kawé namu toll. Waruta weesu yit njëg yi ñuy baaxoo jaaye ngir rek ñàkk pexeg kiy jënd. Waruta lëntël ci njaay mi yit. Waruta naxe ci buy peese yit walla muy natt, waruta jaay lu ñuy tere yit walla muy jëfëndikóo ribaa. Waruta jaay walla muy jënd yëf yu araam yiy jurël lor mbooloo mi.

Dara gënuta rafet tërëliini yaxantu yi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tërël ci àddisam bu tedd bi ba muwaxee ne:

“Yéen mboolem yaxantukat yi!” Ñudàldi wuyu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi yuqamtiku di ko xool di ko déglu, mudàldine: **“Yaxantukat yi de bu ñuy dekki bis pénc ay kàccoor lañuy doon kudul ku ragal Yàlla ta baax ta dëggu”**
(At- Tirmidî, buntub Al- buyû’).

Ak **“Giiñ day lambal am njaay di màbb bàrkeem”** (Al- Bukhârî, buntub Al- buyû’).

Maanaam wareesna xamal jaaykat bi xamul qiimab li muy jaay. Ndax lëntël mooy sukkëndiku ci ñàkka xam ak càggante gog

jaaykat bi. Ñi nga xamne nag seenug jublu mooy am ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta ragal Ko fees seeni xol, ñoom dañuy am lool ag yëg akug settantal ci mbir mii. Ilimaan ju màgg jii di Abóo Aniifata dafa masa laaj jigéen juy jaay ndimë njëgu ndimë lu mubëggóona jënd, jigéen ja ne ko: Téeméeri dërëm la, yaw ilimaan. Mune ko: Déedéet, njëgëm warnaa ëpp lóolu. Jigéen ja yokk beneen téeméer ta ànd ca ak yéemu, ta batay ilimaan nanguwul. Jigéen ja dolliwaat beneen téeméer ak beneen téeméer.

Ba ilimaan Abóo Aniifata waxee nag ne: “Déedéet, yaw jaamu Yàlla bi, jarna lu ëpp ñeenti téeméeri dërëm” Jigéen ja manutóona tÿyé boppam, dàldine ko: “Xanaa danga may ñaawal ilimaan?”

Booba nag la Abóo Aniifata woo kenn ci ñi xam ligéey bii ngir muxamal jigéen ja dëggdëggi njëgul li mu yor. Waa ja ñëw qayma njëgul ndimë la ci juróomi téeméeri dërëm. Booba nag la ko Abóo Aniifata jëndé ci njëg gii.

Li waral lóolu nag moodi ne dafa xamoon ne sori dëgg ak nëbb ëyib ak ñàkka mat gi ci njaay mi ak baña xér ci yamale ci natt ak peese –dafa xamoon ne yii dañuy jurël nit ki lu metti lool ta naqqari lool.

Ña nekkoon ca jamonoy Usmaaniyoona ya nag yaroowoon nañu jikkó yii. Ci nii nag lañu manewoona fàggul nit ñi texe ak dal ba àggoon ci jaaxal yéefër yi waar leen. Xewxew bii ñaari làbbe dundóon nag ginaaw ba buur biy *Al- fâtih* ubbée Istambóol yilif ko, ba ñuy wër ñoom ñaar di fuglu yaxantukat yoy Usmaaniyoona ya –xewxew bii mooy misaal mi gënë rafet miy wone nekkiin woowe. Ñaari làbbe ya dañoo jógóon suba teel dem ci jaaykatub lujum bëggë jënd. Jaaykatu lujum ba ne leen: Man kat soqqikunaa, kon dem leen ci kii ma dendal, moom

soqqikoogul. Ñudàldi dem ci beneen jaaykatu lujum, muwax leen jenn wax ji: Soqqikunaa, kon demleen ci kii ma dendal ta soqqikoogul. Ñaari làbbe ya dem ca beneen jaaykatu lujum, muwaxaat leen jenn wax ji. Ñumujj dellu ca ka ñu njëkkóona dem dàldi jëndé ca moom.

Ci nii nag la sunu maam yi bokkoon ca Usmaaniyoona ya yaroowoon ta màggewoon ci jikkó yuy def nit ki muy ku tabee nii bëggé moroomam nii. Jikkó yii nag nga xamne ñooy jikkóy Lislàam ñoodaa waral kune daan xalaat moroom ja. Lii yit moo tax naxe doon tooñ gu rëy ci jullit bune ba àgg cib dayo, ndax jullit dufen dunaxe. Naxu nag ak gàtt xel màndargam yembadi la, ta lóolu yellul ci benn jullit. Yónént yi kat ñoom ñiy gindi nit ñi dañoo jikkówoowoon dëgggu ak ñaw. Jullit biy roy ci ñoom ci mbir mii yit warnaa doon boroom xol bu amug teewlu. Lii moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg bàyyiloo nu xel ci naxantekat yi bañ noo nax, dàldi wax ne:

“Buleen jox ñi seeni xel matul seen alal yi leen Yàlla sàmmloo, ta nangeen leen ci dundël, wodd leen ci, ta wax leen wax ju rafet” (laayay 5^{ed} ci saaru An- nisà).

Bu dee ñiy naxante nag Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc fàttlina leen ci àddiisam bu tedd bii ta muàndak tèkku, mudàldi wax ne:

“Ñatt Yàlla du waxak ñoom bis pénc, du leen xol, du leen laabal, ta dañuy dajeek mbugël mu metti”. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy jàng yatti yoon. *Abû Darr* yàlla na ko Yàlla gërëm wax ne: Pertnañu ta ñàkk. Ñan lañu, yaw Yónént bi? Mune: ***“Kiy guddël mbubbëm ak ab rambaaj ak kiy bëggë jaral am njaayam bay giin ludul dëgg”*** (Muslim, buntub *Al-îmân*).

Ci geneen wall yit, ñiy denc seenum njaay ngir jaaye ko njëgu kawe ci lu jaaduwwul ñu ñunjàññi lañu ci tërëliinu Lislàam wu koom koom.

Ñooñu yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaan na leen Yàlla ci àddiisam bu tedd bi dàldi ne:

“Kiy gene am njaayam Yàlla dana ko wërsëgël, kiy denc am njaayam nag ngir jafeel ko Yàlla dana ko rëbb” (Ibn Mâjah, buntub At- tijârât).

Lislàam kat day leeral tërëliin yiy taawu yaxantu ci ni ñuy tonowoo ak ni ñuy jëfëndikoo xaaalis. Lii moo tax Yàlla araamal jëflënté yi dul àndak xol bu tàlli ak jubóo digënté ñaari wàll yi, mudàldi wax ci tééréem bu tedd bi ne:

“Yéen ñi gëm, buleen lekk seeni alal seen digënté ciy caaxaan, ludul muy yaxantu bu ame ci seenug déggóo, ta buleen ray seen bopp. Yàlla kat Ku am yërmëndé ci yéeen la” (laayay 29 ci saaru An- nisâ).

Baatub «**ta buleen ray seen bopp**» nag amna maanaa muam solo ta nëbbu, danuy moytuloo yit nuwon ginaaw dundug ruu ak bokk ci waa sawara. Ci geneen wàll yit, day bàyyiloo xel ne ab xaaj ci booleente yi ak tooñ yi mingi lal ci xér ak lekk alal ci ludul yoon.

Ngir fegu ci yii di alage nag danoo wara sax ci tërëliin yiy tënk yaxantu yi Lislàam tërël ta leeral ko, rawatina moytu ribaa, ta mooy li ëpp solo ci mbir mii.

Ribaa nag mooy yokk alal gu dul juddóo ci jenn jëf, ta yit day tax ki am di gënë am ki aajowoo di gënë aajowoo.

Amna nag àddiis bu raglu lool bu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ci mbirum ribaa, ba muwaxee ca waxtaanu tàggtoo wa ngir araamal xeeti ribaa yépp ne:

“Damane bépp ribaa bu bokk ci ribaab jamonoy réer ga tegnañu ko ci suuf. Yéena moom seen cosaani alal, dungeen tooñ deesu leen tooñ» (Abú Dâwûd, buntub Al- buyû’).

Niki nga xamene laaya yu tedd yi ñingi ëmb tēkku gu Yàlla di tēkku ñiy lekk ribaa bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxee ci tééréem bu tedd bi ne:

“Ñiy lekk ribaa duñu jógé nudul ni ki saytaane sadd di jógé. Li waral lóolu moodi ne ñoom dañu ne jaay kat mook ribaa rekka yam, ta Yàlla daganal jaay araamal ribaa. Ku waaraate gu jógé ci Boroomam agsi ci moom nag mubàyyi deefna ko jéggël la jiitu mbirēm dellu ci Yàlla. Ku ca dellu nag ñooña ñooy waa sawara, ta dañu fay sax. Yàlla day màbb ribaa di yokk sarax yi. Ta Yàlla bëggul bépp weddikat buy bàkkaarkat” (laayay 275^{ee} ak 276^{ee} ci saaru Al- baqarah).

Dara nag gënuta tar gënë raglu tēkku googee ca laaya ju tedd joojee di leeral ne ribaa dana waral noteelug Yàlla bi Yàlla di waxe naa:

“Yéen ñi gëm, ragal leen Yàlla ta bàyyi li des ci ribaa bi bu fekkee ñu gëm ngeen. Bu ngeen ko deful nag nangeen séentu xareb Yàlla akub Yónéntam, bu ngeen tuubée nag yéena moom seen cosaani alal, dungeen tooñ deesu leen tooñ» (laayay 278^{ee} ak 279^{ee} ci saaru Al- baqarah).

Kan ci bindéef yi mooy xeexak Aji bind ji Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mi gënë tedd ci bindéef yi ba noppi di ci am ndam?

Ta ku gëm ku jëfëndikóo ribaa day ñàkk alalam di néewël doole ngëmëm. Kàccoor bi nag moom alalam day yokk, ndax ba mujaaree ci yoon wu jubul dafa gënë yayoo mbugël. Maanaam yoon wii day tax muam lu ëpp ci àddina. Ñu mel ne ñii nag dañu leen di muñël ba waxtuw mbugël mi ñumanuta daw agsi. Li waral lóolu moodi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg day muñélé waaye du fáttee. Warnan di bàyyi xel bu baax yit tèkkub Yàlla boobee ca laaya ju tedd ja, ndax saafaanu bàyyi xel googee njuumte lu rëy lay doon.

Jàbir yàlla na ko Yàlla gërëm mingi wax ne: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc rëbbna kiy lekk ribaa ak ki ko koy jox ak ki koy bindël ak ñi koy seereel muwax ne: “**Ñoom ñoo yam**” (*Muslim, buntub Al- musâqât*).

Dara gënuta rafet nag taxawayu Abóo Aniifata ilimaan ju mag joojee nga xamne nanguwutóona kerlu sax ci garabug ku ko ameeloon bor dàldi wax ne lóolu day nuru ribaa.

Amna nag ay jàngle aki sabab yu bari yuy feddli tereg ribaa. Li ci jiitu nag moodi ne moom ribaa day ag yokku gu jógéwul ci ligéey, tay waral yit yokkuteg njëg yi, di néewël doole jikkó yiy ràññale nit yi melne dimbleente ak jàpplante ak mbëggéel ak yërmëndé ak ñeewant, tay jeqqi ag bopp sa bopp, tay xamb xér ak bëggé ci sàkku alal ak baat.

Lislaam mi araamal ribaa ngir sabab yii yépp nag dafa soñnee ci leble ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg, dafa wone yit ne leble doonte dafa néew moo ëpp ngénéel sarxe. Lii lépp nag teewul ligéeylukat yu tedd yi ak yaxantukat yu dëggu yi ak ñu wóor ñi doon ñu néew ab lim. Xayna sax lóolu moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc xamal yaxantukat yu wóor yu dëggu yi pay gu rëy gi leen di xaar, mudàldi wax ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Yaxantukat bi dëggu ta wóor Yónént yi ak ñi dëggu ak ñi daanu ci xare ci yoonu Yàlla lay nekkal” (At- Tirmidî, buntub Al- buyû; ak Ibn Mâjah, buntub At- tijârah).

Ilimaan Abóo Aniiyata dafa doonoon ku woomal di boroom alal ju bari, ta daan yëngu ci yaxantu. Waaye xamxam bi mudefoon yittéem dafa taxoon muam ku mudénkóon yaxantoom ba. Dadaan luñutul boppam nag ligéeyub kii mu dénkóon yaxantoom bi ngir mubaña génn li dagan. Dafa taroon ci mbir mii lool nag, ba sax masnaa yónni *Hafs ibn Abd ar- Rahmân* ngir mujaayal ko ndimë, dàldi ne ko: “*Hafs*, ndimë lii kat amna sikk sàngam ak sikk sàngam; Kon kuy jënd nanga ko xamal sikk yii ta nga jaaye ndimë li njëg gu yomb”.

Hafs dàldi jaaye ndimë la ca njëg ga ko Abóo Aniiyata waxoon, waaye nag fàttewoon naa leeral sikk ya ca nekkoon na ko ko Abóo Aniiyata digëléwoon. Ba ilimaan Abóo Aniiyata xamee mbir mii mune *Hafs*: Ndax xamnga ki jënd ndimë li? Ba ko *Hafs* nee xamu ko, Abóo Aniiyata dafa séddélé xalis ba way ñàkk ya, ndaxte dadoon ténku ci nattuywaayi ragal Yàlla ci wàllug li dagan ak li araam, nattuywaay yooyee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc leeralaloon *‘Amr ibn al- ‘As* ba mune ko: “**Alal ju baax ju waa ju baax moom aka baax!**” (*Ahmad, Al- musnad, xaajub 4^{ed}, xëtu 197^{ed}*)

Ndaxte sàmmoontek li dagan ak li araam bokkna ci yi manuta ñàkk yi gënë war ci wàllug laabal alal jiy ndénkaan ci àddina di li ñuy laaj nit ki àllaaxira.

Ndemsii Yàlla si sama way jur Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam- nettlina ci solos lekk lu lew akug bärkeelam ci yaxantu wuuteek lu araam, dàldi ne:

“Damaa amoon dëkkëndóo bu cosaanoo Armeni, ta mumujj doon jullit ci mbaaxug Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bis nag malaaj ko sababu duggëm ci Lismaam mune: Li ma taxa dugg ci Lismaam mooy jikkóy yaxantu yu rafet yu ustaas *Rabî*’ ma madendaloon tool ca Ajii Baadem. Ustaas *Rabî*’ dadaan jaay meew ngir am lu mu dundé. Genn ngoon nag muñew fi man ne ma: Jëlél, meew mii yaa ko moom. Mane ko: Nu lóolu deme? Man sàkkuwuma meew! Jëmm ju néew kàttan ju amug yëg joojee dàldi ne: Damaa gis wenn nag wu dugg ci sa tóokóor bi doon fa for, kon meew mii yaa ko moom. Ta yit lu weesu lóolu danaa lay yót meew ba ñax mi nag woowee lekkoon ci sa tóokóor bi di jeex. Waa ji cosaanoo Armeni yokk ci ne: Mane ko: Yaw sama dëkkëndóo bi xanaa dangay caaxaan? Baalnaa la ñax mi nag wi lekk. Waaye ustaas *Rabî*’ sama dëkkëndóob jullit bi dane: Déedéet, lóolu duam mukk. Meew moomee sa àqq la. Musax di ma yót meew ba ñax ma nag wa lekkoon jeex ciw yaramam. Ci nii nag la jikkó jii joj nit ku bårkeel kookee jeexiitale ci man ba àgg cib dayo, dindi ci samay gët kiiraayi càggante, jantub gindiku fenk ci sama biir, mawax ci sama xel ne: Diinéy nit ku am jikkó yu kawé yu mel ne jikkó yooyee mooy tigi diiné ji gën ta gënë kawé. Ta sikki sàkka amul ci genn anam ci dëggug diiné jiy yar nit ñu sell ñu ragal Yàlla ñuy sàmm àqq yi melne waa jii. Booba nag laa tudd baatub seede bi doonub jullit”. Dara gënuta naqqari nag dundug ñi sàggan ñi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc melal ci àddisam bu tedd bi ba mune:

“Nit ñi danañu àgg ci jamono joj nit ki dufaale fi muy jélé ndax lu dagan la walla lu araam» (Al- Bukhâri, buntub Al- buyû’).

Li am nag moodi ne mbugël yiy juddóo ci xëtt tērēliin yi diiné tērēl ci moytu lekk alal ju araam du yam ci ki def bākkaar bii bu àllaaxiraa rekk, waaye balaa biy juddóo ci mbir mii day

ëmbaale yit ci àddina sèt ya seen yoon nekkul ci fàggu alal ju araam jii.

Li ci ëpp nag naqqarig jëf jii duame àllaaxira rekk, waaye day feeñ ci àddina yit. Amna léebu wu naa: “Maam dana lekk reseñ mu wuum sèt ba”.

Amna nag dëgg gog moodi ne ñi ëpp ci ñi donn seen am am ci alal ju araam manuñoó sóobu yoonu njub, ndax dafa am mbóot munekk ci alal ta moodi ne day deme ci jëmme yoon wi mudikké; ba taxna bu alal dikkée ci yoon wu araam dono yi dañu koy dugël ci yoon yu bon.

Ci anam gii nag alal ju mumana doon day nuróok jaan; ni ki nga xame ne jaan day dugg ci jëmme pax mi mugénnéwoon, fi ñuy dugël alal yit day lëkkélóo ak anam gi ñu ko fàggoo ame ko ni.

Dara gënuta màgg nag ñaan Yàlla gi sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaanoon Yàlla kàccoor ya ak yéefër ya, ñaan googee nga xamne la ko waral mooy alal jeef jëfëndikóowul ci yoonu ngëm ak ragal Yàlla! Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi nettli waxi Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc naa:

«Musaa wax ne: Yaw sunu Boroom, Yaw kat joxnga Firawna akum mbooloom taarub àddina aki alal ba ñu réerélé jémé fudul Saw yoon; Yaw sunu Boroom, yàlla nanga muur seeni alal ta yeew seeni xol ba ñu dëgër bu ko defee dañu gëm li feek gisuñu mbugël mu metti mi» (laayay 88^{seel} ci saaru Yünus).

Kenn gënuta yéemé nit ñiy bañ yaxantu bu dëgg bi ngir laye ne kon dañu mana tonowu. Ñooñu daal dañuy wax waxi neen ngir càggante, di baña gis dëgg, di weddi tërëliinu wërsëg wow Yàlla wi. Xalaatub ñii bu dëng bi nag li koy tegtale mooy la xewoon.

Ci ne Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm mi joxewoon alalam ay yoon ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, moom mi joxe alalam jépp, ta bàyyiwul yaxantu bu dëggu bi lu tollu ne xef ak xippi, kon dafa waroona bokk ci ñi gënë ñàkk ci saaba yi; waaye loola amul. Ndaxte saxna ne Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm dafa sax ba fàww di bokk ci ñi gënóona woomal ci saaba yi ëppóon ci alal. Li mu joxe lépp ci Yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yoon yu bari, teewul yoon wune day delluwaat doon boroom alal ak koom ngir li muam bàrke bu jógé ci Yàlla.

Ci anam gii nag nun dañu noo digël nuy fàggu alal ci yoon yu dagan ta di ko dugël ci yoon yu dagan. Yaxantukat bi xam nag tay sellal mooy kiy sax ci yaxantub àddina ta baña sàggane yaxantu bi ko gënë mag ta moodi dundël àllaaxira, ndax moom yaxantu bu dul lamb la, ta kóoku du wàcc yoonu Yàlla wiy texe giy sax. Laaya ju tedd joojee nag day wone, ci anam gi gënë rafet, dundug ñi mel ne ñooñee, ba tax sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg di wax ci ñoom naa:

رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ
الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

«*Ay gaay yoy yaxantu walla jaay du dox seen digënté ak tudd Yàlla di Ko fàttliku, aka taxawal julli, aka joxe asaka; dañuy ragal bis bob xol yi ak gët yi dañu ciy wëlbëtiku*» (laayay ³⁷ed ci saaru An- nûr).

Ñiy yaxantu ci anam gii daal ñooy ñiy dund mbóotum «*Yaxantu bu dul lamb*» mi ñutudd ci jeneen laaya ju tedd, maanaam ñiy jël seenub cér ci yaxantu bu dëggdëgg bi. Ta Yàlla

Mu tedd mi ta màgg melalna leen ci tééréem bu tedd bi dàldi wax ne:

«Ñiy jàng tééréb Yalla bi, ta ñutaxawal julli, joxe ci li Nu leen wërsëgëlé ci lu nëbbu ak lu feeñ, dañuy yaakaar yaxantu bu dul lamb, ngir Mumatalal leen seeni pay ta dolli leen ci ngënéelam; Moom kat ku mana jéggé la ku mana sant la»
 ((laayay 29^{eel} ak 30^{eel} ci saaru Fâtir).

Kon nag Yaw Yàlla Miy Dëgg, maangi Lay ñaan ngadef nu nuy dund ci mbóotum laaya ju tedd jii, ta may nu ab cér buy tax numana jàng tééréb Yàlla bi ci bëtub xol, mana sujóot cig toroxlu gu nuy yëkkëti di nu yéegé, ta nga def li nuy fàggu muy jógé ci li dagan, ta nga def nu nuy dugël li nga nu xéwëlale ci lu dagan ta baña àndak yàqq, Yaw Boroom bindéef yi.

Yaw sama Boroom yit, maangi Lay ñaan nga def sunu bokk yi –ñi féeté ci yaxantu- ñuy nit ñu baax ci sunu réew yi ak sunu xeet wi, ta ñi gëm di mucc ci seeni làmmiñ ak seeni yoxo di jariñu ci ñoom. Yàlla nanga leen jàppndalal jéf yu baax yiy doon jaaruwaay ngir yërmëndé ak bàrke ci yaari kër yi. Aamiin...

Leble ngir Yàlla ak def alal ci yoonu Yàlla

Bir yii ñu nu dénkaan yi melne alal ak ruu ak yaram duñu sax ba fàww ci sunuy yoxo. Ndax wërna ne bis dananu leen tàggu ñoom ñépp. Ta lépp dana dellu ci boroom nguur gu dëggdëgg gi ta mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Lóolu warnaa tax yit dénkaan yii bokk ci xéewëli àddina yi nu Yàlla xéewëlale ñudef ko fa ñu ko wara def ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ngir nuam pay gu sax.

LEBLE NGIR YÀLLA AK DEF ALAL CI YOONU YÀLLA

Bindéef yii daal yi Yàlla bind ci kàttanam ta taarale leen junniy junniy taar luy jeexi la. Ta fan yi ñuy jaar ci àddina joojee –jay kërug nattu- dañuy laaj xalaat bu fullëwu ak ruu gu amug yëg ak xam gu xóot, ndaxte xéewël yi nuy góob dëggdëggi ñooy kërug dëkk gu sax gi, maanaam ñooy taar yi nu mana toxal jëmé nu ca dund gay saxi. Ci nii nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg mi bëgg jaamam ñi taaroo ag dal ak taar yiy sax leeraale ay yooni yoon ci Alquraan ju tedd ji dayo bi ñujox jëf yu baax yiy sotti ngir gërëmlóo Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak am pay gu màgg ga nekk fa Moom.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg soñneena bu baax ci sarxe ak joxe ñoom ñiy wone jikkó yu kawé yu melne ñeewant ak tab ak rafetal. Ci wàll gii Yàlla Mu tedd mi ta màgg digëlina –ci lu wér-woroom am am yi ci anam gune ak waxtu wune jaamu Yàlla yoy alal yi melne asaka ak tēbēsiki. Bu dimbël yu war yii di farata jàllee yit, amna ay jikkó yu baax yu taqqook yiw ak yëgyëgu ngëm. Leble ngir Yàlla nag jenn la ci jikkó yu rafet yooyee.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de day nangu mboolem xeeti sarxe yi ak joxe yi ci yoonu Yàlla –yi ñuy joxe ngir ngërëmëm lu màgg li- da leen di jàppe yit leble ngir Yàlla bu ñujox jëmmëm ju kawé ji. Ta leble gii Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa digé fay ko ay yooni yoon. Lii moo tax Yàlla wax ci tééréem bu tedd bi ne:

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ

«Kan mooy lebal Yàlla ci njekk, bu ko defee mifulël ko ko ta muam pay gu tedd» (laayay 11^{eel} ci saaru Al- hadid).

Lii nag taxna nuwara farlu ci wàll gii ngir joxey sarax ak texeel ki aajowoo ngir lii doon pàggutéeef ñeel nu ca noo gu mujj ga ngir jàkkaarlook dee mi ñu fiy jëlé bis cig mbetteel.

Warnanoo xam ne yit texe walla texeedi ci àddina jii day lèkkëlóok dogalub Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñi gëm dëggdëgg yit saa bu leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg joxee xéewël ci xéewël yi duñu rëyryëlu walla ñuy bew ci kaw suuf, ta duñu bokk ci ñi sàggan ñi dul def xéewël yi leen Yàlla xéewëlal ci ngërëmam. Ñu gëm ñii nag xamnañu leble ngir Yàlla ta jëfëndikóo ko ci yaari maanaa yoy ñoodi ne:

1- Ñoom dañuy lebal jaam ñiy woroomi aajo.

2- Ñoom dañuy lebal Yàlla Mu tedd mi ta màgg yit ta jaare ko ci joxe alal.

Dëgg la, menn ci maanaay leble ngir Yàlla mooy lebal Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci anam gi ko Alquraan ju tedd ji waxe, ta lii yit mingi sottee ci jox alal woroomi aajo yi ak ligéeyël leen ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralna ne bor bii –ci soñnee ci ak wone ag payam- dafa mel ne bor buñu Ko lebal Moom Mu tedd mi ta màgg, maanaam Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa sàkkul boppam jaamam yi lebal Ko. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ci tééréem bi ne:

«Nangeen di taxawal, julli tay joxe asaka, tay lebal Yàlla ci njekk. Lu ngeen jiiitëlal seen bopp nag ciw yiw dangeen ko fekk fa Yàlla mudoon lu gën ta ëpp ag pay. Nangeen jégglu Yàlla; Yàlla kat Ku mana jéggé la Ku mana yërémé la» (laayay 20^{eel} ci

saaru Al- muzzammil).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag ñeewantna doomi Aadama yi ci defal leen njekk lu amul moroom, ndaxte dafa def jox alal jaamam ñi ngir xemmeem ngërëmëm lu màgg li mumel ne leble ci njekk. Ta leble bor bii nag manuta ñàkka bokk ci def alal ci yoonu Yàlla rekk ci yéené ju sell ju àndulak séentu lenn njariñul boppam ci àddina jii, ju andul yit ak njistal walla déggëtël, ju àndul yit ak séentu ag cant ci kenn.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag leeralna ci tééréem bu tedd bi la sunu sang Àlliyyu ak sunu sang Faatimatu Sahraa defoon ci def alal ciw yoonam, Muwax ne:

«Ta dañuy joxe ñam, ta fekk ñu bëgg ko, ku ñàkk ak jirim ak ku ñujàpp. Nun kat jëmmi Yàlla rekk moo tax nu leen di jox ñam, bëggunu ci yéen ag pay walla ag cant. Nun kat danuy ragal ci sunu Boroom bis bu ñëgg bu sedd lool. Yàlla dàldi leen fegal ayuw bis boobee, dajale leen yit ak naataange ak mbégté»

(laayay 8^{ed} ba 11^{ed} ci saaru Al- insân).

Yii nag ñooy tomb yi aju ci joxe alal ta dikk ci laaya yu tedd yi:

1- Jiitël njariñul ñeneen ñi, ta mooy ki gëm mbokkam gënël ko boppam.

2- Joxe daa wara nekk ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta jubluy àddina yiy jeexi bañ koo waral.

3- Fege joxe tiitaangel bis pénc ak taraayam.

4- Ñi joxe ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci yéené ju sell Yàlla Mu tedd mi ta màgg dana leen nangul ta seeni xarkanam dana leer bis pénc.

5- Li ñusàkku ci ñi gëm mooy ñuy def jëf ju baax ju mel ne jii.

Ci nii nag la leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg di fulélé bor bii ñu Ko lebaloon ay yoon yu bari. Batayit Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi leeral gënëeli bor bi ñu Koy jox muy wax ne:

«Ta Yàlla digéwóon na ak bànnóo israaiila ta génnéewóon nanu ca ñoom fukki njiit ak ñaar. Yàlla wax ne: man de maangi àndak yéen; giiñnaa ne bu ngeen taxawalee julli ta joxe asaka ta gëm sama yónént yi ta jàpple leen ta lebal Yàlla ci njékk, kon danaa leen faral seeni ñaawtéef ta danaa leen tàbbal ay àjjana yu ay dex di daw ci seen ron. Ku weddi ci yéen nag ginaaw lóolu, kon réerna wàcc yoon wu jub wi» (laayay 12^{ed} ci saaru Al- mâidah).

Jëléefta yit ci *Ibn Mas'úd* mune: Ba laaya jii wàccce:

«Kan mooy lebal Yàlla ci njékk, bu ko defee mifulél ko ko»

Abu-d Dahdâh mi bokk ci Lansaar yi dane: Kon Yàlla dafa bëgg nulebal Ko.

Mune: **«Waawaaw, Abu-d Dahdâh»**.

Mune: Won ma sa loxo, yaw Yónént bi. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewél ak mucc dàldi koy jox loxoom. Mune: Man de lebalnaa sama Boroom sama toojóor bi. Ta toojóoram ba juróom mbenni téeméeri garabi tândarma manga ca woon, *Ummu-d Dahdâh* akug njabootam yit nekkoon ca biir. Neena: *Abu-d Dahdâh* dàldi ñëw, woote ne: *Ummu-d Dahdâh!*

Mune: waaw!

Mune: Génnel toojóor bi; lebalnaa ko sama Boroom kat Moom Mu tedd mi ta màgg.

Soxnaam sa dàldi waxn ne: Njaay mi tonowuna, *Abu-d Dahdâh!* Ginaaw ba mudem ca xaleem ya di génné la woon ca seeni gimiñ ak la woon ca seen yoxoy bubb (*Yërel: Al- Qurtubi,*

At- tafsîr, Al- baqarah, laayay 245^{eel}; At- Tabari, At- tafsîr, xaajub 2^{eel}, xëtu 803^{eel}; Al- mustadrak, xaajub 2^{eel}, xëtu 24^{eel}).

Nii nag la mbooloom ñi gëm dundé ci texe ak dal gu sax, sàmm yit seen àddina ak seen àllaaxira ci jamono joj yëgyëg bii àggoon na ca njobbaxtan la. Xewxew boobee nag ab nataal la bu ràññiku ta yéemé tay leeral dëgg googee.

Iliyaa Qadóorii mingi nettli ci mujjug tééréem bi mu taalif ci doxaliinu Àngaltee ci réewi penku yi ci mujjug jamonoy Usmaniyoona yi diwax ne penkub Anaadool, ci mujjug fukkéelu qarnu ak juróom ñeent, bekkoor bu tar bu raglu dafaa amoon. Booba nag la Àngale yi yabal foofee ku leen di rajul ngir xiirtal nit ñi ci fippu ak të seen digëntéek Usmaaniyoona ya ca gox ba bekkoor baa amoon. Dëgg gi jaaxal ka doon raju nag ginaaw bamu gëstóo –ta muleeroon ba fa leer mana yam- ba sax mu ëndi ko ca fa mu ténk la juddóo ca ligéeyam, wax ne:

«Dëgg la, bekkoor amna fii, waaye ab xiif amufi. Ndax kune day topptoo ka ca des, di yittéwóo mbirëm, di ko dimblé. Lii moo tax nag bekkoor bi jurul ab xiif. Lii moo tax yit deesul mana sukkëndiku ci bekkoor bi ba xiirtal nit ñi ci ñu të ci mbooloo mu seen digënté tabaxoo nii».

Sikki sàkka yit amul ci ne tolluwaay bu kawee bii payug àddina la ak bàrke ñeel ñi mana dund ci biir li laaya ju tedd jii ëmb, tay bàyyi xel ñeneen ñi ci di leen jox ci jamonoy tar tar ak xat xat ak ci waxtu yi aajo ak ñàkk di àggé ci tolluwaay bu tar.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ci laaya ju tedd jii, day yee jaamam ñi di leen bàyyiloo xel ñubaña feeñal ag càggante akug néew doole akug laccax ci mbir mii, Mu leen di wax naa:

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَّ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ
رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ

«*Waaw lu waral ngeen di baña joxe ci yoonu Yàlla, ta Yàlla rekk di mujjé asamaan yi ak suuf si. Ku joxe ci yéen lu jiitu ubbig Màkka ta xare duyamak keneen. Nñoña ñoo gënë màgg daraja ña joxe ginaaw ba ta xeex, ñépp nag la Yàlla dig pay ga gënë rafet. Ta Yàlla ku xam lool li ngeen di jëf la*» (laayay 10^{ed} ci saaru Al- hadid).

Lóolu li muy firi moodi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg day sàkku ci jaamam ñi ñuy xañ seen bopp ngir ñeneen ci waxtuy xatxat yi Lislàam ak jullit ñi di dajeel. Ta Yàlla dafa tuddé xañ googee jaamam ñi di xañ seen bopp ngir ñeneen «**Leble ngir Yàlla**» ni ko Alquraan di waxe.

Ci misaal, ba jaami Yàlla yi feeñalee xañ seen bopp ngir ñeneen ca xareb *Jinâq Qal'ah* ak xeex ba ngir moom seen bopp ba mudoon «**Leble ngir Yàlla**», Yàlla Mu tedd mi ta màgg da leena xéewélale ndimbël muwuutu loola.

Warnanoo baña fàtte nag ne bir yii melne alal ak ruu ak yaram –ta ñuy ndénkaan lu ñu nu jox- duñu des ci sunuy yoxo ba fàww. Ndax wóorna ne bis dana ñëw nubàyyi leen fi ñoom ñépp, ta lune dana dellu ci ki moom dëggdëgg ta mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg, tayit bu nudelloowut dénkaan yooyee Yàlla Mu tedd mi ta màgg Mi leen moom dëggdëgg dana jëléwaat lépp ci nun ci waxtu wi nuy tàggu àddina di dellu fa Moom. Waaye nag wuute gu mag amna digénté yaari anam yi.

Ndax ci anam gu njëkk gi bu nuy joxe alal Yàlla Mu tedd mi ta màgg –Miy ki moom màngasiini asamaan yi ak suuf si- day

nangu joxe gii di ko jàppe bor bu ñu Ko lebal Moom Mu tedd mi ta màgg ta da nu koy wotteel ay yoon yu bari.

Ci anam gi ci des nag bu nujoxewul ci li nu Yàlla Mu tedd mi ta màgg jox dunu ñàkk lenn ci li nekk ci sunuy yoxo waaye dananu gàddu bàkkaar alal jii. Lii nag moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di bàyyiloo xel ñiy jeexal seenug dund ci sori joxe ci yoonu Yàlla ci àddiisam bu tedd bi *Mutarrif* nettli jélé ko ci baayam, mune: Damaa dikk ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc fekk muy jàng: *alhâkumu-t takâthur*. Muwax ne:

«Doomu Aadama danaan: sama alal, sama alal. Mune: Yaw doomu Aadama, ndax amnga ci sa alal ludul li nga lekk jeexal ko, walla nga sol ko ràppal ko, walla nga sarxe ko jiiṭel ko?» (*Muslim, buntub Az- zuhd*).

Dara nag gënuta rafet waxi sunu kilifa Jlâl ad- dîn –yàlla neef sellal mbóotëm- ci lii bi muy wax naa: “Bu malaaka miy raye di jël ruug ki woomal ta sàggan di ko yee ci géntug àddina, ki woomal day ree bay ree boppam ngir réccu li musànk ag dundëm ngir alal ju mu moomutóon ca dëggdëgg.

Jéléefna ci Aysatu yàlla na ko Yàlla gërëm *ne dañoo rendiwoon ab gàtt Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ne:*

“Lan moo ci des?» Mune: *Dara desu ci ludul mbagg mi. Mune: «Léppë des ludul mbagg mi»* (*At- Tirmiḍi, buntub Al- qiyâmah*).

Ta li muy firi mooy: sarxenañu ko ba mudes mbagg mi. Mune: Desalna nu ca àllaxira ba mudes mbagg mi.

Ci dëggdëgg nag liy am amu nit ki ci cosaan mooy denc yooli yiw ngir dung giy sax.

Li am yit moodi ne kàttanug sori bëggbëgg yiy jeexi tay yu bannex yiy yàqq yamoog xol ta ag wékkóom ci am ami àddina di ko waral leerug tabe ak bëgg nit ñi rekkay tax mumana nekk.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg tuddna sarxe jagleel ko ko ci biir jaamu Yàlla yi nit ki di réccu waxtu wi muy tàqqalikook àddina ak tolluwaayu ruu bi ki sàggane jaamu Yàlla googee di dund bu waxtaw deem dikkée, mudàldi wax ci tééréem bu tedd bi ne:

«Nangeen joxe ci li Nu leen wërsëgëlé balaa dee di agsi ci kenn ci yéen bu ko defee muy wax naa: sama Boroom tee nga maa muñël ba ci kanam bu ko defee masarxe bokk ci ñu baax ñi» (laayay 10^{esl} ci saaru Al- munâfiqûn).

Lii nag moo tax bëggé ak bëgg àddina di waral nit ki di sori def alal ci yoonu Yàlla tay baña xalaat ne bis dana dikk mubàyyee lépp lu mu moom ku koy wootu. Ta dana doon ku fëyit bu àllaaxiraa, gàddu bàkkaar ak mbugëlum lóolu lépp; ndaxte li ñuy njëkké laaj bisub seet gu mag ga ñuy seet jëf yi bu àllaaxiraa mingi jëm ci alalam fan la ko fàggoo ak fan la ko dugël? Lóolu moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ne:

“Nit ki dujéggi ab jéégó bis pénc liféek laajeefu ko ag dundëm ci lu mu ko jeexale, ak xamxamam lu mu ci def, ak alalam fu mu ko fàggoo ak fu mu ko dugël, ak yaramam ci lu mu ko ràppale” (At- Tirmidî, buntub sifat al- qiyâmah).

Ci nii nag la sunu maam yi xamoon dëgg gii ca gën gaa rafetug anam bokkeewoon ci mbirum joxe ci farlu geef maneefula melal, baaxewoon jamono yit **“tërëliinu waqf”** wu màgg wi.

Ñoom kat dañudaa rawante fu ñu toll ci def lu baax, ta kurél ya daa faj xeeti aajo yu wuute yépp ci wàll gii ñooy kuréli waqf yi. Bu kurél yii jàllee yit **“Xeeri sarax”** ya ñudaa teg ca yenn koñ ya ak wunti jàkkay Istàmbóol yu yàgg ya daanañu tasaaroo ba ku

nekk ci xatxat ak aajo ak ñàkk du desati ca ña daa dëkk ca koñ yooya ak ña daa julli ca jàkka yoo ya, ba yit nit ñooñee dul laaj lenn kenn ngir sàmmu ak kersa daawuñu loru ci seen yëgyëg.

Xeeri sarax yii sax amna wu ci nekkoon fi mbeddum Dogangiler ca Askdaar dajeeek yeneen bedd fa jàkkaarlook fa ñuy topptoo sëy yi, ta xeer woowee yaatoowoon na fanweeri sàntimeetar guddéwoon meetar, waaye nekkatufa leegi.

Xeer yii nag dañudaa seere rawante ciw yiw ak taxawu gi gënë rëy ci waxtu yépp. Booba nit ñi dañudaa bàyyi seen gisëy xaaalis ca pax ma xeer wa nekkoon ca njobbaxtanam, ta loola bu guddi gi lëndëmaa la daa doon ngir ñuam ci joxe gi ngénéel loolee ta mooy: «*Càmmooñam duxam li ndayjooram di joxe*».

Ginaaw bj, ñu baax ñi ñàkk ci waa koñ bi dañudaa ñëw di jël lu tollook seen aajo, ta duñu jël lu weesu seen aajo. Ñi dul laaj nit ñi li ñuy ñàkk ñàkk yit di ñëw ngir jël xaaalis bi bu guddée lool, ta duñu jël ludul lu tollook seen aajo.

Amna sax kenn ci ñiy tukki tukkiy nemmiku ta dëkk Faràs ku bind ci Istàmbóol ci fukkéelu qarnu bi ak juróom ñaar dàldi wax ne: «Fuglunaa diirub ayug bis wenn ci doj yi ñuy tàbbal xaaalis, waaye gisuma kenn ku ñëw ngir jël ca sarax».

Ni mudikké ci nettli bi yit xeeri sarax yi amoon nañu ci yeenti béréb ci Istàmbóol: ci èttub jumaay Koolfam waatóon ci Askdaar, ak Dogangiler ci Askdaar batay, ak Qura Ji Ahmad, ak Quuja Mustafaa Baasaa.

Waaye lu tax maam yu màgg yi daan taxawoo nit ñi nii? Li tax mooy dañoo xamoon ne ñi aajowoo ak ñi ñàkk danañuy am ba fàww ci mbooloo mune ak jamono june.

Lii moo tax nuy wara teg ci sunu kanam tërëliinu Alquraan wuy sax wii:

“Ak ñi ngaxamne seeni alal amna ci àqq ju ñuxam ñeel kiy laaj ak ki ñuxañ” (laayay 24^{eel} ak 25^{eel} ci saaru Al- maàrij).

“Ta seeni alal amna ci àqq ju ñeel kiy laaj ak ki ñuxañ” (laayay 19^{eel} ci saaru Ad- dâriyât).

Warna yit nuy rawante ba faww ci def lu baax liy tàmblee ci xeer sarax yi ba ci waqf yi; ndaxte nun danoo wara aar yëgyëgi ñi aajowoo ta sammu. Warnanoo sàmm sellal yit gi nekkoon ci yoxo ya daa dugg ca xeer sarax ya ngir joxe leeg leeg ak jël yit leeg leeg na mudaa deme démb.

Sunuy xol yit warnañoo soppiku doon xeer sarax, xeer yiw. Ki aajowoo kat warnanu koo jegeel sunu bopp ngir muyëg ne nday ju am yërmëndé moo ko wuuf, ta warna ci nun nuy sujóot sujóotu cant ñeel sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg Kiy wërsëgëlé ci ngënëlam akug mbaaxam.

Warna yit sunu nattuwaayu àddina ak àllaaxira doon waxi sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc:

“Ki gën ci nit ñi mooy ki ci ëppël njariñ nit ñi» (As- Suyûti, Al- jâmi’ as- saghîr, xaajub 2^{eel}, xëtu 8^{eel}).

Xamnañu ci lu wóor dëgg guy sax googee laaya ju tedd ji wone fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Neel: sama Boroom daal day yaatalal wërsëg ku Ko soob ci jaamam ñi da koy yamaleel yit. Ta lu ngeen joxe ci alal Moom da koy wuutal, ta Moom mooy ki gënë mana wërsëgëlé» (laayay 39^{eel} ci saaru saba).

Loola nag la ca juddóo moodi ne moo xam joxe walla jaamu Yàlla yi walla jëflënté yu rafet yi –yooyii di ag leble ci njekk-

danañu mana ame ci biir xéewël yi nu Yàlla Mu tedd mi ta màgg xéewëlale.

Lóolu li muy firi moodi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg danoo baaxe ci yiw ak pay yi nuy jélé ci xéewël yi mu nu baaxe ñumell ne bor bu mu nu leb ngir Boppam. Feeñu gii nag, ci geneen wàll, xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg la yu ñufaye xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Maanaam Yàlla Mu tedd mi ta màgg Mooy ki joxe xéewël yeef manula lim mbaa ñu koy takk ci dëggdëgg, waaye ñi koy jël ñooy jaam ñi, ñi koy jariñooy yit ñooy jaam ñi. Kon nag nit ki mooy ki ame bor dëggdëgg, Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ki leble.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* mingi wax naa: “Ñépp ñi nekk ci asamaan yi ak suuf si ci Moom la ñuy sàkkoo lépp, ndaxte ñépp Moo tax ñunekk».

Nit ki nag, rawatina ci wàll gii, ku ameel njukkël Yàlla Mu tedd mi ta màgg la ngir teraanga jii ak may gu bari gii maneesula lim mbaa ñu koy takk, ndax moom la def ki gënë tedd ci bindéef yi. Batayit, amna ngénéel ak yërmëndéy doon kuy jëmmël Lismaam ak ngëm, bokk yit ci xeetu sunu sang *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Bu lóolu jàllee yit xol bune ameelna njukkël sunu sang *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom miy jaaruwaayu mucc di kenn kiy tegtale njub gi. Ameelna njukkël yit saaba yu tedd yi ak kiliféy Lismaam yu mag yi won nit ñépp ay jaamu Yàllaam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, aki jëflëntéem, ak matug doxaliinam, ak jikkóom yi feeñ ak yi nëbbu, melne ay weer yuy taataan ceñeeri jant bi di ko tàppe. Tayit ameelna njukkël ñaari way juram, ameel njukkël ag njabootam.

Fay bor yii nag mingi mana ame ci nudund melne Alquraan juy dund, ta loola mingi ame ci jikkówóo melloy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak jikkóy Yónéntam bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ak jéggi ab jéégó jëm ci Yàlla melne tóortóor bu naat ci jawwi sunna su laab si. Bu lóolu jàllee yit sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak gërëm Ko bor la ci loosu jaam bune ci jaamam ñi.

Warnanoo xam yit ne xol yi bu ñusoree ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg, sàunku ci bànnex biy jeexi ci kanam xéewël ak may –yi Yàlla baaxee ta maneesu leena lim mbaa ñu leen di takk-kon dafa fekk ne tàmblinaa ñàkk teraangaam akug nitéem. Ci anam gii nag ñiy dund ci bitti nattuwaay yi jógé fa Yàlla, taar yu dul sax yooyee di rëy ci seeni gët, dañuy wommatu ba fàww jëm cig suufe ak jëf yu sew.

Ci geneen wall yit, ñiy fàtte mbóotum **“Bind bi gënë rafet”** dañuy wàcc ba ci tolluwaayu ñi doyadi ñiy nangoo jël bor ak may ci bindéef yu leen féeté suuf fopp gën leena aajowoo fopp gën leena télé fopp.

Li ciy juddóo moodi ne ñi manuta ràññale dañuy far seen dëggdëggug nekk. Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- dafa jaaxle ci mellow ñi mel ne ñii dàldi wax ne: “Waaw lu doy waar lii lan la? Ndax jant bi day sàkku ci peppu suuf mulebal ko? Ndax yit bidiw bu mag bii day sàkku ci kopp bu tuuti? Maa la yërëm! ndaxte sag ruu xamul sa qiima, ta sag ruu xamul melo yi ci maanaam mu mat mi. yaw deef laa těj ci ay sabab aki melo. Yaw ab jant nga waaye deef laa yeew, takk say yoxo”.

Sunu kilifa gi de, ci bëyit yii, day nuróolé nit ki ak jantub maanaa, di nuróolé àddina si yit ak feppi suuf yuy jélé leer ca jant boobee, waaye nag nit ki di daw topp ci am am yiy jeexi di sàkku texe ci àddina ta xalaatula jélé leer ak may ci Yàlla Mu tedd mi ta

màgg, melne jant biy sàkku ci peppu suuf mulebal ko. Nan la jant bi di nekke jant tay aajowoo peppu suuf wi?

Ruug nit yit leerug Yàlla la gu ëmb bóotum:

«**Ma wal ci Sama ngelaw**» (laayay 72^{ed} ci saaru Sàd).

Waaye ñi ëpp ci nit ñi dañuy dund di sàggane dëgg googee di ko fàtte, xamuñu kaweg ruu googee ak qiimaam. Ñóoñu nag dañuy xañ seen bopp xéewël gu jafe googee ak ndénkaanul Yàlla loolee ñu leen baaxe jëndé ko am am yuy feeñ yuy jeexi, di topptoo dundug yaram wi rekk, di tàbbi ci lëndëmi mer ak bannex ak ciw ak yi jëm ci yaram.

Ñii nag dañoo raaf ngir bannexi bakkan ak nangul ko ay bëggbëggëm, ba mumelne jantub maanaa bi xewxew bu ame ci asamaan dafa tax mulëndëm, nëbbu «**ngir yëg bàkkaar**», ta manatula tasaare ak leeram.

Bépp jaam bu nekk ci tolluwaay bii nag warnaa xam dayob boppam, xam yit xéewël yi ko Yàlla xéewëlale ta maneesu koo takk rawatina mbóotum “**Bind bi gënë rafet**”.

Warna ci moom yit mubaña daanu ci noteelug bannexub àddina biy jeexi, ta baña sàkku ag texe ci xemmemtéef yoy bannex yi ak mbëggéel yiy jeexi. Waaye day war ci moom muy sàkku lune ci biirëm ak ci xolam. Li am nag moodi ne dafa war ci nun nusax ci waaj ngir delloo ndénkaanul ngëm li ak yit génn ci sunu coobare jëm ci tukkib àllaaxira bi ci coobarey Yàlla bala noo génné ci àddina sii ci sañ bañ.

Kon Yaw sama Boroom, yàlla nanga may sunuy xol ab cér ci sa gééjug tab gi amul tefes. Yàlla nanga nu baaxe yit ngénéelul leble ngir Yàlla ak jaamu Yàlla ci joxe alal gi nga sàkku ci sa jaam ñi ngir Sa jëmm ju kawé ji. Yàlla nanga nu

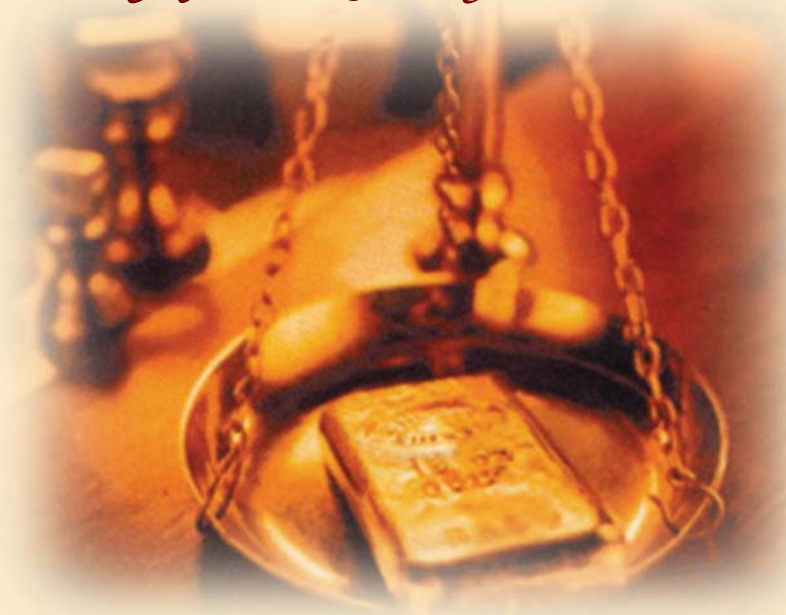

jàppndalal yit nun ñépp taxawe sunuy wari gar ak fay sunuy bor yu bitti ak yu biir yi nuame.

Yàlla nanga nu xéwélale yit ay nopp yu mana dégg jooy yu suufe yoy jirim yi ak ñi aajowoo ak ñi nekk ci tiis ak seeni wonk ak xol yu leen di mana yëg. Aamiin...

Bor ak leb Ci jëflenté yi digënté nit ñi

Nun danu noo ga ci dundël jaamu Yàlla gu leble niki jikkóy Lismaam yu rafet yi ci des. Bu nuy tuxu èllëg jëm ca kërug sax ga ki woomal duamati pose bu mel ne bii ki aajowoo yit duamati aajo ju mel ne jii. Ñiy dëppóok ñoom ci taxawaay bii nag warna ci ñoom ñubaña bàyyi jaamu Yàlla gu leble ngir ay lay. Ci geneen wàll gi yit ñiy leb warnaño baña sàggane fay bor di laye jafe jafe yu wuute yi, warnaño baña sabab lor yit aka yàqq jaamu Yàlla gu baax gii di dëgërël digënté nit ñi.

BOR AK LEB CI JĒFLĒNTÉ YI DIGĒNTÉ NIT ÑI

Lu jĕf rafet rafet taar dĕggdĕgg moom mingi juddóo ci sellal ak mottlante ak ñor. Lóolu nag moo tax laaya ju tedd joojee wax ne:

أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«*Nangeen joxe ci yoonu Yàlla, ta buleen dugĕl seeni yoxo ci alkande, ta nangeen rafetal; Yàlla kat bëggna ñiy rafetal*» (laayay 195^{eel} ci saaru *Al- baqarah*).

Ci lóolu nag lépp ngénéel walla doxaliin walla wax walla jĕf ju ñuy gaaral warnaa tàppe taar ba ca nekk ci dund gi ci nattuwaay yi kawe ta mat. Ta yit yépp ci xol bi rekk lañu wara jógé. Ci anam góogu nag mboolem doxaliin ak jaamu Yàlla yi nu jort ne ñooy li gĕnĕ rafet danañu masa yàqqu réer ci lëndĕmi bakkan, ta lor ak pert danañu ca mana juddóo.

Sikki sàkka amul nag ci ne nattuwaay yu sew yi ci wàllug bor ak leb bokknañu ci bir yi ñuwara sàmmoonteeg dĕgg googee ba fa mumana yam, ndaxte saxug jaamu Yàlla gu leble mingi aju ci sàmmoonteeg tĕrĕliin yu manula ñàkk ci ñaar ñi ko séqq ñépp, ndax lii day jeqqi balluwaayi jikkó ju rafet ji nekk ci ruu yi di boole yit xol yu wow yu bari ci géegi mbĕggéel ak tab ak gĕnĕ bëggĕl yiw ñeneen ñi. Ci nii nag la nuy àgge ci nosub doxaliin yiy nekki jumtukaay ngir fàggu ngĕrĕmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg wàlla boog, lu néew néew, nuàgg ci jikkó yu kawe yuy texeloo ba

ci malaaka yi. Ta àddiis boobee sunu sang *Abû Hurayrah* yàlla na ko Yàlla gërëm tuxale ci sunu sang Yónéntab Yàlla bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc day wone dëgg googee ci anam gu leer ba àgg cib dayo.

Abû Hurayrah yàlla na ko Yàlla gërëm daf nettlee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne:

«Dafa masa nettli mbirum jenn waay ju bokk ci bànnóo Israaiila ju masa sàkku ci kenn ci bànnóo Israaiila mulebal ko junniy diinaar.

Mune ko: Èndil ma ay seere maseereleo leen.

Mune ko: Yàlla doyna seere.

Mune ko: Kon èndil ma ku lay gaarànte.

Mune ko: Yàlla doyna kuy gaarànte.

Mune ko: Waxnga dëgg. Dàldi ko koy jox wutël ko ab àpp.

Mudàldi dem cib tukki ci gééj gi. Dàldi dox aajoom ba musotti, wut gaal gu muwar ba ñëw ci moom ngir li mu ko àppaloon waaye amul gaal. Mudàldi jël aw dénk, yatt ko, dugël ca junniy diinaar ak bataaxel bu mubind waayam ja, dàldi sakk fa mu ko def, yóbbu ko ca gééj ga.

Mudàldine: Yaw Yàlla, Yaw de xamnga ne man damaa leboon diw junniy diinaar, mulaaj ma ku ma gaarànte, mane ko:

Yàlla doyna kuy gaarànte, mudàldi Lay doyloo. Mulaaj ma seere yit, mane ko:

Yàlla doyna seere, mudàldi Lay doyloo. Xamnga ne yit defnaa sama kem kàttan ngir am gaal ba yónnée ko li ma ko ameel waaye manuma ko. Man nag maangi La koy dénk. Mudàldi koy sànni ca

géej ga ba mutàbbi ca, mudëpp. Ta muwéy di wut gaal gu jëm cab dëkkëm.

Waa ja ko lebaloon dàldi génn di xool yaakaar gaal gu dikk èndil ko xaaalisam ba, mudàldi yam ca dénk wa xaaalis ba nekk, mujël ko ngir defal ko waa kërëm matt. Ba mu ko tàllalee mugis xaaalis ba ak bataaxel ba. Ginaaw ba, ka mulebaloon ñëw èndi junniy diinaar ya dàldi ne:

Maangi giin ci Yàlla ne booba ba leegi maangi def sama kem kàttan ci wut gaal ngir èndil la sa xaaalis bi, waaye maangi koy doora am. Mune ko:

Ndax danga maa yónnéewóon dara? Mune ko: Damane la maangi doora am gaal. Mune ko:

Yàlla kat joxeelna la la nga yónnéewoon ca dénk wa. Mudelloowaat junniy diinaar ya» (Al- Bukhàri, buntub Al- kafàlah, ak buntub Al- buyú’).

Àddiis bu tedd bii day wone ni Yàlla Mu tedd mi ta màgg nangoo kàddu gi ñujoxe ci turëm ak ni Musàmme digéb waa ja, sottal ko. Lii day feeñal yit ne wàllu joxe ak jël daa wara ame digënté ñaar ñu am ag sellal akug maandute akug déggóo. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa jëflëntéek ñaari wàll yépp ci yërmëndé ba ñu dugëlul yéené ak jublu gu ñaaw ci seen jëf. Xewxew boobee nu leen di nettli nag day wone dëgg googee ci anam gu leer: bis, waxtuw dog dafa jegewoon, jenn waay ju am màndargay cosaanu, ta mel ne ku masa am teraanga dàldi dikk ci buntub benn puur. Ba mbooloo ma demee muwax mbulañse ba ne ko:

«Yaw sama doom, tay amuma lu ma faye, tayit amuma lu ma dëgërloo. Xanaa doo ma jox ñeenteelu xaaju mburu bu subaa

mafay ko?» Ta ba waa ja di wax loola kàddoom mangay lox xarkanamam soppiku. Mbulånse ba ne ko:

Looy wax, sama baay? Dama lay jox mburu wu mat kay. Lii nag lewna la, laajuma la njëgëm. Waaye waa ju yéémé joojee dafa gântu dàldi ne:

Déedéet, sama doom. Ñeenteelu xaaju mburu doyna! Man naa am sama ginaaw ñatti faqiir ñëw aajowoo ko. Ta tegoonaa tiisu ñeenteelu xaaju mburu, waaye manumaa tegoo tiisu lu ko ëpp. Samab sàrt daal mooy majël ñeenteelu xaaju mburu ta bu ëllégée mafay ko.

Mbulånse ba dàldi waaru ci mbir mii, jox ko la mu sàkku. Ba waa ja jélée mburu ma nag dafa temp ndànk dem. Ba waa ja doxee tuuti ab xaj bu génné ci benn koñ dogale ko, dàldi koy xoole gët yu yërëmtëlu yu feese ab xiif. Booba nag la góor gu bårkeel ga, boroom xarkanam bu leer ba, jox xaj boobee xaajub la muyoroon ci mburu ta naa ko: jëlël xaaj bi! Ginaaw loola nag waa ja dem ca jàkka ja, dàldi doge dogu mburu wa mu desewoon ak guuxi ndox, dàldi sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci li Mu ko xéewëlale.

Ca bis ba ca topp nag boroomub bitig dafa ñëw dàldi ne:

Sama baay, duyël nu gutt bii ca ndox mee ci sa kanam, ta nga dugëlal nu yee di doora agsi! Ba mu defee ligéey bii mufay ko ci ab lira.

Ca saa sa nag sunu waa ji dàldi gaaw dem ca puur ba, jox mbulånse ba njëgu mburu ma. Boroom puur bi nag bëggutóona jël xalis ba, waaye manutóon ludul def li boroom xarkanam bu leer bii doguwoon, muñàkk pexe nangu njëgu mburu ma ta fekk ay gëtëm fees aki rongoon”.

Ni nu ko gise ci misaal mii nag, Yàlla Mu tedd mi ta màgg day jàppndalal fay bor ki leb ta am yéénéy fay ju dëggu. Ta kem ni ki ame bor di farloo ci fay boram ta bañ koo xalaata yeexe, nóonu la ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg di baaxe ag jàppndal ci fay ko.

Ku am lu mu moom nag bu ko jaayul fay li muame ci bor deefna ko ko laaj. Maanaam ki ame bor bu amul meneen peXe dafa wara jaay li muam bañ koo denc. Képp ku ame bor nag ta wéy di dund cig puukéré akug yàqq ta manuta fay bor bi muame, kon mingi def bàkkaar ta deefna ko ko laaj.

Ki ame bor daal dafa wara sakkanaal xalisam, wara moytu yit luy laaj xalis bu bari. Day wara sàmm àqqi ki ko lebal yit buy fay bor bi nu ëpp ni muy sàmme àqqi boppam. Bu melul nii nag, xanaa bannex dug ci, kon deef di teggi yërmëndéy Yàlla seen digënté, ndaxte sabental àqqi jaam ñi mbir la mu Yàlla Mu tedd mi ta màgg dul jégglé.

Lóolu li muy firi moodi ne Yàlla Miy nangu tuub di jégglé ñaawtéef yi di boroom yërmëndé ju yaatu ji dunangoo jégglé àqqi jaam ñi. Ci geneen wàll yit, bu yeexee fay lu mu ca lekk day yor atteb lu araam.

Leegi nag nudikk ci kiy leb ta am yéénéy baña fay. Lii moom musiba mu rëy la akug alkande bu àllaaxiraa. Ñiy def toon gii yit warnañoo xalaat ne dañuy dugg ci alkande gii sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc leeral ci àddiisam bu tedd bi bi muwaxee ne:

«Jépp waay ju leb bor ta am yéénéy bañ koo fay, buy dajeek Yàlla sàcc lay doon» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Batayit beneen àddiis mingi nii buy leeral ci anam gu fés lool solos mbir mii fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax ne:

“Ku jël alali nit ñi ta bëgg koo fay Yàlla dana ko fayal. Ku jël nag ta bëgg koo sànk Yàlla dana ko sank moom” (Al- Bukhâri, buntub Alistiqrâd).

Dara nag gënuta rafet misaal mii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dénkaane ci mbirum bor! *Jëléfna ci Jaabir yàlla na ko Yàlla gërëm mune: Abdu Laahi dafa daanu ci yoonu Yàlla bàyyi ag njaboot ak bor. Ma sàkku ca ña muameelon bor ñuteggi lenn ca bor ba ñugàntu, mañëw ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaan ko mutinulma leen ñugàntu. Mune ma: Dajaleel sa tàndarma ji xeet wune nga ber ko. Ta nga woo leen ba mañëw. Mawoo leen. Ginaaw ba muñëw Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc toog, dàldi nattal kenn kune ba boram mat, ta tàndarma ja toll na mutollwoon melne laalesu ko. Àndnaa ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit ab xare war sunu genn giléem, giléem ga lott ba mades ginaaw. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy dóor ab yar ci ginaawam, dàldi ne ma: jaay ma ko ta war ko ba Màddina. Ba nujegee tàggoon ne ko: Yaw Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc man kat damaa am séet bu yàggul. Mune ma: Loo takk, gone la walla ku masa dem kër? Mane ko: ku masa dem kër la. Abdu Laahi dafa daanu ci yoonu Yàlla bàyyi njaboot gu jigéen gu sew, matakk ku masa dem kër ku leen di jàngal di leen yar. Ginaaw ba mune ma: Man ngaa dem ca njaboot ga. Ma nettle sama nijaay li ma jaay giléem ga muyedd ma. Manettli ko lott gi giléem gi lottoon ak li Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defoon ak li mu ko dóoroon ab yar. Ba yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc agsee ma xëy ko yóbbul ko giléem ga, mujox ma njëgu giléem ga ak giléem ga ak sama wàll ca xare ba man ak gaa ñi* (Al- Bukhâri, buntub Alistiqrâd).

Màggaay ak taar ak kaweg xewxew boobee taxna ñutuddé guddi googee xewxew boobee amewoon **“Guddig giléem ga”**.

Jaabir yàlla na ko Yàlla gërëm waxna ci guddi googee yit ne: “Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc jéggulna ma guddig giléem ga ñaar fukki yoon ak juróom”.

Jaabir neena batayit: “Rombnaa jenn waay ci yahóod yi, nettliko ko muy yéemu rek. Neena: Mune: Dafa jëndé giléem gi ci yaw, jox la njëg ga ba noppi may la ko?! Neena: Mane ko: Waawaaw” (Ahmad, xaajub 3^{ed}, xëtu 303^{ed}).

Cig gàttal daal, ci biir jikkó yu rafet yii ta kawé day war:

- ci ki ame bor mujaay li muam ngir fay boram.
- ñudimblé ki ame bor ta toll ci tolluwaay bii.
- ñujéggulul ki ame bor ta ñaanal ko.

Waxeefna ci àddiisu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne neena:

“Bépp jaam bu Yàlla baaxe xéewël ba noppi muñàkka xajoo aajoy nit ñi dàldi nay def lu mana waral xéewël googee dem” (Al- Mundiri, At- targhib, xaajub 4^{ed}, xëtu 170^{ed}).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc masnaa laaj yit ay saabaam bis

Dàldi ne leen:

“Ndax xamngeen ki fëyit?»

Ñune ko:

Ki fëyit ci nun mooy ki amul xalis amul am am.

Mudàldi ne: **«Ki fëyit ci samaw xeet de day ëndaale bu bis péncée julli ak koor ak asaka, day ñëw nag fekk saagana kii, yàqq derub kii, lekk alali kii, tuur dereti kii, dóor kii. Bu ko**

defee mujox kii ci ay tuyaabaam, jox kii ci ay tuyaabaam. Bu ay tuyaabaam jeexee ta fayut àqq yi muame, ñujël ci seeni bàkkaar sëf ko ko ba noppi sànni ko ca sawara» (Muslim, Al- Birr).

Ci beneen àddiis yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc neena:

“Ku faatu ta ame borub diinaar walla dërëm deef koy faye ci ay tuyaabaam; foofa diinaar amufa dërëm amufa” (Ibn Mâjah, buntub sadaqât).

Lóolu nag moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc digël nit ñi ame àqq yu jaam ñi, ta la ca jiiu di bor, ñufay ko ta setal seen bopp ci bor yii bi ñuy nekk ci àddina, mudàldi ne:

“Ku ameel tooñaange kenn, ci ab deram walla lenn, na ko lewlu ci moom tay jii, balaa bis di ñëw bob diinaar duam dërëm duam. Bu amee jëf ju baax ñujël ca lu tollook tooñaangeem, bu amul tuyaaba nag ñujël ca ñaawtéefi waayam ji bu ko defee ñusëf ko ko” (Al- Bukhârî, buntub Al- mazâlim).

Dëggdëggi Wacook àqq gii nag mooy sàmmoonteeq àqqi ki leble ta fay ko ci àddina, ta baña bàyyi bor bii ba àllaaxira. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doxalna mbir mii moom ci boppam. Ba ñu ko ëndilée ab néew ta ka faatu amewoon bor dafa gantu, nanguwu koo jullée ludul ba kenn ci saaba yi gaddoo bor ya muamewoon. Ndax Abóo Qataada yàlla na ko Yàlla gërëm neena: “Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dees koo masa ëndil jenn waay ngir mujullée ko.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne: **“Julléeléen seen waa ji; moom kat dafa ame bor”.**

Abóo Qataada dàldi ne: *Maa ko gaddu.*

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daldi ne:
“Ci fay ko?”

Mune: Ci fay ko. Mudaldi koy jullée” (At- Tirmidî, buntub Al- janâiz; ak An- Nasâi, buntub Al- janâiz).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag leeralna nattuwaay yu sew yu mbir mii ta mooy mbirum bor, mudaldi ne:

«Li gënë magg ci bàkkaar yi fa Yàlla de ab jaam di ko yóbbaaale fa Moom –ginaaw bàkkaar yu mag yi Yàlla tere- mooy nit faatu ta ame bor bu mubàyyiwul lu ko fay» (Abù Dâwûd, buntub Al- buyû).

Bu nubëggée ténk ci lu gatt bir yi ñuwara sàmmoontel bu ñuy leb ak bu ñuy leble dana nu ko mana def ci yaari xaaj. Ci lóolu nag kiy leble warna ci moom:

1- ag jublóom doon teggil ag jaaxle mbokkam mu gëm ngir xemmeem ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta magg Moom rekk. Ci lóolu nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe ci àddiisam bu tedd bi naa:

«Jullit bi mooy mbokkam jullit bi; du ko tooñ, du ko bàyyee noonam. Ta ku taxaw ci aajoy mbokkam Yàlla dana taxaw ci aajoom. Ku teggil ab jullit ag jaaxle yit Yàlla dana ko teggil ag jaaxle ci jaaxley àllaaxira yi. Ku suturaal ab jullit yit Yàlla dana ko suturaal bu bis péncée» (Al- Bukhârî, buntub Al- mazâlim; ak Muslim, buntub Al- berr).

2- Mubaña yàqq diiné bañ koo jaxaseek lenn njariñul àddina.

3- mufeeñal ak laabiir akug nooy buy fayyu bor. Ta bu ki ame bor bi manula fay bor bi ginaaw bu farloo ngir fay ko, boroom bor bi warna koo muñël diir bu muy mana faye. Ci lóolu la

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Ku muñël ku ame bor ta manula fay bis bune dana ca am yoolub sarax, ta ku ko muñël ginaaw ba waxtu wa jotee dana ca am yoolub ku sarxe lu ni toll bis bune” (Ibn Mâjah, buntub As-sadaqât).

Waxna ci beneen àddiis yit ne:

«Malaaka yi dañoo masa jël ruug jenn waay ci ñi leen jiiituwoon ne ko: Ndax defnga lenn lu baax? Mune: Damadaa jappndalal ku ma ameel bor ta mana fay, daa muñël ku manula fay. Yàlla dàldi koy jéggël» (Al- Bukhâri, buntub Al- buyû; ak Muslim, buntub Musâqât).

4- Bu yàggee ta mbirum ki ame bor soppikuwul, bu fekkee yit dafa ñàkk lool, deefa wara def bor ba muy ab sarax.

5- wareefnaa baña lor ki ame bor. Ta ci lii la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe naa:

«Kuy laaj àqqam na ko laaj cig sàmmu moo xam matna walla matul» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Warna ci nun yit nujëmmël jikkó ju rafet jii àddiis bii di wone. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxna ci beneen àddiis bu tedd ne:

«Yàlla jéggëlna jenn waay ju bokk ca ña leen jiiituwoon joj daa nekkoon ku neexa jëflëntéel bu daa jaay, neexa jëflëntéel bu daa jënd, neexa jëflëntéel bu daa fayyu bor» (At- Tirmidî, buntub Al- buyû).

Bu lii amee nag dana war ci ki ame bor:

1- mubaña leb li feek ñàkkul pexe ba sës.

2- muleb lu yam luy doy ngir faj aajo yi manuta ñàkk rekk.

3- mubaña def alalam cig yàqq akug puukërëwu.

4- muam yéené ak dogu ak farlu gu dëggu ngir fay bor bi.

5- mubaña sukkëndiku ci yéené ju rafet ak jikkó ju rafet ji kiy leble am ba ñàkka rafetal. Ndaxte doxaliin yu mel ne yii dañuy jurël lor ñnëen ñi di tee ñi am aajo dëggdëgg am ku leen lebal.

6- baña leb ci anam guy mana waral bor bi muame di ñàkk qiimaam, rawatina ci bor yi am àpp bu yàgg, ludul ne boroom bor bi da cee jox ndigël kiy leb.

7- baña yeexa fay. Ki ame bor daal saa bu fay jàppandee ci moom rekk daa wara fay ca waxtuwa tembe. Bu fekke jàppandiwal nag daa wara jégglu ta ñaan ñumuñël ko. Ci lii nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe ci àddiis bu tedd bi naa:

“Ki am ag yeexa fayam tooñ la” (Al- Bukhâri, buntub Alistiqrâd; ak Muslim, buntub Musâqât).

8- baña bàyyi bor bi ba àllaaxira mukkk mukkk.

Beef sàmmoontek bir yii yépp nag Yàlla warluna ci yatti barab fayal bor ki ko amewoon ba faatu ta manu koo fay. Ta ci lii la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Bor de deesna ko fayyu ci ki ko ame bis pénc bu faatoo ludul ku leb ci yatti anam: waa ju nekk ci yoonu Yàlla ba néew doole muy leb ngir dëgërlóo ko ci jàmmaarlook noonub Yàlla bi di ab noonam, ak waa ju ab jullit faatu fi moom ta amul lu mu ko sànge ak lu mu ko dence ludul ci bor, ak waa ju ragal Yàlla ci boppam bu ñàkkee denc soxna mudenc ngir ragalal diinéem. Yàlla de dana fayal ñii bu bis péncée» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Sikki sàkka nag amul ci ne ni Yàlla di faye bor bii bu bis péncée mooy Mufulël boroom bor bi ab yool ay yoon yu bari. Lii nag, ci mbaaxug Yàlla bu àllaaxiraa, ab neexal bu am qiima lay doon ñeel boroom bor bi, jógé ci màngasiini Yàlla yi dul jeex, doon neexal bu sax ak pay gu dul sàнку.

Wóorna ne yit kiy leb ag bokkam walla ñàkka bokkam ci xeet yii àddiis bu tedd bi lim mooy li ëpp jeexiit ci wàll gii. Kon kat bu genn yaxantu amoon ci bor bi, walla ki leb def ko ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg, walla mujox ko beneen jullit, walla mudef ko ci tàkk soxna ta yéené ca baña lor diinéem, kon deefna ko ko laaj ta amaana bu bis péncée dana fay boram ba ci lu wér.

Lii moo tax nag sabab yu mana am ak ngànt yu mana am kiy leb warnaa jël lu doy rek ta yam ca loola, ta mufarlu ci fay bor bii ci anam gu wóor. Kiy leb le yit warnaa dolliku jikkó ju baax ju yees ta mooy jikkó ju baax joj laabiir ak muñélé ci fayyu bor.

Ci mbirum bor yit deefa wara xalaat ci anam guy jàppndalal nekkiinu nit ki, moo xam muy ki leble walla ki ame bor bi, ndaxte aar àqqi kiy leble mooy li ëpp solo luy waral wéyug jikkó ju rafet jii ta mooy jikkóy leble, safaan bi nag manuta yombal wéyug jikkó ju rafet joj leble.

Àddiis bii nag ta aju ci aar nekkiinu boroom bor bi àddiis bu leer la ba àgg cib dayo. *Jéleefna ci Abú Hurayrah* yàlla na ko Yàlla gèrèm *ne jenn waay dafa masa fayyu bor Yónént bi* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc *dàldi ñagasal jëflëntéem ak moom, saaba yi nar koo wuti, mune leen:*

“Bàyyileen ko, ki ñu ameel kat wareesna koo déglu” (Al-Bukhàri, buntub Alistiqràd).

Ci beneen nettle yit bu jógé ci *Abú Sa’id al- Khudri neena:*

“Ab kaw kaw dafa masa ñëw ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di ko fayyu bor bu mu ko ameeloon, mutaral ci jëflëntéem ak moom ba ne ko: Danaa la xatal liféek nga may fay. Saaba yi dàldi koy gëdd ne ko: Yàlla na nga tuskare! Xamnga ki ngay waxal? Mune: Man daal sama àqq laay laaj. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne:

“Lu tee ngeen ànd ak boroom àqq ji?”

Ginaaw ba, muyónée ca Xawlatu bintu Qays ne ko:

«Boo yoree tàndarma lebal nu ba nuam tàndarma fay la».

Mune ko: Waawaaw, jotenaa la sama bay yaw Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Neena: Mulebal ko, mufay kaw kaw ba jox ko aw ñam; mune: Matalnga de, yàlla na la Yàlla matalal. Mune:

«Ñooña ñoo gën ci nit ñi. Moom kat deesul sellal aw xeet wow ki néew doole du fa jot àqqam ci ludul nakk nakkal» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat dadaa dogal ngànt ku ko daa fayyu bor doonte sax da koo fayyu ta àpp ba jotul. Ta man naa am dunu gis lenn njiit lu mel ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba nit amee ba leegi lu nuy won jikkó ju baax joj fay bor.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat joxna ab bind saabaam yi ko bëggóona jàpple dàldi ne leen: ***“Lu tee ngeen ànd ak boroom àqq ji?”*** Ta ab bind la ci àqqi doomu Aadama buy ubbi seeni gët ba ñugis dëgg gi, cari maandute yu bari yi ci seeni xol yit naat. Barina nag misaal yi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di wone ngir ñudoon royukaay ñeel xeetam

wi, xayna li tax moodi ne mbir mii dana doon benn ci pakk ak gállankoor yi ëpp solo yiy feeñ ginaawam.

Ci misaal, saaba bu màgg bii di *‘Abd al- lāh ibn Sallām* yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettli di wax naa:

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de ba Mubëggée gindi *Zayd ibn Su’nah* ta mubokk ci woroom xamxami yahóod yi dagoon wax ne: Damaa gëstu ci Tawreet ay màndarga yu dëppóok Yónént bi yàlla na ko Yàlla gërëm, amul nag ci màndargay yónént lenn lu ma gisul ci xarkanamub *Muhammad* yàlla na ko Yàlla gërëm ba ma ko xoolee ludul yaari bir yoy xamuma leen woon ci moom ñuy lewet ak lu ñu ko gënë salfaañe mugënë lewet. Ma doon naxanteek moom ngir jaxasook moom ba xam ag lewetam. *Zayd ubn Su’nah* ne: Yónént bi génn bis àndak Àllyu ibnu Abóo Taalib yàlla na ko Yàlla gërëm, jenn waay ju war juy nuru ab kaw kaw ñëw fa moom ne ko:

Yaw Yónént bi, Busraa de di dëkkub askan sàngam dañoo dugg ci Lislām, ta dama leena waxoon ne bu ñuy dugg ci Lislām rekk di am wërsëg. Bekkoor nag da leena dal ak maral maragal ñugénn ci Lislām ngir xemmeemtéef ni ñu ci duggéwóon ngir xemmeemtéef. Kon nag boo gisee ne yónnée leen loo leen di dimblée baaxna nga def ko. Am jenn waay ju nekkoon ca wetam ju majàpp ne Àllyu la yàlla na ko Yàlla gërëm dàldi may xool, wax ne:

Yaw Yónént bi, dara desu ca. *Zayd ibn Su’nah* neena: Majeje ko dàldi ne:

Yaw *Muhammad*, ndax man nga maa jaay tândarma ci toókóoru askan sàngam ba waxtu sàngam. Mune:

Déedéet, yahóod bi. Waaye kay dama lay jaay tândarma ta bañ koo tēnk ci toókóorub wenn askan. Mane:

Waaw. Mudàldi jaayante ak man. Mafecci samag ngisé jox ko juróom ñatt fukki diinaar yu wurus muy njëgu tàndarma ja ba waxtu sàngam mujox ko waa ja, mudàldi ne:

Nanga maandu ci sa jëflënté ak ñoom ta dimblé leen ci. *Zayd ibn Su'nah* dàldi ne:

Ba àpp ba desee yaari fan walla yatt madem fa moom, poñe ko, xool ko ak xarkanam bu ñagas dàldi ne:

Xanaa doo ma fay sama àqq, yaw *Muhammad*? Giiñnaa ci Yàlla ne yéen askanu Abdul Muttalib xameefu leen ngeen di ñu ñaaw nu ñuy faye bor walla ñuy yeexe fay, ta jaxasook yéen taxna maxam leen. Maxool Omar gis yaari gëtëm ya di wëndéelu ca xarkanamam ba, ginaaw ba mune ma jàkk xool dàldi ne:

Yaw noonub Yàlla bi, yaway wax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc li may dégg di ko def li may gis? Giiñnaa ci Yàlla Mi ko yónni dëgg ne budul woon li may moytu muraw ma kon ma core sa bopp bi sama jaasi ji. Fekk Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi xool Omar cig dal akug teey, mumuun dàldi wax ne:

Omar, man ak moom de gënóon nanoo aajowoo ludul lii, ta mooy nga digël ma marafetal fayiin, digël ko murafetal fayyuwiin. Àndal ak moom, Omar, fay ko àqqam ta dolli ko juróom fukki kilóy tàndarma. Mane ko: Ndollan lii nag lan la, Omar?

Mune: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moo ma digël madolli la ngir li ma la merloo. Mane ko: Ndax xamnga ma, Omar? Mune: Déédéet; yaway kan? Mane ko: *Zayd ibn Su'nah*. Mune: Fóoré ma? Mane ko: Fóoré ma.

Mune: Lu la xiir kon ngadef Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc li nga ko def wax ko li nga ko wax? Mune:

Omar, amutoon ci màndargay yónént lenn lu ma gisutóon ci xarkanamub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba ma ko xoolee ba mudes yaar yoy xamuma leen woon ci moom:

Ndax lewetna lool, tayit luñu ko gënë salfaañe mugënë lewet? Leegi nag nattunaa ko ba xam leen. Kon nag maangi lay seereel, yaw Omar, ne doyloona Yàlla muy sama Boroom, doyloo Lislam muy sama diiné, doyloo *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mudib Yónént. Maangi lay seereelo yit ne sama genn wàllu alal –ta man kat maa leen ëpp alal- saraxnaa ko xeetu *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Omar yàlla na ko Yàlla gërëm ne: Walla ñenn ci ñoom; manoo leena daj ñoom ñëpp kat. Mane: Walla ñenn ci ñoom. *Zayd* dàldi dellu ca Yónént ba Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne: Maangi seere ne amul ku yayoo jaamu kudul Yàlla ak ne *Muhammad* ab jaamam la di ab yónéntam. Mudàldi koy gëm, dëggël ko, jaayante ak moom, àndak moom ci xare yu bari. Ginaaw ba mufaatu ci xareb Tabbuuk fekk mangay jëm kanam rekk delluwul ginaaw. Yàlla na Yàlla yërëm *Zayd*» (*Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaajub 3^{ed}, xëtu 700^{ed}*)

Àddiis yu tedd yii nag ay misaal lañu yu jógé ci Yónént bi yoy taar ak bàrke yi jógé fa Yàlla tay juddóo ci yëgyëgu xol bi ki ame bor di feñal ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak fuglu gu tar gi muy fuglu àqqi boroom bor bi.

Li waral Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daan leeb leeg leeg nag mooy munekk misaal ci wàll gii ñeel xeetam wi, wone doxaliin wu taaru digéntéem ak boroom bor biy leble.

Li nudéggé ci misaal yii yépp nag moodi ne mbirum leble ak leeb mbir mu jara bàyyi xel la. Lóolu moo tax muwar ci ñiy jëflënté

ñusàmmoontek nattuwaay yooyee ngir deesu leen xañ leer ak bàrke bi nekk ci jaamu Yàlla gii.

Waaye li ci metti moodi ne jaamu Yàlla gu am ngénéel gu mel ne leble dafa tàmbli di néew ndànk ndànk, kiy leble di ko xawa jàppe lor, ñu bari ci nit ñi jëmëtuñu ci jaamu Yàlla gu àndak dimblée gii. Li weesu lépp nag mingi balle ci ñàkka sàmm aka sàmmoontek nattuwaay ak altaay yooyee nulimóon.

Lóolu li muy firi moodi ne génné ag wóor ci jënd ak jaay, ak tasaarook fen ak fecci kólléré ak ñàkka fay bor ci waxtoom dañoo soppi jaamu Yàlla gii def ko daanaka muy jaamu Yàlla geef fàtte.

Wareefnaa jéggi gállankoor ak pakk yii nag bu nu dee xool altaay ak tërëliini mbir mi rekk. Maanaam ñi jànkooontek tolluwaay bii da leen di war ñubaña bàyyi jaamu Yàlla gog leble di sukkëndiku ci ay lay. Ci geneen wàll gi yit ñiy leb warna leen ñubaña sàggan ci fay seen bor di laye ñoom yit jafe jafe yi ak xatxat yu wuute yi, ta baña sabab lor walla yàqqu di am ci jaamu Yàlla gu am ngénéel googee tay dëgërël digënté yi.

Ci safaanub lii nag, ki woomal bu matalul sant xéewël yi ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg jox ñuy ndénkaan, kon ki aajowoo dumana am ku ko lebal ngir li ñuñàkka sàmmoontek nattuwaay yi ak altaay yi, ba sax xiif bu tar dana tax muñàkk pexe ba wéeru ci ribaa ta dumana mucc ci daanu ci déeg bii.

Nekk gi leble nekk jikkó ju baax lool nag mbir mu sax la ci lu bari ci laaya yu tedd yi ak àqddiis yu tedd yi. Kon ñiy baña bokk ci jikkó ju baax ju mag jii ngir doxaliin yi jubëdi ak ñàkka sàmmoontek ay altaayam danañu gàddu musiba mu rëy ci seeni wagg; ndaxte bor yi ñuy leble ta sàmmoonte ca ak altaay yi ak teggiin yi alal lay doon bu àllaaxiraa ñeel ki gëm.

Jëléefta ci Anas ibnu Maalik mune: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc neena:

«Guddi ga ñu ma rañaanalee, damaa gis ñu bind ca buntu àjjana ne sarax fukki yoon leef koy ful, di ful leble fukki yoon ak juróom. Mane: Jibriil, lu waral leble gën sarxe? Mune: Ndaxte kiy laaj man nay laaj ta fekk muam, kiy leb nag duleb ludul aajo tax» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Amul sikki sàkka nag ci ne sarxe jaamu Yàlla la gu Lislàam di soñnee, waaye bor bi ñuy jox ki aajowoo moom la ñuy gënë nangu ndaxte dujam kersa ak ngorug ka aajowoo kookee.

Ci wàll gii nag ñenn ci ñi gëm tay ñu baax, digël yii jógé fa Yàlla ak Yónént bi taxna bu ñudaa fayyu bor ya ñudaa leble daawuñu ko laal muk, dañu ko daa teg fenn ngir joxaat ko ku ko aajowoo ci nit ñi, ta dañudaa def lii ay yooni yoon. Maanaam daal dañudaan am leef mana tuddé ngisé «leble ci njekk».

Ci misaal, Qays ibnu Ruumii yàlla na ko Yàlla yërëm mingi nettli wax ne:

“Sulaymân ibn Udnân dafa lebaloon ‘Alqamah junniy dërëm ba mujot la ñu ko jagleel ca bëyti maal. Ba mujotee la ñu ko jagleel mufayyu ko ci anam gu tar mufay ko, mumel ne ‘Alqamah nag dafa mer dàldi toog ay weer, ginaaw ba muñëw fi moom ne ko: Lebal ma junniy dërëm ba li ñu ma jagleel ñëw. Mune ko: Waawaaw. Ée Umm ‘Utbah jox ma ndab lu tëjë lóolu. Muëndi ko, mune: Maangi giin ci Yàlla de ne dërëm yi nga ma fayoon la, laaluma ci benn dërëm. Mune: Yàlla na Yàlla taxawu sa baay! Lu la xiir ci li nga ma def? Mune ko: Li ma déggé ci yaw. Mune ko: Loo déggé ci man? Mune ko: Damalaa dégg ngay nettli jélé ci Ibn Mas’ûd ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxna ne:

«Amul ab jullit buy lebal ab jullit bor yaari yoon ludul mudoon ab sarax». Mune: *Nóonu de la ma ko Ibn Mas'ûd nettlee»* (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Sama way jur wu wegu wa nag Musaa Afandii –yàlla neef sellal mbóotam- mi yoroon jikkóy kilifay Lisláam yu màgg ya jëmmélóon na jikkó yu rafet yii ca anam ga gëna rafet gëna mat. Ndax dafa amoon ab lim ci xalis bu mudaa jagleel **“leble ngir Yàlla”** daa ca jox ku aajowoo.

Dadaa jappe bor bii yit ab sarax ñeel ku ko manuta fay. Ta lim bii daaw ko dugël feneen buñu ko déllóosée, waaye da ko daa leblewaat. Bor bu rafet bii mujoxoon Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag nii la daa wëndéelóo ba fàww ta dutaxaw. Xeet wii nag ci jëf yu baax yi bokkna ci jeexiiti doxaliin yu taaru yu ràññiku yi jikkóy Lisláam yi jagoo.

Leble nag ni munekke jikkó ju rafet ju am qiima ñeel kiy joxe, ni la done mbir meef di soñnee kiy jël yit. Safaanub lii nag, maanaam bu fekkee ki aajowoo dumana leb bu tollee ci jafe jafe ju tar lool kon deesna mana séentu muwéeru ci yeneen yoon yu juunu dàldi def bàkkaar bu gënë rëy ngir am xalis.

Woroom aajo yu bari kat danañu tàbbi ci kàmb yu mel ne ribaa ngir ñàkka am ku leen dimblé ba ñunekkee ci xat xat yu tar. Lii moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di soññ nit ñi ci ñuy leb ta bañ di def lu ñutere, dàldi wax ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Yàlla dana taxawu ki ame bor ba mufay boram, luful ne dafa nekk ci lu Yàlla sib” (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Li am daal moodi ne nun danu noo ga ci dundël jaamu Yàlla gu leble gii –ta boolekook sàmmoonteek yëgyëg yépp- ci sunu bisub tay niki mu ni demee ci jikkóy Lisláam yu rafet yi ci des.

Ngir nag taari Lislamm yooyee di wéy di dund wareefnaa xam seeni nattuwaayam, ak seeni melo, ta war leena xóotël, jéfé leen.

Warna yit nubaña fátte ne bu nuy tuxu ëllëg jëm ca kërüg sax ga ki woomal duamati pose ngir jéfé ko, ki aajowoo yit duamati aajo.

Cig gàttal daal, àddina jiy jeexi ji nuñëw mooy dundu gi ami pose di kërüg sottal jéf yu baax yu rafet yi. Rawatina ci weeru koor wu tedd wi ak fani iid yiy waxtuy ñeewant ak ndimbël yu amul moroom yi nu sunu Boroom xéewëlale, ta yit pose la ngir dabaatal li nuñàkkoon ak jubënti sunuy njuumte.

Mbóot miy def bis yiy jeexi ñuy weeru koor ak iid nag mingi ci nuy dundël ngëm ak pastéefam, niki nga xamene jaamu Yàlla ak tudd Yàlla di Ko fàttliku ak dimbël yiy dëgërël digënté yi man nañoo taaroo xol yiy jeng jëm ci doxandéem yi ak ñi nekk ciw tiis ak jirim yi, ndaxte yii niituwaayu yërmëndé lañu ñeel bis yu texe yiy ñëw ginaaw dee.

Li am nag moodi ne kàttanug am njéggëlug bàkkaar yi rawatina li tàmblee weeru koor wi ba ci iid gi ag ndokkeel la ci ndamul biir, mooy nudund nun ñépp texeg mbooloo ci tonowu gu jógé fa Yàlla.

Ci geneen wàll yit, warnanoo mana tuxal yëgyëg yu kawe yi mel ne teewlu ak dal ëndi leen ci sunu dund gépp ci biir yëg gu ñuy yëg ne dundug àddina gii jamonoy weeru koor ju gàtt la xawa doon. Ndaxte fan yii ñooy jamono yi ëpp solo yoy pose yi ci sunu dund giy jeexi.

Ndaxte beef xaymawoon jamonoy pose yooyee ci dundug ruu gi ci weer wu tedd wi ak bàrkeem, sikki sàkka duam ci ne bis pénc ëllëg dana nekk subag iid guy sax tay dëggdëgg ñeel nu. Ndaxte li gënë rafet ci iid yi ci lu wér mooy iid googee.

Dara gënuta rafet nag li kilifa gii di *Bahlûl Dânah* wax:

“Iid ñiy sol yéré yu yees ta rafet moomuñu ko, waaye ki moom iid mooy ki mucc ci mbugëlum Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta mucc ci pert gu sax. Batayit iid xale yu góor yu taaru yi moomuñu ko, du yit xale yu jigéen yu rafet yi, waaye ki ko moom mooy ki bàyyi sikk yi ak njuumte yi ak jëf yu safaanoo yi, ta mana soppiku doon jaam bu dara raxul”.

Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu àggale ci iid yi ci àddina jii ak ya ca dund gay saxi cib taar ak yaatug xol gu mel nii. Yàlla nanga nu baaxe yit ci àddina jii nuy dundé ay pose aki man man yu jógé fa Yàlla yu nuy jariñoo ci yoon wi ngir am Sa ngërëm lu tedd li. Yàlla nanga nu dugël yit ci mbooloom ñi texe ñiy mucc ci jaaxley àllaaxira ngir wuñni gu ñuwuñni jaaxley seeni bokk yi gëm ak seeni metiit ci àddina. Aamiin.

Xaritoo

Yaw mi sóobu ci yoonu dëgg, fasal ag xaritoo sa digëk sa Boroom Miy kilifag dëgg giy sax lu jiitu bis pénc di ñëw. Moom kat Mooy kiy jàpp ci sa loxo ca bisub jaaxle gu mag ga. Ndaxte ca bis boobee amul kuy jàpp ci sa loxo kudul Moom. Ca bis boobee kat nit ki day daw magam ak rakkam ak ndayam ak baayam ak soxnaam aki doomam. Ca tolluwaay boobee nag ngay xame bu baax xaritook Yàlla. Nanga xam ne nag xaritoo mooy jiwuw noo gu mujj gi.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*

XARITOO

Deef di nettli ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa masa wérëdi bis, ba Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm déggée lii mudàldi gaaw fa saa sa dem ngir seet Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc laaj numu def ca wérëdéem ga. Waaye ba mugisee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu wérëdi manu koo dékku. Ba mudelloo kërëm mudàldi tëdd ngir jeexiitalu.

Ginaaw ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wéréé mudégg ne Abóo Bakar dafa wérëdi, mudem di ko seet. Ñuwax Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm ne ko: «Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi ñëw di la seetsi».

Soppeb Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi tëbé ca lal ba ca saa sa, gaaw wuti bunt ba ci cawarte gu rëy ak mbégté meef manuta melal. Ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc àggee ca kër ga, gis Abóo Bakar munekk cig wér ak jàmm, dafa bég ngir loola, dàldi wax Abóo Bakar, ta fekk manga waaru, ne ko: «**Abóo Bakar, dañu ne dangaa wérëdi!**».

Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm soppeb Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di ki ko gënë bëgg ci kaw suuf dàldi wax ne, ta fekk muam bannex ci seet gi ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc seetsi: «Samab soppe dafa wérëdiwóon, yaw Yónént bi, madàldi wérëdi ngir jeexiitalu ngir moom, ba muwéréé mawér manit».

Ci jeexiiti mbëggéel ak xaritoo yii nag, ak li leen nuru ci ay taxawaay la Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm ame tedngay doon «*ñaareelu ñaar ña ba ñunekkee ñoom ñaar ca xunt ma*» (laayay 40^{ed} ci saaru At- tawbah) ni mudikké ci Alquraan ju tedd ji.

Lóolu nag moo tax mbir mépp mooy dëgërël jokkoog xol bi ci buumi mbëggéel yi gënë dëggu yiy tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di nu gërëm di nu teg yit ci yoonam wu jub wi. Ci nii nag la nuy mana ame ab cér ci bëgg Yàlla gu tar, ndaxte mbëggéel yu mel ne yii rekk ñoo mana am ab cér ci dëggdëggi mbëggéel ak cofeel.

Dara nag gënuta rafet li ilimaan Àllyu Ridaa wax ne:

“Yàlla Mu tedd mi ta màgg amna ag naanug maanaa gog da koy jox ay soppeem, bu ñu ca naanee màndi, ta bu ñumàndée yëngutu, ta bu ñuyëngutóo seey dàldi dem. Ta seeynañu, ndax nag danañu àgg ci sellal? Bu ñuseeyee ci sellal danañu àgg, ta bu ñuàggee dañuy jokkook soppey Yàlla yi, ta bu ñujokkoo duñu tàqqalikoo mukk mukk».

Tolluwaay bii nag mooy tolluwaayu jeex ci mbëggéel. Abóo Bakar Sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm nag moom mi dundóon tolluwaay boobee dafa wérédiwoon, waaye yëgna mbégté akug cant gu raw wér ngir li mubokkak soppeem ba tolluwaayam. Ndaxte cig kennoo (ñakka doon keneen) dañuy yëg bannex akug texe bu ñunekkee ak soppe ya doonte sax dañuy yëg metiit ya gënë tar.

Ci waxiinu sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* nag –yàlla neef sellal mbóotam-:

«Ku toogak soppe ya doonte sax dafa nekk ci biiru sawara sax day jàpp ne mingi ci biir dërub tóortóor. Yéen soppe yi, bu ngeen summikuwoon ci melo ak jëmm ta dugg ci àddinay

maanaa kon da ngeen gis dëri àjjana yi ñu gënë taaru gënë rafet dëri tóortóor yi».

Mbëggéel de mingi balle ci bokk jikkó yu baax yi walla yu bon yi. Budee mbëggéel dëggdëgg nag moom, ci ruu dëggdëgg yi rekk leef koy sàmme. Melo wii nag dees koy fekk ci darajay nit yi gënë kawe. Ta lu xew lune ñaar ñi bëggénté dañuy dund yenn yëgyëg yi. Ndaxte mbëggéel dëggdëgg ak xaritoo dëggdëgg aw rédd la wu jokkale yaari xol.

Ta bépp tolluwaayu ki ñubëgg day tasaaroo di rogalaat jëm ci ki sopp àndak buumug mbëggéel gi, dexi cofeel yi ci xol bi di tàmblee bëbb, janti mbëggéel di tàmblee fenk.

Ci misaal, ba sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rúmî* nekkee jànglekat bu mag ca daaray waa Suljuux ya aw xal wu jógé ci bëbbug leerug majsoob bu tudd *Shams* ta xolam feese cofeel da koo dal, sunu kilifa gi dàldi lakk.

La ca juddóo nag moodi ne tééréy ngérum saayiriya yi mu jeexalewoon ag dundëm ta ñuwëlbëtiku doon tééréb ay bindéef. Ab diir ginaaw ba nag la tééerb *Al- mathnawî* feeñ ta doonoon bataaxelub sàkku wallu buy leeral bóot yi ci nit ak bindéef yi ak Alquraan.

Ci nii nag ngay mana nekke soppeb Yalla boo jikkówoo melo woowe. Waaye nag kem cofeel gi ci ki këm ak waaj gi mu koy waajal, ni la ab cérëm ci jub jëm ci yoonu ngërëmul Yalla Mu tedd mi ta màgg di toll.

Budee safaanub melo woowe nag amaana jaam bi nekk ci saayir ci dërüb tóortóor yu naat waaye biirëm –ngir li mu sori Soppe bi- doon sawara ak tàkk tàkk. Lii nag moo tax ag lëkkélóo amul digénté mbëggéel ak mbokkug saayir, lu mel ne bokk nday ak baay ak gorowaale; ndaxte *Abû Lahab* baay bu ndawub Yónént

bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc lawoon waaye mooy ki ko gënóona sori ci nit ñi.

Bóot ak caxi dundug ruu daal duñu jeex, ta yii duñu lu ñuy làmb di ko daj. Mbëggéel daal luy rogalaat la luy jógé fu xóot ci ruu gi, ba taxna bëgg ak sopp Yàlla gi nekkoon ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba Alquraan njëkkée wàcc ci moom ca xuntum *Hirâ* dañu koo yëkkëti ginaaw ba yéégé ko ca teew ak dal gu kawé ga fa Soppeem ba Moom Mu tedd mi ta màgg.

Mbëggéel daal yërmëndéy Yàlla la luy xettli nit ki di ko musël ci wéetaay. Ginaaw ba ñuwàccee Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc ci àddina kat deef leena ga ci ñudund tàqqalikoo kune beru ñeenfukki at, ñuyëg metiitu mbëggéel. Ta mbëggéel dafa mel ne séddëlikóo gu genn ruu di séddëlikóo ñaar, bu ko defee ngay jàkkaarloo ak sa genn wàll.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag leeralna mbir mii ci àddiis bu tedd bi dàldi ne:

«Nit ki ci diinéy xaritam lay nekk. Kon kune ci yéen nay xool ki muy xaritool» (*Ahmad ibn Hanbal, Al- musnad, xaajub 2^{eel}, xëtu 303^{eel}*).

Leeral gii jógé ci yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag doyna ta muaju ci sarax yi tay jeexiital ci nit bay àgg ciy sidiitam, bi muwaxee ne:

«Nit ki ki mubëgg lay nekkal» (*Al- Bukhâri, buntub Al- adab*).

Ci geneen wàll yit, àddiis yu tedd yi leeralnañu mbir yooyee batay, ta moodi ne bu nit nekkee ak ki mubëgg day dundëndóo ak moom yenn yëgyëg ak dund ak xalaat yi, dëppóok moom yit ci

wax ak doxaliin, ag mbëggéelam di tàppewu ci moom ba ñumel ne kenn.

Dara gënuta yéemé nag waa juy woote bëgg tóortóor ta jamono june biirëm ak waxam ak jëfëm ak yëgyëgëm lépp ànd ak dég yi. Ñu mel ne ñii nag ñi dul mana nekkak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak Yónéntam bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci seeni yëgyëg ak seen xalaat ak seeni jëf deesu leen limaale ci waa dëggdëggi mbëggéel.

Kon nag ngir nga nekkak ki nga bëgg warngaa taxaw ci wàll gii ba laa dara di xew, ta maneesula jort ne kiy dund cig càggante di baamu ci làmmiñam rekk ta xolam bokku ca naa: «Man de damaa bëgg Yàlla akub Yónéntam» dana bokk ci ñi àddiis bu tedd bi di bégël.

Xameesna ne nag àndug mbëggéel bu àndug nekkiin sottée rekk lay sotti. Nii yit la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di naatale dëri maanaa yi ci xoli soppe yi. Xayna yit nekkiinu Abóo Bakar wi yàlla na ko Yàlla gërëm –moom mi jiiu ci ñi am ngénéel lii- dafa feese ay bind yu bari lool. Moom kat ci bëggëm Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak àndam ak moom dadoon dund tolluwaay bu xóot cig mbëggéel, ba sax mbëggéel googee ak cofeel googee dañudaa gënë yokk ci béréb beef daa séntóo ñudal.

Bis, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa waxtaane Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm mi defoon alalam jépp ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci baat yu feese mbëggéel ak tagg ak cofeel. Waaye Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm –mi génnóon ci boppam jeexoon ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc- dane ñogg ba mudéggée baat yii, dàldi jaaxle, li wax ji di wone tagg ak mbëggéel lépp. Ndaxte dafa xelmati màndargay tàggo ci baat yii.

Ci dayo bii nag la yëgé ci biir ruuam ag férféri gu metti gyy lakke gyy nuru sawaray tàqqaloikoo ak sori, mudàldi waxe ci làmmiñu ruuam ay baat yoy duñu balle ci kuy wax ci kudul boppam: «**Waaw ndax man ak sama alal danoo doon ludul loo moom, yaw Yónént bi?**» (*Ibn Mâjah, ubbiteg tééré ba*).

Ngir xam dëggdëggi ruu yu kawe yu mel ne yii nag moo tax sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- wax baat yii:

«Warna ci nit ki bëggë àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta wéttlikoo Ko mutoog ci jotaayu wàlliyy yiy soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte soppe bi bu toogee akub soppeem deefna tudd aka jàng ay témééri junniy bóot yi nekk ci xol bi».

Kenn ci waykat yi yit waxna ne: «Bu ab lim ci ay nit sàkkoo Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta gëstu dëgg, doonte day diir bu gàtt, kon asamaan yi danañu sujóot ca béréb ba ñunekk».

Batayit *Ash- shaykh Sa'di* dafa doonoon jeexiitu feeñug Yàlla, dafa bind baat yooyee ngir soppe bi ta fekk mulaabal bakkanam ci xemmeemtéefi àddina yi ci anam gu mat, muwax ne: «Gis xarkanami soppe yi ak xarit yi day mel ne saafara ak garab gyy faj góomi woroomi xol yi».

Bis, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa waxtaane Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm mi defoon alalam jépp ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci baat yu feese mbëggéel ak tagg ak cofeel. Waaye Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm –mi génnoón ci boppam jeexoon ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc- dane ñogg ba mudéggée baat yii, dàldi jaaxle, li wax ji di wone tagg ak mbëggéel lépp. Ndaxte dafa xelmati màndargay tàggo ci baat yii.

Ci dayo bii nag la yëgé ci biir ruuam ag férféri gu metti guy lakke guy nuru sawaray tàqqaloikoo ak sori, mudàldi waxe ci làmmiñu ruuam ay baat yoy duñu balle ci kuy wax ci kudul boppam: «**Waaw ndax man ak sama alal danoo doon ludul loo moom, yaw Yónént bi?**» (*Ibn Mâjah, ubbiteg tééré ba*).

Ngir xam dëggdëggi ruu yu kawe yu mel ne yii nag moo tax sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- wax baat yii:

«Warna ci nit ki bëggë àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta wéttlikoo Ko mutoog ci jotaayu wàlliyyu yiy soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte soppe bi bu toogee akub soppeem deefna tudd aka jàng ay téméeri junniy bóot yi nekk ci xol bi».

Kenn ci waykat yi yit waxna ne: «Bu ab lim ci ay nit sàkkoo Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta gëstu dëgg, doonte day diir bu gàtt, kon asamaan yi danañu sujóot ca béréb ba ñunekk».

Batayit *Ash- shaykh Sa’dî* mi doonoon jeexiitu feeñug Yàlla dafa bind baat yooyee ngir soppe bi ta fekk mulaabal bakkanam ci xemmeemtéefi àddina yi ci anam gu mat, muwax ne: «Gis xarkanami soppe yi ak xarit yi day mel ne saafara ak garab guy faj góomi woroomi xol yi».

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag xamlena soppe yiy dugg ci kurél bii, mudàldi wax ci tééréem bu tedd bi ne:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

«Seen péeté daal mooy Yàlla ak Yónéntam bi ak ñi gëm ñiy taxawal julli tay joxe asaka tay rukóo» (laayay 55^{ed} ci saaru *Al-mâidah*).

Kon nag ndaw texeg nit kookee di xettli boppam ci fiirug soppe ak xarit yiy jeexi, tay am bi muy nekk ci àddina sii xarit biy sax ak soppe bu dëggdëgg bi ta mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak xol yi ak ruu yi di jokku ci sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta woroom ngëm yi di leen dunël!

Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* mingi yuuxu xol yi ñuxaň mbóot mii nekk ci mbëggéel di wax naa:

«Nanga xam bu baax ne soppe yiy raafi ak soppe yi dul dëggdëgg ci àddina sii ñoom ñépp dañuy mujj doon say noon. Ta ku lay sëggël tay jii dana feeñal nooneel ëllëg. Bu fekkee nag alal ji nii la mel kon dawal wéeru ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ñaan aka xettliku aka jooy tay wax naa: yaw sama Boroom, bu ma bàyyee sama bopp».

Kàttanug amal nit ay xalaat aki gis gis tolluwaay bu kawe la, di taataan bind yi ak bóot –yi nekk ci bindéef yi- yit ci li muy firi dëggdëgg mbirum jàmbaraari sopp Yàlla yi rekk la, ñoom ñi mana xóotël ci àddinay xol, mana dund yit mbëggéel gu dëgggu ta am ci ndam.

Ibraayima kat li mudoon nekk nekk ci tolluwaay bu jafe lool ngir li mudoonoon xaritu Yàlla teewutóon musax ci jébbu gu mag ak wàkkiirlu gu mag ta ñudoon sàrtub mbëggéel googee, xolam yit yëgul njàqqare walla jaaxle lu tolloog xef ak xippi. Ba ñu ko sànnée ca sawara wa yit dane malaaka ya ñewóon ngir dimblé ko:

«Buleen dugg digënté soppe bi akub xaritam. Lu sama Boroom bëgg kat neexna ma. Bu mamuccée ci ag mbaaxam la

ak ngénéelam. Bu malakkee yit sama bàkkaar moo ko waral. Ta bu soobee Yàlla Mu tedd mi ta màgg danaa muñ». Muwéy nag ginaaw tont lu bette lii di wax naa: «Moom xamna li manekke. Waxleen ma nag sawara ci ndigëlul kan lay lakke? Lakk yit kan moo koy def?»

Ca mujj ga nag xettli ga ak mucc ga dikkna jógé ca soppe bu màgg boobee Moom Mu tedd mi ta màgg, sawara wa mujj doon ab sedd ak jàmm ci Ibraayima ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Xew xew bii nag da nuy won mbëggéelug Yàlla ci melo wi gënë màgg gënë rafet.

Lii moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ci Ibraayima ci tééréem bu tedd bi ngir xaritoo gii ak mbëggéelug dëggdëgg gii: «**ak Ibraayima mi matal**» (laayay 37^{eel} ci saaru An- najm).

Kon nag xaritoo ak matal kólléré yiy feeñ ci nit kune ak mbir mune –ci sàmmoonte gi nit ñi di sàmmoontee nattuwaayi xaritoo yi ci seen digénté- ñoom yit dañuy lëkkélóo ak tolluwaay bii. Nit ñiy am jikkóy xaritoog xol kat ay màndarka yu kawé yu ràññiku lañu ñeel nit ñi, mooxam muy ci wàllug diiné walla ci wàllug taarix. Tééréy taarix yi ñingi nettli ne amna jenn waay ju tudd **Piyaalë** ta nekkoon xarit bu am kólléré ba fa kólléré mana yam bob kilifa gii di **Qurquud** ma ñurayoon ngir ak fippóom. Ba njiit lii di **Salim al- awwal** xamee matal kólléré gii nag muwoo ko laaj ko ne ko:

«Seetal wàccuwaay ak daraja ji nga bëgg maneexalale ko ci sa xaritook Qurquud, ba ci sax boo bëggée doon sama ministeer».

Piyaalé dàldi koy sant, feddli ak xaritoomak kilifa ga, wax ne: «Yaw sama njiit li, lu weesu tay sama ligéey mooy di ligéeyal bàmmee lub Qurquud».

Taxawaayu **Piyaalé** bii de njobbaxtanu xaritoo la, ta tegtal la bu leer di màndarga mu mana jeexiital ci wàllug àtte xarit yi ak xaritoo yépp.

Abû 'Uthmân al- Hîrî nag dafa wax ne: «Bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg de mingi sottée ci teggiin yu rafet ak fuglu gu sax. Bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñu di ko ràbbe ci topp sunnaam ak topp ko nangul ko nangu gu feese mbëggéel. Bëgg wàlliyyu yi di ame ci wormaal leen ak ligéeyal leen. Xaritoo ak soppe yi di ame ci won leen mbégté ci lu sax ci sàrtub mubaña doon ci lu araam. Bëgg njaboot gi di ame ci jikkó yu rafet yi. Bëgg ñu dëng ñi di ame ci ñaanal leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg mu dugël leen ci yërmëndéem».

Mbëggéel gune ak xaritoo gune daal dafa am defiin wu mujagoo ak anam gu mujagoo, ndaxte xaritoo ak mbëggéel kem ni ñuy sàmme anam yii lañuy wéyé. Mbëggéel gi nekk ci xol yi nag dadaanu, waaye beef sàmmoonteewul ak teggiini xaritoo ak mbëggéel kon jokkoog mbëggéel gune day wëlbëtiku doon ag noonoo. Ci wàll gii nag la ñuwara àndeedg wattandiku ak bàyyi xel gu mat bu nuy waxtaanak xarit yi, ndaxte wax dafa mel ne jaasi ju ñaw, day dagg xaritoo ak mbëggéel di leen ray, di def ci xol góom yu dul wér, day wowal tóortóori mbëggéel yi nekk ci dërub xol di leen dagg. Amna nag baat buy naatal wàll yépp melne tawi lolli di sotal ay njariñ yu amul àpp.

Bu safaanub loola amee nag, xaritoo gu dëgguwul gu ñufoog ne ag mbëggéel la di ag xaritoo, walla dund ci anamug ñàkka faale dara manuta doon xaritoo ak mbëggéel dëggdëgg, ndaxte xaritoo yiy xalaate ñàkka faale ak doon keneen day nuru buum gu dëgèrul gu ñuy riis ci ñawkal paaka bu ñaw; buum gii xayna mumana dékku ñawkal pakka bi yatt walla juróomi yoon waaye day mujj dog rekk. Sikki sàkka nag amul ci ne ay xaritoo aki

mbëggéel yu mel ne yooyee amuñu njariñ du ci àddina du ca àllaaxira. Safaan bee am sax, ñoom dañuy jural seeni woroom lor weef manuta melal ci yaari kër yépp àddina ak àllaaxira. Lóolu moo tax nag sàrt bi manula ñàkk ngir sàmm xaritoo gii di nga doon xarit ak soppeb ki ko yayoo.

Ci biir lii nag mbëggéel gi nekk ci xol yi bu manee ëmb bindéef yépp kon dana def boroomam muy ku gëm ngëm gu mat, ci weneen waxiin ku sopp dëggdëgg, maanaam ku bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Dëgg la, cofeel gi mingi tàmblee ci ay mbëggéel ak yu ñuy bëgg yuy jeexi yu mel ne tóortóor buy fett di focc waaye day jëm ci nekk **“Cofeel gu aju ci Yàlla”** ci waxtu wi muy àgge ci bindéef yépp ci matale gu daj gu jógé fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Waaye ki des di wékku ci pakkub doon keneen dumana àgg ci tolluwaay bii. Ndaxte jaam bi ni muy mana dundé wàllam akub cérëm ci mbëggéel gi ak xaritoo gi mooy kem ni muy jéggée gállankoor ak pakki doon keneen rekk. Ta lii dumana nekk bu safaanub loola amee.

Kilifa gii di *An-Nakhshabî* mingi nettli nettli bob day melal ñiy wékku ci pakk yu mel nii, muy wax ne: “Bis aw waxambaane dafa dikk ci buntu doom ju jigéen ju njiit la dàldi wax ne: Man de damaa am cofeel ci doom ju jigéen ju njiit li. Ba xibaar ba àggee ca doom ju jigéen ju njiit la muñew ca bunt ba wax waxambaane wa ne ko: jëlël junniy dërëm yii ta bul waxati lu mel ne lii, ndax damay jurël lor di la ko jurël. Ba waxambaane wa bañee dem mugaaral ko mujël ñaari junniy dërëm ta dem. Ca mujj ga nag ba waxaale wa àggee ci fukki junniy dërëm ak ñaar booba la waxambaane wa nangu dàldi dem.

Ba doom ju jigéen ju njiit la gisee lii nag muwax ne: Nan nga may bëggé ta say gët xaalis muur leen ba gisóo ma? Ndax

xamnga payug kuy teg kenn ci sama kaw? Mbugëlam mooy ñudog baatam. Cofeelam gu dëgguwul ga nag moo tax doom ju jigéen ju njiit la soril ko boppam?»

Kenn ci niti Yàlla yi bi mu xamee lii dafa daanu tàgbook sagoom. Ba sagoom déllusee mune: “Ée yéen nit ñi! Lan la mbëggéel yi dëgguwul di ëndi ci àddina? Ñoom kat duñu jariñ bu àllaaxiraa ñiy woote bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg tay jublu ci kudul Moom».

Màggaayu mbëggéel de ñingi koy nattu ci xañ gi ki bëgg di xañ boppam ngir ka mubëgg bu manula ñàkk. Ki bëgg lool daal duyëg ne day xañ boppam buy joxe bakkanam ngir jote ko ka mubëgg bu ñu sàkkoo loola. Nit ki xamul li cofeel ak xaritoo di firi nag ta manuta am ab cér ci mbëggéel ak cofeel, kóoku manefnaa wax ne day dund ci bannexam aki bëggbëggëm ta manuta sóobu yoon wiy àggale ca mat ga, ndaxte xolub ki manula xam mbëggéel day nuru suuf su bekkoor.

Xam nag mooy mbëggéel, ndaxte sababub bindéef yi mooy mbëggéel. Lóolu sax moo tax ñiy am ag bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg dañuy janook xarkanamub xaritoo ak mbëggéel du rek ci nit waayi ci gàncax yi ak rab yépp yiy tasaaroo di dund ci àddina.

Ta sunu way jur Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam-nettlina nu xewxew bu amoon ci moom ci mbirum mbëggéel gu jëm ci bindéef yi mudàldi ne: «Damaa luyéwóon ag kër ca Màddinatul Munawwara man ak sama sèriñ bu wegu ba Saamii Afândii –yàlla neef sellal mbóotam- lu jege ñeenfukki at ci ginaaw. Kër ga nag ca jamono jooja ban lañu ko tabaxewoon. Ba nuduggée ca néeg ba ñuwaajaloon ngir mu fay dallu aka for bët, nugis jaan ju lemu ca koñ ba, nudàldi tiit ci lu nutayul.

Waaye moom dafa sax ci tekk ak dal, dàldi wax ne: “Bàyyileen mbindéefum Yàlla mii cig njàmburam ta buleen ko laal”.

Ca muj ga nag, ginaaw ab diir rab wii dafa génn sunu néeg ba, gisatunu ko. Lii nag day leeral ne ñiy àgg ci balluwaayu xaritoo ak mbëggéel ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dañuy mujj doon xariti bindéef yépp. Xayna sax mbëggéel gi doxoon digénté waykat bii dëkk Turki di Yuunus Amrë ak tóortóor bu mboqq ba –xayna mubokk ci misaal yi gënë yéemé yu xaritoo gii.

Xol yi mbëggéel gi nëbbu ci bindéef yi manuta naatal daal xol yu gumbë lañu. Ruuyi nit yi manuta waxtaan ak bindéef yi yit ruu yu luu lañu. Ta xol yiy wër ab soppe bu ñu ko amewul ci nit danañu ko mana ame ci bindéef yi ci des. Ndox yiy daw ak béréb yu naat yi, ak doj yi ak tóortóor yi ak dër yi dañuy déy xol yiy wër mbëggéel wayi mbëggéel ak xaritoo yu bari.

Xol yi ñumooñe rãbbe leen way yii kat dañuy yëg màggaay ak rëyaayu jëfi Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta dañuy waxak jëf joojee ci seenu melo. Ci nii nag la bóoti Yàlla yu bari di ubbikóo ci biir xol yi feese yëgyëgi cofeel ak mbëggéel.

Ci mujj gi nag àgg gu kawee googee day mujj doon lu feeñ lu fés. Ci nii nag leef di yaakaare saafara ñeel ñi am wérédiy xol, naqar wi ci xol yi yit di deñ. Sottikuy kàttan yii nekk ci bindéef yi dañuy yëkkëti yëgyëgi xol bi ngir munekk xaritu bóot yi ak yi nëbbu, dañu koy waajal yit ba munekk xarit ak soppeb Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg, ndaxte junniy junniy taar yi nekk ci bindéef yi ab raas lañu buy àggale ci soppe bu mag biy ki ñu gënë bëgg, maanaam day àggale ci ki bind taar yii yépp Moom Mu tedd mi ta màgg. Ñiy yéeg nag di jaar ci raas bii dañuy yëkkëtiku ngir àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bu lóolu jàllee yit ki gëm ci tolluwaay bii dafa ànd ak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci bépp béréb.

Ta jamono june leerug àndak Yàlla gii day jolli ci xarkanamam. Ci nii nag la màndarga yoy leer yu texe yi di doone balluwaayu bàrke ak yèrmëndé ju biir ak ju bitti ñeel xeet wi ak bindéef yi.

Màlik ibn Dînâr yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettle di wax naa:

“Ba ‘*Umar ubn ‘Abd al- ‘Azîz* yàlla na ko Yàlla gërëm toogee ci xilaafa gi, sàm̄m ya ca doj ya dañudoon wax naa: “Waa ju baax jiiiténa nit ñi”.

Ñulaaj leen: “Fu ngeen xame lóolu?” Ñune: “Ba ci rab yi sax ñingi dund ci noflaay ak dal».

Muhammad ibn ‘Uyaynah yit –yàlla na ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg yèrëm- mingi wax naa:

«Damadoon sàm̄m ay gàtt ca Kiirmaan ta ‘*Umar ibn ‘Abd al- ‘Azîz* yàlla na ko Yàlla gërëm nekkoon xalifab jullit ñi. Damadoon gis gàtt yi di wètt àndak till yi ngir ag maandoom ak dundug ruuam. Genn guddi nag ag till fàdd benn gàtt, madàldi jaaxle wax ci sama xel ne dafa mel ne àddina si dafa ñàkk dalam gépp. Ta li ma gënë foog moodi ne xalifa bu maandu boobee di soppeb Yàlla dafa faatu. Ba magëstóo laajte laa xam ne ‘*Umar ubn ‘Abd al- ‘Azîz* dafa faatu ca guddi googee.

Nit kumu mana doon ku bëggë jaxase àddinay xolam ak jëm̄m yuy misaal di royuwaay mel ne yooyee feese jikkóy mat yu doomi Aadama yi, warnaa xoole cig settantal gëti soppey Yàlla yiy gis yiy ubbiku ci xol yi jëm̄m ci jant biy fees sowu bi jamono yi muy so ci waxtuy marax.

Ta bu nuy xool kulóor yu wuute yi ak nataal yu wuute yi muy nataal ci asamaan yi danuy jaaxle di waaru ci nataalub ku xereñ kookee ak fentkat bu xarala boobee, ta dananu rafetlu aka màggal nataal yooyee mu nu jox. Ci nii nag bu nuy gise di

settantale yëgyëg yii bind yi ak rafetal rafetal yu wuutey kulóor yi ak xalimag kàttan giy yëngutu ci sunu kanam di tege ci nataalub bindéef bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg nataal –miy nataalkat bi dara ténkul- ak yi ñuy gis yépp ci bindéef yi dañuy wone ci anam gu leer.

Xoolleen ab tóortóor, ta yéemu ci fan la suuf su ñuul si jélé kulóor yii? Ci àddina sii da fee am taar yu bari, ak sottikuy kàttan gi, ak xarbaaxug bind gi ak xarala gi, ak ñeewant gi ñumanuta takk. Bindéef yi nag bu ñuleen nattee ci xol bi mana gis dañuy doon fu xarbaax yi ak muujisaat yi di feeñe.

Ndaxte taar yii yépp lu rafetaayu taarub Yàlla Mu tedd mi ta màgg tàppewu lañu. Lóolu moo tax gët ak xol yiy farlu ngir gise bindéef yi xoolub waaru ak xalaat dañuy dellu fa ñujógéwóon àndak jaaxle ak waaru.

Waaye li metti moodi ne xel ak xalaat lu ci bari dañuy xam muujisaat yii ak xarbaax yii ta duñu ci jàngé, dañuy mel ne rek yooni kekk yu dëgër yi manula am benn cér ci toqq gi gënë tuuti ci taw bi ciy wàcc.

Kon nag Yaw sunu Boroom yàlla nanga nu may ta xéewélale sunuy xol xóotaayu yëgyëg ak xalaat ci jeexiiti kàttan ak màggaay ak bindub Yàlla yi ci bindéef yooyee.

Bu nudee xalaat ci sunu nekkiin di seetaat sunu bopp ci anam gu fullëwu dananu gis ne, li nu sottikuy kàttan gi di wër wër ci saa sune, xol yi bu leen gállankoori bannex muurée dañu leen di xañ cofeel ak mbëggéel gog Yàlla.

Ci wàll gii nag sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax naa: “Yaw mi sóobu yoonu dëgg, fasal ag xaritoo yaw ak sa Boroom mi yilif dëgg lu jiitu bis pénc di ñëw. Moom kat mooy kiy jàpp ci sa loxo bisub jaaxle gu mag

ga; ndaxte ca bis booba dufa am kenn kuy jàpp ci sa loxo ci ludul ndigèlam. Ca bis booba kat nit ki day dawì magma ak rakkam ak ndayam ak baayam aki soxnaam aki doomam”.

“Ta ca tolluwaay boobee ngay xame bu baax xaritoo ak Yàlla. Ta nanga xam ne xaritoo mooy jiwuwu noo gu mujj gi. Maanaam àllaaxira moo ko taxa jóg, ngèremul Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo ko taxa jóg”.

Woote bii nag sottikuna jógé ca gimiñ gu laab ga gimiñug sunu sang ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewèl ak mucc ca waxtuw faatu wa ba muwaxee ci anam guy feeñal xóotaayu mbèggéelam ak cofeelam ñeel Boroomam ne: **“Àndandoo ba gënë kawé kay, àndandoo ba gënë kawé kay”**.

Xol yi jël seenub cér ci bëbb gii daal ci kem li ñu tollool àggnañu ca njobbaxtanul bëgg Yàlla, ta ci seen tukki biy sax day doon fu mbótum digub Yàlla bi du feeñe:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mane, ñi féetéek Yàlla de duñu ragal ta duñu amu naqqar yit” (laayay 62nd ci saaru Yûnus).

Kon Yaw sama Boroom, yàlla nanga def ci sunuy xol mbèggéel gu nuy àggale ci Sa ngèrem lu kawé lu màgg li. Ta yàlla nanga nu texeel, béglóo nu, boole nu ci ñu baax ñi, ta yàlla nanga nu bëgg yaw Yàlla. Aamiin.

Aah! ana matal kóolléré gi?

Matal kólléré ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci sàmmoonte ak topp ay digëlam rekk lay sottee. Matal kólléré gii nag mooy njobbaxtanul yëgyëg ak jëf yi lékkëlóok moom.

Ndaxte ki bind di kiy dundël di kiy kenn di ki ñépp di wéeru mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Sunug dund kat ak sunug dee ci loxoom lañu nekk Moom Mu tedd mi ta màgg. Ci wàll gii nag mbëggéel gi Ko ñeel Moom Mu tedd mi ta màgg ak yëgyëgu wékku ci Moom ci noo gune mooy njaame gi genë màgg, ta mooy borub matal kólléré.

AAH ANA MATAL KÓOLLÉRÉ GI?!

Waykat bii dëkk Turki di ndem si Yàlla *Muhammad Ákif* dafa woowoon *Álî Shawqî Afandî al- Bûsnawî* di kenn ci xariti benn bakkanam ci mayeg doomam ju jigéen. Kilifa gu màggat gii dàldi yeexa agsi tuuti. *Álî Shawqî Afandî* wax li waral ag yeexam dàldi ne: “Li waral yeexa agsi gii mooy ñàkka matal kólléré”. *Muhammad Ákif* bëggë dalal xelam ne ko ci anam gu fullëwu, ta fekk mangay muuñ: “Gan ñàkka matal kólléré ngay wax, kilifa gi? Maasug tay gi kat aakimóona mbir moomee bu yàgg”.

Dëgg gii ndem si Yàlla *Muhammad Ákif* wone daal ci lu àndak naqqar: Aah ana matal kólléré gi?! mbir la mom maneesu koo ñàkka aajowoo ta nit da koy aajowoo lool lool. Ndem si Yàlla *Ákif* kat –moom mi junj tasaaroog ñàkka matal kólléré ca jamonoom ba muyëkkété baatam noonee- bu gisoon sunu jamonoy tay kuy xam nan lay xaacoo di ko xettlikoo di ko metiitloo. Tay kat nit ñi duñu fàttliku yu baax yi sax, ta li ñugënë séentu moodi ne baatu matal kólléré doonatul ludul aw turu benn ci kàrce yu siiw yu dëkkub Istàmbóol.

Li matal kólléré di doon doon menn ci màndargay Lislàam ta xayna sax mu bokk ci kenoy Lislàam ak laltaayam yi èpp solo, liy dëgg moodi ne li lal laltaay yépp ci Lislàam mooy ngëm. Waaye wóorna ne matal kólléré doon na yit ci jëmme jamono ji jeexiitu ngëm akug jëmmëlam. Ndaxte matal kólléré mooy sàmm kólléré. Ta ngëm mooy dëggel Boroom bi fa àddinay ruu ya ak nangoo feeñal xaritook Moom ak bëgg Ko ci àddina sii, maanaam daal mooy matal kólléré.

Ta lóolu taxul matal kólléré yam ci sàmm kólléré gi rekk. Waaye mooy sellal ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak ñàkka soppikug xol bi, ta mooy xol bi sax ci bu dègër ak sant njekk gi nuy ga ci nutaxawal jote gu taaru gu rafet ci anam guy ëmb sunu way jur yi ak bokk yu jege yi ak yu sori yi ak sunu bokk yi ci diiné.

Ta woroom xamxam yi ak ñu baax ñi ba ci yónént yi ñoom ñi jeexal seenug dund ci farlu ngir jottli nu xéewëlug ngëm. Nekkiin wiii nag du nekkiin wuy am jenn jamono rekk waaye daa wara sax di wéy diirub dund gi.

Baatub matal kólléré kat lãmboona maanaam ànd ak doon benn leeg leeg mel ne nga doon genn wet ci yaari weti ndimë lu am ay melo yu mel ne sant njekk ak xaritoo ak sax cig njub. Beef ko xoolee noonee nag doxaliin wune ak yëngutu bune day waral gëm ni muy lãmboo maanaam matal kólléré ci jëmmi jamono ji, ta safaanub doxaliin yii ak yëngutu yii dañu leen di limaale ci wor ak ñàkka matal kólléré.

Matal kólléré daal melow biir la wu nekk ci tolluwaay bi genë kawe ci dundug nit ñi, doon melo wu yónént yi ak wàlliyyu yi ak nit ñi am jikkó yu rafet.

Ci anam gii nag la ñenn ci firikati Alquraan yi xamlee Lislãam ne mooy: saxal ci lãmmiñ, ak dëggël ci xol, ak nangul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta matalal Ko kólléréem cib àtteem akub dogalam. Ñi seeni xol amub cér ci balluwaayu matal kólléré bi nag dañoo def seeni bakkan –yi meloon ne sawara- ay dër yu ami tóortóor ta feesak ay fëlóor. Di dër yu naat ndaxte fëlóori tudd Yàlla di Ko fãttliku da caa nekk, ak rammtuy sellal Yàlla, ak tooli ngëm ak xam Yàlla, ak tóortóori rafetal jëf, ak dexi jëf ju baax. Kon nag payug xol bu muman di doon day déggóo ak aw nekkiinam; ndaxte pay googee mooy àjjana yu kawe ya ak taarub

Aah ana matal kóolléré gi?!

Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Kon nag sawara yi ci kanam xol yu mel ne yooyee seenu melo day soppiku ba ñumujj doon dër yu naat. Ci misaal, ca jamono joojee Namròod diglée ñusànni sunu sang Ibraayima ca sawara sa meloon ne doj yi melow sawara wa dafa soppiku ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg:

يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

«*Nuwax ne: Yaw sawara wi, doonal ab sedd ak jàmm ci Ibraayima*» (laayay 69^{el} ci saaru Al- anbiyâ).

Musoppiku doon tool bu naat; ndaxte sunu sang Ibraayima lu jiitu ñu koy sànni ca sawara wa dafa faye ndoxum matal kólléré tàkktàkkul bannex ak bakkan, ta mudoonoon yónént bob xaritook Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak mbëggéelam ci wàll yépp daño jëmmu ca moom.

Ta dundug sunu Yónént bu màgg bi –royukaay bu rafet bi di ndamul bindéef yi- Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa doonoon misaal muy feeñal matal kólléré la tàmblee cag njëlbeenam ba cag muujëm. Ba ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg digélée mu ubbi Màkka, béréb bu bàrkeel bu sell boobee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ganee àddina màgge fa. Ginaaw ubbi ga nag leerug bindéef yi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa sax Màkka fukki fan ak juróom, ñenn ci waa lansaar yi dàldi jaaxle ca loola am ca aw naqqar, jortoon ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc duànd ak ñoom delluwaat Màddina, ñutàmbliwon di waxtaane mbir moomee ca seen biir. Ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yëgéé jaaxle googee dal lansaar ya nag dafa dajale lansaar ya laaj leen ne: «*Lu ngeen di wax?*» Ginaaw ba muxamee la leen jaaxaloon nag tiisoon leen mubëggóon leena jox misaal ci matal kólléré dàldi ne:

«Man de jaamub Yàlla laa di ab Yónéntam. Damaa gàddaay jëm ci Yàlla ak ci yéen, kon bu may dund ak bu may faatu yéen laay féetéel» (Muslim, buntub Al- jihâd; ak Ahmad ibn Hanbal, Al- musnad, xaajub 11^{ed}, xëtu 538^{ed}).

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc baamuna matal kólléré gii weneen yoon ba mumujjée yéeg ca minbarub jumaa ja ca wérédi ga mugénné àddina, ba muwaxeeek waa Muhaajiróona ya di leen dénk waa Lansaar ya, dàldi ne:

«Maangi leen di dénk waa Lansaar yi; ñoom kat ñooy samay xejj. Ta defnañu li leen war, li ñuyayoo moo ci des. Kon nangeen nangu ñu def lu baax ci ñoom, ta nangeen baal ñu def lu jubul ci ñoom» (Al- Bukhârî, buntub manâqib al- ansâr).

Xameesna ne nag yónént yépp ñooy gindikati yi jàngal nit ñi maanaam matal kólléré ca tolluwaayam ba gënë kawe. Ngir nag nga doon jaam buy am mbëggélug Yàlla Mu tedd mi ta màgg warnanoo yar ta saxal sunuy xol ca nattuwaay yooyee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –moom mi nuy gindi di nu jubël- tërël ci mbirum matal kólléré. Ta man nanoo lim nattuwaay yii ci anam gii di ñëw:

1- Matal kólléré jëmé ci Yàlla Boroom bindéef yi:

Njëlbéenug wéttliku ak matal kólléré –miy juddóo ci moom- daal Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo ko jagoo, ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa seereloo ruu yi mubind lu jiitu mu leen di wàcce ci àddina dàldi ne leen:

أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ

«Ak ba sa Boroom seereloo seen bopp nit ñiy dooni doomi Aadama: ndax duma seen Boroom? Ñune: ahakay, seerenanu!

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ngir bu bis péncée ngeen baña wax ne: nun kat danoo fàtteenoon lii (laayay 172^{ee} ci saaru Al- arâf).

Seere sii nag liy soloom moodi ne kólléré la guy wone ne ki bind moo yayoo jaamu di wone yit ne nit ñi nangunaño doon ay jaamam. Lu jiiitu mbir mii nag warna ci moom mudëggu ci seere sii, sellal ci, ta def njaam gi mu wéy ta sax diirub dund gi ca anam ga gënë rafet.

Ndaxte nangu gi dudoy rekk ngir sellal gii ak matal kólléré gii. Waaye kay dafa am ay wartéef yu bari yoy xol ak yoy xel yu nangu gii di sos, wartéef yii nag ñooy def li Yàlla Mu tedd mi ta màgg diglé ta wattandiku li Yàlla tere.

Ca anam googee nag matal kólléré jémé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi sottee rekk ci sàmmoonte aki digëlam. Ta matal kólléré gii mooy njobbaxtanul yëgyëg ak jëf yi aju ci Moom Mu tedd mi ta màgg.

Ndaxte ki bind tay dundël tay kenn ki ñépp soxlaal mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Sunug dund ak sunug dee kat ci loxoom la ñunek. Ta ci wàll gii mbëggéel gu yaatu gi ñu Koy jagleel mingi sottee ci nga taqqook Moom ci noo gune, ndaxte loolee mooy nekk njaam gi gënë màgg di matal kólléré.

Jabar ya firawna daajoon ca dàtti tândarma ya ray leen kat, daggte seeni tànk ak seeni yoxo cig jàllawle ngir la ñugëmóon, waxuñu ne: Yaw sunu Boroom, musël nu ta xettli nu ci nattu bii, ta defal nu noflaay ak mucc. Waaye dara gënuta màgg matal njaam ga seeni làmmiñ tudd ba ñuwaxee ne:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

“Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu sotti ag muñ ta def nu ay jullit bu nuy faatu” (laayay 126^{eel} ci saaru Al- arâf).

Lii moo tax bi aji bind ju tedd ji di tontu jaamam yiy jëmmël matal kólléré ak xaritoo gu mel ne googee muwax leen ne:

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ

«Ngir Yàlla fay ñi dëggu seenug dëggu ta mbugël naaféqq yi bu ko soobee walla mu jéggël leen. Yàlla de ku mana jéggël la ku mana yërémé la» (laayay 24^{eel} ci saaru Al- ahzâb).

Bu dee jeneen laaya ju tedd ji nag moom, dafa kañ ñi gëm ñiy waa matal kólléré daldi wax ci ñoom ne:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

«Amna ci ñi gëm ñoñ dëggëlñañu la ñudigéwóon ak Yàlla. Amna ci ñoom nag ñu faatu am ci ñoom ñuy néggëndiku, ta soppiwuñu genn soppo» (laayay 23^{eel} ci saaru Al- ahzâb).

Dëgg googee nag moo waral sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar-Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- di woo ñi sóobu yoonu xam Yàlla ak yëgyëg di wax waxiinu misaal ci matal kólléré jémé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak muñ nattu yi ci àddina sii di jeexi mudaldi ne: «Ée yaw rammtu mi! Ba kañ ngay wéy sàkku ku la xettli ci tangoor wu tar wi ak sedd bu tar bi? Ée yaw rammtu mi! Ndax dana yell ngay waxtaane ag foñ ci lu dul dakk? Bu fekke sa xol bi wékkuna dëggdëgg ci soppeem bi kon nanga ubbi say gët ta sant ko yit ta waxtaane matal kólléré. Bàyyil dég yi ta waxtaane fêlóor yi. Bul geestu di xool sa meloy fêlóor yi aju ci dàtt bi ak

Aah ana matal kóolléré gi?!

reen yi, waaye xoolal jëmmi fëlóor gi ci boppam. Lu tax nga def sa yitté ci àddina sii di jeexi? Xanaa béréb bi nga bëggé àgg nekkul ci ginaaw àddina sii?»

Nii ko sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam-wonee nag, liy juddóo ci sàggan ak ñàkka matal kólléré ak topp ci ginaaw mbëggéel yiy jeexi mooy pert gu leer. Lóolu moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di moytuloo jaamam ñi ñutàbbi ci càggante gii, mu leen di wax naa:

«Ta buleen mel ne ñi fàtte Yàlla mufàtteloo leen seen bopp. Ñooña ñooy kàccoor ya» (laayay 19^{eel} ci saaru *Al- hashr*).

Mingi wax batayit naa: «Ku won ginaaw sama pàttli gi dund gu karaj lay am ta bu bis pencée danu koy dekkil mudoon gumbë. Mune: Yaw sama Boroom, lu tax nga dekkil ma madoon gumbë ta madoonoon kuy gis? Mune: Nóonu la. Samay tegtal dafa agsiwoon ci yaw nga fàtte ko; nóonu yit leef lay fàttee tay» (laayay 124^{eel} ba 126^{eel} ci saaru *Tàhà*).

Ci anam gii nag, kuy feeñal matal kólléré jëmé ci Yàlla Boroom bindéef yi ci àddina sii di jeexi dana feeñal matal kólléré bu àllaaxiraa yit, ndaxte matal kólléré gi gënë màgg tay njobbaxtanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci boppam moo ko jagoo. Ta waxi Yàlla ji mingi leeral mbir mii naa:

«Bu ñutuubée, taxawal julli, joxe asaka, kon seeni bokk ci diiné lañu. Dananu teqqental màndarga yi nag ngir nit ñuy xam» (laayay 11^{eel} ci saaru *At- tawbah*).

Li mbir mi di wara nekke nekke nii nag, amna ñuy def safaanub loolee, ba tax ñuy lab ci sàggan ci àddina di fàtte seen Boroom. Waaye ñoom bis pénc bu màgg bu raglu ba nit ki di aajowoo jëf ju baax ja gënë tuuti ak ndimbël lu mumana doon,

danañu fay njëgug ñàkka matal kólléré gii ci anam gu naqqari ba àgg cib dayo.

Ndaxte matal kólléré jikkó la jeef di gëstu di ko sàkku ci bir yépp ta la ca jiitu di doon jaamub Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte payug matal kólléré mooy matal kólléré rekk.

Dara nag gënuta rafet maanaa mu xóot mi sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- wone ba muwaxee ne: “Bir yépp de yi mel ne cofeel ak mbëggéel ak xaritoo dañoo lëkkélóo ñoom ñépp ak matal kólléré. Deel wër kon foo toll nit ku am kólléré, ta bul jege muk xol buy wor bu xamul matal kólléré ak sellal”.

“Ta xëlima ga dafa bind: matal kólléré ag payam mooy matal kólléré, ñàkk yitté yit ag payam mooy ñàkk yitté, ginaaw ba daa ja fendi”.

“Ku yilif am réew kune nag dana gaawa tàqqale boppub nit ku ko wor kune doonte sax day doomam. Waaye bu jaam bu dëkk Ind feeñalee matal kólléré jëmé ci kilifag réew mi kon dana rafetlu jëfi jaam boobee, ñaanal ko gudd fan. Ta téeméeri téeméeri ministër duñu mana am worma joojee kilifag réew mi won jaam ba”.

“Ba ci sax bu doon xaj bu am kólléré dafa taxaw ci ab bunt, kon xolub boroomam dana naate téeméeri téeméeri yëgyëgi nangu njekk ak ngërëm yu jëm ca xaj boobee, konit boroom xaj boobee dana fo ak moom cig mbëggéel dana ko ñeewant yit”.

2- Matal kólléré jëmé ci sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc:

Matal kólléré gi gënë kawé gënë war ginaaw matal kólléré gi jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg mooy matal kólléré jëmé ci

Aah ana matal kóolléré gi?!

sangub bindéef yi di ndamul bindéef yi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Matal kólléré gii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moo ko moom, moom mi xeetam wi doonoon li ko ëppëloon solo. Ta dafadaa toroxlu jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg daa Ko ñaan naa: «**Sama xeet wi! Sama xeet wi!**»

Matal kólléré gii mingi tàmblee ci xóotël ci sopp ak bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta mingi mana nekk bu nit ki manee doon ab lëpplëppa buy wër sunnaam su kawé si. Li waral lóolu moodi ne Yónént bu màgg bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –moom mi nuy fob di yóbbu fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg- dafa doonoon ab làmp buy benn bu amul mooroom. Danoo gindi ci jëflënteek dund ak dee, tànnal nu yit yooni texe giy sax. Aka am lu ñuy wone àddiis yooyee di leeral aka nettli ag matal kólléré gu ñu ko jëmé ak payam gu mudaa fay matal kólléré gii!

Ba mbir ma wëlbëtikóo ca xareb *Uhud* ba kat bokkaalekat ya dañudoon song Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci seen doole jépp bëggóon koo faat. Ca biir loola nag leef damme gëñ yu bàrkeel yu sangub yónént yi. Ta ca xare bu màgg boobee ay saaba yu tedd ñanga wëróon Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yoy kune ci ñoom wonena luy nuru léeb –lol maneesu koo melal walla ñuy àgg ca la ca gënë tuuti- ci jot Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak tegoo lor ngir aar ko. Ñenn ci ñoom dañudoon aar Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci seen yaram, ñenn ci ñoom doon fegale Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc xeej ya ci seen loxo, ñenn ci ñoom doon song noon ya ak di leen jéema tàqqale. Ta ca bis boobee la *Sa'd ibn Abi waqqâs* yàlla na ko Yàlla gërëm –mi ñunettli ne sànnina bokkaalekat ya junniy xeej- doon wonee màndarga ya gënë kawé ci tegoo lor ngir aar Yónént bi Yàlla na

ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak jot ko. Ba àggna sax ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doon na ko woo ca kaw di ko sant ca taxawaayam boobee di wax naa: «**Sànnil Sa'd, jitenaa la sama baay ak sama nday**».

Ta Àllyu yàlla na ko Yàlla gërëm daana wax naa: «**Masumaa gis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di jotu kenn ginaaw Sa'd. déggnaa ko munaa: «Sànnil; jitenaa la sama baay ak sama nday»** (Al- Bukhâri, buntub Al- jihâd; ak Muslim, buntub Fadâil as-sahâbah).

Meneen misaal amna ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yónnée sunu sang Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm bisub Udaybiya ngir muteewal ko Màkka. Sunu sang Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm dafa xamal bokkaalekat ya ne yéeney jullit ñi mooy umra te dellu, waaye bokkaalekat ya nanguluñu leen woon ca at mooma. Ta bokkaalekat ya dañunewoon sunu sang Usmaan: Boo bëggée wër Kaaba gi leegi yaw man ngaa wër!

Waaye Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm mi bokkoon ca ña jaayoon seen bopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax ne: Duma ko def liféek Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wërul Kaaba gi, man kat li ma bëgg mooy topp ci ginaaw Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc siyaare néegub Yàlla bi. Ta duma nekk ci béréb bu ma Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc digëlut. Lii nag ag xamal bokkaalekat ya mbëggéelam ak sellalam ngir Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi ci woon.

Ci jamono yii nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doon nangu jaayanteg saabaam ya ngir xewxew ya amaat ginaaw ba. Ca mujjug jaayante ga nag la fa Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm neekutóon taxna Yónént bi Yàlla na ko Yàlla

Aah ana matal kóolléré gi?!

dolli xéewël ak mucc teg loxoom ca ba ca des dàldi ne: «**Bii mooy loxob Usmaan, Yaw Yàlla lii mooy jaayanteg Usmaan**» (Ahmad, xaajub 4^{ed}, xëtu 324^{ed}; ak Ibn Saïd, xaajub 2^{ed}, xëtu 97^{ed}; ak Al- Wâqidi, xaajub 2^{ed}, xëtu 600^{ed} ak 602^{ed}; ak Al- Bukhârî, buntub Ashâb an- nabî; ak At- Tirmidî, buntub Al- manâqib).

Ñeewantug yónént gii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc feeñalal sunu sang Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm nag day ëmb xeet wépp, ci sàrtub mutaaroo sellal ak mbëggéel ak matal kólléré yu mel ne ya nekkoon ca Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm. Ta nun yit man nanoo àndandoo ak saaba yi ci xol, man nanoo am yit béglé gi ci laaya yu tedd yiy wax naa:

«**Ñiy jaayante ak yaw de Yàlla rekk la ñuy jaayanteel; kàttanug Yàlla moo tiim seeni yoxo. Ku dellu ginaaw nag boppam la koy def, ku matal li mudëelënté ak Yàlla nag dana ko jox pay gu màgg**» (laayay 10^{ed} ci saaru Al- fath).

Ngir nuam mbir mii, yoon wi mooy nubëgg ko Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ni muyelle ci moom, matal sunu kólléré jëmé ci moom yit ba faww. Ta laaya yu tedd yi leeralnañu yoon wii dàldi wax ne:

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ

«**Yónént bi moo gënë yay ñi gëm ci seen bopp, ta ay soxnaam seeni nday lañu. Bokk yi yit ñu ci nekk ñoo gënë yay ca ña ca des, ci tééréb Yàlla bi, ñi gëm ak ñi gaddaay ludul ngeen def njekk jëmé ci seeni péeté, loola lu ñubind la ci Tééré bi**» (laayay 6^{ed} ci saaru Al- ahzâb).

Ci biir laaya yu tedd yooyee nag –yi wone maanaam matal kólléré jëmé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc-la soppey Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defe

mboolem dénkaani Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ay mbaxana ci seeni bopp, li tàmblee ca kawar yu ndaw yu bàrkeel yooyee ruusewoon ca sikkimub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ak kawaram gu tedd ga, ba ca jeexiiti dëggóom yu bàrkeel ya. Dénkaan yépp nag –yi ñëw ba ci sunu bisub tay bii- muy mbubbëm mu tedd ma ak yatam wa, ak jaaséem ja ak fettam ga ak jaaroom bu tedd ba wéynañu yëgyëgu matal kólléré bii di leen wër.

Xeet wi nag dafa jàppe lépp lu aju ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muy «**Ndénkaan lu sell**». Ci wàll gii nag yittéwóo ak worma ak matal kólléré ga nguurug Usmaaniyoona ga feeñaloon dañu ko daa nettli mumel ne léeb. Ba sax yenn xalaatkat yi dañoo lékkélé desug nguurug Usmaaniyoona gi doon lu màgg lu wegu diirub juróom mbenni qarnu ak seenug wormaal –gi kenn dul umplé- dénkaan yu sell¹⁰ yi benn bu ci nekk doon pàttli gu kawe gu ñeel xeet wi jógé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ginaaw bi nguur gi toppee Alquraan ak Sunnas yónént bi su sell si.

3- Matal kólléré jëmé ci kilifay Lisláam yu màgg yi:

Képp ku gëm daal warnaa feese yëgyëgu matal kólléré jëmé ci kilifay Lisláam yu màgg yi. Ndaxte kilifay Lisláam yu màgg yi ñooy ñi nu ëndil digëli Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc aki tereem, ak jikkóom yu rafet yi. Ta ñoo doonoon làmp yu kawe yi leeral sunu àddina ak sunu àllaaxira. Mboooloy Lisláam yi nag warnañoo topp seeni tànk sóobu seenum ngér ci seeni jàngle ak seenug gindi. Warnañoo dox yit jëm ëllég ta taaroo seen dundug biir. Lóolu moo tax ñune: «Faatug woroom

10. Dénkaan yu sell yii mingi ñudenc ca miiséb Tuub Qaabii ca Istàmbóol lu ëpp ñeenti tééméeri at, ta kaan yi ñanga fay jàng Alquraan di awante guddi ak bëccëg (Daz Aadama Aqiin).

Aah ana matal kóolléré gi?!

xamxam yi faatug xeet yi la». Ci geneen wàll yit, Yàlla waxna ci tééréem bu tedd bi ne:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

«*Yéen ñi gëm, ragalleen Yàlla ta àndak ñi dëggu*» (laayay 119 ci saaru At- tawbah).

Yenn firikati Alquraan yi sax firéenañu baatub «ñi dëggu» bi dikk ci laaya ju tedd ji ne ñooy ñiy matal kólléré. Ta laaya ji mingi nuy digël nuàndak ñiy matal kólléré ci yoonu ngëm ak Lislaam ngir numucc ci àddina ak àllaaxira.

4- Matal kólléré jëmé ci way jur yi ak bokk yi:

Àqqi ñaari way jur de ci bir yi ñuwara yittéwóo lool labokk. Ndaxte ligéeyëlleen ak teralleen ak wax ak ñoom wax ju rafet mooy borub matal kólléré bi gënë mag bi doom yi ameel way jur yi rawatina bu ñuàggee ci mag ak màggat. Lii moo tax Alquraan ju tedd ji tudd bëgg ñaari way jur ak ligéeyël leen ginaaw gëm Yàlla ak jaamu Ko. Ba tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ci tééréem bu tedd bi ne:

«*Sa Boroom waralna ngeen baña jaamu kudul Moom ta ngeen def njekk jëmé ci ñaari way jur yi. Bu kenn ci ñoom ñaar àggee cig mag fi yaw walla ñoom ñaar ñépp bu leen mecctu ta bu leen gëdd, waaye nanga leen wax ju tedd. Nanga woyofal sa bopp ci seen kanam ngir yërmëndé, ta deel wax ne: Yaw sama Boroom, yàlla nanga leen yërëm na ñu ma yare ba may nekk xale*» (laayay 23^{ed} ci saaru Al- isrâ).

Dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit feesena ak misaali matal kólléré. Ba *Fâtimah bint Asad ibn Hâshim* yaayi Àllyu yàlla na leen Yàlla gërëm faatoo –ta mudaan

topptoo Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc cig ndawam ba mel ne mooy yaayam- Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa dugg fa moom, toog fa tollook boppam dàldi wax ne:

«Yàlla na la yàlla yërëm yaw sama yaay! Yaa dooonon sama nday ginaaw sama nday, dangadaan xiif di ma suurël, daan rafle di ma solal, daan xañ sa bopp ñam wu baax di ma ko jox, ta nga jubluwóon ca loola jëmmi Yàlla ak payug àllaaxira».

Ginaaw ba, mudiglé ñusang ko yatti yoon. Ba ñuàggee ca ndox ma am kaafóor Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moo ko sotti ci loxoom, ginaaw ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc summi mbubbëm solal ko ko, sànge ko mbubbum burd mu féeté kaw. Ginaaw ba, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi woo *Usâmah ibn Zayd* ak Abóo Ayooba mi bokk ci Lansaar yi ak Omar ibnul Xàttaab ak ab jaamam ngir ñugas, ñudàldi gas bàmmeelem. Ba ñuàggee ca kërug biir ga, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gas ko ci loxoom, génné suuf sa ci loxoom. Ba ñunoppee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dugg dàldi cay tēdd, wax ne:

«Yaw Yàlla miy dundël di raye tay dund ta dudee, maangi lay ñaan nga jéggël sama yaay *Fâtimah bint Asad*, ta sa ko aw layam, ta yaatalal ko dugguwaayam, ci darajay sa Yónént bi ak yónént yi ma jiitu, Yaw kat yaway ki épp yërmëndé ci ñiy yërëmē».

Mujullée ko, ñudugël ko ca bàmmeele ba moom ak Àbbaas ak Abóo Bakar sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm» (*At- Tabarâni, Al- mu'jam al- kabîr, xaajub 24^{eel}, xëtu 351^{eel} ak 352^{eel}*).

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ci dundug Yónént giy royuwaay nag amna misaal yu bari lool –yoy maneesula àgg ca ma ca gënë jege sax- yu naate matal kólléré, ta benn bu ci nekk dana sax di ab bind ci jikkó ju rafet bu amul moroom ngir nit ñépp.

Ci misaal, ginaaw xareb Unaynin ay ndaw yu jógé ci giirug *Hawâzin* dañoo dikk ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –ta fekk ñuduggoon ci Lislàam- sàkku ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mubàyyi ña ñujàppoon ca ñoom, ka leen doon waxal dàldi jóg wax ne: Yaw Yónént bi, fee ñudajale ñañujàpp daal sa yaay yu ndaw ak jigéen ña la daa wuuf rekka fa nekk.

Booba nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe ci yëgyëg bu feesak matal kólléré ne:

«Li ma ci am daal ak li ci waa kër Abdul Muttalib am bàyyeena leen ko».

Saaba yu tedd ya dàldi wax ci xol bu sedd ngir jël seenub cér ci jikkóy matal kólléré ne: Li nu ci am bàyyeenanu ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc (*Yërël Ahmad, xaajub 2^{ed}, xëtu 184^{ed}*).

Ci nii nag, ca bis boobee juróom mbenni junniy ñu ñujàppoon moomnañu seen bopp ci lu àndutak genn payug àddina. Ta giirug *Hawâzin* gépp dugnañu ci Lislàam ngir jikkó ju rafet ju amul moroom joojee.

Way jur yi nag dañuy àndag bëgg bokk yi ak goro yi ak matal kólléré jëmé ci ñoom. Ag bokk nag ñaari xeet la: wi ci njëkk mooy bokkug ngëm ak jikkó ju rafet ci maanaa mu yaatu mi, ñaareel wi di bokkug deret ak askan. Siyaare bokk yi ak seet leen nag ñingi ko tuddé «jokkug mbokk». Dog gi nit di dog digëntéem ak bokk yi nag doxiin wu bon la ta ñaaw di bàkkaar bu mag.

Lóolu sax moo tax ñuwax ne: «Bàrke duwàcc ci jotaay bu am kuy dog ag bokk».

Sunu diiné ju sell ji nag digël na nu sàmmoonteeq àqqi bokk yi ca anam ga gënë mat, ñi ci jege ak ñi ci sori, ak defal leen wépp yiw. Ta Lislàam da noo gáll mbir mii muy ligéey ak waru gar diirub dund gi.

Goroowaale ak taxawal ay njaboot de ci feeñuy Yàlla Mu tedd mi ta màgg yu yéemé yi ta doy waar lañu bokk. Li tax moodi ne jàm bur yu soree yiy jegee ci biirub sëy ak jote yi ak jaxasook bokk yi, yii di ràbbaloo mel ne wànqaasi mbëggéel ci biir bokk gi, bokknañu ci njekk ak ñeewant gi nu sunu Boroom baaxe. Dog buumi bokk gi nag ag wor la gu ñaaw lool. Ndax nit ñi lu ñu wuute wuute ci kaw gi dañuy daje fa ñaari way juri nit ñi Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ta wóorna ne yëgyëgu matal kólléré mook mbégtéy ragal Yàlla ak seeni ngénéel dañuy sos ag bokk akuw askan.

Texeg àddina kat day ame doole di dëgëre ci buumug bokk ak takkuuni njaboot yu Lislàam. Sellal ci àddina sii nag ag yëgyëgu matal kólléré –biy tax sellal gii mana wéy- ñooy texe ca àllaaxira. Ñi yayoo matal kólléré nag duñu ñi nulim rekk, waaye kay danoo wara jëmbët matal kólléré ci xol bi jëmé ci xarit yi ak bokk yi ci diiné. Ci geneen wàll yit, matal kólléré jëmé ci maam yi ak ñiy dund ak ñi dee ak réew mi, ak matal kólléré jëmé ci dénkaan yépp. Ta moom ci meloy nit ñi àgg ci dayo bu mag ci xamxam ak xam ak jikkó la bokk.

Xameesna ne yit yëgyëgu matal kólléré ak yëgyëgu ragal Yàlla fi jaam bi duñu nangu xëtt digëli Yàlla yi walla màbb tatab mbëggéel. Safaanub lóolu yit, bakkan ak bannex dañuy xëcc xol –biy tañax tañaxi ci yooni naaféqq ak càggante- di ko jélé cib sën jëmé ci beneen, di ko jélé ci kàmb jëmé ci geneen.

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ci misaal, sababub alkandeg ñu bari ci xeet yi xëccug Yàlla dajeel moo doonoon seenug sax ci ñàkka matal kàddu ga ñujoxoon Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Nooñee matal kóolléré ak sellal ca digé ba ak fay Yàlla Mu tedd mi ta màgg bor bi ko nit ñi ameel da leena waroon, waaye nag àgguñuwoon ci lii muk. Ci nii nag xamxam day nekk sababub alkande bu fekkee dafa àndul akug xam akug nangu. Bind bu leer bii nag ñeel ñiy gis seen nekkiin ak ñiy ñëw seen ginaaw deef koo def jumtukaayu laabiiré ak gindée ñeel ñi ragal Yàlla, ba tax laaya ju tedd ji di wax naa:

“Fekkunu fa ña ëpp ca ñoom matal kólléré, danoo fekk ña ëpp ca ñoom kay ñuy ay kàccoor” (laayay 102^{ee} ci saaru Al- arâf).

Dara gënuta rafet nag nettli boobee bob waykat bii di *Farîd ad- dîn al- Attâr* bay wone melow ñi fátte xéewël yi leen Yàlla may, feenâl wor ak ñàkka matal kólléré ta muy topp bakkan ak bânneex. Mingi wax naa: “Kilifag réew mi dafa amoon xajub rébb bu kilifa gi fonkoon lool, xaj boobee yit ñawoon ci rébb. Kilifa gi nag fonkoon ko ba fa fonkeel mana yam. Mudaa def saa buy génn di rébbi di àndak xaj bi, ta fekk kilifa gi manga taarale baatub xaj bi ay gànjar takk ca tànkam ya yit lami wurus ak xaalis.

Bis nag kilifa gi dafa génn ngir rébbi àndak kàngami nguuram ga yóbbaaale yit xaj boobee. Kilifa gi nag manga waroon fasam di dox ci anam gu wegu ta fekk manga tēyée xaj ba yaari yoxoom ci buumug sooy. Kilifa gi nag manga bégóon ba àgg cib dayo, waaye mujekki jekki gis mbir mudindi mbégté moomée ci lu gaaw. Xaj boobee mubéggóon lool kat dafa nekkoon ci tolluwaay bu tax mufátte kilifa gi def yittém ci leneen.

Ta ba kilifa ga bëggée xëcc xaj ba ta àndak aw naqqar, xaj ba dafa lànk cig dëgër bopp gu tar ta wéy di yëy ab yax bu nekkoon

ca kanamam. Ba mbir ma demee noona nag kilifa gi dàldi yuuxu ci biir yëgyëgi jaaxle ak mer dàldi ne: Nan nga may fàttee ta àndak man, di def sa yitté ci leneen? Nan la lii di ame?

Kilifa gi dàldi amu naqqar, jaaxle dal ko, worug xaj bi akug ñàkka matal kólléréem akug ñàkk yëgyëgëm jeexiital ci moom bu baax. Kilifa gi nag jéemu koo wutël ngànt, ta yit amul bëggbëggu jéggël ko. Ndax fàttee gi mufàttee ci lu gaaw kilifa gi ko teral defal ko njekk fonk ko lool ngir ab yax bu ndaw doonul mbir meef mana jéllélé mbaa deef ko bale. Ndaxte doxaliinu xaj bii dafa naqqari kilifa gi ci xolam ta wuuteek matal kólléré.

Kilifa gi dàldi wax ci mer ne: “Yaatalalleen ku ñàkk jikkó kii”. Xaj bi dàldi xam li waral jaaxle gii waaye manutóona def dara, amutoon yit lu muy def. Ña wëróon kilifa gi dàldi xool kilifa gi ne ko: Yaw sunu kilifa gi, teenoo jël li ñu ko takkal ci gànjar ak wurus ak xalis ta bàyyi ko mudem yoonam! Kilifa gi tont leen ne: “Déedéet, bàyyileen ko mudeme nóonu”. Ginaaw ba muyokkaat ca ne: “Bàyyileen ko, nademe nii ngir mu sax ci tumuràнке ak xiif ak mar cig tàkk gu wéet bi ta bekkoor ta tàng. Nay xool wurus woowee ak gànjar yooyee di yëg metiitu teraanga ak njekk li muñàkk”.

Dara nag gënuta rafet bind boobee nettli boobee ëmb ta muy wone mbirum nit ñi amul kólléré ak ñiy wor ñi manuta xam dayo ak qiimab xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg yeef manuta takk mbaa di ko lim, ta ñuwékku ci ay njariñ yu tuuti yu ñàkk solo yu suufe yu seen alkande nekk. Nit ki daanu ca tolluwaay boobee kat dana gisi ne yooyee ñuy wékku ta ñuy jeexi dara nekku ca, waaye day fekk lépp jeex ba noppi.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax naa: “Bu fekkee wor gàcca la ak sikk ci xaj yi sax, kon yaw miy nit nan nga nangoo def wor gii ak ñàkka matal kólléré gii?”

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ci anaam gii nag mag ñi nii lañudaa yuuxoo ñi sóobu yoon wi di wax naa: “Jängeel sa kem kàttan ci meloy ñu sàggan ñi ak meloy ñu baax ñi yit, ta nga yuqqamtiku ngir doon jaam buy matal kólléré jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg”. Ahakay! Lii mooy mbir mépp: “nga mana doon jaam buy matal kólléré rekk”.

Kon nanu sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg cant gu dul dog ngir li mu nu may teraanga ak bàrkeb nunekk diirub at yu bari ñu jege lool ab jaam bu am kólléré. Jaam boobee mooy sunu way jur wu am worma wa Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam-jëmm ju amul moroom jii dellu ci yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci fukkéelu fan ak juróom mbenn ci weeru sulet ci atum 1999 ñu denc ko ci armeli «*As- sahrâ al- jadîdah*» ci Istàmbool.

Sunu way jur wi di sunu sëriñ dafa nekkoon ku taxawe taxawaayu sunu sang Abóo Bakar Sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm bu mat ci sunu jamono ji ci wàllu ab bindëm ak matal kólléré ak jikkó, ta ñi ngi ko xamewoon ci biir ay soppeem «**Boroom matal kólléré**». Baat bii nag sikki sàkka amul ci ne wooyewuñu ko jëmm ju màgg ju mel nii ci lu amul sabab, ndaxte soppeb Yàlla bii dafa dund dundëm gépp di jëmmël aka màndargaal matal kólléré ak xaritoo ci anam gu amul moroom, dafa nekkoon yit asamaan ak géej mbàmbulaan ci xolam akub jant ngir sunuy bëccëg akuw weer ngir sunuy guddi, ta nekkoon njiitul njub ak kilifag ñi xam Yàlla.

Dafa dajale ci xolam anami matal kólléré yépp yi nutudd ba leegi. Lóolu nag moo tax mudoonoon yoon wuy àggale wu yayoo ñu di ko dàkkantale di ko wooye «**Boroom matal kólléré**». Ba mufaato ak leegi nag yàggna, waaye jamono manuta wérël been góom rekk ci góom yi tàqqalikook moom def ci sunuy xol. Safaan bi la kay, day gën di yokk rekk, ndaxte èttub xolam ba takkaayoo matal kólléré –gog maneesu koo melal- dafa doonoon

ak xaritoo akug jokkoo gu sax ci nun ak béréb bu amul moroom ngir mbëggéel ak cofeel.

Ta bu Yàlla Mu tedd mi ta màgg dogalee ligéeylloo ligéey bu tedd kenn ci jaamam ñi, da koy xéewélal ci def ko muyelloo ligéey bii. Ci nii nag, beef xoolee ci wàll gii dananu fekk ne mat yi feeñ ak yi nëbbu dañoo jëmmu ci seen wàll yépp ci Musaa Tobbaas afândii. Ta dadaan mana leeral taxawaay ak xewxew yu jafe ba àgg cib dayo cig xam akug yëg gu xóot ba àgg ca teqqental ya gënë sew.

Ta fëlóor yu néew yi ak tóortóori xorompolle ak gub yi –yi muy gaaral ci ètt ak dërub matal kólléré- ay taar lañuwoon yuy naatal dëri sunuy xol ta duñu lax mukk. Ta melo ya muamoon dañoo feesewoon junniy junniy yëgyëg ak taar melne xaritook Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak sàngoo Tééré bi ak Sunné su laab si, ak aar dénkaani maam yi ci joxe alal yi mudaan def, ak jëflénté bu rafet ba mudaa jëmélé ci bokk yi ak soppe yi ak xarit yi ba ci sax xariti xarit yi. Ay yëngóom nag ci ligéeyël nit ñi ci waqf lii lépp dafa doonoon ci nun misaal mi gënë rafet ci anamug dëggël káddu ga mujoxoon Yàlla Mu tedd mi ta màgg «ca bisub xanaa duma seen Boroom?»

Ta nun man nanoo tudd ab lim ci yëgyëgi matal kólléré yi maneefula takk mbaa di leen lim ñeel Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam. Bokkna ca loola ne Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam- dadaan jeexiitalu lool ci anam gees miinul jémé ci ñi nekk ci tiis ak mag ñi ñubàyyi ci wéetaay ta ñuy jànkoonteek metiit ak ñàkk ak aajowoo ngir ñàkka matal kólléré. Ta da nu daan wax naa: «Dafa war ci nun nufat ci sunuy kër ñii nekk ci tiis, waaye manunu ko. Kon nag warnanu leena defaral néeg bu dal».

Ta àggna mook ab lim ci ñi ko jegewoon ci def xalaat bu rafet bi muy lu ñudund lu jëmmu. Leeg leeg yit dadaan seeti

Aah ana matal kóolléré gi?!

ñu tumurànke ñooñee ta nekk ci tiis di xam seeni aajo ak seeni càkkutéef.

Xolam yit dadaan ubbiku ba mana ëmb sax muus yi ci toojóor bi. Ta da leen daa wooye seeni melo, daan jëfléntéek menn mune ci ñoom ci mbëggéel ak yërmëndé ji mudaa jëfléntéek ay doomam.

Àggna sax ci sant ma man ci sama bopp ginaaw juróom fukki at ak juróom ma wër fajkatu kër doktoor ba ma doon topptoo ba may nàmp. Mujjnaa ko gis nag ginaaw ba ma ca sonnee, mudàldi koy teral jëfléntéek moom ci cofeel.

Budee matal kólléréem jémé ci sèriñam Saamii Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- nag moom lu ñudaan nettli la mumel ne léeb. Kër Saamii Afàndii yit moodaan doon béréb bi muy njëkké siyaare ci bisi iid yi. Tëbëskéem ma mudaa njëkké rendi yit moom la ko daa rendil.

Dadaan jàng ay kaamil yit di ko jagleel ruuam gu sell ga. At mune yit la daan gënë seral xolam bu am kólléré ba mooy junniy junniy kaamil yu tedd ya soppeem ya daan wàcce ngir ruug sèriñam ba.

Li am daal moodi ne dafa doonoon ci nun daaray mbëggéel ak cofeel ne Abóo Bakar Sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm cig dundëm aki jëfëm aki jikkóom –yi ëmb dundëm gépp- ci mbirum: “Lan mooy matal kólléré jémé ci ñi nubëgg ak nan la nu koy sottale?”

Leegi nag ñi aju ci waa mbëggéel ñépp soppikunañu doon njëmbëti yónént ci suufus matal kólléré gi waa joojee di buurub mbëggéel ak cofeel naatal.

Kon Yaw Yàlla, yàlla nanga nu defal njekk nun ñépp. Yaw Yàlla, yàlla nanga nu tàbbal ci mbooloom ñu baax ñi, ta nga baaxe sunuy xol melo yu rafet yu “Boroom matal kólléré” yi, ta nga xéewélale sunuy jëf ag dëggu akug sellal, ta nga boole nu nun ñépp ci ñiy mujjé àjjanay xéewël ja.

Ta yàlla nanga def sunuy doom ak sunuy sët –ñiy sunu mbégum xol- ñuy ay njiit yu taaru ci kanam ñi ragal Yàlla. Ta nga def nu nun ñépp nuy ñu matal kólléré jémé ci Yaw, ak ci Sab Yónént, ak way jur yi, ak bokk yi, ak ñi gëm ñépp, ak réew mi, ak xeet wi, ak dénkaan yi ci des yépp. Yàlla nanga nu def yit nuy dund ci keppaarug Sa ngërëm lu tedd li ci yaari kër yi àddina ak àllaaxira. Aamiin...

Doonal nit kuy misaal ku bokk ci ñi gëm

Péetéy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg daal dañoo ray seeni bânneex ci seen biiri bakkan ni aw këyit di lakke ci sawara ndaxte ñoom dañoo nekkoon ci keppaarug sopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak bëgg ko. Ci nii nag la ñeneen nit ñi di xëccóo jëm ci seen yu taaru yoy leer yi ci ludul seen coobare ngir li ñusoppiku doon lu leer di xëcc.

DOONAL NIT KUY MISAAL KU BOKK CI ÑI GĚM

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de dafa dimblé jaamam ñi ngir ñuàgg ci texe ta Mujaare ko ci yónni nit ñu baax ñu ràññiku ñu am jikkó yu baax, ñudoon ay gindikar yuy jàpp ci seeni yoxo ngir àggale leen cig njub.

Nit kat Yàlla da koo mooñaale muy jeexiitalu ci jëmm ju màgg ak ci royukaay. Maanaam aajowoo nañu lool royukaay buy jëmélé nit ci dëgg di jeexiital cib yarub ruuam ak ci xolam ak xelam. Ta lóolu moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wàccewul tééré yi rekk, waaye dafa yónni nit ñu am jikkó ta doon ñu màgg ngir gindi nit ñi ngir ñubàyyi jeexiit yu xóot ci seen wàll yépp. Nit ñóoñu nag ñooy yónént yi. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg danoo defal njekk èndi wàlliyyu yi jaar ci ngérum yónént yooyee.

Nit ñu màgg ñi mel ne yónént yi kat seeni noon sax manuñu leena melal melo wu rafetul. Li lii jur nag moodi ne ñu bari ci nit ñi xamnañu dëgg ta amnañu teraangay gëm.

Ci misaal, saaba yu tedd yi dañoo waaruwoon ci jëmmi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak jikkóom yu ràññiku yu amul moroom yi mel ne Alquraan juy dund, ta dañu koo gëmóon. Dañoo mujjóon yit di ko wër melne lëpplëppaa yuy wër ag leer. Ta nit ñiy nuru rabi àll ñi daan suul seeni doom yu jigéen ñuy dund jeexnañu ci àddina si, ta mujjnañu doon jëmm yu kawé yu nekk ci njobbaxtan yu kawé lool ci taarixu Lislām.

Ci anam gii nag, melo wi ëpp solo wow ñi gëm –ñiy dox ci yoonu ngëm ak sellal ak ragal Yàlla- moodi tabax jëmm ju dëppóok jëmmi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Naka nóonu yit ñi gëm ñi am wépp melo ak jépp jikkó ju rafet kenn kune ci ñoom day mujj mel ne lésée bob njub.

Ñi ñuxañ lii nag dañoo yoqqat ba ci sax xam li nekk ci seenug gindiku ciy maanaa, ta dañoo yëg noflaayu seeni bakkan ci sori yoon wi, won ko ginaaw. Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- sax nettlina ab xewxew ngir wonee ci dëgg googee dàldi wax ne:

“Ci jamonoy *Abû Yazîd al- Bustâmî*¹¹ dafa amoon nit ku doon jaamu sawara, bis nag benn jullit waxe ko cig ñagas ne: “waaw, lu la tee doon jullit ngir nga mucc am teraanga akug kawe?!”

Waa joojee di jaamu sawara tont ko ne: «Ée yaw mi ma bëggë gindi jëmé ci yoonu mucc, man de gëmnaa ci anam gu nëbbu ngëmug *Abû Yazîd al- Bustâmî*, waaye nag siiwëluma samag ngëm ta ba leegi sama ləmmiñ wi dafa fasu melne dañu koo yeew bu dëgër ba manumaa tudd baatub dëgg bi. Li waraal lóolu moodi ne waa joojee ag xóot akub taar bu leer dañoo nekk ci moom. Man nag ba leegi joxaguma sama xol ci anam gu mat diinéem ji ak Lislamam ji, waaye nag jaaxlenaa ta yit kaweg ngëmëm gi jàppna ma. Moom daal nit la ku wuuteek nit ñi ci des, ndaxte moom ruu gu woyof gog leer la di jëmmël royukaay bu kawé ta màgg ba àgg cib dayo.

Bufekkee nag ngëm gii ngay woote jëmé ci mooy seenug ngëm ta geneen amul kon ngëm gii amul njariñ. Lii moo tax xemmeemuma ngëm gi ngeen yor, ndaxte bu nekkoon ci ag nit

11. Kilifa gii mingi tēdd ca wetu dëkkub Jaylaanlii bi ci goxub Qariiq Xaan ci tunduww Antaakiya dëkkub *Habîb an- najjâr*. (ki topp tээрé bi)

ku am téeméeri téeméeri sabab yu koy jañ ci ngëm ci xolam kon ngëm gii dana lax, giim, yoon wa cay yóbbóo dog ngir sa ñagas gi ak sa wow gi. Bu lóolu jállee yit ngëm gii dana néew doole ci xolam, ndaxte ngëm gi ci yéen dafa soppiku doon tur wu yorul maanaam turu Lisláam, mujj doon yit lu ñagas lu amul ruu daanaka. Melo wii nag wi àndul ak maanaa dafa mel ne kuy xoolé tàkk gu dëgër bëtub suuf su nangu su naat suy saxal ay fêlóor aki garab yuy meññ.

Leerug ngëm gépp nag gisnaa ko –sama kem kàttan- ci ngëmug *Abû Yazîd al- Bustâmî*. Aw pépp walla ag toqq cig ngëmëm day soppiku doon géej mbàmbulaan. Sag ngëm nag yaw dafa tàbbi ci kasob li fés ak naaféqq ndaxte dafa yam ci xott yi. Ta ngëm gu amul ay reen noddkat bu naqqari baat la buy nodd nodd gu amul ruu, ta dubëggloo nit ñi julli waaye da leen koy soriloo. Maanaam daal seenug ngëm bu nekkoon ci tóokóorub fêlóor ag dég lay doon gees wara teqqalikool.

Waaye jantub ngëmug sèriñ *Abû Yazîd al- Bustâm* day fenke ci asamaani ruuam gu bàrkeel gu leer gi, ta bu jolliwoon ci àddina sii kon dana def àddina soosee –nga xamne amul qiima ta jarul dara- muy ngalam li gënë seer ci biir suuf si, soppo ko àjjana yit. àddinay xoli ñi gëm nag ñooy balluwaayu leer googee. Lóolu moo tax ngëmug *Abû Yazîd* akug dëggóom di jeqqi aw naqqar akug cofeel akug xóot gog maneesu koo melal walla di ko xamle mujëm ci gëm ci sama xol ak samag ruu”.

Nii nag la jëmme *Abû Yazîd al- Bustâmî* ju kawé ji daan jeexiitale ba ci jaamukatu sawara, ta doonoon nataal bu leer ñeel ñiy nangu diiné jii. Ci lan kon la soppeb Yàlla bu mag bii taxawalewoon boppam? Moom daal, ci lu amul sikki sàkka, da koo laltaayalewoon lëkkëlóok Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak bëgg leen ak

xoole bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg bëtub ki bind, maanaam daa mujj doon fu yërëm jaami Yàlla yi di feeñe».

Misaal yooyee di wone dundug xol ak gu biir gu *Abû Yazîd al- Bustâmî* soppeb Yàlla Mu tedd mi ta màgg lu leer la, ta bokkna ci ne:

Dafa toogoon ci ronug garab di nopplu ci benn ci tukkéem yi. Ginaaw ba munopploo nag muwéy ca tukkéem ba, ci yoon wi nag mugis mbooloom xorondoom mu yéeg ca mbuus ga mudefoon ay yëfëm ba mutoogee ca béréb boobee ngir nopplu. Ngir mubañ leena xañ seen dëkkuwaay ba nag, bañ leena mosloo yit dundug tumuránke, dafa dellu ca béréb ba munekkoon ngir nopplu ta bàyyi xorondoom ya ca seen béréb ba ñunekkoon.

Li am nag moodi ne nooy jikkó googee ak yëgyëg bu mat bii mingi jógé ci mbëggéel gog Yàlla gi. Lii moo tax waa jii di soppeb Yàlla doon yëg xat ak mbugël miy nekk ci dënnub kune ci bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg ci ngénéelul Yàlla Mu tedd mi ta màgg Miy ki bind. Bis dañoo dóor am mbaamam ci kanamam ba ginaawug mbaam ma di nàcc, ca saa sa rek tàнки *Abû Yazîd al- Bustâmî* tàmbli di nàcc.

Tolluwaay bii nag mingi jógé ca jikkó yu rafet yooyee yu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Bis, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa dugg ci tóokóorub jenn waay ci waa Lansaar yi dàldi yam ci ag giléem. Ba mugisee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu yërëmtëlu rongooñ ya tuuru. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy fekki, raay gëtëm ya mudàldi dal, mune:

«*Kuy boroom giléem gii? Ku moom giléem gii?*» Am waxambaane wu ñëw wu bokk ci Lansaar yi dàldi ne: Maa ko moom, yaw Yónént bi. Mune:

“Xanaa doo ragal Yàlla ci baayima bii la Yàlla moomale? Moom kat jàmbatna ma ne danga koy xiifël di ko sonal» (Abù Dâwûd, buntub Al- jihâd).

Ñi mel ne *Abû Yazîd al- Bustâmî* daal –ñi jaxasook jikkó jii ak yi ko nuru ci jikkóy Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc- dañoo topp njobug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci wàllam yépp, ndaxte seen xol yu kawé yi dañoo àgg ci tolluwaayu «**Xol bi mucc**».

Lii moo tax ang ñoom ak ñi topp seenug njub kune ci ñoom dafa nekkoon royukaay ñeel ñi gëm, ba tax seeni muñ doon nuru jamonoy lolli daan def ci xol yi ag dal. Seenub xool yit dafa doonoon ngelaw lu neex lu woyof luy upp ruu yi. Seen xarkanam yoy leer yi yit dañudaan fàttli nit ñi Yàlla Mu tedd mi ta màgg fu ñutoll. Ndaxte dañoo jëléwoon ag may ak leer ci lu sax ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Misaal moomee nag day leeral ca anam ga gënë rafet tàppewu googee ak leer googee:

Boroom kërub Kurjii Xaatoon Baasaa –**di kenn ci taalubé yu jigéen yu sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî**- mi ñutuxaloon yóbbu ko ca goxub Qaysarii, ginaaw ba mudëkkóon ak sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* ca (**Quuniyaa**). Soxna soosee nag dafa yónni nataalkat ba «*Ayn ad- dawlah*» -nataalkat di bindkat bu siw boobee ca kër buuri Saljuuq ya- ca sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* ngir mudéfal ko ab nataal ci anam gu àndak suturë ta èndil ko ko. Nataalkat ba dàldi génn ta ag càggante di ko wommat ngir def ndigël lii, muwax sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* xibaar bi sunu kilifa gi dàldi muñ ne ko: «Defal li la soxna siy sa kilifa digël».

Nataalkat ba dàldi tàmbli di nataal waaye museetlu ne li muy nataal séqqut dara ak xarkanam bi muy jàkkaarloor, mutàmblivaat nataal ba. Waaye muy deme nii rek, saa buy nataal xarkanamub sunu kilifa gi rek weneen melo di feeñ ci kanamam.

Mubaamu mbir mii ñaar fukki yoon, yoon wu ci nekk melo wu wuute di feeñ.

Booba nag la xam ag tëléem dàldi won ginaaw ligéey bii, ndaxte ag xaraalaam akug ñawam réernañu ko. Xewxew bii nag yeena nataalkat bi def ko mulab ci xalaat yu xóot, ta fekk jaaxle ak waaru jàpp ko ba muy wax ak boppam naa: Bufekkee wàlliyyu wow diiné ji nii lay mel, kon nan la Yónént bu diiné ji di mel? Mdàldi sègg foon loxub sunu kilifa gi dàldi tuubé ciy yoxoom».

Meneen misaal: Danudoon dellu àndak sunu way jur ndem si Yàlla Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- jógé Buursa jëm Istàmbóol àndak ndem si Yàlla Saamii Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam. Ba nuàggee dëkkub «Yaaloofaa» nudugël sunu wata ci rañ bi ngir yéeg ci bag biy yóbbu wata yi. Muamoon nag waa joj ligéeyëm moo doonoon nos wata yi ci ay rañ ngir xëccóo baña am.

Ba waa jooja waajalee ab béréb ngir sunub wata nag dafa jekki jekki gis Saamii Afàndii ak Musaa Afàndii –ñoom ña toogoon ca ginaaw wata ba- mudàldi taxaw ci anam gu ànd akug yéemu lool, mujege wata bi, xool ci weer bi cig settantal, dàldi wonk ci lu àndak naqqarlu gu xóot, wax ne:

«Cëy Yàlla! Cëy Yàlla! Àddinaa ka yéemé! Ay xarkanam ñi ngi ci yuy nuru ay malaaka ak ay xarkanam yuy nuru Namróod».

Melo wii nag, ci lu amul sikki sàkka, mooy anam gi gënë rafet gog woote jémé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ba ci xarkanam rekk ci lu àndul ak benn baat walla wenn araf. Dananu mana dundélé sunuy jëmm nag dooleele ko jël sunu wàll ci bëbbug dundug xol gog jaam yu baax yu texe ne ñii nuy dajeel.

Warnanoo bàyyi xel lool nag nit ñiy dox ci kanam nit ñi, maanaam jëmm ak jikkó yu kawé yi mana doon lésée yuy gindi

nit ñi. Ndaxte nit ñi dañuy wëndéelu mel ne pënób ginaaw biy topp pënób kanam bi ci wata yi, dañuy tabaxu yit di dund kem misaal yi ñuy gis ci seen kanam.

Wéyug nosug àddina si kat ak liy taxawal jikkó yi ko tabax ñingi sottée ci xam Yàlla rek, maanaam ci xóotël gog xol. Nit ñu baax ñi kat ñooy janti yërmëndé yi ci asamaani texe gi ak dal gi. Nit ñu sàggan ñi nag ñoom ñooy teeni lëndëm. Dëgg gii nag Ahmad Jawdat Baasaa wonena ko ci tééréem bi ci anam gu leer ba àgg cib dayo dàldi ne:

“Waliid doomi Abdul Malik xalifa ba bokkoon ca umawiyóona ya dafa bëggóon lool ay tabax ak tool yu yees, nit ñi dàldi bëgg tabax ak mbay, daan waxtaane ci seeni jotaay taax yi ak tool yi. Sulaymaan doomi Abdul Malik nag moom ciw ñam ag jigéen ñi ak gàtt xel la jengoon jëm, nit ñi dàldi yittéwóo ci jamonoom ab taar aki bernde yu rëy ak jëfi gàtt xel, fo ak ree mujj doon màndargam jamonoom. Ba ‘Umar ibn ‘Abd al- ‘Aziz yàlla na ko Yàlla gërëm féetéwóo mbirum xilaafa gi nag mudoonoon kenn ci xalifa yu màgg yi, doonoon yit xalifa bu mana jaamu Yàlla bu dëddu. Ci jamonoom yit nit ñi dañoo sóobuwoon yoonu jaamu Yàlla ak topp Yàlla. Ta fu mutoll dadaan laaj ci ay jotaayam biri topp Yàlla yi ak jaamu Yàlla yi di wax naa:

“Lu doonoon say wird big? Loo mokkal ci Alquraan ju tedd ji? Ñaata fan nga woor ci weer wii? Ñaata doxandéem yu aajowoo nga jox ñulekk fat leen?” (*At- Tabarî, Târikh, xaajub 5^{eel}, xëtu 266^{eel} ak 267^{eel}; ak Ahmad Jawdat, Qisas al- anbiyâ wa tawârikh al- khulafâ, xaaj bu njëkk bi, xëtu 717^{eel}*).

Wóorna nag ne jeexiit ak may yu baax yi nit ñu baax ñu mat ñii def ci nit ñi ñingi jógé ci ne seeni xol dafa fees dell ci bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg melne lëpplëppaa yiy wëndéelu di wër

leer gi. Ta ci anam gii la Yàlla nekke seen bët biy gis ak seeni nopp yiy dégg.

Maanaam soppey Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg dañoo ray seeni bânneex ci seen biiri bakkan ci anam gu mat ngir li ñunekkoon ci keppaarug sopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak bëgg Ko.

Naka noonu yit ñeneen nit ñi dañuy xëccu jëm ci seen yu taaru yoy leer yi ci lu dul coobare ngir li soppey Yàlla yi di soppiku doon béréb buy xëccé bob leer. Li ñii mana xettli seeni bakkan ci yiy gaare tay jeexi ak tēnk yiy wékku ci xol taxna ñudund cig fiir ak pastéefub baña daanu ci lëndēmi melo yu ñaññu yi melne woru ak rëy ak naw jëf.

Ta seen jublu yépp ngërēmūl Yàlla Mu tedd mi ta màgg lawoon. Ci anam gii nag néew ak bari, sedd ak tàng, am ak ñàkk daawuñu wuute fa ñoom; tolluwaay yiy jeexi yépp ak anam yiy gaare yépp léppa yamoon fa ñoom, ndax lune ci yii ker guy deñ lañu ko jàppewoon.

Ñu texe ñii nag dañoo defoon seen bopp ag sàbbaal akug jégglu, dañoo nekkoon yit ci fuglu gu sax. Dañoo dammoon seeni gët yit di ca baña xool sikk ak ñaawtéef ak matadiy ñeneen ñi.

Ñii nag jeexalnañu seenug dund ta seeni xol geestuwul xoyxoyi àddina yiy jeexi, ta ñàkkoon nañoo soxla li ci nekk yit. Bu ñu masaa tegoo lor sax wu jógé ci ñenn ñi xamul seen mbir ni ko laaya ju tedd ji waxe ladaan doon:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا
وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

“Jaami Yàlla yi nag ñooy ñiy dox ci kaw suuf si cig teey, ta bu ñi xamadi waxeek ñoom ñuwax jàmm” (laayay 63^{ee} ci saaru Al- furqân).

Àddina nag deef kooo digël muligéeyël ñi mel ne ñu baax ñii ta topp leen ci li ñuy sàkku. Ci lóolu sax la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Ku àllaaxira doon yittéem Yàlla day def ag doyloom ci xolam, dajaleel ko mbirëm, àddina dikkël ko ci sañ bañ. Ku àddina nekk yittéem nag Yàlla day def ag ñàkkam ci kanamam, tasaare mbirëm, ta duam ci àddina ludul li ko dogal bi sédd» (At- Tirmidî, buntub Sifat al- qiyâmah).

Jëmm yu mag yi nag woroomi jikkó yu sori cig mat lañu, ndaxte ñoom duñu lor kenn, duñu metiitlu lu leen kenn def yit, ludul mudoon ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñoom kat dañoo dund mbóotum leeralug Yàlla gi:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ
وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«Ñiy joxe seen alal ci jamono ju neex ak jamono ju naqqari ak ñiy wann mer ak ñiy baal nit ñi. Ta Yàlla day bëgg ñiy def njekk» (laayay 134^{ee} ci saaru Âli ‘Imrân).

Sunu sang Ja’far as- Sâdiq yàlla na ko Yàlla gërëm nag dundna mataleg laaya ju tedd jii mook jaamam ba ko doon jox ñam, mubaal ko, defal ko njekk yit goreel ko.

Al- Hasan al- Basrî batayit dadaan baal ñi koy jëw, daan leen yare di leen defal njekk ak di leen yónnée ay àddiyë. Bokkna nag ci li gënë rafet ci li waykat bi dëkk Turki di Yuunus Amrë wax ta muy wone bir yu taaru yoy kilifa yu màggi Lislam yi muwax ne:

*Ci koor ak julli ak aj
 Bul foog ne jeexalnga jëfi sufyañke
 Xam Yàlla kat mbir mumanula ñàkk la
 Ngir nga doon nit ku mat*

Li am nag moodi ne jaam ñu baax ñi ñooy ñi amoon ngëm guy royukaay ñeel nit ñépp ba tax ci seen bir yépp ñudoon ëmbël bindéef yi ñeewant ak yiw ak mbaax, doon toroxloo jaamu gu nëbbu ñeel ki bind, seeni noo yit doonoon ag sàbbaal.

Ñi jaxasoowoon ak ñoom yit ta àndoonak ñoom dundnañu cig cofeel cér ak yu neex yu Yàllaa ya ñumosoon; ndaxte xoli xejj yooyee –ngir li ñu feesewoon texeg *Muhammad* gi- dañoo ëndil leer ya ak céri maanaa yu bari ya ña ñuwaxaloon kune ci kem waajtaayam. Ci anam gii nag, ngir nga jariñu ci ñooñee yit, dangaa wara àndak ñoom ci àddina ta àndak ñoom bu ñuy gàddaay ak bu ñuy tukki jëm ca dund gay saxi ca àllaaxira.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa digël suuf si mubaña lekk yarami jaam ñu baax ñi ngir seeni ngénéel ak seeni jikkó. Ci lóolu nag la *Jâbir ibn ‘Abd al- lâh* yàlla na ko Yàlla gërëm di nettlee naa:

«Ba xareb Uhud dikkée sama baay da maa woo ci guddi dàldi ne: Man kat gisewuma sama bopp kudul ku ñuy ray ci ñi ñuy njëkkë ray ci saabay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta man kat duma bàyyi sama ginaaw ku ma gënë fonk ci yaw kudul Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Damaa ame bor nag, nanga ko fay, ta nanga topptoo say mag ak rakk yu jigéen yi. Nudàldi xëy mudoon ka ñu njëkkë ray, ñuboole ko ak keneen denc ci benn bàmmeeel. Ginaaw ba sama xel dalul ci bàyyi ko ak keneen ka, madàldi koy génnélu ginaaw juróom mbenni weer, mumel ne bis ba ma ko ca defee ludul tuuti ca nopp ba» (Al- Bukhàri, buntub Al- janâiz).

Meneen misaal ci mbir moomee mu jógé ci taarix bi nujamonoonteel. Kooka mooy *Al- Adnah Lî* mi mokkaloon Alquraan, doonoon kuy noddal julli yi juróom di kenn ci ñi sax cig njub. *Mahmûd Sâmî* –yàlla neef sellal mbóotam- dafa nettli ci moom –ta doon ku seere xewxew boobee- ne:

«Ginaaw ba noddkat bii faatoo ba muam fenweeri at dañoo ubbi bàmmee lam ngir tuxale ko ca ngir aw yoon wu ñu fa waroona jaarale. Ba ñu ubbée bàmmee ba nag dañoo fekk jëmmëm ja dara sikku ca mumel na mumeloon, suuf si lekku ko, ta yàqquwul. Càngaayam la sax dafa meloon ne càngaay lu yees».

Taarixu Lislàam yit dananu ci dajee k lu bari ciy nettli ak yu ñugis ak yu leen nuru, ta yii di ay feeñu yu ràññiku yu amul moroom yoy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci ñenn ci jaamam ñu baax ñi ngir nujélé ci ab bind akug laabiiré akug yeete. Yarami jaam ñu baax ñi kat dañuy mujj doon suuf ne yarami mboolem nit ñi. Waaye Yàlla Mu tedd mi ta màgg dana xéewélale ñenn ci jaamam ñu baax ñi ba seeni yaram duñu yàqqu duñu nëb, mbir mii nag ag may la gu jógé fa jëmme Yàlla ju kawe ja ta dananu ci jélé ay bind.

Waaye li am solo mooy fàggu ag sax ta ninu koy defe mooy nufarlu ngir mel ne jëmm yu màgg yii cig wàll, ci geneen wàll yit nuyar sunuy doom waajal leen ngir ñudoon nit ñu baax ci seenu xeet. Ci lóolu nag la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Nit ki de deefna yëkkëti darajaam ca àjjana bu ko defee munaa: Fu lii jógé? Ñunaa ko: Ci jégglu gu la sa doom jéggul»

(Ibn Mâjah, buntub Al- adab).

Ci beneen àddiis bu aju ci mbir mii yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewél ak mucc mingi wax naa:

«Bu nit ki faatoo jëfëm day dog ba mudes lu jógé ci yatt: sarax buy wéy, walla xamxam beef di jariñoó, walla doom ju baax ju koy ñaanal» (Muslim, buntub *Al- wasiyyah*; ak *At- Tirmidî*, buntub *Al- ahkâm*).

Dundug nit ki daal –ki dundé xolub ruu- day soppi kaw suuf si def ko àjjana, yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak njekkam yit taxaw taxawaayu ay neexal ñeel ko. Njobbaxtanul texe ci dundug àddina gi nag tay doon xayna njëlbéenug texe giy saxi mooy numana dundé mbëggéelug *Muhammad* gi ci èttub lollib *Muhammad* bi. Sunu waru gar diirub sunug dund yit mooy nuy topp ay tãnkam ginaawam di sàmm ngor ak teraanga gi mu baaxe xeetam wi.

Kon Yaw Yàlla, maangi Lay ñaan nga xéewélale nu nundef waru gar wu màgg woowee, ta jeexal diirub sunug dund di kenn ci ñi gëm ñi mel ne ‘Umar ibn ‘Abd al- ‘Azîz ak Abû Yazîd al- Bustâmî ak Mahmûd Sâmi Afandî ak ñi mel ne ñoom. Maangi Lay ñaan yit nga tàbbal nu ci mbooloom ñi texe ñi doon béréb buy xëccé bob leer ñeel xeet wi. Aamiin...

Dogal bi aki bóotam

Kàttan gi bët di am ngir gis, ak gi nopp di am ngir dégg dañuy àgg ba digënté sàngam rekk. Ta bu weesoo digënté boobee gis walla dégg dumana nekk. Naka nóonu yit xam dogal bi ci anam gu yell dafa féeté kaw kàttanug nit; ndaxte nun danuy góorgóorlu rek ngir xam xewxew yi ak di leen firée sabab yi ak ngànt yi. Ta ñi ëpp ci nun duñumana xam bind yi ci seen ginaaw.

DOGAL BI AKI BÓOTAM

Nattale gu ci yam kembe ba ca teqqental ya ca gënë tuuti, ak dogal biy dikk bu waxtoom jotee –ñoom ñaar ñiy tërël jamonoy xewxew yépp ak seen bërëb ak seen melo ak seen sabab ci bindéef yépp li tàmblee ci yi ci gënë tuuti ba ca ya gënë rëy- bind yi ci nekk dañuy feeñ ci màggaay gu yell ci màggaayug Yàlla gi.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg daal dafa sàkk bindéef yépp, doxal leen ci lu munatt yamale ko, ta jexiiti xewxew yi ci yooni dund gi palañi dogal bi lañu ci dëggdëgg. Weer wi kat ak jant bi ak bidiw yi ak gàncax yi ak nit ak rab yi ak mboolem bindéef yi, ñoom ñépp palañub dogal bii da leena ëmb, ba ci sax wenn xob wuy rote ci bànqaasub garab dugénn ca palañ boobee. Ta bu bindéef yépp nekkutóon ci palañub dogal bi kon ag jaxasoo gu mag day am ci bindéef yi. Bépp ligéeyub xarala kat day tollook kàttanug ka ko def ak manmanam. Ci misaal, wépp bind wow bindkat walla nataal bob ku xarala day ame tay bindóo kem bëggbëggëm ak waajtaayam. Batayit Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa nattale ta yamale ci coobareem ba mu sàkkagul bindéef yi sottikuy dogal yiy feeñi ca dund googee li tàmblee ci ba ñu leen di sàkk ba ba ca seenug jeex, ak ikam ak bóot yi ci nit ki am bindam di xarbaaxug Yàlla, ak jagle yiy àndeek yeneen yiy dund li tàmblee ci seenug juddu ba ci seenug dee.

Ci nii nag nattale ak yamale gi mooy nos gii di liy juddóo ci coobarey Yàlla. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg wonena dëgg gii ci tééréem bu tedd bi dàldi wax ne:

إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

«*Nun de lune danu koo sàkk cig nattale akug yamale*» (laayay 49^{ed} ci saaru Al- qamar).

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

Waxna batayit ne: «*Dara dudale ci musiba ci suuf si walla ci seeni jëmm ludul ne mingi cib tééré lu jiitu nu koy sàkk. Loola kat lu yomb Yàlla la*» (laayay 22^{ed} ci saaru Al- hadîd).

Ci tēnk: nattale ak yamale mooy xamxamu xewxew yi ñubindagul, ak xam leen ak toftale leen ak saxal leen ca Lawhul mahfóos. Dogal nag moom mooy sottig xewxew yooyee ndànk ndànk cig seenug toftaloo ci anam gi ñu leen saxale ci Lawhul mahfóos.

Ta xamug Yàlla Mu tedd mi ta màgg xewxew yiy feeñi ci melow xam lu jiitu xewxew yooyee di sotti mooy li ag nekkam Yàlla laaj.

Ta yit lu manula ñàkk la Yàlla –mi mucc ci jamono ak béréb- doon boroom xamxam yooyee, ndaxte sàrt yiy dēgērēl xamug dogal bi ak kàttan gi ak peeg leen ñoom ñaar ñoom duñu lu laaj gēstu ci wàllu Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Lu manula ñàkk la nag nugēm ne lépp lu am ci bindéef yi mingi ame ta ñubindé ko baatub «Nekkal». Dogal bi mooy sàrt bi gēnē ñàkka tēnku ci juróom mbenni sàrti ngēm yi, waaye moom ci dēggdēgg dēgg la gu nit kune nangu. Ci wàll gii sax ba ci nit ñi

gëmul dañuy nangu ba fàww jeexiitu ab dogal ci seen kàttan bu ñuy wax naa: «lu ñubind ci jë bi la».

Ba ci ñiy diinjat sax dañuy feeñal gëm dogal bi ci seen biir xol ak seen biir xel –xayna dañu leen koo mooñaale moo tax- ci ay wax yu mel ne «Damaa am sās» walla «Damaa ñàkk sās».

Wax yooyee ñujélé ci tiyaatar bi mujj ci tiyaatari bindkat bi dëkk Turki di *Najib Fâdil* dañuy wone ca anam ga gënë rafet ne dëggdëggi dogal bi ñurээрé ta ñuwar koo dëggël nit kuy xalaat kune yit war koo gëm, ci lay waxe naa:

«Ci misaal, benn bis benn wata dafa mbëk jenn waay ca bayaalub Iinoonoo. Ndax bu nudelluwoon ginaaw fukki minit lu jiiitu aksidâ ba, ta waa ja nekkoon ca kanam sàrdee bu Kóol Xaana ci misaal ta nujàpp ne wata bi mingi jógé ci aw sélébé yoon, ndax kon doon nanu gis xewxew bii? Jenn waay ci biir témeeri junniy nit ñëw, benn wata yit ñëw ci biir junniy wata. Waa ji xamutoon ne deesna ko mbëkk, wata bi yit xamutoon ne dana mbëkké, kune ci ñoom ñaar di jege ka ca des ta xamuñu càllala gii ci xewxew yu daje. Waa ji mingi ci kanam benn béréb bu ñuy jaaye, dàldi jënd boyetu àlmet, jéggi benn jéegó walla yaar, waxtaan akub xaritam, xool lenn ci njaay mi ñugaaral. Yëngutu yii danañu dog ginaaw minit yu néew, xewxew yu tiis yit dana ci topp. Jamono joojee nag sabab bu ñàkk solo moo koy waral, man naa doon fàtte walla juum walla xel mu rëcc walla ñàkka xam. Kan mooy xam ne xewxew yiy daje amna ag nattale gu leen boole ci anam gog du jaas ta deesu ko mana moytu?» (*bind nit, xëtu 43^{ed}*).

Ci nii nag nit kune kuy xalaat ci anam gu yell ci xewxew yi muy dajeel yi mel ne yii dumana tere boppam mugëm ne tërëliini xewxew yi amul fu ñuyam –ta ñu koy gaaral di ko seetaan ci bindéef yi- dañuy feeñ tay sotti ci biir rëddi kàddud Yàlla gi.

Niki nga xamene nag maneesula xamal kulóor nit ku gumbë ku dul gis, kiy xalaate ci li tàppewu ci moom ci li àddina si ëmb –ta xamug nit ténk ko moom mi jamono ak béréb ténk- dumana àgg ci anam gu yell ci mbóotum dëggdëggi bir yu kawe yi mel ne dogal bi ak nattale ak yamale gi. Taxawaay bii nag balluwaayu xel mu rafet la, melne tee nit daanu ci xel mu daladi ak jaaxle ngir xam gu ñuxam bóot yu ñu àttanul.

Dëgg la ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa nëbb bindéefam yépp ag nattale ak yamaleem, ta kenn amul kàttanug xam ag nattale ak yamaleem lu jiitu muy doon ab dogal. Waaye Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ci mbir mii, joxna ñenn ci bindéefam yi ab xaaj ci «Xamxam biy jógé fi Moom».

Li am nag moodi ne nattale ak yamale gi li muy des di lu ñuréré, ak li ñu ko manula xam, ak li kàttanug xalaatu nit manula jéggi miir bu kawe bii ñutuddé kumpë, lololu ci yi yërmëndéy Yàlla ji amul fu muyam laaj la.

Waaye batayit amna yenn taxawaay yu ràññiku melne gis bu dëgg yoy jégginañu gállankoor bii weesu miir bii ci ron ñeewant ak njekk lol Yàlla.

Ci dëggdëgg kat deefna gis lu bari li nit ñu baax ñi di gént muy xew ginaaw bi, ta gént yii ay may lañu yoy leer yu jógé ci «**Lawhul mahfóos**» tàppewu ci seeni xol.

«**Kàttan gi matul**» mooy kàttanug nit ci def lu baax walla lu bon. «**Kàttan gu mat gi**» nag moom mbir la mu Yàlla Mu tedd mi ta màgg jagoo.

Lii moo tax yit moom boppam gu mat sëkk jaam bi manu koo am, ndaxte bir yu mel ne ag juddóom akug faatoom ak diir bi muy dund ak góor lay doon walla jigéen ak xeet wi muy bokk ak ni xelam di toll nit manu cee doon dara, ndaxte dañuy dugg

ci biir «**Dogal bi dara ténkul**», ta nit ki deesu ko laaj bir yii di tege ci kawam.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag day laaj ab jaamam kem manman yi Mu ko jox. Lii moo tax nit ki jëf yi dul ame ci coobareem deesu ko ci bindël tuyaaba mbaa bàkkaar. Ci misaal, ku woor bu juubóo lekk mbaa munaan kooram duyàqu, ba lii moo tax deesu ko ci bindël benn bàkkaar.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralna ci laaya ju tedd ji ne Moom duteg nit lu ëpp kàttanam dàldi ne:

«Yàlla dugàll nit ludul li muàttan. Lu mudéf ci lu baax moom lay jariñ, lu mudéf ci lu bon yit moom lay wàññi. Yaw sunu Boroom, bu nu ko jàppe su nufàttee mbaa nujuum, sunu Boroom, ta bu nu gàll digël yu diis na nga ko gallewoon ña nu jütuwóon, sunu Boroom, ta bu nu gàll lu nu amul kàttanam. Ta nanga nu baal ta jéggël nu ta yërëm nu. Yaway sunu kilifa di sunu péeté, kon nanga nu dimblé ci nit ñi weddi» (laayay 286^{cel} ci saaru Al- baqarah).

Waaye Yàll Mu tedd mi ta màgg dfa gàll nit ki kem kàttanam, ba taxna bu nit ki defee ag moy ci coobareem ta ag ga amu ca ba noppi di wéer bàkkaar bii ci dogal bi kon loola ag càgganteem akug réerëm ñoo koy waral.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat dafa def jiwuw kàccoore ak ragal Yàlla ci biir nit ki, ndaxte nit mbindéef la meef di laaj ay jëfëm di ku ñuwaajal ngir nattu ko.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag joxna nit sañsañu tànn digënté yaari bir ak jëfëndikóo lu ci nekk ci ñoom ñaar ci coobareem. Maanaam jaam bi deef koo jox ci àddina jii di jeexi ag moom boppam ci biir ay dig yu ñu xam. Lii nag day mel ne rek xalis bi ab xale di jélé ci way juram di ko jëfëndikóo ci coobareem ci lu

baax walla ci lu bon. Kon nag tànn gii mooy li ëpp solo luy jur texe gu sax walla alkande.

Ci àddina sii nag ba ci xob wi ci kaw garab gi sax du yëngutu mbaa muy rot ludul ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Lépp lu am nag ci coobarey Yàlla Mu tedd mi ta màgg la ame, waaye ngërëmam moom ci lu baax rekk lay nekk. Jublu ak bëggbëggu képp kuy jàngle kat mooy ñi muy jàngal ñépp jáll, waaye bufekkee donga yi nafaruñu farluwuñu kiy jàngle du ci man dara.

Batayit ligéeyu doktor mooy sàkkul ag wér ki wérédi, waaye ki wérédi bu toppul paj mi mu ko bindël kon lor wu ko dal moom leef koy laaj, ta doktor bi dara du ko ci fekk.

Lii moo tax nag bu nit defee ab bàkkaar walla mu sóobu yoonu njuumte ba noppi ne: «Manuma ci dara. Lii mooy samab dogal» kon wax jii cig càgganteem akug réerëm lay jógé. Ku bëggë julli daal Yàlla Mu tedd mi ta màgg da koy jàppndalal sababi mujulli, ki bëgguta julli yit Yàlla Mu tedd mi ta màgg da koy defal sabab yiy tax dujulli.

Ci lóolu nag nit ku mumana doon tooñkat lay doon bu sori dëgg bu duuralee dogal bi ngir layal boppam.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ci tééréem bu tedd bi ne:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

«Yàlla de dutooñ lu tollu ne peppu suuf. Ta budee jëf ju baax da koy ful ta joxe ci wàllug boppam pay gu màgg» (laayay 40^{eel} ci saaru An- nisâ).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna batayit ne:

وَمَا أَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

«Lu leen dal ci musiba nag seen jëf moo ko waral ta day baale lu bari» (laayay 30es ci saaru Ash- shūrâ).

Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi leeral ci njëlbeenug firéem laaya yooyee ni ñuy laaje nit ñi seeni jëf kem seen coobare ju ténku ji, ak ni mumanuta ñàkke nit ki di wëlbëti njuumteem di ko féetélé dogal bi, muy waax ci tééréb *Al- mathnawî* naa:

“Bu la ag dég jamee nanga xam ne yaa ko def. Boodee daagoo yéré yu nooy yit nanga xam ne yaw yaa ràbb yéré yooyee”.

Kàttan gi bët di am ngir gis, ak gi nopp di am ngir dégg dañuy àgg ba digënté sàngam rekk. Ta bu weesoo digënté boobee gis walla dégg dumana nekk. Naka nóonu yit xam dogal bi -ci anam gu yell- dafa féeté kaw kàttanug nit, ndaxte nun danuy góorgóorlu rek ngir xam xewxew yi ak di leen firée sabab yi ak ngànt yi. Ta ñi ëpp ci nun duñumana xam bind yi ci seen ginaaw. Ci misaal, jenn waay dafa ñëw bis fi sunu sang Àliyu yàlla na ko Yàlla gërëm di ko laaj mbóotum dogal bi ak nattale ak yamale gi mune ko: **«Mbir moomu géej gu xóot la»**.

Ñu bari ci nit ñi nag jéemnañoo sëmb ci géej gii –sukkëndiku ci seenug yeewu- dàldi daanu ci xuntiy neen yi melne ñiy dàqq jépp coobare ci jaam bi ak ñiy wax ne nit ki boroom coobare ju ténkuwul la ci lune. Waaye ñu mujj lab ci géej gu amul tefes.

Lii nag moo tax liféek daytalunu ci anam gu wér digi coobare jiy tax ñuy laaj nit ki ay jëfëm, kon dunu mana mucc ci barastiku jëm ci tarxiis ak njuumte.

Li am nag moodi ne jappe nit ki kuy sàkk ay jëfëm, ak di yëkkëti aka màggal kàttanam ak coobareem, walla weddi coobareem ju ténku, yii yu wuuteek ponk ak laltaayi sunu diiné

lañu, ndaxte nit ki amna coobare akug tànn ci dëggdëgg, waaye mbir mii ag may la gu Yàlla Mu tedd mi ta màgg baaxe nit ki.

Li muy mana nekk nekk nag nudox ab digénté ci àddinay xol, manuta nekk mukkk numana xam mbóotum mbir mumel nii mom day lottal sunuy xel ak sunug xam. Lii moo tax xam tëlég xel, ak xam ab dayam, ak baña ñaaj ngir weesu ko bokkna ci yi war ta manúnoo ñàkk cig njaame gu mat.

Dara nag gënuta rafet xewxew boobee sunu kilifa *Jalâl ad-dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- nettli ci tééréb *Al- mathnawî* ngir leeral ne ñàkk kàttanug xam mbóotum dogal bi ak leeral ko ci xel xéewël gu mag la, mudàldi wax ne:

“Jenn waay dafa ñëw ci sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne ko: “**Yaw mi Yàlla waxal**, jàngal ma làkku rab yi ngir maxam seenu làkk, jàngé ci seeni bir, xam màggaayu Yàlla”.

Sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy tontu ne: “Wonal ginaaw bëggbëgg boobee ta bul jéema xam bir yu féeeté kaw sa kàttan ak sa manman; aw xorandoom kat bu jéemée naan ndox mu ko ëpp day xëj, lab, alku. Maanaam bul ga sa bopp ci jéggi xamxam bi la dogal bi jagleel, ndaxte lóolu lu baree ngi ci ci yu wóorédi. Ta deel xool ngir jàngé ci moomeelug Yàlla gi ci bindéef yi kem li sa xel àttan. Ta nanga jémé sa xol ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ta nanga xam ne bóoti feeñuy Yàlla yi ci xol bu mucc lañuy feeñe». Booba nag la waa ja wax ne: «Kon boog lu néew néew jàngal ma làkku xaj biy taxaw ci bunt bi di wattu kër gi ak làkku janaaw yiy dundak nun ci kër gi.

Ba sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc amee lu ko wóor nag ci ne dumana dëpp waa ja ca bëggbëggëm

ba dafa mujj àndak moom ca la musàkku, waaye nag bàyyiloona ko xel ne ko: “Nanga moytu ta bul lab ci gééjug mbóot mii!”

Ba waa ja yeewoo ca subè ga nag muwax ci xelam ne: “Naa xool ndax xamnaa làkku rab yooyee dëggdëgg?” Mutaxaw ca dëxub bunt ba dàldi xaar ngir xam tontu li. Ci jamono yii nag mbindaan ma manga doon yëlëb la ñuy lal bu ñuy lekk, aw dogu mburu wu wow dàldi rot ci suuf.

Ca saa sa rek ag séqq song dogu mburu wa kër ko, xaj ba ne ko: «Tooñga ma de ndax yaw man ngaa lekk feppi dugub yi ta man manuma ko. Lu tax nga kër dogu mburu woowe bokkoon ci sama wàll?» Séqq ga tontu ko ne: “Bumu la metti! Bu subaa fasu boroom kër gi dana dee, nanga lekk kon ba suur, ba fër».

Ba boroom kër ga déggée baat yooyee mujort ne séqq ga dafa xam kumpè mudàldi jaay fasam wa ca saa sa. Séqq ga dàldi am kersa digèntéem ak xaj ba, wuuteg njariñ gii ci digènté séqq gi ak xaj bi dàldi sax lu mat yatti fan. Boroom kër ba xamewoon ca waxtaanu séqq ga ne fas wa dana dee ca bis bu njëkk ba, berkell wa di dee ca bisub ñaareel ba, jaam ba di faatu ca bisub ñatteel ba, dàldi jaay fas wa ak berkell wa ak jaam ba bala ñoo dee, foog ne loola ag yeewu la ci moom.

Ci nii nag xaj ba manuta sottal la mudoon mébét ca kune ca ñoom. Ta yoon wu ci nekk rek séqq ga dadoon wax xaj ba lu ko doy. Ba séqq ga yégée kersa yatti yoon nag ngir ñoom, dafa mujj wax xaj ba ca ñeenteelu yoon wa ne ko: «Ca dëggdëgg boroom kër gi waa ju yeewu la ju ami jaar jaar ju fexe ba xettli alalam. Waaye nag dafa ray boppam ci doxaliin wii, ndaxte dana faatu èllëg ta dono yi danañu ko jooy èllëg danañu metiitlu. Waaye deefna ray aw yëkk, kenn kune yit dana jariñu ci lii, nun yit, yaw yit».

Deewug fas wi ak berkell wi ak jaam bi mbubbu konj lawoon akub tata buy aar waa ju neene jii ci dogal bu naqqari biy wàcc ci kawam, waaye dafa daw metiitu ñàkk alalam aki moomeelam far ray boppam.

Ba waa ju gàtt xel ja déggée waxi séqq googee ab xarkanamam dafa soppiku, xolam dàldi tàkke sawara melne aw xal. Mudàldi daw àndakuw tiis jëm ca sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, tàmbli di ko lewaayu naan: Yaw ki Yàlla waxal! Yëremël sama lewaayu yii ta dalal sama bugël yii ak sama metiit yii».

Sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne ko: «Dangaa dugg ci jëf yu weesu sa manman ak sa kàttan, leegi nag dangay tañaxu cig ngëlémte. Ndax yaakaaroon nga ne danga sottale njariñ ci sag jaay rab yooyee? Damaa dogu ci wax la ne bul ga sa bopp ci xam mbóotum dogal bi ak nattale ak yamale gi. Nit ki am xel ki bëggë xam ëllëgëm lu jiitu muy agsi kat day mujj doon nit ku gàtt xel. Waaye day fekk duam lu numana defati. Ginaaw nag yaw ku xereñ nga ci jënd ak jaay, kon dalal di jënd sag ruu leegi ngir xettli ko.

Ba waa ja lewaayoo sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta boolekook réccu gu mag Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc da ne ko: “Weesuna de, balu fett kat bu génnee ba noppi dumana dellu muk. Waaye maangi ñaan Yàlla miy boroom njekk ak ngénéel mufaat le cig ngëm”.

Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi toroxlu jëm ci Yàlla ñaan ko. Ci nii nag la waa ja faatoo dem akug ngëmëm ci bàrkeb ñaanug Musaa miy ki Yàlla waxal. Booba nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne: “Yaw Musaa, boo ma yaakaaroon de madundël ko”. Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc

dàldi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg: “Yaw sama Boroom, Yaw yaa moom cant gi ak ngërëm li ci lu amul fu muyam. Dundël ko ca àllaaxira, loola mooy dund gu leer gu mag ga; ndaxte sax ga foofa la nekk, ta bërëb ba bóoti dogal bi ak nattale ak yamale gi foofa la”.

Ta nit ki ni ñu koy xame ci nettli bii day sàkku bir yi cig xér akug bèggé leeg leeg, ta xayna bir yii di ko lor, xayna sax mbir mi muy xemmeem di ko jëmé ci alkandeem, ta nit kiy daanu ci mujj gu mel ne googee dumana xettli boppam ci réccu ta day jooy di wonk.

Lóolu moo tax nag li gënë mana ëndi dalug xol ci àddina ak texe ca àllaaxira mooy feeñal ag wàkkiirlu akug bàyyee bir yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta xam mäggaayug Yàlla gii. Ta nag setteewuñu kenn ci mbir mii. Ndayu alal jiy sax ngir jaam bi nag mooy mumana xam ne du dara.

Maanaam bàyyee bir yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg mooy wenn yoon wi ñuy jëflëntee dogal bi ak nattale ak yamale gi. Ndaxte wàkkiirlu ak bàyyee bir yi Yàlla buntub yërmëndé la. Ni ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe:

“Gëm dogal bi day dindi jaaxle ak naqqar” (As- Suyûtí, Al- jâmi’ as- saghîr, xaaj bu njëkk bi, xëtu 107^{ee}).

Waaye bàyyandiku, ak ñakka sàkku yenn doxaliin, ak ñakka jéem lenn ngir fanq nattu yiy ñëw, ak di jëflëntee bir yi ci toog yoxoy neen ak tàyyeel, mbir mu juunu lañu koy jappe mu wérul. Ndaxte wàkkiirlu mooy bàyyee bir yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak wéeru ci Moom ginaaw bu nujëfëndikóo sabab yépp ngir xëcc njariñ ak jañ lor. Kon wàkkiirlu gu àndul ak jëfëndikóo sabab yi wàkkiirlu gu wow la gu dëgguwul, tayit du lu ñunangu ta lu wuuteek wàkkiirlug dëggdëgg la.

Ci misaal, sunu sang Omar ibnul Xàttaab yàlla na ko Yàlla gërëm dafa génnóon jëm Saam, ba muàggee Sargh njiiti gox yu mag ya dajeeek moom Abû 'Ubaydah ibn al- Jarrâh ak ay gaayam, ñuxamal ko ne mbas dafa am Saam. Ibnu Àbbas neena: Omar ne: Wool ma Muhaajiróona yi njëkkóona gàddaay. Muwoo leen, mudiisóo ak ñoom, xamal leen ne mbas dafa am Saam, ñudàldi wuute. Ñenn ci ñoom wax ne: Dangaa génn ngir mbir ta sunu xalaat du ngay dellu ginaaw di ko bàyyi. Ñeneen ne: Nit ñi ci des ñingi àndak yaw ak saabay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta sunu xalaat du nga leen di dugël ci mbas mii. Mudàldi ne: Mayleen ma. Ginaaw ba mune: Wool leen ma Lansaar yi. Mawoo leen, mudiisóo ak ñoom, ñujaar fa muhaajiróona ya jaaroon dàldi wuute na ñuwuuteewoon. Mudàldi ne: Mayleen ma. Ginaaw ba mune: Wool ma ku fi nekkoon ci magi Qy-raysin yi gàddaay ginaaw ubbig Màkka. Mawoo leen, ñenn ci ñoom wuutewuñu ca la ñu ko wax, ñudàldi ne ko: Sunu xalaat mooy nga àndak nit ñi dëpp ta bañ leena dugël ci mbas mii. Omar dàldi yééné ne: Man de damay xëy dellu, kon waajleen. Abû 'Ubaydah ibn al- Jarrâh wax ne: Ndax danuy daw dogalub Yàlla? Omar ne: Bu ko keneen waxoon de yaw Abû 'Ubaydah! Waawaaw, danuy daw dogalub Yàlla jëm ci dogalub Yàlla. Waaw boo amoon ay giléem yu dugg ci aw xur wu am yaari wàll yoy genn gi dafa naat gi ci des bekkoor, xanaa du ne boo sàmme ci gu naat gi dogalub Yàlla nga ci sàmme boo sàmme ci gu bekkoor gi yit dogalub Yàlla nga ci sàmme? Neena: Abd ar- Rahmân ibn 'Awf dàldi ñëw, ta fekk mugénnóon ngir yenn aajoom, dàldi wax ne: Man de amnaa xamxam ci lii: Déggnaa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muy wax naa:

«Bu ngeen ko déggée ci bërëb buleen fa dem, bu amee ci bërëb bu ngeen nekk yit buleen génn ngir daw ko».

Neena: Omar dàldi sant Yàlla ba noppi dëpp» (Al- Bukhàri, buntub At- tibb).

Ni nu ko gise nag maneesuta mucc ci dogal bi. Lii moo tax jëfëndikóo sabab ba noppi gërëmlóo li Yàlla Mu tedd mi ta màgg dogal bokk ci liy matal ag njaame.

Li am nag moodi ne nëbbu gi nekk ci dogal bi ak ñàkk gi ko jaam bi di ñàkka xam –ci anam gi yell- ñiy xoole bëtub ikma duñu ko jappe sabab buy note, waaye safaan bi la kay: jumtukaayu ñeewant la ak ngërëm lu rëy ba àgg cib dayo, ndaxte bu nit ñi xamee dogal bi dañuy tàbbi ci yu wóorëdi ak yuy alake yu bari yeef manuta mucc, ta lii ag dëgg la geef manuta weddi.

Ci misaal, beef nattoowoon nit wérëdi gu dul wér bu réerée dogal bi dana mana mucc ci ag jaaxle ba waxtu wa muy faatu. Waaye bu nit xamoon kañ lay faatu, kon at yi ab digëm di jege dumana yëngutu, dumana def dara, ta kon dana faatu ay yoon. Yaay ji xam ne yit doomam ji mu sopp dana faatu, lu jiitu ab digëm di agsi, dana nekk cib déj ay at lu jiitu waxtu wii. Li ci juddóo moodi ne taxawaay bii day safaanook yamoo gi ci dund gi ta day jur yàqqug yamoo gii. Ta xayna jafe jafe ak xaru yiy xew ci at yu mujj yi mujj gu naqqari la gog ñàkk noflaayu maanaa moo ko jur, ndaxte xol bi sori yarub maanaa lu jaadu la lool mudoon lu bannex yi ak bëggbëggi bakkan yi ténk. Ta dund giy mana jàkkaarlook betteeli dund gi cig dal akug dëgër, mingi mana sottee rek ci bayyi gu nit kiy bàyyee boppam dogal bi, bàyyee googee koy yóbbu ci gëm kumpë gu mat.

Liy maye texe nag mooy xel di topp ci ginaaw li Yàlla wàcce, ak taarale xol jikkó yu rafet yi, ak feeñal ngërëm jëmé ci mbetteeli dund gi. Batayit texe dëggdëgg mooy nangu soppikuy dund gi, ak feeñal tegoo jafe jafey dund gi tay gis lu rafet ci mbir mune, ak bàyyee boppam Boroom bindéef yi.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeg leeg day feeñal ag ñeewantam ci melow noteel, di feeñal ag noteelam ci melow ñeewant. Rééré gi nit ki rééré yii yépp nag mingi balloo ci doon gi àddina sii doon bérébub nattu. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا
وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«*Ta amaana ngeen bañ dara ta fekk mugën ci yéen, amaana yit ngeen bëgg dara te fekk muyées ci yéen. Yàlla nag dafa xam ta yéen xamuléen*» (laayay 216^{eel} ci saaru Al- baqarah).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci jeneen laaya yit naa:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

«*Neel: Ludul li Yàlla dogal ci nun du nu dal; Moom mooy sunu kilifa di sunu péeté. Ñi gëm nag nañu wàkkiirlu ci Yàlla*» (laayay 51^{eel} ci saaru At- tawbah).

Liy dëgg nag moodi ne ngumbëg bët ci misaal ab nattu la ak musiba mu rëy ci wàllu àddina, ndaxte nit ki day jàpp ne amul genn xéewël gu yamak xéewëlug bët biy gis.

Waaye nit ki gumbë ci àddina bu manoonna mucc ci daanu ci déegi bàkkaar ngir ngànt lii, kon nekkiin wii –di nuru jumtukaayu mbugël ci kaw gi- dana wëlbëtiku doon mbégté ca dëggdëgg.

Naka nóonu yit ñàkk ak am. Bu fekkoon ne ki ñàkk jàmbatul nekkiinam ta mudoyloo li ko Yàlla séddé, kon ñàkk gii xayna mumujj doon jumtukaayu woomal gu sax. Niki nga xamene

ku ñàkk kookee bu doonoon ku am ci àddina sii ta manman yi muam jeqqi ci moom ag yittéwóo njariñul boppam rek, ta mujàpp ne amna kàttan, càggante dal ko, ta mulab cig gàtt xel akug yàccaaral, kon texeem guy sax gi day naaw mel ne pënd bu ñujëri. Ku nekk xamna ne yit safaanub lii man naa am, waaye li am moodi ne ki gëm kiy gis ab taar ci bépp tolluwaay bu munekk, tay doyloo li Yàlla Mu tedd mi ta màgg dogal, warnaa xam ne lii ab pose la ngir fàgggu texe giy sax, warnaa farlu yit ba dund ci muñ ak sant ak bàyyee bir yi Yàlla. Ci lóolu sax la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Mbirum ki gëm moo yéemé: mbirëm mépp daal yiw la. Ta lóolu kenn kudul ki gëm du ko am: bu jamono neexee musant bu ko defee muy aw yiw ñeel ko. Bu jamono naqqaree yit mumuñ bu ko defee muy aw yiw ñeel ko» (Muslim, buntub Az- zuhd).

Ta buñu xóotélée cosaan yii –yi ñutudd ba leegi ta ñuaju ci mbirum dogal bi- dananu dajeek jafe jafe yu bari lool aki bir yoy amuñu njariñ ludul ci werante ak yayante digënté ñiy wax ci ngëm. Lóolu moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diglé nuyam ci gëm dogal bi, mutere nu yit gëstu ak werante wu amul njariñ. Ci lu aju ci lii *jéléefna ci Abû Hurayrah mune:*

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa ñëw fekk nuy werante ci mbirum dogal, mudàldi mer ba xarkanamam xonq coyy, dàldi wax ne:

«Ndax lii lañu leen digël? Walla lii lañu ma yónni ci yéen? Ña leen jiituwoon de ba ñuwerantee ci mbir mii la ñualku. Maangi leen di digël tay dogu ci ngeen bañ cee werante» (At-Tirmidî, buntub Al- qadar).

,Ta waykat bi dëkk Turki di *Diyâ Bâshâ* yit waxna ci bir yi fëeté kaw kàttanug nit dàldi ne:

Xam bir yu kawe yi déggóowut ak xel mu tuuti mii.

Ndaxte nattuwaay bii àttanul lu diis lu rëy lii.

Kon nag Yaw sunu Boroom, yàlla naga nu boole ci ñiy wàkkiirlu ci yaw dëggdëggi wàkkiirlu, ta may nu ab cér ci jëf yiy xëcc Sa ngërëm. Ta yàlla nanga nu jàppndalal nuam ànd gu sell ci dogal bi ak nattale ak yamale gi. Aamiin...

Musaa Afàndii

(yàlla neef sellal mbóotam)

Li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal (1917-1999)

Bokkna ci xéewël yi gënë rëy yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di xéewëlale ab jaamam muxamal ko ag tëléem. Xayna yit xéewël gi gënë rëy gu ma am ci yoon wii mooy gis gi magis samay njuumte ak samay tarxiis, ak xam gi maxam samag fëyit fa kanam sama Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg. Naka nóonu yit warna ci nit ki mudéf kem kàttanam ngir gis njuumteem ta jéem koo jubbënti, loola moo tax nag deseetuma kàttanug seetlu njuumtey ñeneen ñi ak di ko yittéwóo. Maangi sant Yàlla nag di Ko gërëm ci li ma am xéewël yii yépp.

Musaa Afàndii (yàlla neef sellal mbóotam).

MUSAA AFÀNDII (YÀLLA NEEF SELLAL MBÓOTAM)
LI TÀMBLEE CI NGÈM BA CI RAFETAL (1917-1999)

Rafetal daal mooy ki gëm xam ne fu mutoll mingi ci fuglug Yàlla, ta tolluwaay boobee sax cib xolam. Mooy yit doxaliin wune ak jëf june ak ligéey bune mudefe ko ca anam ga gënë mat.

Dundug Musaa Afàndii nag –yàlla neef sellal mbóotam-moom mi nujébbël Boroomam ci 16 sulet 1999 dafa feesewoon ak misaal yu amul moroom ta rafet ci wàllug ay séqqëm aki doxaliinam yu nité ya, maanaam daal cig gàttal ag dundëm dadoon «**jëmmël ag rafetal**».

Tolluwaay bii nag dafa àggoonak moom ba ci sax bu daa nettli luy reeloo dadaan def lu muman ngir des ci ron fuglug Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Tolluwaayam bu rafet boobee nag dadaan fàttli ña ko wër ñépp yëgyëgi rafetal.

Jëmm ju mag joojee daal dafa amoon ag dogu ci sottal li “**Li tàmblee ci gëm ba ci rafetal**» laaj ci anam gu mat sëkk ci ay doxaliinam aki waxam yépp. Ba taxna dundëm gu sell ga bokkoon ci misaal yi gënë mat ci sunu jamono yiy tegtale matug jikkó jii akug rafetam. Fu mutoll yit dadaan tasaare ci meloom ak waxam leer gii ak bärke bii ci gox yépp melne jant buy tasaare ag leeram akug nuggëm ci lu dul dog.

Soppeb Yàlla boobee nag dafa doonoon balluwaayu leer bu amul moroom ñeel nit ku muxam kune ci lu jege walla lu sori, walla mu am lu muséqq ak moom moo xam munéew walla mubari. Ta xolam dadaan yoqqat ci yàqqu ak rëññrëññug yamoo

gi nosug Yàlla gi def ci bindéef yi. Ta bu masaa gis lu mujàppe njuumte dadaan teey lool ci ni mu koy fege.

Ci misaal, dadaan yëg ag xat bu ñàkka nosu ga gënë tuuti amaa lu mel ne nataal bu ñuwékk mujeng, walla sijaada gu ñulal ta jekkul, bu lu mel nii masaa am yit moo ko daa defaral boppam walla mudigël ku ko defar.

Bu masaa nekk cib jotaay daawul ñàkka seetlu bir yu mel ne néeg bu nosuwul, ak ku ñëw rek toog fu ko neex, ak dajaloo ci digg bunt.

Dara nag gënuta rafet laaya yu tedd yooyee di melal rafetaayu jikkóy péetéy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg ñuy wax naa:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ
الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا

“Jaami Yàlla yi nag ñooy ñiy dox ci kaw suuf si cig teey, ta bu ñi xamadi waxeek ñoom ñuwax jàmm. Ak ñiy fanaanee sujóot ak taxaw ngir seen Boroom” (laayay 63^{eel} ak 64^{eel} ci saaru Al-furqân).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag tuddna meloy ñi gëm ñu baax ñi ci laaya yii ak laaya yi ci topp ta tënk léen ci juróom ñatti jikkó yoy ñooy:

1- “Jaami Yàlla yi nag ñooy ñiy dox ci kaw suuf si cig teey, ta bu ñi xamadi waxeek ñoom ñuwax jàmm” (laayay 63^{eel} ci saaru Al-furqân).

2- “Ak ñiy fanaanee sujóot ak taxaw ngir seen Boroom” (laayay 64^{eel} ci saaru Al-furqân).

3- «**Ak ñiy wax ne: Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu musël ci mbugëlum sawara; mbugëlam kat lu metti la**» (laayay 65^{cel} ci saaru Al- furqân).

4- «**Ak ñi nga xamne bu ñuy jëfëndikóo alal duñu ëppël, duñu ñott, ta dañuy nekk ca digënté ba doon ñu digg dóomu**» (laayay 67^{cel} ci saaru Al- furqân).

5- «**Ak ñi dul ñaan jeneen Yàlla di ko booleek Yàlla, ta duñu ray bakkan bi Yàlla araamal ci ludul yoon, ta duñu njaaloo. Ku deflóolu nag dana am bàkkaar**» (laayay 68^{cel} ci saaru Al- furqân).

6- «**Ak ñi dul seere aw duur, ta bu ñurombee caaxaan dañuy gaaw romb di ñu yiw**» (laayay 72^{cel} ci saaru Al- furqân).

7- «**Ak ñi nga xamne beef leen fàttlee tegtali seen Boroom duñu sujóot ta dooni tëx aki gumbë**» (laayay 73^{cel} ci saaru Al- furqân).

8- «**Ak ñiy wax ne: Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu may ci sunuy soxna ak sunuy njaboot lu sedd sunuy xol ta yàlla nanga nu def ay njiit ñeel ñi ragal Yàlla**» (laayay 74^{cel} ci saaru Al- furqân).

Ca mujjug laaya yu tedd yooyee nag Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralna la cay juddóo ak sax ga ñi mel ne ñu gëm ñu baax ñii di ami mudàldi ne: «**Ñooñee deefna leen faye àjjana ngir la ñu muñóon ta danañufa dajeeek ab nuyóo ak jàmm**» (laayay 75^{cel} ci saaru Al- furqân).

Xol bi ñusegg sellal ko ci anam gii daal ci ñeewantug Yàlla ak teraangaam –ñudolli ko ci yenn jànkoonteek bakkan yi ag nitë laaj ak yi ak sufyañke laaj- day tax boroom bàyyi malow nitëem di ko yëkkëti ba muàgg daanaka ci daraja yoy leer yu malaaka yi, day mujj soppi boroom yit ba munuróok ñi gëm ñi nutudd.

Ñenn ci ñi nekkoon ci melo woowe nag kune ci ñoom datoon dund ne ab bidiw ci bidiwi asamaan –yi maneesula takk mbaa di ko lim- ci biirëm, tay lu muuru ba mat sëkk ci bitti gi, ta kenn duxam ne noona lañu mel.

Waaye nag ñenn ci wàllyuy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg aki soppeem deefna leen xam ci anam gu leer ngir waru garu gindée gi ñu leen dénk, tayit danañu jël seenub cér ci mbóotum sax fi ci sax gi seeni jéf sax ci dundug nit doon làmpub gindi buy tàmblee ci seeni jamono jëm ëllëg. Dañuy xam yit mbóot ak bind yi ak coobarey Yàlla ji nekk ci ginaaw xewxew yi.

Lii nag moo tax ñuy dund ta am dalug ki xam bind yi ci bir yi, ta ñoom aarnañu seen bopp ci lu bari ci néew dooleg nit lu mel ne jaaxle ak rëñrëñji. Ta ñoom, ci seen yéegug biir giy tàmblee ci «Jappe bindéef yi lu taaru ngir ki bind», dañuy tàmblee gis bindéef yépp ci bëtub xel mu rafet bu feesak yëgyëgi jàngé ci ak mbëggéel ak waaru, ñoom xamuñu lu ñuy tuddé **«Jéf ju amul ag jublu»**.

Ci nii nag feeñ ak leerug rafet ak nooy ak mat ci doxaliini Musaa Afandii aki jikkóom –yu rafet ta kawé yi nugis ci moom diirub ag dundëm- dëgguna ci xewxewi dund yiy xew bis bune; ndax dadaan xoolé bëtú yërmëndé ak ñeewant bindéefi sunu Boroom yépp.

Ta moom, ca tolluwaay boobee, dadaan am ab cér ci yërmëndé ju yaatu jii, ta da ko daan feeñale ci defal njekk muus yiy làqqu ci moom, ba ci sax picc yiy naaw di jaar cib tóokóoram.

Warnanoo wax yit ci lu mel ne:

«Xéewëlug sa Boroom nag nanga ko waxtaane» (laayay 11^{ed} ci saaru Ad- duhá) ne soppeb Yàlla bii –moom mi bokkoon ci ñi gënë dëggu ci ñi jeexiital ci nun ci wàllu xalaat ak wàllu jëf- moo tax

nubind «**Li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal**» -li nekkoon doxaliin wi notoon cig dundëm- ci kaw sunu tééré bi mujj bi nutuddé «**Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal**».

Ci yoon wii nag la nuy yëgé aajo ci fàttliku fii –ci turu ay dongaam aki soppeem yépp- Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- soppeb Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg ta muàndak worma ja gënë xóot ak mbëggéel ak ñaanug xol ak nangu njekk, ta nusàkku ci ñiy jàng li nuy bind ñubaaxe ko –bañ koo naye- jàngal ko faatiya ju tedd ji ñaanal ko ci.

Ab takk ci ay laabiiréem

Noongi joxe ab takk ci laabiiréy ndem si Yàlla Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- yi ay waxtaanam –ya mudaan bindél ay dongaam- làmboo. Ta dañuy wone dundug xol gog kenn ci ñi gëm akug matam ciy doxaliinam aki jikkóom. Lii nag ab lim la ci yi gënë yéemé ci yu taaru yii:

Doonal boroom xol buy woyof fu mutoll, ta nanga xam qiimab say waxtu ak say noo ta bu leen sànk.

Bëggël jaami Yàlla yi ta bul xulóo ak ñoom. Ta nanga jëfléntéek nit ñi kem seen tolluwaay ci diiné, ta nanga nëbb seen jëf yu ñaaw tay bàyyi xel li dagan ak li araam.

Moy yi ñeneen ñi di jàppe yu ndaw, yaw dee leen jàppe yu mag. Ndaxte kuy jàppe bàkkaar lu ndaw day mel ne –Yàlla tere!- kuy jàppe ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg lu ndaw.

Ci yoonu sàkku ngërëmul Yàlla nag dana war ci nun nuy taarale waxtu yi rawatina yu njël yi ciy julli ak tudd Yàlla di Ko fàttliku ak ñaan.

Warnanoo nekk di ligéeyël sunug njaboot ak sunuy kilifa.

Warnanoo néewël miinanteek ñiy lab ci càggante tay toogak ñu baax ñi.

Warna nuy dimblé sunuy bokk yi ci des, tay dimblé ñi aajowoo benn ci wax ju rafet walla ci dimbël yoy alal yi.

Li ëpp solo nag mooy nusettantal bubaax ci li araam ak li dagan. Bu lóolu jàllee yit wareefnaa àndak farlu lool akug sàmmu gu tar ci ligéeyi yaxantu ba dunu wàññi sunug njaame.

Jaam bi mingi jegee Boroomam kem yërmëndéem aki jikkóom. Ta jaam bi jege Boroomam day jëmmël mbóotum àddiis bu tedd biy wax naa:

أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي

«*Sama Boroom da maa yar dàldi rafetal samab yar*» (As-Suyúti, *Al- jâmi' as- saghîr, xaaj bu njëkk bi, xëtu 12^{ed}*).

Ta nanga xam ne njuumte yi ak lënt yi lépp mingi jógé ci càggante baña tudd Yàlla di Ko fàttkiku, maanaam ci waxtu yi nuy fàte sunu Boroom.

Ñiy sax ci tolluwaayu tudd Yàlla di Ko fàttliku ci seen xol jaaxley àddina du leen dal walla ay tiisam walla ay soxlaam walla sax mbégëm mujéggi dayo. Ta ñoom dañoo feesale béréb ba yooya waroona nekk ag dal gu sax akug tab akug ñeewant akug yërëm bindéef yi, maanaam daal mbëggéel gu sax mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg nuural jaamam bi Mubëgg ci géejug mbëggéel. Bu lóolu jàllee yit nit kii day bëgg ñi yayoo mbëggéel kem ni ñu bëggé Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Nit ki am xel nag saa bu xalaatee ci màggaayu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak ci xéewël yu àddina ak yu àllaaxira yi ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg xéewëlale xolam day yokk ag woyof akug

nooy, di bëgg yit nit ñépp kem seeni daraja, tay bàyyi werante ak xëccóok nit ñi doonte dafa nekk ci dëgg.

Ci geneen wàll yit nit ki am xel day xam ne dund gii luy am ab diir rekk la luy jeexi, ci nii nag lay xalaate fu mutoll ci ngërëmul Boroomam Mu tedd mi ta màgg. Lii moo tax yit tolluwaayi lëndëm ak xatxat yi ci xolam di soppiku doon mbégté ak dal.

Liy ténkub mbir mi daal moodi ne day dugg àjjana ta fekk muy dund batay ci kaw suuf sii.

Dana war ci nit kune nag muxam ne ligéey bi gën ta gënë rafet mooy muligéeyal mbooloo mi muy askanoo ci lépp lu rafet ngir sàkku ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta nit kiy farlu ngir dundug mbooloo mi mubokk akug texeem akug nosoom mooy ki gën ag nekk ta gën koo rafetle ci biir mbooloo moomee. Kon nag ag payam akub neexalam day tollook li mujoxe ak li mudéf. Ci lololu la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«**Sangub nit ñi mooy ki leen di ligéeyal**» (yërël: *Al- Bayhaqi, Shu'ub, xaajub 6^{ed}, xëtu 334^{ed}*; ak *Ad- Daylamí, Al- musnad, xaajub 2^{ed}, xëtu 324^{ed}*).

Ñu bari ci nit ñi bu ñuy jublu ci jaamu Yàlla aki topp yu bari duñu yittéwóo melow «**Kiy nëbb sikk yi**», maanaam baale sikk ak tarxiis ak matadiy ñeneen ñi, jikkó joojee diw melo ñeel ki bind Moom Mu tedd mi ta màgg. Lii moo tax yit duñu mana yéeg ci anam gu mat ni ñu koy bëggé.

Bu mbir mi demee nii nag, kon def njekk ak nëbb sikk yi bokknañu ci jikkó yu rafet yi ëpp solo. Ni Yàlla Mu tedd mi ta màgg di baale jaamam ñi ay bàkkaar aki moy yeef manula lim mbaa di ko takk, nóonu la ware ci nun yit nuy baale di jégglé. Ngir ku ag bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg nekk ci moom day

xam maanaam baale ak jégglé. Nanuy baale kon ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg baal nu bu Ko soobee.

Ànd ci dogal bi nag caabi la ju amul moroom ngir noflaay ak texe, maanaam ànd ci li Yàlla Mu tedd mi ta màgg séddélé ak sàmmoonteeek li dagan ak li araaam.

Ñi sóobu yaari xaaj lañu: xaaj bu def ay wirdam aada, ta moom, ci lu amul sikki sàkka, deef koy fay ca loola.

Ak beneen xaaj bob, àndak def gi muy def ay wirdam, dafa xam li am dalug sellal ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci lu sax manuta ñàkk. Dafa nekkoon kuy sàmmoonteeek àttey Alquraan ju tedd ji, di feeñal ag nangul ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci kanam àttey dogal bi ak nattale ak yamale gi. Dafa defoon yëngutóom bune yit mudëppóok ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta dundug seeni xol ak seeni ruu kem ni ñuy sàmmoonteeek mbir mii lay ame qiima. Waaye lim bii ñu néew lañu, ñu néewa néew sax ca dëggdëgg.

Ñaw gépp ñaw nag mooy nga mana àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci biir coowul àddina sii ak biir junniy junniy soxla yi. Tolluwaay bu baax bu yéémé bii nag lu Yàlla Mu tedd mi ta màgg di baaxe jaamam bu baax la. Bu nusettantalee ligéey bu kawé bii lool nag dananu mucc ci woru ci bannexi àddina yiy jeexi.

Bokkna ci xéewël yi gënë rëy yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di xéewëlale ab jaamam muxamal ko ag télém. Xayna yit xéewël gi gënë rëy gu ma am ci yoon wii mooy gis gi magis samay njuumte ak samay tarxiis, ak xam gi maxam samag fëyit fa kanam sama Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg. Naka nóonu yit warna ci nit ki mudéf kem kàttanam ngir gis njuumteem ta jéem koo jubbënti, loola moo tax nag deseetuma kàttanug seetlu njuumtey

Musaa Afàndii (yàlla neef sellal mbóotam)

ñeneen ñi ak di ko yittéwóo. Maangi sant Yàlla nag di Ko gèrèm ci li ma am xéewël yii yépp.

Laabiiré yooyee daal ak bàyyiloo xel yu feesak mbëggéel gii ak yërmëndé ak sax cig njub yii yépp ay wisi leer lañu yuy tàppewu ci nun jógé ci dundug Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- gi rafetal doonoon li ko taxawal. Yàlla na ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg yërëm ta dëkkël ko ca àjjanay Firdawsi ja gënë kawé.

Aamiin.

Lu aju ci téeréb

Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal

Ag wis akug toqg gu jógé ci xol

Sufyànke gi day def ag njaame ci melo wi gënë rafet ci yëgyëgi fuglu ak rafetal ci keppaarug Alquraan ak Sunnë.

Sufyànke gi nag du leneen ludul dindi ngànt yiy gällankoor ag njaame ak dëgërël manman yiy mujj doon juntuukaayu njaame.

SUFYÀNKE GI LI TÀMBLEE CI NGËM BA CI RAFETAL-1 AG WIS AKUG TOQQ GU JÓGÉ CI XOL

Lu aju ci tééré bi ñutuddé «Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal»¹²

«Sufyànke gi day def ag njaame ci melo wi gënë rafet ci yëgyëgi fuglu ak rafetal ci keppaarug Alquraan ak Sunnë. Sufyànke gi nag du leneen ludul dindi ngànt yiy gállankoor ag njaame ak dëgërël manman yiy mujj doon jomtukaayu njaame».

- **Alton Ulug:** Sama sang, dangeena taalif tééré bu tudd «Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal».

Ta ba ci sunu bisub tay bii tééré yu bari lool feeñnañu di wax cig sufyànke; Lu tax kon ngeen yëg aajoy taalif tééré bu bees?

- **ki taalif tééré bi:** Dëgg la, taalifnañu tééré yu bari lool yu wax cig sufyànke. Waaye yéeg ak wàcc giy am ci dund gi –maanaam wommatu gi mbooloo mi wommatu jëm ci alal- day soppi dal gi ci digënté nit ñi def ko ag yàqq.

Ta bis bune ab lim ci aajo yu yees day feeñ ci kanam nit ñi, ta nuróo gu bir yi nuróo day waral ay xalaat aki xemmemtéef yu yees di feeñ lu mu gënë yàgg rekk.

Ni ñuaajowoo nag taalif tééré yoon ak taarix ngir natt gis gis yii ak bëggbëgg yii ak ngir jublu ci aajo yooyee, nóonu

12. Xaaj bii ci tééré bi aw waxtan la wu surnaalub Alton Ulug amal ak ki taalif tééré bi.

la ñuaajowoo yit ci jamono june bindaat biri sufyañke gi ci li mudoon lu manuta ñakk ngir yar ruu ci li dëppóok li jamono ji laaj ak li muaajowoo. Maanaam lu war la lool ñuwone dëggdëggi sufyañke gi aki birëm ci waxiin wu dëppóok jamono ji tay jubbënti dëggiin ak doxaliin yu dëng yi.

Wóorna nag ne lii rekk du sabab bi, waaye kay ngir ëttub sufyañke bi mana jox xol yépp bir yu taaru yu yaatu yi sufyañke gi ëmb –kem jamono ji ak béréb bi- manuta ñakk mbirëm xawa mel ne ag géey ci ay taalif.

Lii moo tax nag nufarlu ci jox géey gii ag toqq gu lott gu jógé ci xol ngir sottal jëmme jublu yi. Ginaaw nag sufyañke gi aw melo la gënë doon ci wax, dananu ñee sunu bopp bu numanee nekk luy jokkale ngir jëmélé xol yi ca teewaay bu kawee boobee.

Maanaam nun bindunu sunu tééré bii ngir bëggë weesu li ñubindoon ba leegi, lii la teggiin sunu digëntéek ñi jiitu laaj. Waaye sunu ligéey kay mooy tuxalaat sufyañke gi li ci manuta ñakk ëndi ko ci dundug tay gi ci anam gu dëppóok njariñ kem li sunuy nekkiin ak sunu jamono laaj ta boolekook jariñu ci taalif yi ñutaalif ci sufyañke gi ba ci sunu bisub tay bii, ak ci dund gog leer gu soppe ak wàlliyyu yu Yàlla yi moom Mu tedd mi ta màgg.

Tééré bii nag guttub ndox la bu seebe ci ndonol sufyañke lol soppey Yàlla yi ta ñujox ko nitug jamono jii.

Soppey Yàlla yi kat dañuy xool jant biy fenk ak nataal yi seeni kulóor di dugënté ta leerug jant bi di ko rédd buy so ci melo wu yéemé ta doyy waar, ta dañuy féeyé bépp juntuukaay ci jawwi xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñii nag dañuy xool gët yu feese mbëggéel ba bu ñudoon xool jaan sax dañuy yéemu ci taarub derub jaan joojee baña tiit mbaa ragal ni muy dale ñeneen ñi, dañuy yéemu yit ci ab gaawaayam doonte sax amul ay tànk.

Maanaam xejj yii dañuy xooole bindéef yépp bëtu mbëggéel ak xel mu rafet.

Batayit tééré bi dees koo taalif ngir leeral ñàkka wérug dégg giy jàppe sufyañke gi aw doxiin akub nos bu tàqqalikook Lislàam, ak yit ngir wone ci anam gu leer li mumanuta ñàkk ñuy dund diiné cig leer akug teew ci mbooleem anamam yi feeñ ak yi nëbbu. Ngir nag nu feddli jublu gii ci tàmbli bi moo tax nutuddé tééré bi «**Sufyañke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal**».

Jublug taalif tééré bii nag mooy solal gëm ak jëf mbaxanam «**Rafetal**». Maanaam jëmbët yëgyëgub fuglug Yàlla gi ci xol bi, ndaxte sufyañke gi dëggdëgg mooy ngay dund ta fekk nga jël ab cér ci bóot ak ikam yu biir yi ci biir Alquraan ak Sunnë. Jépp wax nag walla melo walla jikkó ju wuuteek li Alquraan ak Sunnë ëndi ag neen la. Ngir wone dëgg gii nag moo tax waxeef ne: «**Yoon wi Yàlla tërël mooy tànk bu sax biy tëyé lépp**». Sunu kilifa *Jalâl ad-dîn* –yàlla neef sellal mbótam- kat dafa wax ne: «Nun de danoo am tànk bu sax fi munekk di yoon wi Yàlla tërël ak beneen tànk buy wëndéelu bob dananu ci wër juróom ñaar fukki xeet ak yaar».

«Yoon wi Yàlla tërël nag day nuru ab sondeel buy tasaare ag leer di leeral aw yoon. Ta li feek yaa ngi yittéwóo sondeel bi di ko wut doo rééré yoon wi. Waaye nag doo mana sóobu ci yoon wi ta yittéwóowo ko. Ndax kon tàmbli ngaa sóobu ci yoon wi ci lu dëppóok li Yàlla tërël? Ta nag sufyañke gi mooy yoon woowe?»

Ci geneen wàll yit rafetal giy def teewlu Yàlla ab yëgyëg bu sax ci xol bi tay def jaam bi mumel ne day gis Yàlla saa sune di ko def yit muy nos ag dundëm ci anam gii -rafetal gii ca dëggdëgg mooy yéegug ruu ñeel jaami Yàlla yi Ko jege Moom Mu tedd mi ta màgg. Ta moom mbir mom maanaa la di mom ruu di mom Yàlla mu nëbbu. Lii nag day leeral batay jokkoog ruu gu biiré gi sosu sunu digënté ak Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Nit ki sos jokkoo

gii nag ci anam gu wér day wëlbëtiku doon wàlliyuw Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Lii nag mooy jikkówóo jikkóy Yàlla.

Tolluwaay bii nag mooy ag njaame ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg ca anam ga gënë rafet ak waajtaay wu fullëwu ngir dund giy sax. Maanaam daal sufyañke gi mooy nga mana dund ag njaame ca anam wa gënë rafet. Ndaxte Yàlla Mi bind Moom Mu tedd mi ta màgg dafa bind nit ngir mujaamu Ko rekk.

Ci nii nag sufyañke gi man naa def ag njaame ca gën gaa rafeti anam ci yëgyëgi fuglu ak rafetal ci keppaarug Alquraan ak Sunnë. Sufyañke gi nag du leneen ludul dindi ngànt yiy gállankoor ag njaame ak feddli manman biy mujj doon jumtukaayu njaame.

Ta moom day soppi suuf yu wow yi ak bërëb yu dee yi dundul di leen def dër bu naat bu rafet ay kulóor, day def yit xol yu bekkoor yu bari ay taax yu xumb.

Cig gàttal daal, sufyañke gi yoon wu leer la wuy tax jaam ñi yayoo fa Yàlla Mi bind Moom Mu tedd mi ta màgg maqaamam *“Akay jaam bu baax!”* ci waxtu wi ñuy dem jógé ci dundug doxandém gi jëm ca dundug àgg guy sax ga. Ta lii batayit ci lu amul sikki sàkka mingi mana ame ci soppikug ngëm doon ak rafetal.

- **Alton Ulug:** Li ngeen wax daal lu mana xew day wone fi tééré bi jëm ak li muëmb. Ci wàll gii nag yan ñooy bir yi ngeen waxtaane ci tééré bi? Yan yit ñooy bir yi ëpp solo ci waxtaane leen?

- **Ki taalif tééré bi:** Ginaaw bi nugaaralee ci sunu tééré bi li sufyañke gi làmboo, jéemnanoo leeral bir –yiy li mujëm- yi mel ne xam Yàlla ak bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ak sellal bakkan, ak laabal xol, ak doxiin ak yoonu sufyañke.

Góorgóorlunanu yit ngir joxe ay misaal ci jikkóy kilifay Lisláam yi ta ka leen jiité di Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak ku ko topp ta rafetal. Gaaralnanu ay yooni yoon yit luy tont ab lim ci ay gis gis aki lënt yu wuute yu aju ci xóotxóoti sufyañke gi aki sewsewam ci wàllu xalaat rekk ta baña jublu jëmm yi.

Bu lóolu jàllee junjnanu ci tééré bi ne genn jokkoo amul digénté yoon wu bärkeel wii ak jëf yu yellul yooyee ay nit di def yu sori yarub biir bi sufyañke gi di joxe, walla seenug réer ak seenug càggante rekk waral ko ta fekk sax seen yéené rafet. Ndaxte sufyañke gi ag jublóom mooy def nit ki ku ñor ta jaar ko ci sellal bakkan, bakkan boobee Alquraan ju tedd ji ak àddiis yu tedd yi waxtaane, ak sàkku texe gu sax gi ci yoon wii. Mbir mii nag Yàlla Mi bind Moom Mu tedd mi ta màgg mingi koy junj di ko feddli ay yoon. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci tééréem bu tedd bi naa:

“Maangi giiñ ci jant bi akub yooryooram, ak ci weer wi bu toppee ci moom, ak ci bëccëg bi bu ko feeñalee, ak ci guddi bu ko muurée, ak ci asamaan si ak li ko tabax, ak ci suuf si ak li ko tàllal, ak cib bakkan ak li ko yamale, xamal ko ag kàccooreem akug ragal Yàllaam. Tigi ku ko sellal amna la mubëgg, ku ko tilimal yit sooyna” (laaya ji njëkk ba 10es ci saaru Ash- shams).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag giiñna ci li mugiñ ngir leeral teraangay bindéef yi muy giiñe ak seen qiima, ngir wone yit solo ak màggaay ak kaweg bëggbëggub Yàlla ak jublug Yàlla gi mu leeral ginaaw ngiñ loolee. Nii la deme yit ci ngiñ yi ci laaya yu tedd yii, àndak seetlu ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg giiñna juróom yaari yoon yu mat yu toftaloo ci laaya yu tedd yii, jëfëndikóo yit baatub **tigi** ta muy luy gënë feddli aka dëgërël maanaa mi. Lii

moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ginaaw feddli yooyee ne:
“Tigi ku ko sellal amna la mubëgg”.

Bokkna ci liy waral ag seetlu akug settantal nag li muñewul mukki ci Alquraan giiñ juróom yaari yoon yu toftaloo ci lu aju ci meneen mbir mudul sellal bakkan. Dëgg gii nag doyna ngir leeral solo ak warug sellal bakkan –ba àgg ci dayo bii- ngir xettlikug nit ki akug muccëm.

Ci nii nag tééré bii nutasaare ci turu **“Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal»** li mudoon mooy leeral gi soppey Yàlla yi aki wàllyóom leeral dëgg gii –maanaam sellal bakkan- ci seeni wax ak seeni melo ak rafetug seenu doxaliin.

- **Alton Ulug:** Lóolu lépp ci lu amul sikki sàkka tont lawoon ci «Naka la sufyànke gi». Ci lii nag nan la nuwara xamlee sufyànke gi ci anam guy ëmb lépp lu ci bokk di tee yit ñuwuute ci? Ndax maneesnaa am tontul seen jëmm ju tedd ji ci ngeen tudd ag xamle walla ay xamle yoy sufyànke gi ak li ëpp solo ci ni ñu ko jàppe?

- **Ki taalif tééré bi:** Sufyànke gi daal xamxam beef di mos la di ku xame ci dundak moom. Lii moo tax nit kune day jël bir ak wàll yi mu ci mos ta xam ko ci. Li juddóo ci lii nag mooy feeñ gu xamley sufyànke yu bari lool feeñ.

Ta man nanoo wax ne kilifa yu ràññikuy yoon wii dañoo sóobu ci aw yoon ngir leeral xaaj bi tàppewu ci ñoom rekk.

Yii nag yenn lañu ci xamley sufyànke gi yi amul fu ñuyam –yi soppey Yàlla yi tëgg kem feeñu yoy ruu yi ñuam-:

- Sufyànke gi mooy jikkó yu rafet ak teggiin.
- Sufyànke gi mooy sellal bakkan ak laabal xol.
- Sufyànke gi mooy xeex bob maanaa buy sax.

- Sufyànke gi mooy sellal.
- Sufyànke gi mooy sax cig njub.
- Sufyànke gi mooy ànd ci dogal bi ta nangu ko.

- Sufyànke gi mooy nga doon ab soppe ta baña doon yan bu diis. Maanaam nga yanul nit ñi seen yan yu diis ta bañ leena yan dara.

Bu nubàyyee xel wàll yi xamle yu wuute yii bokk nag dananu mana wax ne: Sufyànke gi mooy jubbënti dundug biir gog ñi gëm, ak def leen ñuy mat ci maanaa, ak àggale jaam bi ci jikkó yu baax yi, ak jegeel leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ci melo wii nag moom xamxam la buy àggale ci xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Way wu siiw wi aju ci sufyànke gi wow sërĩñ Ibraayima Afàndii sërĩñub saawiyë bu «Oglaanlari» bi ci kàrceb «Aaq Saraay» mingi nuy leeralal sufyànke gi di ko xamle. Bokkna ci xamle yii nag:

“Sufyànke gi mooy nga summiku ci njëlbéen gi ci sag nekk gi ñuy lamb di ko daj ta nga def ko sa buurub xol ci muj gi.

Sufyànke gi mooy nga taawu ci sa jëmm jépp waru garu buum gu dëgër gi ta ngay jëmmël laayay njéggël yi.

Sufyànke gi mooy jëflëntéek bindéef yépp ci tur wu màgg wi ta nga doon Alquraan juy dund di dox ci kaw suuf si.

Sufyànke gi nag bu nu ko xoollee ci xamle yii mooy laabal xol bi ci tér yi ñuy gis ak yi ñudul gis, ak fàggu jikkó ak melo yu rafet yi.

Ta mooy farlu ngir dund diiné ciy jikkó akug leere ci anam gu dëppóo ak dëggdëggëm. Sufyànke gi nag beef ko jàppee nii mooy àgg cig ñor akug mat ci gis gis guy ëmb bóot yi ak ikam yi

ak bir yu nëbbu yu kawe –yi ci xewxew yi ñuy dégg aka gis ak yi ñudul dégg aka gis- ak yi xel rekk dul doy ngir lijenti ko.

Ta mooy farlu ngir beddi ngàntul bakkan –ta moom gállankoor la ci lu wér- liy tee xol bi di waaru aka yéemu ci céri dundug ruu yi dul jeex.

Maanaam daal sufyanke gi mooy jéggi bëggbëgg ak xemmemtéefi yaram yoy bânneex yiy tëj ruu. Bu lóolu jàllee yit mooy mboolem xamxam yi ak tolluwaay yoy biir yi ak yëgyëg yi ak feeñu yu xol yiy dëgërël gisug dégg yu nëbbu yi ci dëggdëggi xewxew yépp, ak xëti jàngé ci xewxew yi ak xel mu rafet miy topp ci ginaaw dëgg yooyee ci doxaliinu xam Yàlla.

Sufyanke gi nag beef ko jàppee nii mooy jaxasook dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gu bàrkeel gi ta mottliku ci, biir ak bitti, ta defe ko ci mbëggéel gu yaatu, ndaxte loola mooy feeñu yi feeñ ak yi nëbbu yoy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc maanaam aw meloom.

Lóolu moo tax nag amub xaaj ci dundug ruu gu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mana nekk, ta na muy ame mooy nga nekkak moom ci wàllug ruu. Budee ci weneen waxiin nag sufyanke gi mooy ngëm gu bennook cofeel ak jaamu Yàlla giy àggale ci ñeewant ak refet jikkó.

Liy tënk bi nag moodi ne sufyanke gi toqqi ab lay la yoy leer yu tàppewu ci xol yi feese mbëggéel ta tàmbli ba ñuëfee ruu ca Aadama Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc àgge cig mat ci Yónéntab mujjug jamono *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc.

- **Alton Ulug:** Ndax dananu mana jàpp ne jukkoo gu dëgër gi nekkoon ci kepparug sufyanke gi diirub ba nit amee ba leegi li

tax musotti mooy dundug ngëm ak xam Yàlla gu sell gi ñudund ci biir xamle yooyee nga nu baaxe?

Ta ci dëggdëgg sax sufyànke gi tay jii na mumeloon démb –li ñu koy daw daw leeg leeg ngir ay tuuma yu ñutay- bis bu jàll rekk nit ñi dañuy gënë yëg aajo cig amam ci biir ëttub ligéeyub Lismaam bi. Ñu bari ci jullit ñi ak ñi dul jullit nag seetlunañu ag jokkoo guy yokk àndak nattuwaay bii ñumana tuddé “**wàllug biir gu Lismaam**”. Yan kon ñooy sababi jokkoo gii?

- **Ki taalif tééré bi:** Sufyànke gi daal day jëmélé nit ki ci ruu, tay ubbil ruu gi yoonu dal gog biir gu déggóok waajtaayu nit ki. Lii moo tax nag lépp lu aju ci bakkanub nit akug ruuam doon leef di yittéwóo.

Maanaam daal digénté yépp yi jaam bi di jaar ci tukéem bu biiré bi ak dund yi amug lëkkélóo ak moom yépp ak junniy junniy nekkiin aki mujj yi mudund dañuy aju ci bir yeef manula takk, yu mel ne am kàttanug xam nekkug Yàlla Mu tedd mi ta màgg Moom miy Boroom bindéef yi ak xam Ko ci xol, ak jaamu Ko Moom Mu tedd mi ta màgg.

Bir yu mel ne yii nag ñoo tax sufyànke gi –nga xamne day waxak nit kune ci mbooloo mi- day tee néew doole ak tàyyeel ci waxtuy noflaay ci wàllu koom koom ak jëfléntéy nit ñi, day yokk yit cawarteg biir di tax muy wéy baña taxaw.

Ci geneen wàll yit day ubbi palanteer bu kawé bu tiim xol yu xëj yi ngir xëccóo yoy waxtu yu jafe yi feese tooñ ak noteel, di leen def ñuy noyyi noo yu leer yoy feeñu gi. Day doon yit garab ngir xol yu gaañu yi, ak ndox muy dundël xel yu sonn yi ak ruu yu mar yi.

Sufyànke gi, ci geneen wàll yit, kaaraange la ci woru ak rëy ak naw jëf, akug jàngal ag woyof ñi àgg ca njobbaxtan la ci jikkó

yu rafet yi ak ci jaamu Yàlla. Ta yit day may jaam ñi xëj ci déegi bàkkaar liy tax ruu mucc lu mel ne bale ak jéggé ak yërmëndé ju yaatu. Ci misaal, bokkna ci li sax ci taarix am gu sufyànke gi am doole ak feeñ gu ñu bari ci sufyànke yu mag yi feeñ ca jamono joojee toppoon ca congug Mongool ya, ta amewoon na ca loola ak dalal akug dëfël ca rëññrëññ ya waraloon fitnë ak yàqq ga yëngëlóon Anaadóol gépp ab diir.

Ndaxte sufyànke gi day maas kurā xol bi, di ko dundélé ag nangu ci bir yi xel dul doye. Yu lënt yi dañuy feeñe di leere feeñu yi ci xol bi yi mel ne ag wuññi akug xamle gu dëppóok Alquraan ak Sunnë.

Xayna sax baat yooyee yoy *Muhammad Hamíd al- lāh* miy kenn ci woroom xamxami Lislām yu ràññiku yi ci qarṇu bii nuy dundé ta jeexal dundëm gépp ci tasaare Lislām, rawatina ci taalifam yi mudéf ci làkki réewi sowu yi. Ta ay baat lañu yu am maanaa ta mana leeral ba àgg cib dayo. Mingi wax naa:

“Di àttee lépp xel mooy yoon wi ma yaroowoon. Ta gëstu yi aju ci xamxamu yoon wi Yàlla tërël dama ko daan jàppe luy bañ lépp leef manuta xamle ta saxal ko ci anam gu xel di nangu. Wóorna ne yit li daan tax madaan def faratay Lislām yi mel ne julli ak woor mooy yoon wi Yàlla tërël waaye duwoon sufyànke gi.

Damadaan wax ci sama xel yit naa: Sama Boroom di sama soppe daal mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta digëlṇa ma madéf bir yii. Kon nag warnamaa def wari gar yooyee. Bu lóolu jàllee yit àqq ak waru gar dañoo lëkkélóo. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg da maa digël “ngir majariñu ci bir yii». Kon nag li ma war mooy masant ko.

Ab diir mingi nii nag ba matàmblee dund ci réewum tubaab ba leegi ci fu mel ne Pari, ta madoon yëg ag waaru akug jaaxle. Li waral lóolu moodi ne li jañ kercen yu réew mii ci dugg ci Lislām

du xalaati woroom xamxami fiq yi walla woroom xamxami paspas yi, waaye sufyànke yi la ñi mel ne Ibnu Arabii, ak sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*. Mbir mii nag seere su fekke laa ci woon, ndax beef masaa sàkku ci man ag leeral ci mbir mu aju ci Lismaam toontu la madaan joxe ta madaan sukkëndiku ci tegtali xel daawul doy kiy laaj, waaye bu ñuy sukkëndiku ci sufyànke gi rekk mudàldi leer. Madem ndànk ndànk ba manatumaa jeexiital ci wàll gii. Leegi nag gëmnaa ne liy ligéeyal Lismaam tay jii ci Tugël ak Afrig du jaasi walla xel, waaye xol la –maanaam sufyànke gi- na mudemewoon ca jamonoy *Qazân Khân* ginaaw yàqq ga *Hulâkú* sababoon.

Ginaaw lii ma gis nag laa tàmbli di jàng yenn taalif yi ñubind ci wàllu sufyànke gi, lii nag ubbina gëti sama xol, maxam ne yit sufyànke gi nekkoon ca jamonoy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak yoonu sufyànkey Lismaam yu mag yi yittéwóowutóon wax rekk , walla bir yu amul maanaa yi, waaye kay dadaan jaar ci yoon wi genë gatt digénté nit ki ak Yàlla Mu tedd mi ta mág, ta dadaan gëstu luy yokk nit ki di ko jémé kanam.

Nit nag day gëstu sababi wari gar yi ñu ko sant. Waaye leeral lu ñudul làmb di ko daj ni ñuy leeral lu ñuy làmb di ko daj day tax nusori jublu gi, leeral yi ñudul làmb di ko daj nag ñooy li xelum nit ki di dale¹³”.

Kàddu yii nag dañuy leeral ne sufyànke gi mujjna am solo su mag lool ci sunu jamono ji jafe jafey jëfléntéy nit ñi ak yoy koom koom yi yokke li nuy àgg àgg ci njobbaxtan ci wàllu xamxam ak xarala ta nit soppiku ci doon luy nuru ab wiis cib mësín.

13. Muhammad ‘Aóió Lahbâbi, Nitég Lismaam, tekkig Ismâ’il Haqqî Aqin, xëtu 114 ak 115, joxañub 8, Istàmbóol, 1972. Joxañ bii nag mooy bataaxel bi Muhammad Hamíd al- lãh bindóon ki tekki tééré bi ci 27 sebtàmbar 1967.

Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal-2

Ɔdaax sufyànke gi lu manuta ñàkk la?

Ku jàpp ne sufyànke gi daal amul njariñ ta du lu manuta ñàkk mingi mel ne ku jàpp ne jikkó ak ragal Yàlla ak xam Yàlla ak sellal bakkan ak laabal xol ak àggug njaame gi ci maqaamam rafetal jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg duñu yu manuta ñàkk.

SUFYÀNKE GI LI TÀMBLEE CI NGËM BA CI RAFETAL-2 NDAX SUFYÀNKE GI LU MANUTA ÑÀKK LA?

- **Alton Ulug:** Deefna déggé ci li ngeen wax bu leer ne doxaliinu sufyànke gi amna solo ci jottli Lislām. Ca anam googee nag bu nulaajoon ne: lan mooy mbóotum meññiitum doxaliinu sufyànke gi ci am jeexiit yu baax yu bari ci jottli Lislām ak mottli ak gindi nit ñi muàndandoo ak jottli Lislām?

- **Ki taalif tééré bi:** Wàll gi am solo ci sufyànke gi ci sunu jamono jii daal moodi ne aw doxaliin la akuw yoon weef mana topp man koo jëfëndikóo ko ci defar nit ñi. Ndax àtte yi feeñ yoy yoon wi Yàlla tërël seenug jublu mooy aar nit ñi ta teg leen ci yoonu Yàlla wu jub wi moo xam muy ame ci mbugël walla cig pay ci àddina ak ca àllaaxira.

Sufyànke gi nag, moom mi ñumana tuddé àtte yu biiré yi, day jëfëndikóo mbëggéel ak ñeewant –dolli ko ci pay ak mbugël-ngir sottal jublu googee.

Nit ñi ci sunu jamono ji nag dañuy dund ci taccu gog ruu ngir seenug sori diiné, ak seeni moy ngir topp seeni bannex ci li ëpp, ta kenn manuta weddi ne defarug ñii ak seenug mucc ci baale ak xajoo ak ñeewant la gënë mana sottee.

Ci wàll gii nag sunu jamono ji jamono la joj dëggi sufyànke gi dañu cee ame solo su mag, ni takk yiy wone aw doxaliinam aki laltaayam ame solo su toll noona.

Ni muame ci sunu réew yi ñuy xoole baale ak xajoo ak ñeewant, nóonu la numana gise ci réewi Tugël yi ag dëppél ak ndam yu ëpp ci dam yoy maanaa yune. Yoon wi ëpp leer nag ci waxtu wune mooy ñuwon leen doxaliin yi feese ñeewant ak yërmëndé waaye du jottlee Lislām –jiy feeñug Yàlla- ci yéénéy mbugël ak mer ruu yi taccu ngir noteelug xel ak bakkan ci réewi Tugël yi.

Ndaxte nit mingi ame teraangay nekk gi munekk nit kem ag jegeem wallag soreem dëggdëggi jublu gi tax ñubind ko. Barastiku nag jógé ci màggaay gi ci dëggdëggi nit ak sell gi ñu ko mooñaale daanu ci déegub bàkkaar dafa mel ne rek daanoo ci Ajaru laswad ba ca Kaaba gu tedd ga ngir jaxasook suuf si akub pëndëm.

Manuta nekk nag nuxalaat ne yëgyëgu benn jullit dana dal bu xeer woowe daanuwoon bañ koo meral ba futt. Daanug Ajaru laswad nag dutee ñi gëm wéy di ko wormaal, ta duwàññi lu néew néew fi ko ñi gëm teg.

Safaan bi kay moo am, kon ñi gëm dañu koy teggee ci suuf, raxase ko seeni rongooñ ta njëkkénté ngir delloo ko ca bérébam bu kawé bu njëkk ba boolekoog worma ak màggal. Wormaal gii ak màggal gii nag ñeel xeer woowe mingi balle ci li muwàcce ca àjjana, kon nag looy xam ci nit ki yore bóoti:

«*ta maëf ci moom ruu gu jógé fi Man*»? (laayay 29^{ed} ci saaru Al- hijr).

Ta moo gënë tedd ci bindéef yi. Ci wàll gii nag dayob nit ak qiimaam day des cig dëggdëggëm ak cosaanam doonte sax dafa wàcc ba ci daraja ja gënë suufe ngir gu mudéf ay moy aki bàkkaar.

Ruu gog nit daal ni ko sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotëm- day nuru ndox mu leer mu set, waaye bu taqpeek jëf yu ñaaw aki bàkkaar dumana gis dara.

Bu demee nii nag dumana ñàkk nu segg ndox moomee ngir mana gis gànjar yoy maanaa yi ak leeri dëgg yi. Kon nag jublug sufyànke gi mooy jubbënti yëgyëgi yittéwóo njariñul boppam rek ak bannex ak àggale benn benn yi ak mbooloo yi cig dal ak kaaraange.

Ci wàll gii nag nit kune nu li mudéf ci bokkaale ak weddi ak bàkkaar mana toll maneesu kóo xañ ñuwoo ko jëmé cig njub di ci waxak moom jamono june.

Lii nag misaal la ci lóolu mu jógé ci jamonoy texe ja, na muame moodi ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa yónnée ca *Wahshî* ma rayoon Amsatu yàlla na ko Yàlla gërëm di ko woo ci Lislaam, *Wahshî* dàldi yónnée ci moom ne ko: Yaw *Muhammad*, nan nga may wooye ci Lislaam ta am laaya ju wàcc ci Alquraan juy wax naa:

«Ak ñi dul ñaan jeneen Yàlla di ko booleek Yàlla, ta duñu ray bakkan bi Yàlla araamal ci ludul yoon, ta duñu njaaloo. Ku def lóolu nag dana am bàkkaar. Deef koy fulël mbugël ma bis pénc ta da cay sax di ku ñudoyadil» (laayay 68^{eel} ak 69^{eel} ci saaru *Al- furqân*).

Ta man mii defnaa yatti bir yii. Ndax kon man nañu maa jéggël?

Laaya jii dàldi wàcc:

“Kudul ku tuub ta gëm ta def jëf ju baax; ñooña Yàlla day soppi seeni ñaawtéef def leen ay tuyaaba. Ta Yàlla ku mana jéggél la ku mana yërémé” (laayay 70^{eel} ci saaru *Al- furqân*).

Mubind loola yónnée ko *Wahshî*, mubind yónnée ko ne ko: Laaya ji kat dafa am ab sàrt ta mooy jëf ju baax, ta xamuma baxam man namaa def jëf ju baax walla déet, waxi Yàlla Mu tedd mi ta màgg jii dàldi wàcc:

“Yàlla de dujéggé bokkaale ko ak dara waaye dana jéggél lu àggul ca loola ku Ko soob. Ku bokkaaleek Yàlla nag sosna bàkkaar bu mag” (laayay 48^{cel} ci saaru An- nisà).

Wahshî dàldi koy bind ne ko: Laaya ji amna ab sàrt batay, ta xamuma baxam dana soob Yàlla Mujéggél ma walla déet?

Waxi Yàlla Mu tedd mi ta màgg jii dàldi wàcc:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
 إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

«Neel: yéen Sama jaam yi tooñ seen bopp, buleen naagu ci yërmëndéy Yàlla. Yàlla kat day jéggé bàkkaar yépp; Moom kat mooy ki mana jéggé ki mana yërémé» (laayay 53^{cel} ci saaru Az-zumar).

Mudàldi koy bind yónnée *Wahshî*, gisu ca benn sàrt mudàldi bég dàldi wax ne: “Yaw sama Boroom, Sa yërmëndée ka màgg!” Mudàldi dem Màddina, tuub tuub gu sell, dugg ci Lismaam. Nit ña dàldi ne: Yaw Yónént bi, nun kat li dal *Wahshî* moo nu dal! Mune: **“Jullit ñéppé ko moom”** (Al- Haythamî, xaajub 10^{cel}, xëtu 214^{cel} ak 215^{cel}).

Xayna nag liy gënë ràññale doxaliinu sufyànke –gi jàngé ci xewxew bii ak yi ko nuru- mooy ni muy xoole nit. Ndax nit ci déggiin wii dafa am feeñuy meloy Yàlla yi, mujj doon yit ku Yàlla di jëmélé waxam. Ci wàll gii nag la ame mbóot mu jógé ci Boroomam ta nekk li épp solo ci àddina si ak ci bindéef yi.

Ci lóolu nag, ni nu ko waxe ci ginaaw tuuti rek, nit ki lu mudaanu daanu ca daraja ya gënë suufe ngir def ay moy aki bàkkaar dëggdëggëm ak cosaanam day dese qiima. Waaye bu nuy wax lóolu wóorna ne jubluwunu ne sufyànke gi amul ay ténk.

Waaye li sufyànke gi di def, cig gàttal, mooy «sunug xajoo ki def bàkkaar baña wàññiku ngir bàkkaar bi mudéf, noonoo gi nuy noonoo bàkkaar ak bañ gi nu koy bañ yit baña tuxu dem ci ki def bàkkaar bi».

Sufyànke gi nag ci wàll gii mooy yoon wi ëpp njariñ ëpp meññet ci jottli Lismaam ci sunu jamono jii; ndaxte nit ñi dañuy namm fu ñutoll uuf gu leen soppey Yàlla yi di uuf ñi mel ne Abdul Qaadir Jaylaanii, ak *ʿAzîz Mahmûd Khadây*, ak Yuunus Amrë, ak *Bahâ ad- dîn an- Naqshabandî*, ak sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*, ak ñi mel ne ñoom.

- **Alton Ulug:** Xamlengéen sufgyànke gi ci li ngeen wax ne mooy defiiin wiy àggale nit ki jëlé ko ci ag ñagas yóbbu ko ci ag mat. Bu nusukkëndikóo ci dëgg gii nag lan mooy wàccuwaayu sufyànke gi ci dundug jullit bi? Ci weneen waxiin ndax sufyànke gi lu manuta ñàkk la?

- **Ki taalif tééré bi:** Laajngéen laaj bu am solo ba àgg cib dayo, ndaxte sufyànke gi day xéewël gog leer akug feeñu gog Lismaam –ci ni mutabaxoo ak lu biiré lu yaatu li mulàmboo- gog maneesu koo tàggaleek ñi gëm. Ci wàll gii nag sufyànke gi day am solo su rëy ba àgg cib dayo ngir àggale jullit ñi cig mat walla munekk jumtukaayu gindi ñi dul jullit ta won leen Lismaam ci anam gu wér.

Ndaxte xamxam yi ñubind ci tééré yépp dañuy nuru ci dëggdëgg aw jiwu. Xoolal nag ni nga xamene jiwu bu desee ca màngasiin ba rek ñubañ koo ji dudoon ludul aw jiwu doonte

dafaa am ay at. Naka nóonu yit bu xamxam yi desee ci tééré yi ñu def leen ciy kàggu rek duñu am meññet.

Ci safaan bi nag jiwu wi ñuy suul ci suuf si day màgg di rëy kem ay meloom aki jagleem. Amaana yit am ci kemb wu soppiku doon garab gu rëy lool ba àgg cib dayo. Lii nag day nuru rek jiwuw xamxam wi ñuy ji ci suufus xol bu ko defee muy def xol bune ab dër bob maanaa, bu ko defee yit muy men ay bóot aki ikam yiy dëggdëggi meññetum xamxam ak xam Yàlla.

Beef ko xoollee nii nag wàllug xamle àttey diiné yi mooy keno yi manuta ñàkk ci tabax bune, budee wàllug ragal Yàlla gi nag moom mooy nooy ak taar yiy rafetal keno yooyee di leen mottli. Sufyànke gi nag dafa boole yaari taar yii. Ci geneen wàll yit jikkó yi ak jëf yu baax yi ak rafetaay dañuy dollu ci mottleente gii, bu ko defee muy leeral di firi nit ak Alquraan ak bindéef yi, day dëgërël yit xamug wari gar yi ak def leen ci xel mu rafet mu yaatu. Ci anam gu mel nii nag la sufyànke gi dooone lu ñumana jàppe ab palanteer bob maanaa bu ñu ubbil jaam ñi ci wàllug bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak xam Ko, ta dafa ubbikóo ci seeni xol jëm ca yéegé ga.

Ci lóolu yit sufyànke gi aajoy xol ak ruu la joj maneesu koo rééré rééré lu. Bu mbir mi demee nii nag, ag amam ci dundug jullit bune moo xam munéew mbaa mubari dëgg la gog werante manu cee am. Ci anam gu gënë leer daal fu nit nekk rek sufyànke gi leef di waxtaane.

Bu nubàyyiwul xel dëgg gii nag ba laaj ne ndax sufyànke gi lu manuta ñàkk la? Kon day mel ne danuy laaj laaj bu mel ne ndax firi Alquraan, ak àddiis, ak xamxamu paspas, ak xamxamu àtte yi Yàlla tërël, ak xamxam yi ci des yiy laltayi Lislaam, ndax yu manuta ñàkk lañu?

Ku jàpp ne sufyànke gi daal amul njariñ ta du lu manuta ñàkk mingi mel ne ku jàpp ne jikkó ak ragal Yàlla ak xam Yàlla ak sellal bakkan ak laabal xol ak àggug njaame gi ci maqaamam rafetal jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, duñu yu manuta ñàkk, ndaxte dëgg yii yépp leef di jublu ci sufyànke gi.

Ci lóolu nag nit kiy dund dëgg yii nun danu koy jàppe kuy dund sufyànke gi doonte sax naguwwul tur wi, ndaxte ragal Yàlla ak dëddu ak rafetal ak sufyànke gi ay baat lañu yu jegee ci li ñu doon dëggdëgg ak li ñuëmb ta ñoo bokk maanaa akug jublu. Ci digg baat yii yépp nag Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –moom miy royuwaay bi amul morrom- moo ci nekk di «*gindikar bu mat bi gënë màgg*» ñeel nit ñépp, ak saaba yu tedd yi yaru ci keppaarug yaram bu màgg bi, ta kenn kune ci ñoom jëmm ju kawé la di ab bidiw ci asamaani maanaa ag yëgyëg ak xol.

Ci geneen wàll yit àggug xol cig dal akug texe dafa lékkélóok tolluwaay bob maanaa bi nit ki àgg.

Ngir lóolu nag jaam bi warnaa am ab yar bob maanaa, ndaxte feesug xol bi ci xamxam ak xel mu rafet ak xamug nit ki dëgg yu kawé yoy diiné yi, ak matug maanaa gu jaam bi ci wàll yépp, mingi mana ame rekk ginaaw bu ñujaaree ci ab lim ci ay jaarjaar.

Ba ci yónént yi kat ñoom ñi ñuyabal ñudoon royuwaay akug gindi ñeel nit ñi dañudaan jaar ci diir bu ñu leen di waajale lu jiiu ñuy jot li ñu leen di yónni. Ndaaxte dadul mana ñàkk ñulaabal xol bi, fàggul ko ag nooy ta àggale ko ci taxawaay bu leer. Li ñuy jublu ci lóolu nag mooy xol boobee soppiku doon xol buy taataan tay xëcc ñeewant gog Yàlla ak feeñu yu maanaaye yi. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat dadaan yéeg ca xuntim *Hirâ*, daan fa wéet di jaamu Yàlla lu jiiu ñu koy yónni. Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit demna ca doju

Tuur wa ca Siinaa di tàggatu ci wàllu ruu lu jiitu Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wax ak moom. Yuusufa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit saxna ca kaso ba fukki at ak yaar lu jiitu muy doon kilifag Mesere, ta jéggina ca kaso boobee ay tolluwaay yoy metiit ak tàggatu ci wàllu ruu ak tegoo ay nattu. Ci nii nag la xol yu bàrkeel yooyee summikóo ba mumat sëkk ci lépp lu xol di wékku ak lépp lu ñuy wéeru ludul Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadoon jëmmël mbóotum «*Xanaa yaatalalu ma la sab dënn*» lu jiitu muy dem ca yéégé ga, dañoo xar xolam bu tedd ba yit ngir xolam bu laab ba sangoo ndoxum cofeel ak mbëggéel, mufeese ruueg xamxam ak xel mu rafet, ndaxte Yónént bi Mu tedd mi ta màgg ca yéégé ga doon na gis xewxew yu yéemé ta tumuránke ak ay nataal yu yéemé ak bóot yoy Yàlla yu mumanuta gis ci bindëm bob nit bi.

Bufekkee nag yónént yi –ta ñooy jaami Yàlla yu ñu sellal yi-jaarnañu ci ñu segg seeni xol kon nit ñi ci des ñoo gënë aajowoo laabalug xol, ndaxte xol bu wow ñagas du mana jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ki dara dul xeeñ kat manuta am ab cér ci xetug tóortóori xorompolle, ab weer yit bu ko pënd muurée deesu ca gise gis bu leer. Ci geneen wàll yit jaxasoo gu lu dagan di jaxasook lu araan walla lu lënt day tax deesu ko nangooti dusellati, jaxasoo gu guttub ndox mu jógé ci bët bu sell di jaxasoo ak toqqug sobe yit day tax du sellati du laabati.

Lii nag moo tax ñuwara laabal xol cig wowam akug ñagasam ta yokk yëgyëgëm akug nangoom gu maanaaye ngir musoppiku doon luy taataan bóot ak ikam yu Yàlla yi, naka nóonu yit la xol bi wara sàngoo ag nooy akug sell ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci tééréem bu tedd bi naan:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

**“Bis ba alal walla doom dul jariñ, xanaa ku dikk fa Yàlla
ëndiwaale xol bu mucc”** (laayay 88^{oel} ak 89^{oel} ci saaru Ash- shu'arà).

Soppikug xol nag ba doon xol bu mucc mingi aju rekk ci fàggu yarub biir bu sell, ndaxte xol bi lu jiiu ñu di ko yar yarub biir day mel ne weñ gu sedd. Ngir numan koo def ni nubëggé nag deef koo wara tàngal ba noppi, tàggale ko ak xumaag ak tilim tilim yi, bu génnée ci dëgëraayam bi ak taram gi nag la ñu koy tàpp nooyal ko. Ginaaw jaaruwaay yii rekk nag lay mana nekke ci melo wi nubëgg. Lii ci jëmmëm nag mooy am ci xol bi, bu ñusottalul jaaruwaay yii yépp kat mat gog xol dumana sotti.

Waaye nag ginaaw bu mat gog xol gii sottée kon dundug dëgg yi –gi ñumanuta gise bët ta maneesu koo xame ci xel- danañu ko yégé xol di ko xame ci mos ko. Lóolu nag moo tax ñuwara matal ta ñoral kàttan ak xamug xol bi.

Ci biir leeral solos ñoral gii ak matal gii nag sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- melalna mbirëm ba munekkee jànglekat ca daaray waa Suljuuq ja ca njobbaxtanul xamxami liy feeñ, mudàldi wax ne: “Damaa nekkoon ku ñagas. Ba bindéef –yi feese feeñuy xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg-soppikoo doon ab tééré nag, bóot yi ñu ci dencoon mujj di lu ñuy gis lu fés, ci laa melale sama mbir dàldi ne: Leegi ñornaa. Ba majeexee yit ci bëgg jëmmëm ji melalnaa sama mbir, booba laa dàldi wax ne: Lakknaa”.

Ta lii day leeral batayit ne jaam bi day aajowoo yarub maanaa bu mat ngir xol bi àgg cig mat. Li waral lóolu moodi ne nangu jaam bi Fa Boroomam wuuñig xol la gënë lëkkëlóol. Saaba yu tedd ya nag joxenañu misaal yu jëmmu yeef maneesuta takk

ci mbir mii. Ñu bari ci ñoom kat dañudaan suul seen doom yu jigéen ñuy dund –seeni xol dañoo meloon ne ay doj- waye ci biir yarub maana bu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc lañu mujjéwoon doon màndargay yërmëndé ak ñeewant, seeni xol di tooy, seeni gët di jooy, ñujoxe seeni bakkan yit ak la ñuam ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Nun daal li nubëggë wax cig gàttal moodi ne:

Am diiné ju àndul akug sufyañke man naa nekk, waaye diiné jooju day doon ju ñuxań ponkub rafetal. Maanaam daal dundug Lismaam gu amul ag sufyañke –giy yarub maanaa- manuta àggale kenn nit ci ponk ak tolluwaayu njaame gi màndargaam di **“Jaamul Yàlla mel ne yaa ngi koy gis”**.

- **Alton Ulug:** Sama sang, ñiy jàng Alton Ulug ñu sopp ci xol sa jëmm ju tedd ji lañu, nit ñii nag dañuy jàppe seen bopp ñu texe ngir li ñu nekkandook yaw ci xol. Kon lan nga leen bëggë wax ci sufyañke gi ci mujj gi?

- **Ki taalif tééré bi:** bu weesoo li nuwax ba leegi damaa bëggë tudd ab kurél ci dénkaan ak waaraate yi niti Yàlla yi ñoyoon ta ànd ca ag dogu. Bokkna ci nag:

Sufyañke gi yarub maanaa la buy firi góorgóorlu ci fàggu jikkóy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ta mooy tolluwaayu cofeel ci jaamu Yàlla, di tolluwaayu jikkó ju rafet ci jëflénté yi. Batayit mooy jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg Moom mi sàkk bindéef yi akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta defe ko cofeel, ndaxte soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg yi Ko def Moom akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci digg mbëggéel gi –cig jublu akug cofeel gu sell gu dëggu- dañoo mujj doon soppey nit ñépp ba fàww.

Miin ak bëgg ñu baax ñi day defar ki gëm, ndax wàllante digënté nit ñi bokkna ci yiy ràññale kàttanug leer. Ñu baax ñi dundélé ruu yi ag nosu akug maanaaye ay nit lañu ñulaabal seen bakkan, won ginaaw yit xoyxoyi àddina yi akub taaram, seeni xol yit dañoo feese leerug Yàlla. Minanteek ñoom yit day tax jaam bi bindéef yépp di jariñu ci jéfëm ak waxam.

Mbëggéel aw rédd la wu nekk digënté yaari xol, nit ki yit day yéemu aka waaru ci mayi xol bi. Ci anam gii nag day war ci ki gëm mujëfëndikóo mbëggéel ci li muy def ci wàll gune ak jumptukaay bune.

Soppi xamxam daal def ko ag xam Yàlla mooy yoonu xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xol. Bindéef yi nag ñooy dencukaayu ikam yi ak bóot yi. Xam Yàlla nag doonul ag jàkkaarloo, waaye kay mooy xam ikma ak bóot yi.

Mucc gu xol di mucc ci ag diisam gog yaram ak sàngu gi muy sàngoo ag nooy mooy yoonu jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Jullit biy dundël xolam daal day wut yoon wu muy saxe baña dee. Nit ki xolam sàngoo bannex nag moom day ñàkk melow nit kem bannex bi wër xolam.

Fondmanu jikkóy Lislàam yi mooy sopp Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg ak jëm ci Moom cig sellal. Amul sikki sàkka nag ci ne ligéeyël nit ñi mooy menn màndarga mom jublu gii.

Mbëggéel mooy jumptukaay bi gënë yéemé, moom kat day soppi jafe jafe yi def leen ay yërmëndé. Ligéeyël nit ñi gi ñuy defe ci mbëggéel nag lu mu diis diis deef koy nangu ci lu yomb muy ame yit cig jàppandi. Ci jëmme jamono ji yit qiimab ligéeyël nit ñi day lëkkélóok tolluwaayu xañ gi nit ki xañ boppam ngir def ko, day lëkkélóo yit ak def ko ta jappe ko ag jaamu Yàlla.

Ligéeyël nit ñi gu sell ta dëggu nag mooy jur ag ñor ak matug xol. Xol yi àgg ci mat gii nag ñooy: “fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di xool”.

Turi “**Ki yaatu yërmëndé ak Ki mana yërémé**” ta ñutudd leen lu bari ci Alquraan ju tedd ji ci meloy taaram Moom Mu tedd mi ta màgg lañu bokk. Lii moo tax yërmëndé ji ak ñeewant gi soppiku doon jikkó ju cosaanu ci nit ki gëm.

Nit ki ñuxaň ag ñeewant ta xamul dëfël ak yërmëndé nit la ku ñàkk caabiy buntub màngasiinu texe bi gënë mag. Warnanoo gënë metiitlu nag ngir ñi ñuxaň yërmëndé ta xamuñu maanaam dëfël ak dimblé.

Liy waral tooñ daal mooy xaň gu ñuxaňe mbëggéel. Nit ki bëggul kat day soppiku doon mbindéef mu wow xol mu njaay àlle, ndaxte meññetum cofeelug dëggdëgg mooy ñeewant ak yërmëndé. Maneefula jàpp nag ne ab xol walla am réew ci kaw suuf dana tēju ba të ag ñeewant ak yërmëndé, ndaxte bu jant bi manoono ñàkka endi ag leer akug nugg kon ruu yu am kàttan yi danañu mana baña yërém baña dëfël bindéef yi.

Tuxaleefna nag jëlé ci *Al- hallâj* boroom wàccuwaay bu amul moroom bi ci xol yi ko sopp ne joxena misaal mu mag ci jiiñel njariñu ñeneen ñi ci xol ba muy ñaan Yàlla di Ko toroxlul di wax naa: “*Yaw sama Boroom, yàlla nanga baal ki may sànni xeer lu jiiñu nga may baal*”.

Bu nubëggée xam sunu daraja ci yoonu maanaa wi dananuy wara settantal sunuy jikkó ak sunuy nekkiin ak sunuy jëf.

Yittéwóo gu nit ki di yittéwóo mbirum boppam rekk akug puukéréwu ñooy káseeru yoonu maanaa wi. Ta nattoonañu Ibliis ag dàkku akug pert ngir yëg gu muyëg ag puukéréwu akug naw jëfëm.

Sunu sang *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax ne: “*Lu am solo la nga am melow fêlóor, maanaam nga doon ag fêlóor ñeel àddina sii sépp, di leen uuf ci biir lolli bi, di leen fàtteloo bugëli nawet bi, ta bañ koo nekk ngir ñugis ay dëgëm aka metiitlu ne moom*”.

Xayna yit laabiireg kilifa gii di *‘Abd al Khâliq al- Kujduwânî* gu am qiima gi ta aju ci mbaaxug ruu ak yu taaruy jikkó yi mooy yoon wi gën ñeel xol bi di wi gënë rafet yit ngir yoonu sufyañke wi bi muy wax naa:

“*Ée sama doom, lii mooy sama ndénkaan li jëm ci yaw: Nanga am xamxam ak teggiin ak ragal Yàlla ci sa tolluwaay yépp. Nanga jàng téeréy mag ñu baax ñi, ta wéy ci yoonu njabootug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak mbooloom ahlu sunnë. Nanga jàng fiqq ak àddiis ta daw sufyañke yu réer yi. Nangay taxawal say julli foo toll àndak mbooloo mi. Boo yëgée ag bëggë siiw ci sa xol bul nodd bul jiité julli yit. Nanga sori ag siiw sa kem kàttan; siiw kat gaaf la. Bul kawé kawelu mucc, waaye kay saxalal sa bopp cig woyof. Bul féetéwóo ligéey boo dul mana taxawe ngir lu mu féeté kaw sa kàttan.*

Bul dugg ci jëfi nit ñu séqqul ak yaw dara. Bul taxawandoo walla ngay toogandoo mucc ak kàccoor yi, ta nangay sàmm ag digg dóomu ci mbir mune. Nanga moytu tand ak njort, ta bul woru ci dégg baat bu neex, ndaxte lii day lëndëmël ruu, di xëcc ag naaféqq ca mujj ga. Lii lépp nag bu mutax nga weddi baat bu neex; ndaxte nodd ak Alquraan ji ñuy jàngé baat bu neex day dundël xol yi ak ruu yi. Nangay lekk tuuti, di wax tuuti, di nelaw tuuti. Nangay daw ñi gàtt xel ak ñi sàggan ni ngay dawé gaynde.

Nanga tànn beru ci jamonoy fitnë. Nanga sori ñiy tontu ci diiné ngir sàkku njariñ bu ko defee ñuy sànk seen àddina, ak ñi woomal tay rëyrylu, ak ñi xamul. Nangay lekk lu lew tay moytu yu lënt yi,

ta nanga ɲoy ci ragal Yàlla booy dugg cib sëy; ndax safaanub lóolu ɲoy ci àddina la ta wuuteek diiné la ca yoon woowee.

Bul ree lu bari, ta nanga def sa ree muy muuñ baña doon xàqqtaay, ree ju bari kat day ray xol. Waaye bul doon ku ñëgg xarkanam, ndaxte muuñ ab sarax la. Nanga xoole nit kune bëtub ñeewant, ta bul xeeb kenn.

Bul ëppël ci wajaay ak taaru gog bitti. Nangay sol lu yam lu rafet; ndaxte yittéwóo liy feeñ ci bitti ci gentug biir akug yàqqoom lay jógé. Bul di werante ta bul sàkku lenn ci kenn.

Nangay doylu bañ di aajowoo nit ñi, nanga doon ku woomal cig doylu ta nanga sàmm sag wegu. Nanga màggal ta weg ñi la jàngal yar la bàyyi jeexiit ci yaw, nanga leen ligéeyal ci sa ruu ak ci lépp loo am, ta nanga def sa mbir ne seen mbir. Ñi sàggan ñi leen di ñaawal ta duñu leen wormaal nag duñu am li ñubëgg. Bul jeng jëm ci àddina ak ay gaayam yu sàggan yi.

Nanga nooyal sa xol ci naqarlu ta tooyal say gët ciy rongooñ ngir sa yaram am kàttanug jaamu Yàlla. Summil sa jëf ta wéeru ci ñaan ta ànd ak ñu baax ñi.

Nanga def ag woyof muy sa mbubb. Nanga def xamxami diiné yi feeñ ak yi nëbbu ñuy sa ndayi alal. Nanga def sa kër muy jàkka walla lu jege loola kon dang

Bokk ci soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Yaw Yàlla, yàlla nanga nu boole ci ñiy tènku ci laabiiré yii ak dénkaan yii. Aamiin...

LI CI TÉÉRÉ BI ËMB

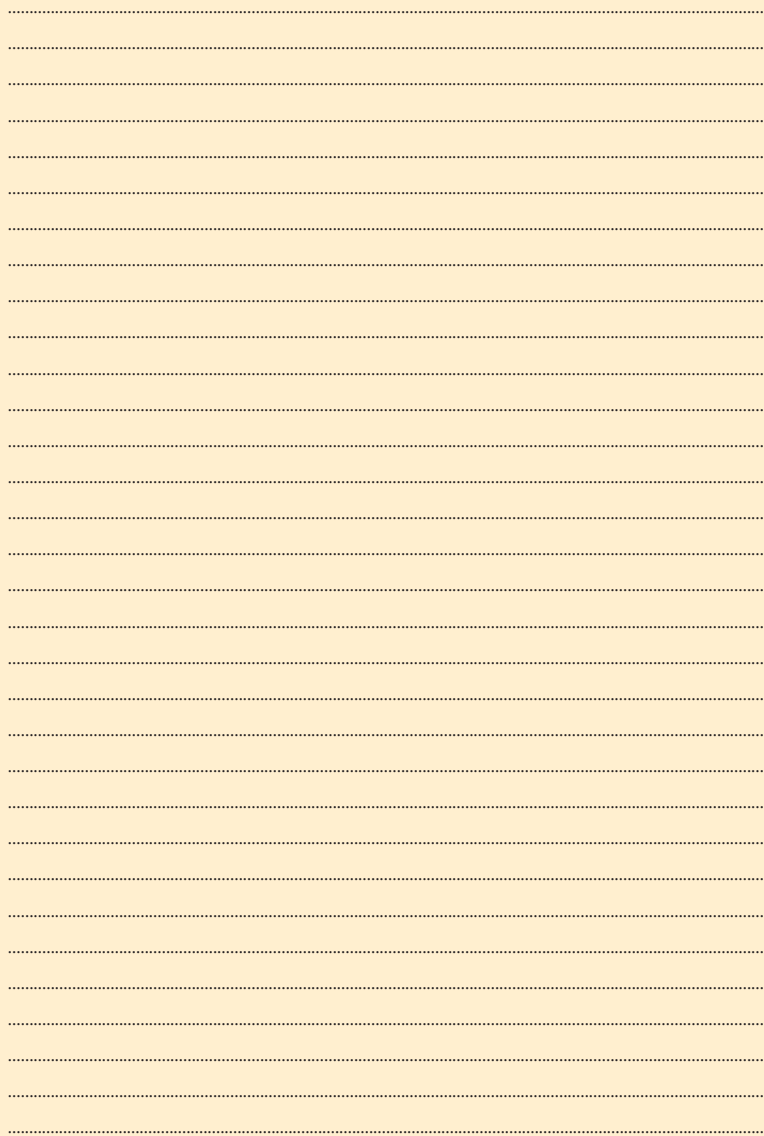
Ubbitég tééré bi.....	5
Noo yu mujj yi 1.....	17
Noo yu mujj yi 2.....	33
Noo yu mujj yi 3.....	49
Fàttliku Yàlla di Ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi.....	65
Alquraan ak xalaat 1.....	81
Alquraan ak xalaat 2.....	95
Alquraan ak xalaat 3.....	111
Tuub ak rongooñi bët.....	129
Ñaan.....	145
Woote jëmé ci dëgg ak yiw 1.....	159
Woote jëmé ci dëgg ak yiw 2.....	173
Jiitël njariñul ñeneen ñi.....	189
Doylu.....	203
Jikkóy yaxantu.....	219
Leble ngir Yàlla ak def alal ci yoonu Yàlla	235
Bor ak leb ci jëflënté yi digënté nit ñi.....	251
Xaritoo.....	275
Aah! Ana matal kólléré gi?.....	293

Doonal nit kuy misaal ku bokk ci ñi gëm	317
Dogal bi aki bóotam.....	331
Musaa Afàndii li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal.....	349
Lu aju ci tééréb Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal....	361
Ndax sufyànke gi lu manuta ñàkk la?	375

UBBITÉG TÉÉRÉ BI

Maangi sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg Moom mi ay turëm sell , Moom mi ni wërsëgëlé mbégtém ngëm akug dalam.

Maangi ñaan yit Yàlla dolli xéewël akug mucc ndamul bindéef yi sunu sang Muhammad mi doonoon sababugénné nit ñi ci réer giy lëndëm yóbbu leen ci ngëm giy leer Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ginaaw lóolu nag:

Tééré bii nuy xamle nii mingi doonoon, ci cosaan, ay bind yu ñu siiwéléwoon ci siiwalukaay bi ñuy wax “Alton Ulug” ginaaw bi Yàlla baaxe nu nu man koo dajale cib tééré. Ci ubbité gii nag danan ëndi cig gàttal li tééré bi làmboo bu ko defee nuy wax ne:

Nit de ca waxtu wa mu génnée ca kërug tumuránke gi mu dikk ngir ñu nattu ko seet ko ci la taxawe ci buntub dund gu sax. Dund googee amna yaari bunt: benn bi day àggale cig pert gu bir, bi ci des de àggale ci texe gu sax. Noo yu mujj yiy ténkub dundug jaam bi day wone ci yaari bunt yi bi ci jaam bi di jaar ba dem ca dund gu sax googee.

Ci wàll gii, saa sune ci sunug dund daa wara jàlle ci taar bu ñor bu matum xel bob yittéwóo ak xalaat ci noo yu mujj yi ak yàkkamti ko moo koy ëmb, ndax saa su melne saa soosee nga xamne man nañoo def ñuy ubbi sunuy gët di xool dund gu sax gi ci bunt biy àggale ci texe gi. Lóolu moo tax nu wara nekk ci fuglu gu sax ci lu aju ci **Noo yu mujj yi** ci àddina jiy jeex jii.

Liy dëgg nag moodi ne junj biy njëkkë wone ni sunu mbir di deme bu àllaaxiraa day feeñ ci sunu nekkiin ci **Noo yu mujj yi**. Ta

bépp jam bu baax warnaa waajal ay nooam yu néew yi muy am ci àddina jii di jeexi ngir waajal saa sii. Ngir nag nu am dundug àllaaxira gut exe danuy war di dund dundug àddina gi fu nu toll ci njub ak sell ak leer ak dal ta nu taaral dundug àddina gii ci jëf yu baax. Dund gi kat dafa mal ne toqi ndox yuy fees ab kopp, bu ko defee leeraayu kopp bi akug sellam day aju ci leeraayu toq yi ak seenug sell. Toq gu mujj giy tax kaas bi fees bay tuuru nag mooy tollook **Noo yu mujj yi**. Ta dikkna ci àddiis ne:

“Nit ki ci mi mu dund lay faatoo, ci li mu faatoo yit lay dekkee”.

(Al- Manâwî, Faydu-l Qadîr sharhu-l jâmi’ as- saghîr, xaajub 5^{ed}, xëtu 663^{ed}).

Noo gu mujj gi nag dafa mel ne seetu buy melxati bu dara taqalul, buy won kune ag mujjëm. Ba taxna nit ki day gis bppam ca melo wa mu gënë leere gën caa selle ca noo gu mujj ga. Ni ko waykat bu mag bii dëkk Turki di Najîb Fâdil waxe rek:

*Ca jamono joojee kiiraay ya di wuññiku di wàcc,
lay doo nag ñaw ak xel mooy nga mana teeru malaaka
miy raye man koo yaatal*

Li jaam bi def cig dundëm lépp deef ko koy won ci jamono joojee mu gis ko ci xolam ak bëtëm. Lii moo tax amul lu gënë mana leeralal nit gën koo mana jàngal jamono ji muy faatu.

Li am moodi ne noo yi nuy noyi yépp ñuy àndak li nuy def ci dundug àddina gii ciy jaamu Yàlla aki jikkó aki jëflënteek bindéef yi, noo yooyu daanaka ay jutukaay lañ yu nuy won sunuy noo yu mujj, ta yit dañuy wone na ñuy nekke bu àllaaxiraa nu raw ni ñuy wonee sunu nekkiin ci àddina jii.

Sunug dund ci biir bàmmeele kat, ta muy wéy ba yawmal qiyaam, day dëppóo ak sunu nekkiin ak sunuy jëf ci àddina. Kon nag man nanoo soppi faatu muy ndam ak **“guddig céetu”** baña

doon lu lëndëm këriis lu tiis, baña doon yit yoonu pert gu bir. Lii nag mooy doxiinu ñi xam dee tay waajal muj ga ñuy xemmeema am ginaaw bu ñu faatoo.

jaam yu mel nii nag dañuy dund ci anam gi gënë rafet gënë bārkeel, bu ko defee ñu àndak bindéef yi di tudd Yàlla di ko fàttliku, di dundël waxtuy njël yiy waxtuy tudd Yàlla yi ëpp bārke ak leer. Li am moodi ne ñiy nelaw ci waxtuy njël yi bañ koy def ne seeni bëccëg, dañ leen di xañ ba fàww bārke bii ak may gii ak leer gii niki nga xamene waamew noor du saxal dara buy wàcc cig tàkk ak géej gi ak doj yu tēx yu rattax yi.

Ngir nag jaami Yàlla yu baax yi baña tàbbi ci càggante gu mel nii, moo tax ñoom duñu sori jawwi “**Alquraan ak xalaat**”, dañuy jàngé ci jaww yu bārkeel yooyu yit ne amna yatti bir ci dundug àddina gii yoy meloy Yàlla yi da ciy feeñe ci anam gu mat sèkk ta ñooy: nit, ak Alquraan, ak bindéef yi ci des.

Bindéef yi kon ci yi ëpp solo ci yatt yii la bokk, ndax tééréb ay bóot la yu feesak màndarka yiy xëccé, ta yit turi Yàlla yi da ciy feeñe. Ñoom daal Alquraan ju ne cell lay nuru. Alquraan yit àddina la joj ày màndargaam wax leef ko def.

Nit nag moom day xamukaay bu nekk fi ñaar yi di dajee, doon yit màndarga mi Yàlla di feeñale mbirëm. Ñi xam Yàlla nag di dundé yëgyëg bii dañuy xame, ci jawwi Alquraan ak xalaat, ne Alquraan day nekk ci kanam ba fàww xamxam di topp ci ginaawam ba fàww; ndax Alquraan du xamxamu nit bu lott waaye xamxam bu jógé fa Yàlla la bu Yàlla mu Mu tedd mi ta màgg xéewélé nit ñi, saxale ci yit laltaayi xamxam yi ci àddina yépp, ta Moom mooy ki bind jumtukaay yi ñuy xame.

Kon ci wàll gii manessnaa wax ci Alquraan ak xalaat ne bokkna ci dëgg yi gënë màgg yi ñu mana xam bu ñu dëgërélé

sunu xalaat ci Alquraan kon danan am ci màggaay ak rëyaay lu toll ne peppu dugub wu ndaw lool wu mujj doon garab gu mag gu rëy ngir suuf si mu saxe. Dëgg la sax ne leerug Alquraan du jeex njubëm gu kawe gi yit amul fu mu yam, waaye nag sunu manmanu bopp ci xalaat dafa mel ne peppu dugub wu wow wu amul suuf su ko saxal. Bunu sukkëndikóo ci lóolu nag danuy xam ne nun jaam ñi amunu xéewël gu gënë mag xam gi nuy xame ci alquraan ju tedd ji kaweg Yàlla gu sax gi.

Kon nag xol yiy xalaat ci dëgg yu kawe yi dana mana laabe ci tuub ak tuuri rongoon ci birëm ak bittéem ci àddina jay jeex joojee di kërug nattu doon yit kërug njuumte aki moy. Dara nag gënuta rafet melal gi waykat bi melal jaam yu ràññiku yii bay wax naa:

*Ñoom kat dañuy jëf di sonn ngir man di féey ci jawwi ruu
Waaye danañ tegoo lori raam ci kaw suuf si*

*Dañuy sàbbaal lu toll ne bidiw yi
Di julli ci sàppe su mujj si*

*Ta bu seeni gët tarfatiwoon xool ludul Yàlla senn saa rek
Rongoñ yuy sottiku giirug dund mooy doon seenug pay*

Kon ñoom dañuy ñaan seen Boroom fu ñu toll di def lu ñu man ngir mana àgg ci dëgg gii. Sunu Boroom Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci ñoom naa:

قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

“Neel: sama Boroom du leen faale bu dul woon seen ñaan. Dangeena weddi moo tax, ta mbugël mi ngeen yayoo dig dara du tee mu am” (laaya ji mujj ci saaru Al- furqân).

Ci nii nag la seenug xam gu kawe gii taxe ñuy dund ci sen biir ne man nañoo doon xeet wi gën ci xeet yi. Lii moo tax yit

ñuy wodd aka taarale seeni jikkó ak seen bir yépp taarub woote jëmé ci dëgg ak yiw, ndax yoon wi leen di jëmé ci ñu nekk xeet wi gën fii lay jaar. Ci lóolu la Yàlla Miy dëgg di waxe ne:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ
تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«*Yéena gën ci xeet yi masa am. Dangeen di diglé lu baax di tere lu bon ta gëm Yàlla*» (laayay 110^{eel} ci saaru Àli 'Imrân).

Li am nag moodi ne ñiy dund cig takku ak cawarte gu wér ngir warugar wu kawee woowe ta mooy diglé lu baax ak tere lu bon ci anam gi ñu ko bëggé, ñooñu dañuy taaralseen dundug xol ak seen dundug biir ci nooyug Lislam akug lewetam akub taaram, tayit dañuy doon misaal yuy royuwaay ci seeni melo ak seeni wax ak seeni jéf ci woote ak soñnee ci lu baax ak jottli dëgg. Nii dañuy sottal woote bi jëmé ci dëgg aku yiw ci biir mbóotum laaya ju tedd jiy wax naa:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

«*Nanga woote jëmé ci yoonu sa Boroom ta defe ko ag xereñ ak waaraate gu rafet, ta nanga waxtaan ak ñoom ci anam gi gënë rafet. Sa Boroom kat moo gënë xam ki réer bàyyi aw yoonam moo gënë xam yit ñi gindiku*» (laayay 125^{eel} ci saaru An- nahl).

Nii nag la taar yii di wonee taarub mbirum jullit bi ak jëfem jiy tàppewu cib xolam akug dundëm. Li waral lóolu moodi ne jullit bi dafa jaadu ci moom muy gënë fonk ñeneen ñi ci boppam, ta moom mingi ci njobbaxtanu teddnga ju feñ ak ju nëbbu. Niki

nga xamene am am bu amul dayo mooy nekk ci biirëm ngir li muy ñàkka aajowoo li ci yoxoy nit ñi. Ndax jikkóy yaxantu yi mu amoon dañoo feesalewoon bàrke yaxantoom ga Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta jàngoro yu bon yi mel ne ribaa amuñwoon yoon ca fàggoom gu lew ga, ta alalam da koy joxe ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg muy bor bu rafet. Ci wàll gii nag day sàmmoonteeek nattuwaay yi jógé fa Yàlla ba tax muy bàyyi xel la gënë sew ci mbirum bor ak leb ci li nit ñi di séq, ndaxte jullit boobee dafa tabax digëntéemak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci mbëggéel. Tabaxna ak xaritoo yit digëntéem ak wàllyu yi, ta dëgërëlena xaritoo gii ci am kólléré. Ta du wonewu ci kanami xaritam mukk ngir lu mu leen di defal, ta yit du bëgg ñu koy tagg ngir kólléré gii. Nii rek la nekke roytéef ngir ñi gëm ci jikkóom yépp ak meloom yépp. Ci tolluwaay bii nag lépp lu Yàlla dogal da koy may ak sell ak noflaay.

Sunu bokk yu tedd yiy jàng tééré bi,

Bir yi nu leen jéema jottli ci sunu tééré bii nu tuddé «Noo yu mujj yi» day làmboo li nu wax lépp.

Bu lóolu jàllee yit waxtaanenan kenn ci soppey Yàlla yu mag yi koo xamne àggena xarkanam bu leer ca péeyub Yàlla ba ta fekk mu waajalewoooooon Noo gu mujj gi ruu gu kawe guy fëkk gët yi di jaaxal xol yi. Lii nag wonenan ko ci xaaj bu nu tuddé «**Musaa Afandi –Yàlla neef laabal mbótam- jógé ci ngëm ba ci rafetal**» ngir li mu doon misaal mu yayoo topp. Naka nóonu yit yokknan ci tëjtég sunu tééré bigëstu bi surnaal bi tudd «**Alton Ulug**» def ta mu aju ci sunu tééré bi tudd «**At- tasawwuf mina-l imân ila-l ihsân**» ta nu wone ci yoonu tasawuf wu màgg wi nit ñu màgg ñooñu jaaroon, feeñal ci yit yoon wovee akug màggaayam akug matam. La nu ca jubluwoon nag mooy wone ne tasawuf dëgg

mooy dund dëggdëggi Allquraan ak Sunna ta amus lëf ci ay bóot ak xel mu rafet.

Ta jépp wax walla nekkiin walla doxaliin wu wuuteek Alquraan ak Sunna ak neen la. Ngir wone dëgg gii waxeefna ne sariya –ta mooy yoon wi Yàlla réddël nit ñi- mooy jën wu sax wi lépp di wër. Waxnan ca yit cig gàttal né ta du dund tasawuf waaye kon diiné jóoju du àndak sellal. Lóolu li muy firi moodi ne dund Lisláam gu àndul ak tasawuf mi doon yarub biir du mana àggale nit ki ci jaamu Yàlla gi nga xamne màndargaam mooy «**Nangay jaamu Yàlla melne yaangi koy gis**».

Ta ñi dul àgg ci tolluwaay bii dañuy am ag xat aki jafe jafe ci waxtuw Noo yu mujj ya. Lóolu nag li muy firi moodi ne li sunug jaamu di taxaw –ngir nu mana jàll jëm ca dund gay sax ci waxtuw sunu noo gu mujj- mingi jaar ci jaamu Yàlla ci ron màndargaam «**Nangay jaamu Yàlla melne yaangi koy gis**».

Warnanuy baña fàtte nag ne nit day dajeeq yiy sabab dee yi dul jeex guddi ak bëccëg moo xam mu yëg ko mbaa mu bañ koo yëg. Dee daal day làqu nëbbutu nit saa sune. Sunu kilifa Jalâl ad-dîn ar- Rûmî –Yàlla neef laabal mbóotam- waxna ci tééréem bi tudd *Al- mathnawî* di wone mbir mii: «saa sune rek, ca dëggdëgg, deewug ab xaaj ci sag ruu la, saa sune yit waxtuw jébbleg ruu gi la, saa sune yit sag dund mingi jàll».

Li am dëgg moodi ne nit ki bis bune day sori dund giy jeexi di gënë jege bàmmel ab jéegó. Xanaa du ne bis bune aw xët wu ñuy lem ci sunug dund rekk la?

Doj wune ci bàmmel wow celleerug dee moo koy muur kuy xelal ku wóor la. Xayna sax def gi ñuy def bàmmel yi ci biir dëkk yi ak ci ètti jàkka yi ag ci weti yoon wi, xayna lóolu day wone xalaat gu ñuy xalaat dee, ta yit da lay woo ngir ngay nosnd

ci àddina ci nu dëppóo ak dee gii. Waggi baat yu néew doole yii daal àttanul diisaayu dee gu raglu gi, ta kàttan yépp ak kiliftéef yépp bu ñu jàkkaarlook dee dañuy jeex.

Dee daal mooy tukkiig àddinay nit kune, ta warnanoo yeewu balaa sunu àddinay tu kki ngir nu baña bokk ci ñiy réccu, ndax képp kuy jeex wóorna ne dana dajeeq malaakam dee ci waxtu wu mu dul xam ak bérëb bu mu dul xam, ta amul fu nit ki mana dawee dee ba récc. Nit ki kon bu demee nii warnaa jël wàllam ca laaya joojee: «**Nangeen daw kon jëm fa Yàlla**» (laayay 50^{ed} ci saaru *Ad- dâriyât*) warnaa am lu ko wóor yit ci ne benn wéeruwaay bi am mooy yërmëndey Yàlla.

Ta benn jaam nag –bu ñu ci génnée yónént yi- manuta dogu ci ne dana mucc ci tànkam tarxiis wàcc yoonu ngëm. Lii moo tax ku gëm kune warnaa fonk xéewëlug dund gi ñu ko baaxe ci anam gi yell. Ta wenn yoon wiy taxa mucc ci ngelawul dee lu seed li mooy nga jéema dund ci anam gu rafet. Ndax ñiy waajal dee duñu ragal dee waaye dañuy gatandu dee gii jàppe ko yoon wuy taxa àgg ci dund giy sax. Nii nag ñooy jaam yu texe yi àgg ci «**rafetal dee**» maanaam mu doon seen noflaay ak seenug dal.

Ñi nga xamne nag ñoom dañoo fàtte seen àllaaxira dund cig càggante, ñoom manuñoo mucc ci yëg liw bu metti bu ñu jàllaarlook ragloom ga ak lëndëmam ga. Dara gënuta rafet li sunu kilifa Jalâl ad-dîn ar- Rûmî –Yàlla neef laabal mbóotam ba mu naa:

«Ée sama doom! Deewug nit kune kat namu ko bëggé lay ame ak anam ga mu ko bëggé. Dee kat day mel ne noon bu raglu ci ñiy noonoo dee di ko daw di ko sib ta duñu xalaat ne mooy yoon wi leen di àggale fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Dee day mel ne yit ab xarit ci ñiy xaritook dee di ko bëgg».

Liy dëgg moodi ne Noo yu mujj yi ab seetu la bu amul xosu xosu amul tilim tilim. Ta nit kune day gis ca seetu boobee dundam gépp, la cay lu baax ak la cay lu bon, ca anam ga gënë leer. Ta ca waxtu woowa càggante ak dëgër bopp du muur gët yi ak nopp yi waaye kay deefdi muri kiiraay yooya yépp ak mboolem xeeti nangu njuumte yi dañuy jañ xel ak yëgyëg ci jawwi réccu. Lii moo tax warunoo def Noo yu mujj yi seetu bi nuy gise sunug dund ta fekk nuy naqarlu aka réccu.

Ta seetu boobee du dugg ci sunug dund ludul bu nuy dund ci leerug Alquraan ju tedd ji ak Sunna su sell si; ndax ñi texe dëggdëgg ñooy ñi mana xam seen bopp lu jiiitu ñuy dajeeq dee.

Ci mujjug ubbitég tééré bii maangi sant sama ñaari bokk yii di M. Ali Ashmali ak M. Akef Jonay ñoom ñaar ñi ma jàpple bi may taalif tééré bii, maangi ñaan Yàlla yit mu defal leen ci seen jëf jii yoolub sarax bu sax di wéy ta fay leen ci jëf jii.

Kon nag Yàlla noongi Lay ñaan nga def sunu Noo gu mujj muy palanteer bu nuy gise sunub neexal ak sunug pay gi nga nu defal ci dund giy sax... Aamiin.

Usmaan Nuuri Tobbas
Istambul – Askadar / 2010

Noo yu mujj yi (1)

Nit de day jàkkaarlook dee ay yoon yees manuta lim diirub
dundëm gépp. Wérédi yiy feev, ak mbett yu tiis yiy xew,
ak musiba yiy am, ak xewxew yu wzorédi yu bari yiy am ci
dund gi ci saa sune.

Ndax bir yooyu yépp duv kiraay lu woyof lool digënté dee
ak nit ki.

NOO YU MUJJ YI (1)

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de dafa jagleel boppam rek mellow des bañ fee jóg. Ndax mujjug jaamam yépp mooy jeex jógé fi. Ci lii la laaya ju tedd ji di waxe ne:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

“Képp ak lépp lu nekk ci kaw suuf day jeexi” (laayay 26^{eel} ci saaru Ar-rahmân).

Laaya ju tedd jii yit:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

“Bakkan bune dana mos dee, ta dananu leen nattoo jàmm aku ay, ta fi Nun lañu leen di déllóosi” (laayay 35^{eel} ci saaru Al-anbiyâ).

Ci anam gii nag lay doone lu manuta ñàkk nit ki moom di dëkké xalaat ci dëgg gii di gu sax. Lii moo tax yit nugis jeneen laaya ji di wax naa:

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

“Tartari dee yi dàldinay agsi di dëgg. Loolee mooy la nga daa moytu” (laayay 19^{eel} ci saaru Qâf).

Nit kon deef koo yabal ci àddina jii di jeexi ngir nattu ko. Lii moo tax jublu gi genë mag di jaam bi di góorgóorlu ngir am

ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg amit àjjana jiy kërug jàmm.
Liy sottal jublu gii nag laaya jii ëmbna ko:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

**“Ca bis ba alal dul jariñ walla ay doom. Xanaa rek ku dikk
fa Yàlla ëndaale xol bu mucc”** (laayay 88^{ed} ak 89^{ed} ci saaru Ash- shu‘arà).

Sottal mbir mii nag ci yar bakkan lay mana ame. Ta dëggdëggi yar bakkan mooy nangul Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nagu gu mat sëkk ak topp ko. Maanaam mana am ab cér ci dundug yónént gi mat ñaar fukki at ak yatt. Walla ñune am ab cér ci jawwi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak muccm ndax Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa wàcci Alquraan ci xolub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta mu jaar ci Jibriil Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Lóolu moo tax jaamu Yàllay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc aki waxam aki jëflëntéem aki doxaliinam, moo tax yii yépp ñu jape leen yuy firi Alquraan ju tedd ji.

Ci biir dëgg yii nag ngir nu am ab cér ci dundug xol gu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, dañuy sàrt Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gënël nu boroom kër ak soxna ak doom ak alal, cig gàttal mu gënël nu lépp.

Mbëggéel gii nag day may jaam bi mu bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, maanaam bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, bëgg Yàlla yit mooy bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ci nii nag lay ware xol bi àgg ca tolluwaay boobee ngir mu mana amug jokku.

Yii nag ñooy jéegu yi gënë rafet yi ñuy waajale Noo yu mujj yi. Niki nga xame ne toq giy mujja dugg ci kaas bi ba tax mu fees

ba tuuru day mel ne dafa wuuteek toq ya ko jiitu, noonu yit la sunu **Noo yu mujj yi** mel. Lóolu li muy firi moodi ne sunu noo gu mujj la cay juddóo day aju rek ca sunu noo ya ko jiitu. Lii moo tax yit waajal noo yu mjj yi di aju ci anam yanudoon efëndikóo noo ya nu noyyiwoon ba waxtu woowa.

Xejji Yàlla yiy jeexal seenug dund ci bëgg Yàlla akub Yónéntam tay tarale waxtu yooyee jëf yu baax, ñooña dañuy tuxu ca saa yu mujj ya fekk ñuy ñu texe ñu àndak baatu seede bi ak baatu wéetël Yàlla bi, maanam dañuy dajeeek mbég ma Yónént bi xamlewoon ba mu nee:

“Ku waxam ju mujj doon “amul ku yayoo jaamu kudul Yàlla” day dugg àjjana” (*Abû Dâwûd, buntub Al- janâiz*).

Maanaam ñiy àndak baatub wéetël Yàlla dañuy àndak moom dem bu saa su mujj sa agsee, ndax bu ñudaa wax **“amul”** gi ci baatub wéetël Yàlla bi dañudaa far ci seeni xol mboolem bindéef yi ak gállankoor yu bannex yi ak xérëm yi. Bu ñudaa wax **“amul”** dañudaa feesale seeni xol bëgg Yàlla rek. Warnañoo xam nag ne bindéef yooyee kër guy jeex la gu kàttanug Yàlla sos taarale ko junniy junniy nataal.

Amul lenn ci bindéef yi nag leef bind cig neen. Li am kay moodi ne li nit di bëgg ci dundug àddinaam mooy texe ca àllaaxira. Lii moo tax sunu Boroom yee nu nun ay jaamam dàldi ne:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ
وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu” (*laayay 102nd ci saaru Âli ‘Imrân*).

Dee giy dab luy dund lune ci lu amul sikki sàkka waxtuw tàggu dund gii di jeexi la, ta mooy tukkiteg àddinay boroom ruu gune Lii moo tax nu wara baña fàtte ne nit ki bis bune, guddi ak bëccëg, day dajeeq yuy sabab dee yu dul jeex. Dee yit mingi xaar nit ki saa sune. Ci lóolu la sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef laabal mbóotëm- di waxe ci tééréem bi tudd *Al- mathnawî* naa:

“Saa sune, ca dëggdëgg, dee la gu ab xaaj ci sag dund di dee, ta saa sune waxtuw jébbé sag ruu la, ta saa sune sag dund mingi dem”.

Ndax kon nun dëggdëgg bis bune danuy gënë sori dund giy jeexi di gënë jege bàmmeel? Ndax yit bis bune doon na ludul aw këyit wu nuy xotti ci arminaatu dund gi?

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* mingi yeeaat nit ki ngir càggante bañ koo dal ci jàmmaarlook dund giy ñëwak doole melne dex guy daw, muy wax ne:

“Yaw nit ki, xoolal **Noo yu mujj yi** ci seetu bi, Ta bu la fen wi ci seetu bi nax! Ag waxambaane kat cig màggat rek lay mujj, ab tabax yit suuf rek lay mujj doon bis.

Sunug noo gu mujj kat mbóotum Yàlla la ci biir mbóot yu bari lool. Maanaam dee minga xamne mooy li nu gënë wóor ci sunu ëllëg ag amam ak waxtu wi muy am ci dogalub Yàla la wékku.

Dëggdëgg nit kid ay jàkkaarlook dee yoon yu dul jeex ci dundëm gépp. Wérédi yiy dal nit ki, ak xewxew yiy bette ta kenn du ko séentu, ak musiba yiy xew, ak bir yu wóorédi yu bari yiy am ci dund gi saa sune, yii di fi jaar ta, ndaysaan! Nit ki du ci jëlë bind ngir ag lottam akug càgganteem... Ndax bir yóoyu yépp duñ kiiraay lu woyof yu dox digënté dund ak dee?

Ci anam góogu kon nit kid ay dugg bis bune yoon yu dul jeex ci li laaya yu tedd yooyee ñu tudd ci ginaaw di wax. Ci geneen wàll yit, joxeefna ko ci dundug àddina gii ay yooni yoon pose ak jàppndal gog deesu ko ko jox bu àllaaxiraa. Waaye loolu teewul, nit mi waroona amug yëg akug moytu gu mat toog rek di seetaan xobi dundëm gi di rot benn benn cig càggante gu mag, ñàkk ag yëg ba melne doj yu tëx yi dul mana tÿyé dara ci ci toqi taw yiy sottiku ci kawam.

Nun daal bis ba nu juddóo rek la nuy tàmbli di dee tuuti tuuti bis bune. Bis bune danuy dox jëm ci dee màkk ta dunu ko yëg. Dara gënuta rafet laaya ju tedd joojee di wone ne saa su jàll ci jamono ji rek danuy jegeel dëgg gi, tax munaa:

وَمَنْ نَعَمَّرَهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

«*Ku Nu guddël fanam danan ko delloo ginaaw cib bindëm. Xanaa ñoom duñu xalaat?*» (laayay 68^{ed} ci saaru Yâsin).

Amoon na jaamub Yàlla bu baax bu tudd *Quss ibn Sâidah*, ta mu dundóon lu jiitu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, xamlewoon yit ag dikkëm. Dafa masa taxaw ca màrseb Okaas di waxtaane dund gii di jeexi ci anam gu rafet ak li ciy xew ta dëppóok li laaya ji weesu wax, mu dàldi ne: «Êe gaa ñi! déglu leen ta jàpp ko, ta bu ngeen ko jàppee ngeen jariño ko.

Ku dund kat dana faatu, ta ku faatu mbirëm jeex, ta lépp lu ci kanam dana agsi, ab taw ak gancax ak am am akub dund aki baay aki nday ak ñuy dund ak ñu dee, dajaloo ak tàqalikoo aki màndarga ak suuf suy saxal, aki géej yu am ay duus. Lu waral may gis nit ñi ñuy dem ta duñu déllusi? Ndax barab bi da leena neex ñu far dëkk wàlla dañu leen faa bàyyi ñu far nelaw? Quss de giiña ngiiñ lol du jaas ne Yàlla amna diiné ju ko gënël seen diiné

ji ngeen nekk akub yónént bob waxtoom jotna ta ag dikkëm jegena. Texe ñeelna ku ko gëm ba mu gindi ko, alkande yit ñeelna ku wuuteek moom ta moy ko». Ginaaw ba mu ne: Ña sàgganoon ca xeet ya jàll toroxnañ! Gaa ñi, ana baay ya ak maam ya? Ana Samóod ak Aad? Ana Firawna yu amoon doole ya? Ana ña doon tabax di yëkkëti ay tax di taaral ta alal aki doom woroon leen? Ana ka bewoon daan tooñ ta doon dajale alal did enc tanewoon: may seen boroom bi gënë kawe? Xanaa ñooña ëppuñ leen woon alal yéen, gënóon leena guddi fan, ëppóon leen ay mébét? Suuf si dëbbna leen ba ñu moka, daggte leen; ba seen yax yaa nga noonee funux, seen kër ya gent, ay till dëkké ko. Du nóonu de! Yàlla rekka fi nekk Moom miy Kenn di ki yayoo jaamu, du ky jur mbaa ku ñu jur».

Nun yitam bis ba nuy matal sunu noo yu néew yi ci yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ca noyyi sunuy noo yu mujj danañ dajeeek dee mooxam dana àndak tàggu àddina ak yi nu ciy yeew yépp walla déet. Waaye daje gii nag du doonug dee ci jaam yu dëggu yu bëgg Yàlla yi Moom mu tedd mi ta màgg, waaye kay ag dekkal gu texe lay doon ta yit **guddig séetu** lay doon ci ñoom. Ngir numel ne ñoom nag dangaa wara àgg ci mbóotum **“Deeleen bala ngeena dee”**.

Sunu kilifa gi wonena mbóot mii ci wax ju jot, mu dàldine:

“Deeleen ngir ngeen dund”.

Naka nóono yit siidinaa Àliyu wonena ko bamu nee:

“Nit ñi dañuy nelaw, bu ñu faatoo dàldi yeewu”.

Ci anam gii nag la nuy wara xame ne dunu mana not sunu yëgyëgi bannex yi ak sunu bëggbëggi àddina yi ca dund googee ak ruu gu rabe gi ñu df ci nun, waaye nngi mana defe loola ci ruu gi jógé fa Yàlla ta mu def ko ci nun nit ñi.

Lii mo tax dee gi gënë tiis mooy nga sàggan ba fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak baña am ngërëmëm. Ndax ki Ko gëm warnaa xam nan lay dundé ak nan lay deeye wara tàbbi yit ci yoon wu koy jëlé ci ngëm àggale ko ci rafetal; ndax –bu yónént yi jàllee amul nit ku am xel mu dal ci anam gi ko deedi fekk ak anam gi muy dekkeji.

Ta li mbir miy deme nii tewul nuy gis Yuusufa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muy woyoflu ci kanam uy woyoflu ci kanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ko ñaan naa:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

«*Yaway sama kilifé di sama péeté àddina ak àllaaxira. Maangi lay ñaan boo may jël mu fekk may ku La nangul di ab jullit ta nga àggale ma ca ñu baax ña*» (laayay 101^{eel} ci saaru Yūsuf). Lii nag maanaa mu xóot ta màgg la nu ci mana déggé.

Ci wàll gii nag bépp jaam bu bëggë am ñol bu jag manuta ñakka dund ci digënté ragal ak yaakaar, ta toftal ca loola dëgërël dundug ruu googee gu àndak teewlu ak fuglu gog xol, ta muy jeexal ag dundëm ci yittéwóo sax cig ngëm ba faatu ak buy noyyi nooam gu mujj mu fekk ko ca anam googa.

Junj bi njëkk ci junj yi ta gën cee leer ta nuy won na nuy nekke ca àllaaxira day feeñ ci jamonoy sunuy **Noo yu mujj yi**. Alquraan ju tedd jiy balluwaayu njub gu sax gi mingi nuy won benn ci nataali jàmbari ngëm yi ta ñooy ña daa jabaral Firawna ta mujjóon gën dàldi jànkonteek moom ba ca seen noo gu mujj ngir am mucc gu sax, mingi nuy won yit pay gi leen Yàlla baaxe.

Ni mu ame moodi ne jabari Firawna ya ba ñu jàkkaarlook xarbaax gu leer ga feeñoon ca loxol sunu sang Musaa, dañoo sujóot ca saa sa ñu terale leen xéewëlug ngëm:

«Ñune: gëmnanu Boroom bindéef yi, Boroom Musaa ak Aaroonaa» (laayay 121^{eel} ak 122^{eel} ci saaru Al- a'ráf).

Waaye Firawna mu gàtt xel ma da leena mere, tëkku leen melne moo yilif seeni xol ngir nguur ak doole ja mu amoon:

«Firawna ne: Ā! dangeen koo gëm ta amulee ci sama ndigël? Lii daal wóorna ne pexe mu ngeen fexe ci dëkk bi la ngir génné fi waa dëkk bi, waaye nag dangeen xam! Danaa daggte seeni yoxo ak seeni tànk jállawle leen ta danaa leen ray yeen ñépp daaj leen ci ay want» (laayay 123^{eel} ak 124^{eel} ci saaru Al- a'ráf).

Jabar ya nag ñoom ñanga woon ci cofeel gu xóot gu lalu ci ngëm doon baamu ca kaw:

«Ñune: ragalunu dara; ndax fa sunu Boroom la nuy dellu. Nun daal li nuy xemmeem mooy sunu Boroom jéggël nu sunuy njuumte ci li nu jiiitu ci ñi gëm» (laayay 50^{eel} ak 51^{eel} ci saaru Ash-shu'arâ).

Ndaw waxiin wu rafet! Ñoom kat ba ñu jàkkaarlook tooñ gii dañoo dàldi woyoflu jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, du ngir mu xettli leen ci tooñ gi waaye dañuy jébbé seeni ruu ca noo gu mujj ga fekk ñuy ñu nangul Yàlla diy jullit ta seenug ngëm wàññikuwul dara, ñu naa:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

«Ta kat mereewoo nu ludul li nu gëm tegtali sunu Boroom yi bi ñu agsee fi nun. Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu sotti ag muñ ta boo nuy jël fekk nu nekk ñu La nangul diy jullit» (laayay 126^{eel} ci saaru Al- a'ráf).

Ta ca mujj ga àggnañ ci nekkak Yàlla Mu tedd mi ta màgg fekk ñuy ñu faatu ci aw yoonam di ay gaayam; ndax ñoom

gindiku gi ñu dindiku dafa tax ñu jaayante ñu daaj leen ciy want, daggte seeni tànk ak seeni yoxo.

Niki nga xameene ñu bew ña dañoo lakkoon waa xunti ya sànni leen ciy xunti yu feesak sawara ngir la ñu gëmóon Yàlla, waaye ñu gëm ña ta dëggu tooñ gii taxul ñu génn ci seenug ngëm teewut yit seenug ngëm tax ñu tàbbi ci cofeel gu kawe ñeel Yàlla gu lalu ci ngëm ba ñu jëmée ci dee ta ànduñ ca ak denñdenñ walla ragal ci seenub wooti, ndax ñi ragal Yàlla ta muy dëgg ci ñoom duñu ragal leneen.

Abiibu may minise ba ta bokkoon ca waa dëkk ba ñu mbugëlóon mingi nii, dañu koo sànniy xeer ray ko ngir ngëmëm akub wooteem, waaye ca nooam yu mujj ya ba muy tàggu àddina juy jeexi jii di dëgmël àllaaxira, ba mu gisee mayi Yàlla ya muy ami ca àllaaxira dafa yëg aw tiis aku naqar ci càganteg aw xetam, mu dàldi ne:

«Aka neexoon sama xeet wi xam li ma Yàlla jéggël ak li mu ma boole ci ñi ñu teral!» (laayay 26^{ed} ak 27^{ed} ci saaru Yâsîn).

Ndax moom li ñu ko faye ci sànni gi ñu ko sànniy xeer ci àddina juy jeexi jii mooy mu am texe gu sax gu dul jeex ca àllaaxira.

Ba tayit waa Rom ak waa Geres ak jaamukati xérëm ya ca jamono ya diinéy nasaraan njëkkë tasaaroo dañudaa jël ña gëm di leen sànni gaynde yu xiif ya tay seetaan ñoom di bég.

Ñu gëm ñii nag ñoom dañudoon xeexak gaynde ya, du ngir des ci dund gi waaye ngir xettli seenug ngëm rawale ko. Moo tax dañoo muñ tooñ gu jéggi dayo gii ndax dañoo doylowoon pay gu kawe ga nekk fa yàlla Mu tedd mi ta magg.

Ta amul sikki sàkka ci ne melo yu kawe yii li ko waral mooy li ñu manoonna yëg ci seenug dund ne «**ñoom ñingi nekkak Yàlla** Mu tedd mi ta màgg». Ci wàll gii yit li doon seen kàttan mooy ñu nekkak Yàlla àndak Moom, ta lóolu mooy njobbaxtanu nekk jaam.

Dafa am waaraatekat bu mas di waxtaane biri yawmal qiyaam ta fekk sunu kilifa sèriñ Siblii bokk ca ña teew. Ba jotaay ba di bëggë jeex waaraatekat ba waxtaane laaj yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di laaj jaam bi ci bàmmeeel, mudàldi ne: «Deefna laaj jaam bi xamxamam lan la ca jëf, ak alalam fu mu ko dugël, deesna ko laaj yit ag jaamu Yàllaam akug fuglóom li lew ta dagan ak li araaam». Mu tàmbli di lim bir yu bari yu ñuy laaj jaam bi ci bàmmeeel. Waaye sunu kilifa Siblii teqantal yii yépp teewul mu xooldëgdëggi mbir mi, dàldi woo waaraatekat ba dàldi ne: «Yaw sèriñ biy waaraate, Yàlla de dulaaj laaj yu bari yii yépp. Waaye kay day laaj naa: «Ée yaw sama jaam bi, Man de àndoon naa ak yaw; yaw nag koo àndaloon?!»

Yoon ak tërëliin wi gënë màgg mooy nga àndak Yàlla ta baña sànk noo yi. Dara gënuta rafet ni ñu wonee nekkiin wi ci waxi mag ñi ba ñunee: «Xamnanu ne wépp waxtu wu jàll ta boolewuñ la ca waxtu wu sànk la».

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag tegna tërëliin wii ngir texeg nit ba mu jàppee ci mbaggum Abdu Laahi doomi Omar ne ko:

«**Nanga nekke ci àddina ne ab doxandéem walla ku nekk ciw yoon**» (Al- Bukhâri, buntub Ar- riqâq).

Lii la Abdu Laahi doomi Omar daan laabiirée fum toll ciy jotaayam di wax naa:

«Boo gontee bul séentu suba, boo xéyée yit bul séentu ngoon. Ta nanga jël ci sag wér ngir sa wopp, jël ci sag dund ngir sag dee» (Al- Bukhârî, buntub Ar- riqâq).

Wax yii nag day wone ne romb gi dund gi di romb melne xiinu noor da nuy gindi di nu tegtal dundug dëggdëgg ga. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat lii la daa wone bu daa ñaan ak bu daa woyoflu ci kanam Yàlla, bu ko defee mu naa:

“Yaw sama Boroom, dund amul gu dul dundug àllaaxira”
(Al- Bukhârî, buntub Ar- riqâq).

Ta saaba ya xamoon mbóot mii ca gën gaa rafetu melo seenug dund dafa feesoon aki ngénéel aki xalaat yu rafet aki bind yu dul jeex.

Sunu sang *Khubayb ibn ‘Adiy* –ba ko bokkaalekat ya jàppee èndi ko ngir ray ko- lenn la nekkoon xemmeemtéefam lu jiitu muy faatu ci yoonu Yàlla mooy jottli Yónént bi nuyóo bu feesak mbëggéel. Dafa téen xool asamaan àndak xol bu jeex di woyoflu jëm ci Yàlla naa: “Yaw sama Boroom, fii kat kenn ku may jottlil sa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ab nuyóo dafee nekkul; kon boog nanaga ma ko jottlil ab nuyóo yaw”.

Jamono yii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi toogoon ak saabaam ya ca Màddina, mudàldi ne:

“Maangi koy fayub nuyóo di ko ñaanal mucc ak yërmëndéy Yàlla”. Ba saaba ya déggée lii ñu waaru, laaj ko lu mu mu tontu leen ne: **«Jibriil moo may jottli nuyóob Khubayb»**¹.

Lu weesu lóolu yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc melalna Khubayb yàlla na ko Yàlla gërëm wax ne: **“kilifëg**

1. Yërël Al- Bukhârî, buntub Al- maghâzi; ak Al- Wâqidi, Al- maghâzi, xëtu 280^{eel} ak 281^{eel}.

ñi faatu ci yoonu Yàlla la”, waxna yit ne: “Sama dëkkëndóo la ca àjjana”.

Meneen misaal mingi nii ci mbëggéel ak cofeel. Ba xareb Uhud di jeex, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa diglé ñu seet ña daanu ci yoonu Yàlla ak ña ami gaañu gaañu ta mu amoon saaba bu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yittéwóowoon muy saaba bu màgg ba *Sa’d ibn ar- Rabi’*.

Jëléefta ci *Makhramah ibn Bukayr* mu jélé ci baayam mu ne: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc damaa yónni kero bisu Uhud ngir ma wër *Sa’d ibn ar- Rabi’*, mu ne ma: boo ko gisee nanga ma ko nuyul ta ne ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingilay laaj noo def. Neena: madàldi tàmbli di wër digënté ñi faatu, magis ko fekk muy waaja faatu ta lu mat juróom ñaar fukki jamjam nekk ci yaramam yu jogé ci xeej ak fett ak jaasi. Mane ko: Sa’d, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi lay nuyu di la laaj noo def. Mune: maangi delloo Yónént bi nuyóo Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di la nuyu yawit. Nee ko: fii ma nekk maangi yëg xetug àjjana. Ta nga wax sama gaayi lansaar yi ne leen: dungen amu lay fa Yàlla bu noon yi àggee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta kenn ci yéen di dund. Neena: ak ruuam dàldi rot yàlla na ko Yàlla yërëm.²

Kàddu yii saaba bu tedd bi *Sa’d ibn ar- Rabi’* wax ndénkaan lum jémé xeet wi lawoon, waaye yit kàdduy tàggu dund giy jeexi lawoon.

2. Yërël *Al- Hâkim*, *Al- mustadrak*, xajub 3^{eel}, xëtu 122^{eel}; ak *Al- muwatta*, buntub *Al- jihâd*; ak *Ibn Hishâm*, xaajub 3^{eel}, xëtu 47^{eel}; ak *Ibn ‘Abd al- Barr*, *Al- istî‘âb*, xaajub 2^{eel}, xëtu 590^{eel}.

Beneen xew xew mingi nii yit muy bi sunu sang *Hudayfa ibn al-Yamân* yàlla na ko Yàlla gërëm di nettli ta muy wone jikkó yu kawe ya saaba ya yorewoon ba ca seen noo yu mujj ya, mingi naa: «Danoo nekkoon ca xareb Yarmuuk, ta mu doonoon xare bu tar bu bariwoon ñu ñu ray ci jullit ñi ak ñu ca gaañuwoon. Bamu amee ñu doon waaja faatu ma fexe ba jóg di wër sama doomi baay. Bama doxee tuuti ca biir ña gaañuwoon ba doon waaja faatu ma fekk ko ca muj ga. Waaye fekknaa mu wees, ndax deret jaa nga ko wëróon fune, manutoona yëngutu. Mudàldi may xool ma génné guttub ndox ba ma yoroon jox ko ko, ne ko: Ndax dangaa bëgg ndox? Xamnaa ne bëggóon na ndox ndax tuñëm yaa nga xaroon ngir tangooru saaraa bi, waaye manutoona tontu. Mu mel ne dafa junj ciy gëtëm ne waaw. Ma ubbi gutt ba tàllal ko ko, dàldi dégg baatub *‘Ikrima* ca biir ña gaañu muna: Ndox! Ndox! Damaa bëgg toqug ndox! Ba *Al- hârith* sama doomi baay ja déggée loola mu fàtte boppam junj ma ci bëtëm ma gaaw yót ndox mi *‘Ikrima*. Madàldi gaaw jaar ca biir ña faatu ba àgg fa *‘Ikrima* tàllal ko guttub ndox ba. Ba *‘Ikrima* tàllalee loxoom bëggè jël gutt ba ngir naan mudàldi dégg *Ibn ‘Iyâsh* muna: May ma guuxub ndox! Guuxub ndox Yàlla fay la!

Ba *‘Ikrima* déggée loola mudelloo loxoom, junj ma ne naa yót ndox ma *Ibn ‘Iyâsh*, mu baña naan moomit ne *Al- Hârith*.

Madàldi jël gutt ba jaar ca biir ña faatu, ba ma àggee fa *Ibn ‘Iyâsh* ma dégg muy wax baatam yu mujj ya naa: «Yaw Yàlla, yeexamtalunu ci joxe sunuy ruu ngir wooteb ngëm bi. Kon bu nu xañ nu faatu ci Saw yoon, ta nanga nu jéggël sunuy njuumte».

Ta xameesna ne *Ibn ‘Iyâsh* dadoon naan ci ndoxom faatu ci yoonu Yàlla. Ba mu gisee ndox ma ma ko doon yót amutóon jot, waaye fexena ba àggale baatu seede ba mu tàmbliwoon.

Magaaw dellu fa *‘Ikrima* ca saa sa, tàllal ko gutt ba Waaye ndake fekkna *‘Ikrima* faatu. Madàldi ne kon de dem fa *Al- Hârith* sama doomi baay ja rekka fi sës. Magaaw dem fa moom waaye weesuwoon na, ndax fekknaa sama doomi bay ja jébbléwoon ak ruuam. Ci nii la gutt ba dese ca digënté ñatt ñooñee faatu ci yoonu Yàlla dara jógu ca³.

Hudayfa yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettli yëgyëgu biirëm ca jamono joojee, di wax naa: “Dajenaa ak xewxew yu bari ci samag dund, waaye benn ci jeexiitalewul ci man yëngélé sama yëgyëg ne xewxew boobee”.

Ay nit yu genn jegeñaale boolewul ta teewul ni ku ci nekk bëggé moroomam ba mu gënël ko boppam ak ni kunekk yërémé moroomam jéggi dayo ba àgg ci am ku ci toll ci noyyi nooam yu mujj tay baamu laaya joojee:

“Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu sotti ag muñ ta boo nuy faat fekk nuy ay jullit” (*laayay 126^{ee} ci saaru Al- a’tâf*).

Maangidoon jàkkaarloo ak nekkiin woowe báygi ci sama xel gën jaa xóoti jeexii ta doon màndargam muñ ak ngëm gu rëy gu ma jaaxal ba may jàkkaarloo ak moom ta ànd akug texe akum mbég».

Kon nag Yàlla noongi lay ñaan nga wërsëgële nu mujj gu rafet, ta def sunu noo gu mujj ci àddina jii muy sun njëlbéenug àgg ca dund gay sax. Aamiin...

3. Yërël *Al- Qurtubî*, laayay 9^{ee} ci saaru *Al- hashr*; ak *Zayla’i*, *nusub ar- râyah*, xaajub 2^{ee}, xëtu 318^{ee}; ak *Al- Hâkim*, *Al- mustadrak*, xaajub 3^{ee}, xëtu 278^{ee}.

Noo yu mujj yi (2)

Liy jublug dund gi de mooy nga doon jaam bu taaru
bi ngay dund doon yit jaam bu taaru booy jébbélé sag ruu,
ngir li ñu jublu ci nga am ab cér ci dundug Y nént bu tedd
bi

Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi Yàlla
xéewélé nit ñépp mooy nga mana doon jaam bu woyof xol
bu am yëgyëg buu x ot.

NOO YU MUJJ YI (2)

Boo bëggée booy tàggu àddina doon jaam bu gëm, noo yu néew yi ci àddina daa war di waajal **Noo yu mujj ya**. Maanaam ngir am dund gu texe ca àllaaxira day war lool dundug àddina gi doon lu jëf ju baax taaral, doon lu tabaxu cig njub, am ab taar akug dal akug teew, ndax àddiis bu tedd bi day wax ne:

“Nit ki li mu nekkoon cig dundëm la ko dee di fekk, na ko dee fekke yit lañ koy dekkale” (*Al- Manâwî, Fayd al- Qadir sharh al- jâmi’ as- saghîr, xaajub 5^{eel}, xëtü 663^{eel}*).

Beneen àddiis yit mingi naa:

“Jaam bunekk na ko dee fekke lañ koy dekkale” (*Muslim, buntub Al- jannah*).

Amna yit yeneen misaal yu dul jeex. Lii nag menn la ci misaal yooyee feese ngëm ak xel mu rafet:

Dafa amoon ab noddkat ci dëkk bi tudd “Aadë Bazaari”. Bis nag mudoon ñëw di siyaare si sama way jur Musaa Afândi –yàlla neef sellal mbóotëm- ginaaw ba mu jullée tusbaar ba teg ca lamu cay teg, ba làmp bu wert ba tákkee ba mu bëggóona jéggi yoon wa jáll ca wàll ga ca des ca welo ba mu waroon ab wata buy daw lu bari jekki jekki jëmsi ci moom ta taxawul ca làmp bu xonq ba, dàldi koy mbëkk.

Taraayu na mu dale ca kawam nag taxna ba mu sànni noddkat boobee ca kaw, ba mu daanoo la nooyi nooam yu mujj ya. Ta la mu mujjóona wax ta waxe ko kàddu gu kawe ta ñeewant mooy wax joojee sēfóor ba dal ci kawam dégg mook mbooloo

mu bari ma ko wëróon. Mudàldi ne: “**Yaw sama Boroom, man de mangi jëmsi ci Yaw**».

Lii mooy mbir mépp: nga mana tuxu jëm fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta ànd ak mbégté mu mat ak texe gu mat ci saa si mujj ci dund gi, maanaam nga yëg mbégté ca waxtu woowee kenn kune di ragale. Kon Yaw Yàlla, yàlla nanga nu defalub cér ca texe googee. Aamiin.

Tolluwaay bii nag mag ña wonewoon nañ ko dàldi léebu léebu wu leer wii: «*As njaq fa ñuy wuté ndox lay toje*». Maanaam xol yi buñ amee lu ñu yittéwóo wékku ca ci seenug dund, bu faatu dikkée yit day fekk ñu wékku ca loola.

Wérna nag ne mbir mii amna leef ci settee. Maanaam man naa am jaam gu dundëm gépp taaroo jëf ju baax, fees akuw yiw, nekk ci yoonu faatoo ngëm. Waaye nag mu wéeru ca loola, bu ko defee deeful mana dogu ci ne dana ame ci lóolu yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bu safaan bi amee yit, ta mooy jaam bi jeexal dundëm gépp ciy bàkkaar aki moy, waruta dog yaakaaram ci yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg akug njéggëlëm. Ndax na noo gu mujj ga di nekki mbóotum Yàlla la.

Sunu tééré bu màgg bii di Alquraan ju tedd ji yit ni muy wonee jaami Yàlla yu baax ya defoon la ñu man lépp ngir muccaale seenug ngëm ca waxtuw **Noo yu mujj ya** ngir ñu dooni royukaay, nóonu yit lay wonee, ci nataal bu leer, mujj gu àndak tiis gu ñi faatu ta toppoon ag weddi ginaaw ba ñu jébbélée seen bopp seeni bannex ta mufekkoon ñu dund lu yàgg doon jëf jëf yubaax.

Misaal yi gënë fés ci lóolu nag mooy Ibliis ak Qaaróon ak Bal'aam doomi Ba'ooraa ñoom ña sellalutóon seeni bakkan

taaralewuñwoon seen bopp yit ci xamxam akug xam gu ñu fàgguwoon, ak yit *Tha'labah* ma woruwoon ci am ami àddina.

Xameefna ne yit Ibliis amoon na wàccuwaay bu kawe fa Yàlla, waaye ag rëyëm akug woroom taxna ba gisutóon kàttan ak màgg ca ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg daldi waxneey moo gën sunu sang Aadama Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ta la mu jortoon ne moo gënë tedd Aadama moo ko yóbbé mu moy ndigëgul Yàlla la moom Mu tedd mi ta màgg, ag dëgër boppam akug rëyëm yit ñoo tax muy sax di kuy torox di nekk ciw naqar ba àddinay tukki.

Qaaróona moom, cag njaalbéenam nit ku ñàkk ku baax la woon, moo dàqoona firi Tawreet ginaaw sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, waaye ginaaw ba bakkanam ak saytaane dañ koo wor xolam jeng jëm ci àddina. Ta fa mudaa denc alalam caabi ya rek mbooloo mu am kàttan daawuñ leen àttan. Mbir moomee nag moo ko wor, mu jéggi dayo lab ca am am ba ba yëgëtul dara. Ba ko sunu sang Musaa digëlee mu génné asaka dafa yëg boppam ba àgg ci ne ko: **“Ndax sa xel dafa nekk ci sama alal ji? Man kat maa ko fàggul sama bopp ci samag njàmbaar”**. Alalam ja moo ko taxoona bew jéggi dayo ta moo doonoon sababub alkandem. Maneefnaa wax ne yit Qaaróona dafa tàmbliwoona iñaane sunu sang Musaa ak sunu sang Aaróona Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc daraja yoy biir yu kawe ya ñu àggoon.

Dafa wéyóoon ca kiñaanam ga ba àgg sax ci tuumaal sunu sang Musaa jéema yàq ab deram, waaye lóolu taxna mu alku ci biir suuf si àndak alalam ja ko taxoon di rëy aka tiitëru.

Li gënë naqari ci xeeti càggante yi mooy fàtte Yàlla miy boroom lépp ak labal sa xol ci xemmemtéefi àddina yiy naxe yi mel ne alal ak guur ak daraja.

Batayit Bal'aam doomi baa'ooraa dafa nekkoon jaamu Yàlla bu baax bu ami kiraama, Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamaloon ko **Tur wu àgg wi**. Moom mii nag mu bokkoon ca woroom xamxami Bannoo Israaiila ya ak seen ñu baax ña. Waaye ginaaw loola dafa ñàkk tolluwaayu biir ba mu tollooon ngir la mu toppoon bakkanam ak bannexam, ba sax cig kéefër la faatoo. Xewxew bii nag Alquraan mingi nu koy nettli naan:

“Nanga leen nettli xibaarub ka Nu joxoon Sunuy tegtal mu summiku ca, saytaane dàldi koy topp mu bokk ca ñu réer ña. Ta bu Nu neexoon Nu yëkkétéeko ca, waaye moom dafa waccandiku ci suuf topp bannexam. Ba tax muy nuróok ab xaj: boo ko yanee mu yalkat booko bàyyee yit mu yalkat. Nóonu la ñi weddi sunuy tegtal mel. Nanga nettli nettli bi ndax Yàlla ñu xalaat» (laayay 175^{eel} ak 176^{eel} ci saaru Al- Arâf).

Budee mbirum *Tha'labah* nag, moom misaal la ci ku dund ca Jamonoy texe ja (jamonoy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc) ta àddina nax ko ginaaw ba mu daan dund dundug jaamu Yàlla gu rafet, mu wëlbëtiku jógé ca texe gu sax ga dem ca texeedi gu sax ga. Ca tàmbli ba, daanaka *Tha'labah* daawul jóg ca jàkka ja daawul tàqalikook Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ba mu amee alal nag bëgg àddina dafa fees xolam mu mujj bàyyee julliji ca mbooloo ma, bàyyee joxe asaka, ba tax mu mujjé pert gu bir. La mu yëg yëg ag réccu ngir la mu ñàkkoona topp Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc teewul ba muy jébblé ag ruuam waxi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mangadoon riir ca noppam ba:

“Yàlla nanga tawte Tha'labah! Lu néew looy sante moo gën lu bari loo dul àttan”⁴.

4. Yërèl *At- Tabarí*, *At- tafsír*, xaajub 14^{eel}, xëtu 370^{eel} ba 372^{eel}; ak *Ibn Kathír*, *At- tafsír*, xaajub 2^{eel}, xëtu 388^{eel}.

Mbirum *Sufyân ath- Thawrî* miy kenn ci góor Yàlla yu sufyànke yi mbir mu am lu muy wone la mu mana jeexiital lool. Ndax *Sufyân ath- Thawrî* dafa màggat, ginaaw ga lunk ta booba mutoll cig waxambaane. Bañu ko laajee sabab ba mune:

«Damaa masa am sèriñ bu ma daan jàngal. Ba muy faatu madi ko sa baatub seede bi manu ko wóona tudd. Ba ma gisee loola nag laa màggat, sama ginaaw lunk».

Kon, ni nu ko xame rek, kenn xamul ag mujjëm. Gisnga njabarkati Firawna ya seen dund gépp dañoo nekkoon cig réer, waaye ca seen mujjug dund ñu gindiku am muj gu rafet. Wuuteek Qaaróona ak Bal'aam doomi Baa'ooraa, ñoom cig njub lañu nekkoon waaye ag réer gu bir lañu mujjé. Lii moo tax fu nit ki mana àgg ci màqaama ak wàccuwaayu biir bàkkan ak Saytaane dañu koy tëru fuñ toll, ta saa su ñu amee pose rek dañuy tarxiisloo jaam bi ba mu wàcc yoon wu jub wi. Ndax Saytaane kat, ni nu ko Yàlla xamale rek, dafa wax Yàlla Mu tedd mi ta màgg ne:

«Maangi giñ ci li nga ma bàyyi ma réer ne danaa toog ci seen yoon gàllankoor leen ba duñ jaar ci Sa yoon wu jub wi»

(laayay 16^{eel} ci saaru Al- Arâf).

Batayit sàkkuna ñu muñël ko ba bis pénc. Ta mayeefna ko loola ngir nattu nit ñi. waaye Saytaane nanguna ne manula réerël jaami Yàlla yiy sellal ta Mu féeetéwóo seen lépp:

«Mune: sama Boroom, muñël ma kon ba bis pénc. Mune ko: Kon bokknga ci ñeef di muñël ba bis bun xam ba. Mune: kon maani giñ ci sa teddnga ne danaa leen réerël ñoom ñépp, ñudul

ña cay say jaam yu sellal ya nga féetéwóo seen lépp» (laayay 79^{ed} ba 83^{ed} ci saaru Al- Aráf).

Ta buñ ci génnée yónént yi amul jaam bu mana dogu ci ne dana mucc ci tarxiis ci wàllu ngëm. Lii moo tax mu war ci ku gëm kune muy farlu ngir sant ca namu yelle xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg yi mu ko xéewëlale ci dundëm gépp. Ta wenn yoon wiy taxa mucc ci yëngu yëngug dee ak loxam gu sedd ga mooy nga farlu ngir dund ci anam gu baax. Ngir ña ñuy woo ci dee duñ ko ragal waaye kay dañu koy gatandu jappe ko yoon wi leen di àggale àgg gu sax. Ñooñu nag ñooy jaam yu baax ya àgg ci teewlu ak dalug «**Kàttanug taaral dee**».

Waaye ñi dund cig càggante sànk seen àllaaxira, manuñoo mucc ci yëg lox gu sedd ga buñ jàkkaarloo ak dee mu raglu mi ta lëndëm. Dara nag gënuta rafet waxi sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî -yàlla neef laabal mbóotëm- ba mu nee:

«Ée samas ndoom, kenn kune de ni meloom ak bëggbëggëm mel rek la ag deem di mel. Ku daw dee nag ak xalaat, nit ki moom dana dajeeb boroomam ak ñi noonoo dee jappe ko noon bu raglu. Ñi sopp dee nag danañ gisi dee mu mel ne xarit budib sopp».

«Ée yaw ruu gi ragal dee di ko daw, li am dëggdëgg moodi ne ragalóo dee waaye kay sa bopp nga ragal».

«Ndaxte tiitaange ak ragal gi ngay gis ci seetub dee duñ xarkanamub dee waaye sab xarkanam yaw bu ñaaw lañ. Dee nag mooy xobi garab googee. Xob wu ci nekk day xeetook garab gi».

Naka nóonu yit bépp jaam bu weesoo sàkku njariñul boppam rek ci dundug àddina gii, ta jaar ci yoonu njub yore meloy malaaka yi ñu dëxëñ cig ruuam. Maanaam bu amoon mbóotum «**Dee lu jiitu dee**» kon dana jappe dee jéégó bu njëkk bu manuta

ñàkk ngir àgg fa Yàlla Mu kawe mi ta màgg ba raw lu nit mana jeneer aka xalaat. Nii nag la dee, miy sababu njàqare yu tar ci ñi èpp ci nit ñi, di soppikoo, ci xol yi xam Yàlla ta ragal ko, doon ag namma dajeeq Yàlla mu màgg mi.

Waxtu yu mujj yu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxtuy àgg lañwoon yuñ dundé ci njobbaxtanu mbëggéel gii ak cofeel gii. Li mu nekkoon nag Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci tolluwaayu mbëggéel ak topp ñeel digëli Boroomam digëntéem ak bindéef yépp diirub dundëm gépp, moo tax ag génnam àddina soppiku doon **«Ag céet»**.

Ba digub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc desee ñatti fan, Jibriil dafa wàcc fa moom ne ko: Ahmad! Yàlla de damaa yónni ci yaw ngir teral la gënélé la ta jagleel la ko yaw rek. Mingi lay laaj nag lu mu la gënë xam, naan la: Naka nga def? Mune ko:

«Maangi yëg bopp bu ubu, di yëg aw tiis!»

Ca bisub ñaareel ba, Jibriil wàcc fa moom ne ko: Ahmad! Yàlla de damaa yónni ci yaw ngir teral la gënélé la ta jagleel la ko yaw rek. Mingi lay laaj nag lu mu la gënë xam, naan la: Naka nga def? Mune ko:

«Maangi yëg bopp bu ubu, di yëg aw tiis!»

Ca bisub ñatteel ba, Jibriil wàcc fa moom, malaaka miy raye wàccandoo ak moom, malaaka mu tudd Ismaaiila wàccandoo ak moom ta dëkk ci ngelaw li masuta yéeg ci asamaan si masuta wàcc ci suuf si yit ba suuf amee ba booba, ku ci nekk jiité juróom ñaar fukki junniy malaaka, Jibriil jiitu leen dàldi ne: Ahmad! Yàlla de damaa yónni ci yaw ngir teral la gënélé la ta jagleel la ko yaw rek. Mingi lay laaj nag lu mu la gënë xam, naan la: Naka nga def? Mune ko:

«Maangi yëg bopp bu ubu, di yëg aw tiis!»

Ginaaw ba malaaka miy raye yëglu, Jibriil daldi ne: Ahmad! Malaaka miy raye moo nekk nii di yëglu ta masuta yëglu fi jenn doomu Aadama lu la jiitu ta du yëglóoti fi jenn doomu Aadama sa ginaaw. Mune ko: Nee ko mu jallsi. Malaaka miy raye daldi dugg taxaw fa kanam Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daldi ne: Yaw Yónéntab Yàlla bi, yaw Ahmad! Yàlla de damaa yabal fi yaw digël ma madef lépp loo ma digël, boo ma digélée majël sa bakkan majël ko, boo ma digélée mabàyyi ko mabàyyi ko! Mune ko:

«Kon danga ko def, yaw malaaka miy raye?»

Mune: Lóolu leef ma digël, madef lépp loo ma digël! Jibriil ne: *Ahmad!* Yàlla de da laa namm! Mune: Yaw malaaka miy raye, defal li ñu la digël! Jibriil ne: Maangi lay tàggu, yàlla nanga am jàmm yaw Yónéntab Yàlla bi! Lii mooy yoon wi may mujjè teg sama tànk ci kaw suuf, ndax yaw rekk laa aajowoowoon ci àddina! Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daldi génn àddina⁵.

‘Áishah de yàlla na ko Yàlla gërëm dadaan wax ne: bokkna ci li ma Yàlla xéewëlé ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci sama néeg la génné àddina, ci samag ay, ta bi muy génn àddina maangi ko wuuf, tayit ba muy génn àddina Yàlla boolena samay lor aki loram. ‘Abd ar- Rahmân dafa dugg yorub soccu fekk ma tëyé Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ma gis ko mu koy xool maxam ne dafa bëgg soccu ba. Madaldi ne ko: Majël ko jox la? Mujunj ci boppam ne waaw. Majox ko ko mu dëgër ci moom. Mane ko: Manooyalal la ko? Mujunj ci boppam

5. *Ibn Sa>d, At- tabaqât*, xaajub 2^{eel}, xëtu 229^{eel} ak 259^{eel} ak *Al- Balâdari, Ansâb al- ashrâf*, xaaj bu njëkk bi, xëtu 565^{eel}; ak *Ahmad ibn Hanbal*, xaajub 4^{eel}, xëtu 89^{eel}.

*ne waaw. Manooyal ko, mudàldi cay soccu ta fekk am ndox nekk fa kanamam mu tàmbli di dugël yaari yoxoom ca ndox ma di ca raay xarkanamam tay wax naa: **Yàlla rekka yayoo jaamu de. Moone dee amna ay tartar de.*** Ginaaw ba mu tàllal loxoom dàldi tàmbli naa: «**Fa àndandoo yu kawé ya**» ba ñu jël ruu ga, loxoom ba wàcc.

Nii nag la yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc bàyyee ginaawam dund gu fees aki fàttliku yu kawé yudul jeex tay wone cofeelam gu mat sèkk akug yàkkamteema dajeeq Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi gàddaay àddina jii di jeexi dem ca dund gu dèggdègg gay sax (*Al- Bukhâri, buntub Al- maghâzi*).

Ta *Husâm ad- dîn* taalubéb sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* nettlina waxtu wa sunu kilifa gi doon tàggoò àddina ta ca nooam gu mujj mu yàkkamtiwoona àgg fa Yàlla miy boroom bindéef yi ginaaw bam dundée dundug jaamu gu amug leer, mudàldi ne:

«Dafa am bis *Ash- shaykh Sadr ad- dîn* ñew àndak mbooloom sufyànke di siyaaresi sunu kilifa gi ba mu wérédee. Ba ñu gisee melo wa sunu kilifa gi nekkoon ñu amu naqar, *Ash- shaykh Sadr ad- dîn* dàldi ne ko: «Yàlla na la Yàlla saafara ci lu gaaw ta may la wér ak jàmm». Booba nag la sunu kilifa gi ne: «Yàlla na seenug wér bàrkeel! Lu tollook ag kawar rekk de moo des ci digénté ki sopp ak ki mu sopp. Ndax kon dangeena bëgg ma bañ koo fekki, leer gi baña jaxasook leer gi»⁶.

Sunu kilifa gi de jàppewul dee miy jaaxal ñu bari ci nit ñi di leen tiitël muy lu ñàng. Safaan bi kay moo am; dafa jàppe dee muy luy muslé cig tumuránke di tuxal nit ki jémé ko fa Yàlla

6. Yèrèl *Abù al- Hasan an- Nadawî, târikh 'uzamâ al- islâm*, xaaj bu njèkk bi, xètu 449^{eel}.

Mu tedd mi ta màgg miy boroom taar bu mat bi dara tènkul. Woneelna boppam yëgyëgu dee ca wayam woowee daldi ne:

«Bu ma faatoo bulne faatuna. Damaa faatuwoon kay dee dekkil ma. Moom ab xarit la bu ma jël tuxal ma”. Lii moo tax muy nuróolé bis bi muy tàggu àddina ak «**Guddig séetu**».

Dundug dal gi woroom xol yi di soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg dundóon ci àddina ñi mel ne sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî ak Yuunus Amra ak ‘Azîz Mahmûd Hadâi, sikki sàkka amul ci ne dafa wéy ca seen biiri bàmmee. Ta dee gii ñuy tudd ci kanam daanaka waxtuw dal weef di wayantoo la. Moo tax waykat bii dëkk Turki di Yahyaa Kamaal naa:

*Dee noflaay la akub lolli ñeel ku màndi ci cofeel ñeel Yàlla
Xol bi day def cóolool melne saxar ci béréb bune at yu bari*

*Ci bàmmee bi tédde ci ron garab yu dal yi Ab tóortóor dafay
ubbiku njël gune am rammtu difa sab guddi gune*

Boo bëggée mana dajeeek dee ta àndak taar bii nag dangaa war di dund dund gu jub gu tege ci yoonu digëli Yàlla yi, ta tàqalikook bëgg sa njariñul bopp rek ak xér ak bëggé, tay waajal **Noo yu Mujj yi**.

Sunu Boroom Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci téeréem bu tedd bi naa:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

«**Nanga jaamu sa Boroom ba dee miy li wóor di agsi**” (laayay

⁹⁹eei ci saaru Al- hijr).

Lii nag mooy tërëliin wiy tënk dundug sopphey Yàlla yépp.

Xolub ki xam Yàlla ta sopp ko kat day taarale dundam gi ko Yàlla dénk jaamu ko ak nekk jaamam ta sax ci yoon wu jub wi, fum toll yit day farlu ngir mana tuxu àgg ca darajay Xol ba mucc bay neexal bu Yàllay neexale ki doonub jaamam.

Lóolu li muy firi moodi ne sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba muy wayantoo ca nooam gu mujj ga baat yooyee «*Fa àndandoo bu kawé ba, fa àndandoo bu kawé ba*», booba loola dagoon feeñal ag njaam. Ta lii dafa wéy ca ña xam Yàlla tay ñu topp jeexiitam.

Ci misaal, Saamii Afandii yàlla neef sellal mbóotam dafa bokkoon ci sopphey Yàlla yi moom Mu tedd mi ta màgg. Dafa farlu giirug dundëm yit ngir tënku ci sunnas Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ba muy waaj ngir génng àddina nag da noo jox misaal ma gënë rafet. Saamii Afandii dafa nekkoon soppeb Yàlla bu xolam fees ak cofeel ngir Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ni nit di jaare ci galaas bàyyi ca ay jeexiit yu koy tegtale ba nit dikk ginaawam di jaar ca jeexiit yooyee di topp yoon woowe, nóonu la Saamii Afandii doon xeñtoo jeexiiti Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta jeexal ag dundëm ci topp yoonam wi. Nooam gu mujj ga yit màndarga lawoon ci mbir mii. Ndax Saamii Afandii manga jébbélé ag ruuam fa wetu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mam toppoon giirug dundëm ta soppoon ko ci biir xolam. Ta loolaa nga amoon ca waxtu wa ñudoon nodd noddug fajar gu njëkk. Ca waxtu woowa, ña dendoon ak moom baatub «*Yàlla .. Yàlla .. Yàlla*» rekk lañ doon dégg muy génngé ci làmmiñam, ta booba waxewutóon baat booba làmmiñam rekk waaye yaramam wépp ak ruuam gépp la ko doon waxe.

Li am nag moodi ne jëfëm jépp da koo def ba ba muy dund mu doon jaam bu taaru ba muy jébblé ag ruuam yit mu doon jaam bu taaru. Ndax kiy xemmeem la fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg tay jël ab cérëm ci dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc day doon jaam bu woyof xol, nooye ko, ñeewent, xam. Ta ni ngay mana ame teraangay Yàlla ne la «**Ndaw jaam bu baax!**» mooy nga jeex ci sopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg cofeel guy tax nga jox Ko sa xol. Dundug ruu gii nag ak cofeelug Yàlla gii man nañoo not ba laabal xol bi ci xumaag ak lépp luy rax.

Bu boobaa la leerug jantub dëgg di fenke ca xol boobee. Nekkiin wii nag li muy jur mooy noo gu nuy noyyi gune muj doon waajtaayu **Noo yu Mujj ya**.

Ci geneen wàll yit, lor wune ak ñàkkug biir gune fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo koy jur. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ
أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

«**Buleen mel ne ñi fàtte Yàlla ba tax mufàtteloo leen seen bopp. Nooña ñooy kàccoor ya**» (laayay 19^{oel} ci saaru Al- hashr).

Ca dëggdëgg, bàkkaar yépp ñi ngi tàmbli bu nuy fàtte Yàlla. Ndaxte jaam bune bu naa “**Yàlla**” tay bàyyi xel dëggdëggi dee dana yittéwóo ag jaamu Yàllaam akuw doxiinam aki jëfëm, dana dund yit ci yëgyëg bu dul lor beneen xol. Maanaam du jëmbët ag dég ci lenn dudoon ci làmmiñam dudoon ciy jëfëm.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi nuy bàyyiloo xel yit ay yooni yoon ci Alquraan ju tedd ji ni nu wara nekke sunuy xel war

koo nekke ba dunu jooy ngir ñaawug mujj ci sunug dund. Kon danoo wara dundé nu dëppóok laaya ju tedd joojee naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ
وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu” (laayay 102^{eel} ci saaru Âli ‘Imrân).

Dund gi de, moo xam mu gudd walla mu gàtt, ci àddina jii di jeexi du jariñ boroom dara. Ndax dund yépp waxi Yàlla ji rek la ñuy waxeek ñoom ca mujj ga:

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

“Ñoom daal ba bis pénc di agsi dañoo mel ne ag ngoon rek wallab yooryoor lañ sax ca seeni bàmmee!” (laayay 46^{eel} ci saaru An-nâzi‘ât).

Lóolu nag taxna ba lépp lu nuy def ci ngoon walla yooryoor mooy doon jaam ak jaamu ak topp. Ci lii yit la laabiirég Junayd ma dëkkóon Baxdaad doon doone waaraate gu mag ngir nun. Ndax minginaa: “Wenn waxtaw àddina moo ëpp qiima junniy ati àllaaxira. Ndax àllaaxira jëf amufa ju nuy mayug mucc”.

Ci nii yit la saa sune ci li des ci sunug dund doone pose bu mag ngir nekk jaam góogu ak jaamu gi ak topp gi, rawatina nag fani aj yi ngaxamne ag tàggat la gu nu ñeel ngir noo gu mujj ga. Aj kat day nuróok bayaal ba ñuy dajale nit ñi buñ dekkee ëllég. Gisnga yéréy armal dañuy nuru càngaay. Bu nuy sànni saytaane (jamra) yit dananu mana àgg ci yëg ne manuta ñàkk nu sànni doj bakkan bi nekk ci sunu biir moy ko ta sori bànneexi dundug

àddina gi. Ci mujj gi yit bu nuy dellu jógé ci aj gi set ci bàkkaar ba mel ne xale buy nàmp, danuy fàttliku àgg ga fa Yàlla. Cig gàttal daal, aj day jëmmël li nu wara jéggi ci ay jéégó jëm ca noo gu mujj ga ak ni jéégó yooyee wara mel.

Kon nag Yàlla maangi Lay ñaan nga xéewëlale nu aj gu mel ne aj gii! Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga may nu nu dund dundug leer guy doon sababub nuy séentu sunu noo gu mujj cig cofeel akug yàkkamti ngir nu àgg ci taarub Yàlla bi. Aamiin. Yàlla nanga nangu ñaan...

Noo yu mujj yi (3)

Noo yu mujj yi de dañoo mel ne ab seetu bu set
bu xoosu xoosu mbaa pënd nekkul, ta nit kune da cay
jàkkaarlook dundëm gépp la ca baax ak la ca bon. Ca saa
soosee nag, càggante mbaa dii at du muur gët yi mbaa
nopp yi. Safaan bi kay mooy am: kiiraay yépp leefdi muri
wommat xel yi ak jëmm yi jëmé leen ci réccu ak nangu la
ñu def. Lii moo tax nag noo gu mujj gi wara doon seetu bi
nuy jàkkaarlook sunug dund.

NOO YU MUJJ YI (3)

Noo yu mujj yi seetu la bu set buy melxati bu amul xoosu xoosu. Ta nit dana xam boppam ca noo gu mujj ga ca gën gaa leeri melo. Ta li mu def ci dundëm gépp dees koy gaaral ci kanam xolam aki gëtëm. Sabab bii mootax amul lu mana gënë leeral waxtu wi nit ki di faatu.

Ni nu ko Alquraan ju tedd ji waxe yit, Firawna ma jeexaloon ag dundëm ci moy Yàlla Mu tedd mi ta màgg bañ ko nattoo mbugëlum Yàlla ca bahru qalsóom, booba la xam dëggdëggi maanaamam ak maanaam ag dundëm ga mu sànkoon, ca nooam gu mujj yit la xame ne lay dëggdëggi nguurug bannexam gi ci àddina ag doyadi la akug suufe gu rëy ak pert gu bir. Ca saa soosee nag yëgna réccu gu amul àpp. Ta laaya ju tedd ji mingi nuy nettle tolluwaay boobee ci Alquraan ju tedd ji naa:

“Nu jállale banóo israaiila ñu jéggi géej ga, Firawna aki soldaaram topp leen cig mbew akug tooñ. Bam demee ba lab dab ko mune: gëmnaa li banóo israaiila gëm ta bokknaa ci ñi nangu” (laayay 90^{esl} ci saaru Yûnus).

Waaye amatutóon leef maanoona def. Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag di waxak Firawna jamono ya muy lab ca géejug bahru qalsóom ga, fekk mu ga boppam ci jafandu ci ngëm ngir mana mucc, Yàlla Mu tedd mi ta màgg ne:

“Leegi laa ginaaw bi nga moyee bu njëkk bokkoon ci yàqqkat yi?” (laayay 91^{esl} ci saaru Yûnus).

Ña nuuroon ca bânneex ya ak moy ya ca seen jamonoy wér ak mucc, bu nattu bi dikkée ca noo gu mujj ga ñuy doora réccu aka gëm seenug réccu ak seenug ngëm du leen amal njariñ. Lii moo tax yeexe tuub ak réccu ba ca noo gu mujj ga doon yoon wuy jëmé ci woru ak càggante. Bu mbir mi demee nii nag, kon ku dul déglu yuuxug dee gi ne cell ta xóot ta àndak dund gi buy neex ak buy naqari, ak kuy dund ta du seet jëfi boppem lu jiitu muy jaar bis ca bunt boobee –ta mooy dee- dara gënuta naqari cafkag càggante gi muy dund. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ay yoon yu bari ci tééréem bu tedd bi ne defa bind dundug àddina gi ngir jublu ci nattu. Laaya yu tedd yooyee ci Alquraan ju tedd ji ag yeete la gu Yàlla di yee ki lab ci càggante ta fàtte li tax ñu bind ko, laaya yi di wax naa:

«Bàkkan bune dana mosi dee, ta danan leen di nattoo yiw ak ay ngir seetlu leen, ta fi Nun lañ leen di déllóosi» (laayay 30^{ed} ci saaru Al- anbiyâ).

Laaya yaa ngi waxit naa:

«Moom mi bind dee ak dund ngir nattu leen baxam ku ciy gënë rafet jëf ci yéen, ta Moom mooy ki Tedd di kiy Jéggëlaakon» (laayay 2^{ed} ci saaru Al- mulk).

Lii moo tax jaamu Yàlla yi ak jëflënté yi ak jikkó yi nuy dundé ci àddina, ak noo yi nuy noyyi yépp ci dund googee mooy liy tegtale sunu noo gu mujj. Tayit day wone na sunu mbir di meli ca àllaaxira. Ci lóolu la Al- imâm al- Ghazâlî yàlla na ko Yàlla yërëm di waxe naa:

“Ku àggul ci xam gi gënë xóot ci àddina dumana yëg cafkag jàkkaarloo ga bu àllaaxiraa. Ta ku manuta sant liv ko wërsëgëlé ci àddina dumana am dara bu àllaaxiraa. Ta li ngay ji ci àddina danga ko goobi bu àllaaxiraa. Ta danga deeyi ningadoon dundé,

ta la la dee fekk ngay dekkiwaale. Naka noonu, kem ni nit di ame tawféex ci xam ci àddina ta mooy mu xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta jéfé nu dëppóo ak xam googee, kem nóonu la nit ki di ame xéewël gu tollook daraja joojee bu àllaaxiraa».

Ci lóolu yit la nit kune wara waajale boppam, saa bu noyyee ag noo, ngir mbugëlum Yàlla walla ag payam. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi nuy xamal ci Alquraan nun ñiy ay jaamam diwax naa:

«Yéen ñi gëm, fegal leen seen bopp ak seeni njaboot sawara sos nit ñi ak doj yi lañ koy xambe, ay malaaka yu dëgër yu tar ñoo koy wattu yoy duñ moy Yàlla ci lu mu leen digël ta dañuy def lañ leen digël» (laayay 6^{eel} ci saaru At- tahrîm).

Mingi naa yit Moom Mu tedd mi ta màgg:

«Boobee ñuy lëkkélé bakkan yi» (laayay 7^{eel} ci saaru At- takwîr), **«Waaw! Fan ngeen jëm?»** (laayay 26^{eel} ci saaru At- takwîr).

Nit kune nag sàkkunañ ci moom ci wàll gii mu settantal wan yoon lay sóobu? Ak fan la ni muy waajale loola di àgg? Ta warnay dund ci anam gii giirug dundëm baña xaar ba ca **Noo yu mujj ya.**

Wóorna ne nag ku nangu ci kaw suuf kiliftéefu bânneex biy jeexi ta ñàkk solo, ta woru ci xoyxoyam yiy naxe, jëmé yit bakkanam cig néew doole, ku def nii dumana ñàkk ñu nattoo ko ag suufe akug doyadi akug pert ci biir suuf. Ta li ci ëpp sunug dund ci biir suuf –maanaan ci biir bàmmeel- dunu xam diir ba nu cay am, doonte sax wóorna ne mooy ëpp fuuf sunug dund ci àddina jii. Lii nag moo tax yitté ji ëpp solo jiy soxal nit ku am xel mu mucc mooy waajal dundug bàmmeel gu gudd ga ak waajal dund gu sax ga cay topp.

Ci geneen wàll yit, dee mu lëndëm miy soppiku doon leer ngir leerug ngëm gi ci xoli ñi gëm, man naa soppiku jógé ci ag ragal gu tiitlu doon luy bégélé cig dundël guy sax.

Ta bàmmeeel yi fees ak turi jegeñaale yi ñi gëm duñ leen jàppe ay béréb yu lëndëm, waaye réew mu ne cell lañ ngir gindée ak waare.

Dund gi daal ni ko ki gëm ta amug yëg di jàppe mooy dundëndoo dëggdëgg ak dee. Ndax ab xolam day doon lu dal ngir li muy dund tay waajal dee googee. Cig gàttal daal, sunu noo gu mujj man naa doon waxtu wi dàq ci sunug dund bu fekkee man nanoo doon woroomi xol yu fees ak bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Waaye safaan bi yit, gépp dund guy jeexe bëgg àddina ak daw dee la cay juddóo mooy pert rek.

Waajal àllaaxira waajal gu mat daal mingi ame ci dugg ci melo yi sunu Boroom Mu tedd mi ta màgg bëgg ta xamal nu ko ci Alquraan ju tedd ji. Maanaam jaam bi day taaroo meloy taar yi melne yërmëndé, ñeewant, jéggélé, dimblé ñeneen ñi, ak jaamu Yàlla giy juddóo ci ragal Yàlla ak dëddu ak sellal. Ta maneeftaa tēnk lóolu lépp ci mu mujj doon jaam bu bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Ki gëm nag lii taxna dumana ñàkka jël ab cér ci tabug Yàlla Mu tedd mi ta màgg, doon yit kuy dimblée di joxe. Ta warnay def ragal Yàlla ak dëggu ñuy liy tēnk aw doxiinam. Ci geneen wàll yit, wareefnaa moytu jikkó yi jógé ci saytaane ta Yàlla bëggu ko yu mel ne wor ak rēy ak yàqq ak tooñ ak fitna ak jēw ak rambaaj ak fen ak duur, ndax lii day xaaj bu am solo ci waajal **Noo yu mujj yi.**

Jaam bi warnay sellale nooam gu mujj ci muj gu rafet, maanaam muy njëkké laabal xolam ngir man koo feesale ngëm,

bu ko defee muy laabal xolam ci bëggbëgg yu ñaaw yi ta di ko taarale jikkó yu kawé yi.

Ndaxte àggug xol bi ci ragal Yàlla ci anam gii mooy li gënë mana leeral aka gindi dundug nit ki. Ta waxi sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî –yàlla neef sellal mbóotam- day xawa leeral dëggdëggi sellal googee muy wax naa:

«Bàmmeel de deefu ko defare ay doj walla ay dénk walla ndima, waaye kay dangaa wara gas ab bàmmeel ci xol bu set bu sàmму ci dundug biir gu sell. Lóolu taxna yit nga wara far ag yittéwóo sa mbirum bopp ak doyloo sa bopp ci kanam màggaayu Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Ngir nag sellal gi mana sotti ci maanaam mu mat mi xol yi yitam man caa àgg, day warit ñu feese yëgyëgi mbëggéel ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Màndargam bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg mi gënë rëy nag mooy topp Ko. Kon kiy moy Yàlla tanaan bëggna Ko day nax boppam.

Ta ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci laaya ju tedd ji naa:

«Neel: bu fekkee seeni baay ak seeni doom ak seeni mag aki rakk ak seeni soxna ak seeni giir ak alal yu ngeen am ak am njaay mu ngeen di ragal mu lab ak ay dëkkuwaay yu ngeen taamu dañu leena gënël Yàlla akub Yónéntam ak jiyaar ci aw yoonam, kon nangeen xaar ba Yàlla ñëw ak mbirëm. Ta Yàlla du gindi kàccoór yi» (laayay 24^{ed} ci saaru At- tawbah).

Lii moo tax nu wara ñoy ci sunug bëgg Yàlla akub Yónéntam mu gënël nu lépp, wara sax yit ca yëgyëgub ruu boobee ba ca sunu noo yu mujj ya. Àggug xol yi nag ci tolluwaay bu kawé ci bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla

dolli xéewël ak mucc mingi ame ci di def jaamu Yàlla yi ak jëf yu baax yi.

Kon nii yit la wuute gu mag ame digënté jaamu giy jógé ci xol bu wékku ci bëggéeli àddina yi ta sori mbëggéelug Yàlla ak jaamu guy jógé ci xol bu feesak cofeelug Yàlla.

Ndax nekkiini jullit bune ak anami dundiinam day jokkoo ak dëggdëggi bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc guy feeñ ci jëfléntéem ak nit ñi ak cig jaamoom akug dundëm ag njaamam. Ta bokkna ci liñ wara bàyyi xel lool ngir waajalug jullit bi **Noo yu mujj** yi war gum wara am ag toroxlu ci jaamu Yàlla yi. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi lim ci laaya ju tedd ji meloy jullit yi àgg ci mucc ak texe, Yàlla di wax naa:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

«**Jullit yiy torooxlu ci seenug julli dey texenañ am lañ bëgg**»

(ñaari laaya yi njëkk ci saaru Al- mu'minûn).

Safaan bi nag la wax ci ñiy julli ta duñ teewlu duñ toroxlu tay sàggane julli:

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

«**Mbugël ak alkande ñeelna ñiy julli tay sàggane seenug julli**» (laayay 4^{ed} ak 5^{ed} ci saaru Al- mâ'ûn).

Ni nu ko gise rek nag, Yàlla Mu tedd mi ta màgg day bëgg ci jaam bi mu dund dundug njaam guy doon jaaruwaay ngir àgg ci yamoog biir digënté xol bi ak yaram wi. Ta sikki sàkka amul ci ne bëggbëggub Yàlla yamul ci julli rek waaye day ëmb jaamu Yàlla yépp lu ci mel ne koor ak aj ak joxe ci yoonu Yàlla.

Ci misaal, koor dafa wara dëgërël sunug xam ni xéexël yi toll, wara def sunuy xol ñu sax ci yittéwóo ak xalaat ngir mana am yëgyëg yu xóot ci dimblé ñiy dundé naqar ngir ñàkk.

Woor yit bu nuy tere lenn ci li dagan ab diir da nuy xamalaale ne manuta ñàkk nu sori sunu kem kàttan yu lënt yi ak yu araam yi.

Aj nag moom, danu cee wara dundé dundug njaam ci yëg gu nuy yëg ne li nuy sol càngaay lay nuróol, ta lzolu da nuy fàttli ne jaam bi du dara ci kanam màggayu Yàlla.

Jullit biy joxe ci yoonu Yàlla nag moom, daa war di yëg fum toll ne ca dëggdëgg li mu yor deef ko koo dénk rek ta lépp lu mu am ci Yàlla lay dellu Moom miy ki moom dëggdëgg. Bu lóolu jàllee yit, bépp jullit bu am yëgyëgu joxe ci yoonu Yàlla du xoole bët bu ñaaw li ñeneen ñi am.

Yëgyëgu njaam biy laltaayu jaamu Yàlla yi daal kem xóotaayu mbëggéel gi ci xol bi rekk lay toll. Ta xol bi bu setee ci xumaag ak tilim day àgg ci jaamu Yàlla yiy taxawal dëgg ta yit leerug jantub dëgg da ciy jolli.

Ta gisnanu ci dund gi misaal ci niñuy defe jaamu Yàlla yi ci toroxlu gu mat ci meloom wi gënë rafet. Ta misaal moomu ci dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc la jëmmóo ak ci saaba yu tedd yi yàlla na leen Yàlla gërëm. Ndax Yónént bi kat Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, moom mi wenn xët ci xëti ag dundëm nekkutóon ludul luy jëmmël dëggdëggi àllaaxira, dafa feddli ne manuta ñàkk jaamu Yàlla yi ame ci tolluwaayu ruu giy nekk ci **Noo yu mujj yi**.

Ci misaal, kenn ci saaba yi dafa ñëw fi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldine:

«Yaw Yónént bi, xamal ma ta ténk ko». Mudaàldine: **«Boo jógée di julli, nanga julli jullig kuy tàggo, ta bul wax wax jooy jéglu ji, ta nanga dogu ci naagu ci li ci yoxoy nit ñi»** (Ibn Mâjah, *buntub Az- zuhd; ak Ahmad ibn Hanbal, Al- musnad, xaajub 5^{ed}, xêtu^{ed} 41*).

Ci wàll gii nag, -ni muy ware bépp jullit buy waajal dee- da lay war ni ngay def ci sa dundug jaamu Yàlla nga taaral ta rafetal say jëflënté ak nit ñi ta boo koy def ngay jélé may ak leer ci Sunna su sell si. Bu ko defee day war ci yaw nga doon jaam bu xeet wi di jariñoo ci waxam ak ci jëfëm, ta ngay bëgg nit ñépp baña yamale sa yitté ci sa bopp ba ba ngay bëggël sa mbokkum jullit li ngay bëggël sa bopp. Bu ko defee mbëggéel gi ngay yëg sa digéntéek Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dem ba, buy balle ci sa xol di sottiku ba ëmb bindéef yépp, doon sababub nga mana xoole bindéef yooyee ni leen aji bind ji di xoole Moom Mu tedd mi ta màgg.

Leneen li am solo ci waajal dee nag, mooy kàttanug saxal yëgyëgu rafetal ci xol bi, maanaam feddli àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xol ci jamono june ak di yëg jamono june ne Yàlla mingi nuy gis.

Texe gi gënë mag ngir jaam bi nag mooy mu mana nekk di àndak Boroom bi. Waaye xel mi bakkan daan ta lëkkëloowut ak xolbi dumana xam lii, maanaam day sàggan ba du yëg texe gi gënë mag.

Batayit, ku gëm kune warnaa nekk kuy wàkkirlu kuy muñ. Yëngu yënguy dund gi waruta tax mu ñàkk ag yamoom akug dalam. Warnay xalaat nattu yu jafe ya Yónént bi ci boppam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc Jàmmaarloofoon.

Warnay fàttliku dëgërug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc akug àndam ci dogalub Yàlla ta moone de ñàkkna juróom ci juróom mbenni doom yam amoon.

Jullit boobee yit waruta fàtte muñug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc akug dëgërëm ba baayam bu ndaw Amsatu daanoo ca xare ba ak *Mus'ab ibn 'Umayr*, ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc bëggóon leen lool.

Ki sóobu yoonu Yàlla, ngir mu àgg ci defarug xol ci àddina jii di jeexi, warnay muñ bu nattu ak musiba dikkée, di fàttliku baña fàtte, di sant baña weddi njekk, di topp baña moy, di tabe baña nay, di jiitël ñeneen ñi ci boppam di leen bëgg baña yittewóo mbirum boppam rek, di sukkëndiku ci lu wóor baña sukkëndiku ci njort, di sellal tay woyof baña njistal, di tuub bu defee bàkkaar, di fàttliku Yàlla aka xalaat baña sàggan.

Bu lóolu jàllee yit, bëccëg ak guddi yu bàrkeel yooyee rawatina nag waxtuy njël yi ñuy dundélé ci fàttliku Yàlla di ko tudd, ay pose lañ aki leer yuy upp ci àddina jii di jeexi ngir jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta kuy wër texeg àllaaxira dana ko fekk mu làqu ci lëndëmug njël gu tar gi.

Ta soppay Yàlla yépp yi dund seenug dund ta jaxase dund ak dee, wuténañ ngërëmül Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xalaat ak fàttliku Yàlla di ko tudd ci waxtuy njël ta fekk ñuy dund yëgyëgu bëgg Yàlla ak ragal ko Moom Mu tedd mi ta màgg. Ndaxte njël yiy jàll ta fàttliku Yàlla di ko tudd ak xalaat amu ca dañuy mel ci ñi sopp Yàlla ne waxtuy dogoo.

Weneen melo wu am solo wi mooy def alal ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

«Deeleen def seen alal ci yoonu Yàlla, ta buleen tàbbal seeni yoxo ci alkande, ta deeleen def lu baax di rafetal; Yàlla kat bëggna ñiy def lu baax di rafetal» (laayay 195^{eel} ci saaru Al- baqarah).

Woroom xamxami tafiir yi neenañ alkande jiñ tudd ci laaya ju tedd jii mooy baña def alal ci yoonu Yàlla baña sonn yit ngir yëkkëti baatub Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ak baña ligéeyël diinéy Yàlla ji Moom Mu tedd mi ta màgg ngir ragal ñàkk walla bëgg àddina.

Ci la Abû Ayyûb waxe ne: *Laaya jii daal ci nun lansaar yi la wàcce. Ba Yàlla dimblée Yónént bi yëkkëti Lislaam danune: Aycéléen nu toog ci sunu alal yi topptoo ko. Yàlla dàldi wàcce laaya jii. Kon tàbbal yoxo yi ci alkande mooy nu toog ci sunuy alal di ko topptoo bàyyi jiyaar* (Abû Dâwûd, buntub Al- jihâd).

Jëléefta ci Anas yàlla na ko Yàlla gërëm mune Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc neena: **«Nangeen jiyaar ak ñiy bokkaale ci seeni alal ak seeni bakkan ak seeni làmmiñ»** (Abû Dâwûd, buntub Al- jihâd).

Lii nag day tax jullit bune wara def kem kàttanam ak pastéefam ngir def ci yoonu Yàlla ci anam gune ak jëf june ci alalam ak ruuam ak waxam.

Ndaxte dund gu mel nii ndénkaan la ci loosu kenn kune ci nun. Ndénkaan lii nag dana sax des fi bu nu ko defee fi nu ko wara def, waaye nag dana waral pert àllaaxira bu nu ko sánkee ci bàyyandiku ak noflaay ak dooleel bakkan biy diglé lu bon.

Dana war bépp jullit yit mu baña fàtte mucc nataal bu leer boobee aju ci def alal ci yoonu Yàlla, ta moodi ne: sax yi dañuy tàmblee toj ci yaramu ki faatu ginaaw buñ ko robee ba boka ya def seen yitté ci nangu njaal ma. Ginaaw ba yit la dono ya di tàmblee séddóo alal ja seen digénté. Booba yit la suuf si di

tàmblee lekk yaram wa. Ñaari bir yii nag dañuy wéyëndóo di jeexandoo: cig wàll yaram wi di lekku di jeex, ca geneen wàll ga ñuy séddélé alal ja. Ruu giy gis loola moom di ca waaru day bëggë dóor boppam ngir réccu pose yu bari yu mu sànkoon. Waaye foofa jëf yu baax ak ragal Yàlla rekka fay jariñe. Jëf yu baax yi nu defoon ci àddina daal ñooy doon kàppitaal bay gën ta gënë rafet ngir sunu dundug àllaaxira. Ta ci lóolu la sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe naa: «**Bàmmeel daal, benn munekk ab dër ci dëri àjjana yi walla ag kàmb ca kàmbi sawara ya**» (At- Tirmidî, buntub Al- qiyâmah).

Li am daal moodi ne sunu dundug bàmmeel giy wéy ba bis pénc kem sunuy jëf ak sunu nekkiin ci àddina rek lay mel.

Naka nóonu nag xettli dee cig pert ta soppi ko muy ndam lu bir def ko yit muy guddig céetu baña doon déjub naqar, lóolu mooy ligéeyu ñiy waajal dee ta xam ko. Kilifë gi bokkoon ci takkderi usmaaniyoona yi ta tudd Musaffar Bek bokkoon na ca ñu texe ña wuyjiwoon Yàlla ginaaw dundug leer gum dundóon ci njub gii ak xalaat bii, ta dafa nekkoon jëmm juy nekk misaal ju bàyyee usmaaniyoona yi pàttli gu amul moroom.

Waxambaane wii xolam feesewoon ak ngëm ta feeñaloon ay jàmbaar yu mag ag pëstéef bu amul moroom ci xeexub «**Tatab Junaaq**», taxawul ginaaw xeex boobee waaye dafa gaaw dem ca wàllug penku ga ngir aar réew mi. Ci benn ca xeex yu metti ya nag leef ko jame jamjam bu sori bob ca la daanoo ci yoonu Yàlla ginaaw bam bàyyee ginaawam pàttliku gu kawé ngir maas yiy ñëwi ginaawam.

Musaffar Bek mii di kilifëg takkder tañ jam ko mu daanu ci yoonu Yàlla ta fekk muy def warugaram, dafa génnee ci jibaam aw këyit ca jamonoy **Noo yu mujj ya** bam manatula wax, mu jël ñax mu wow sëpp ko ci deretam ji doon sottiku dàldi tàmbli

di bind: «Ée soldaar bi, fan la qibla féeté?» Ba loola amee ña ko wëróon dañ koo dàldi jëmélé qibla sottal bëggbëggëm, ndax dafa bëggóon buy jébblé ruuam fekk mu jublu qibla. Kilifëg takkder gii xarkanamam feesewoon leerug texeg àgg ci Yàlla jébbëlina Boroomam ag ruuam fekk mu daanu ci xare ci yoonu Yàlla.

Naka noonu nag, jaam bune, lu man di doon ligéeyëm diirub ag dundëm, bu dogoowut akug njub Yàlla Mu tedd mi ta màgg dana ko mayub cér bam jublu qibla ca saa su mujj sa. Ñi daan gis qibla nag jamono yañ daan ligéey ak buñ nekkaa ca seenug njaboot ak seeni xame ak ña ko daa gis ci biir baatub wéetal Yàlla bi, danañ nekki ci waxtaw **Noo yu mujj ya** ci jawwi qibla ju dal ji.

Leerna ne nag liñ jublu ci qibla mooy nga jeexal dund gi ci ténku ci Alquraan ak Sunna ak baatu wéetël Yàlla bi ñu ëmb.

Li am solo daal mooy nujeexal sunu dund gépp ak sunuy jëmëm yay jeexi yooyee ngir am mbótum laaya ju tedd ji: «**Gindi nu won nu yoon wu jub wi**» (laayay 6^{ed} ci saaru Al-fâtiha). Safaan bi yit, ku def ludul lóolu ag mujjëm pert gu bir lay doon, day mel ne ag gaal géej gu réer gisatul la koy gindi muy tañax tañaxi ba dal ciw doj. Yàlla maangi Lay ñaan nga musël nu nun ñépp ci wépp ay.

Li am nag moodi ne ñi jeexal seenug dund ci loxoy dee daanaka ta àgg ci mbótum «**Deeleen bala ngeena dee**» ñooy jaam yi xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ay péetéem. Naka nóonu yit jaam yooyee danañu mucc ci njàqarey bis pénc akuw tiisam. Ta lii dig bu jógé fa Yàlla la. Ta dee miy kiiraay luy nëbb dund giy sax ag texe lay doon ñeel ña doon dund tay sàmm seenug nité ta manoona waajal **Noo yu mujj ya** ci yërmëndéy Yàlla ak xéewëlëm ak ngënélëm.

Xam dëggdëgg nag mooy delloo ndénkaan lii ta mooy ruu gi Yàlla Mu tedd mi ta màgg baaxe nit, ta delloo ko ca laab ga ak

sell ga ak cet ga mu dikkéwoon ca waxtuw **Noo yu mujj ya**. Ni ko waykat bii dëkk Turki di *Najīb Fâdil* waxe rek:

Ca waxtu woowee kiiraay yi di wuññiku,

Lay ag ñaw mooy nga mana teeru malaakam dee dalal ko.

Ci dëggdëgg, **Noo yu mujj yi** dañoo mel ne ab seetu bu set bu amul xoosu xoosu amul pënd, ta nit kune da cay jàkkaarloo ak dundëm gépp la cay lu baax ak la cay lu bon ca gën gaa leeri anam. Ca jamono jooja nag kiiraayul càggante walla diijat du muur gët yi ak nopp yi, waaye kay safaan bi mooy am: kiiraay yépp dañuy wuññiku xel mi ak yaram wi di wommatu jëm cig réccu.

Lii moo tax **Noo yu mujj yi** wara doon seetu bi nuy gise sunug dund, ta mooy nu dëppélé sunug dund ak Alquraan ju tedd ji ak Sunna su tedd si. Ndaxte ñi am muur dëggdëgg ñooy ñiy mana xam seen bopp lu jiitu ñuy dajeeek dee.

Kon yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga def sunuy noo yu mujj ñuy palanteer bi nuy gise sunu ndam ak sunug jàppndal gay am fa dund gu sax ga. Aamiin...

*Fàttliku Yàlla di ko tudd ci
bindéef yi ak waxtuy njël yi*

Waxtu yi ëpp bärke ci waxtuy tudd aka fàttliku Yàlla yi dey ñooy waxtuy njël yi. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg defna ci tudd ko di ko fàttliku ci waxtu wii ci guddi gi lu ëpp li mu def ci yeneen waxtu yépp. Dundël waxtuy njël yi nag day wone mbëggéel gu sell ak màggal gu sell yi jaam bi di yëg digëntéem ak Boroomam. Julli guddi ak tasab guddi yit dafa làmboo dëggdëggi dajeeek soppe bu kawé ba ak toog fa kanamam. Ta waxtuy njël yi dañuy dundël yaram bu ko defee mu yóbbaaale ko ci bis bépp.

FÀTTLIKU YÀLLA DI KO TUDD CI BINDÉEF YI AK WAXTUY NJËL YI

Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg ci turëm wiy “**Aji dund ji**” la maye ab cér ci dund bindéef yi mu bind yépp. Ta amul ci bindéef yi menn mbindéef munu mana wax ne «amul ruu» walla dundul. Dëggla sax dafa mel ne yëngutu ak dund yiy dund rekk ñoo ko jagoo yi mel ne gàncax ak rab ak nit, waaye teewul bu nu xoolee ci bëtub mbëggéelug Yàlla yëngutu yi bindéef yu tuuti yi lool di def fa ñu nekk danuy yéemu waaru ci dund gu yéémé gi nekk ci li ñu jort ne amul ruu amul ag dund. Jaaxle ak yéemu gii nag dafa mel ne day gën di yokk li tàmblee ci bindéef yi gënë tuuti ba ci bindéef yi gënë rëy gënë màgg.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamalna boppam bindéef yi mu bind yépp yiy dund ak yi dundul, ta digël na leen ñu di ko tudd aka fàttliku ci lu sax. Lii mootax nag bindéef yépp xamnañ seen Boroom ta di ko gënë xame ci seen bopp ngir li ñu dëxëñaale ci ñoom. Fuñ toll yit dañ Koy tudd di ko fàttliku aka sàbbaal.

Bindéef yi dundul ak gàncax yi ak rab yi xamnañu sunub Yónént *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak yeneen yónént yépp. Ta lóolu day feeñ fum toll ci muujisaati yónént yi. Ndax ñoom Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc dañuy def ruu ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci bindéef yi dul dund yi mel ne doj wa jógéwoon fa mu nekkoon ak yat wa ak yeneen bindéef yu mel ne ñoom.

Lii moo tax xeer ya nekkoon ca loxol Abóo Jahlin dàldi wax doon muujisaatu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, dàldi feddli yit ag dëggóom akug wóorëm, waxit liy dëgg. Budee yat wawoon ca loxol sunu sang Musaa nag moom, dafa soppiku doon jaan juy dox ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg dàldi tiitël Firawna.

Géejug Bahru qalsóom yit dafa xar ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg dàldi doon aw yoon ngir Musaa aki gaayam, waaye ba Firawna dikkée aki soldaaram di topp Musaa géej ga da leena xàmmee dàldi leen alag. Dàttub garabug tándarma ba nekkoon ca jumaay Yónént bi yit dafa wonkoon jooyoon ngir metiitlu ag tàqalikoom ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Batayit rab yu bari doon nañ jàmbat Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tooñ ga leen seeni woroom doon tooñ. Sunu kilifa Jalâl ad- dîn wonena ca bëyit yu ténku yooyee topp gi bindéef yi dul dund di topp Yàlla, mudàldi wax ne:

“Xanaa gisóo niir yi ak jant bi ak weer wi ak bidiw yi ñoom ñépp ñuy yëngutu di dox ci ab nos buñ jublu? Ta bidiw bune ca bidiw yooyee kenn manuta lim day feeñ ci waxtoom, du yeexa feeñ du yeexa suux du jiitu waxtoom yit”.

Nan la muujisaat yii ame ngir Yónént yi? Xamunu ko ta manunu koo xam. Ndax ñoom dañoo def doj wa ak yat wa ñuy woroomi xel. Nanu natt yii ci bindéef yi dul dund yeneen yi ni vu ko defi ca doj wa ak yat wa.

Topp ga doj ya toppoon Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak topp ga yat wa toppoon Musaa dañ nuy won ne bindéef yi nu jàpp ne amuñu ruu dañuy topp ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Fättliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

Ta bindéef yii dañnaan: nun danoo xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta danu Koy topp yit. Nun dunu bir yu ñàkk solo yeef bind ta jubluwuñ ci dara, waaye kay nun ñépp danuy nuru géejug Bahru Qalsóom ga xàmmeewoon Firawna dàldi koy labal xàmme yit Bànnóo Israaiila dàldi leen xettli musël leen.

Wépp doj walla garab fum mana nekk bu gisaa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc da ko daa nuy ci anam gu leer gu ñuy dégg. Naka nóonu yit, lépp loo yaakaar ne amul ruu luy dund la ne yaw lu am ruu la.

Lóolu li muy firi moodi ne bindéef yépp, du rek junné yi ak nit ñi, waaye ba ci rab yi ba ci yi dul dund xamnañ mbóotum Yàlla mi di ndamul bindéef yi sunu sang *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi tax ñu bind leen. Ta ñoom dañ koy topp ci luñdul wékk ci benn sàrt ta di ko defe mbëggéel gu amul fum yam. Waaye kiiraayi kumpë gi muur bëti nit ñi ngir nattub àddina bi ñooy tee lu bari ñuy seetlu mbir moomee. Naka nóonu la nu àddiisu Yónént bii Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di moytuloo càggante ak fátte ba mu nee:

«Ci lu wér de amul lenn ci digënté asamaan ak suuf lu xamul ne maay yónéntab Yàlla ludul ñiy moy ci junné yi ak nit ñi» (Ad- Dârimí, ubbitég tééré bi; ak Ahmad ibn Hanbal, *Al- musnad*, xaajub 3^{eed}, xëtu 310^{eed}).

Àddiis bii nag day wone ne xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak yónéntam bi Mu tedd mi ta màgg ak toppleen yamul ci nit rekk, waaye kay safaan bi moo am: manefnaa wax ne lóolu ci yeneen bindéef yi la éppé ci anam gog deef koo dëxëñaale ci ñoom du seen coobare. Laaya ju tedd jii yit da nuy leeralal geneen anam gu lóolu di feeñe, fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Nudàldi koy xamal Sulaymaan, ta ku ci nekk joxnan ko xel mu rafet ak xamxam, tàggatalnan Daawuda doj ya yit ñuy àndak moom di sàbbaal ak picc ya. Ta Nun noo ko def» (laayay 79^{ced} ci saaru Al- anbiyâ).

Sunu Boroom mingi nii di yeewuloo ca laaya joojee ñi sàggan fàtte, di nu xamal ne yit mbindéef mune xamna Ko ta da Koy tudd di Ko fàttliku ci anam gu féeté kaw sunug xam nun. Ndaxte bu nu manoonna dégg tudd gi bindéef yi di tudd Yàlla kon jaamu Yàlla gi ak tudd ko di ko fàttliku di ko sàbaal di doon dëggdëggi jaamam danañ waral xol yi soppiku doon xol yu laab yu set, konit dananu mana muri kiiraayi càggante ak fàtte mana xamit dëggdëggi bir yi. Ta waxtaan wa waykat bi dëkk Turki di Yuunus Amra doon amak tóortóor bu mboq ba ci wàll gii la aju.

Nettli boobee aju ci nitug Yàlla kii di **'Azîz Mahmûd Hadâi** day wone ca anam ga gënë rafet ne gâncax yi dañuy def seen yitté fuñ toll ci tudd aka fàttliku Yàlla Mu tedd mi ta màgg, muy wax naa:

«Bis, sèriñ bii di Uftaada dafa àndoon aki taalubéem di tàllal ay tànkam di féexlu. Cig sàkkoom nag la taalubé yépp wër béréb ya gënë rafet, kune ci ñoom yit èndil sèriñam ba takkub tóortóor. Waaye àttekat bii di **'Azîz Mahmûd Afandî** benn tóortóor bu lax bu car ba damm rek la yoroon. Ginaaw ba kune joxee la mu yoroon ànd koog mbégté, la **Mahmûd Afandî** ségg jox sèriñ Aftaad tóortóoram bu lax ba ta damm. Ba mu ko laajee fekk munekk ca biir taalubéem yu amug cofeel ya: Yaw sama doom **Mahmûd**, kune ci ñoom èndina takkub tóortóor bu tooy, lu tax yaw nga èndi tóortóor bu lax bu car bi damm?

Mahmûd dàldi ségg ca kanam àttekat ba ciy teggiin tont ne:

«Yaw sama sang, lu ma la mana jox rekk lu néew la. Waaye damadon def saa bu ma tàllalee sama loxo ngir dagg ab tóortóor

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

rek fekk ko muy tudd Boroomam naan: «Yàlla... Yàlla», ba tax sama xol дума topp ci ma fanq tudd Yàlla gi. Ba ma demee ba amatuma pexe nag manumawoona ñàkka èndaale tóortóor boobee manutóona wéy di tudd Yàlla».

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam-mingi waxit naan:

«Buurub picc yi de mooy toortoor. Ndax xamnga li muy wax buy sab? Danaan: «Ngërëm yaa ko yayoo, cant yaa ko yayoo, nguur yaaa ko yayoo, Yaw meef di sàkkoo ndimbël».

Sëriñ bii di *Muhyi-d dîn ibn ‘Arabî* moom mingi wax ci mbir mii naan:

«Bindéef yépp dañuy tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci anam gu dëppóo ak ñoom, waaye bindéef yi tolluwaay yu wuute lañ am ci wàll gii. Ba taxna ñi gënë sorig càggante ci bindéef yi ñooy yi dul dund ndax ñoom amuñ jenn aajo du lekk du naan du noyyi. Bu yi dul dund jàllee gàncax yi topp ci ndax ci ñoom la aajo yi di tàmblee. Gisnga tóortóor yaa ngi nii di jélé seenub dund ci suuf si ak ndox mi ak jant bi, di boole lii kem ni ko Yàlla yamalee ba tax tóortóor yi ak xob yi ak meñnet yi di feeñ ta wuute ay melo. Bu lóolu jàllee nag rab yi topp ci. Ñoom seenug dund moo gënë mat dundug gàncax yi, ba lóolu moo tax seeni aajo bari seeni bannex yokk. Aajoy nit nag moom xamunu ag jeexam. Moom kat yamale yittéem ci boppam ak njort yi ak xemmeemtéefi àddina yi dañ koy jiiñel ba fàww jëmé ko ci càggante ak fàtte».

Ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci téeréem bu tedd bi naa:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ
فَعَدَّلَكَ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ

“Ée yaw nit ki, lan moo la wor ci sa Boroom bu tedd bi, Moom mi la bind jekkal sab bind def la ci melo wu rafe wa ko soob?” (laayay 6^{ed} ba 8^{ed} ci saaru Al- infitâr).

Mana jot bóot ak xereñ gi ci bindéef yi ag anam la rekk ci xuus ci biir xol. Ta bépp jullit buy xool asamaan si ak suuf si ci bëtub xol dafa taamoo feesale xolam beneen yëgyëg.

Alquraan ju tedd ji kat xamlena ne lépp lu nekk ci jamono ji ak asamaan yi ak suuf si, li tàmblee ci peppu suuf ba ci bidiw yi mag yi, lu ci nekk ci tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak di Ko sàbbaal la nekk. Ta Alquraan waxna nu ne asamaan yi ak suuf si ak doj yi ak garab yi ak dër yi ak jant bi ak weer wi ak bidiw yi ak dënu yi ak rab yi ak doj yu dëgër yi ba ci ker yi ñoom ñépp dañuy sujóot suba ak ngoon. Muy wax ne:

“Ñi nekk ci asamaan yi ak suuf si Yàlla rekk lañuy sujóotal ci coobare walla ci sañ bañ, ak seeni ker ci subë yi ak ngoon yi” (laayay 15^{ed} ci saaru Ar- raid).

Ak li mu wax Moom Mu tedd mi ta màgg ne:

«Xanaa gisuñ lépp lu Yàlla bind ag keram di jeng di jëm ndayjoor ak càmmooñ di ko sujóotélé Yàlla ta fekk ñuy toroxlu ci kanam Yàlla» (laayay 48^{ed} ci saaru An- nahl).

Laaya yu tedd yi kat dañ nuy won nataal bu màgg ba fa màggaay mana yam. Ndax sujóot ya ca nataal boobee dañoo jaxasoo ta booloo ak ker ya. Maanaam yaari sujóot lañ: bu njëkk bi mooy sujóotu li Yàlla bind, beneen bi di sujóotu kerug li Yàlla bind. Bindéef yi kat seen lépp dafa sujóot ngir jaamoo ko

Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg, ta dañuy def seen ligéey ak seen warugar ci teewaayu Aji bind ji Moom Mu tedd mi ta màgg. Bindéef yépp kat ci sujóot lañu nekk, ta li Yàlla bind lépp day topp Yàlla tay ànd ci coobarey Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci anam gu dëppóok li ñu dëxëñaale ci ñoom, ba ci sax ñi weddi ak ñi sàggan fátte. Xoli ñu sàggan ñii kat soreenañ ak jaaxle ak weddi ak moy gi nekk ci seeni woroom.

Ñi sàggan fátte tay jaamu ludul Yàlla kat xamuñ ne li Yàlla bind lépp ba ci keri bindéef yi ñuy jaamu dañuy jublu Yàlla mi ñuy weddi ñoom ta ñoom dañoo nekk ci biir nos bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg tërëlél bindéef yépp. Ndaw ag pert akug sàngu aki nax yu rëy!

Batayit laaya yaa ngi nataal dénd bu ame ci ay ker aki bindéef yu dundul aki bindéef yuy dund aki malaaka, ku ci nekk di def ligéeyam ak warugaram cig toroxlu ngir Yàlla ak ci anamug jaamu. Kon nag ñàkk muur gu rëy moo dal kiy daw topp Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wuuteek ndigëlam Moom Mu tedd mi ta màgg. Ta laaya yu tedd yi ak sëgg gi bindéef yépp di sëgg ngir màggal Yàlla dañoo mel ne am pes muy dal ci lexi ñi sàggan tay ñaawale.

Ci dëggdëgg nag bunu xooleroon li nu wër bëtub settantal dananu gis ne tappaloo gi asamaan yu yaatu yi di tappalook suuf si ak mbartalu gi doj yi di mbartalu ag sujóot la ci anam geef miinul. Keri garab yi yit ak tóortóor yi ak ñax mi ak rab yi ak nit ñi ci kaw suuf si ci ndayjoor ak càmmooñ dañuy wone ca anam ga gënë rafet sujóot gu yéemi gii. Suuf si sax dafa mel ne ab sujóot la ngir keri li Yàlla bind lépp. Taw bi nag moom, dafa mel ne jooyug asamaan, coowul asamaan (dënnu) siy am ginaaw melax gi doon ay ñaan aki xettliku yu laab ta fés yuy gënné ci dënnub asamaan.

Méloy bindéef yi ci kaw suuf de ak yi ci asamaan yi tegtal lañ bu yéemé ta màgg ba fa màggaay yam ngir xol yu mucc yi. Li tàmblee ci ñaan aki toroxlu yiy jogé ci ndegment li gënë tuuti tay riiré ci xol bu tuuti buy nuru bënbenub pusó ba ci sabug rab yu rëy yi ta màgg ñoom ñépp ay anam lañ yu kàttanug Yàlla di feeñe.

Sab yu yërëmtalu yiy bëbbé ci xoli picci selen yi ak «Huu.. huu» giy génné ci cokkeer yi, ak «Lak.. lak» giy génné ci toortoor yi ay sàbbaal lañu yu xóot yëgyëg ba fa xóotaay yam yu jógé ci xol yu amug cofeel.

Ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci tééréem bu tedd bi naa:

«Xanaa gisóo ne Yàlla li ci asamaan yi ak li ci suuf si dañ Koy sujóotal ak jant bi ak weer wi ak bidiw yi ak doj yi ak garab yi ak rab yi ak ñu bari ci nit ñi, ñu bari nag yayoonañ mbugël. Ta ku Yàlla doyalal du am ku ko teral. Yàlla kat day def lu Ko soob» (laayay 18^{ed} ci saaru Al- hajj).

Yi Yàlla bind kat, ni nu ko gise, ba ci yi dul dund yépp dañuy sàbbaal Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Waaye nag li tiis lool moodi ne dafa am ci nit ñi ab xaaj beef di nattoo mbugël ak pert ngir livu des di sàggaan ba duñu tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg di Ko fàttliku.

Ci dëggdëgg lépp lune ci li Yàlla bind, li tàmblee ci peppu suuf wi gënë tuuti ba ci mbindéef mi gënë rëry, xamna ki ko bind Moom Mu tedd mi ta màgg. Ba ci picc yi sax xamnañ jaamu Yàlla ak ñaan, doj yi yit ak dex yi dañuy sax ci tudd Yàlla di Ko fàttliku ak sàbbaal. Bu fekkee nii la mbir mi deme nag, kon lu waral nit ki du amug seetlu akug settantal ci kanam nos bu yéemé bii ta màgg ñeel sàbbaal ak tudd Yàlla di Ko fàttliku ak jaamu Yàlla? Lu

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

waral yit du jànge ca natal boobee di wone li Yàlla bind? Kon nag pert gu naqari ta rëy lool mooy dal ku amul ab cér cig nité ta sax rek di ku ñëgg xarkanam di ku gàtt xel di keef xañ tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg di Ko fàttliku.

Amul sikki sàkka nag ci ne yoonu wéttlikóo Yàlla mooy jaam bi baña fàtte Boroomam. Ñi gëm nag ñi am gis gisu xol fuñu mana jublu gis géew yi ñu Koy tuddé di Ko fàttliku, fuñu déglóo yit dégg kàddu yu neex yu ag sàbbaalam. Ta nun nu sunug sàkku sunu Boroom ci dundug àddina gii toll rek la jock gi nu Yàlla di jock ca àllaaxira èllég di toll.

Baña fàtte Boroom bi daal mooy yoonu dundé xol bu laab, mooy yit yoonu jokku ak teew ak sell gu sax ak dee cig ngëm. Ndax dund gi ñuy fàttee Boroom bi day jàll ci lu amul njariñ mel ne pënd buñ tasaare. Ñii nag duñu yeewoo ca càggante googee ludul bu dee dikkée rek, waaye bu boobaa day fekk lépp jeex fekk yit mu tàbbal boppam ci pert gu bir.

Ta ñëwna ci laaya ju tedd ji ne:

«Buleen bokk nag ci ñi fàtte Yàlla ba tax Mu fàtteloo leen seen bopp. Ñooña ñooy kàccoor ya» (laayay 19^{ce} ci saaru Al- hashr).

Jéléefna ci ‘Abdu-l làh ibn Busr yàlla na ko Yàlla gërëm ne jenn waay dane:

Yaw Yónént bi, àttey Lislàam yi kat dañoo bari ci man, kon wax ma lol dama ciy ñoy. Mune ko:

«Bu saw làmmiñ jóg ci di tooye tudd Yàlla» (At- Tirmidî, buntub Ad- da’awât; ak Ibn Mâjah, buntub Al- adab).

Tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat du baamu baatu Al- làh rek, waaye tudd Yàlla bu nekkee ci xol day doon luy waral yéené ak jëf yi àgg fa ñu leen bëggé. Tudd Yàlla nag ci anam gii day

feñal matal gi jaam bi di matal kólléré gi dox digéntéem ak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ba leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg laajee ne:

«Xanaa duma seen Boroom?» (laayay 172^{ed} ci saaru Al- A'râf).

Moo tax la ñu tontuwoon ne: **Yaway sunu Boroom** doon luy feddli ne jaam bi du fàtte Boroomam mukk. Waaye wóorédi ak lor ju mag ji sàggane tudd Yàlla di waral moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di nu bàyyiloo xel ay yooni yoon solos mbir mii, ba sax sunu sang Musaa ak sunu sang Aaróona, ta ay yónént lañ, ba leen Yàlla yónnée ca Firawna da leena digël ne leen:

“Yóbbuleen samay tegtal yaw ak sa mag ji, ta buleen tàyyi ci fàttliku ma” (laayay 46^{ed} ci saaru Tâhâ).

Settiwu leen ci ndigël lii. Ta xayna Moom Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa bëggë joxer ci lii misaal akub bind.

Li am nag moodi ne yoon wiy xettli xolub nit ci wow gu càggante di leen àggale fu ñuy ame ngërëmul Yàlla ci fàttliku Yàlla gu sax di Ko tudd lay jaar. Fàttliku Yàlla gii di Ko tudd nag dudoon ab diir rek walla jenn jamono waaye diirub dund gi lay doon, ta man naa am sax yëgyëgu fàttliku Yàlla di Ko tudd di ànd ak gépp noo gu nit ki di noyyi, ndax ci tolluwaay bii rek la yewug biir di ame. Ci lii nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci tééréem bu tedd bi naa:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

«Xanaa jotul ci ñi gëm nag seeni xol di toroxlu ngir fàttliku Yàlla di Ko tudd ak dëgg gi Mu wàcce, ta ñu baña mel ne ña ñu njëkkzona wàcce tééré ba ca ñoom muyàgg seeni xol dàldi wow, ta ñu bari ca ñoom ay kàccoor lañu» (laayay 16^{ed} ci saaru Al- hadid).

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

Laaya jii nag dafa wàcc ngir yee ñenn ca saaba ya dundóon ci xatxat fa Màkka, waaye ginaaw gàddaay ga ñooña dañoo yëgóon ag laccax ngir xéewël ya ak wërsëg wu yaatu wa ñu amoon fa Màddina.

Nun nag ci nu mel nii la nu wara duggé ci jawwi mbëggéel gu sax gu amul fu mu yam ñeel Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg, wara def sunu kem kàttan yit ngir àgg ci dundug ruu gu biir gu xemmetéefi àddina yi ak njariñ yiy jeexi dul mana yëngël.

Ndaxte ñi bëgg dañuy def ña ñu bëgg ci seeni xol fu ñu toll, du ñu leen fàtte senn saa. Xol bi bëggul nag moom dafa mel ne suuf su bekkoor. Kon xam mooy nga bëgg, ndax mbëggéel mooy sababu li Yàlla bind. Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat dafa bëgg ñu xam Ko ngir mbëggéel gi mu bëgg li Mu bind mudàldi sàkk bindéef yi.

Màggaayu mbëggéel nag ñingi koy natte ci li ki bëgg di nangoo tegoo ngir ki mu bëgg. Kon nag teewlu ak wéeru ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci waxtuy njël yi bokkna ci misaal yi gënë leer gënë fés yiy tegtale mat googee.

Dëggla manuta ñàkk yëgyëg bu sax bu fàttliku aka tudd Yàlla Mu tedd mi ta màgg di taqook ñi gëm, waaye waxtu yi gënë bärkeel ngir fàttliku aka tudd Yàlla ñooy «**waxtuy njël yi**».

Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa jox fàttliku aka tudd Yàlla ci waxtu yooyee ci guddi daraja ju ëpp ju gënë màgg yeneen waxtu yépp. Ndaxte fàttliku aka tudd Yàlla ak jaamu Ko ci waxtuy njël yi moo gënë jafe def ko ci yeneen waxtu yi. Lii nag moo tax dundël waxtuy njël yi di wone mbëggéel gu sell ak màggal gu ñenn ñi di yëg seen digénté ak seen Boroom.

Ta sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg waxna ci mbirum ñu gëm ñu texe ñooñee Mu gërëm ne:

«Ñi ragal Yàlla de ci ay dër yu am bëti ndox la ñuy nekk, di jël la leen seen Boroom jox. Ñoom kat lu jiitu loola dañudaa def lu baax: lu néew ci guddi gi lañudaa tëdd, ta dañudaa jégglu ci waxtuy njël yi» (laayay 15^{cel} ba 18^{cel} ci saaru Ad- dāriyāt).

Batayit Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

«Moom mi lay gis waxtu wooy jóg ak booy wëlbëtiku ci biir ñiy sujóot» (laayay 218^{cel} ak 219^{cel} ci saaru Ash- shu'arâ).

Ginaaw bi laaya yu teddy yii wàccee nag Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaan wër kəri saabaam yi guddi, daan fekk kër yooyee di riir riir mu mel ne mom yamb ngir jàng Alquraan ak tudd Yàlla ak sàbbaal.

Kon nag kem cofeel gi ci xol yi ak taraayu bëgg Yàlla rek la xemmeemtéef ci julli guddi ak sàbbaal di toll. Ta ci wàll gii yit julli guddi ak sàbbaal ci guddi day taxaw taxawaayu wéttlikóo Soppe bu màgg bi ak déeyaale ak Moom ak waxak Moom. Ci lii la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Guddi gi nanga Ko ci sujóotal ta nanga Ko sàbbaal lu yàgg ci guddi gi. Ñii kat dañoo bëgg dund gu teew gi ta ñingi bàyyi ci seen ginaaw bis bu diis» (laayay 26^{cel} ak 27^{cel} ci saaru Al- muzzammil).

Ci lay waxe yit naa:

«Seeni wet dañuy sori lal ya fekk ñuy ñaan seen Boroom cig toroxlu ak yaakaar, ta dañuy joxe ca la Nu leen wërsëgëlé» (laayay 16^{cel} ci saaru As- sajdah).

Ci dëggdëgg guddi yi dafa mel ne am koom mu yombul ñeel ñi gëm ñiy jéema jëm cig mat ngir li ci nekk cig dal akug may akug leer. Ñi xam dayob koom mii nag dañuy ame ci ginaaw

Fàttliku Yàlla di ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi

xaaju guddi, bu lépp dalee, jamonoy leer ngir jublu ci seen Boroom ngir Mu nangu seen ñaan ak seenug jaamu Yàlla ak seeni toroxlu yu dëgg ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Bu fekkee ci bëccëg bi lañuy ligéey aka sonn ngir fàggu dundub yaram, guddi yi ñoom ñooy dundub seeni ruu, mooy yit jamono yiy leeral xol yi ci leerug Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Dongo yi dañoo laajoon kenn ci wàlliyyu yiy soppey Yàlla yi masala mu ñu xamutóon la ca nekk ci ikma ñudàldi ne:

«Yaw sunu sèriñ di sunu sang, bu nu xoolee li nu wër danuy gis ne xaj yi deefu leen rendi ngir seenu yàpp ne yenn ci rab yi ci des, danu leen di bàyyi rek ba seen dee jot. Dollu ci yit ne bu ñu leen tëkkélée ak rab yi ci des ñoom dañuy jur lim bu bari ci benn ëmb, ta nit day rendi xar yi ngir jaamoo ko Yàlla ak di ko dundé, ta xar yi li ci ëpp duñ jur lu ëpp menn ci benn ëmb waaye seenub lim du yées, safaan bi sax la: dañuy yokk. Cëy! Lan mooy mbóotum bàrke bii ci xar yi?!»

Ginaaw ba leen wàlliyyu wa déglóo ta boolekoog di muuñ da leena tontu tontoon lu xereñ loolee dàldi ne:

“Bind bi ci lii ngeen di gis ci rab yi moodi ne ab junj la bu fés buy wone bàrkeb waxtuw njël, ndaxte waxtuy njël yi waxtu yu bàrkeel lañ yu yërmëndé ak leer di wàcc melne taw bu bari. Ta xaj yi ñoom dañuy baw guddi gépp bu waxtuw njël jotee ñutëdd ngir nelaw. Xar yi nag ñoom dañuy yeewu ci waxtuw njël, ba tax ñuy jël seen cér ci waame wu bari wi ngir bàrkeb waxtuw njël”.

Jëléefna ci Ibnu Àbbaas mune: “Man de waarunaa ci mbirum xaj yi ak xar yi. Xar yi kat deef di rendi ci ñoom lu baree bari ci at mi, xaj moom benn bi day jur lu baree bari, ta xar yi ëpp léen» (*Al- Bukhâri, Al- adab al- mufrad, xëtu 575^{eel}*).

Ni nu ko gise nag, kuñ nattoo nelaw ci waxtuy njël yi musàggane leen deef koy xañ may gii ak bàrke bii. Day mel ne taw yu bàrkeel yu weeru Awril yuy dem ci malli foro bu ñu wàccee cig tàkk walla ci géej walla ci doj yu rattax.

Kon nag Yaw sama Boroom bul nu def nu Lay fàtte lu toll ne rafrafu bët, ta Nga leeral sunuy xol ak sunuy guddi ci bàrkeb tudd Yàlla di Ko fàttliku, ta Nga dundël sunuy xol ci tawi leer yu waxtuy njël yi. Ta Nga defal nu nun ñépp ab cér ci dëggdëggi fàttliku Yàlla di Ko tudd. Ta Nga gindi kuñ xañ muxam Sa màggaay gi, ta Nga aar ci darajay ñi Lay fàttliku di La tudd ci waxtuy njël yi sunum réew ak réewi jullit yépp ci ayi ñi am ay. Aamiin...

Alquraan ak xalaat (1)

Bu fekkee asamaan si, àndak bidiwam yiy melxati, dafiy des ba bis pénc doon firndé ci kàttan ak màggaay giy dogal, Alquraan yit dana leeral, ci bidiwi laaya yi, melne asamaan suy jëmmël ëllëg ju rafetu nit ñi ba bis pénc. Ci wàll gii nag ñi ëpp ci nit ñi ag texe akuw yiw ci àddina jii ñooy ñiy daje ci kerug Alquraan ju tedd ji tay doxe ci leerug dund gi ciy jógé.

ALQURAAAN AK XALAAAT (1)

Meloy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg day feeñe ci àddina jii ci anam gu mat sèkk ci yatti béréb yoy ñooy: **Nit ak Alquraan ak Bindéef yi.**

Nit moom mooy dëggdëggi jamono di cosaanu li Yàlla bind ta jëliti ab cér ci jeexiiti turi Yàlla yépp. Batayit tur yii ci seen bopp dañoo am jeexiit ci wàllu wax Alquraan daldi am. Alquraan nag moo gënë leer buñ ko tëkkéléé ak nit, waaye li ñuy benn ci seen dëggdëgg moo tax ñu ne: **“Nit ak Alquraan ay seex lañu”**.

Yeneen bindéef yiy ñatteelu béréb bi turi Yàlla yi di feeñale seen jeexiit nag ñoom dañuy firi Alquraan. Kon bindéef yi Alquraan ju dul wax lañu, Alquraan di bindéef yuy wax.

Nit nag moom li mu nekk dëggdëggi cosaan li taxna ci seen biir mu taxawaayu buur bi jeexiit yiy feeñe ta dara du ci des. Ci wàll gii nag **“Nit ak Alquraan ak Bindéef yi”** njaboot gu mat lañu guy wéetël Yàlla.

Bu fekkee asamaan si, àndak bidiwam yiy melxati, dafiy des ba bis pénc doon firndé ci kàttan ak màggaay giy dogal, Alquraan yit dana leeral, ci bidiwi laaya yi, melne asamaan suy jëmmël èllëg ju rafetu nit ñi ba bis pénc. Ci wàll gii nag ñi ëpp ci nit ñi ag texe akuw yiw ci àddina jii ñooy ñiy daje ci kerug Alquraan ju tedd ji tay doxe ci leerug dund gi ciy jógé.

Mépp mbóot ak xel mu rafet ak dëgg de mingi ñu nëbb ci Alquraan, gépp texe yit mingi feeñe ci ngëm. Ta àddina ju yaatu jii amul fum yam day leeral ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg bu Ko

sooboon mudéf gééj mbàmbulaan gi ci peepu suuf def peppu suuf wi ci gééj mbàmbulaan.

Ci dëgg gii nag la sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* sukkëndiku ba wax ci jenn waxam ne:

“Bis ab bëggbëgg dafa yeewu ci man bu naa: tay warnamaa gis leerug Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci nit ñi”. Mumel ne damaa bëggë gis gééj gi ci ay doq walla gis jant bi ci peppu suuf.

Dëgg giy feeñe ci wax jii di wone bëggbëgggu àgg ci dëgg cig wàll di wone yit xóot gi ci dëgg gi ci geneen wàll moodi ne yoon wi gënë mag wuy yóbbu nit ki ca njobbaxtan ya mooy xalaat. Ndaxte wenn yoon wiy àggale ci dëgg mooy xalaat ak yittéwóo gëstu.

Jublug xalaat yi bindéef yi di xalaat ci xol mooy feeñal xam gu nèbbu gi. Ta nekk gi àddina nekk fu ñuy natte ngëm bokkna ci yi gënë leer ci xamxam yii. Nit ñiy waxneey li Yàlla bind ci jamono jii ñu nekk dafa am sikk akug safaanoo nag ñoom dañuy ñàkk seen dayob biir ak bu bitti ci dund gi ta sori ngërëmul Yàlla aji bind ji Moom Mu tedd mi ta màgg, dañuy dund yit cig pert ngir li ñu manuta fàggu lu leen di taxa jariñu ci lu sax.

Nit de warnaa tekki caxu dee, ta mooy mudund ci ngor ak teddnga. Bu ko defee muwara doon jaamub Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta Koy xalaat ci biir li Mu xamle. Ndaxte dee gi gaw nit kune melne ag mbege ta ag daanoom ci kaw boppub kune di li gënë tar gënë jafe ci li ñuy séentu, xalaat ci ak dundé nu dëppóok moom ak àgg cig dal ak noflaay ñoo jiiitu ci li nit ñi di bëgg.

Nii yit la nit aajowoo gindig Alquraan rek ngir xam bindéef yi ak am jumtukaayu xalaat ak gëstu ci anam gu wér ngir mana xam bóot ak xerañ yi ci Yàlla def.

Ndaxte xalaatu nit bu àndutak Alquraan bu manoona maye xel ak xam ci anam gu mat kon Yàlla Mu tedd mi ta màgg du baaxe nit ñi yabal ay yónént ngir dollee dimble jaamam yi konit du wacce tééré yi. Maneesnaa waxit ne nit dafa aajowoo ndimbëlul Yàlla lu mel ne dimbël yooyee ngir mumana jëfëndikóo xelam ngir xalaat ak gëstu gi ñu dëxëñ ci moom ci anam gi yell. Buñ waxutóon ak nit ci Alquraan ndax kon doon na mana xam meloy Yàlla yi mel ne **“Ñàkka soxlaalam lenn ta lépp soxlaal Ko ak Nekk gi Mu nekk Kenn?!”**

Maneesnaa waxne yit Alquraan day jubbënti manman bi ñu dëxëñaale ci nit ci anam gi gënë wér gënë mat ci ay tegtal aki gindi yu dul jeex, ngir nit ki mana naan ci gééjug dëgg yépp géegiy cosaanu xalaat ak gëstu fi nit.

Ta bu fekkoon Alquraan ubbilu nu buntub xalaat kon danuy des di ñuñ xañ xam lu bari ci dëgg ak bóot yi ci bindéef yi.

Nii yit la manuta ñàkke nu daas xel mi ngir mana xam Alquraan ji amul fum yam. Lii nag ci biir nattuwaay yi ñu xam rekk lay mana ame, ndaxte Alquraan ju tedd ji waxna nu ne nit manuta xam dëgg yi nekk ci moom yépp melne bindéef yi. Ta lii la Alquraan wone ci li Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ne:

«Amul yit lu tooy mbaa lu wow ta nekkul ci téeri bu leer»

(laayay 49^{eel} ci saaru Al- an'ām).

Maneefnaa waxit ne amna digdigël bu Alquraan réddël nit ci ay gindi yu dul jeex yu aju ci neef wara taqook xalaat ak gëstu. Mbir mii nag wareefna koo xam bu baax ta xam ko ba tomb bi ci gënë tuuti. Ndaxte xel mi ñu nu jox jëmm ju tuuti la am juy tollook loxo, waaye dëgg gi mu mana natt tollna ne doju Qaaf⁷.

7. Ni ko léeb wi ëndéé, aw doj wu rëy la wu wër àddina jépp ta junné yi ak óorul ayni yi dëkk fa.

Lii moo tax manuta ñàkk ñu sotti xel ci ndabul li jóogé fa Yàlla ta taarale xel moomee ag nangul Yàlla.

Ci wàll gii nag firikati Alquraan yi xam lottug xel ta xam fi manmanam yam bu ñu masaa leeral maanaam jenn laaya ci laayay Alquraan yi leeral ga ca yell dañudaa wax naa: “Yàlla naga xam la jub”, ngir ñoom dañoo gëm ne dëggdëggi maanaam laaya yooyee ci lu amul sikki sàkka Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo ko xam.

Ndaxte wuute amna digënté dayo ak melo wi amul fum yam digënté ndox mi ci géj mbàmbulaan ak ndox mi nekk ci kopp bu nekk cig kër. Li wuute di ñàkk ñàkk ci dëggdëggi ndox yooyee teewul wuute gu rëy nekk seen digënte ñoom ñaar.

Ci geneen wàll yit, buñ leeralaloon aw melo kenn ci gumbë yi ba muy nekk gone kon dana bàyyi jeexiit cim xelam ci lu wóor, waaye wuute gu rëy lool dana am digënté jeexiit jii ak dëggdëggi melo wa. Ta wuute gii maneesu koo natt.

Lii nag taxna nu wara moytoo woote ne maanaa mi ñu xame ci céri nit yi mooy maanaa mu mat mom baati Alquraan ju tedd ji. Li am nag moodi ne anam yi ak yi ñuy sabab yépp yi ñu mana xame ci jumtukaay yi nit di xame ta ñuy àggale ci dëgg, ñoom ñépp dañuy wone am gu xalaat ak gëstu am fu ñu yam. Leegi nag warnanoo farlu def lu nu man ngir mana jox xol yi lu bari ci gindi ak tegtali Alquraan yi ngir mana sottal xam gi manuta ñàkk ci jubluwaay bii.

Alquraan ju tedd ji nekkoon ta nekk ba leegi gindikar bu amul moroom ci gindée ak texe da nuy woo ci laaya yu bari lool di nu jémé ci xalaat ak settantal ci xerañ gi nekk ci bindub nit ak nosu gu xar baax gi ci bindéef yi di nu jémé yit ci nekk gi Alquraan nekk xarbaax ci wax ju leer. Dana war nag ci ku bëggë

dund ci anam gu yell ci nit mu tàbbi ci àddinay xalaat jii ko Alquraan ju tedd ji jëmèlé.

Yëgyëgu nit kiy xalaat ci nekkiini bindéef yi warna koy jañ ci muy gëstul ay tontu laaj yooyee di wéy di nekk ci kanamam, melne: “Lan mooy àddina jii?”, “Lu tax ñu bind ko?”, “Lan mooy dëggdëggi bis yiy jeexi?”, “Wan yoon mooy yoonu texe?”, “Nan laa wara dundé?”, “Nan laa wara xalaate?”, “Nan leef wara waajale taggtoog àddina jii di jeexi?”, “Man maay kan dëggdëgg?”

Bi bindéef yépp dee yëngutu ci biir Kàttan gu yéemé gi ak nattuwaay bu ñaw bu dul jaas muk, ndax amna yoon wow bànnexu gu amul ag jublu moo ca not nit di ca yëngutu moom mi gënë kawé gënë yeewu ci bindéef yi?

Ci lii la laaya ju tedd ji di waxe naa:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

«*Ndax dangeena jort ne danu leena bind ci lu amul ag jublu ta deesu leen déllóosi fi Nun?*» (laayay 115^{ced} ci saaru Al- mu'minûn).

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

Jeneen diwax naa: «*Ndax nit dafa jort ne dees koy bàyyi cig neen?*» (laayay 36^{ced} ci saaru Al- qiyâmah).

Waxtu wi ñu dul toppe nit mingi jeexe ci bu matee muskállaf, ñi gëm ta bëggë sottal ag njaame ci anam gi yell ñoom di tàmblee tegoo warugar wu bees. Ci jamonoy ñor gii nag la xalaate xol di ware dolliku ci xalaate xel, ndax lii day feeñalal xol yi gëm rek bóot ak xamxam yi jógé fa Yàlla ak gis gis yay dëggdëggi gis gis. Ta ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

“Ndax dañoo xoolul asamaan si ni Nu ko tabaxe taaral ko ta amul ay bënben? Suuf si yit danu koo tàllal sànni ci ay doj yu dëgër saxal ci yit gàncax yu naat ci xeet wune, ngir ubbi xel ak fàttli bépp jaam buy dellu ci Yàlla” (laayay 6^{ed} ba 8^{ed} ci saaru Qáf).

Ñiy sànk seenug dund ci sàggan baña fàttliku Yàlla ak ci weddi njeck ta ñuy tàyyeela gëstu ngir xam ki sàkk àddina jii tay ki moom dëggdëgg xéewël yii yépp yi ñuy bannexoo ci ron asamaan yooyee guddi ak bëccëc di ëmbëntée jant bi difa fenke difa soye ta du tàyyi du yoqat ta muy taaroo yit taarub bidiw yi ak weer wi. Nit ñii dara gënuta yéemé yeete yii ak gindi gii jëm ci ñoom ca laaya joojee fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

“Bindunu asamaan si ak suuf si cig neen. Lóolu mooy njortul ñi weddi; bataxna mbugël mu jógé sawara ñeelna ñi weddi» (laayay 27^{ed} ci saaru Sâd).

Ak waxam Moom Mu tedd mi ta màgg ji Mu naa:

“Bindunu asamaan yi ak suuf si ak li ci seen digënté ngir fo. Bindewunu leen ludul dëgg waaye ñi ëpp ci ñoom xamuñu» (laayay 38^{ed} ak 39^{ed} ci saaru Ad- dukhân).

Àddina si daal bërëb la bu màggaayu Yàlla bi di feeñe, ta bépp xol bu gëm buy wëréllook yëgyëg ci bërëb bu yéemé bii day doon bërëb bu ñuy xalaate ci Kàttan giy feeñe ci bindéef yi doonit bërëbu bannexi biir yi gënë màgg.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci téeréem bu tedd bi yit naa:

«Xanaa gísóo ni Yàlla wàccee ci asamaan si ndox dàldi koy jaarale ci ay yoon ci biir suuf si, ginaaw ba mu cay saxale meñnet mu wuute ay xeet, ginaaw ba mu dee ba wow, ginaaw

ba mu def ko am poñet? Lóolu daal ag fàttlee ngi ci tigi ñeel woroom xel yi (laayay 21^{ed} ci saaru Az- zumar).

Mingi waxit Moom Mu tedd mi ta màgg naa:

“Fàttlikul yit ba Ibraahima nee: Yaw sama Boromm, maangi Lay ñaan nga def réew mii mu wóor ta Nga wërsëgëlé ñi fi dëkk ci meññet mi, ku gëm ci ñoom Yàlla ak Bis bu mujj ba. Mune (Moom Yàlla): Ak ku weddi yit; bu ko defee ma bàyyi ko mu bannexu diir bu gàtt bu jàllee ma jañ ko ca mbugëlum sawara ma, ta mooy muj gi yées” (laayay 164^{ed} ci saaru Al- baqarah).

Ci dëggdëgg leerug mbëggéel gi day wàcce ci asamaan ne ab taw, bu ko defee bëti ndoxi cofeel dàldi balle ci suuf si. Nii nag la nit kune ku am xalaat bu xóot ta mbëggéel gaw ko melne asamaan ak suuf, nii lay sóobóo yoonu mottleenteg biir ngir ay yëgyëgëm yi feeñ ak yi nëbbu jaxasook mbëggéeli Yàlla yi ci lu manuta ñàkk.

Ci lóolu la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Moom mooy ki tàllal suuf si, ta def ca ay doj yu dëgër aki dex, meññet yéppit mu def ca ci mucine ñaari xeet, muy muuré bëccëg bi guddi gi. Loólu daal ay tegtala ngi ci ñeel ñiy xalaat» (laayay 3^{ed} ci saaru Ar- ra'd).

Ñi amug texe ci nekk gi ñu nekk jaami Yàlla Mu tedd mi ta màgg di njabootug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dañuy ñoy ci sell ak cet gi ci mbëggéel gii leen boole. Lu kawe lii leen boole turëm mooy Ngëm. Ngëm gi ci xol yëgyëg bu aju ci Yàlla buy fees biirug nit ki la tay jëmmël yokkug mbëggéel gu juddóo ci jolliig leerug Yàlla. Ñiy xoolle bindéef yi xolub leer dañuy am yëgyëg bu mel nii ngir asamaan si leen tiim buñ koy xool bu baax day mel ne luy xëcc nit ki ngir bóoti Yàlla yi ci nekk.

Kaw suuf si nag moom day toroxlu ci kanam Boroomam Bu tedd mi ta màgg di lox tàllal ay yoxoom ànd kook garab gune ak wépp xob wu ca nekk, ñax yi yit dañoo mel ne ag basañ walla ag sijaada gu njabootu *Muhammad* moom, tóortóor yi ci seen kaw yit mel ne xeet wu sell... Doj yiy màndargay kàttan yit ñingi ci taxawaay ci teewaayu Yàlla... Niir yi yit wu ci ne dafa mel ne géej guy yëngu guy wëndéelu ci asamaan si doon balluwaayu mayug Yàlla ak bàrkeem... Ngelaw yi ñoom ñooy xamle kumpë gi leen Yàlla xamal... Melax yi doon ferñeenti ragal ak yaakaar... Dënnu yi di ay saan yuy yeete ci càggante aki yëglé yuy jógé ci moomeelug Yàlla Mi not lépp... Bëccëg bi di feeñug ag leeram Moom Mu tedd mi ta màgg... Guddi yi ñu jagleel ko bóot yi ak xalaat yu rafet yi.

Tënk bi daal moodi ne àddina tééréb ay bóot la ak jeexiiti Yàlla yu feese ay tagtal yuy déllóosi nit... Batayit Alquraan àddina la su sàngoo wax... Nit nag moom màndargam jeexiitu Yàlla la ak béréb bu xamxam di dajaloo fa ñuy jokkoo di daje ñoom ñaar.

Jëléefta ci '*Atâ* mune: Man ak '*Ubayd ibn 'Umayr* danoo dem fa '*Áishah* yàlla na ko Yàlla gërëm mudàldi wax '*Ubayd ibn 'Umayr* ne ko: Jotna nga seetsi nu nag! Mune ko: Man kat, sama yaay, la waa ja waxoon rek laay wax: «Deel seeti leeg leeg kon sag mbëggéel yokk».

Mudàldi ne: Bàyyileen seen jabbtu yii waay! *Ibn 'Umayr* ne ko: Nettli ma lu gënë yéemé loo gise ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Mune cell ab diir dàldi ne: «Guddi dafa masa jot mune ma Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc: «*'Áishah, bàyyi ma guddi gii ma jaamu sama Boroom*».

Mane ko: Maangi giiñ ci Yàlla ne dama laa bëggë jege bëgg lu la béglóo rek. Mudàldi jóg, jàpp, dem di julli. Ba mu ko defee mu jooya jooy ba ab dënnëm tooy, mu wéy di jooy ba ab sikkimam

tooy, mu wéy di jooy ba suuf si tooy. Bilaal ñëw di ko yëgël waxtuw julli wi. Ba mu ko gisee muy jooy mudàldi ne:

Yaw Yónént bi, lu tax ngay jooy ta Yàlla jéggël la li jiitu ak li mujj?

Mune: *“Xanaa duma doon jaam buy sant? Guddi gii kat dafa am laaya ju wàcc ci man joj ku ko jàng ta xalaatu ci dana alku mbugël dal ko: “Bindug asamaan yi ak suuf si ak wuutoonteg guddi gi ak bëccëg bi ay tegtala ngi ci ngir woroom xel yi. Ñiy tudd Yàlla di ku fàttliku bu ñu taxawee ak bu ñu toogee ak bu ñu tëddée, ta ñuy xalaat ci bindug asamaan si “sunu Boroom, lii de sàkkoo ko cig neen. Maangi Lay jombale lépp lu yellul ci Yaw, kon nanga nu fegal mbugëlum sawara”* (laayay 190^{eel} ak 191^{eel} ci saaru Àli ‘Imrân); (Ibn Hibbân, xaajub 8^{eel}, xëtu 386^{eel}).

Yónént bi de Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc jooyna jooy yu metti ba bët set ca guddi googee laaya yu tedd yooyee wàccewoon ci moom tuur rongooñ yu bari yuy nuróok bidiwi asamaan yi. Ndax wóorna ne rongooñi ñi gëm ñooy, ci lu wér, taarub guddi yiy jeexi biy leeral lëndëmi bàmmee, ñooy yit toqi lay yu dëri àjjana ja ca àllaaxira.

Liy dëgg nag moodi ne amna bis aki guddi aki weer yu Yàlla Mu tedd mi ta màgg xéewélé ñi gëm ngir ñudoon pose bu ñuy ame darajay àgg. Bis ba Yàlla bindée bindéef yi ba leegi amna ay bis yu féeté kaw yeneen bis, ak weer yu féeté kaw yeneen weer, ak guddi yu ràññiku ci kaw yeneen guddi. Ta mbir mii nag day wéy ba saa di taxaw.

Ba ca jamonoy réer ja jiituwoon Lisláam sax ci weeru rajab (ndayu koor) dañudaa def jaasi ya ca seeni bar, xeex ya yit dañuda taxaw, ag dal daa leen wuutu. Bi vu teralee araab yi Lisláam yit wormay weer wii akug sellam dañoo wéy. Bàrkeb weer wii akug sellam yit dañoo yokku ngir li mu am teraangay ëmb guddig àjjuma ju njëkk ji (Guddig xemmeemtéef yi) ci waxiinu malaaka yi ak guddig ñaar fukkéel ak juróom ñaar di guddig Rañaan gi ak Yéegé gi. (Li tax sëriñ bi tudd weeru ndayu koor fii mooy bi muy bind lii dafa dajewoon ak weer wi)

Ngir nga am teraangay waxtu yooyee nag manuta ñàkk nga takkaayoo ta taaroo leerug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc akug mbëggéelam. Ndaxte bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy liy jur texeg sunuy xol. Ñi texe ñi koy toppe mbëggéel ta di ko jox seeni xol nag dañoo sóobu yoonu sax wi leen di àggale ca Yónént ya ak ñu dëggël ña ak ña daanu ci yoonu Yàlla ak ñu baax ña.

Kon Yaw Yàlla maangi Lay ñaan nga feesale sunuy xol leerug fan yii ak guddi yii ak weer yii ak seen leer, ta nga leerale sunuy xol leerug sunu Yónént bu tedd bi, ta nga taarale leen bëgg ko Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta nga dajale nu ca ron raayaam ba bisub paññ ba, ta nga boole nu ca ña muy ràmm.

Yaw Yàlla maangi Lay ñaan nga def sunum réew ak réewi jullit yépp ñuy bérébi yiw aki dam aki may.

Yaw sama Boroom, noongi gaawal jéégó yi jëm ca bérébub tumuránke gu yàgg ga ak wéetaay wu tar wa, kon nag yàlla nanga def ngëm ak yónént yi ak ñu baax ñi ak sunu jëf yu baax yi ñuy sunub jant foofa.

Yaw Yàlla maangi Lay ñaan nga boole nu ci sa jaam yi am dëggdëggi xam, ñiy jàkkaarlook bindéef yi ci bëti xol, ta nga xéewëlale sunuy xol ab cér ci Sa may gu màgg gi. Aamiin...

Alquraan ak xalaat (2)

Sunu xol yi daal warnaño feese mbëggéel ak cofeel gu jëm ci dëggi Alquraan ak Sunna su lab su Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ndaxte Alquraan ju tedd ji ak Yónént bu tedd bi dañuy woo ñi gëm ci yoonu texe ak njub gu sax gi. Warna yit nubaña fàtte ne Alquraan ak Sunna ndénkaan lu nu Yónént bi bàyyee lañu, kon manuta ñàkk nu àndak ñoom sàmm leen.

ALQURAAN AK XALAAT (2)

Nit daal du mbindéef meef defare yàpp ak yax rek, waaye xarbaax la ci bindëm, ndax mooy menn mbindéef mi ñu mooñaale ag mana àgg ci jëmmi Yàlla ju kawe ji. Ta nit ku àgg cig mat kune tay sàmm teddnga ak ngor gi ko Yàlla mooñaale day doon fu mayi Yàlla aki leeram di feeñe di doonit dex gu yiw yi di jógé. Ndax Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg dafa melale nit ne mooy «**Bind bi gënë jekk**».

Li am nag moodi ne sànkug àddina jii di jeexi ta doon ndénkaan –ta ñu jagleel ko nit mi am ay may- ci ay lènt akug réer day mel ne kuy ràbbal boppam càngaayul mbugël.

Nit ñi daal ñooy li ñuy nattoo bakkan teg ko ci kanamam ngir mu koy jéema jam. Lóolu moo tax nit ki wara jeexal ag dundëm ci yeewug xol ta baña fàtte ne man naa am mu coroxaan ci guuxub ndox bune mana fot ci tib bune. Ndaxte dund gi day nuru arminaat bu làmboo bis yu néew yoy àddina jiy jeexi ta am loxo bu feeñul bu cay dagg aw këyit bis bune di ko sànni ci ngelawul dig bi.

Sunu bis yi weesu de dañ nuy seere, yi ci kanam yit danañ nu ganesi. Kon nag warnanoo waajal la bis yooyee manuta ñàkk. Dunudug kune ci nun yit dafa mel ne ab tééré, malaaka yu tedd yiy bind jëf yi yit dañuy bind li nuy def ta duñu ci juum, ta tééré yooyee deesna nu ko gaaral bis ne nu:

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْنَا حَسِيبًا

“Jàngal yaw ci sa bopp. Tay kat doyingaa àtte sa bopp”

(laayay 14 ci saaru Al- isrâ).

Sunub tééré daal mooy suuf sii nuy dundé mu dolliku ci tééré bi malaaka yiy bind jéf yi. Ta lépp lu nu def dana nu seere wax ca kanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ci la laaya ju tedd ji di waxe naa:

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا

«**Bis booba suuf si day nettli ay xibaaram**» (laayay 4^{eel} ci saaru Az- zalzalah).

Ta bu soobe Yàlla sunuy xarkanam nun ñépp danañ leer ca bis booba. Lóolu moo tax Alquraan ju tedd ji di nu jubbënti naa:

«**Seeni wet dañuy sori lal ya fekk ñuy ñaan seen Boroom cig toroxlu ak yaakaar, ta dañuy joxe ca la Nu leen wërsëgëlé**» (laayay 16^{eel} ci saaru As- sajdah).

Ak naa:

«**Nun kat danuy ragal ci sunu Boroom bis bu ñëgg bu sedd lool**» (laayay 10^{eel} ci saaru Al- insân).

Ak naa:

«**Ak ñi nga xamne dañuy ragal mbugëlum seen Boroom. Ndax mbugëlum seen Boroom deesu ci naagu**» (laayay 27^{eel} ak 28^{eel} ci saaru Al- maârij).

Ta Alquraan ju tedd ji mingi leeral ne ñi jàpp ne wóorna leen ne danañ mucc ci mbugëlum Yàlla ci ñi pert lañu bokk, ci la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe ci tééréem bu tedd bi naa:

«**Ndax dañoo naagu ci pexem Yàlla? Pexem Yàlla kat gaa ñi pert rekka ciy naagu**» (laayay 99^{eel} ci saatu Al- arâf).

Ñi naagu ci yërmëndéy Yàlla nag ñoom Alquraan mingi nuy xamal ne ñooy ñi weddi, ci lay waxe naa:

«Buleen naagu ci yërmëndéy Yàlla. Gaa ñi weddi rekk kat ñooy naagu ci yërmëndéy Yàlla» (laayay 78^{ed} ci saaru Yûsuf).

Xolub ki gëm daal cofeelug njaame day tax muy denndenji digënté ragal ak yaakaar. Yamale gii nag digënté yëgyëgi ragal ak yaakaar ta ñu koy tuddé «**wàccuwaayu ragal ak yaakaar**» day def jullit bi muy sax ci ñaan ak wéeru ci Yàlla, di ténku ci yamoo gii yit ciy jéfëm ba faatu dikk. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Buleen yàqq ci suuf si ginaaw bees ko defaree, ta nangeen Koy ñaan boolekook ragal ak xemmeem. Yërmëndéy Yàlla kat lu jege ñiy def lu baax la» (laayay 56^{ed} ci saaru Al- a'râf).

Lii nag taxna mu war ci ñi gëm ñuy jeexal seenug dund ci xalaate ci anam gu dëppóok nii laaya joojee melale:

«Ñoonëe ñuy ñaan dañuy sàkku jaaruwaay bu gënë jege buy jémé ci seen Boroom, ta dañuy yaakaar yërmëndéem di ragal mbugëlam. Mbugëlum sa Boroom kat leef di moytu la» (laayay 57^{ed} ci saaru Al- isrâ).

Amul nag lenn luy warlul mucc kenn ci nit ñi kudul yónént yi ak ñi yónént yi xamal ne ci ñiy mucc lañu bokk. Sunu Boroom mingi feddli lii di wax ci tééréem bu tedd bi naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

«Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu» (laayay 102^{ed} ci saaru Âli 'Imrân).

Ragal Yàlla daal mooy leerug texeg xol yi. Ta Alquraan ju tedd ji dafa feese laaya yu bari lool yoy mbugël ak yuy netli

mbirum sawara. Lóolu nag téewul ñenn ci ñi sàggan laayay yërmëndé yi di leen nax ñuy baña xool laayay mbugël yi mel ne **“Yàlla Mooy Jéggëlaakon bi”** kon nangeen Ko bëgg ta buleen Ko ragal, bu ko defee Yàlla Mu tedd mi ta màgg di leen yee naa:

“Yéen nit ñi, ragalleen seen Boroom ta ragal bis bob wayjur du fayal doomam doomit du fayal wayjurëm dara. Digub Yàlla bi kat dëggë, kon nag bu leen dundug àddina gi nax bu leen woraakon bi nax yit ci Yàlla” (laayay 33^{ee} ci saaru Luqmân).

Ñenn ci ñi sàggan de dañuy cëppcëppi aka ñàkki teggiin diwax naa: “Bàyyee ma say bàkkaar ma yanul la ko”. Gàtt xel gii aka tiis! ki sàggan kat day bég ci dund gi di lab ci bannex ak xéewëli àddina yi. Nit ku baax kiy xalaat nag moom day màng dundug àddina gi di dëkké góorgóorlu ngir àgg ca darajay biir ya. Ki sàggan moom nekk ci moy aka béréeg dogalub Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg, tay lab fum toll ci ngëlëmug laaj yi (ngir lan ak lu tax).

Budee nag nit ku baax ki amug dégg moom ci dëggdëggi dal lay nekk, fum toll day jéema xam lu nekk ci mbir mii di xóotël gëstu ci dëggdëggëm.

Naka nóonu yit ñenn ci nit ñi dañuy defe ne ñu àgg ci sufyanke gu xóot gu wuuteek li ci seen biir. Ngir mu gënë leer, ñoom dañuy waxtu di jëfëndikóo baat yii ta xamuñu ko xamuñu yit tolluwaayi njobbaxtan li aki bóotëm yi ñu manuta àgge seen xol ak seen tolluwaay. Dangay gis ku àggul ci tolluwaayu sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Râmî* ak *Yuunus Amra* ak ñi mel ne ñoom muy wax wax yu rëy yu mel ne: “Man bëgguma Àjjana ragaluma Sawara, man damaa sopp Yàlla, dama Koo bëgg rekk”. Lii nag du luñ nangu, ki koy waxit kuy daanu daanu la waaye du daanukat dëggdëgg.

Nit kiy jeex ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg day tëj yoon yi ci xolam yépp, ubbi yoon yi jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg rekk, àgg ci mbëggéel gu mat ak cofeel gu mat.

Ni ko *'Abd al- Qâdir al- Jilânî* –yàlla neef sellal mbóotam-waxe rek:

“Boroom bi de dafa génné ci xolub jaam -bi àgg ci tolluwaay bii ci mbëggéel- bëgg bindéef yépp li tàmblee ci Aras ba ci biir suuf si; ndaxte dafa génné bir yii ci xolam ba jaam bi du xalaat ci ludul sunu Boroom ak àllaaxira. Day dem bay daw boppam sax, wéttlikóo Boroomam lay bëgg, di mel ne digënté ka dofoon ci bëgg Laylaa ak Laylaa.

Waxambaane wi dofoon ci bëgg Laylaa di ***Qays ibn Malûh*** daa mujj sori nit ñi, tàmbli di dund moom rek ci biir rabi àll yi. Dafa yamalewoon nit ñi tagg ko ak ñu xas ko, yëgëtu léen woon sax. Mu mujj àgg ci tolluwaay bob xàmmeetufa seen wax ak seen noppi. Amna bis ñulaaj dof boobee ne ko:

Yaway kan?

Mune: “Laylaa”.

Ñulaaj ko beneen yoon ne ko:

Foo jógé?

Mune: Fa Laylaa.

Ñulaajati ko beneen yoon ne ko:

Foo jëm?

Mune: Fa Laylaa.

Xolub dof bi ak bëtëm dañoo gumbëwoon ba gisuñ lenn ci àddina ji ngir tarug cofeelam ak mbëggéelam ci Laylaa, ay

noppam yit mujjóon duñ déggëti baat budul baatu Laylaa» (*Abd al- Qâdir al- Jaylâni, Al- futûh ar- rabbâniyyah, xëtu 284^{ed}*).

Ki gëm kat bu amee cofeel ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg jeex ci moom day gënné bindéef yépp ci xolam feesale ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg; ndaxte wàcc yoon ak xemmeemtéefi àddina yi day jeexal ag dund. Xol bi amug cofeel moom ci wéttlikóo Boroomam rekk lay nekk bu wéetée ak bu nekkee ci nit ñi.

Ta moom day ameg texe ci ndigëlul Yàlla lu màgg lii: **“Nanga jub ni ñu la ko digélé yaw ak ñi tuub àndak yaw ta bul bew. Moom kat mingi gis li ngeen di def”** (*laayay 112^{ed} ci saaru Hûd*). Nii la Yàlla di xamale jaamam dëgg yu xóot yl.

Yàlla miy dëgg kat Moom Mu tedd mi ta màgg dafa xéewélale nit ñi Yónéntam bu ted bi *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc miy jëmm jiy misaal, ta moom Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy menn misaalum ki gëm ci tomb bune ak tolluwaay bune ci dundëm gog nit gi.

Nettleefna ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa yëgóon mbëggéel gu jéggi dayo ci xolam ñeel sëtëm yi «Asan ak Wasaynu» ngir not gu ag nité not ci moom. Booba nag la Jibriil Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñëw ci moom laaj soppe bi «*Muhammad*» ne ko:

Ndax danga leena bëgg lool?

Mutontu ne: Waawaaw dama leena bëgg kay.

Booba la ko Jibriil xamal seen mbir ne ko: kenn ci ñoom dañ koy posene mu faatu, keneen ki dañ koy ray ci yoonu Yàlla. Ginaaw xewxew bii nag la mbëggéelëm ci ay sëtëm yame (*Abd al- Qâdir al- Jaylâni, Al- futûh ar- rabbâniyyah, xëtu 314^{ed}*).

Lii yit day wone ne mbëggéel bu jéggée dayo ta jëm ci mbindéef baña jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg Yàlla du ko nangu. Ta Yónént bi li muy doon doon sababub seenug ñëw ci àddina jii, bu ko Yàlla déllóosiwutoon –ni mu ame ci misaal mi weesu- kon Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doon na tarxiis. Ci tolluwaay bii nag warnanoo déggé ci misaal mii ne eppël ci mbëggéel lu am solo su kawe la agit ne warnanoo góorgóorlu ci aar sunu bopp ba ni sunuy xol di wékkóo ci lépp lu nu bëgg di ca jëmélé sunu lépp baña soppiku doon xeetu xérëm. Li waral lóolu moodi ne danoo nekkul ñu ñu aar ci njuumte ne yónént yi.

Jéggi dayo ci mbëggéel daal daganul ci ludul jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak bëgg ko Moom rekk. Yëgyëgi ragal ak yaakaar yi ñuy yëg mu jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag su wéyée cig yamoo xol yi dañuy mel ne xiini yërmëndé yu nekk ci asamaani ngëm. Ndaxte ku bëgg fum toll day ragala lor ki mu bëgg di ragala ñakk yit mbëggéelug ki mu bëgg. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

«*Yéen ñi gëm bu ngeen dimblée Yàlla dana leen dimblé dëgërëlléen*» (laayay 7^{eel} ci saaru Muhammad).

Lóolu moo tax nu wara def sunu kem kàttan ngir def téeréy jëf yi ak jeexiit yu taaru yu sunug ngëm ñuy wone jëf ju baax. Warnanoo baña fàtte yit ne nun ñi gëm nooy sėti Aadama mi ñu digélóon malaaka yi ñu sujóotal ko muy may gu jógé fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg, agit ne nun ay dongo lanu ci daaray turi Yàlla yi ak dëggdëggi mayug sunu sang *Muhammad*, agit ne nun noongi ci yoon wu jub wiy dundé Alquraan.

Lii moo tax sunu xol yi wara feesak mbëggéel ak cofeel ci dëgg yi ci Alquraan ak Sunna su tedd su Yónént bi, ndaxte Alquraan ju tedd ji ak Yónént biy soppe bi dañu nuy woo jëmé nu ci yoonu texe ak njub gu sax gi. Warnanoo baña fàtte yit ne Alquraan ak Sunna ndénkaan lañu lu nu Yónént bi bàyyee, kon manuta ñàkk nu àndak ñoom sàmm leen.

Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg xamalna nu ne woroom xol yu mucc yi rekk ñooy àgg ci yoonu texe ak njub gu sax gi.

Bu demee nii nag, wéy di baña xalaat walla yëg wooteem bi Moom Mu tedd mi ta màgg ag pert la akug càggante ñeel xol yi ñu tëj, muy dëggël waxi Yàlla Mu tedd mi ta màgg:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا

«Xanaa dañu settantal Alquraan? Walla dañoo tëj xol yi?»

(laayay 24^{el} ci saaru Muhammad).

Alquraan ju tedd ji day woote jëmé ci settantal ko settantal laayaam yi amul ndend amul moroom, muy wax naa:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

«Xanaa dañudul settantal Alquraan? Bu jógéwóon ci kudul Yàlla kat kon ñu fekk ci wuute gu bari» (laayay 82^{el} ci saaru An-nisà).

Maanaam jenn laaya ci Alquraan ju tedd ji fi nekk lu jiitu fukki qarñu ak ñeent ba leegi manuta nekk mu safaanook xamxam.

Safaan bi kay moo am: yi ñuy feeñal ak yi ñuy fent ci jamono june dañuy dëgërël Alquraan. Alquraan ji ñu joxoon kawkaw bi

doon dund lu jiitu junniy at ak ñeenti téeméer ta mu koy fàggul li muy gëstu di ko wër, ta daan nos ak dundëm ca melo wa gënë taaru, tay jii dana mana ëlëm mana jaaxal woroom xamxam yi gënë kawé di leen wommat ñu koy topp ci anam gu leer. Ndaxte dafa feese xamxam yi gënë mat yiy wommate jëmé ci yooni xamxam yépp yiy wommate jëmé ci yooni xamxam yépp yi masa am ak yiy ami ba bis pénc.

Moone sax li nuy gënë jege tay xamxam yu xarbaaxe yi ci Alquraan ta yi xamxam feeñal may nu ko digub Yàlla la Moom Mu tedd mi ta màgg di muujisaat bu ñu leeral ci laaya yi. Ta bir yii ci Alquraan ju tedd ji diy xarbaax aki tolluwaay yu kawé dañuy sotti di am ndànk ndànk ci biir digub Yàlla boobee. Bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

“Dananu leen won sunuy tegtal ci wàll yépp ak ci seen bopp ba mu leer leen ne Mooy dëgg. Xanaa sa Boroom doyut seere ci lépp lune?” (laayay 53^{ed} ci saaru Fussilat).

Ta misaal yiy wone lii Yàlla leeral yu bari lañ. Laaya yi ëmb dëgg yu xamxam mujj saxal akañoo bari! Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi naa:

«Yéen nit ñi, bu ngeen di sikki sàkka ci dekki, nangeen xam ne Nun de noo leen bindé ci suuf, ginaaw ba ci toqqu mànniyu, ginaaw ba ciw lumb, ginaaw ba ciw dog wu ñu joxub bind ak wu ñu joxutub bind, ngir Nuleeralal leen, danuy saxal ci jurukaay yi yit lu Nu soob ba ab dig bu ñu xam, ginaaw ba dananu leen génné ngeen di ay xale, ginaaw ba ngeen dem ba dëgër. Dana am ci yéen nag ñu ñuy jël ñufaatu am ci yéen yit ñu ñu fiy bàyyi ba ñu màggat ba duñ xamati dara. Ta dangay gis suuf si mudal, bu Nu ci wàccee ndox mudàldi yëngutu yokku saxal gàncax gu naat ci xeet wune» (laayay 5^{ed} ci saaru Al- hajj).

Mingi waxit naa:

«Ta bindnanu nit ci ban buñu tànn, ginaaw ba nudef ko toqqu mànniyu ci barab bu wóor, ginaaw ba nudef toqqu mànniyu wa aw lumb, dàldi def lumb wa aw dog, dàldi def dog wa ay yax, dàldi muuré yax ya aw yàpp, ginaaw ba Nu sosaat ko beneen bind. Yàlla de bàrkeelna Moom mi dàqqa bind ñiy bind» (laayay 12^{ed} ba 14^{ed} ci saaru Al- hajj).

Boroom xamxam bi dëkk Kanadaa di Porofesóor L. Kes MÓOR miy jàngle xamxamu ëmb yi ci biiri nday yi nanguna ne ba mu tēkēlée xamxam yi ñu am ci jaaruwaay yi ëmb di jaar ci biiru ndayam ak laayay Alquraan ju tedd ji dafa gis ne xamxam bii dafa dēppóo ak Alquraan ju tedd ji dēppóo gu mat sēkk, àggna sax ci ne Alquraan moo jiitu xamxamu doktoor ci misaal yooyee ak leeral yooyee ñu ci tudd.

Doktoor Kes yokkna ci yit ne yatti coppiku yi ñu tudd ci Alquraan ju tedd ji, ta ñooy toqqu mànniyu wi ak lumb wi ak dog wi, ginaaw bi ñu dēppóo ñoom ñépp ak dēgg yi xamxam saxal dañuy feeñalal xamxamu doktoor xamxam yu mag.

Fii mune tolluwaay bi mu tuddé toqqu mànniyu dafa ëmb gēstuy xamxam yépp. Tolluwaayu lumb wi moom di junj deret ju wékku ju dēgër ju way. Ta meloy dundug ëmb bi yéppa dajaloo ci deret ju way jii. Dog wi nag moom li muy firi mooy yàpp wu ñu sàqqami. Ta moom bu ñu ko xoolee day nuru dogu yàpp wu ñu sàqqami, ta daanaka jeexiiti gēñ yi dañu ciy nekk. Li gēstu yooyee jur nag moodi ne Doktoor Kes dafa amug jaaxle akug yéemu gu mag ci Alquraan ju tedd ji ak sunu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, dafa dēggëlit ci xel mu dal lool muujisaatum Alquraan ju tedd ji mi am lu jiitu junniy at ak ñeenti tééméer, mu dugg yit ci Lislām tudd ñaari baati seere yi.

Dëggël gii nag ak xewxew yi ko nuru Alquraan ju tedd jiy beneen muujisaatam xamalna nu ko, batax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wax naa:

“Ñi am xamxam xamnañu ne li ñu wàcce ci yaw mu jógé fa sa Boroom mooy dëgg ta day gindée jémé ci yoonu Yàlla Miy ki tedd ta yayoo cant” (laayay 6^{eel} ci saaru saba’).

Batayit xamxam bu bees bi tàmbli di gëstu ci rëddi waaraam yi feeñalna ne rëddi waaraam yi duñu soppiku diirub dundug nit ki tayit rëddi waaraami kenn nit manuta nuróok rëddi waaraami keneen ci genn anam. Lii nag moo tax ñuy sukkëndiku ci rëddi waaraam yi buñu bëggée xàmmeen nit ci wàllu àtte ak kaaraange. Lii nga xamne nag ci mujjug qarnub ñaar fukk ak juróom ñeenteel rekk lañ ko doora xam Alquraan ju tedd ji waxoon na ko lu jiitu fukki qarnu ak ñeent bi Yállay wax naa:

“Ndax nit dafa jort ne dunu boole ji ay yaxam? Ahakay! Ta man nanoo yamale cati waaraamam» (laayay 3^{eel} ak 4^{eel} ci saaru Al- insân).

Day junj ci laaya jii xereñ gi ci cati waaraam yi.

Maanaam Alquraan mooy jiitu fum toll, bu ko defee xamxam ñëw ginaawam di ko dëgërël. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Neel: bu nit ñi ak junné yi dajaloo ngir ëndi lu mel ne Alquraan jii duñu ëndi lu ni mel doonte dañuy dimbléenté» (laayay 88^{eel} ci saaru Al- isrâ).

Ndaxte Alquraan du xamxamub nit bu am lum télé, waaye xamxamu Yàlla la bu Mu xéewélale nit ñi ta mu teg kenoy xamxam yépp yi ci àddina sii.

Tayit Yàlla Mooy boroom wax jii, ta Moom mooy ki bind jumtukaayi xam yi nuy àggale ci feeñal yii xamxam feeñal.

Yónént yi ak wàlliyyu yi nag ñoom ñépp ci dëggug Alquraan lañuy jëlé seeni xamxam. Lii moo tax tééré yi jiitu yi wàccewoon asamaan fi Alquraan jëm lañu jëmóon ñoomit; ndax ni nit doone misaal mu tuuti muy jëmmël bindéef yépp nóonu la Alquraan doone tééréb Yàlla bu ëmb li Yàlla bind lépp.

Ci anam gii nag xamxam yi Alquraan ëmb dañuy wér di àndak jamono june ak béréb bune ni ñu peege jamono yépp. Soppey Yàlla yi nag Moom Mu tedd mi ta màgg xam gii ñu xam lii moo taxoon bóoti Yàlla yu wuute yi doon feeñ ci ñoom ci bépp baat bu nekk ci Alquraan ak sax wépp araf wu ci nekk. Batayit wàlliyyu Yàlla yi feddlinañu ne tééré yi ñu taalif ñoom ak xamxam yi ñu am ci leerug Alquraan ju tedd ji la jógé.

Xewxewub rañaan gi ak yéegé gi ta xewewoon ci guddig ñaar fukkéel ak juróom ñaar ci weeru ndayu koor jiiítówoon gàddaay gi at ak gennwàll feeñu gu mag gu Yàlla feeñu la gog jamono ak béréb ténkuñu ko. Ndax sunu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dañ koo rañaane mujógé ca *Al- masjid al- harâm* ca Màkka dem *Al- masjid al- aqsâ* ca Quds, ginaaw ba ñuyéegé ko ca asamaan yu kawé ya, ta lóolu lépp nag ci genn guddi la xewe. Laaya yu tedd yi wonenañ tukki bu sell boobee dàldi wax ne:

«Setalnaa Yàlla ci lépp lu yellul ci Moom, Moom mi rañaane jaamam bi guddi jëlé ko Al- masjid al- harâm yóbbu ko Al- masjid al- aqsâ mi Nu bàrkeel li ko wër ngir Nuwon ko ci Sunuy tegtal; Moom kat Mooy Déggaakon bi di Gisaakon bi» (laaya ji njëkk ci saaru *Al- isrâ*).

Jeneen laaya yit wonena feeñu yu xereñ ya amoon ca tukki bu jëm fa Yàlla boobee dàldi ne:

«Ba la muur déem ga di muur déem ga. Gis ba wëlbëtikuwut ta weesuwut fa mu waroona yam. Gisna bu wér ya gënë màgg ca tegtali Boroomam ya» (laayay 16^{ed} ba 18^{ed} ci saaru An- najm).

Xewxewu yéegé gi –muy feeñug Yàlla gii xewe cig guddi ta xel di gëlëm bu dee xalaat ci mäggaayam ak dayoom- ab daje lawoon digënté soppe bi ak ki mu sopp, daje bii deef koo waajal ngir Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc jàkkaarloo ak mäggaayu Yàlla ak kàttanam gu amul fu mu yam. Wooteb Yàlla bii nag ak xereñ gu xóot gi ci nekk ak taar ak nooy gi ko taaral day jafe ci xelum nit mu leeral ko xam ko ci anam gi mu yellool. Ci wàll gii nag bind yu xóot yi ci tukki bu màgg boobee dañuy des di mbóot digënté soppe bi ak ki mu sopp ci lu génñ xamxam yu gàtt yi nu am.

Ci guddi gu bàrkeel gii nag warnañoo baña fàtte ne làmp yiy tàkk ci sunu sooroor yu kawé yi tàllalu jëm asamaan mel ne waaraam yuy seere ay may lañu yu jógé fa Yàlla ak leer guy tàppe ci sunu bisub tay ta bokk ci pàttlikuy guddi gu sell gu bàrkeel googee.

Waaye nag pàttliku gi gënë kawé gi xeet wi ame ci guddig yéegé gi sikki sàkka amul ci ne mooy julli. Julli kat mooy kenob diiné, di leerug gët yi, di mbégum xol yi, ta moom ab daje la ak Yàlla miy aji bind ji. Ci gàttal daal mooy yéegug xoli ñi gëm. Ta kune ci nun jaami Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg di ñi topp Yónéntam bi amna waajtaay wu tax mu mana dund yéegug boppam.

Amna nag màndarga yu leer yu jëm ci ne yéegug dundug njaam mingi sottee ci julli. Bu ko defee ni nuy jullée mooy doon nattuwaayu tolluwaayu sunug yéeg, ta danañu nu woo ci yéeg googee juróomi yoon ci bis bi.

Kon nag Yaw sama Boroom maangi Lay ñaan nga def guddi gu bàrkeel googee muy balluwaayu texeg xeet wépp. Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan yit nga may nu ab cér ci yërmëndé ji ngay sotti ci Sa jaam yi. Ta nga aar nu ci lab ci gééjug bânneex. Yaw sunu Boroom, Yaw mi yaatu ag tab, may nu ag dégg akug xam gu nuy déggé dëggi Alquraan yi, ta nga feesale sunuy xol bëgg ko.

Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga taaralale nu xamxamu Alquraan, ta nga dundël sunuy xol ci jawwi di ci xalaat ci lu dul jeex ak ci fàggu mbëggéelug sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba banuy ñëwé xol bu mucc fa Sa péey bu kawé bu màgg ba. Yaw sama Boroom, yàlla nanga nangu ñaan...

Alquraan ak xalaat (3)

Dara gënuta rëy gënë màgg dëgg yi ak yëgyëgi xol yi nga xamne maneesna cee àgg bu ñu dëgërélée ta dundël xalaat ak yëgyëg bi nu am ci Alquraan! Dafa mel ne rek màggaayu kemb bu tuuti lool –mel ne peppu suuf- di màgg ba doon garab gu mag ta rëy ngir suuf su nangu su mu sax. Lii moo tax nag sunuy yëgyëg ak sunu xalaat yi ñu xañ gindi ak leerug Alquraan gi dul jeex day mel ne rek ab kemb bu wow bu ñu xañ suuf su nangu.

ALQURAAAN AK XALAAAT (3)

Yàlla Miy dëgg ta gáll nit mu jaamu Ko tàggatalna ko bindéef yépp yi ci asamaan ak suuf, ci la waxe ne:

«Ta tàggatalna leen li ci asamaan yi ak suuf si lépp. Lóolu de ay tegtala ngi ci ngir ñiy xalaat» (laayay 13^{ed} ci saaru Al- jâtīyah).

Yàlla nag taaralalena nit yëgyëgi xol yu mel ne am waajtaayu mana xalaat ngir mumana dund ci lu xóot yëgyëgu njaam. Batayit ngir nit mana amug àgg akug mat ci ngëm Yàlla Mu tedd mi ta màgg yërëmaatna ko ba yabal ci moom yónént yi ñudoon roytéet wu rafet.

Liy dëgg nag moodi ne ndimbëlul Yàlla li sottee ci yónént yi àggena ca njobbaxtan la ci Yónéntab mujjug jamono Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak ci Alquraan ju tedd ji Yónént bii èndi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta Yàlla xéewëlale ko nit ñépp.

Lii moo tax nag nu ame borub cant gu sax gu dul jeex, ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg da noo xéewëlale xéewëlam yu bari ci mu def nu nu bokk ci xeetu *Muhammad* defal nu yit ab cér ci Alquraan ju tedd ji.

Ndaxte dëgg yi ak yëgyëgi xol yi gënë rëy gënë màgg nga xamne maneesna cee àgg bu ñu dëgërélée ta dundël xalaat ak yëgyëg bi nu am ci Alquraan dafa mel ne rek màggaayu kemb bu tuuti lool –mel ne peppu suuf- di màgg ba doon garab gu mag ta rëy ngir suuf su nangu su mu sax. Lii moo tax nag sunuy yëgyëg

ak sunu xalaat yi ñu xañ gindi ak leerug Alquraan gi dul jeex day mel ne rek ab kemb bu wow bu ñu xañ suuf su nangu.

Lii moo tax nag amunu xéewël gu gënë mag xam màggaayu teraangay Yàlla ji sottee ci kerug Alquraan ju tedd ji ak màggaayam gu sax gi.

Dundug àddina gu suufe gii daal ak doyadi ci xalaat ak yëgyëg gi nekk ci xeet yi ñu xañ jottlig wooteb Yàlla ci ñaar fukkéeleu qarnu ak benn biy jamonoy dem ci jaww ji, dañuy wone dëgg gii ci anam gu fés ba àgg ca dayo ba. Leegi nag amna milyoji doomi Aadama yuy askanoo ci diiné yu jàdd, melne budist yiy jaamu xérémi Budaa yi ñu defare ay xeer ak Induus yiy jaamu nag di ko sellal ta muy rab wu télé. Ak milyoji doomi Aadama yuy jaamu ay bindéef yu téele ne bindéef yooyee. Nóoñu ñépp ay nataal lañu yu leer ba àgg ca dayo ba ngir nu xam màggaayu xéewëlug *Muhammad* gi nu am.

Waaye li gënë metti gënë tiis lóolu moodi ne bânneexi àddina yiy jaxasoo ci ngëm di ci feeñ taxnañ sunu nopp yi duñu déglu kàddu gu kawé gog dëgg gi. Ta Alquraan ju tedd ji mingi nettli bir yu mel ne yooyee yuy xew ci jamono june, ba tax muna:

«Ay tēx lañu ay luu ay gumbë, ba tax ñoom duñu gëm»

(laayay 18^{esl} ci saaru Al- baqarah).

Ci anam gii nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg sàkkoo ci ñi gëm ñudoon woroom yëgyëg yu xóot ak gis gis bu sori. Lii moo tax Yàlla wax ci tééréem bu tedd bi ne:

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخْرُوا عَلَيْهَا ضُمًّا وَعُمْيَانًا

«Ak ña nga xamne beef leen fàttlee tegtali seen Boroom duñu sujóot ta dooni tēx aki gumbë» (laayay 73^{esl} ci saaru Al- furqân).

Ta ci jamono ju mel ne jii amna yaari melo yu am solo ci jullit bune. Bi ci njëkk mooy mu am yëgyëgu cant ci dayob xéewël yi feeñ ci moom, melne tóortóor yu tooy ta nooy yi mágge ta naate ci digënté xarxari doj yu dëgër yu wow yi.

Weneen melo wi nag moodi ne ki bëggë am mayi Yàlla yi ci lu yomb day am pëstéef ci jottli dëgg yii àggale ko ci ñi ñu xañ dëgg gii ta di ko defe yëgyëgu yërmëndé ak cofeel. Ci lii la laaya yu tedd yi di waxe naa:

«Nangeen doon xeet wuy woote jëmé ciw yiw di diglé lu baax di tere lu bon. Ta ñooña ñooy ñay texe di am la ñu bëgg»

(laayay 104^{eel} ci saaru Âli 'Imrân).

Yàlla Mu tedd mi ta mágg mingi wax yit naa:

«Kan moo gënë rafet wax ki woote jëmé ci Yàlla ta jëf lu baax ta wax ne man de ci ñi jébbël seen bopp Yàlla diy jullit laa bokk?» (laayay 33^{eel} ci saaru Fussilat).

Bu fekkee bëggnañ jottli googee am meññet mi ñu ciy séentu kon danañu ci sàrt xol bi ak xel mi gënë wékku ci li ci Alquraan ju tedd ji, jaar yit ci yoonu Alquraan, jikkówóo jikkóom yu tedd yi. Ta manefnaa wax ne li Alquraan ju tedd ji ëmb ci luy dundël ruu day waral ci nun nu am xamug xol ak yitté yu féeté kaw xamxam ak yittéy woroom xamxam yiy gëstu ci bindéef yu jëmmu yi.

Leerna ne kat xamxami ñiy yittéwóo li jëmmu yépp juruñu ludul suufeel doomi Aadama yi ak feddli seenug néew doole ak seenug doyadi. Li waral lii nag mooy natt gu ñu natte dëggdëggi nit ci xel rekk. Alquraan ju tedd ji nag moom làmboona fukki yoon ak juróom mbenn ay yeete aki junj yu mel ne «yéen woroom xel yi» jublu ci xel mi ame qiimaam ci li Yàlla wacce.

Alquraan ju tedd jiy jiitu xamxam yépp daal wonena ne mooy balluwaayu leer –ndaw leer gu mag!- ci yi xalaatu nit akub gëstóom di feeñal lu jamono di gënë yàgg rekk.

Lii moo tax muwar ci nun jullit ñi nuxalaat ci sunu warugar, ta doon misaal ak royuwaay, ta doon ñu yayoo leeral matug Alquraan ngir nit ñépp ak xamal ko nit ñi, tay lox bu nu xalaatee ci warugar woowee.

Bu lóolu jàllee yit danoo nekk ci tolluwaay bob manunoo tasaare dëggug Alquraan gi nga xamne yi xamxam feeñal dëgërëlnañ ko ay yooni yooni yoon. Ta manman ak jumtukaay yu wuute yi jamono jii nuy dundé jàppandil yépp teewuñ nit ñu sàggan ñuy dund ci àddina ji sunuy xulóowaale lañuy doon fa kanam Yàlla bu bis péncée.

Lóolu nag day yokk sunu warugar, ndaxte lu bari lool ci yi xamxam feeñal ci sunu jamono jii day jàppandil yombal yu mag bu ñu ko tèkkélée ak jamono yi weesu ci wàllu leeral ak saxal dëggi ngëm yi ta li ci èpp di kumpë.

Yenn dëgg yi ci bindéef yi nag ta nekk ci biir Alquraan ju tedd ji danañu ko xami bu tolluwaayu xamxam àggee ci xam dayoom ak màggaayam.

Maanaam Alquraan day wone ay dëggëm ba bis pénc kem xamug nit ñi ak seen tolluwaay ci xamxam ci jépp jamono. Ta sikki sàkka amul ci ne anam gii ci yërmëndéy Yàlla la bokk.

Ndaxte melo yiy xar baax tay feeñ ci bind bi ñu mooñaale nit ak ci yu bari lool lool lool yi xamxamu doktor feeñal ci nos ak xereñ gu nekk ci goxi asamaan yi ak suuf si ci anam gu muy jaaxale xel di ko ëlëm. Ta bu ko Alquraan ju tedd ji leeraloon nàññ lu jiitu xamxam di ko feeñal kon nit ñi duñu ko gëm ca

qarnu ya weesu, ndaxte kon dagoon sut seen tolluwaay ci xel ak xamxam ta kon duñudoon mana dugg ci ngëm gi.

Alquraan ju tedd ji nag ci wàll gii day nuru suuf su baax suy génné ay koomam saa bu nu ko gasee. Kon nag dana war ci nun nu nàmm sunuy xel ngir mana xam lu yaatu li Alquraan ju tedd ji ëmb.

Manmanu àgg ci xóotaayu yëg tééréb bindéef yi ak xam bóoti àddina ji mingi ame rek ci ron xalaatu woroom xol yi. Lii moo tax sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg di woo nit ñépp jëmé leen ci xeetu xalaatiin wii, ba tax muy wax ci laayaam yu tedd yi naa:

«Xanaa doxuñu ci suuf si ba am xol yu ñuy xame walla nopp yu ñuy déggé? Gët yi kat duñu gumbë waaye xol yi ci dënn yi ñooy gumbë» (laayay 46^{ed} ci saaru Al- haggi).

Agit naa:

«Ta suuf si amna ci ay dog yu dend ak dëri reseñ akum mbay aki tàndarma yu nuróo al yu nuróowut ta menn ndox di leen nàndal, nu wuutale seeni meññet. Lóolu daal ay tegtala ngi ci ngir ñuy xalaat» (laayay 4^{ed} ci saaru Ar- ra'íd).

Kàttanug doonub jullit daal mingi tàmblee ci yëngug xel ak yittéwóom gu sax gu mu yittéwóo xalaat ak bëgg Yàlla Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc.

Liy def nit ki nit daal mooy jëfi xol ak xel. Ta bu nu yëkkétéé qiimay xel rek sàggane wàllu xol kon nit man naa am li mu bëgg ci àddina, waaye nag ngir mudoon ku gëm ku woyof xol ku amug yëg manuta ñàkk mu nooyal xolam ta wërélé ko yëgyëg bu xóot.

Lune nag day mel ne day waxak ku gëm kune kuy farlu ngir def xolam mu mel nii. Ndaxte bindéef yépp amnañu lãmmiñ wu ñuy feeñale li ci seen biir.

Nit kune kat buy juddu day gumbë, ta bu nu daloon di ubbi ay gëtëm day jaaxle lool gët yi tëjul seen bopp. Bu bët di xool géej yi walla garab yi walla picc yiy naaw ci asamaan si day waaru jaaxle, ndaxte bir yi bët masuta gis bu leen gisee day waaru tay wax naa: «**Yaw sama Boroom li nga bind aka taaru!**».

Nit kiy gis bis bune ay junni ci taar yooyee nag ta duyëg xalaat bu xóot ak gëstu dëggdëggi bir yooyee da leen di romb rekk ta nekk ci càggante gu sax mel ne doj yu dëgër yi manuta am benn cér ci tawi lolli yu bàrkeel yi cay sottiku aka sottikuwaat.

Dara gënuta rafet woote boobee jëm ci yeewu ta nekk ca laaya yu tedd yooyee di wax naa:

«amna yit ci wuutoonteg guddi gi ak bëccëg bi ak li Yàlla wàccee asamaan ci wërsëg dàldi ciy dundélé suuf si ginaaw ag deem amit ci coppaxndiku gi ci ngelaw li ay tegtal ngir ñiy jëfëndikóo xel» (laayay 5^{eel} ci saaru Al- jätiyah).

Ak li Muwax Moom Mu tedd mi ta màgg ne:

«Tegtal la yit ngir ñoom guddi gi Nu ciy génnée bëccëg bi bu ko defee ñu nekk ci lëndëm. Ak jant bi buy dox jëm ci daluwaayam, lóolu nattaleb Yàlla Miy ki tedd kiy xamaakon bi la. Weer wi yit nattalelnanu ko ay wàccuwaay ba mu melaat ne xala gu màggat» (laayay 37^{eel} ba 40^{eel} ci saaru Yâsin).

Ak li Muwax Moom Mu tedd mi ta màgg ne:

«Misaal yooyee danu koy jox nit ñi waaye ñi xam rekk ñoo koy dégg» (laayay 43^{eel} ci saaru Al- ‘ankabût).

Nit ki kat bu xamee xóotaayu yëgyëg ak xalaat diirub ag dundëm, kon dana mana amub cér ci bëgg Yàlla. Texe giy ñëw ginaaw dee kat kem mbëggéel googee lay nekk. Ta yónént yi ak wàlliyyu yu baax yi fi masa jaar yépp ay misaal yu leer lañuwoon ci xam bindéef yi. Xam Yàlla gi ñu mooñaale nit nag ta mu nekk fu xóot ci moom mbóot la mu nëbbu.

Ñi sàggan dëgër bopp tay weddi ñi jeexal seenug dund ci gééjug jafe-jafe bu ñu yégée wéetaay wu raglu wa ta yëg ne amuñu ku leen di aar ta yëgit aajowoo gu ñu aajowoo sàkku ndimbël ci kàttanug Yàlla gi, bu lóolu amee dañuy dellu fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg ngir la ñu dese ci bind bu sell, bind bu sell ba ñu dëxëñ ci biir nit.

Waaye ñi giimal fay waajtaay wii ta des di ñu sori ñu ñuxax ci àddina sii sottikuk kàttanug Yàlla gi ak xarbaax yi ci bindéef yi ak ñi jeexal seenug dund cig gàtt xel ta seeni gët muuru ba duñu jël ay bind duñu dégg ay laabiiré, dañuy sax ci nekkiin wii bu àllaaxiraa. Ci lóolu sax la laaya yu tedd yi di waxe naa:

«Xanaa doxuñu ci suuf si ba am xol yu ñuy xame walla nopp yu ñuy déggé? Gët yi kat duñu gumbë waaye xol yi ci dënn yi ñooy gumbë» (laayay 46^{ed} ci saaru Al- hajj).

Laaya yaa ngi wax batayit naa:

«Ku gumbë ci dund gii bu àllaaxiraa yit day gumbë ta gënë sànkū aw yoon» (laayay 72^{ed} ci saaru Al- isrâ).

Bokkna ci li manuta ñàkk nag nu jàngé Alquraan ju tedd ji ci jànglekat yu góor ak yu jigéen yu baax yi ta seeni xol feesak bëgg Yàlla, ndax ñoom dañuy xëcc ñi leen di déglu ci tàppewu

gu seenu melo di tàppewu ci ñoom jógé ci seeni xol yi leere ci leerug Yàlla Mu tedd mi ta màgg dem ci biir yëgyëg yi ak xalaat yi. Jëléeƴna ci *Tâwûs* mune dañoo laaj Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nit ki gënë neex njàngum Alquraan gën koo baaxle mune:

«Ki nga xamne boo ko déggée muy jàng dangay xam ne ku ragal Yàlla la ku Koy teewlu» (*Ad- Dârimî, buntub Fadâil al- qur'ân*).

Waaye safaan bi yit day am ba mépp njàng mudul àgg ci xol dumana yóbbu nit ci yëgyëg bu xóot ak xalaat bu yaatu bi Alquraan bëgg. Kon nag warngay déglu bu baax bàyyiloo xel gu tedd googee jógé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba mune:

“Dana am ñugénné ji ci seen biir ñoñ seenug julli ñoom dana tax ngeen xeeb seenug julli yéen, seenug koor ñoom di tax ngeen xeeb seenug koor yeen, seen jëf ñoom di tax ngeen xeeb seen jëf yéen, ñuy jàng Alquraan ta duweesu seeni bóli, ta ñuy rocciku ci diiné ni balub fett di roccikoo ci ki koy sànni ba bu xoolee cat la dugis dara, bu xoolee bant ba dugis dara, bu xoolee ca mbuus ma dugis dara, bu ko defee mu réer ci asamaan si di wéy” (*Al- Bukhâri, buntub Fadâil al- qur'ân*).

Kon nag ngir nubaña tàbbi ca jëyyë joojee day war ci nun nuy gënë yittéwóo Alquraan ju tedd ji ta tàbbi ci xalaat ci laayaam yi aka dégg ay maanaam ci sunuy xol aka settantal jikkóy Alquraan ju tedd ji, ndaxte Alquraan ju tedd ji day woo ki gëm ci wépp yoon jëmé ko ci waaj ngir xalaat bu sax ak yëgyëg bu sax. Ci lóolu la laaya ju tedd ji di waxe naa:

«Yónniwunu lu la jiitu ludul ay góor yu Nuy wàcce Sunuy wax ci ñoom. Kon nangeen laaj ñi am xamxam bu ngeen xamul laaya yu leer yi ak tééré yi. Ta wàccenanu ci yaw tééré biy ag

pàttli ngir nga leeralal nit ñi li ñu wàcce ci ñoom ndax yàlla ñuy xalaat» (laayay 43^{ed} ak 44^{ed} ci saaru An- nahl).

Ca dëggdëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg da nuy woo ci Alquraan ju tedd ji –nun ay jaamam- jémé ci xalaat ci tegtali ag nekkam ak ci bind yu xereñ yi ci xéewël yi nu Yàlla Mu tedd mi ta màgg baaxe.

Day bàyyiloo xel yit ci ne nit ñi ci lañ bokk, ta ñoom dañoo am ay làkk aki melo yu wuute; ba tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wax naa:

«Bokkna ci ay tegtalam yit bind gi Mu bind asamaan yi ak suuf si ak wuuteg seeni làkk ak seeni melo. Lóolu de ay tegtala ngi ci ngir ñi xam» (laayay 22^{ed} ci saaru Ar- rúm).

Ca dëggdëgg wenn ci làkk yi nit ñi diwax ay mbooloo yu xeet way làkk làkk woowee taxawal sosuñu ko, ta yit tënk yiy tënk làkk ak baat ya ñu cay jëfëndikóo duñu lu nit ñi dajaloo amal ko.

Bu yenn làkk yi di tàmblee wax ci luy tegtale jëf, yenn yi ñoom ci luy tegtale ki jëf jëf ji lañu koy tàmblee liy tegtale jëf ji doora dikk. Ta làkk yii du yuñ tëkkélé ba tànn ci yenn, waaye may la gu jógé fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta yit bind gi ñubind nit ci melo aki xeet yu wuute ginaaw bi mu doonee mayug Yàlla dafa làmboo ay bind yu xereñ yu wuute. Fii mune melo yi dëkkuwaay yi ci kaw suuf ñoo ko jur, xeet yi ñoom di nu Yállay feeñoo ci bind gi. Ta li waral taxawaay bii mooy nit ñi xamante ci lu gënë yomb.

Bu weesoó lóolu nag amul xeet wu gën weneen walla xeet wu amul solo. Ndaxte ci xeet wune la nit ñu baax di génné ak nit ñu bon, waaye li am solo mooy ragal Yàlla not ràññiku. Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag leeralna dëgg googee ci tééréem bu tedd bi dàldi ne:

«Yéen nit ñi, Nun kat danu leena bindé ci góor ak jigéen def leen ay xeet aki giir ngir ngeen xamante. Ki gënë tedd ci yéen fa Yàlla nag mooy ki gënë ragal Yàlla ci yéen. Yàlla kat xamaakon la ku deñ kumpë la» (laayay 13^{esl} ci saaru Al- hujurât).

Ci geneen wàll yit Yàlla dafa yamale kenne ci boppam dàldi bind bindéef yépp ñuy góor ak jigéen yuy mottleente. Ta dundug njaboot gi tàmblee fa àjjana ci Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa tuxu ñëw ci nun doon tërëliinu ñaar ñaar wu Yàlla sos. Tërëliin wii nag diiney Lisl'aam dëgërëlna ko bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Bokna ci ay tegtalam yit li Mu leen bindélé ci seen bopp ay soxna ngir ngeen ameg dal ci ñoom, def yit cofeel ak yërmëndé ci seen digënté. Lóolu de ay tegtala ngi ci ngir ñiy xalaat» (laayay 21^{esl} ci saaru Ar- rûm).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag defna bärke ci sëy ci xeetu *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci keppaarug Alquraan ak Sunna, ta Yàlla defna ko muy àjjanay texe ci dundug àddina gi.

Sëy kat bind yu xereñ yu bari ta nëbbu ñingi ci –yuy ëlëm xel yi di leen jaaxal- ci dajeg ñaari waxambaane yu bokkul dara ci anam gu leen di xëccélé njariñ ñoom ñaar ñépp. Lëkkëlóo kat gu xoli ñaari waxambaane yu bokkul dara di lëkkëlóo ci yërmëndé ak mbëggéel gi leen Yàlla xéewëlale ba sax ñuy dund dëggdëgg ci jaww ju yéemé ba àgg ci fátte këri seeni baay ak seeni nday –ya ñu màgge yaroo fa- lóolu daal feeñug Yàlla la gu kawe akub bind bu sell bu gënë yayo xalaat bu xóot bind bune.

Li ko waral nag moodi ne nit ñi Yàlla da leena nattoo mooñaale leen mana werante ak deñdeñde ci nangu dëgg. Laayay Alquraan ju tedd ji nag taaronañu misaal yu wuute ngir

woroom sóobuwaay ak naanuwaay yu wuute yi ba nit kune di ci am wàllam kem ni mbirëm deme. Dëgg gii nag laaya ju tedd ji leeralna ko:

«Ta joxnanu nit ñi ci Alquraan jii misaal mune, nit nag doon ki dàqqa werante lune» (laayay 54^{eel} ci saaru Al-kahf).

Alquraan ju tedd ji mingi bàyyiloo xel nit yit ci muujisaat yi ci nekk di ko woo yit jëmé ci xalaat. Laaya jaa ngi woo nit ci muxalaat cig dundëm diwax naa:

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

«Ta ku Nuguddël aw fanam dananu ko delloo ginaaw ci bindëm; xanaa duñu jëfëndikoo seeni xel?» (laayay 68^{eel} ci saaru Yâsîn).

Jeneen laaya yit mingi wone ne nit dañu koo mooñaale mana jeng jëm ci kàccoore ak mana jeng jëm ci ragal Yàlla, ni lóolu di leere ci waxi Yàlla jii Moom Mu tedd mi ta màgg:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا
قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا

«Maangi giin yit ci bakkan ak ni Mu ko bindé def ci moom mana kàccoore ak mana ragal Yàlla. Ku ko sellal dana texe am la mu bëgg, ku ko tilimal yit dana sooy ñàkka am la mu bëgg» (laayay 7^{eel} ba 10^{eel} ci saaru Ash-shams).

Jeneen laaya yit mingi wone kàttanug Yàlla ci dekkalaat ak lottug nit ki ci kanam mbir mii ak dëggug Yàlla gi nit di xaar bu àllaaxiraa; laaya ji diwax naa:

«Xanaa nit ki xamul ne Nun Noo ko bindé ci toqqu mànniyu mu jekki-jekki rek di xulóowaale bu mag? Mujox Nu am misaal

yit -ta fekk mufätte bind gi Nu ko bind- dàldi ne: kan mooy dekkal yax yi bu ñu funuxee? Waxal ne: ki koy dekkal mooy Ki ko njëkkóona sos ta Moom ku xam lool mbindéef mune la»
 (laayay 77^{eel} ba 79^{eel} ci saaru Yâsin).

Jeneen laaya yit mingi fàttli nit –miy daw di dàqq jamono- ne jamono mbir mu gaar la muy soppiku, batax laaya ji diwax naa:

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

«Bis ba saa di taxaw dañuy mel ne ag ngoon walla ab yooryoor rekk la ñu sax ca bàmmeeel ya» (laaya ji mujj ci saaru An-nâziât).

Leeral yii yépp daal yiy woo nit jémé ci xalaat bu sax dañuy wone ne ligéeyu xel bu mel nii lu manuta ñàkk la tay lu Yàlla digël Yónéntam bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc lu jiitu junniy at ak ñeenti téeméer, ndaxte dafa leeral loola ci àddiisam bu tedd biy wax ne:

«Amul yit jaamu Yàlla gu yamak xalaat» (Al- Bayhaqi, Shu'ab al- imân, xaajub 4^{eel}, xëtu 157^{eel}).

Ba sax maneesnaa wax ne àddiis bii day wone ne xalaat lu manuta ñàkk la lu jiitu jaamu Yàlla. Ndaxte xam solo ak dëggdëggi yiw yi lu mel ne jaamu Yàlla, ci misaal, xalaat rekkay tax mumana nekk.

Wóorna ne nag xalaat bi laaya yu tedd yi ak àddiis yu tedd yu bari wone soloom lu jiitu junniy at ak ñeenti téeméer gën naa am solo ci sunu jamono jii ngir leeral yi nu tuddoon ci ginaaw. Lu nu man diwax nag ci war gi nuwara am fiiraange ak pastéef

ci soñnee ci yiw ak jottli dëgg ngir nu wàccoo ci lu wér ak sunu warugar, lu nu mana wax ci tomb bii rek lu néew la.

Waxtu yi ëpp solo nag yi jullit wara màng jariñoo leen guddig fukkéeel ak juróom ci weeru baraxlu ci la bokk. Ba taxna ñi gëm warnañu koo dundélé lépp lu ñu am ci yëgyëgu xol, ndaxte guddi googee mooy guddig àtte ak séddélé. Ci guddi googee kat leef dibind kuy juddu ci at mi ak ku ciy faatu, ci leef diséddélé wërsëg yi yit di ci yéegël jëf yi ñujëm ca péeyub Yàlla ba. Ci lóolu la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diwaxe naa:

«Bu fukkéeelu guddi ak juróom ci baraxlu dikkée nangeen taxawe guddi ga ci julli ta woor bëccëg ba. Yàlla kat da ciy wàcc ci asamaan si gënë jege bu jant bi sowee, bu ko defee muna: xanaa amul kuy jégglu Majéggël ko? Xanaa amul kuy sàkku wërsëg Mawërsëgël ko? Xanaa amul ku nekk cib nattu Mamay ko jàmm? Xanaa nàngam? Xanaa nàngam? ba fajar difenk» (Ibn Mâjah, buntub Iqâmat as- salât).

Maneesnaa wax yit ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg day ubbi wunti yërmëndé ak njekk ak nangu ñaan ba fajarug guddi googee difenk (bi ki taalif tééré bi di toll fii dafa dajeek guddig fukkéeel ak juróom ci baraxlu ditàmblì).

Dara gënuta rafet nag xibaaru mbégté bi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ëndil ñu gëm ñiy dundélé guddig fukkéeel ak juróom ci baraxlu ci julli di dundélé bëccëg ba ci woor. Lii moo tax muwar ci nun nufarlu ci dundélé guddi googee ci julli ak jàng Alquraan ju tedd ji ak fàttliku Yàlla di Ko tudd ak sàbbaal ak julli ci Yónént bi di ko ñaanal.

Warna yit nuyittéwóo ta sonne guddi ak bëccëg yiy topp ci guddig fukkéeel ak juróom ci baraxlu, ndaxte dañoo mel ne luy yëglé weeru koor wu màgg wiy balluwaayu leer, dananu wara

yokk suni yëgyëgi xol ci texeg weeru koor, wara baril jëf yu baax, wara yokk sunug mbëggéel gi lalu cig ngëm ak sunug jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Warna yit nuy defe sunuy julli ci jawwi biir ak yamoo gu ruu digënté xol bi ak jëmm ji, ndaxte julli ag daje gu kawe la digënté jaam bi ak Boroomam. Amna ku masa dikk ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dilaaj dàldi ne: Yaw Yónént bi, jàngal ma ta tënkk ko. Mune:

“Boo jógée dijulli nanga julli jullig kuy tàggo, bulwax yit wax jooy jégglu, ta nanga dogu ci naagu ci li ci yoxoy nit ñi” (Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Ki gëm kat buy julli warnaa def kem kàttanam ngir fàggu jikkó ak jëf yu baax yépp, warnaa moytoo sànk xéewëlug Yàlla googee yit, ndaxte Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Nit de dana julli ba sèlmël ta duñu ko bindël ludul fukkélu xaajub julléem ga, juróom ñeenteel ba, juróom ñatteel ba, juróom ñaareel ba, juróom mbenneel ba, juróomeel ba, ñeenteel ba, ñatteel ba, genn wall ga” (Abú Dâwûd, buntub As- salât).

Li am daal moodi ne warna nu nuleeral bir yooyee, ndaxte niiri yërmëndé ak bärke agsinañu ci nun bi weer wu tedd wii jubée –wiy agsi ci fan yu néew. Ta lóolu moodi ne Alquraan ju tedd ji wàcc ci weeru koor deef koo wàcce ngir nudund dundug koor gu yàgg guy wéy ba bis pénc.

Weeru koor kon ak Alquraan yaruwaay bu sax lañu. Ta ci lóolu la laaya ju tedd ji diwaxe naa:

«Weeru koor mooy weef wàccee Alquraan mudoon ag njub ngir nit ñi ak tegtal yu leer yu doon ag njub akug teqqale. Kon

ku ci fekke weer wi ci yéen na ko woor. Ku wérëdi walla munekk cib tukki na woor yeneen bis yu ni toll. Yàlla kat jàppndal la leen bëggël bëggëlu leen xatxat. Nangeen matal lim bi nag ta tudd màggug Yàlla ngir li Mu leen gindi ndax yàlla ngeen sant»
(laayay 185^{oel} ci saaru Al- baqarah).

Ta ci laaya ju tedd joojee, ginaaw bi mu leeree ne Alquraan leer guy gindée la gu fees ak firndéy njub ak tegtali xamxam, dafa digël képp ku teewe weer wii muwoor ko ci nu dëppóo ak nattuwaay yu Alquraan yi.

Bokkna ci li war nag nubaña fàtte ne dudoy nuy déglu njàngum Alquraan ci sunuy nopp rek tay romb dëgg yi ci nekk bañ cee taxaw. Waaye kay danoo wara déglu digëlëm yu bàrkeel yi nuy leeralal yooni mucc ci dundug àddina gi ak sax ca àjjana ci noppi xol ak gëti xel. Li waral lóolu moodi ne ki gëm day gannaayoo liy dundël ruu ci Alquraan ju tedd ji ngir jàkkaarloo ak congì bânneex ak bakkan.

Kon, yaw sunu Boroom, maangi Lay ñaan ngamay nu cérub nudund dundug Alquraan ak àjjana ci yëgyëg bu xóot ci weer wu bàrkeel wii, ta def Alquraan ju tedd ji ak ngëm gi ñuy firndé ju nuy musël baña doon firndé ju nuy dugël, ta ngadef sunug woor weer wi muy yërmëndé, def sunug xadd ci weer wi muy bàrke, def sunug dog ci weer wi muy waxtuw àgg ci Yaw. Yàlla nanga nangu ñaan Yaw Yàlla...

Tuub ak rongooñi bët

Tuubël ta ñaane gët yuy jooy ak xol bu feese sawaraw
réccu, ndaxte tóortóor yi ci bérëb yi am jant ta tooy rek la
xuy ubbikóo.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*.

TUUB AK RONGOŊI BËT

Bis ab ñawkat dafa laaj kenn ci ñu baax ñi maanaam àddiis bi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diwaxe naa:

«**Yàlla** Mu tedd mi ta màgg **de dana nangu tuubug jaam bi li féek àggul ci xerxeri**» (*Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd*).

Nit ku baax kii dàldi koy tont ne:

Waaw, ni ko Yónént bi waxe la. Ndax man namaa xam looy ligéeyé?

Mune ko: Man ñawkat laa, damay ñawi yéré.

Mulaaj ko ne ko: Lu gënë yomb ci ñaw?

Mune ko : Dog yéré yi.

Mulaaj ko ne ko: ñaata at nga amagun ci ligéey bii?

Mune ko: juróom ñeenti at.

Mulaaj ko ne ko: Boo demee ba ruu gi digénn, ndax danga mana dog ndimë?

Mune ko: Déédéet... Duma ko man.

Nit ku baax ka ne ko: Yaw ñawkat bi, bu fekke doomana def ligéey boo manoon daan ko def diirub fukki at, kon bu dee agsee nan ngay mana tuubé ta masoo koo def ci sag dund? Kon tuubël tay jii bi ngay am kàttan. Boo ko deful nag bu dee dikkée doo am cér ci jégglu ak muj gi rafet. Xanaa masoo dégg wax jii:

«**Gaaweleen tuub balaa dee didikk**». Booba nag la muuré tuub ag sellal. Booba yit la ñawkat ba yit mujj bokk ci ñu baax ñi.

Ni nu ko gise ci nettli bii nag tarxiis gi bânneex ak àddina dитарxiisloo jaam yi ci anam yu wuute, li ñuy wóorédi wóorédi, li ci gënë wóorédi -ci anam gu wér- mooy sax ci yeexe tuub ta tuub di liy taxa mucc ruu gi diirub sunug dund. *Qatâdah* neena: Alquraan de da leen di won seen jàngoro ak seen saafara. Seen jàngoro mooy seeni bàkkaar, seen saafara di jégglu⁸.

Ndaxte jégglu –mi am wàccuwaay bu am solo ci jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak ci àggale xol ci tolluwaay bu kawemooy wenn yoon wiy taxa tàqqalikoo ak tir yu biir yi. Ta tuub miy muri kiiraay ak pakk yi dox digënté jaam bi ak Boroomam aw sas wu mag la ngir jëf yu baax yi mana sotti. Lóolu moo taw ñuwara naaxsaayal bir yiy tee àgg ci jublu gi. Ci nii nag la xol bi didoone luy dimblée ci àgg ci jublu gu tedd gi.

Ci lii nag la yooni tasawuf yépp di tàmblee ci jégglu ak wird yiy ame ci waxtuy njël yi ngir mottleente gox biir.

Tuub gi njëkk nag mingi tàmblee ci sunu sang Aadama. Ta ba muy tuub dafa ñaan Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg:

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا
وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“*Ñuwax ñoom ñaar ne: Yaw sunu Boroom, danoo tooñ sunu bopp ta boo nu jéggëlul yërëmóonu dananu bokk ci ñi pert*” (*laayay 23^{eel} ci saaru Al- a’râf*).

8. Yërël Al- Bayhaqî, Shu’ab al- îmân, xaajub 5^{eel}, xëtu 427^{eel}.

Ñaan gii nag mujjna doon misaalum jégglu ngir sètëm yiy ñëwi ginaawam ba bis pénc.

Niti Yàlla yi nag danañu xaaj tuub ñatti xaaj:

- 1- Tuubug ñi ëpp ci nit ñi. Ñoom seeni bàkkaar lañuy tuub.
- 2- Tuubug xejj yi. Ñoom daw gu seeni xel didaw leeg leeg dijogé fi Yàlla lañuy tuub.
- 3- Tuubug xejji xejj yi. Ñoom dañuy tuub ngir gënë jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Waaye nag sellal ak dëgg u ñaari sàrt lañu yu manula ñàkk ci jëf ju baax june. Ci nii la ñu bari ci niti Yàlla yi daan tuubé ci tuub gi ñuy tuub. Maanaam manuta ñàkk nuy muslu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci tuub yiy laaj tuub ta nu am yit mbóotum «**Tuub gu sell**» gi ñu tudd ci laaya yi, ndaxte bakkan ak saytaane bu ñu amul yoon ba këf xol bi dañuy sol mbubbum dëgg lu ci nekk ci ñoom ñaar mujj doon jànglekat buy gindée jëmé ci taar ak yiw. Nii nag la jaam bi ditàbbee ci seen mbaal sànk seenug tuub def ko mu naaxsaa mel ne pënd bu ñu tasaare. Sax ci ñàkka tuub nag moom gaaf la guy lëndëmal àllaaxira. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمُ وَإِنْ عُدتُّمْ عُدْنَا

“Xayna seen Boroom yërëm leen. Bu ngeen déllusée nag nudéllusi. Ta defnanu sawara muy dëkkuwaay bu ñuy tëj ñi weddi» (laayay 8^{ed} ci saaru Al- isrà).

Ndaxte nit kiy sax ci yàqq ag tuubëm day mujj doon fowukaayu saytaane, ta lu weesu lóolu yit bu tuuboon saytaane walla ñu sàggan ñi doon ay saytaane ci moom dañuy yàqqaat ag tuubëm naa ko: «Naysaan! Ndaysaan!»

Lóolu moo tax laaya yu tedd yi diwax naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

«*Yéen ñi gëm, tuubléen jëm ci Yàlla tuub gu sell, ndax yàlla seen Boroom faral leen seeni ñaawtéef, tàbbal leen ci àjjana yu ay dex didaw dironu bis ba Yàlla dul gaccaal Yónént bi ak ñi gëm àndak moom. Seenug leer da leen di féeté kanam ak ndayjoor ñuywax naa: Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu mottlil sunug leer ta jéggël nu; Yaw kat lune nga man*» (laayay ^{8^{ee}} ci saaru At- tahrîm).

Waykat bii di **Rahmatî** mingi bàyyiloo xel dëgg googee xol yi jëm ci tuub diwax naa:

Bu làmmiñ wi di jégglu ay yoon, doonte xol bi dafa nekk cig càggante, bakkan bi day jekkadi

Waxeefna ci tééréb àddiis bii di «*Al- jâmi' as- saghîr*» mbir mu yéemé ci wàllu tuub, ta moodi ne malaaka mi ñu sant bind ñaawtéef yi du bindël bàkkaar kiy moy ludul bu juróom mbenni waxtu jàllee. Ta day néggëndiku diir boobee bépp ndax yàlla moykat bi tuub ci. Lii moo tax nag kenn waruta wax ne: «manumaa sàmm samag tuub ba defaatnaa bàkkaar kon nag warumaa tuub».

Waaye kay daywar ci ki def bàkkaar mudëkké jégglu, ndaxte man naa am Yàlla xéewèlal ko tuubëm baña yaqqooti. Waaye warnanoo xam ne tuub mingi ame ci réccu gu tar ci waxtu wi muy jégglu ak dogu ci baña defaat bàkkaar bi. Lóolu moo tax Yàlla bàyyiloo xel lóolu ci tééréem bu tedd bi dàldi wax ne:

«*Yéen nit ñi, ragal leen seen Boroom ta ragal bis ba waajur dul fayal doomam dune yit doom mooy fayal waajuram lenn.*»

Digub Yàlla de dëgg gu wér la; kon nag bu leen dundug àddina gi nax bu leen woraakon bi yit nax ci seen digënté ak Yàlla»

(laayay 33^{ed} ci saaru Luqmân).

Ta àddiis bu tedd bii jógé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta mu ciy wax ne:

“Āishah, boo defee bàkkaar nanga jégglu Yàlla. Tuub bàkkaar kat mooy réccu ak jégglu” *(Ahmad, Al- musnad, xaajub 6^{ed}, xëtü 264^{ed})* day junj tuub gog di xalaataat ca bàkkaar ba du ca topp.

Àddiis bu tedd bii nag dayleeral ni mu manuta ñàkke tuub di tàmblee réccu. Dañuywax ne sax tilimaayub bàkkaar rongooñ yu tàng yi ñoo koy laabal. Nettleefna yit ne kenn ci ñi daa moy ginaaw ba mu tuubée ba réccu dañ koo jox fu ñu bind bàkkaar ya mu defoon yépp dàldine ko: “Jàngal lii”. Mudàldi naqqarlu lool jëf yii mu defoon jooy ba manatula gis bàkkaaram ya ñu bind ca këyit wa. Ca mujj ga nag rongooñ yu tàng yu dëgg yii dañoo raxas bàkkaaram yépp laabal ko. Nii nag lañu jéggélé moykat bii.

Ci anam gii nag bariwaana bàkkaar bob junniy rongooñ ñoo koy mana far, bariwaana yit genn rongooñ gu mana far junniy bàkkaar. Ndaxte rongooñu bët bi mooy jëmmi ndoxum tuub mi ngir ñiy dugg ci toolub bëgg Yàlla, ta moom yit day laabal bàkkaar yi di leen far, tayit day feeñal cant ñeel Boroom bi. Ta rongooñu bët mooy kërüg yaakaar Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñi texe dëggdëgg nag ñooy ñiy mana jooy ca dëxub kër googee ca waxtu wa yaakaar yépp di doge.

Ta rongooñ wune ca rongooñ yooyee yoy ñay jàkkaarloo ak àddina ji ci rongooñ yu tàng day nuru ay seetu yuy wone junniy géej mbàmbulaan, ndaxte wépp peppu suuf wu ca nekk ag màggal ak rëyël bóoti Yàlla yi la. Ta xel mu rafet lu ci bari ci rongooñ yooyee leef koy ame. Ndaxte rongooñu bët làmmiñ la

wuy leeral maanaa yoy baat yi duñu ko mana ëmb. Ndaxte jaam bi ci lii lay bëggë sàkkoo ci Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg bir yoy du ko mana xalaat. Lóolu moo tax nag rongooñ didoon luy dalal xelum cofeel, ñi tumurànke ta nekk ci tiis yit di ci ame noflaay.

Dara gënuta rafet nag xewxew boobee diwone dayob rongooñ guñ tuur ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bis Junayd mom Baxdaad –yàlla neef sellal mbóotam- dafa nekkoon ci yitté didox mumel ne dafa gis malaaka yi diwàccee dara ci asamaan digénnée dara ci suuf si ta ànd ca akug xér, mudàldi laaj kenn ca ñoom ne ko: Lu ngeen di génnée ci suuf si nii? Malaaka ma tont ko ne ko:

“Dafa am bis soppeb Yàlla romb fii dàldi ne “aah” cig cofeel ay rongooñ yit tuuroo ciy gètëm, nun nag rongooñ yooyee la nuy génné ngir mu am yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak njéggëlam mujaare ci lii”.

Àddiis bu tedd bi moom mingiwax naa:

“Amna Yaari gët yu sawara dul laal: bët bu jooy ngir ragal Yàlla ak bët bu fanaanee wattoo aka aare ci yoonu Yàlla” (At-Tirmidî, buntub Fadl al- jihâd).

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- yit waxna ci ndox yiy taqq ginaaw ba mudoon cóolóol wàccaat ci kaw suuf si doon ndox mu sell muam njariñ di ci wone ni ñuy laabale bàkkaar yi ci tuub ak jooy, mudàldi ne: “Bu cet gi ak sell gi jeexee, maanaam bu ndox mi nëxée taqq ban ba jurël nu ag jaaxle ngir ag taqqam nit ñi waaru yit tàmblee ñaan Yàlla Muxettli leen, bu lóolu jàlle ndox mi day doon cóolóol dàldi yéeg ci asamaan si jaar fa ciy yoon yu wuute ba laab laab gu mat sèkk. Ginaaw

lóolu nag muwàcc ci suuf si doon taw walla galaas, ginaaw ba nag muàgg ci gééj gu yaatu gu amul tefes”.

Sikki sàkka yit amul ci ne misaal yooyee dañuy leeral tolluwaayu mbëggéel ak yërmëndé yi Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg difeeñal jëmële ko ci jaamam yiy def bàkkaar tay farlu ngir mucc. Bu jantub réccu ak ndoxum tuub amoon ci nit ñi seeni xol tilime ci tirub bàkkaar kon Yàlla Mu tedd mi ta màgg day jël xol yooyee jëmé leen ca asamaan ya di leen laabal yit ci suuf ak ban ak tiri bannex yépp. Batayit Yàlla day xéwëlale yërmëndé nit mi gënë tedd ci ay bindéefam. Maanaa mii nag mingi sottée tay feeñe ci anamam gi gënë yaatu ci julli. Ndaxte julli gi ñuy defe ci anam gi gënë mat mooy “**yéegug ñi gëm**”.

Ginaaw nag nit ki lu bari lay sàggan difatte dëgg googee, àddina yit di ko wëlbëti muy ree baña jooy ba muy xëj ngir ree yu bari, moo tax nugis Yàlla Mu tedd mi ta màgg diwax ci tééréem bu tedd bi naa:

وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ

“*Ngeen di ree yit ta dungeen jooy ta fekk ngeen di ñu ko dëddu*” (laayay 60^{ed} ak 61^{ed} ci saaru An- najm).

Mingiwax Yónéntam bu tedd bi yit di ko xamal mbirum ñii naa ko:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

«*Nañuy ree lu néew tay jooy lu bari muy payug la ñudaa def*» (laayay 82^{ed} ci saaru At- tawbah).

Maanaam Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa bëgg ci ab jaamam mu laabal bàkkaar yi ci tuub aki rongoon. Ci maanaa mii yit la

sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- di nettlele solos rongooñu bêt diwax naa: «Bu sondeel dijooy di tuur ay rongooñ day gënë leeral, carub gatab yit day wert di yeesaat ci bärkeb xiin yiy jooy ak tangooru jant bi. Maanaam tangoor ak ndox yu manuta ñàkk lañu ngir màggug gàncax».

“Naka nóonu yit xiin yi ak melax yi manuñoo ñàkk ngir ñunangu tuub, maanaam rongooñu bêt ak yëgyëgu xol”.

“Bu xol bi amut yëgyëg xiinu bêt bi yit sottiwul ab tawam kon nan la sawaraw merum bakkan difaye tàkktàkkal bàkkaar? Nan yit la xéewëlug àgg ci leerug feeñug Yàlla ci xol bi diballe? Nan yit la balluwaayi ruu ak dundug biir disottee?»

«Bu taw yi waccutoon yit nan la gàncax yi dinaate? Nan yit la xeeti gàncax yu wuute didende?»

«Bàyyil gàncax yi kon ta jooy ay yooni yoon. Suuf saa ngi nii bu tàqqalikoo ak ndox mi day doon suuf su wex xorom, ndox miy wacc fu sori yit sori dex yi ak déeg yi day yàquu tilim nëx».

«Dër yi ak gott yu naat yi lool mel ne àjjana bu ñu leen xañee ndox dañuy lax seeni xob wow dirot ay jàngoro di ca nekk. Nit yit nóonu la mel».

Ngir nag nuaar sunu bopp ci nekkiin woowee manuta ñàkk numel ne sunu sang *Shu'ayb* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mi gumbëwoon ngir jooy. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax ci àddiisam bu tedd bi naa:

«Bu ngeen xamoon li ma xam kon dangeen ree lu néew jooy lu bari» (*Al- Bukhâri, buntub At- tafsîr*).

Lóolu moo tax soldaari xol yiy fompe aka setale rongooñi bêt góom yiy nekk ci xol ta ay bàkkaar di ko waral diirub dund gi, lóolu moo tax ñuy mana boole xol yooyee ci xol yi sopp yi mana

tàbbi ci àjjanay njéggël. Ci lóolu la yónént yi ak ñu baax ñi ak ñu dëggu ñi daa wéeróo ñoom ñépp ci Yàlla fu ñu toll bu jamono xatee ak bu yaatoo bu naqqar amee ak bu mbégté amee, ta ñoom fu ñu toll ci déeyaale ak Yàlla ak cofeel gu sax la ñuy nekk.

Ndaxte maneesula xalaat ab jaam bu mana ñàkka aajowoo jégglu ak tuub, ndax rëccrëcc yiy am ci ludul coobare day ame ba ci yónént yi sax Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Tuub ak jégglu kon ñooy jumtukaay yi gënë mana jeexiital ci jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte ñoom ñaar dañoo doon yëgyëgu réccu ak muslu gog biir gu dëggu ta sell.

Ci geneen wàll yit tuub ak rongooñi bët yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg bëgg ci jaamam yi ta di ko jaarale ci tiis ak tartar yi muy nattoo ay jaamam, lóolu ag yaxantu gu sax la. Ta ñi tànn yaxantu guy tonowu –melne yaxantu googee- duñu jàmbat muk benn nattu, ndax dañuy xam ne dañuy texe ji texe gu mag gu sax am lañu bëgg. Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- ci doon gi mu doon kenn ci ñoom feeñalna lii gën gaa rafeti feeñal muwax ne: “Yàlla Mu tedd mi ta màgg de day jël ci yaw ay rongooñ ci àddina jii, waaye da la ciy faye xéewëlale la dex yu bari ca àjjana. Day jélé ci yawit ay muslu aki wonk yu fees ak mbëggéel ak metiit, waaye da lay faye ci wonk gune ak xettliku gune téeméeri téeméeri daraja yu kawé yu biir aki màqqaama yeef manula àgg”.

Waaye warnanoo xam ne rongooñ yépp yamuñu, waaye wuute yu baree am seen digënté. Ndaxte wonk yu bari yu dëgguwul tay yu sedd yu ñu feent càggante ak woru lay wone. *Sufyân Ath- thawrî* –yàlla nef sellal mbóotam- mingi wax naa:

“Jooy fukki xeet la: juróom ñeent yi njistal la, benn rekk moo ciy ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Jooy yu mel nii nag yoy ngir

Yàlla Mu tedd mi ta màgg aw yoon laydoon ci ndigëlul Yàlla wuy jëmé ci mucc ci sawara”.

Ñingi nettli ne dafa am jigéen ju ñëwóon di jooy di jàmbat broom kërëm fa àttekat ba di *Shurayh* ta fekk *Ash- shu’bî* teewoon fa, muwax moom *Ash- shu’bî* ne:

“Jortnaa ne soxna see de deaf koo tooñ. Xanaa gisóo ni muy jooye?”

Booba nag la àttekat bi di *Shurayh* wax ne:

«Shu’bî, bokki Yuusufa ya de dañoo delluwoon fa seen baay doon jooy ta fekk ñoo tooñoon. Boo dee xool rongooñ yii rek sab àtte duwér».

Wóorna ne nag rongooñ yu mel ne yooyee deesu ko nangu. Jooy yuy wone toroxtaane akug doyadi yit jooy yeef ñaawlu la. Jooyi nit ñi pert ñi seeni jë ñaqqul rongooñ yu amul njariñ lañu. Ci mbirum rongooñ yii nag la waykat bi dëkk Turki di *Muhammad Ákif* yàlla na ko Yàlla yërëm diwaxe naa:

*Ée yéen nit ñi, bàyyileen naqarlu, bàyyileen wonk
Bu jooy amoon njariñ kon sama baay jógé ca bàmmee lam ba
Lan la rongooñ yi di jariñ bu ñaqq rogalaatul?*

Rongooñ ak jooy yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg bëgg du rongooñ yu nuy suufeel ci kanam xarit walla noon, waaye safaan bi la kay rongooñ la yu nuy yëkkëti ba ca asamaan ya tay dundël xol. Niki nga xamene géej yu yaatu yi dañuy làmboo lu bari ci lu am njariñ ak lu amul njariñ ta di leen aar ci lab nóonu la sunu rongooñ yi wara mele ne ndox mi nuy sàmm di nu aar ci lab di nu yanu ba fa nu jëm. Rongooñ yii nag ay toqq lañu yuy rogalaate ci xol bi nu ëpp ni muy rogalaate ci bët ta ñu leen di gaaral Yàlla duñu leen gaaral bindéef yi.

Amna meneen mbir mu am solo yit mu aju ci jooy ta moodi ne jooy yi waruta doon jooyi jàmbat, ndaxte jàmbat day wone ag ñàkka ànd ta lóolu du lu ñu nangu benn yoon. Ndaxte jàmbat day yóbbé nit ki moy di ko tàggale ak li koy taxa jariñu lépp, ta lóolu day xëcc merum Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Jooy yi nu jublu nag nun du xëcc mer, waaye day béglóo ab soppe akub xarit di doon jumtukaay buy laabale ci tiri bàkkaar.

Li am nag moodi ne bu dee dikkée ñiy nelaw dañuy yeewu, maanaam dañuy ubbi seeni gët di gis dëgg gi. Waaye amul lenn njariñ lu ñuy yaakaar ci gis dëgg gi bu waxtuw noo gu mujj gi agsee niki nga xame ne jariñutóon Firawna. Dara gënuta rafet li sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* -yàlla neef sellal mbóotam- wax ne: “Ñi am xel de dañuy jooy lu jiitu dee, ñi xamul nag ñoom dañuy metiitlu di dóor ci seen bopp ca mujj ga. Kon deel gis sag mujj ci tàmbilig ligéey bi ta bul bokk ci ñiy réccu bis pénc”.

Nanga jàngé ci mbirum picc ma ca nettle boobee. Picc ma dafa gis feppi dugub ca fiirug rëbb ba mujaaxle waaru ba jëfëndikóowul xelam, ci nii la lekke dugub ja ta sax yëgu ko ba tax fiir ga jàpp ko. Yawit ñaata yoon nga jàng saaru *Yâsin*? Ñaata yoon nga jàng saaru *Al- an’âm* ngir tàqqalikoo ak metiitu bopp ta gisóo njariñ? Ginaaw bu nattu bi dikkée ba tar lan mooy njariñul jooy ak wonk ak xettliku ak jàmbat? Wonk gii kat ak njàmbat lii ak xettiku gii lu jiitu fiir ga di ko jàpp lañu waroon.

Ci misaal,sunu sang Ibraayima ba mu déggée ne deefna alag xeetu Lóot ngir topp ga ñu toppoon seeni bannex melne ay rab ta mu jurël leen fayyug Yàlla, da leena bëggóona ñaanal yërmëndé ngir la ñu rééréwoon dayub moy googee, malaaka ya dàldi ko ne: «Waxtuw ñaan weesuna».

Dee ci coobarey Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat xamunu fan ak kañ ak nan lay dikké? Lóolu moo tax munuta ñàkk nujaxase

xol yi ak mbóotum «**Deeleen bala ngeena dee**» ta nuwaaj saa sune ngir dajeek Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Bu safaan bi amee nag noo yu mujj yi day doon jamonoy pert ju feese ay xettliku aki wonk, bu boobaa danaa: “Aah! Nii Ba kañ lay doon?!»

Laaya ju tedd ji mingi wax naa:

وَجَاءَتْ سَكْرَةٌ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

«**Metiitu dee dikna ci dëgg. Loola mooy la nga daa moytu**»

(laayay 19^{esl} ci saaru Qâf).

Ci kaw lii nag mbir mi gënë am solo ci jaam bi mooy laabal bakkan ak sellal xol. Ta lépp li nu wax ba leegi ci tuub ak rongooñi bët bunt la rekk ngir am lii. Ginaaw bu nu tàbbee ci bunt bii nag danuy wara dundël jëf yu baax yépp. Ginaaw bu defee farata yi ak sunna yi dana war ci nit ki mu làmboo yiy taaral lu jiitu muy jooxe àqqi jaam yi ak àqqi ñaari wayjur yi, ak joxe ci yoonu Yàlla, ak yërëm bindéef yépp, ak ñeewant, ak jégglé. Ci misaal, ñi tènku ci jikkóy jégglé ñooy gënë yayoo njéggëlug Yàlla, ndaxte ñi ñu xañ mbéggéel ak yërmëndé ta seeni xol dégluwuñu xettlikuy «**ngir ngeen yërëm nu**» ñoom ñooy ñiy romb ci dund gi tay ñu jaaxle ñu amu naqqar ñu ñu daaneel not leen.

Lóolu moo tax muy war ci xol yi ñujublu ci Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg ta ñoy ci jikkó yiy taaral yépp ta defe ko ci jawwi tuub ak jooy. Sikki dàkka nag amul ci ne jublu gii ci Yàlla daa wara sax diirub dund gi. Waaye lii teewul yenn jamono yu ràññiku yi doon jamonoy tonowu ngir jaam ñi. Ba taxna muam ci biir yeneen jamonoy lolli yi jamonoy lolli bob biir buy may jaam ñi ab taar akub dayo.

Li gënë kawé ci jamonoy lolli yi nag mooy weeru koor wu bärkeel wi ëmb guddi gu gën junniy weer ta mooy laylatul qadar gi Alquraan wàcce jógé ci Lawhul mahfóos ñëw ci asamaan si gënë jege ngir leer gi muur àddina si ak nit ñépp. Weer wu bärkeel wii nag ak guddi gu màgg googee weeru badar wu leer lañu wuy leeral xol yi lëndëm, ta ay palanteer lañu yu ubbikóo ci asamaan jëm ci suuf ngir yéegé ci ak àgge ci. Ci wàll gii nag warna ci ñi gëm ñu yee seeni xol feesale seen dund géppak bärke ak leer gi ñuy jélé ci weer wu tedd wii, ndaxte bis pénc dudoon bisub naqarlu ak réccu ci xol yi ñu taarale dund gu mel ne dund googee, waaye daymel ne subëg bisub iid.

Kon Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu defal nun ñépp subëg bisub iid gu mel nii, ta nga def nu am yërmëndé ak njéggëlug Yàlla ta nu ame ko ci cofeel ak mbëggéel ak rongoñi bët yu dëggdëgg. Aamin...

Ɗaƙan

Saa bu ñaan amee deef di yatt ci xolub ki gëm ay yëgyëg
yu biir, day jaxasoo ak nit ki yit, soppiku doon lu mu jagoo.

Lii moo tax ruu yu kawe yi didund fu ñu toll ci ñaan.

ÑAAN

Gaayi Yàlla yi ak yónént yépp ñoom ñi ñu yónni ngir ñu doon yërmëndé ñeel bindéef yi dañudaa jëmélé seeni xol fu ñu toll ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg bu jamono xatee ak bu yaatoo bu neexee ak bu naqqaree, dañudaa dund yit ci jawwi ñaan ak yaakaar ak sabablu. Ñii nag ay roytéef yu sax lañu yoy dananu jàngé ci seeni melo ak seeni jëf ak seeni jikkó ak li mu manuta ñàkk nunekk diñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci waxtu wune ak anam gune.

Ñaan daal ak xettliku ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg lu yàlla bindaale nit la di yit lu ag njaame laaj. Ta lépp lune ci asamaan yi ak suuf si ci topp Yàlla ak nangul ab dogalam lañu nekk, ak di Ko tudd aka fättliku ak di Ko ñaan Moom Mu tedd mi ta màgg tay boroom kàttan gi dara ténkul. Yarub diiné bu dëggdëgg nag naka jekk day jublóo jëmbët taqook ñaan ci ruug ki gëm, ndaxte ñaan mooy caabi ji gënë màgg jeef di ubbéelé xol mujëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Saa bu ñaan amee deef di yatt ci xolub ki gëm ay yëgyëg yu biir, day jaxasoo ak nit ki yit, soppiku doon lu mu jagoo. Lii moo tax ruu yu kawé yi didund fu ñu toll ci ñaan, ndaxte seeni xol ci jaaxle ak ragal yeeteg Yàlla gi laaya ju tedd ji èndi ta mu aju ci solos jokkaloog ñaan fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

قُلْ مَا يَعْزُبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

“Neel: sama Boroom du leen faale budul woon seenug ñaan” (laayay 77^{eel} ci saaru Al- furqân).

Kon nag yëgyëgu sababloo ñaan Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg ci ruug jullit bum mana doon soppiku gi muy soppiku doon melo wu sax day lal ag jokkoog biir digënté Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak jaam bi. Ñaan yi ci jamonoy cofeel nag ñoom waxtu lañ yu yërmëndéy Yàlla di uufe xol.

Li ñuy sàkku ci ñaan nag mooy yërmëndéy Yàlla. Ta ci anam gii li wara njëkké génné ci xol yi jëm fa Yàlla ci ñaan mooy nangu moy gi ak bàkkaar bi ak néew doole gi ak lott gi. Ñaan nag mooy jublu Yàlla Miy boroom kàttan gi amul lu ko ténk ci anam guy wone sunug lott ak sunug toroxlu ak sunug nangu ci kanamam.

Ca dëggdëgg tàmbli bi mooy nangu ne gàttañlu amna. Ta télé ci ñaan day am jeexiit ju mag ci sàkku yërmëndéy Yàlla ak nangug ñaan. Ci misaal, Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc dañoo jublu ci Yàlla ñaan Ko ni nu ko laaya ju tedd ji xamale:

“Ñuwax ne: Yaw sunu Boroom, tooñnanu sunu bopp, ta boo nu jéggëlul baaloo nu dananu bokk moos ci ñi pert” (laayay 23^{eel} ci saaru Al- a’râf).

Ci jeneen laaya yit Yuunusa dafa wéeru ci Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg dàldi Koy ñaan. Laaya ji diwax ne:

“Fàttlikul yit boroom jën wa ba mu demee ta merewoon aw xeetam. Muyaakaar ne dunu ko teg xatxat mudàldi ñaan ci biir lëndëm wax ne: amul ku yayoo jaamu ku dul Yaw, setalnaa La ci lépp lu yellul ci Yaw. Man kat ci tooñkat yi laa bokk” (laayay

87^{eel} ci saaru Al- anbiyâ).

Ñaan googee kilifa ga bokkoon ca Usmaaniyóona ya ñaanewoon nag ta mooy Muraad mu njëkk –mi jiietéwóon àddina- ca tàmbliib xareb Kosówaa bu njëkk ba (ab béréb la ca Balqaan) misaal la ci misaal yi gënë màgg ci xëcc bärkeb ñaan. Da ciy nangu ag tēléem akug néew dooleem ba muy toroxlu jëm ci ki kawé tay boroom kàttan Moom Mu tedd mi ta màgg dàldi waxee ne:

“Yaw Yàlla, nguur gi yaa ko moom, jaam bii yit yaa ko moom. Man jaam bu néew doole laa bu tēlé, ta Yaw yaa gënë xam ñépp samay bóot ak sama yéené. Xamnga ne samag jublu du alal du nguur, waaye Sa ngërëm rekk laay sàkku. Yaw Yàlla, bul bàyyi Sa soldaar yi gëm yéefër yi di leen daan, ta na nga leen xéewélale jàpple guy jógé fi Yaw ngir mu doon iid ngir jullit ñépp. Ta boo ko namme na Sa jaam bii di Muraad doon li ñuy rendi ci bisub iid bii».

Ginaaw ñaan gu xóot gii nag callmeer la doon upp ba saa soosee dàldinay dal. Ginaaw xeex bu tar yit bu yàgge juróom ñatti waxtu digénté xare bu ñaarte walla mu ñatt te xareb kilifa gii di Muraad, ci la xareb kilifa gi note, daan.

Waaye ba kilifa gii di Muraad di seeti ña amoon ay gaañu gaañu di leen nemmiku la ko kenn ku dëkk Serbi jame paaka bu mu làqqoon, mudàldi mos cafkag dee ci yoonu Yàlla. Nii nag la ñu nangoo ag ñaanam bamu mat sëkk.

Ñaan yu xóot yu dëggdëgg yiy kàddu yi gënë taaru yoy ruu yu kawé yi, ci leer ak cofeel lañuy juddóo, dañuy def yaakaar ci dund gi yit tay dëfël xol yu am naqqar yi. Ñaan yiy ame ci sellal ak dëggu nag ak rongooñu bët ab woote la jémé ci yërmëndéy Yàlla.

Liy may xol bi ag teewlu nag buy ñaan mooy nëbb mbóotum nangul Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg.

Ki nu gënë jàngal ñaan ci ag dundëm mooy sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Lu bari ladaa ñaan cig julléem gi mudaa def ba ay dëggóom di nawi ta ay rongooñam daa àgg ba ca sikkimam bu tedd ba, bu ko defaa mudaa wéeru ci Yàlla di nangu ak tëléem akug néew dooleem diwax naa:

“Yaw Yàlla, maangi muslóo Sa ngërëm sam mer, di muslóo sag jàmmal sa mbugël, di La muslu ci Yaw. Manumaa matal Saw tàgg, Yaw daal ni nga tàgge Sa bopp nga mel” (Muslim, buntub As- salât).

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc melalna ñaan ci yeneen àddiis dàldi wax ne: **“Ñaan mooy jaamu Yàlla”** (Abú Dâwûd, buntub Al- witr).

Waxna yit ne: **“Ñaan mooy yuqqug jaamu Yàlla”** (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **“Amul lenn lu gënë tedd ñaan fa Yàlla”** (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **“Ku dul ñaan Yàlla da koy mere”** (Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaaj bu njëkk bi, xëtu 667^{ceel}).

Waxna yit ne: **“Ku bëgg Yàlla nangu ñaanam bu nekkee ci tartar ak jaaxle, nay baril ñaan bu nekkee ci jàmm”** (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **“Seen Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg de ku am kersa la ku tedd. Bu Ko jaamam tàllalee ay yoxoom dana am kersay gântu ko mudelloo yoxoy neen”**. (Abú Dâwûd, buntub Al- witr).

Waxna yit ne: **“Ku ñu ubbil ci yéen buntub ñaan ubbilnañu ko wunti yërmëndé yi. Yàlla yit ñaaneefu Ko leef di joxe lu Ko gënël ñuñaan Ko jàmm. Yónént bi waxna yit ne ñaan dana jariñ ci li wàcc ak ci li wàccul. Kon deeleen taqqok ñaan yéen jaami Yàlla yi”**. (At- Tirmidî, buntub Ad- da'awât).

Waxna yit ne: **«Ñaan mooy ngàmmaayu ki gëm, di kenob diiné, di leerug asamaan yi ak suuf si»**. (Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaaj bu njëkk bi, xëtu 669^{ed}).

Li am nag moodi ne ñiy bégël jirim yi nekk ci naqqar, di dalal nit ñi nekk ci tiis seenug ñaan mooy gënë nangu ñaanug ñiy tooñ nit ñi di xeeb ñi néew doole ta ñuy dund dundug càggante.

Ci dëggdëgg ñaanug ñi sopp Yàlla ñiy tuur seeni rongooñ ñuy jógé ci seeni xol ci lu dul dakk ngir sàkku ñu jéggël leen bakkaar yi, ñóoñu seenug ñaan day yayoo ñu nangu ko, waaye du ñaanug ñiy rëyrylu jappe seen bopp ñu amul bakkkaar.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax ci nangug ñaan naa: “Ñaanal ta tuubé xol bu fees ak sawaraw réccu ak gët yuy jooy, ndaxte tóortóor yi ñi ngi ubikóo ci béréb yi jant bi di génné”.

Kon nag ngir nangug ñaan du doy nga defe ko ci sa lammañ rekk, waaye kay dangaa wara farlu ngir ñaan gi nekk digënté **«Ragal ak Yaakaar»**. Day war yit xol bi di lox ngir maanaa yi ñaan gi lãmbóo, ta yit ñaan gi warnaa lãmbóo ag dogu gu wér ci baña defaat bakkkaar bi bu fekkee bëggnañu ñu jéggël ko.

Ñingi nettli ne sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dollu xéewël ak mucc dafa masa yam ci jenn waay juy ñaan Boroomam cig toroxlu akug suufe, muxalaat ci xelam ne ñaanug waa jii daal yayoo na ñunangu ko buñu xoolee kaw gi. Ca jamono yooya nag

la Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamale sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne ko:

«Man maa la gënë yërëm Sama jaam bii. Waaye damay ñaane ci làmmiñam rekk, xolam nag moom manga ca géttug gàttam ya» (At- Tirmidî, buntub Al- birra).

Ba sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nettlee waa joojee mbir mii nag waaja dafa dàldi dajale yittéem jépp fa saa sa dàldi jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak xol bu sell.

Ci geneen wàll yit ñaan gi ngay ñaanal sa mbokkum jullit mu teewul dees koy nangu ci lu gaaw. Ci la sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe naa:

«Amul ñaan gu gënë gaawa nangu ñaan gu ñu ñaanal ku teewul» (At- Tirmidî, buntub Al- birra).

Deefdi sàkku ñaan nag ci nit ñi ñu jort ne seen ñaan dana nangu. Naka nóonu yit sababub dëggdëgg biy warlul nangu ñaan mooy sellal ak dëggu. Maneesnaa wax yit ne ñaan gu jógé ci xolub ku def bàkkaar ngir mbokkam mu gëm –waaye mudoon ci anam gu dëggu- moo gën ñaan gu amul ruu àndul ak xol gu jógé ci nit ku jort ne wàccuwaayam fa Yàlla moo gënë kawé ñi ci des. Melna ne yit xettliku googee ag ñaan googee jógé ci xolub sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –mi ab xolam nekkoon géejug cofeel ak yërmëndé- xettliku la gu mat sëkk ba muy wax naa:

«Yaw sama Boroom, bu doon ñu baax ñi rekk ñooy yaakaar Sa yërmëndé kon kàccoor yiy moy ci kan la ñuy wéeru? Yaw Yàlla Mu màgg mi, boo nanguwoon Sa jaam yiy Say xejj rekk kon ci kan la kàccoor yi didem di ko ñaan ?»

Ca dëggdëgg benn jaam –doonte dafa def bàkkaar- waruta bàyyi ñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg muk, ndax Yàlla Mu tedd mi ta màgg rekk moo xam ñaan giy àggale nit ki ca la mu bëgg.

Lii moo tax nag muwar ci nit ki –nu mu mana mel- muxam qiimay mumana am ñaani xol yu jógé ci kenn ci jaami Yàlla yu baax yi.

Bis *Ma'rûf al- Karkhî* dafa tase ak kuy joxe ndox ca marse ba, boroom ndox ba doon woote diwax naa: «Naanleen ci sama ndox mi ndax ngeen am ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg». Sëriñ *Ma'rûf al- Karkhî* daldi jël ndox ma ca waa ja daldi naan ta fekk munekkoon ci koorug ngàttnga, da koo def ngir am ab cér ci ñaanug boroom ndox mii. ta ginaaw ba *Ma'rûf al- Karkhî* génée àddina kenn ci ay doomam géntna gis ko ci béréb bu rafet, mulaaj ko ne ko: «Jan jéf la la Yàlla joxe wàccuwaay bu rafet bii terale la?» Mune ko: «Ñaanug boroom ndox ma amoon ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Amna nag mbir mu am solo lool ta moodi ne ni nuy sàkkoo ñaan ci ñi néew doole ak ñi gëm ta nekk ciw tiis nóonu la manuta ñàkke yit nu moytu ñu nuy ñaan Yàlla.

Ci misaal, ba njiitul Suljuux lii di *'Alâ ad- dîn Kikubâd* àggalee tabaxug tatab dëkk ba dafa sàkku ci *Bahâ ad- dîn Wuld* –wayjuru sunu kilifa *Jalâl ad- dîn-* ñaan ko mu xool tata ba ta wax ko ca xalaatam ngir bàrkeeloo ko. *Bahâ ad- dîn Wuld* daldi dem, gis la ñu def, wax njiit la ne ko:

«Seen tata bi de melna ne dëgër na rafet na yit ba weesu li ñu miinon ngir fey musibay ndox mu bari ak congii noon bi. Waaye

yan matuwaay nga jël ngir jammaarloo ak fetti ñaani ñi ñu tooñ ak ñi ñu néewël doole ci sa ron kiliftéef? Fetti ñaan yooyee kat duñu bënn walla ñuy màbb tata bu mel ne sa tata bi rekk waaye dañuy bënn di màbb ay junniy tata di def àddina si ab geent. Li gën ci yaw kon mooy nga góorgóorlu ngir defar tata boobee cig maandu akug mbaax tabaxe ko nit ñu baax ñi bu ko defee nga am ñaan yu baax. Ta lii moo lay gënë mana aar miir yu mag yooyee, ndaxte dalug àddina si ak nit ñi ak seen kaaraange ñaan yooyee ñoo leen di warlu».

Ca dëggdëgg nag xeeti dam ak njariñ yi ñi gëm di sottal yépp -ginaaw seenug góorgóorlu ak seeni coono- ci bärkeb ñaan yu baax yu sell yi la ñuy ame. Ta Alquraan ju tedd ji nuy tegtal texe gay saxi ca dund googee mingi làmboo li ëpp ci jàngle yi aju ci ñaan. Sunu Boroom waxna ci ñaan ci laaya yu bari daldi ne:

«Neel ndax bu leen mbugëlum yàlla dikkélée walla tukkiteg àddina dikélléen ndax ku dul Yàlla ngeen di ñaan bu fekkee dëggungeen? Moom kay ngeen di ñaan bu ko defee Muy wuñni li tax ngeen Koy ñaan bu Ko soobee ta ngeen di fàtte li ngeen di bokkaale» (laayay 40^{oel} ak 41^{oel} ci saaru Al- an'àm).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ne yit:

«Ñaanleen seen Boroom cig toroxlu akug nëbbu. Moom kat bëggul ñiy jéggi» (laayay 55^{oel} ci saaru Al- a'râf).

Sàkku mujj gu rafet nag bokkna ci ñaan yi ëpp solo yiy sunu jenn cëslaay li nuy musël bu àllaaxiraa ta nu war koo baña fàtte ci dund gii di jeexi. Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci tééréem bu tedd bi naa:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yéen ñi gëm, nangeen ragaal Yàlla dëggdëggi ragal, ta nangeen nangul Yàlla dooni julit ba ba ngeen di faatu” (laayay 102^{ed} ci saaru Âli ‘Imrân).

Li bépp jullit didef diirub ag dundëm nag li ko waral mooy am ag texe ci waxtuw noo yu mujj yi, ndaxte kenn dalul xel ci boppam ñudul yónént yi Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc, ba ci wàlliyyu yi sax naka jekk dañudaa xalaat bu baax noo yu mujj yi.

Dëgg la, anam gi nit ki di faatoo deesu ko xam waaye nag dëgg la yit ne nit ki anam gi mu dundé rekk lay faatoo. Lóoloo moo tax nuwar di dund fu nu toll ci jégglu ak ñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg ngir Mudëgërël nu ci yoon wu jub wi ba bu nuy noyyi sunu noo gu mujj mufekk nu ci ngëm. Sunu sang Yuusufa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa ñaan ni ko laaya ju tedd ji ëndée daawax naa:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Yaw sama Boroom, joxnga ma lëf cig nguur xamal ma lëf ci firi gént. Yaw Mi sàkk asamaan yi ak suuf si, Yaway sama kilifa gi may àndal ci àddina ak àllaaxira. Boo may faat yàlla na fekk manekk ab jullit ta yàlla na nga ma àggale ca ñu baax ña” (laayay 101^{ed} ci saaru Yūsuf).

Ta ñaanug ñu baax –ñi Yàlla Mu tedd mi ta màgg tagg ci melal leen ne woroomi xel lañu- ni mu dikki ci Alquraan ju tedd ji mooy:

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

«Yaw sunu Boroom, nun kat danoo dégg wootekat buy woote jëmé ci ngëm nudàldi gëm. Yaw sunu Boroom, nanga nu jéggël kon sunuy bàkkaar ta faral nu sunuy ñaawtéef ta boole nu ak ñu baax ñi boo nuy faat» (laayay 193^{ed} ci saaru Âli 'Imrân).

Taxawaayu njabarkati Firawna ya nag bind bu mag ak waare gu mag mingi ci ñeel nu. Ndaxte ba ñu jàkkaarloo ak muujisaatu sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba gëm ragaluñu mbugëlum Firawna walla ray ga mu leen doon tiitélé, waaye kay dañoo ñaan Yàlla Mu tedd mi ta màgg bu ñuy jébbélé seeni ruu mufekkk ñuy ay jullit seenug ngëm baña néew doole.

Ci geneen wàll yit ñaan duàggale ci yërmëndéy Yàlla ci wax ju neex rekk ju dul jaxasoo ak xol tañu koy wax ci kàddu gu kawe ta xumb ngir njistal rekk, duame yit ci ay wonk aki yuuxu yu am doole, du yit ci wax yu ñu rafetal. Ndax bu mbir mi demewoon nóonu kon deesul nangu ñaanug ki wérédi ki yëremtëlu ki ñàkk pexe ki jooy jooy yu tar ba sonn, kàddoom néew doole ba xaweesu kóo mana dégg, kon yit deesul nangu ñaanug ñi nekk ci tiis ñi néew doole ba seeni kàddu manuta génn. Naka nóonu yit bu fekkoon ne ki mana wax wax ju leer rekk moo moom ñaan kon waxi xol duam ak wax ju dul waxi ləmminñ.

Li am nag moodi ne jekk jekkal gii ci ñaan day néewël doole dëggdëggi ñaan gi akug ruueem akug sellam. *Jéléfna ci Ibn Sa'd kat mune: Sama baay déggna ma bis may wax naan: Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan àjjana akug xéewëlam akub taaram ak nàngam ak nàngam, maangi Lay ñaan yit ngamusël ma ci sawara aki càllalaam aki jéngëm ak nàngam ak nàngam. Mune ma: Sama*

doom, man de déggnaa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muywax naa:

«Dana ami ay gaay yuy jéggi ci ñaan». Kon nanga moytoo bokk ci ñoom. Buñu la joxee àjjana dañu la koy jox mook la ca nekk ciw yiw, buñu la musélée ci sawara yit dañu lay musël ci moom mook la ca nekk ciw ay» (Abû Dâwûd, butub Al- witr).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxna ci beneen àddiis yit ne:

«Yéen nit ñi, yërëmléen seen bopp, yéen kat ñaanuléen ku tēx mbaa ku teewul; Moom kat mingi àndak yéen, Moom kat kuy dégg la ku jege. Aw turëm bàrkeel na ag màggaayam yit kawé na» (Al- Bukhâri, buntub Al- jihâd).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat dugàntu ñaan yu sell yu dëggu yi. Waaye ñaan yu dëggu yooyee yépp teewul ñuy ñàkka nangu yenn ñaan yi, ndax dëppóowuñu ak dogal bi. Lii mootax nag muwar ci kiy ñaan muy ñaan ba fàww tay baña feeñal yoqqat ak naagu mukki ci jenn jamono, ndax deef di wax ne li ñuy wottee ñaan ci tolluwaay yu mel ne yooyee dees koy dencal nit ki ba àllaaxira.

Xol bi cofeelug ñaan muur nag manuta ñàkk muxam ne wéeruna ci bunt bi gënë màgg. Xol yiy négé ci buntub ñaan yit tay am yaakaari mu ubbiku ngir yërmëndé duñu yoqqat ci négé ab diir ca buntub yërmëndé joojee. Ndaxte ñaan ak jooy li ñu sosoo ci yërmëndéy Yàlla taxna ñuy nuru sababub texe buy dëfël xol yi nekk ci tiis, doon yit mbalka mu neex ndox mom xol yi sopp Yàlla dañuy bég saa bu ñu ci naanee.

Warnanoo baña fâtte nag ne dananu mana àgg ci tedngay doon nit dëggdëgg bu nu Yalla jéggélee sunuy bàkkaar. Dana war yit ci mboolem ñiy sàkkoo àgg bu dee agsee ci mbóotum njéggël giy sax, dana war yit ci ñi bëggë mos yërmëndéy Yalla yi ak mayam yi amul fu ñu yam ñu góorgóorlu ci tàmbli bi ngir génnée gëttug njéggël ci tóortóor yi ci dëri xol yi ta defe ko ñaan ak yaakaar ci jamonoy cofeel. Nun yit danuy ñaan Yalla Mu tedd mi ta màgg Boroom kàttan ak yërmëndé yi dara ténkul Mu yërëm nu xéewélale nu njéggël.

Yaw sunu Boroom, ci sag tab ak sag ñeewant may nu ab cér ci yërmëndé ak njéggëlug Yalla ci cofeel ak rongooñi bët yu dëgg yu. Defal sunuy xol yit màngasiini yërmëndé ju dul jeex ci Say bindéef ngir nu am ngërëmul Yalla. Ci bàrkeb ñaani leer yu sa jaam yiy sellal yit xéewélaleel sunu réew mu bàrkeel mi texe ak naataange, xéewélaleel sunu xeetu Lislam wi yit aw yiw ak dëgg. Aamiin...

Woote jëmé ci dëgg ak yiw (1)

Yàlla Mooy sàmmkat bi gën ta Moom Moo gënë mana yërëm yërëmékát yi

Warnanoo baña fàtte li sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daj moom mi nuam texe ak tedngay bokk ci aw xeetam, ak li mu tegoo lor ngir jottli ak dégtélé wooteb mucc gu sax gi ñeel nit ñépp.

Warna yit nuy seet sunu bopp tay laaj sunu bopp: fan la sunu manman àgg ci dundël sunnaam si nun xeet wépp?

Ak yit fan la sunug yayoo melow “Seerey Yàlla ci kaw suuf” àgg?

WOOTE JĚMÉ CI DĚGG AK YIW (1)

Nit ku mu mana doon kuy jĕfĕndikóo koom li ñu ko bindéwaale melne **Xel ak Xam ak Nangu**, bu dee xoole bĕtub xol bindéef yi ak dund gi muy dundé du aajowoo coono bu bari ngir xam ne yii binduñu leen ci ag neen walla lu amul njariñ mbaa ag jublu. Nit mi ñubindé ci xereñ gu xóot gii nag ak jublu yu fullĕwu yii, du keef di bàyyi cig neen rek ci àddina jii dijeexi. Ci lóolu la laaya ju tedd ji diwaxe naa:

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

“**Ndax nit dafa jort ne deef koy bàyyi cig neen?**” (laayay 36^{ee} ci saaru Al- qiyámah).

Ci jeneen laaya yit Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

«**Ndax dangeena jort ne danu leena bind cig neen ak ne yĕen deesu leen déllóosi fi Nun?**» (laayay 115^{ee} ci saaru Al- mu'minún).

Nit kune nag dana gis ne manuta ñàkka xam dund gi ñuy tuddé «**aw fan**» xam yit buum gi boole nit ak bindéef yi ak jote gi am digénté lal bi ñuy tërĕl liir bi ak jaad gi ñuy tërĕl néew bi.

Mayi kàttan ak nos yoy Yàlla yiy tënk bindéef yi dañuy yĕkkĕti woroom xol yi jĕmé ci nangu jenn aji bind ju amug xereñ, ta lii moo leen di jañ jĕmé ci ngĕm. Ngir nag ngĕm gii mana sotti

ci maanaam mu mat mi Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa baaxe nit yabal yónént yi ñuy tegtale ag njub.

Ci lu amul sikki sàkka nag yërmëndé jenn la ci jikkó yi ëpp solo yiy may nit ki xéewëlug ngëm gi ñuy ame ci ñeewantug Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Yërmëndé yit sawara la wu dul fay mukk ci xolub ki gëm, ndax moom mbirum Yàlla la mu nuy jegeel sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg, ta mbirum ngëm mu sew la muy jañ nit ki jélé ko ci woru jëmé ci woyof ak jaamu Yàlla, ndaxte xéewëlug ngëm saa bu àggee cig mat ci xol bi day yokk yëgyëgu metiitlu ak yërmëndé yu jógé ci ñi gëm jëm ci ñi ñu xañ, pexe yi ñuy def ngir ñoom yit yokk. Lóolu nag moo tax ruu gog jullit bu mat bu mu mana doon bu gisee nit ñu aajowoo wooteb njub dumana féex ci ngëmug boppam rekk.

Ci lu amul sikki sàkka yit nit ki mbindéef mu nekk cib tukki la bu jëm àllaaxira. Ta weddi lóolu lu safaanook xel ak yëgyëgu biir la melne weddi amug jant bi ngir ag ngumbë. Ci anam googee nag nos dund gi ci kaw dëgg googee lu manuta ñàkk la lu xel ak yëgyëgu biir laaj.

Bokkna nag ci wari gari ki gëm ci wàllu diiné ak yëgyëgu biir mudéf kem kàttanam ngir jubbënti ak gindi ñi seeni bàkkan àggul ci xéewël yi ki gëm am ta ñuaajowoo koo xam, ndaxte woo nit ñi jëmé ci dëgg ak yiw ak rafet jikkó ak ngëm ak jëf yu baax yiy waral texe giy saxi, ak def kem kàttan ngir soril seen xalaat jikkó yu ñaaw yi ak bërëbi ñaawtéef ak lëndëmi kéefër. Woote bii kat lenn la ci jëf yu baax yi ëpp solo ci àddina ak àllaaxira, ndaxte Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax ci addiisam bu tedd bi naa:

«Ku woote jëmé cig njub dana am cib yool lu tollu ne yooli ña ko topp, ta loola duwàññi ci seeni yool dara. Ku woote jëmé cig réer yit dana tegoo ci bàkkaar lu tollu ne bàkkaari ña ko

topp, ta loola duwàññi ci seeni bàkkaar dara» (Muslim, buntub Al-
‘ilm; ak Abù Dâwûd, buntub As- sunnah; ak At- Tirmidî, buntub Al- ‘ilm).

Ni nu ko gise ci àddiis bu tedd bi, dara gënuta rëy mbég mi Yónént bi bégélé ci lu aju ci ngénéel ak bàrkeb ligéeyu jottli dëgg ak yiw. Ci geneen wàll yit ñiy woote jëmé ci lu bon ak sax ci bàkkaar dañoo mel ne donji galaas yu ndaw yuy bérëngu ba soppiku doon balub galaas bu rëy. Ci anam gii nag dana doy nufeeñale solos waru gar wii ci woote jëmé ci dëgg ak yiw ngir numoytuloo nit ñi ñaawtéef yi.

Ci geneen wàll yit képp ku gëm ku nekk ci waru garu jottli warna ci moom munjèkké matal boppam, ndaxte jumtukaay bi èpp jeexiit ci gindi nit ñi jëmé ci dëgg ak yiw mooy kiy woote doon misaal muy jëmmël dëgg ak yiw ak rafet jikkó ak dëgg.

Lóolu moo tax nag sàrt bi wara am mooy kiy woote njèkké tege ci yoon wu jub. Waaye nag ngir jottli gi jeexiital jeexiital gu mat ci xol bu àgg cig dal rekk lay sottee. Ndaxte nit ñi àgg ci tolluwaayu biir bii ba ñudundée ci biir cofeel gii amul fu muyam bannex yépp dañoo tuuti ci seeni gët ñàkk seenub taar. Lii moo tax nag ñoom ñuy féeetéwóo waru garu jottli ngir sàkku ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg cig sellal gu àndul ak séentu lenn njariñ luy jógé ci ñiy fari dijeexi. Dañoo génné ci mbir mii yit cérub seeni bakkan. Defiin wii nag melo la ci melo yi yónént yi ràññikoo.

Aka bari nag leerali Yàlla yooyee di junj jikkóy yónént yii! melne laaya ju tedd joojee aju ci woote ak jottli tay wax naa:

«Ta duma leen ci laaj genn pay. Samag pay daal Boroom bindéef yi rekka ko gàddu» (laayay 180^{ed} ci saaru Ash- shuàrà).

Ci sunu waxiin nag ligéeyu woote jémé ci dëgg ak wattandikuloo ñaawtéef yi ñingi koy tuddé «**Diglé lu baax ak tere lu bon**». Ndigëlul Yàlla lii nag feddikuna ci laaya ju tedd joojee:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«**Nangeen doon xeet wuy woote jémé ci yiw didiglé lu baax tay tere lu bon, ta ñooña ñooy ñiy texe di am li ñu bëgg**» (laayay 104^{ee} ci saaru Âli 'Imrân).

Liy dëgg nag moodi ne kàddug diiné, maanaam digéli Yàlla yi akub Yónéntam ak seeni dénkaan, ñooy benn nattuwaay bi nuy mana ràññalee man cee tàqqalee dëgg ak neen, lu baax ak lu bon, rafet jikkó ak ñaaw jikkó, am xel ta ñor ak gàtt xel ta néewi jaar jaar. Ta yëkkëti kàddu gii bokkna ci ligéeyi ñi gëm yi ëpp solo ta njëkk. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg melalena ligéey boobee ta mooy ligéeyu woote ak jottli ne «**Jiyaar ju mag la**», bi Muy waxe naa:

«**Bul topp ñi weddi, ta nanga ci jiyaare ak ñoom jiyaar ju mag**» (laayay 52^{ee} ci saaeu Al- furqân).

Ta moone jiyaar ju mag jii de ca diir bañu nekkee Màkka la dikkéwoon, muy jamono ja ñi gëm amewutóon jenn doole ngir jammaarloo ak bokkaalekat ya. Maanaam ci jamono ju réer tasaaroowoon, cànkute tasaaroowoon ca ta taroon, yàqq ak jaxase ak jaxasoo feeñaatoon, kéfër ak weddi notoon. Laaya ju tedd jii weesu kon day wone menn maanaa ci maanaay jiyaar yi ëpp solo ta mooy jottli Alquran ju tedd ji ak wootee ci, ndaxte ñi gëm ca jamono joojee amuñuwoon kàttanug jammaarlook tooñkat ya

ak noon ya, amuñuwoon yit juntuukaayi xare, yoruñuwoon ludul kàddug dëgg di kàddug Yàlla. Ca anam gogee nag jottli Alquraan ju tedd ji, ni ko laaya ju tedd ji xamlee, mooy wenn yoonu jiyaar ju mag joojee ak jëf ju mag joojee.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax ci àddiisam bu tedd bi naa:

«Ñeetaan waruta am ci ludul yaari bir: ku Yàlla may alal mujeexal lépp ci lu baax, ak ku Yàlla may xamxam ak xel mu rafet mu cay àttee di ko jangle» (Al- Bukhâri, buntub Al- ‘ilm).

Anam gi gën nag ngir dundé Alquraan ju tedd ji mooy jàng ko ak jàngle ko ak jikkówóo ay jikkóom, ak jaar ci njubug ay digëlëm aki tereem ak farlu ci jottlee ko lammañ wu nooy, ak gëm ko. Wootee Alquraan nag man naa bàyyi jeexiit ju rafet ci dayo bi ñu ko bëggé bu fekkee yittéy jullit bi mooy àgg ci xóotaayu yëg gii ci yittéwóo Alquraan ju tedd ji.

Ci misaal, sunu sang Omar ibnu Xàttaab ba mu génnee ta amoon yéené ju ñaaw ta mooy faat bakkanub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wëlbëtiku dugg ci Lislām –ci bärkeb ñaan gi ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaanal- ak li mu déglu laayay Alquraan ju ñu jàngé ci biir xol ca kër rakkam ju jigéen ja.

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc aki saabaam defnañu seen kem kàttan ci jottli Alquraan ju tedd ji ak diinéy Yàlla ji Moom Mu tedd mi ta màgg, ñudàldi joxe ci lóolu seen kàttan ak seeni manman yépp alal yi ak ruu yi. Naka nóonu yit saaba bu daa jébbël bataaxelu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli

xéewël ak mucc wuur yi mu leen di woo ci Lislàam ci teewaayu seeni dag, daa leen ko jàngal ci lu àndul ak ragal walla njàqqare, ta daawul yeexe joxe bakanam ngir ligéey boobee.

Waxtaanu tàggtuu wa lu jege téeméeri junni ak ñaar fukki junniy saaba teewe nañu ko ànd ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, waaye ñi ñu denc ci ñoom fa Màkka ak Màddina seenub lim weesuwul weti ñaar fukki junni. Ña ca des dañoo xamoon bu baax ne jumub wooteb jottli gi manuta ñàkk musax di tàkk, ta saaba yi taawunañu ko yóbbu ko fu sori.

Ci misaal,saaba yu tedd ya demnañu Istàmbóol ak Siin ak Afrik ak Kookaas. Ta bépp béréb bu ñudem dañufa daa tasaare njub ak yërmëndé, ta yit fàggunañu wàccuwaay bu ràññiku ci tééréb taariixu Lislàam. Ci nii nag lañu àggalee wooteb njub bi tàmbleswon Màkka ci béréb yépp ci jamono yépp.

Rawatina nag ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defna lu kawé kàttanug nit ngir jottli yónénub Yàlla biy woo nit ñi jémé ci njub. Jéf jii nag day wone cig wàll solo ak màggaayu waru garu jottli, ci geneen wàll yit dadaa jàngal ñi gëm li mu manuta ñàkk ñu jeexal seenug dund ngir mbir mii ci jëfi ngëm ju sax.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag –moom mi Yàlla Mu tedd mi ta màgg yónni mudoon misaal mu mat ngir jaamam yi- dafa féetélé dundëm gépp ci jooxe waru garu jottli. Ta la mudaa jànkoontel ci tooñ ak ñàññ ak doyadal ak reetaan ak lor terewuñu koo wéy ca wooteem ba. Ta yii dañoo yokk bu baax ba Yónént bu tedd bi gántoo àddina ak bannex ya manoon a xéccé lool lool ta bokkaalekat ya doon ko ko gaaral.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa dund ci jawwi ngëm joj dunangu genn jàdd yoon wii. Toont loolee taariix

jàpp ta mu toontoowoon ko bokkaalekat ya ca yu xemmeemu ya ñu ko doon gaaral ngir wëlbëti ko dëdduloo ko wooteem ba, ba sax ca jamono ya woote ba gënoona néew doole –ca tàmbli ba- toont loolee ñingi koy dëgg ba leegi, ndax dane leen:

«Yaw sama baay tax, bu ñu tegoon jant bi ci sama ndayjoor teg weer wi ci sama càmmooñ, kon duma bàyyi mbir mii li feek Yàlla di ko feeñal walla may faatu bàyyi ko fi» (Al- Bayhaqî, Dalâil an- nubuwwah, xaajub 2^{ed} bi, xëtu 63^{ed}).

Ca dëggdëgg li Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tegoo tegoo lor wow kàttanug nit manu koo dékku teewul mu jariñoo waxtu yépp ngir jottli Lislàam. Moodoonoon dëggdëgg misaal mi gënë màgg ngir aw xetam ci jëfëndikoo yoon yépp ngir jëmbët ag njub ci xoli nit ñi.

Ci misaal, ci at yu jëkk yu woote bi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa wër giir yépp rawatina bu ñu masaa ñëw ngir aj, daa leen xamal lu bari ci Lislàam. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa dem ca béréb yi nit ña daa daje, daa dem ca seeni jotaay, daa woo képp ku mudajeel ci jiiṭel wéetël Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci lu amul xàjjale gor ak jaam walla ku néew doole ak ku am doole walla ku am ak ku ñàkk.

Jëléeḥna ci Jâbir ibn ‘Abd al- lâh mune: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa gaaral boppam nit ñi ca Arafaat daawax naa:

«Xanaa duam ku ma yóbbu ciw xetam; quraysin kat dañu maa teree jottli waxi sama Boroom» (Abû Dâwûd, buntub As- sunnah).

Bu lóolu jàllee yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa dem ca béréb ya giir ya daa daje ca luuma ya ñudaa taxawal Màkka ya melne Okaas ak *Mujnah* ak *Du-l majâz*, daa

leen xamal boppam, daa leen woo jémé ci saxal kennug Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak jaamu Ko Moom rekk.

Ta nag li mu jànkoonte jànkoonteeK doyalal ak lor, rawatina ca Taayif, teewul mudaa ñaanaat Yàlla Muxettli leen musël leen. Ta ba ab jaam bu tudd Àddaas gindikóo ci ay yoxoom moom rekk ca Taayif gépp, loola doyoon na ngir dugël mbégté ak texe ca xolam ba amoonu naqqar. Tooñ ak doyalal ga mu dajeeloon yit taxul mumer waaye dafa wéy diñaan ngir ñugindiku, ta la waraloon loola mooy not gi njéggël ak yërmëndé not ca xolam.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag, la xolam doon am amu naqqar ca tooñ ga ko waa Taayif tooñoon, masuta xalaat senn saa bàyyi ligéeyëm ak waru garam ci jottli nit ñi wooteb Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Ca jamono yu metti yooyee nag dafa wéeru ci Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg ci ñaan gii di sàkku ci Moom ndimbël ak njéggël, ci la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe ne:

«Yaw Yàlla, Yaw rekk laay jàmbat samag néew doole ak samag néew pexe ak samag doyadi ci nit ñi, Yaw mi ëpp yërmëndé ñiy yërmé. Yaway Boroom ñi ñu néewël doole, di sama Boroom. Ci kan nga may wéer? Ab jàmbur bu may ñéggëlal xarkanamam? Wàlla ab noon boo moomale sama mbir? Boo ma merewul дума bàyyi xel leneen, waaye Sag jàmmal moo gënë yaatu ci man. Maangi muslóo Sa leer gi leeral lëndëm yi ta mbirum àddina ak àllaaxira yéwéné ci –maangi ciy muslóo ci nga wacce Sa mer ci man mbaa sab sànj. Ci Yaw rekk laay dellu ba ba ngay gërëm. Ta ci yaw rekk la kàttan ak pexe di ame» (Ibn Hishâm, xaajub 2^{ed} bi, xëtu 30^{ed}).

Mana yëg cafkag sell gu sax gog dund googee gi jeexi mingi mana nekk bu fekke man nanoo génné xet gu neex gog njéggël ak yërmëndé ci dëri xol yi ni ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli

xéewël ak mucc defe. Manuta ñàkk nag nuteg yërmëndé ci kaw yi ñubëgg yépp, ndaxte kuy yërémé day yayoo yërmëndéy Yàlla. Kon nag yàlla na melow “**yërmëndé**” feeñ ci nun.

Yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg dey dafa mel ne géeg gi genn toqqam rekk didoy ngir feesal sunuy xol. Ta ci genn toqq googee di dal ci xol bi ak ci waxtu wi xol bi di mose neexaayu géeg googee ci yërmëndé, ci lóolu la xol boobee di jokkook géeg googee. Ba tayit xol yiy soppiku doon géegug yërmëndé ci wéeru ci Yàlla ak ñaan ak jottli lañuy àgge ci seenug dëggdëggi jag.

Bu lóolu jàllee yit nag xol yii diñaan diwax naa “**Yàlla nanga nu yërém**” dañuy soppiku doon xol yuy dëgg woote ak kettliku yu celleeral yoy ñi sàggan ba bàyyiwuñu xel li tax ñu bind bindéef yi. Ñuy nekk ci seen wet ngir di leen dëfël ak di leen naqqarlule. Ci nii nag la Taayif nekke ngën ji misaal mu jëmmu ñeel tolluwaay boobee. Bu kenn manooka xalaat ne jant bi manuta leeral walla muy tasaare ag nugg kon lañuy mana xalaat ruu yu mat yi di ñàkka roy aka yërémé bu ko defee ñu sori jottli dëgg ak yiw.

Ci lu wér Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc deef koo yabal munekk yërmëndéy bindéef yi. Lu mana am daal barina ci nit ñi ñu xamul ab dayoom, weddi ko, lànk ab wooteem. Doon nañu ko jëmé lu doon xeeti doyadal ak ñàññi waaye manuñuwoona tere yërmëndéy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc not meram ak lañudoon woow woow xol ak lañudoon ñagas ñagas ak lañudoon jéggi jéggi dayo. Safaan ba kay moo am: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc da leen daa gënë ñeewant daa leen gënë yërém. Ci nii nag la yu bari ca ruu yu daladi yu nekkoon ci mbugël –ya jàppoon ne texee ngawoon ca suufe googee ñudaanuwoon- ci lañudaa ame teraangay ngëm ngir xolub Yónént bi doon nuru géeg gu yaatu gog ñeewant ak jégglé ak yërmëndé.

Ci misaal, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wonena ci àddiisam bu tedd bi tolluwaayu ruu bi muy nekk jamono yi muy jottli woote bi, mudàldi wax ne:

“Ni mamel maak nit ñi daal dafa mel ne ku taal sawara, ba la ko wër leeree lëpplëppaa yi ak gunóor yii didaanu ci sawara di ca daanu, mu leen di seppi ñudi ko të di ca tàbbi. Kon man damay jàpp ci seen ndigg yi yéen ngeen di ci tàbbal seen bopp”

(Al- Bukhârî, buntub Ar- raqâiq).

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ci tééréem bu tedd bi ne:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«Yéena gën ci xeet yi masa am. Dangeen di diglé lu baax di tere lu bon ta gëm Yàlla. Ñi ñuwàccewoon tééré bi ci ñoom nag bu ñugëmóon koon mugën ci ñoom. Amna ci ñoom ñu gëm, ñi ëpp ci ñoom nag ay kàccoor lañu» (laayay 110^{ed} ci saaru Âli ‘Imrân).

Kon nag ngir baatub **«xeet wi gën»** bi ci laaya ju tedd ji man noo ëmbaale manuta ñàkk nuy diglé lu baax di tere lu bon na ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defewoon.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg yit mingi leeral ci jeneen laaya ci tééréem bu tedd bi dayob ligéey bu kawé bii fa Moom, diwax naa:

«Kan moo gënë rafet wax ki woote jëmé ci Yàlla ta jëf lu baax ta wax ne man de ci ñi jébbël seen bopp Yàlla diy jullit laa bokk?» (laayay 33^{ed} ci saaru Fussilat).

Warnanoo baña fàtte nag la sunu yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dajoon –moom mi nu dogal bi may texe ak teraangay nu bokk ci aw xetam- ak li mu tegoowoon lor ngir àggale ak dégtélé wooteb xettliku gu sax gi ñeel nit ñépp. Warna yit nuy seet sunu bopp bu baax tay laaj sunu bopp: fan la sunu manman àgg ci dundël sunnaam si nun xeet wépp? Ak yit fan la sunug yayoo melow «Seerey Yàlla ci kaw suuf» àgg? Ndaxte Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa bëgg xeetam wi wéy ci def ligéey boobee ci tolluwaayam yépp ak jëfëm jépp na mu ko féetéwoo woon diirub dundëm ga. Ta xewxew bune da ca daa fàttli xeetam wi ligéeyu jottli bi aku waru garam, daa leen ca soññ. Waxna ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Jottlileen jëlé ci man doonte day jenn laaya” (Al- Bukhâri, buntub Al- anbiyâ).

Waxna yit ci beneen àddiis ne:

«Yàlla na Yàlla naatal ku déggé ci nun dara jottlee ko na mu ko déggé, ndaxte bariwaana ku ñu jottli ku gënë xam ku dégg» (At- Tirmidî, buntub Al- ‘ilm) ngir soññ xeetam wi ci taxawe waru garu woote ak jottli.

Bu lóolu jàllee yit leeralug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gi mu tànn ngir munekk nattuwaayu sunug ngëm ak ligéeyi jottli ak yeete yiy woo nit ñi jëmé ci yiw ak taar ta di leen soril ay ak lu bon. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax naa:

«Ku gis ci yéen lu bon na ko soppee loxoom. Bu ko manul mudefe ko làmmiñam. Ku ko manul mudefe ko xolam, lóolu nag mooy ngëm gi gënë néew doole» (Muslim, buntub Al- îmân).

Beneen àddiisam bi nag mingi ciy wax naa:

“Maangi giĩñ ci Yàlla mi yor sama bakkan ne dangeen diglé lu baax di tere lu bon walla Yàlla wàcce ci yéen mbugël mujógé fa Moom, bu ko defee ngeen Koy ñaan ta déesu leen nangul”

(At- Tirmidî, buntub Al- fitan).

Kon Yaw sama Boroom, noongi muslu ci Yaw ci mujj gu ñaaw giy jógé ci sàggane diglé lu baax ak tere lu bon. Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu boole ci ñiy taxawe ligéeyu woote jëmé ci yiw ak taar ci anam gi gënë mat, ta nuam ab cér ci jikkóy sa Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi doonoon may gi gënë taaru ak misaal mi gënë mat ñeel nit ñépp, yàlla nanga nu def yit nuam rammam ga gënë mag bu bis pencée. Aamiin...

Woote jëmé ci dëgg ak yiw (2)

Ñi gënë texe ci nit ñi daal ñooy ñi def seeni xol ñuy dajewukaayu biir bu nekk ci péeyub Alquraan ju tedd ji ak Sunna su sell si ba tax ñuëmbaale ci seen biir bindéef yépp. Ndaxte li épp solo liy ràññale nit mooy muy dund ta xolam feese leer ta munekke ci woote bi ci ndëgërlaay lol xol loolee. Taxawe jottli gi ak woote bi kat ta fekk xol bi feese ay dëg yoy biir néew doole gu mag la ak coono bu sàнку.

WOOTE JĚMÉ CI DĚGG AK YIW (2)

Ngir numana jĕfé téeréb Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg ak Sunnas Yónéntam bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci sunug dund manuta ñàkk nusoppi ligéeyub jottli dĕgg ak ligéeyël nit ñi def ko cofeel ci sunuy xol, ndaxte dundug ku gĕm kune daawara doon dundug jottli ak ligéeyël nit ñi. Amul sikki sàkka nag ci ne bokkna ci melo yi ĕpp solo yiy ràññale ki gĕm dĕggdĕggi di ko wuutaleek nit ñi ci des ñĕpp muy yĕrĕm nit ñi. Woote ak jottli nag dañoo bokk yit ci li yĕrmëndé di jur. Ta woote jĕmé ci dĕgg ak soñnee ci lu baax ñoom ñaar ñiy jeexiitu yĕrmëndé dañuy sàrt ñu njĕkkĕ sotti ci ki gĕm ba noppi.

Ci tàmbli bi nag ngir, nuwoote jĕmé ci dĕgg ta dox jĕm ciw yiw manuta ñàkk nuxam ci anam gu wér dĕggdĕggi dĕgg ak yiw. Ndaxte wooteb ki réer dumana mucc ci lu wóorĕdi, du rek ci wàllu defiin wi waaye man naa ame ci wàllug li muy def yit. Ca anam googee nag li njĕkk ci li manuta ñàkk ci yoon wii mooy yóbbĕlub xamxam ak xol, ndaxte nit ki day soxla yaari bir yii ngir mumana dund dundug ngĕm ak njaame cig yamoo digĕnté xel mi ak xol bi.

Ci geneen wàll yit, xam biri diiné yi farata la ci jullit bune. Kon nag day gĕnĕ war ci ku gĕm kune lu néew néew muxam ponk yii di laltaay. Ñi xamul yit day war ci ñoom ñufarlu ngir dindi li leen dese ci wàllu xol ak xamxam ngir ñubaña yàqq ta fekk ñuy jĕema defar.

Warna ci ñoom yit ñujĕfé li ñuxam ci seenug dund, soppi xamxam bi yit def ko yĕgyĕgu sufyanke, ndaxte jeexiiti woote

jémé ci dëgg ak yiw day lékkélóo ak xóotaayu sunu wállug xol ndaxte lóolu mingi sottee ci feesale sunug biir leer ak dundug ruu ni ko sunu kilifa *Jalál ad- dín ar- Rúmí* –yàlla neef sellal mbóotam- waxe: «Jamono ji ngay farlu ngir duy ndab warna nga bañ koo sottee ci bënben bu nekk ci suuf».

Li am nag moodi ne woote buy ame ci anam gu ñagas gu àndul ak cofeel ak xam day doon sababu pert doon yit buntub balaa bu mag, ta kat la ñu séentuwoon mooy mujur njariñ.

Lii moo tax nag muy war ci ku gëm kune mutaarale xolam taarub Lislam akug ñeewantam akug lewetam, diwar yit muy wone misaal ci xér ci jottli dëgg ak yiw ta defe ko nekkiinam ak waxam ak jéfëm, ndaxte dëggdëggi ligéeyu woote jémé ci dëgg mingi nekk ci jublu ci Boroom bi ta defe ko cofeel ak mbëggéel. Ci misaal, cofeel gu kawé gii nekk fa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi njëkké jote waxi Yàlla ca xuntum *Hirâ* dafa feesale ruu gu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci leerug jottli, yëkkëti ko yit jémé ca péeyub Yàlla ba ca Yéégé ga. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci laayaam yu tedd yi naa:

«Góor ñi gëm ak jigéen ñi gëm ku ci nekk péetém moroom ja la di farandoom, dañuy diglé lu baax ditere lu bon, ditaxawal julli, dijoxe asaka, ditopp Yàlla akub Yónéntam, ñoom ñooñee Yàlla dana leen yërëm. Yàlla kat ku tedd la ku xereñ la. Yàlla digna góor ñi gëm ak jigéen ñi gëm ay àjjana yu ay dex didaw ta ñufay sax aki dëkkuwaay yu baax yu nekk ci àjjana yu ñuy sax, ngërëm lu jógé fa Yàlla nag moo gënë màgg. Loola mooy texe gu mag ga» (laayay 71^{ed} ak 172^{ed} ci saaru At- tawbah).

Ñi gënë texe ci nit ñi daal ñooy ñi def seeni xol ñuy dajewukaayu biir bu nekk ci péeyub Alquraan ju tedd ji ak Sunna su sell si ba tax ñuëmbaale ci seen biir bindéef yépp. Ndaxte li

ëpp solo liy ràññale nit mooy muy dund ta xolam feese leer ta munekke ci woote bi ci ndëgërlaay lol xol loolee. Taxawe jottli gi ak woote bi kat ta fekk xol bi feese ay dëg yoy biir néew doole gu mag la ak coono bu sàнку. Ta ci sunu diiné ji ñiy bañ diwoote lu nekkul ci ñoom aka tuumalaate ta lóolu di jàngoroy ruu ji mel ne kãseer –ñooñu dañuy jëmbët woyof ak mbëggéel ak yërmëndé ci xol yi. Xolub ku gëm kune kat manuta ñàkk mudoon lu mel ne tóokóor bu naat bob xarkanam yi ñëgg ak xol yi amu tiis aku naqqar dañu fay ame noflaay ak dal ak mbégté. Lii moo tax nag manuta ñàkk ñulaabal xol bi ak yaram wi gënné ci yëgyëg ak xalaat ak defiin yiy nuru ay dëg ngir ñu taxawe jottli gi.

Al- Hajjâj kat li mu doon doon tooñkat ta siiwé ci taariix tooñ ak ñàkka maandu teewul mudoonoon ku am xel. Bis ka doon xutbë da koo gis ca jullig àjjuma ga dàldi tàmbli di ko gaaruwaale ca xutbë ba diwax naa:

«Li Yàlla Mu tedd mi ta màgg gënë bëgg mooy jammaarloo ak kilifa guy jeng». Ba xutbëkat ba noppee ca xutbaam ba *Al- Hajjâj* may tooñkat ba woolu ko laaj ko ne ko:

Lu tax ngawax li ngawax ci xutbë bi? Ka doon xutbë dàldi baamuwaatal *Al- Hajjâj* la muwaxoon ca xutbë ba ca waxiin wu ñagas wa mu ko waxewoon rek ta delluwul ginaaw ca waxiinu doyadal *Al- Hajjâj* ak ñańń ko. *Al- Hajjâj* dàldi ne:

«Mbir mu doy waar la de! Yaw dangay nuru waa ju am xamxam waaye amul ag xam ci yooni wooteel Lismaam. Xanaa masoo jàng Alquraan mukk?! Yàlla de yónnina ku la gën ta mooy sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci ku ma yées ta mooy Firawna, waaye Yàlla dafa digël Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muwaxak moom wax ju nooy». Fii nag la ka doon xutbë xame njuumteem dàldi jégglu *Al- Hajjâj*, mujéggel ko baal ko bañ koo ray.

Ta mbirum Musaa ak Firawna:

«Demleen yéen ñaar fa Firawna; moom kat dafa bew. Bu ko defee ngeen waxak moom wax ju nooy ndax yàlla mufàttliku walla muragal Yàlla» (laayay 43^{ced} ak 44^{ced} ci saaru Tàhâ)

Du mooy genn leeral gi jógé fa Yàlla gi ñuy xamal yoonu woote, waaye kay laaya yu bari yu tedd ñingi nuy xamal ne manuta ñàkk nuy waxeek nit ñi ci woote bi baat yu nooy ta xereñ yu dul àndak nuy lor kenn. Noongi fekk Yàlla Mu tedd mi ta màgg muy wax ci yeneen laya naa:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

«Nanga woote jëmé ci yoonu sa Boroom ta defe ko ag xereñ ak waaraate gu rafet, ta nanga waxtaan ak ñoom ci anam gi gënë rafet. Sa Boroom kat moo gënë xam ki réer bàyyi aw yoonam moo gënë xam yit ñi gindiku» (laayay 125^{ced} ci saaru Annahl).

Ngir leeralal nu teggiini woote bi. Lii moo tax nag manuta ñàkk nuteewlu nekkiinu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi ag dundëm nekkoon Alquraan juy dund ta nusàmmoonte ak altaay ak teggiin yi mu tërël.

Lóolu moo tax warna ci ku gëm kune mu njëkkë taarale biirëm ak bittéem ci taari Lislam, doon yit jëmm juy am jeexiit juy miinante ak ñi ko wër ci jikkó ak defiin yu rafet yi.

Ba **Nanga woo say bokk yi gënë jege** wàccee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa yéeg ca doju Safaa dàldi tàmbli diwoote yéen waa *Fih*r yéen waa *‘Adiy* – ñuy askani

Quraysin- ba ñudajaloo, ku manuta teewal boppam yabal ndaw lu ko teewal ngir xam lan la. Abóo Lahabin ñëw ak waa Quraysin.

Mudàldi ne:

«*Ndax bu ma leen waxoon ne ay fas ñingi ci xur wi bëgg leena song dangeen ma gëm?*»

Ñune: Waawaaw, masunoo xam ci yaw lu dul dëgg.

Mune: «*Man kat maa leen di xamal ngir dox seen digënté ak mbugël mu tar!*»

Abóo Lahabin dàldi ne ko: yàlla nanga tuskare bëccëgu tay jii jépp. Ndax lii moo tax nga dajale nu? Ñudàldi wàcce «*Abóo Lahabin alkuna dëgg. Alalam ak la mufàggu du ko jariñ*» (*Al-Bukhârî, buntub Tafsîr al- Qurân*).

Ci nii nag la dëggël Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daa ame ci nekk gi munekk ku wóor ku dëgggu kog masu leena wax lu amul lu jiitu woote bi sax.

Lóolu li muy firi moodi ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc seereloonna ña ko wëróon ne ku dëgggu la ku wóor, ba ci Abóo Jahlin mi bokkoon ci kàngami yéefëri Quraysin sax manuta tuumaal Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax lu amul. Waaye baat yii la daa diinjate wooteb Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diwax naa: «Nun daal weddiwunu la waaye li nga ëndi lanu weddi», Yàlla dàldi wàcce waxam jii: «*Ñoom kat weddiwuñu la waaye tooñkat yi laayay Yàlla yi lañuy weddi*» (*At- Tirmidî, Tafsîr al- Qurân, xaajub 6^{ed}, xëtu 3064^{ed}*).

Ni nu ko gise nag, ba ci Abóo Jahlin sax –noonub Yónént bi gënë mag- gëmóon na ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nit ku amul moroom la. Ba sax ñi am teraangay gëm bu ñumasaa gis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc rek

aw meloom dadaa jeexiital ci ñoom ñuy wax ne: «**Xarkanam bii de duwax lu amul muk**». Nii nag maneesula weddi aajowoo gu tar gi ñuaajowoo mbir mii jamono yi ñuy ubbi xol yi.

Batayit njiit lii di *Muhammad al- fâtiḥ* mi bokkoon ci jëmm yi néew moroom ci sunu taarix dafa ubbi Boosna yilif ko ginaaw ba mu ubbée Istàmbóol ba mu am fukki at. Waaye ubbi gi dëgg, maanaam ubbi xol yi, mingi sotti ginaaw ba ñudelloo ca bar ya jaasi ya ubbiwoon xomb ya ci saayir. Ndaxte *Al- fâtiḥ* dafa dëkkël foofee fa Boosna jabooti jullit yu sell ya sosoowoon ca soldaari xol ya yarowoon ca Anaadóol ta tàmbliwoon diwaaj ngir jottli ak woote ta defe ko jikkó aki melo yu rafet. Lii nag taxoon na ñu bari ci waa Boosna amoon teraangay wëlbëtiku dugg ci Lislàam.

Ci dëggdëgg ngànaay dees koy jëfëndikóo ngir gállankoor tooñ, waaye ubbi dëggdëgg gi wara sotti mooy ubbi xol yi. Lii nag mingi sottee ci kune ci nun didundé jikkóy Lislàam akug lewetam, doon yit jëmm ju nekk misaal. Ndaxte jeexiitalug jottli ak woote dafa lëkkélóo lool ak dundug xolu wootekat bi. Lii nag moo tax bépp wootekat bu dëggdëgg bu manuta xam xereñ gi ci nosub Yàlla bi ci bindéef yi ta manuta xam li ko bindéef yi dijàngal ci seenu melo, kon taxawaayu xolam akug jagam dafa des. Bu dee nag mbubb mu ñagas mu xol bu amug yëg nekkul, moom dumana tasaare ci genn anam ag dal ak mbégté ak taar ci ñi ko wër.

Lii moo tax yit xare bi nuwara njëkkë ame ndam mooy xare bi ci biir nit ki. Ci biir leeral xare bii la Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralé bërëb «**Kàccoore ak mbaax**» ci biir nit ki. Lii maye mucc gu sax ak texeg dëggdëgg ñeel nit ki nag mooy mumana tàqqalikoo ak kàccoore, mana taarale xolam ragal Yàlla. Ci nii la ñi mana jeexiital ci xol yi man cee def mucc gu sax doone ñoom

rekk ñiy wommatu jëm ci nangul Yàlla nangu gu mat tay am ndam ci bërëb biir bi ñuy bërë ak seen bakkan.

Ci geneen wàll yit amna meneen mbir mom manuta ñàkk nubàyyi ko xel ci woote bi, ta mooy jox gëddë ki ñuy waxal, ndaxte warunóo fátte ne ki ñuy waxal ci woote bi nit la ta mbindéef la mu tedd mu Yàlla Mu tedd mi ta màgg bindé ci loxoom.

Bu fekkee ci woote bi ngëm la nuwara tàmblee yit warnanoo bàyyi xel dëggdëggi dayo bi ci bind bi ñumooñaale ki ñuy waxal li muy doon doon ku ñàkk ngëm. Lóolu nag li muy firi mooy nujëflënté ak moom ci am yaakaar ak lewet ak yërmëndé bañ koo defe tar ak mer, ndaxte doxe ci anam gii mooy gënë dëggóo ak gisiin ak xalaat yi ëpp solo ci ni ñuy jàppe nit.

Waykat bi dëkk Turki di Naamiq Kamaal defna aw way ngir feeñal maana mu xóot moomee, mudàldi wax ne:

«Daanug ngalam ci suuf si duwàññi dayoom ak gëddaam»

Ta laayay Alquraan ju tedd ji yépp yiy teral nit dañu leen di gis ñuy jox gëddë aka bàyyi xel dëggdëggi nit. Ci misaal, laaya ju tedd ji mingi wax naa:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

«Teralnanu tigi doomi Aadama yi, taawu leen ci jéeri ji ak géej gi, wërsëgële leen ci yu baax yi, teg leen ci kaw lu bari ci li Nubind» (laayay 70es ci saaru Al- isrà).

Ci dëggdëgg nag danuy fekkne Alquraan ju tedd ji day teral nit ci doon gi mudoon nit di ko jàppe yit wuutaatu Yàlla ci suufam si.

Gëm nag ak jëf yu baax yiy ñëw ginaawam ci teraanga ju cosaanu jii lañuy ame. Ñàkk ngëm ak jëf yu baax yi nag ag wàcc

la akug xañ –gu doy waar ta yéemé- ci dëggdëggi ñàkka sottal liy waral teraanga ju cosaanu jii tay ju dëggdëgg ñeel nit. Ñi gattañlu ci wàllu jëf yi ñoom yit doonte dañoo ñàkk ngëm yayooñañu yërmëndé ak ñeewant.

Niti kese yi ñoom man nañoo mer ngir li ñuy jànkoondeel ci xañ gu mel nii. Waaye ñi am bannexu ngëm akug matam manuta ñàkk ñuy settantal tay yërëm ñii jànkoondeek xañ, ndaxte lii mooy li ñuséentu ci ñoom. Yëgyëgu yërmëndé ak jàpplante bii nag day waral ndimbël. Ta ndimbël li gënë mag batay mingi sottee ci jottli giy wooteb texe gu sax gi.

Wootekat bi dëggdëgg nag mooy jëmme kiy wone yoon ki mana def ci ruu yi ag nosu akug dund. Ki mana jaxase ab wooteem ak cofeel ak mbëggéel ak yërmëndé ci wàll yépp mooy nitug xol kiy balluwaayu ngëm. Nit ñiy tegtale nag di gindée di leeralal nit ñi yoonu texe ak dal ci seeni wax ak seeni bind ak seeni doxaliin yu nooy yiy misaal, ñoom dañuy taxawu ba fàww képp ku am aw naqqar, di dimblé képp ku wéet ku amul ku ko dimblé, di xettli képp ku nekk ci njàqqare akug daladi. Yëg gi ñuy yëg ci seeni xol warugar wii nag ak metiit wi ñi leen wër nekke moo waral ñuy gaaw jëm ci dimblé ku aajowoo ndimbël tay xaar leerug njub gi.

Ta ñoom batay dañuy yaatal nit ñi jappe leen ndénkaanul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñoom dañuy fàggu ruu guy jaxasoo ak cofeel ak yërmëndé ñeel bindéef yépp tay yëg waru gar wiy màgge tàmblee ci jiwuw yërmëndé bu ko defee mugénné leen ci anam gii ci ñubokk ci mbooloom nit ñi ngir def leen gindikati yiy wone yoonu àgg gu sax gi. Ñi féetélé seen bopp nag ngir jariñ nit

ñi ak gindi leen di tegoo ay bugël ci seenub dox jëm ci njub gi ak yoon wu wér wi ak ñiy àndak seeni xol di dabe ci nii mbooloo moomee nekk ci dëgg, ñoom ay bokki dëggdëgg lañu yu sopp dëgg melne *Azîz Mahmûd Hadâi* ak Yuunus ak ñi mel ne ñoom.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg daal dana mottli ak leeram ba bis pénc, maanaam Lislàm day wéy ba bis pénc ndax ndénkaanul Yàlla Boroom bi la. Waaye warunoo fàtte ne ligéeyu woote ak jottli mooy jumtukaay bi ak sabab bi ngir saxug diiné ji. Diiné joojee nag mooy nuxam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci njaame gi yell ta dëgggu ta terale sunu bopp jaamu Ko, ndax lóolu mooy sababu amug bindéef yi.

Bu ag néew doole feeñee ci dundug diiné ji ci waxtu wu mumana doon ak bérëb bu mumana doon, ñugis tarxiisug nit ñi jëm ci njuumte, kon ligéeyub woote bi bu boobaa day mujj doon ligéey bi njëkk ta ëpp solo ginaaw gëm Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta saa bu ndam amul ci mbirum jottli dëgg ak yiw, kon ligéey yu bari duñu dëppóoteek yoon. Ci misaal, nàmpal gi way jur di nàmpal doomam bu tollee ci nàmp ligéey bu ñubàrkeel la bu màgg lool, waaye nday jiy gis néegëm muy lakk muwéy di nàmpal doom ja day def bàkkaar. Ndaxte li muy def ngir jàmmaarlook lakk gi ca saa soosee mooy ëpp solo nàmpal doomam. Kon nag liféek amul mbooloo muy woote jëmé ci dëgg ak yiw di ko jottli ci jamono ji diiné sànkoo ñu ciy yittewóo yeneen jëf yi, lóolu day doon sababu tiis wu mag ci yeneen waxtu yépp.

Warna yit nubaña fàtte ne xéewëlug Yàlla gi ta mooy Lislàm, xéewël googee agsina fi nun lu jiitu junniy at ak ñeenti téémээр ànd ak junniy junniy coono yu ñu ci toggoo. Ndénkaan lii agsi fi nun nag manuta ñàkk nujottli ko maas yiy ñëw sunu ginaaw ta dara bañ cee soppiku.

Ci wàll gii nag sunu jamono mooy jamono ji góorgóorlu ware ngir sottal jublu gii ta mujaral nu lune ngir dëgg ak yiw not féeté kaw.

Lii nag dëgg la gu xel mu rafet saxal cig njëlbeén, ndaxte li nuy daj ngir jañ ab sareet bu ay pënóom cañee cib ban maneesu koo tëkkélé ak li nuy daj ngir jañ ko bu nekkee ci kaw yoon wu tàllalu ta jub. Fii nag maneesna cee jélé jàngliin yu bari. Li tax moodi ne saa si muy aajowoo ndimbël ngir génné pënóy sareet bi ci ban bi, ndimbëlul xale bu ndaw sax lu am solo lool lay doon. Ci geneen wàll gi yit ñiy seetaan faste seeni yoxo ca saa su xat soosee baña def seen waru gar, seenug tooñ ak seen bàkkaar day fulu. Sunu jamono jii nag ji ngëm néewé doole, ndaw ñi di ñoy ci xalaat yu juunu yu bari, ñi ëpp ci nit ñi seen bakkan yilif leen –kon warnanoo yëngutu ci lu dëppóo ak xatug sunuw waxtu ak sunu jamono ta fekk nugëm ne jëf ju néew tuyaaba ju mag da ciy juddóo, gëm ne yit sabental gu néew day xëcc alkande ju rëy.

Amul sikki sàkka nag ci ne texeg nit gi gënë mag mooy mumana ligéeyël diinéem ak ngëmëm ak réewëm ak xeetam. Waaye li am solo ci ligéeyub jottli bi du li ñubëgg sotti walla ñunot féeté kaw, waaye li am solo mooy nufed sunu kem kàttan ci yoon wii tay yaakaara am ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Bokkul ci li jub nag nit ki di séentu woote ak jottli yi mudéf sottal njariñ bay wax naa jëfëndikóona jumptukaay yi war yépp ak di labal boppam ci tiis ak naagu ak di alag boppam bu fekkee la mu doon jéem sottiwul; ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg rekk Mooy kiy jubël. Lii moo tax muwar ci jaam bi muwéy ci woote bi ci lu dul waxaale walla yoqqat walla naagu walla tàyyi, wàkkiirlu yit ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta bàyyee Ko cottal gi Moom rekk.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa wacce pàttleem yooyee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi

ñuyónni muy yërmëndéy bindéef yi ba mu amee naqqar lool ci mbugël mu Yàlla nammoona mbugël aw nit, muwax ci tééréem bu tedd bi ne:

«Yaw kat doo jubël koo bëgg, waaye Yàlla Mooy jubël ku Ko soob, ta Moom moo gënë xam ñiy gindiku» (laayay 56^{ed} ci saaru Al- qasas).

Lii moo tax nag nuwara baña fàtte ne woote bi, bu amutoon ñu ko wuyu sax, lu néew néew dana wàññi gaawaayu ay wi, xayna yit mudoon jumtukaayu defar ta la cay juddóo di doon ca kanam. Bu lóolu jàllee yit kiy woote jaanam dana wàcc ci waru gar wii doonte sax sottalul dara; ndaxte wóorna ne nit ki li ñu koy laaji mooy ag ñàkka bokkam ci jiyaar ji ak ag ñàkkam cee farlu waaye du ag ñàkka sottalam dara ci jiyaar ju mu bokk ta farlu ca. Ta nun li ñu nuy àttee mooy li nudef ak li nudeful ngir woote bi, waaye du la cay sottee.

Ci misaal, daanañu yónni ab yónént leeg leeg bu ko defee mbooloo mu bari gëm ko, leeg leeg yit ñuyónniwaa ab yónént ñu néew gëm ko. Lóolu li muy firi moodi ne jubël ci Yàlla rekk lay jógé, waaye xeet wi, ta yónént yi jiitu leen, da leena war ñuy woote jëmé ci Lislam ak di ko jottli.

Li am nag moodi ne manuta ñàkk woote bi doon jikkó ju cosaanu ci biir jullit bune tàmblee ko ci doom yi ak njaboot gi. Képp ku gëm amna waru garu gëstu yoonu woote biy ame ci jépp wax ak jépp jëf, amna batayit waru garu def li ko war ngir sottal ligéeyu woote bi kem kàttanam akug xamam ak tolluwaayam ci xamxam ak kiliftéef ak wàccuwaayu xol ak ngëm bi muam, amna yit waru garu jëf ak xamal ak jottli nit ñi yëgyëg yooyee. Ndaxte, ni mu leere ci Alquraan ju tedd ji, Yàlla Mu tedd mi ta màgg gállul jaamam ñi lu ëpp seen kàttan, waaye nag seen waru

gar mooy ñudef seen kem kàttan ta farlu ngir sottal seeni wari gar ak seeni wartéef.

Sikki sàkka nag amul ci ne sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mooy misaal mi gën ta gënë kawe ci woote jëmé ci dëgg ak yiw, ginaawam gaayi Yàlla yi ak ñi ko donn ca ndono lu màgg loolee.

Li waral lóolu moodi ne seeni melo dafa làmboo taar ak nooy ak xóot ak màggaay gu ràññiku. Ci misaal, Musaa Afandi –yàlla neef sellal mbóotam- dafa bokkoon ci ñu ràññiku ñii féetéwóo woon gindée ak woote, ag dundëm dafa feesewoon jikkó yu rafet yu doonoon misaal, ay junjëm aki tegtalam daa nu jëmé ci dëgg ak yiw ci bépp juntuukaay.

Musaa Afandi –yàlla neef sellal mbóotam- dadoon yëkkëti baatam ci lu àndak cofeel ak naqqar ba munekkee ca wérédeem ga mufaatoos doon wax naa:

«Cëy bu ma amoon kàttan gu bari! Kon de danaa dem ci dëkk bu mag bune ak dëkk bu ndaw bune, kon yit danaa farlu ngir doon saafara ci jafe jafey sama bokk yi yi ciy yoy kaw ak yi ciy yoy biir».

Li waral lóolu moodi ne dafa dundé yëgyëgu njaame ci yaramam ak alalam ak xolam, ta lii moo nekkoon yoon wi mu réddëloon boppam. Ta dadoon wuuf kem kàttanam bépp xol bu amu naqqar bu manoonna àgg ca moom, leeg leeg mudaa ko defe loxoom leeg leeg xolam, du lóolu rekk waaye sax dadoon wuuf bindéef yépp. Ba ñu ubbée wunti Asi gi digg dóomu yit da faa deme cawarte ak pëstéef bob séentuwuñu ko woon ci ku àgg ca at ya mu àggoon. Ci geneen wàll yit demna Órób ak Afrig gi féeté bëj saalum defna yit la muman ngir yóbbul leen yëgyëgi xol yu taaru ak jëflënté yu taaru.

Cig gàttal daal dafa dund dundëm gépp ci pëstéef ak farlu ngir doon jaam bu am jikkó yu rafet ku yayoo tagg ak kañ wi Yàlla Mu tedd mi ta màgg tudd ci Alquraan ju tedd ji bi muy wax naa: **“Akay jaam bu baax!”** (laayay 30^{ed} ci saaru Sàdd).

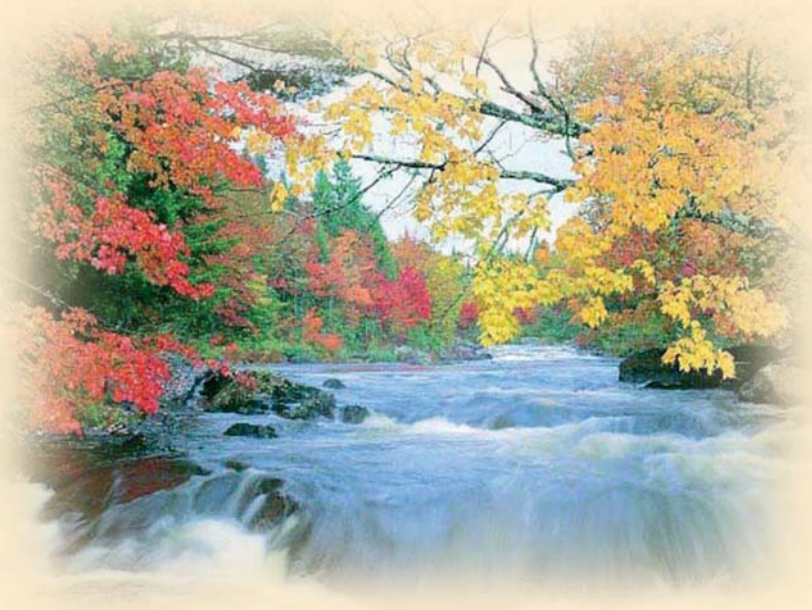
Nii nag la nu jëmm ju màgg jii bàyyee jeexiit ju baax juy sax ba fàww ci ron asamaan sii di jeexi. Ta ag dundëm yit dana des di dund gu léppëm di misaal, dund gu feese matal kólléré akug tab ak xol bu rafet ak déeyaale gu baax ak jikkó yu rafet ak taar yépp.

Kon Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan nga xéewélale nu ay may ci leer yu kawé yi ci xolam. Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu wërsëgëlé yit ag mucc bis ba ñu Lay gaaral jëf yi ca péeyub Yàlla ba ak matal li nga farataal ci nun ci woote jëmé ci dëgg ak yiw ngir jagal sunu jamono.

Yaw Yàlla, yàlla nanga nu def ay doxandéem ci àddina jii di jeexi, ta sàmm sunuy xol ci càggante ak wéeru ci. Jamono yi nuy joggi suuf si nu ronu, yàlla nanga xéewélale sunuy xol ag xereñ akug xam gu xóot ngir bis masa dikk nudoon suuf su ñuy joggi. Yàlla nanga defit leerug Lislam muy dundub sunuy ruu ta def èttub yëgyëgi ruu yu Yónént bi ñuy sunub ètt di sunu ngelaw. Yàlla nanga def yit Sa mbëggéel ak Sa ngërëm ñuy àjjanay sunug texe. Aamiin...

Jiitël njariñul ñeneen ñi

yërmëndé daal sawara la wu dul fay mukk ci xolub jullit
bumu mana doon. Yërmëndé yit mooy li ëpp solo ci
dëggdëggug sunug nité ci àddina sii, ndaxte da nuy taxa
sax ci yoonu xol ngir àgg fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg.
Ta ki gëm ta am yërmëndé ku tedd la ku woyof ku yayoo
ligéeyël, ci jëmme jamono ji yit doktooru xol la buy def ci
ruu yi ag nosu akug dund.

JIITËL NJARIÑUL ÑENEEN ÑI

‘Abd al- lāh ibn Ja’far yàlla na ko Yàlla gërëm dafa masa romb tóokóorub tándarma ta ka ko doon topptoo doonoon ab jaam bu ñuul. Jaam bi nag dafa ëndiwoon yatti buru ngir lekk ko, ca jamono yooya nag ab xaj dikk, jaam ba sànni ko wenn ca yatti buru ya xaj ba lekk ko, musànni ko weneen mulekk ko, musànni ko wa ca des mulekk ko. Booba nag la waxtaan wii am digënté *‘Abd al- lāh ibn Ja’far* yàlla na ko Yàlla gërëm ak jaam bu ñuul boobee. *‘Abd al- lāh ibn Ja’far* da koo dàldi laaj ne ko: Lan mooy sag pay bis bune?

Jaam ba tont ko ne ko: Yatti buru yii nga gis.

Ibn Ja’far laaj ko ne ko: Lu tax nag nga jox ko xaj bi lépp?

Jaam ba tont ko ne ko: Ab xaj dafa amul ci wet yii, ta xaj bii jógé fu sori, ba tax sama xol dunangu mabàyyi ko muy xiif.

Ibn Ja’far laaj ko ne ko: Baaxna! waaw looy lekk tay nag?

Jaam ba tont ko ne ko: Damay muñ, ndaxte tay damaa féetélé sama wàll mbindéef mu xiif mii bokk ci bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg.

Ibn Ja’far dàldi ne ko: Cëy Yàlla! dañunaa damaa tabe lool, waaye jaam bii moo ma gënë tabe.

Ginaaw loola nag *Ibn Ja’far* dafa jënd jaam bii ak tool bi ci seen boroom, goreel ko ngir Yàlla, may ko tóokóor ba (*Al- Ghazâli, kîmiyâ as- saâdah, xëtu 440^{esl}*).

Ci nii nag, Lislamm mi yar ay nit yu am yërmëndé yu am yëgyëg bu xóot ci ñeewant dafa farataal asaka ngir saxal mbëggéel ta jëlé fi jubóodiku ak kiñaan digënté ki ñàkk ak ki am ci tërëliinu dundug mbooloo mi.

Lislamm nag dafa soññee ci joxe alal mi doon lu manuta ñàkk ci dundug biir, ngir sottal ag mbokkoo gu gënë kawé, ak yit ngir def képp ku gëm muy “boroom xol bu doylu” ta yëkkëti ko jëmé ca njobbaxtanul jiiitël njariñu ñeneen ñi. Ndaxte dëggdëggi jublug diiné ji, ginaaw wéetël Yàlla Mu tedd mi ta màgg mooy sottal ag dal ñeel mbooloo mi ta jaare ko ci yar nit ku taaru, nit ku am yërmëndé, nit ku xóot yëgyëg.

Ñor gii nag mooy nga baña yam ci mana séddóo yëgyëgu ñeewant ak yërmëndé buy feeñ ci xol rekk, waaye jeexiitam ji gënë rafet mooy nga mana séddóo manman yi ci seen bopp, ba nuy mana àgg ci ngénéel ak tolluwaay bu weesu lii ta mooy nudoylu ci xéewël yi nekk ci sunuy yoxo ta joxe ko li nu koy aajowoo aajowoo. Lii nag mooy li nuy tuddé **“jiiitël njariñul ñeneen ñi”**.

Yërmëndé kat sawara la wu dul fay mukk ci xolub jullit bumu mana doon. Yërmëndé yit mooy li ëpp solo ci dëggdëggug sunug nité ci àddina sii, ndaxte da nuy taxa sax ci yoonu xol ngir àgg fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta ki gëm ta am yërmëndé ku tedd la ku woyof ku yayoo ligéeyël, ci jëmme jamono ji yit doktooru xol la buy def ci ruu yi ag nosu akug dund.

Batayit ki gëm ki am yërmëndé moom ci dëggdëgg balluwaayu yaakaar la ak ngëm, ku mana jariñe ci béréb bune ci mbëggéel ak ñeewant, ta yit ca kanam lay nekk ci jépp jëf juy may ruu yi ag dal. Ta moom ba tayit day taxaw fépp fu tartar ak musiba ak jafe jafe ame ci waxam ak nekkiinam aki bindëm. Ta moom day taxaw ci wetu ku am aw metiit ak ku ñàkkug dal ak ku ñàkk yaakaar ak ku amul ku ko dimblé, ndaxte meññetum ngëm mi njëkk ci ku

gëm kune mooy yërmëndé. Jikkóy nit kat ci Alquraan lay mate, ta melow Yàlla wi nuy njëkké gis bu nu ubbée kaamil bu tedd bi mooy mellow “**Ki yaatu yërmëndé**” “**Ki mana yërémé**”.

Sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg dafa melale jëmmëm ju kawé ji ne Mooy “**Ki ëpp yërmëndé ñiy yërémé**”, digël yit jaamam ñi ñujikkówóo ay jikkóom. Ci lóolu nag day war ci bépp xol bu gëm mufeese bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, di war ci moom yit mu ëmbaale bindéefi Buur Bu tedd bi ta màgg ci ñeewant ak yërmëndé. Liy juddóo ci bëgg Buur Bu tedd bi ta màgg nag mooy jëmélé mbëggéel ak yërmëndé ci bindéefam yi. Kon ku jàpp ne tegoo coono ngir ki mu bëgg waru gar la ak mbëggéel naxam ne def ci bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg ag bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg la.

Ci dëggdëgg nag barina lool xeeti joxe ci yoonu Yàlla ta tur wi leen ëmb di sarxe. Waaye nag la ca njobbaxtanu xeet yooyee mooy jiitël njariñul ñeneen ñi ni nu ko xame. Yittéy ñeneen ñi gënël la sa yittéy bopp kat jikkó ju rafet la. Képp ku gëm ku ñor yit day jëmmël ca na mu gënë kawee dimblé keneen ak bëggël aw yiw keneen ta lóolu di jëfi biiir. Ci misaal, *Muhammad Hakím at- Tirmidí* –yàlla neef sellal mbótam- dañu koo laaj bis: “lan mooy joxe?” Mutont ne: «Mooy mbégtém ñeneen ñi di la may noflaay ak dal».

Dugg ci èttub leer bob jiitël njariñul ñeneen ñi nag mooy ligéeyu xol yu woyof yi ak ruu yu nooy yi rekk. Melo wii nag wonenañu ko ci dundug yónént yi ak niti Yàlla yi ca melo wa gënë rafet.

Amul sikki sàkka yit ne du ne joxeb nit kune dana ko mana yéegël ba ca njobbaxtan la walla mu àggale ko ca bidiw yu sori ya, waaye jéégó bu gënë tuuti bu nu jéggi ci mbirum jiitël njariñu ñeneen ñi da nuy jegeel gox yooyee lu mu néew néew walla nuam

lu néew ca la ñu àggoon, loola day doon ci nun jëf juy sax joj manunu koo dumóoyu.

Jëléeƴna ci Abù Hurayrah yàlla na ko Yàlla gërëm ne jenn waay dafa ñëwóon fa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu yónnée ca ay soxnaam ñune amunu ludul ndox. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ne:

“Kan mooy ganale kii?”

Jenn waay ju bokk ci Lansaar yi dàldi ne: Man. Dàldi ànd ak moom dem fa soxnaam,

Dàldi ne ko: Teralal ganug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc.

Mune ko: Amunu ludul li xale yi wara lekk.

Mune ko: Defaral ñam wi, ta taal làmp bi, ta tërël xale yi bu ñu bëggée reer. Mudàldi defar ñam wa, taal làmp ba, tërël xale ya. Ginaaw ba mujóg melne kuy defaraat làmp ba dàldi koy fay. Ñutàmblì kenn kune ci ñoom ñaar di lekk lekklu. Ñu fanaane xiif ñoom ñaar. Ba bët setee mu xëy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mune ko:

«Yàlla de bégna biig ci seen jëf». *Yàlla dàldi wàcce:*

“Ta dañuy joxe la ñu am bàyyi seen bopp doonte dañoo nekk ci aajo ju tar. Ku ñu fegal nayug bakkanam nag ñooña ñooy ña texe am la ñu bëgg» *(Al- Bukhàri, buntub Manâqib al- Ansâr; ak Muslim, buntub Al- ashribah).*

Meneen misaal batay moodi ne *As- sayyid Mahmûd Sâmi* –yàlla neef sellal mbóotam- di kenn ci wàllyu ak soppey Yàlla yi

li muy jàng jàng yoon ak àtte ligéeyewul ligéey boobee ngir ragala jeng ci àqqi kenn ci jaami Yàlla yi, waaye dafa taamoo ligéey ci kër guy yèngu ci jënd ak jaay ca «*Tahta Qal'ah*» ca Istàmbóol. As- *Sayyid Sâmî* nag dadaa jéggée gaal di dem ca kàrceb “*Qurah Kuuy*” ngir ligéeyi. Waaye daawul dugg kaar digënté “*Qurah Kuuy*” ak «*Tahta Qal'ah*». Dadaa doxe tànkam ngir jox ñi aajowoo la mu naroonna paase. Jikkó ak melo yu kawé yu mag ñii nag ñooy misaal yi gënë rafet ngir nun.

Ci dëggdëgg nag kenn kune warnaa farlu ngir am kem kàttanam ab cér ci jikkó yu kawé yii doonte sax da koy defe ci xañ boppam lenn ci waxtuy nopploom ak jumptukaay yiy taaral kër ak li muy faje soxlay bis bune.

Batayit jiitël njariñu ñeneen ñi mooy njobbaxtanul tab, ndaxte tab mooy jox li des ci sa alal ku ko yayoo, jiitël njariñu ñeneen ñi nag moom mooy nga joxe loo soxla. Payug biir giy juddóo ci jiitël njariñu ñeneen ñi nag mingi aju ci kem ni jaam bi xañe boppam. Yàlla kat dafa tagg Lansaar yu tedd yi ndax dañoo jox seeni béréb Muhaajiróona ya jógéwóon Màkka, dañoo jiitëloon soxlay waa Màkka ya yit ci seen soxlay bopp.

Alquraan sax wàcna ci mbir mii Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ci wax naa:

“*Ña leen njëkkóona dëkk ca béréb ba nag ta gëmóon dañoo bëgg ña gàddaay fekki leen, ta duñu aajowoo la ñu leen jox, ta dañuy joxe la ñu am bàyyi seen bopp doonte dañoo nekk ci aajo ju tar. Ku ñu fegal nayug bakkanam nag ñooña ñooy ña texe am la ñu bëgg*» (laayay ^{9^{ed}} ci saaru *Al- hashr*).

Ca xareb Yarmuuk ba, ñatt ci jullit ñi dañoo gaañu ba daanu tëdd, laaj ndox ta fekk ñunekkoon ca seen noo gu mujj. Ba ñu èndée ndox ma kenn kune ca ñoom taamu ña ca des njëkk koo naan, ba far ñufaatu ñoom ñépp ta kenn naanu ca ta fekk ñuaajowoowoon ko lool ca seen noo gu mujj.

Jëléefta ci *Ibn ‘Umar* mune: Dañoo mayoon kenn ci saabay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc boppu xar mune: sama mbokk diw ak njabootam ñoo nu gënë soxla lii. Neena: Ñuyót ko ko, ñunekk kune di ko yónnée keneen ba juróom ñaari kër joqqlante ko ba mu dellu ca kër gu njëkk ga (*Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaajub 2^{ed}, xëtu 526^{ed}*).

Batayit ba sunu sang Omar bun Xàttaab jëmée Saam dadoon ay ayloo war giléem ga moom ak jaamam ba. Ba ñu jubée dëkk ba, jaam ba bëggóon koo may ta fekk moo aayewoona war, Omar dogu ci jaam bi war moom mudox làng ak moom. Ñuduggé noona dëkk ba: jaam bi war, Omar di dox ci wetam. Loola nag doon feeñal jikkóy mana xañ sa bopp njariñ bàyyee ko keneen ci anam gees manuta xalaat.

Lii nag day wone ne joxe dudoon ci alal rekk ci waxtu wune, waaye maneefta wax ne joxe dafa am xeet yu bari.

Xañ sa bopp ngir keneen am nag mooy daraja ji gënë kawé, ta mooy nga dog ci sa bopp jox sa wàll sa mbokk ci diiné. Moom nag anamu joxe la gu kawé gog yónént yi ak saaba yi ak wàlliyyu yi ak jaam ñu baax ñi ñoo ko jagoo.

Ta biri sunu sang Àlliyyu ibnu Abii Taalib ak sunu sang Faatimatu Saaraa yàlla na leen Yàlla gërëm wonena jiiitël njariñu ñeneen ca gën jaa rafeti anam. Ndax Ibnu Àbbaas yàlla na leen Yàlla gërëm neena li Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ne:

«Ta dañuy joxe ñam, ta fekk ñu bëgg ko, ku ñàkk ak jirim ak ku ñujàpp. Nun kat jëmme Yàlla rekk moo tax nu leen di jox ñam, bëggunu ci yéen ag pay walla ag cant» (laayay 8^{ed} ak 9^{ed} ci saaru Al- insân).

Mingi wàcc ci Àlliyu ak Faatima ak seeni doom. Ndaxte Àlliyu dafa nésëróon ab nésër ta moodi ne dana woor yatti fan bu Yàlla Mu tedd mi ta màgg saafaraa wérédéem, ba muwéréee mudefar mburu ta fekk lu ko doy ñatti fan rekk la yoroon. Ba mudefaree ñatteelu xaaj ba ca bis bu njëkk ba ba waxtuw dog jot ku ñàkk ku xiif fëgg bunt ba ñujox ko ñam wa doge ndox. Ba bisub ñaareel ba dikkée mudefar beneen ñatteelu xaaj ba, ba dog jotee ab jirim bu xiif fëgg bunt ba di sàkku lum lekk ñujox ko la ñuyoroon doge ndox. Ba bisub ñatteel ba dikkée ñuddefar ñatteelu xaaj bu mujj ba, ba dog jotee ku ñujàpp ku xiif fëgg bunt ba di sàkku lum lekk ñujox ko la ñuyoroon ciw ñam» (Yërël Al- Alûsî, Rûh al- maâni, saaru Al- insân).

Njaboot gu bårkeel googee joxena misaal ya gënë rafet ci muñ ak jiitël njariñul ñeneen ñi ak bëgg sa moroom ak tab ak jikkó yu kawé yi. Lii moo tax ñuyayoo laaya yu tedd yii wàcc ci ñoom.

Beneen natal mingi nii bu jógé ci jamono ju tedd ju Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ndaxte *Abû 'Azîz ibn 'umayr* di mag walla rakki *Mus'ab ibn 'Umayr* mingi nettle diwax naa: “Bisu Badar ca ña ñujàppoon laa bokkoon, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ne: **“Maangi leen di dénk aw yiw ci ñi ñujàpp”**.

Ña ma jàppoon nag ci Lansaar yi la ñu bokkoon, ñudoon def bu ñu èndée seen añ ak seen reer ñoom dañuy lekk tândarma jox ma dugub ja ngir ndénkaanul Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli

xéewël ak mucc (*Ibn Hishâm, xaajub 2^{eel}, xëtu 288^{eel}; ak Al- Haythamî, xaajub 6^{eel}, xëti 86^{eel}*).

Menn mbindéef nag maneesukoo natt ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci tab ak joxe ak jiiṭel njariñu ñeneen ñi. Ndaxte dafa nekkoon royukaay bu kawe ci mboolem xeeti teddnga yi. Dafa làmboowoon ci boppam –ci yoonu Yàlla-xeeti teddnga yépp, teddngay xamxam ak teddngay alal ak teddngay bakkan. Moom kat dafa leeral diinéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg, tegtal jaami Yàlla yi yoon wu jub wi, jox lekk ñi xiif, laabiiré ñi xamul, fajal woroom aajo yi seeni aajo, tegoo lor aki jafe jafe. Lóolu lépp nag mudefe ko ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

*Safwân ibn Umayya doonoon kenn ca magi bokkaalekat ya –ta booba tuubëgutóon- dafa teewewoon xareb Hunayn àndak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak Taayif. Ginaaw ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dellu Ji'râna. Ba Yónént bi di jaar ca biir alali noon ya ñu nanguwoon di ko xool ta Safwân ibn Umayya àndoon ak moom, Safwân nekk rek di xool ag jur gu bari gu ca boka ta fekk Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit manga koy rog rek. Mune ko: “**Xanaa dangaa xemmeem jur gi?**” mune: waaw. Mune ko: “**Yaa moom lépp**”. Booba nag la Safwân ne: Lu mel nii kenn du ko def ci xol bu tàlli ku dul ab Yónént. Maangi seere ne Yàlla rekka yayoo jaamu agit ne Muhammad ab jaamam la di ab yónéntam. Mu dàldi tuub dugg ci Lislaam ca saa sa».*

Mu dello ca ay gaaym dàldi leen wax ne: “**Sama gaa ñi, tuubléen dugg ci Lismaam. Maangi giñ ci Yàlla kat ne Muhammad day joxe joxeb ku ragalul ñàkk**”

Anas dàldi wax ne: «Nit daana dugg ci Lismaam ngir àddinay kese, waaye buy dugg ci Lismaam rekk Lismaam dàldi koy gënël àddina ak li ci biirëm» (*Muslim, buntub Al- fadâil; ak Ahmad, xaajub 3^{ed}, addiisub 107^{ed}*).

Xaã sa bopp ngir ñeneen nag, ca dëggdëgg, moo gënë màgg ci xeeti teddnga yi. Warnanoo xalaat yit ci ne ñu bari ci ñi dëgër bopp ci weddi mujjnañu wëlbëtiku ci dëgg, ñu bari ci noon yi soppiku ay péeté dugg ci Lismaam. Ñu bari ci ñi gëm yit seenug bëgg seeni bokk yi gëm dollikuna ci sababu teddnga ju mel nii ju jógé ci Yónnént bi ak saaba yi ak jaam ñu baax ñi.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc masuta yeexamtalu ci def mbir mu ñusàkku ci moom. Amna bis juróom ñéenfukki junniy dërëm dikkël ko mudéf ko ci ag laltu ci kanamam, toog di ca jox ñi aajowoo ndimbël ba mujeex tàkk.

Ag mbaax

Li ñuy tuddé **ag mbaax** ci Alquraan ju tedd ji jikkó ju rafet la ci jikkó yu rafet yi aju ci jox sa alal ki nga bëgg, ta yit ag joxe la gu kawee daraja ne xaã sa bopp ngir keneen.

Sikki sàkka amul nag ci ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom mi nekkoon misaal muy royukaay ci mbolem jikkó yu rafet yi, dafa doonoon jëmm ju àgg ca njobbaxtan la kenn dul yóotu ci mbir mii di mbaax.

Xewxew bi nuy bëggë tudd yit misaal mu gënë rafet la ci jikkó ju rafet joj joxe ak xañ sa bopp ngir keneen. Saaba yi dañoo daje bis ca jumaa ju tedd ju Yónént bi doon déglu waxi Yónént bi yoy leer ya, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tàmbli dijàng laaya ju tedd joojee:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

**“Dungen am ag mbaax li féek joxewuleen ci li ngeen bëgg.
Ta lu ngeen joxe Yàlla xamna ko”** (laayay 92^{ed} ci saaru Âli ‘Imrân).

Booba saaba ya ñangay déglu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc cig cofeel gu xóot, doon yëg maanaa yu xóot ya ca laaya ju tedd joojee àggoon ca seeni xol, ñuyëg ne loola woote la bu Yónént bi def jëmé ci joxe ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ñuwara gaaw wuyu ko. Ab saaba dàldi jekki jekki jóg fekk leerug Yàlla di jolli ca xarkanamam ba. Saaba boobee *Abú Talhah* yàlla na ko Yàlla gërëm lawoon. *Abú Talhah* mii nag dafa amoon ab tool bu jege jumaay Yónént bi bu am juróom mbenni téeméeri garabi tàndarma, ta mubëggóon tool ba lool. *Abú Talhah dàldi dikk ci Yónént bi* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc *ne ko: Yaw Yónént bi, Yàlla Mu* tedd mi ta màgg *day wax ci téeréem bi naa: “Dungen am ag mbaax li féek joxewuleen ci li ngeen bëgg”*.

Ta li ma gënë bëgg ci sama alal mooy Biruhâ –ab tóokóor lawoon bob Yónént bi daana ca dugg, daa fa kerlu, daa naan cam ndoxam- kon nag joxnaa ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg *akub Yónéntam* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, *ta ma ciy yaakaar aw yiw akug pay. Kon, yaw Yónént bi, man nga koo def fu la Yàlla won.*

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dâldi ne ko:

«Ĕskÿy Abû Talhah! Loola de alal ju tonowu la, nangulnanu la ko, delloo la ko; jox ko kon say bokk yi la gënë jege».

Abû Talhah dâldi koy sarax ay bokkam ci wàllu meen» (Al-Bukhâri, buntub Al- wasâyâ).

Naka nóonu, nekk gu jikkó yu rafet yu mel nii nekk ci ruu yi ak dëgër gu ñudëgër ci *Abû Talhah* ak ñi mel ne moom ci saaba yu tedd yi day tax dunu jaaxle ci amug maas gog masuta am ba nit amee ba leegi gu mel ne maasug saaba yi ak jamono joj masuta am ci àddina ju mel ne jamonoy texe ga.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag dadaa soññee ci joxe ba ci sax ku amul dara. Ci misaal, doon na digël *Abû Darr* daa ko soññ ci joxe, ta *Abû Darr* bokkoon ca saaba ya gënóona ñàkk. Mu ko daa wax naa:

«Abû Darr, boo toggee lu am ñeex nanga baril ñulug ba ta bàyyi ci xel say dëkkëndóo» (Muslim, buntub Al- birr).

Ki gëm kon daa wara doon kuy leeral melne weer ci guddi gu lëndëm, ku amug yëg, ku nooy, ku bëgg nit ñi, ku tabe, ku bari yërmëndé, ku ñeewant, ku bari pastéef ci joxe.

Sunu jamono jii nutoll nag aajowonañu lool joxe ak jiitël njariñul ñeneen ñi kem kàttan, warna yit nubaña fàtte ne manoon naa nekk nutaxaw taxawaayu nit ñii aajowoo ndimbël. Lii nag moo tax sunub joxe ak sunug xañ sunu bopp ngir ñi wérëdi ak ñi néew doole ak ñi nekk ci nattu ñi xiif ta nekk ci tiis doon borub cant bu nuy defal Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Lii moo tax nuwara séddóok ñi aajowoo ndimbël xéewël yi nekk ci sunuy yoxo, ndaxte xol yi nu dugël ag texe akum mbégté ñooy sunu dooley biir ci àddina si di sunu yóbbëel ca àllaaxira ak sunug texe ca àjjana.

Kon Yaw sama Boroom, maangi Lay ñaan ngadef yërmëndé jépp muy màngasiini sunu dundug xol gi dul jeex. Yaw sunu Boroom, maangi Lay ñaan yit nga may nu ab cér ci dundug sangub bindéef yi gi feesewoon jiiitël njariñul ñeneen ñi ak ñi jaar ci yoonam wi ci ñu màggi Lislàam ñi. Aamiin...

Doylu

Doylu melow xol bi baax la biy set ci vagas di àgg cig mat.
Ta mooy nga doylu li nga am ta bava xemmeem li nga
amul. Doylu kat koom la lu dul jeex. Bu vuxoolee àddiis
bu tedd bi yit, àggug xol bi ci dal ak noflaay mingi ame ci
dundël ko dundug biir ta mooy xol bi jege Yàlla Mu tedd
mi ta màgg.

DOYLU

Ba jullit ñi gaddaayee jógé Màkka dem Màddina dañoo bàyyi seen ginaaw lépp lu ñu amoon ci am amu àddina. Ci biir lii nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc boolee *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf ak Sa’d ibn ar- Rabî’* yàlla na leen Yàlla gërëm def leen ay bokk. *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* yàlla na ko Yàlla gërëm mingi wax na:

«Damaa bàyyi ginaaw ca Màkka sama alal jépp, ba ma gaddaayee dem Màddina Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc boolema ak *Sa’d ibn ar- Rabî’* mi bokk ci Lansaar yi def nu ay bokk. *Sa’d ibn ar- Rabî’* yàlla na ko Yàlla gërëm dàldi may wax ne: «Man mii kat maa ëpp ci Lansaar yi alal, kon xaajal sama alal jël genn wàll gi».

Tontul *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* yàlla na ko Yàlla gërëm nag doyloo gépp manga ca woon, ba muwax ne:

«Yàlla na la Yàlla bàrkeelal ci sa njaboot ak sa alal. Waaye nag won ma yoonu ja bi rekk».

‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf dàldi dem ca ja ba, ba bis yu bari di laata jàll muam alal ju bari. *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* dàldi dugg ci mbooloom ñi woomal tay sant (*Yërël Al- Bukhâri, buntub Al- buyû’*).

Ginaaw loola, ay at jàll, ñi gëm yit fekke jamonoy dooley Lislam akug màggaayam akug aaroom. Deefna nettli ne *‘Abd ar- Rahmân inb ‘Awf* yàlla na ko Yàlla gërëm deef koo ëndil aw ñam ta fekk muwoor mudàldi wax ne: *Mus’ab ibn ‘Umayr* de rayeefna ko ta moo ma gën, ñusànge ko mbubb mom bu ñu ca

muurée bopp ba tànk ya feeñ, bu ñu ca muurée tànk ya bopp ba feeñ. Mu mel ne yit neena: Rayeefna Amsatu yit ta moo ma gën. Ginaaw ba ñujox nu ci àddina li ñu nu ci jox, ta danoo ragal ne dañu noo teela jox sunug pay ci àddina. Mutàmblì nag di jooy ba far bàyyi ñam wa.

Ci nii nag, dara gënuta rafet dëddu ak doylu gi ci magi jullit ñi, dëddu googee ak doylu googee di feeñal seeni jikkó ci seen digénté ak àddina ak seenug njaame ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ndaxte **dëddu** ci ñoom mooy ñàkka nekkug ludul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xol bi ngir bëgg Ko ak ragal ko Moom Mu tedd mi ta màgg. **Doylu** nag moom yëgug xol la gu gënë kawe dëddu.

Doylu nag, ci kaw lóolu, melow xol la wu ñi baax ta dëggu ñi tàqqalikook ag ñagas ta àgg ca mat ga, ta doylu li ci seeni yoxo ci doylug xol, ta sàkkuwuñu ndollan. Ci kaw yit àddiis bu tedd biy wax naa: «**Doylu koom la lu dul jeex**» (*Ad- Daylamî, Al- musnad*).

Àggug xol bi ci dal ak noflaay kat mingi ame ci dundël ko dundug biir ci ag jegeem Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte bépp xol bu feesak doylu day mucc ci jaaxle yi ak njàqqarey àddina yi. Ruu gi kat day sax, waaye xemmeemu gi ci bëggbëggi àddina yi ci ki gëm ñoo koy lekk di jeexal ag dundëm. Ta dundug soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg –ñoom ñi dundël seeni xol dundug biir ta dund ci melo wii ca anam ga gënë mat- dafa feese misaali doylu.

Sunu sang Omar ibnul Xàttaab yàlla na ko Yàlla gërëm cig xilaafaam Yàlla da koo ubbil ay réew yu mel ne Siiri, ak Falastiin, ak Isibt, Iraan gépp yit dugg ci biir réewum Lismaam, koomi waa Rom ak waa Faaris tàmbli di sottiku ci Màddina giy teerub réewum Lismaam, jullit ñi dolliku naataange ak koom. Waaye Omar yàlla na ko Yàlla gërëm miy xalifab jullit ñi mangawoon ca njobbaxtanu dundug xol ba aajowoowutoon bannex yii yépp. Ta li réew mi

doon màgg màgg ak li alali jullit ñi dooon bari bari bu daa xutbë yéré yu ñu daax la daa sol. Dadaa dogu ci dund dund gu ñagas, ndaxte dafa taamuwoona jël lu yam ci lu mu aajowoo rekk ci alali bëytimaal doonte sax ci xatxat lay dund bu ko defee.

Jéléfna ci Tâwûs ak 'Ikrimah ibn Khâlid ne Absa ak Ibn Mutî' ak 'Abd al- lâh ibn 'Umar dañoo wax ak Omar ibnul Xâttaab ne ko: Boo doon lekk ñam wu baax dana la mana gënë dimblé ci dëgg, mudàldi ne: Ndax yéen ñépp lii mooy seen xalaat? Nune ko waaw. Mune: Xamnaa ne amul ci yéen ku ma bëggëlul jàmm, waaye damaa bàyyi sama ñaari àndandoo ya ci ngér mu jub ta bu ma bàyyee seen ngér ma duma leen fekk ca kër ga. Neena: bekkoor dàldi am mudàldi baña lekk niwu ak nékk ak lu duuf ca at mooma ba nit ñi leqqlikuwaat (Al- Bayhaqi, As- sunan al- kubrá, xaajub 9^{ed}, xétu 42^{ed}).

Amul sikki sàkka ci ne doxaliinu sunu sang Omar yàlla na ko Yàlla gërëm wii jeexiit lawoon ci yëgyëgu xol bu kawe. Ta jaloorey sunu sang Omar yu baax ya maneesu koo lim, moom mi jëflënté ak àddina sépp ci maandute ta doxal dëgg ak maandute cig dundëm. Ta dafa Bokkoon yàlla na ko Yàlla gërëm ci misaal yi gënë rafet gënë ràññiku yi ñuy jappe niitu ak royukaay ci yarub biir.

Ci dëggdëgg nag nit ñi dañuy fonk ñi xarala ak woroom xel yu ràññiku yi, waaye duñu toppandoo seeni defiin ak seen jikkóy bopp.

Ñi gënë yaya toppandoo walla roy nag ñooy nit ñi wegu ta doylu ta am jikkó yu sell. Ginaaw bu ñu màgg ñii demee nag seenug dund day tuxu ci xeet wi doon misaal ngir jàngle jikkó ju rafet ak waaru. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadaa wax saabaam yi jaaroon ci yoonam wi toppoon njubëm gi naa leen:

«Texe ñeelna ki ñugindi jémé ci Lisláam ta mu am dund bu yam rek ta doylu» (At- Tirmidî, buntub Az- zuhd).

Lii moo tax saaba yi xam ne duñu mana dab kurél bu kawee boobee liféek seenug dund amul gis gis boobee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç amoon ci àddina.

Ta ñoom ba ñujotee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç yar boobee ak njàngle momee dañoo mujj doon gindikati xeet wi di leen won xeeti jikkó yu rafet yu wuute yi. Ta ñoom batayit jàngalnañu nit ñépp jikkóy xañ sa bopp ngir keneen, ta mooy nit ki bàyyee mbokkum jullitam ci xol bu sedd xéewël gu muam bu xamee ne mbokkam mee ko ko gënë aajowoo. Aysatu yàlla na ko Yàlla gërëm dafa wax ne: «Bu nu bëggóona suur de dananu suur, waaye *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç dadaa xañ boppam ngir ñeneen» (Al- Bayhaqî, *Shu'ab al- imân, xaajub 2^{ee}, xëtu 173^{ee}*).

Ta Jaabir yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettli xewxew boobee amewoon ca jamonoy xatxat ja, ba jullit ñi doon gas kàmb ga lu jiiitu xareb Ahsaab (kurél ya). Mingi naa: «Ba nunekkee di gas bisub xareb kàmb ga, danoo jekki jekki yam ci xeer wu dëgër Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç dàldi ñëw ne: Man maay wàcc. Mudàldi jóg ta fekk biirëm ba ñanga ca takk aw doj –fekç amoon nanu yatti fan yu nu mosul aw ñam-

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç dàldi jël pikk ba, dàldi dóor mumokk ba mel ne beeñ. Ba ma gisee doj wa ca biirub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç madellu fa sama soxna

Mane ko: Ndax amnga fi dara? Man kat damaa gis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucç muxiif lool. Mugénnéel

ma mbuus mu am andaari dugub, ta fekk nuam as mbote ci kër gi. Neena: marendi ko, wal dugub ja.

Ginaaw ba mawëlbëtiku jëm fa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, soxna si ne ma: Bu ma weer fa Yónént ba ak ña mu nekkal de. Neena: Mañëw fi moom déy ko ne ko: Yaw Yónént bi, nun kat danoo rendi sunub gàtt, walnaa yit andaare dugub ju nuamoon. Nëwël yaw ta àndak mbooloo. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ca kaw ne:

«Yéen waa kàmb gi, Jaabir kat defaralna leen aw ñam; kaay leen kon».

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ne:

«Buldefagun dara ca ñam wa ba madikk».

Madikk, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit dikk jiitu nit ñi topp ci. Ba ma agsi fi sama soxna mune: Léppëk yawa.. Léppëk yawa. Mane ko: La nga ma waxoon de laa def. Magénnéel ko la nu xiiwóon muñaan tifli ca, dem ca yàpp wa ñaan tifli ca ba noppi dàldi ne:

«Wool ku la dimblé, ta boo noppee deel tibt ci cin li ta bul ko teggi». Maangi giiñ ci Yàlla ne leekknañu ba desal bàyyi ko fa mumel ne dara jóogu ca ta junni lañuwoon. Mudàldi wax ak sama waa kër ne leen: **«Yakkal leen ci seeni dëkkëndóo; xiif bi kat dafa daj ñëpp»** (Yërël: Al- Bukhâri, buntub Al- Maghâzi; ak Muslim, buntub Al- Ashribah).

Njànglem Yónént mu tedd mii ci àddiis bu tedd bii nag da nuy xamal ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nanguwutóona lekk ta fekk saabaam yi xiif wàlla ñenn ci saaba yi di lekk ñi ci des xiif. Li xolam feesewoon yërmëndé ak ñeewant ak bëggël aw xeetam lu baax nag moo tax musàkku ci saaba yi

ñudem bokkak moom ñam wa ta lekkul ludul bañu lekkee ba suur. Bu weesoo lóolu yit dadaa ligéeyël ay saabaam ci boppam. Ba saabaam yépp suurée nag sàkkuna ca waa kër ga ñujoxe la des ca ñam wa. Lii lépp luy wone yërmëndé ju yaatu la ak ñeewant gu màgg ga nekkoon ci xolam. Ginaaw nag nóonu la mel dufátte xeetam wi bu bis péncée ba muy wax naa: «**Samaw xeet! Samaw xeet!**» Lii moo tax nun danuy wéeru ci yërmëndéem ak ñeewantam googee di wax naa: «Ràmm yaw Yónént bi!».

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, mooy miy yërmëndé ji ñubaaxe bindéef yi, ag ragal Yàllaam akug dëddóom taxoon na mudaa doyloo lu néew ci neexug jamono ak naqqarig jamono, bu bir yi yaatoo ak bu ñuxatee. Dadaa toroxlu diñaan Yàlla naa: «**Yaw Yàlla, maangi Lay ñaan nga may waa kër Muhammad lu yam cib dund**» (Al- Bukhâri, buntub Ar- riqâq).

Batayit sunu yaay Aysatu mingi nettli diwax naa: «Jenn jigéen ju bokk ci waa Lansaar dafa masa dugg sama néeg gis lalub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu wow nóox, mudàldi dem yónnée ma lal bu am pajaasub leen. Ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc duggée sama néeg ne ma: «**Aysatu, lii lan la?**» Neena: Mane ko: diw ta bokk ci Lansaar yi de moo fi dikkóon gis sa lal bi mudàldi dem yónnée ma bii. Mudàldi ne:

«**Delloo ko Aysatu. Maangi giñ ci Yàlla ne bu ma sooboon Yàlla boole ma ak xeeri wurus ak xalis**» (Al- Bayhaqî, Shu'ab al- ìmân, xaa jub 2^{ed}, xëtu 173^{ed}).

Dëddu ak ragal Yàlla yi doon màndargam ñi taamu doxaliinu Yónént bi ci jàmmaarlook dund gi ak xewxew yi, maanaa yii leeg leeg dañuy juum ci ni ñu leen di déggé. Bu ko defee ñenn ci nit ñi jàpp ne li muy firi mooy bàyyi ba mu mat sèkk xéewëli àddina yi ak am am ak koom.

Bi mbir mi demee nii nag jaamu Yàlla yi ñuy def fii mune ci àddina dañuy am gëddë ju mag fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Alquraan ju tedd ji kat tuddna baatub joxe ci ñaari téeméeri barab. Naka nóonu yit joxe asaka ak aji ñoom ñiy ñaareel ak juróoméelu ponki Lismaam yi ñingi sotti bu jaam bi amee dara ci am am ak koom ngir ñuman leena matal.

Bu lóolu jàllee yit tërëliinu Lismaam wiy wax ne: «**Loxo bi féeté kaw moo gën loxo bi féeté suuf**» mooy beneen sabab biy soñnee ci nga am ab cér ci jaamu Yàlla yooyee. Ta dëddu kon dumana safaanook mbir mu diiné di diglé di ci soñnee.

Jikkóy doylu ci xéewëli àddina yi ngir ragala tàbbi ci bàkkaar walla càggante de lu dëddu ak ragal Yàlla di diglé la. Waaye doylu mbirum xol la du jëf juy feeñ.

Li ñu ci jublu moodi ne dëddu ak doylu ñooy nit ki di bannexu ci xéewëli àddina yi ta ag bëggëm léen baña sax ci xol bi. Kon nag dëddu du mooy ñàkk, waaye kay jikkóy xol la juy taqqook ku gëm kune moo xam muy ku am moo xam muy ku ñàkk. Ta képp kuy dund ci ag ñàkk ngir dogalub Yàlla bu fekkee ci xolam dafa yóotu xemmentéfi àddina yi deesu ko mana limaale ci ñi dëddu ta doylu. Ndaxte dëddu ak doylu du doylu lu néew ngir ñàkk pexe gu dogal bi waral, waaye kay mooy sàmm xol bi ci sa coobare ba àddina du ko tëj cib kasoom.

Nettli bii nag, ci misaal, day leeral tërëliin wii ci anam gi gënë rafet.

Kilifa gii di *Muhammad* Paarsaa di kenn ci wàlliyu yu mag –yi yar *Shâh an- Naqshaband-* dadoon aji. Ba mutollee Baxdaad mugis waxambaane wuy ligéeyé wecci xalis, waxambaane wii nag jamono june mangadoon jaay aka jënd di jëflënté ak nit ñu bari. Kilifa gii di *Muhammad* Paarsaa jort ne waxambaane wii

day jeexal waxtoom ci soxlay àddina rek mudàldi am naqqar ngir ñeewant waxambaane wii.

Loola tax mune:

«Aka tiis! Waxambaane wii de mingi lab ci yittéwóo ludul jaamu Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Waaye ba muxoolee xolub waxambaane woowee dafa waaru, ndaxte céri waxambaane wi ñingi doon yittéwóo àddina waaye xolam moom manga nekkoon ak Boroomam ci di saxal fàttliku Ko ak tudd Ko. Yoon wii nag munaw waxambaane wi dàldi ne:

«Cëy Yàlla! Moom kat mingi ci ligéey bi ta xol bi nekk fa Soppe ba».

Ba muàggee Ijaas nag mudaje ak màggat mu bijaaw muy jooy jooy yu metti ta fekk mingi jafandu ci mbalaanum Kaaba gi. Ba mu njëkkée xool kawug waa ja ak na mudoon toroxloo ci kanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg mutàmblee ñee waa ja dàldi ne:

«Aka neexoon may wéeru ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg tay jooy melne waa jii».

Waaye ginaaw ba, ba muxoolee xolam gisna ne ñaan yii ak rongoñ yii yépp bëgg bëggu àddina buy jeexi moo ko waral. Booba nag la xolam bu woyof ba ame naqar ci mbirum waa joojee.

Li am nag moodi ne li nuy xame ci nettli bii lu am solo lool la, ta moodi ne maneesnaa nekk ci yittéy àddina yi ta baña sàggane àllaaxira.

Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* -yàlla neef sellal mbóotam-mingi nii di nuróolé nit ki ci àddina ak gaal guy daw ci géejug bindéef yi, muy wax ne: «Bu géej gi nekkee ci ron gaal gi kon dana doon wéeruwaayam ak ndimbëlëm. Waaye bu duusi géej googee tàmblee di dugg ca biir gaal ga kon alkandeem lay doon».

Wóorëdi gu biir gi nekk ci yittéwóo gi nit ki di yittéwóo bânneexi àddina dog digëntéem ak Yàlla mbir la mu ñumanuta weddi. Alquraan ju tedd ji nag bàyyiloona xel wóorëdi gii tuddé ko nattu bi nekk ci njaboot ak alal. Lii nag day tax nuwara aar xol bi ci sàggan ak fàtte jamono yi muy yittewóo àddina, ndaxte xol bi dul tee bëgg àddina xol bu sori yërmëndéy Yàlla lay doon doonte dafa àgg ci njobbaxtanul àddina.

Sunu Yónént bu trdd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi wax naa:

«Neexug àddina mooy naqqarig àllaaxira, naqqarig àddina yit mooy neexug àllaaxira» (Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaajub 4^{ed}, xëtu 345^{ed}).

Mingi wax ci beneen àddiis yit naa:

“Àddina de lu neex la ta naat, ta Yàlla da leen fee wuutal ngir xool ni ngeen di doxale; kon nangeen moytu àddina” (Muslim, buntub Ad- dîkr).

Bis danudoon génn kër gi rek madégg ci bitti yaari muus yuy yuuxu yuuxu yu tar yu tànqale madàldi yëg ag xat. Ba magénnee ca tóokóor ba ba àgg ca ñoom ñaar magis yaari muus ya jàkkaarloo mu ci nekk di farlu ngir song moroom ja melne segg gu ndaw. Mu ca nekk mangadoon xulli ma ca des, sawara doon génné ci seeni gët ta yëngutuwuñu génnéwuñu genn kàddu, weyi yaari muus yi yit ñi ngi doon feeñ taxaw ne jodd. Dañudoon xeex ñoom ñaar ba mu ci ne xawoona daggte maca des ci xeex bii. Ba ma yéemóo nag di xalaat di wax naa: Lan moo waral bëggé gu jéggi dayo gii? Ma gis seen digënté lu ñàkk solo: janax ju dee moo nekkoon seen digënté. Amaana yaari muus yi jot ci méddum janax jii moo leen

taxoona sóobu ci xeex bii. Amaana méddum janax ju ndaw ju nekkoon seen digénté mooy sababub lor ak yàqq gi mune ci ñoom ñaar doon jéema fexe ca ma ca des!

Xewxew bii de day wone bind yu mag ak mujj gu ñaaw gi ñuy nattoo kiy aajowoo medd mu xasaw. Ci wàll gii nag ñiy sàkku àddina dañoo taamu ñàkk àllaaxira ngir seeni xemmeemtéef yu ñàkk solo. Aka bari ñu sàggan ñoñ xatnañu ta sonn ci daw gi ñuy daw di sàkku kiliftéef ak wàccuwaay yoy dañuy deñi aki xemmeemtéef aki bannex yuy jeexi yoy ca dëggdëgg médd mu xasaw lañu! Ta ñii dañudoon foog ne bir yii yuy sax lañu yu dul deñ. Li lal farlu kgir am lii di jeexi nag mooy juum gu jaam bi di juum ci fi muy jëmélé yittéem. Ci lii la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ
أَلَمْ يَرَأَهُ اسْتَعْنَىٰ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ

«Mukk! Nit kay day bew bu woomalee rekk. Fa sa Boroom rekk nag la dellu ga di ame» (laayay 6^{ceel} ak 8^{ceel} ci saaru Al- ‘alaq).

Nit ku mu mana doon ku doyadi doyadig maanaa xolam day férféri ci bëggé ak xér ci sàkku njariñi àddina, ta bu amee dara dàldi lab cig càggante. Bu amul dara yit jaaxle ak nēxnēx xoj ko.

Yittéwóo ak xalaat alal ak wàccuwaay ak wērsēg lu ēpp daal day soppi xol bi def ko jaamub àddina bu ko dëggél. Leeral gi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewēl ak mucc di leerale mbir mii aka màgg! Fi muy waxe naa:

«Ku def yitté yi jenn yitté muy yittéy àllaaxira Yàlla dana ko fegal jaaxleg àddinaam. Ku yittéy biri àddina xëccóo nag Yàlla dufaale ci wan xur lay alkoo» (Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Naka nóonu yit àddina bu doxee digénté jaam bi ak Boroomam day yóbbé jaam bi alkug maanaa. Ta lu càggante

gii di genë wéy jaam boobee di soppiku nit ci kaw gi ta fekk ca dëggdëggëm leneen la. Da koy yóbbé yit mubokk ci ñi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ci ñoom ne:

“Jamono dana masa dikk joj nit ñi seen yitté mooy doon seeni biir, seen ngor di seen am am, seen qibla di seeni soxna, seen diiné di seeni dërëm ak seeni diinaar. Nōoña ñooy ñi yées ci nit ñi, amuñu ab cér fa Yàlla” (‘Alī al- Muttaqī, kanz al- hadīth). Kon Yaw Yàlla, yàlla nanga nu sàmm nun ñépp.

Ci beneen àddiis yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax saabaam yi ne:

“Maangi giñ ci Yàlla ne du ag ñàkk laa leen di ragalal, waaye li ma leendi ragalal mooy ñu jox leen àddina nañu ko joxewoon ña leen jiiuwóon, bu ko defee ngeen xëccóo ko na ñu ko xëccóowoon ñoom mu dox seen digënté yéen ak Yàlla na mu doxewoon seen digënté ñoom ak Yàlla” (Al- Bukhārī, buntub Ar- riqāq).

Lii nag moo tax ñuwaru moytoo jox àddina jii di jeexi yitté ju ëpp ji mu yayoo ta moytu cee wékk xol lu jéggi dayo. Àddina kat ag toqq la ci moomeelug Yàlla Miy Boroom bindéef yi. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wonena lóolu ci àddiisam dàldi wax ne: **“Maangi giñ ci Yàlla ne àddina doonul ci àllaaxira ludul lu mel ne li kenn ci yéen di sëpp baaraamam bii** –mujoxoñe baaraamu sànnikaay ba- **ci géej; naxool lu ko cay toppe”** (Muslim, buntub Al- jannah).

Sama Boroom mingi wax yit naa:

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Dundug àddina gii doonul ludul ag neen akum po. Kër gu mujj ga nag mooy dund gi dëggdëgg. Cëy bu ñuxamoon!” (laayay 64^{ed} ci saaru Al- ‘ankabût).

Àddina kat du mbir mu am solo ci xoli ñi xam dëgg gii. Ta genn jublug ñii mooy ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Dara nag gënuta rafet wayi Yuunus Amra yooyee ba muy waxe naa:

*Du ne ag nekk moo may neex di ma texeel.
 Du ne yit ag ñàkka nekk moo may naqqari di ma texeedil.
 Sag cofeel rekk laay wéttlikóo di ko muñé.
 Man damaa am soxla ci Yaw, damaa am aajo ci Yaw.*

Li am moodi ne bânneexi àddina aki alalam akub taaram –yii di réerël ñu bari ci jaam ñi tay nax aka wor gëti ñi sàggan-àgguñu fenn woroom xol yu mucc yi. Wàlliyyu yi kat ak ñu gëm ñu baax ñi dañuy teg ngërëmul Yàlla ci seen kanam fu ñutoll, ta ñu wàcc yoonam wi lu mu néew néew. Ñii nag ñu ne jàrr lañuy doon jamono june ci kanam xoyxoyi àddina yi aki naxam. *Yahyâ ibn Mu’âd* yàlla na leen Yàlla gërëm mingi wax naa:

“Ki xam day teg àllaaxira ci ndayjooram, teg àddina ci càmmooñam, wëlbëti xolam jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ta duyittéwóo leneen ludul Yàlla Mu tedd mi ta màgg”.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* -yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax naa: “Àddina mooy fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Àddina kon du nga doon boroom alal aki soxna aki doom ak am am, waaye àddina mooy nga woru fàtte Yàlla Mu tedd mi ta màgg”.

Lóolu li muy firi moodi ne doylu du bàyyi alal ak nguur ak koom, waaye li war mooy moytu ci xol bindéef ak yitté yépp yiy fàtteloo jaam bi Boroomam Moom Mu tedd mi ta màgg.

Bëgg kiliftéef nag ak sàkku nguur bokknañu ci yi gënë mana fàtteloo nit ki Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Taarixu àddina yit dafa feese tooñkat yu toggoo tooñ yu bari ngir seenug xér ak seenug bëggé ci nguur ak seenug sàkku kiliftéef. Waaye yit amna ci taarixu Lismaam ay kilifa yuy royukaay yu wékk seeni xol ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta bannexu nguur yilifu léen.

Ta saa bu ko mbir mi laajaa dañudaa nangoo ñàkk ci seen coobare la ñu amoon ci kàttan ak kiliftéef ngir bëggé defar. Amna nag ñatt ci ñoom ñuraññiku ci doon misaal ak royukaay ci boole jullit ñi, ta báyinañu seen ginaaw ngën ji pàttliku ci ngénéel ak yiw.

Ki ci njëkk mooy: sunu sang Asan yàlla na ko Yàlla gërëm miy sëtub sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dollu xéewël ak mucc. Asan yàlla na ko Yàlla gërëm dafa báyii xilaafa gi ginaaw juróom mbenni weer ngir réewum Lismaam bennoo, mubáyíee ko *Mu'âwiyah* –ci coobareem- ngir fegal jullit ñi luy jur wuute ak ñaayoo ci yoriinu réew mi, ngir yit dakkal tuuru gi dereti jullit ñi doon tuuru.

Ñaareel bi mooy: Idriis Bitliisii mi boolewoon penku bi ci nguurug Usmaaniyoona gi ta defe ko ci mbëggéel gu rëy ta jëfëndikóowul lenn ngànaay.

Ñatteel bi nnag mooy: *Barbârûs Khayr ad- dîn Bâshâ*. Moo yilifóon Alséeri ak béréb yu bari yu dend ak moom, waaye ngir bennoo ak booloo dafa nangu réew ma muyilifóon wëlbëtiku doon as réew su topp réewum Usmaaniyoona, ta munekk moom ab ligéeykat ci réew mu mag mii gënëel ko mujiité réewëm moomee.

Batayit Sulaymaan dada boole boppam ci ñu ñàkk ñi ngir génné ci xolam bëgg alal ak nguur ak kiliftéef. Bu masaa jóg ci suba gi dadaa dem ca ña ñàkk, di toogak ñoom ci woyof gu rëy, daa wax naa: **“Ku ñàkk ku yell ci ñi ñàkk”**.

Tënk bi moodi ne: ligéey ngir baña soxlaal kenn nit ci àddina ak fàggu alal ak nguur ci lu liw lu dagan du sikk. Safaan bi sax moo am: ab cér la ni mu dikké ci àddiis bu tedd biy wax naa:

“Giiñnaa ne kenn ci yéen jël ag buumëm, taxani, yanu sayu matt, ëndi ko jaay ko, Yàlla sàmmale ko ci ngoram moo gën ci moom mu laaj nit ñi, moo xam ñujox ko walla ñugàntu ko” (Al-Bukhâri, buntub Az- zakât)

Ndaxte jullit bi am kàttan ta woomal dana joxe lu gënë bari, dana taxawu nit ñu gënë bari, dana gënë gaaw ci dimblée yit. Li ci juddóo nag mooy sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ci moom ne:

«Ki gën ci nit ñi mooy ki leen ëppël njariñ nit ñi» (As- Suyúti, Al- jâmi’ as- saghîr, xaajub 2^{ced}, xëtu 8^{ced}).

Ki juum nag du kiy wut ab cérëm ci àddina, waaye mooy ki ko moomale xolam di sàggane wari garam yu diiné ak yu xol dàldi mujj doon ku ñutěj ci kasob àddina ngir ag xérëm akug bëggéem. Warnanoo xam ne yit alal wàllam mooy ngisé ak ndab waaye du xol.

Ci anam gii nag warnanoo sàmmoonte ci mbir moomee ak nattuwaayu Yónént bi biy wax ne:

«Dëddul àddina kon Yàlla dana la bëgg, ta nga dëddu li ci yoxoy nit ñi kon danañu la bëgg» (Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Kon Yaw Yàlla, Yaw sunu Boroom, maangi lay ñaan Nga boole nu ci ñi La bëgg, ta def nit ñi ñubëgg leen, ta Nga wërsëgëlé nu doylug Yónént bi gooy soreele ci sunuy xol ludul Yaw, ta Nga jagleel xol yooyee Sa ngërëm ak Sa cofeel ak Sa ndigël ak topp La. Aamiin...

Jikkóy yaxantu

الكاسب حبيبي الله
تقديري مستغفره ٢٠٢١

Kiy fàggu mooy soppeb Yàlla

Nun dañu noo gáll nufàggu alal ci yoon yu dagan dugël ko yit ci yoon yu dagan. Yaxantukat bi ràññee nag tay sellal mooy kiy sax ci yaxantub àddina ta baña sàggane yaxantu bi ko gënë mag ta mooy dundël àllaaxira ndaxte moom yaxantu bu dul lamb la ta dutàqqalikook yoonu Yàlla wiy texe gu sax gi.

JIKKÓY YAXANTU

Bis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa romb jalub tàndarma dàldi cay dugël loxoom waaraamam yi tooy.

Mudàldi ne: *«Lii lan la, yaw boroom tàndarma ji?»*

Mune: Taw bi moo ko tooyal, yaw Yónént bi!

Mune: *“Lu tee nga féetëlé ko kaw ba nit ñi di ko gis? Ku naxe bokkul ci man”* (Muslim, buntub Al- imân).

Tërëliinu koom ci Lislam wi àddiis bu tedd bii di leeral dafa teg laltaayu yaxantu ci ligéeyël nit ki ak mbooloo mi ci dëgggu ak wóor. Yëngutub yaxantu ta mooy tuxu gi alal di tuxu jógé ci ki ko moomoon dem ci keneen ta mulaaj ligéey ngir meñnil cosaan li ligéey bob –ci li ci ëpp- ay lor man na cee juddóo, yëngutu bu dagan la ci yoon wiy yokk alal ji, ba sax deef ciy soññ ki koy def. Ta bu nutëkkélée ni Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc xamlee mbir mii ci làmmiñam wu tedd wi ba wax ne: *“Bu ñuxaajoon wërsëg fukki xaaj juróom ñeent yi ñi ngi ci yaxantu”* kon dananu xam ci lu yomb dayob soññee bii.

Ci geneen wàll yit, jaar ci juróomi ponki Lislam yi ta ñooy aj ak asaka ñi gëm ta woomal ñoo ko jagoo. Lóolu nag ab junj la ngir soññ ki gëm ci munekk ku woomal ta jaar ko ci yoon yu dagan. ak àtte boobee dikk ci àddiis bu tedd biy wax naa:

9. Yërël As- Suyúti, Al- jami' as- saghîr, xaaj bu njëkk bi, xëtu 113.

«Loxo bi féeťé kaw moo gën loxo biféťé suuf» (Al- Bukhârî, buntub Az- zakât).

Lóolu nag teewul nuwara baña fátte ci yaxantu miy yoon wi ëpp solo ngir fàggu alal ak koom koom àddiis bu tedd boobee di wax naa:

«Xeet wune de amna ab nattu, ta nattub samaw xeet mooy alal» (Ibn Hanbal, xaajub 4^{ced}, xëtu 16^{ced}).

Ndaxte xér ci fàggu alal bokkna ci gállankoor yi gënë raglu yiy néewël doole bakkkan. Ta képp ku xér ku bëggé day nuru ab gutt walla ndab lu fees ta dutëju mukk. Bi mbir mi demee nii nag boo jógée ngir sotti ndoxum dex yi ci lenn ndab ndax ndab loolee man naa jël lu ëpp li ci xaj?

Batayit ki bëggé day nuru ab and walla ab furne bob loo ci def def keriñ ak matt dusuur ta dufay mukk, waaye kay safaan bi mooy am: tangoor wa ak tàkktàkk la dañuy yokk. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wonena loola dàldi ne:

«Bu doomu Aadama amoon yaari xuri alal kon mubëgg yatteel. Biirub doomu Aadama daal ludul suuf du ko fees Yàlla nag dana nangu tuubug ku tuub» (Al- Bukhârî, buntub Ar- riqâq; ak Muslim, buntub Az- zakât).

Xér gu tar gii nag moo waral pexe yi doomu Aadama di def ci yaxantu amuñu dayo, ba tax xeet yu bari daanu.

Batayit àddina sii dafa feese ñu bari ñu sóobu ci càggante ñu dul jëfëndikóo xel. Naka nóonu yit jamono duñàkk ay siifkat yuy muucu àqqi ñi ñàkk ak ñi nekk ci tiis ak jirim yi ak jigéen ñi ñàkk seeni boroom kër ak ñi aajowoo ndimbël ngir bëggé am alal ju dul jeex, baña sàmmoontek seeni àqq ci di joxe alal aka gënné asaka aka def xeeti jëf yu baax yu wuute yi.

Diiné kat du mooy woote ngir xéccël texe ak noflaay yaram wi nga xamne ab yan bu diis la ci ruu gi. Waaye kay safaan bi la: diiné woote la ngir ruug nit ki yilif yaramam ak bânneexam.

Yaxantu nag bu ab diir jàllee rek dafa wara laab sunuy bëggbëgg ak sunuy bânneex ngir nubaña pert àddina ak àllaaxira bu jéggée dayo. Di seet ab yaxantukat nag ci mbooloo mu feese ñu bëggé ta xér tay nangu ger lu jafe lay doon.

Ngir nag nit ñi di jàngé ci xewxew yi ba bis pénc, Yàlla Mu tedd mi ta màgg xamalna nu ci Alquraan ju tedd ji ne alkug waa Madyana di xee tu sunu sang Shu'ayb la ko waraloon mooy yàqqug jikkóy yaxantu yi yàqqu gu àgg cib dayo. Lóolu moo tax lekk lu araam ak naxe ci yaxantu ak moxañe ñi néew doole doon ag tooñ ak bàkkaar bu diis lool ba àgg sax ci waral alkug aw xeet. Lii moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moytuloo nu ci àddiisam bu tedd bi dàldi wax ne:

«Jaamub alal ku texeedi la. Bees ko joxee mubég, bees ko joxul dubég» (Al- Bukhâri, buntub Ar- riqâq; ak Ibn Mâjah, buntub Az- zuhd).

Dafa am ku masa tagg jenn waay ci kanam sunu sang Omar yàlla na ko Yàlla gërëm, Omar laaj ko yatti laaj, dàldine ko:

Ndax dëkknga ak moom? Mune: Déedéet.

Ndax àndnga ak moom tukki? Mune: Déedéet.

Ndax jëflénténga ak moom ci diinaar ak dërëm? Mune: Déedéet.

Omar ne: Damaa jort ne danga koo gis rekk muy yëngël boppam buy jàng Alquraan.

Waa ja tont ko ne: waawaaw, Omar, nóonu la kay.

Omar ne: Kon nag bu ko tagg, ndaxte sellal du luy wékké ci loosu jaam bi.

Nattuwaay bi sunu sang Omar ibnul Xáttaab jox fii waa ji de mingi sukkëndiku ci baña woru ci liy feeñ tay xool jëfi nit ki aki jokkoom ak nit ñi. Ta ab junj la ci wóorëdig tagge gu bàyyiwul xel taxawaayu nit ki bu njariñ teewee.

Nii nu ko gise nag yaxantu day feeñal ci bitti dundug biir gu nit ki, maanaam dundug biir gu nit ki nu mumel rekk la ab yaxantoom di mel.

Ci Lislam nag day war ci yaxantukat bi buy jënd dara mubañ koo wàññi ta tay ko, buy jaay dara yit waruta jëfëndikóo baat yoy day wonee lëf la ci nu gënë kawé namu toll. Waruta weesu yit njëg yi ñuy baaxoo jaaye ngir rek ñàkk pexeg kiy jënd. Waruta lëntël ci njaay mi yit. Waruta naxe ci buy peese yit walla muy natt, waruta jaay lu ñuy tere yit walla muy jëfëndikóo ribaa. Waruta jaay walla muy jënd yëf yu araam yiy jurël lor mbooloo mi.

Dara gënuta rafet tërëliini yaxantu yi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc tërël ci àddisam bu tedd bi ba muwaxee ne:

“Yéen mboolem yaxantukat yi!” Ñudàldi wuyu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi yuqamtiku di ko xool di ko déglu, mudàldine: **“Yaxantukat yi de bu ñuy dekki bis pénc ay kàccoor lañuy doon kudul ku ragal Yàlla ta baax ta dëggu”**
(At- Tirmiđi, buntub Al- buyû).

Ak **“Giiñ day lambal am njaay di màbb bàrkeem”** (Al- Bukhârî, buntub Al- buyû’).

Maanaam wareesna xamal jaaykat bi xamul qiimab li muy jaay. Ndax lëntël mooy sukkëndiku ci ñàkka xam ak càggante gog

jaaykat bi. Ñi nga xamne nag seenug jublu mooy am ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta ragal Ko fees seeni xol, ñoom dañuy am lool ag yëg akug settantal ci mbir mii. Ilimaan ju màgg jii di Abóo Aniifata dafa masa laaj jigéen juy jaay ndimë njëgu ndimë lu mubëggóona jënd, jigéen ja ne ko: Téeméeri dërëm la, yaw ilimaan. Mune ko: Déedéet, njëgëm warnaa ëpp lóolu. Jigéen ja yokk beneen téeméer ta ànd ca ak yéemu, ta batay ilimaan nanguwul. Jigéen ja dolliwaat beneen téeméer ak beneen téeméer.

Ba ilimaan Abóo Aniifata waxee nag ne: “Déedéet, yaw jaamu Yàlla bi, jarna lu ëpp ñeenti téeméeri dërëm” Jigéen ja manutóona tÿyé boppam, dàldine ko: “Xanaa danga may ñaawal ilimaan?”

Booba nag la Abóo Aniifata woo kenn ci ñi xam ligéey bii ngir muxamal jigéen ja dëggdëggi njëgul li mu yor. Waa ja ñëw qayma njëgul ndimë la ci juróomi téeméeri dërëm. Booba nag la ko Abóo Aniifata jëndé ci njëg gii.

Li waral lóolu nag moodi ne dafa xamoon ne sori dëgg ak nëbb ëyib ak ñàkka mat gi ci njaay mi ak baña xér ci yamale ci natt ak peese –dafa xamoon ne yii dañuy jurël nit ki lu metti lool ta naqqari lool.

Ña nekkoon ca jamonoy Usmaaniyoona ya nag yaroowoon nañu jikkó yii. Ci nii nag lañu manewoona fàggul nit ñi texe ak dal ba àggoon ci jaaxal yéefër yi waar leen. Xewxew bii ñaari làbbe dundóon nag ginaaw ba buur biy *Al- fâtih* ubbée Istambóol yilif ko, ba ñuy wër ñoom ñaar di fuglu yaxantukat yoy Usmaaniyoona ya –xewxew bii mooy misaal mi gënë rafet miy wone nekkiin woowe. Ñaari làbbe ya dañoo jógóon suba teel dem ci jaaykatub lujum bëggë jënd. Jaaykatu lujum ba ne leen: Man kat soqqikunaa, kon dem leen ci kii ma dendal, moom

soqqikoogul. Ñudàldi dem ci beneen jaaykatu lujum, muwax leen jenn wax ji: Soqqikunaa, kon demleen ci kii ma dendal ta soqqikoogul. Ñaari làbbe ya dem ca beneen jaaykatu lujum, muwaxaat leen jenn wax ji. Ñumujj dellu ca ka ñu njëkkóona dem dàldi jëndé ca moom.

Ci nii nag la sunu maam yi bokkoon ca Usmaaniyoona ya yaroowoon ta màggewoon ci jikkó yuy def nit ki muy ku tabee nii bëggé moroomam nii. Jikkó yii nag nga xamne ñooy jikkóy Lislàam ñoodaa waral kune daan xalaat moroom ja. Lii yit moo tax naxe doon tooñ gu rëy ci jullit bune ba àgg cib dayo, ndax jullit dufen dunaxe. Naxu nag ak gàtt xel màndargam yembadi la, ta lóolu yellul ci benn jullit. Yónént yi kat ñoom ñiy gindi nit ñi dañoo jikkówóowoon dëgggu ak ñaw. Jullit biy roy ci ñoom ci mbir mii yit warnaa doon boroom xol bu amug teewlu. Lii moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg bàyyiloo nu xel ci naxantekat yi bañ noo nax, dàldi wax ne:

“Buleen jox ñi seeni xel matul seen alal yi leen Yàlla sàmmloo, ta nangeen leen ci dundël, wodd leen ci, ta wax leen wax ju rafet” (laayay 5^{ed} ci saaru An- nisà).

Bu dee ñiy naxante nag Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc fàttlina leen ci àddiisam bu tedd bii ta muàndak tēkku, mudàldi wax ne:

“Ñatt Yàlla du waxak ñoom bis pénc, du leen xol, du leen laabal, ta dañuy dajeek mbugël mu metti”. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy jàng yatti yoon. *Abû Darr* yàlla na ko Yàlla gërëm wax ne: Pertnañu ta ñàkk. Ñan lañu, yaw Yónént bi? Mune: **“Kiy guddël mbubbëm ak ab rambaaj ak kiy bëggë jaral am njaayam bay giñ ludul dëgg”** (Muslim, buntub *Al-îmân*).

Ci geneen wall yit, ñiy denc seenum njaay ngir jaaye ko njëgu kawe ci lu jaaduwwul ñu ñunjàññi lañu ci tërëliinu Lislàam wu koom koom.

Ñooñu yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaan na leen Yàlla ci àddiisam bu tedd bi dàldi ne:

“Kiy gene am njaayam Yàlla dana ko wërsëgël, kiy denc am njaayam nag ngir jafeel ko Yàlla dana ko rëbb” (Ibn Mâjah, buntub At- tijârât).

Lislàam kat day leeral tërëliin yiy taawu yaxantu ci ni ñuy tonowoo ak ni ñuy jëfëndikoo xaaalis. Lii moo tax Yàlla araamal jëflënté yi dul àndak xol bu tàlli ak jubóo digënté ñaari wàll yi, mudàldi wax ci tééréem bu tedd bi ne:

“Yéen ñi gëm, buleen lekk seeni alal seen digënté ciy caaxaan, ludul muy yaxantu bu ame ci seenug déggóo, ta buleen ray seen bopp. Yàlla kat Ku am yërmëndé ci yéeen la” (laayay 29 ci saaru An- nisâ).

Baatub «**ta buleen ray seen bopp**» nag amna maanaa muam solo ta nëbbu, danuy moytuloo yit nuwon ginaaw dundug ruu ak bokk ci waa sawara. Ci geneen wàll yit, day bàyyiloo xel ne ab xaaj ci booleente yi ak tooñ yi mingi lal ci xér ak lekk alal ci ludul yoon.

Ngir fegu ci yii di alage nag danoo wara sax ci tërëliin yiy tënk yaxantu yi Lislàam tërël ta leeral ko, rawatina moytu ribaa, ta mooy li ëpp solo ci mbir mii.

Ribaa nag mooy yokk alal gu dul juddóo ci jenn jëf, ta yit day tax ki am di gënë am ki aajowoo di gënë aajowoo.

Amna nag àddiis bu raglu lool bu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ci mbirum ribaa, ba muwaxee ca waxtaanu tàggtoo wa ngir araamal xeeti ribaa yépp ne:

“Damane bépp ribaa bu bokk ci ribaab jamonoy réer ga tegnañu ko ci suuf. Yéena moom seen cosaani alal, dungeen tooñ deesu leen tooñ» (Abú Dâwûd, buntub Al- buyû’).

Niki nga xamene laaya yu tedd yi ñingi ëmb tēkku gu Yàlla di tēkku ñiy lekk ribaa bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxee ci tééréem bu tedd bi ne:

“Ñiy lekk ribaa duñu jógé nudul ni ki saytaane sadd di jógé. Li waral lóolu moodi ne ñoom dañu ne jaay kat mook ribaa rekka yam, ta Yàlla daganal jaay araamal ribaa. Ku waaraate gu jógé ci Boroomam agsi ci moom nag mubàyyi deefna ko jéggël la jiitu mbirēm dellu ci Yàlla. Ku ca dellu nag ñooña ñooy waa sawara, ta dañu fay sax. Yàlla day màbb ribaa di yokk sarax yi. Ta Yàlla bëggul bépp weddikat buy bàkkaarkat” (laayay 275^{ee} ak 276^{ee} ci saaru Al- baqarah).

Dara nag gënuta tar gënë raglu tēkku googee ca laaya ju tedd joojee di leeral ne ribaa dana waral noteelug Yàlla bi Yàlla di waxe naa:

“Yéen ñi gëm, ragal leen Yàlla ta bàyyi li des ci ribaa bi bu fekkee ñu gëm ngeen. Bu ngeen ko deful nag nangeen séentu xareb Yàlla akub Yónéntam, bu ngeen tuubée nag yéena moom seen cosaani alal, dungeen tooñ deesu leen tooñ» (laayay 278^{ee} ak 279^{ee} ci saaru Al- baqarah).

Kan ci bindéef yi mooy xeexak Aji bind ji Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mi gënë tedd ci bindéef yi ba noppi di ci am ndam?

Ta ku gëm ku jëfëndikóo ribaa day ñàkk alalam di néewël doole ngëmëm. Kàccoor bi nag moom alalam day yokk, ndax ba mujaaree ci yoon wu jubul dafa gënë yayoo mbugël. Maanaam yoon wii day tax muam lu ëpp ci àddina. Ñu mel ne ñii nag dañu leen di muñël ba waxtuw mbugël mi ñumanuta daw agsi. Li waral lóolu moodi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg day muñélé waaye du fáttee. Warnan di bàyyi xel bu baax yit tèkkub Yàlla boobee ca laaya ju tedd ja, ndax saafaanu bàyyi xel googee njuumte lu rëy lay doon.

Jàbir yàlla na ko Yàlla gërëm mingi wax ne: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc rëbbna kiy lekk ribaa ak ki ko koy jox ak ki koy bindël ak ñi koy seereel muwax ne: “**Ñoom ñoo yam**” (*Muslim, buntub Al- musâqât*).

Dara gënuta rafet nag taxawayu Abóo Aniifata ilimaan ju mag joojee nga xamne nanguwutóona kerlu sax ci garabug ku ko ameeloon bor dàldi wax ne lóolu day nuru ribaa.

Amna nag ay jàngle aki sabab yu bari yuy feddli tereg ribaa. Li ci jiitu nag moodi ne moom ribaa day ag yokku gu jógéwul ci ligéey, tay waral yit yokkuteg njëg yi, di néewël doole jikkó yiy ràññale nit yi melne dimbleente ak jàpplante ak mbëggéel ak yërmëndé ak ñeewant, tay jeqqi ag bopp sa bopp, tay xamb xér ak bëggé ci sàkku alal ak baat.

Lislaam mi araamal ribaa ngir sabab yii yépp nag dafa soñnee ci leble ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg, dafa wone yit ne leble doonte dafa néew moo ëpp ngénéel sarxe. Lii lépp nag teewul ligéeylukat yu tedd yi ak yaxantukat yu dëggu yi ak ñu wóor ñi doon ñu néew ab lim. Xayna sax lóolu moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc xamal yaxantukat yu wóor yu dëggu yi pay gu rëy gi leen di xaar, mudàldi wax ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Yaxantukat bi dëggu ta wóor Yónént yi ak ñi dëggu ak ñi daanu ci xare ci yoonu Yàlla lay nekkal” (At- Tirmidî, buntub Al- buyû; ak Ibn Mâjah, buntub At- tijârah).

Ilimaan Abóo Aniiyata dafa doonoon ku woomal di boroom alal ju bari, ta daan yëngu ci yaxantu. Waaye xamxam bi mudefoon yittéem dafa taxoon muam ku mudénkóon yaxantoom ba. Dadaan luñutul boppam nag ligéeyub kii mu dénkóon yaxantoom bi ngir mubaña génn li dagan. Dafa taroon ci mbir mii lool nag, ba sax masnaa yónni *Hafs ibn Abd ar- Rahmân* ngir mujaayal ko ndimë, dàldi ne ko: “*Hafs*, ndimë lii kat amna sikk sàngam ak sikk sàngam; Kon kuy jënd nanga ko xamal sikk yii ta nga jaaye ndimë li njëg gu yomb”.

Hafs dàldi jaaye ndimë la ca njëg ga ko Abóo Aniiyata waxoon, waaye nag fàttewoon naa leeral sikk ya ca nekkoon na ko ko Abóo Aniiyata digëléwoon. Ba ilimaan Abóo Aniiyata xamee mbir mii mune *Hafs*: Ndax xamnga ki jënd ndimë li? Ba ko *Hafs* nee xamu ko, Abóo Aniiyata dafa séddélé xalis ba way ñàkk ya, ndaxte dadoon ténku ci nattuywaayi ragal Yàlla ci wàllug li dagan ak li araam, nattuywaay yooyee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc leeralaloon *‘Amr ibn al- ‘As* ba mune ko: “**Alal ju baax ju waa ju baax moom aka baax!**” (*Ahmad, Al- musnad, xaajub 4^{ed}, xëtu 197^{ed}*)

Ndaxte sàmmoontek li dagan ak li araam bokkna ci yi manuta ñàkk yi gënë war ci wàllug laabal alal jiy ndénkaan ci àddina di li ñuy laaj nit ki àllaaxira.

Ndemsii Yàlla si sama way jur Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam- nettlina ci solos lekk lu lew akug bärkeelam ci yaxantu wuuteek lu araam, dàldi ne:

“Damaa amoon dëkkëndóo bu cosaanoo Armeni, ta mumujj doon jullit ci mbaaxug Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bis nag malaaj ko sababu duggëm ci Lismaam mune: Li ma taxa dugg ci Lismaam mooy jikkóy yaxantu yu rafet yu ustaas *Rabí’* ma madendaloon tool ca Ajii Baadem. Ustaas *Rabí’* dadaan jaay meew ngir am lu mu dundé. Genn ngoon nag muñew fi man ne ma: Jëlél, meew mii yaa ko moom. Mane ko: Nu lóolu deme? Man sàkkuwuma meew! Jëmm ju néew kàttan ju amug yëg joojee dàldi ne: Damaa gis wenn nag wu dugg ci sa tóokóor bi doon fa for, kon meew mii yaa ko moom. Ta yit lu weesu lóolu danaa lay yót meew ba ñax mi nag woowee lekkoon ci sa tóokóor bi di jeex. Waa ji cosaanoo Armeni yokk ci ne: Mane ko: Yaw sama dëkkëndóo bi xanaa dangay caaxaan? Baalnaa la ñax mi nag wi lekk. Waaye ustaas *Rabí’* sama dëkkëndóob jullit bi dane: Déedéet, lóolu duam muk. Meew moomee sa àqq la. Musax di ma yót meew ba ñax ma nag wa lekkoon jeex ciw yaramam. Ci nii nag la jikkó jii joj nit ku bàrkeel kookee jeexiitale ci man ba àgg cib dayo, dindi ci samay gët kiiraayi càggante, jantub gindiku fenk ci sama biir, mawax ci sama xel ne: Diinéy nit ku am jikkó yu kawé yu mel ne jikkó yooyee mooy tigi diiné ji gën ta gënë kawé. Ta sikki sàkka amul ci genn anam ci dëggug diiné jiy yar nit ñu sell ñu ragal Yàlla ñuy sàmm àqq yi melne waa jii. Booba nag laa tudd baatub seede bi doonub jullit”. Dara gënuta naqqari nag dundug ñi sàggan ñi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak muc melal ci àddisam bu tedd bi ba mune:

“Nit ñi danañu àgg ci jamono joj nit ki dufaale fi muy jélé ndax lu dagan la walla lu araam» (Al- Bukhâri, buntub Al- buyû’).

Li am nag moodi ne mbugël yiy juddóo ci xëtt tērēliin yi diiné tērēl ci moytu lekk alal ju araam du yam ci ki def bákkaar bii bu àllaaxiraa rekk, waaye balaa biy juddóo ci mbir mii day

ëmbaale yit ci àddina sèt ya seen yoon nekkul ci fàggu alal ju araam jii.

Li ci ëpp nag naqqarig jëf jii duame àllaaxira rekk, waaye day feeñ ci àddina yit. Amna léebu wu naa: “Maam dana lekk reseñ mu wuum sèt ba”.

Amna nag dëgg gog moodi ne ñi ëpp ci ñi donn seen am am ci alal ju araam manuñoó sóobu yoonu njub, ndax dafa am mbóot munekk ci alal ta moodi ne day deme ci jëmme yoon wi mudikké; ba taxna bu alal dikkée ci yoon wu araam dono yi dañu koy dugël ci yoon yu bon.

Ci anam gii nag alal ju mumana doon day nuróok jaan; ni ki nga xame ne jaan day dugg ci jëmme pax mi mugénnéwoon, fi ñuy dugël alal yit day lëkkélóo ak anam gi ñu ko fàggoo ame ko ni.

Dara gënuta màgg nag ñaan Yàlla gi sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaanoon Yàlla kàccoor ya ak yéefër ya, ñaan googee nga xamne la ko waral mooy alal jeef jëfëndikóowul ci yoonu ngëm ak ragal Yàlla! Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi nettli waxi Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc naa:

«Musaa wax ne: Yaw sunu Boroom, Yaw kat joxnga Firawna akum mbooloom taarub àddina aki alal ba ñu réerélé jémé fudul Saw yoon; Yaw sunu Boroom, yàlla nanga muur seeni alal ta yeew seeni xol ba ñu dëgër bu ko defee dañu gëm li feek gisuñu mbugël mu metti mi» (laayay 88^{seel} ci saaru Yünus).

Kenn gënuta yéemé nit ñiy bañ yaxantu bu dëggu bi ngir laye ne kon dañu mana tonowu. Ñooñu daal dañuy wax waxi neen ngir càggante, di baña gis dëgg, di weddi tërëliinu wërsëg wow Yàlla wi. Xalaatub ñii bu dëng bi nag li koy tegtale mooy la xewoon.

Ci ne Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm mi joxewoon alalam ay yoon ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, moom mi joxe alalam jépp, ta bàyyiwul yaxantu bu dëggu bi lu tollu ne xef ak xippi, kon dafa waroona bokk ci ñi gënë ñàkk ci saaba yi; waaye loola amul. Ndaxte saxna ne Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm dafa sax ba fàww di bokk ci ñi gënóona woomal ci saaba yi èppóon ci alal. Li mu joxe lépp ci Yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yoon yu bari, teewul yoon wune day delluwaat doon boroom alal ak koom ngir li muam bàrke bu jógé ci Yàlla.

Ci anam gii nag nun dañu noo digël nuy fàggu alal ci yoon yu dagan ta di ko dugël ci yoon yu dagan. Yaxantukat bi xam nag tay sellal mooy kiy sax ci yaxantub àddina ta baña sàggane yaxantu bi ko gënë mag ta moodi dundël àllaaxira, ndax moom yaxantu bu dul lamb la, ta kóoku du wàcc yoonu Yàlla wiy texe giy sax. Laaya ju tedd joojee nag day wone, ci anam gi gënë rafet, dundug ñi mel ne ñooñee, ba tax sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg di wax ci ñoom naa:

رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ
الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

«*Ay gaay yoy yaxantu walla jaay du dox seen digënté ak tudd Yàlla di Ko fàttliku, aka taxawal julli, aka joxe asaka; dañuy ragal bis bob xol yi ak gët yi dañu ciy wëlbëtiku*» (laayay ³⁷ed ci saaru An- nûr).

Ñiy yaxantu ci anam gii daal ñooy ñiy dund mbóotum «*Yaxantu bu dul lamb*» mi ñutudd ci jeneen laaya ju tedd, maanaam ñiy jël seenub cér ci yaxantu bu dëggdëgg bi. Ta Yàlla

Mu tedd mi ta màgg melalna leen ci tééréem bu tedd bi dàldi wax ne:

«Ñiy jàng tééréb Yalla bi, ta ñutaxawal julli, joxe ci li Nu leen wërsëgëlé ci lu nëbbu ak lu feeñ, dañuy yaakaar yaxantu bu dul lamb, ngir Mumatalal leen seeni pay ta dolli leen ci ngënéelam; Moom kat ku mana jéggé la ku mana sant la»
 ((laayay 29^{eel} ak 30^{eel} ci saaru Fâtir).

Kon nag Yaw Yàlla Miy Dëgg, maangi Lay ñaan ngadef nu nuy dund ci mbóotum laaya ju tedd jii, ta may nu ab cér buy tax numana jàng tééréb Yàlla bi ci bëtub xol, mana sujóot cig toroxlu gu nuy yëkkëti di nu yéegé, ta nga def li nuy fàggu muy jógé ci li dagan, ta nga def nu nuy dugël li nga nu xéwëlale ci lu dagan ta baña àndak yàqq, Yaw Boroom bindéef yi.

Yaw sama Boroom yit, maangi Lay ñaan nga def sunu bokk yi –ñi féeté ci yaxantu- ñuy nit ñu baax ci sunu réew yi ak sunu xeet wi, ta ñi gëm di mucc ci seeni làmmiñ ak seeni yoxo di jariñu ci ñoom. Yàlla nanga leen jàppndalal jéf yu baax yiy doon jaaruwaay ngir yërmëndé ak bàrke ci yaari kër yi. Aamiin...

Leble ngir Yàlla ak def alal ci yoonu Yàlla

Bir yii ñu nu dénkaan yi melne alal ak ruu ak yaram duñu sax ba fàww ci sunuy yoxo. Ndax wërna ne bis dananu leen tàggu ñoom ñépp. Ta lépp dana dellu ci boroom nguur gu dëggdëgg gi ta mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Lóolu warnaa tax yit dénkaan yii bokk ci xéewëli àddina yi nu Yàlla xéewëlale ñudef ko fa ñu ko wara def ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ngir nuam pay gu sax.

LEBLE NGIR YÀLLA AK DEF ALAL CI YOONU YÀLLA

Bindéef yii daal yi Yàlla bind ci kàttanam ta taarale leen junniy junniy taar luy jeexi la. Ta fan yi ñuy jaar ci àddina joojee –jay kërug nattu- dañuy laaj xalaat bu fullëwu ak ruu gu amug yëg ak xam gu xóot, ndaxte xéewël yi nuy góob dëggdëggi ñooy kërug dëkk gu sax gi, maanaam ñooy taar yi nu mana toxal jëmé nu ca dund gay saxi. Ci nii nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg mi bëgg jaamam ñi taaroo ag dal ak taar yiy sax leeraale ay yooni yoon ci Alquraan ju tedd ji dayo bi ñujox jëf yu baax yiy sotti ngir gërëmlóo Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak am pay gu màgg ga nekk fa Moom.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg soñneena bu baax ci sarxe ak joxe ñoom ñiy wone jikkó yu kawé yu melne ñeewant ak tab ak rafetal. Ci wàll gii Yàlla Mu tedd mi ta màgg digëlina –ci lu wér-woroom am am yi ci anam gune ak waxtu wune jaamu Yàlla yoy alal yi melne asaka ak tēbēsiki. Bu dimbël yu war yii di farata jàllee yit, amna ay jikkó yu baax yu taqqook yiw ak yëgyëgu ngëm. Leble ngir Yàlla nag jenn la ci jikkó yu rafet yooyee.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de day nangu mboolem xeeti sarxe yi ak joxe yi ci yoonu Yàlla –yi ñuy joxe ngir ngërëmëm lu màgg li- da leen di jappe yit leble ngir Yàlla bu ñujox jëmmëm ju kawé ji. Ta leble gii Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa digé fay ko ay yooni yoon. Lii moo tax Yàlla wax ci tééréem bu tedd bi ne:

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ

«Kan mooy lebal Yàlla ci njekk, bu ko defee mifulël ko ko ta muam pay gu tedd» (laayay 11^{eel} ci saaru Al- hadid).

Lii nag taxna nuwara farlu ci wàll gii ngir joxey sarax ak texeel ki aajowoo ngir lii doon pàggutéeef ñeel nu ca noo gu mujj ga ngir jàkkaarlook dee mi ñu fiy jëlé bis cig mbetteel.

Warnanoo xam ne yit texe walla texeedi ci àddina jii day lèkkëlóok dogalub Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñi gëm dëggdëgg yit saa bu leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg joxee xéewël ci xéewël yi duñu rëyryëlu walla ñuy bew ci kaw suuf, ta duñu bokk ci ñi sàggan ñi dul def xéewël yi leen Yàlla xéewëlal ci ngërëmam. Ñu gëm ñii nag xamnañu leble ngir Yàlla ta jëfëndikóo ko ci yaari maanaa yoy ñoodi ne:

1- Ñoom dañuy lebal jaam ñiy woroomi aajo.

2- Ñoom dañuy lebal Yàlla Mu tedd mi ta màgg yit ta jaare ko ci joxe alal.

Dëgg la, menn ci maanaay leble ngir Yàlla mooy lebal Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci anam gi ko Alquraan ju tedd ji waxe, ta lii yit mingi sottee ci jox alal woroomi aajo yi ak ligéeyël leen ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralna ne bor bii –ci soñnee ci ak wone ag payam- dafa mel ne bor buñu Ko lebal Moom Mu tedd mi ta màgg, maanaam Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa sàkkul boppam jaamam yi lebal Ko. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ci tééréem bi ne:

«Nangeen di taxawal, julli tay joxe asaka, tay lebal Yàlla ci njekk. Lu ngeen jiiëtäl seen bopp nag ciw yiw dangeen ko fekk fa Yàlla mudoon lu gën ta ëpp ag pay. Nangeen jégglu Yàlla; Yàlla kat Ku mana jéggé la Ku mana yërémé la» (laayay 20^{eel} ci

saaru Al- muzzammil).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag ñeewantna doomi Aadama yi ci defal leen njekk lu amul moroom, ndaxte dafa def jox alal jaamam ñi ngir xemmeem ngërëmëm lu màgg li mumel ne leble ci njekk. Ta leble bor bii nag manuta ñàkka bokk ci def alal ci yoonu Yàlla rekk ci yéené ju sell ju àndulak séentu lenn njariñul boppam ci àddina jii, ju andul yit ak njistal walla déggël, ju àndul yit ak séentu ag cant ci kenn.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag leeralna ci tééréem bu tedd bi la sunu sang Àlliyyu ak sunu sang Faatimatu Sahraa defoon ci def alal ciw yoonam, Muwax ne:

«Ta dañuy joxe ñam, ta fekk ñu bëgg ko, ku ñàkk ak jirim ak ku ñujàpp. Nun kat jëmmi Yàlla rekk moo tax nu leen di jox ñam, bëggunu ci yéen ag pay walla ag cant. Nun kat danuy ragal ci sunu Boroom bis bu ñëgg bu sedd lool. Yàlla dàldi leen fegal ayuw bis boobee, dajale leen yit ak naataange ak mbégté»

(laayay 8^{ed} ba 11^{ed} ci saaru Al- insân).

Yii nag ñooy tomb yi aju ci joxe alal ta dikk ci laaya yu tedd yi:

1- Jiiñel njariñul ñeneen ñi, ta mooy ki gëm mbokkam gënël ko boppam.

2- Joxe daa wara nekk ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta jubluy àddina yiy jeexi bañ koo waral.

3- Fege joxe tiitaangel bis pénc ak taraayam.

4- Ñi joxe ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci yéené ju sell Yàlla Mu tedd mi ta màgg dana leen nangul ta seeni xarkanam dana leer bis pénc.

5- Li ñusàkku ci ñi gëm mooy ñuy def jëf ju baax ju mel ne jii.

Ci nii nag la leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg di fulélé bor bii ñu Ko lebaloon ay yoon yu bari. Batayit Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi leeral gënëeli bor bi ñu Koy jox muy wax ne:

«Ta Yàlla digéwóon na ak bànnóo israaiila ta génnéewóon nanu ca ñoom fukki njiit ak ñaar. Yàlla wax ne: man de maangi àndak yéen; giiñnaa ne bu ngeen taxawalee julli ta joxe asaka ta gëm sama yónént yi ta jàpple leen ta lebal Yàlla ci njékk, kon danaa leen faral seeni ñaawtéef ta danaa leen tàbbal ay àjjana yu ay dex di daw ci seen ron. Ku weddi ci yéen nag ginaaw lóolu, kon réerna wàcc yoon wu jub wi» (laayay 12^{ed} ci saaru Al- mâidah).

Jëléefta yit ci *Ibn Mas'úd* mune: Ba laaya jii wàccce:

«Kan mooy lebal Yàlla ci njékk, bu ko defee mifulél ko ko»

Abu-d Dahdâh mi bokk ci Lansaar yi dane: Kon Yàlla dafa bëgg nulebal Ko.

Mune: **«Waawaaw, Abu-d Dahdâh»**.

Mune: Won ma sa loxo, yaw Yónént bi. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewél ak mucc dàldi koy jox loxoom. Mune: Man de lebalnaa sama Boroom sama tóokóor bi. Ta tóokóoram ba juróom mbenni téeméeri garabi tândarma manga ca woon, *Ummu-d Dahdâh* akug njabootam yit nekkoon ca biir. Neena: *Abu-d Dahdâh* dàldi ñëw, woote ne: *Ummu-d Dahdâh!*

Mune: waaw!

Mune: Génnel tóokóor bi; lebalnaa ko sama Boroom kat Moom Mu tedd mi ta màgg.

Soxnaam sa dàldi waxn ne: Njaay mi tonowuna, *Abu-d Dahdâh!* Ginaaw ba mudem ca xaleem ya di génné la woon ca seeni gimiñ ak la woon ca seen yoxoy bubb (*Yërèl: Al- Qurtubi,*

At- tafsîr, Al- baqarah, laayay 245^{eel}; At- Tabari, At- tafsîr, xaajub 2^{eel}, xëtu 803^{eel}; Al- mustadrak, xaajub 2^{eel}, xëtu 24^{eel}).

Nii nag la mbooloom ñi gëm dundé ci texe ak dal gu sax, sàmm yit seen àddina ak seen àllaaxira ci jamono joj yëgyëg bii àggoon na ca njobbaxtan la. Xewxew boobee nag ab nataal la bu ràññiku ta yéemé tay leeral dëgg googee.

Iliyaa Qadóorii mingi nettli ci mujjug tééréem bi mu taalif ci doxaliinu Àngalteeer ci réewi penku yi ci mujjug jamonoy Usmaniyoona yi diwax ne penkub Anaadool, ci mujjug fukkéelu qarnu ak juróom ñeent, bekkoor bu tar bu raglu dafaa amoon. Booba nag la Àngale yi yabal foofee ku leen di rajul ngir xiirtal nit ñi ci fippu ak të seen digëntéek Usmaaniyoona ya ca gox ba bekkoor baa amoon. Dëgg gi jaaxal ka doon raju nag ginaaw bamu gëstóo –ta muleeroon ba fa leer mana yam- ba sax mu ëndi ko ca fa mu ténk la juddóo ca ligéeyam, wax ne:

«Dëgg la, bekkoor amna fii, waaye ab xiif amufi. Ndax kune day topptoo ka ca des, di yittéwóo mbirëm, di ko dimblé. Lii moo tax nag bekkoor bi jurul ab xiif. Lii moo tax yit deesul mana sukkëndiku ci bekkoor bi ba xiirtal nit ñi ci ñu të ci mbooloo mu seen digënté tabaxoo nii».

Sikki sàkka yit amul ci ne tolluwaay bu kawee bii payug àddina la ak bàrke ñeel ñi mana dund ci biir li laaya ju tedd jii ëmb, tay bàyyi xel ñeneen ñi ci di leen jox ci jamonoy tar tar ak xat xat ak ci waxtu yi aajo ak ñàkk di àggé ci tolluwaay bu tar.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ci laaya ju tedd jii, day yee jaamam ñi di leen bàyyiloo xel ñubaña feeñal ag càggante akug néew doole akug laccax ci mbir mii, Mu leen di wax naa:

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَّ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ
رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ

«*Waaw lu waral ngeen di baña joxe ci yoonu Yàlla, ta Yàlla rekk di mujjé asamaan yi ak suuf si. Ku joxe ci yéen lu jiitu ubbig Màkka ta xare duyamak keneen. Nñoña ñoo gënë màgg daraja ña joxe ginaaw ba ta xeex, ñépp nag la Yàlla dig pay ga gënë rafet. Ta Yàlla ku xam lool li ngeen di jëf la*» (laayay 10^{ed} ci saaru Al- hadid).

Lóolu li muy firi moodi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg day sàkku ci jaamam ñi ñuy xañ seen bopp ngir ñeneen ci waxtuy xatxat yi Lislàam ak jullit ñi di dajeel. Ta Yàlla dafa tuddé xañ googee jaamam ñi di xañ seen bopp ngir ñeneen «**Leble ngir Yàlla**» ni ko Alquraan di waxe.

Ci misaal, ba jaami Yàlla yi feeñalee xañ seen bopp ngir ñeneen ca xareb *Jinâq Qal'ah* ak xeex ba ngir moom seen bopp ba mudoon «**Leble ngir Yàlla**», Yàlla Mu tedd mi ta màgg da leena xéewëlale ndimbël muwuutu loola.

Warnanoo baña fàtte nag ne bir yii melne alal ak ruu ak yaram –ta ñuy ndénkaan lu ñu nu jox- duñu des ci sunuy yoxo ba fàww. Ndax wóorna ne bis dana ñëw nubàyyi leen fi ñoom ñépp, ta lune dana dellu ci ki moom dëggdëgg ta mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg, tayit bu nudelloowut dénkaan yooyee Yàlla Mu tedd mi ta màgg Mi leen moom dëggdëgg dana jëléwaat lépp ci nun ci waxtu wi nuy tàggu àddina di dellu fa Moom. Waaye nag wuute gu mag amna digénté yaari anam yi.

Ndax ci anam gu njëkk gi bu nuy joxe alal Yàlla Mu tedd mi ta màgg –Miy ki moom màngasiini asamaan yi ak suuf si- day

nangu joxe gii di ko jàppe bor bu ñu Ko lebal Moom Mu tedd mi ta màgg ta da nu koy wotteel ay yoon yu bari.

Ci anam gi ci des nag bu nujoxewul ci li nu Yàlla Mu tedd mi ta màgg jox dunu ñàkk lenn ci li nekk ci sunuy yoxo waaye dananu gàddu bàkkaar alal jii. Lii nag moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di bàyyiloo xel ñiy jeexal seenug dund ci sori joxe ci yoonu Yàlla ci àddiisam bu tedd bi *Mutarrif* nettli jélé ko ci baayam, mune: Damaa dikk ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc fekk muy jàng: *alhâkumu-t takâthur*. Muwax ne:

«Doomu Aadama danaan: sama alal, sama alal. Mune: Yaw doomu Aadama, ndax amnga ci sa alal ludul li nga lekk jeexal ko, walla nga sol ko ràppal ko, walla nga sarxe ko jiiël ko?» (*Muslim, buntub Az- zuhd*).

Dara nag gënuta rafet waxi sunu kilifa Jlâl ad- dîn –yàlla neef sellal mbóotëm- ci lii bi muy wax naa: “Bu malaaka miy raye di jël ruug ki woomal ta sàggan di ko yee ci géntug àddina, ki woomal day ree bay ree boppam ngir réccu li musànk ag dundëm ngir alal ju mu moomutóon ca dëggdëgg.

Jéléefna ci Aysatu yàlla na ko Yàlla gërëm *ne dañoo rendiwoon ab gàtt Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi wax ne:*

“Lan moo ci des?» Mune: *Dara desu ci ludul mbagg mi. Mune: «Léppë des ludul mbagg mi»* (*At- Tirmiđi, buntub Al- qiyâmah*).

Ta li muy firi mooy: sarxenañu ko ba mudes mbagg mi. Mune: Desalna nu ca àllaxira ba mudes mbagg mi.

Ci dëggdëgg nag liy am amu nit ki ci cosaan mooy denc yooli yiw ngir dung giy sax.

Li am yit moodi ne kàttanug sori bëggbëgg yiy jeexi tay yu bannex yiy yàqq yamoog xol ta ag wékkóom ci am ami àddina di ko waral leerug tabe ak bëgg nit ñi rekkay tax mumana nekk.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg tuddna sarxe jagleel ko ko ci biir jaamu Yàlla yi nit ki di réccu waxtu wi muy tàqqalikook àddina ak tolluwaayu ruu bi ki sàggane jaamu Yàlla googee di dund bu waxtuw deem dikkée, mudàldi wax ci tééréem bu tedd bi ne:

«Nangeen joxe ci li Nu leen wërsëgëlé balaa dee di agsi ci kenn ci yéen bu ko defee muy wax naa: sama Boroom tee nga maa muñël ba ci kanam bu ko defee masarxe bokk ci ñu baax ñi» (laayay 10^{esl} ci saaru Al- munâfiqûn).

Lii nag moo tax bëggé ak bëgg àddina di waral nit ki di sori def alal ci yoonu Yàlla tay baña xalaat ne bis dana dikk mubàyyee lépp lu mu moom ku koy wootu. Ta dana doon ku fëyit bu àllaaxiraa, gàddu bàkkaar ak mbugëlum lóolu lépp; ndaxte li ñuy njëkké laaj bisub seet gu mag ga ñuy seet jëf yi bu àllaaxiraa mingi jëm ci alalam fan la ko fàggoo ak fan la ko dugël? Lóolu moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wax ne:

“Nit ki dujéggi ab jéégó bis pénc liféek laajeefu ko ag dundëm ci lu mu ko jeexale, ak xamxamam lu mu ci def, ak alalam fu mu ko fàggoo ak fu mu ko dugël, ak yaramam ci lu mu ko ràppale” (At- Tirmidî, buntub sifat al- qiyâmah).

Ci nii nag la sunu maam yi xamoon dëgg gii ca gën gaa rafetug anam bokkeewoon ci mbirum joxe ci farlu geef maneefula melal, baaxewoon jamono yit **“tërëliinu waqf”** wu màgg wi.

Ñoom kat dañudaa rawante fu ñu toll ci def lu baax, ta kurél ya daa faj xeeti aajo yu wuute yépp ci wàll gii ñooy kuréli waqf yi. Bu kurél yii jàllee yit **“Xeeri sarax”** ya ñudaa teg ca yenn koñ ya ak wunti jàkkay Istàmbóol yu yàgg ya daanañu tasaaroo ba ku

nekk ci xatxat ak aajo ak ñàkk du desati ca ña daa dëkk ca koñ yooya ak ña daa julli ca jàkka yoo ya, ba yit nit ñooñee dul laaj lenn kenn ngir sàmmu ak kersa daawuñu loru ci seen yëgyëg.

Xeeri sarax yii sax amna wu ci nekkoon fi mbeddum Dogangiler ca Askdaar dajeeek yeneen bedd fa jàkkaarlook fa ñuy topptoo sëy yi, ta xeer woowee yaatoowoon na fanweeri sàntimeetar guddéwoon meetar, waaye nekkatufa leegi.

Xeer yii nag dañudaa seere rawante ciw yiw ak taxawu gi gënë rëy ci waxtu yépp. Booba nit ñi dañudaa bàyyi seen gisëy xaaalis ca pax ma xeer wa nekkoon ca njobbaxtanam, ta loola bu guddi gi lëndëmaa la daa doon ngir ñuam ci joxe gi ngénéel loolee ta mooy: «*Càmmooñam duxam li ndayjooram di joxe*».

Ginaaw bj, ñu baax ñi ñàkk ci waa koñ bi dañudaa ñëw di jël lu tollook seen aajo, ta duñu jël lu weesu seen aajo. Ñi dul laaj nit ñi li ñuy ñàkk ñàkk yit di ñëw ngir jël xaaalis bi bu guddée lool, ta duñu jël ludul lu tollook seen aajo.

Amna sax kenn ci ñiy tukki tukkiy nemmiku ta dëkk Faràs ku bind ci Istàmbóol ci fukkéelu qarnu bi ak juróom ñaar dàldi wax ne: «Fuglunaa diirub ayug bis wenn ci doj yi ñuy tàbbal xaaalis, waaye gisuma kenn ku ñëw ngir jël ca sarax».

Ni mudikké ci nettli bi yit xeeri sarax yi amoon nañu ci yeenti béréb ci Istàmbóol: ci èttub jumaay Koolfam waatóon ci Askdaar, ak Dogangiler ci Askdaar batay, ak Qura Ji Ahmad, ak Quuja Mustafaa Baasaa.

Waaye lu tax maam yu màgg yi daan taxawoo nit ñi nii? Li tax mooy dañoo xamoon ne ñi aajowoo ak ñi ñàkk danañuy am ba fàww ci mbooloo mune ak jamono june.

Lii moo tax nuy wara teg ci sunu kanam tërëliinu Alquraan wuy sax wii:

“Ak ñi ngaxamne seeni alal amna ci àqq ju ñuxam ñeel kiy laaj ak ki ñuxañ” (laayay 24^{eel} ak 25^{eel} ci saaru Al- maàrij).

“Ta seeni alal amna ci àqq ju ñeel kiy laaj ak ki ñuxañ” (laayay 19^{eel} ci saaru Ad- dâriyât).

Warna yit nuy rawante ba faww ci def lu baax liy tàmblee ci xeer sarax yi ba ci waqf yi; ndaxte nun danoo wara aar yëgyëgi ñi aajowoo ta sammu. Warnanoo sàmm sellal yit gi nekkoon ci yoxo ya daa dugg ca xeer sarax ya ngir joxe leeg leeg ak jël yit leeg leeg na mudaa deme démb.

Sunuy xol yit warnañoo soppiku doon xeer sarax, xeer yiw. Ki aajowoo kat warnanu koo jegeel sunu bopp ngir muyëg ne nday ju am yërmëndé moo ko wuuf, ta warna ci nun nuy sujóot sujóotu cant ñeel sunu Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg Kiy wërsëgëlé ci ngënëlam akug mbaaxam.

Warna yit sunu nattuwaayu àddina ak àllaaxira doon waxi sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc:

“Ki gën ci nit ñi mooy ki ci ëppël njariñ nit ñi» (As- Suyûti, Al- jâmi’ as- saghîr, xaajub 2^{eel}, xëtu 8^{eel}).

Xamnañu ci lu wóor dëgg guy sax googee laaya ju tedd ji wone fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di waxe naa:

«Neel: sama Boroom daal day yaatalal wërsëg ku Ko soob ci jaamam ñi da koy yamaleel yit. Ta lu ngeen joxe ci alal Moom da koy wuutal, ta Moom mooy ki gënë mana wërsëgëlé» (laayay 39^{eel} ci saaru saba).

Loola nag la ca juddóo moodi ne moo xam joxe walla jaamu Yàlla yi walla jëflënté yu rafet yi –yooyii di ag leble ci njekk-

danañu mana ame ci biir xéewël yi nu Yàlla Mu tedd mi ta màgg xéewëlale.

Lóolu li muy firi moodi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg danoo baaxe ci yiw ak pay yi nuy jélé ci xéewël yi mu nu baaxe ñumell ne bor bu mu nu leb ngir Boppam. Feeñu gii nag, ci geneen wàll, xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg la yu ñufaye xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Maanaam Yàlla Mu tedd mi ta màgg Mooy ki joxe xéewël yeef manula lim mbaa ñu koy takk ci dëggdëgg, waaye ñi koy jël ñooy jaam ñi, ñi koy jariñooy yit ñooy jaam ñi. Kon nag nit ki mooy ki ame bor dëggdëgg, Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ki leble.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* mingi wax naa: “Ñépp ñi nekk ci asamaan yi ak suuf si ci Moom la ñuy sàkkoo lépp, ndaxte ñépp Moo tax ñunekk».

Nit ki nag, rawatina ci wàll gii, ku ameel njukkël Yàlla Mu tedd mi ta màgg la ngir teraanga jii ak may gu bari gii maneesula lim mbaa ñu koy takk, ndax moom la def ki gënë tedd ci bindéef yi. Batayit, amna ngënëel ak yërmëndéy doon kuy jëmmël Lismaam ak ngëm, bokk yit ci xeetu sunu sang *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Bu lóolu jàllee yit xol bune ameelna njukkël sunu sang *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moom miy jaaruwaayu mucc di kenn kiy tegtale njub gi. Ameelna njukkël yit saaba yu tedd yi ak kilifëy Lismaam yu mag yi won nit ñépp ay jaamu Yàllaam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, aki jëflëntéem, ak matug doxaliinam, ak jikkóom yi feeñ ak yi nëbbu, melne ay weer yuy taataan ceñeeri jant bi di ko tàppe. Tayit ameelna njukkël ñaari way juram, ameel njukkël ag njabootam.

Fay bor yii nag mingi mana ame ci nudund melne Alquraan juy dund, ta loola mingi ame ci jikkówóo melloy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak jikkóy Yónéntam bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ak jéggi ab jéégó jëm ci Yàlla melne tóortóor bu naat ci jawwi sunna su laab si. Bu lóolu jàllee yit sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak gërëm Ko bor la ci loosu jaam bune ci jaamam ñi.

Warnanoo xam yit ne xol yi bu ñusoree ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg, sàunku ci bànnex biy jeexi ci kanam xéewël ak may –yi Yàlla baaxee ta maneesu leena lim mbaa ñu leen di takk-kon dafa fekk ne tàmblinaa ñàkk teraangaam akug nitéem. Ci anam gii nag ñiy dund ci bitti nattuwaay yi jógé fa Yàlla, taar yu dul sax yooyee di rëy ci seeni gët, dañuy wommatu ba fàww jëm cig suufe ak jëf yu sew.

Ci geneen wall yit, ñiy fàtte mbóotum **“Bind bi gënë rafet”** dañuy wàcc ba ci tolluwaayu ñi doyadi ñiy nangoo jël bor ak may ci bindéef yu leen féeté suuf fopp gën leena aajowoo fopp gën leena télé fopp.

Li ciy juddóo moodi ne ñi manuta ràññale dañuy far seen dëggdëggug nekk. Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- dafa jaaxle ci mellow ñi mel ne ñii dàldi wax ne: “Waaw lu doy waar lii lan la? Ndax jant bi day sàkku ci peppu suuf mulebal ko? Ndax yit bidiw bu mag bii day sàkku ci kopp bu tuuti? Maa la yërëm! ndaxte sag ruu xamul sa qiima, ta sag ruu xamul melo yi ci maanaam mu mat mi. yaw deef laa těj ci ay sabab aki melo. Yaw ab jant nga waaye deef laa yeew, takk say yoxo”.

Sunu kilifa gi de, ci bëyit yii, day nuróolé nit ki ak jantub maanaa, di nuróolé àddina si yit ak feppi suuf yuy jélé leer ca jant boobee, waaye nag nit ki di daw topp ci am am yiy jeexi di sàkku texe ci àddina ta xalaatula jélé leer ak may ci Yàlla Mu tedd mi ta

màgg, melne jant biy sàkku ci peppu suuf mulebal ko. Nan la jant bi di nekke jant tay aajowoo peppu suuf wi?

Ruug nit yit leerug Yàlla la gu ëmb bóotum:

«**Ma wal ci Sama ngelaw**» (laayay 72^{ed} ci saaru Sàd).

Waaye ñi ëpp ci nit ñi dañuy dund di sàggane dëgg googee di ko fàtte, xamuñu kaweg ruu googee ak qiimaam. Ñóoñu nag dañuy xañ seen bopp xéewël gu jafe googee ak ndénkaanul Yàlla loolee ñu leen baaxe jëndé ko am am yuy feeñ yuy jeexi, di topptoo dundug yaram wi rekk, di tàbbi ci lëndëmi mer ak bannëex ak ciw ak yi jëm ci yaram.

Ñii nag dañoo raaf ngir bannëexi bakkan ak nangul ko ay bëggbëggëm, ba mumelne jantub maanaa bi xewxew bu ame ci asamaan dafa tax mulëndëm, nëbbu «**ngir yëg bàkkaar**», ta manatula tasaare ak leeram.

Bépp jaam bu nekk ci tolluwaay bii nag warnaa xam dayob boppam, xam yit xéewël yi ko Yàlla xéewëlale ta maneesu koo takk rawatina mbóotum “**Bind bi gënë rafet**”.

Warna ci moom yit mubaña daanu ci noteelug bannëexub àddina biy jeexi, ta baña sàkku ag texe ci xemmemtéef yoy bannëex yi ak mbëggéel yiy jeexi. Waaye day war ci moom muy sàkku lune ci biirëm ak ci xolam. Li am nag moodi ne dafa war ci nun nusax ci waaj ngir delloo ndénkaanul ngëm li ak yit génn ci sunu coobare jëm ci tukkib àllaaxira bi ci coobarey Yàlla bala noo génné ci àddina sii ci sañ bañ.

Kon Yaw sama Boroom, yàlla nanga may sunuy xol ab cér ci sa gééjug tab gi amul tefes. Yàlla nanga nu baaxe yit ngénéelul leble ngir Yàlla ak jaamu Yàlla ci joxe alal gi nga sàkku ci sa jaam ñi ngir Sa jëmm ju kawé ji. Yàlla nanga nu

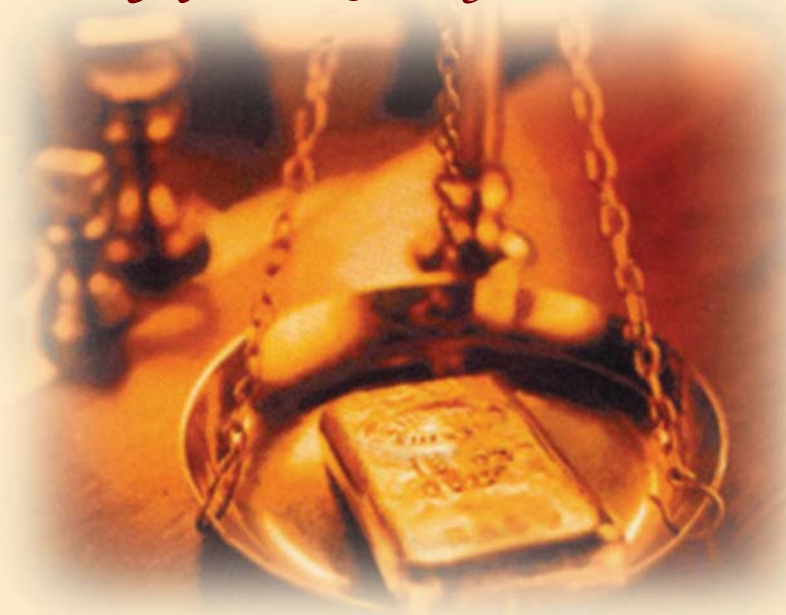

jàppndalal yit nun ñépp taxawe sunuy wari gar ak fay sunuy bor yu bitti ak yu biir yi nuame.

Yàlla nanga nu xéwélale yit ay nopp yu mana dégg jooy yu suufe yoy jirim yi ak ñi aajowoo ak ñi nekk ci tiis ak seeni wonk ak xol yu leen di mana yëg. Aamiin...

Bor ak leb Ci jëflenté yi digënté nit ñi

Nun danu noo ga ci dundël jaamu Yàlla gu leble niki jikkóy Lislàam yu rafet yi ci des. Bu nuy tuxu èllëg jëm ca kërug sax ga ki woomal duamati pose bu mel ne bii ki aajowoo yit duamati aajo ju mel ne jii. Ñiy dëppóok ñoom ci taxawaay bii nag warna ci ñoom ñubaña bàyyi jaamu Yàlla gu leble ngir ay lay. Ci geneen wàll gi yit ñiy leb warnaño baña sàggane fay bor di laye jafe jafe yu wuute yi, warnaño baña sabab lor yit aka yàqq jaamu Yàlla gu baax gii di dëgërël digënté nit ñi.

BOR AK LEB CI JĒFLĒNTÉ YI DIGĒNTÉ NIT ÑI

Lu jĕf rafet rafet taar dĕggdĕgg moom mingi juddóo ci sellal ak mottlante ak ñor. Lóolu nag moo tax laaya ju tedd joojee wax ne:

أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«*Nangeen joxe ci yoonu Yàlla, ta buleen dugĕl seeni yoxo ci alkande, ta nangeen rafetal; Yàlla kat bëggna ñiy rafetal*» (laayay 195^{eel} ci saaru *Al- baqarah*).

Ci lóolu nag lépp ngénéel walla doxaliin walla wax walla jĕf ju ñuy gaaral warnaa tàppe taar ba ca nekk ci dund gi ci nattuwaay yi kawe ta mat. Ta yit yépp ci xol bi rekk lañu wara jógé. Ci anam góogu nag mboolem doxaliin ak jaamu Yàlla yi nu jort ne ñooy li gĕnĕ rafet danañu masa yàqqu réer ci lëndĕmi bakkan, ta lor ak pert danañu ca mana juddóo.

Sikki sàkka amul nag ci ne nattuwaay yu sew yi ci wàllug bor ak leb bokknañu ci bir yi ñuwara sàmmoonteeg dĕgg googee ba fa mumana yam, ndaxte saxug jaamu Yàlla gu leble mingi aju ci sàmmoonteeg tĕrĕliin yu manula ñàkk ci ñaar ñi ko séqq ñépp, ndax lii day jeqqi balluwaayi jikkó ju rafet ji nekk ci ruu yi di boole yit xol yu wow yu bari ci géegi mbĕggéel ak tab ak gĕnĕ bëggĕl yiw ñeneen ñi. Ci nii nag la nuy àgge ci nosub doxaliin yiy nekki jumtukaay ngir fàggu ngĕrĕmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg wàlla boog, lu néew néew, nuàgg ci jikkó yu kawe yuy texeloo ba

ci malaaka yi. Ta àddiis boobee sunu sang *Abû Hurayrah* yàlla na ko Yàlla gërëm tuxale ci sunu sang Yónéntab Yàlla bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc day wone dëgg googee ci anam gu leer ba àgg cib dayo.

Abû Hurayrah yàlla na ko Yàlla gërëm daf nettlee ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne:

«Dafa masa nettli mbirum jenn waay ju bokk ci bànnóo Israaiila ju masa sàkku ci kenn ci bànnóo Israaiila mulebal ko junniy diinaar.

Mune ko: Èndil ma ay seere maseereleo leen.

Mune ko: Yàlla doyna seere.

Mune ko: Kon èndil ma ku lay gaarànte.

Mune ko: Yàlla doyna kuy gaarànte.

Mune ko: Waxnga dëgg. Dàldi ko koy jox wutël ko ab àpp.

Mudàldi dem cib tukki ci gééj gi. Dàldi dox aajoom ba musotti, wut gaal gu muwar ba ñëw ci moom ngir li mu ko àppaloon waaye amul gaal. Mudàldi jël aw dénk, yatt ko, dugël ca junniy diinaar ak bataaxel bu mubind waayam ja, dàldi sakk fa mu ko def, yóbbu ko ca gééj ga.

Mudàldine: Yaw Yàlla, Yaw de xamnga ne man damaa leboon diw junniy diinaar, mulaaj ma ku ma gaarànte, mane ko:

Yàlla doyna kuy gaarànte, mudàldi Lay doyloo. Mulaaj ma seere yit, mane ko:

Yàlla doyna seere, mudàldi Lay doyloo. Xamnga ne yit defnaa sama kem kàttan ngir am gaal ba yónnée ko li ma ko ameel waaye manuma ko. Man nag maangi La koy dénk. Mudàldi koy sànni ca

géej ga ba mutàbbi ca, mudëpp. Ta muwéy di wut gaal gu jëm cab dëkkëm.

Waa ja ko lebaloon dàldi génn di xool yaakaar gaal gu dikk ëndil ko xaaalisam ba, mudàldi yam ca dénk wa xaaalis ba nekk, mujël ko ngir defal ko waa kërëm matt. Ba mu ko tàllalee mugis xaaalis ba ak bataaxel ba. Ginaaw ba, ka mulebaloon ñëw ëndi junniy diinaar ya dàldi ne:

Maangi giin ci Yàlla ne booba ba leegi maangi def sama kem kàttan ci wut gaal ngir ëndil la sa xaaalis bi, waaye maangi koy doora am. Mune ko:

Ndax danga maa yónnéewóon dara? Mune ko: Damane la maangi doora am gaal. Mune ko:

Yàlla kat joxeelna la la nga yónnéewoon ca dénk wa. Mudelloowaat junniy diinaar ya» (Al- Bukhàri, buntub Al- kafàlah, ak buntub Al- buyú’).

Àddiis bu tedd bii day wone ni Yàlla Mu tedd mi ta màgg nangoo kàddu gi ñujoxe ci turëm ak ni Musàmme digéb waa ja, sottal ko. Lii day feeñal yit ne wàllu joxe ak jël daa wara ame digënté ñaar ñu am ag sellal akug maandute akug déggóo. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa jëflëntéek ñaari wàll yépp ci yërmëndé ba ñu dugëlul yéené ak jublu gu ñaaw ci seen jëf. Xewxew boobee nu leen di nettli nag day wone dëgg googee ci anam gu leer: bis, waxtuw dog dafa jegewoon, jenn waay ju am màndargay cosaanu, ta mel ne ku masa am teraanga dàldi dikk ci buntub benn puur. Ba mbooloo ma demee muwax mbulãñse ba ne ko:

«Yaw sama doom, tay amuma lu ma faye, tayit amuma lu ma dëgërloo. Xanaa doo ma jox ñeenteelu xaaju mburu bu subaa

mafay ko?» Ta ba waa ja di wax loola kàddoom mangay lox xarkanamam soppiku. Mbulånse ba ne ko:

Looy wax, sama baay? Dama lay jox mburu wu mat kay. Lii nag lewna la, laajuma la njëgëm. Waaye waa ju yéémé joojee dafa gântu dàldi ne:

Déedéet, sama doom. Ñeenteelu xaaju mburu doyna! Man naa am sama ginaaw ñatti faqiir ñëw aajowoo ko. Ta tegoonaa tiisu ñeenteelu xaaju mburu, waaye manumaa tegoo tiisu lu ko ëpp. Samab sàrt daal mooy majël ñeenteelu xaaju mburu ta bu ëllégée mafay ko.

Mbulånse ba dàldi waaru ci mbir mii, jox ko la mu sàkku. Ba waa ja jélée mburu ma nag dafa temp ndànk dem. Ba waa ja doxee tuuti ab xaj bu génné ci benn koñ dogale ko, dàldi koy xoole gët yu yërëmtëlu yu feese ab xiif. Booba nag la góor gu bårkeel ga, boroom xarkanam bu leer ba, jox xaj boobee xaajub la muyoroon ci mburu ta naa ko: jëlël xaaj bi! Ginaaw loola nag waa ja dem ca jàkka ja, dàldi doge dogu mburu wa mu desewoon ak guuxi ndox, dàldi sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci li Mu ko xéewëlale.

Ca bis ba ca topp nag boroomub bitig dafa ñëw dàldi ne:

Sama baay, duyël nu gutt bii ca ndox mee ci sa kanam, ta nga dugëlal nu yee di doora agsi! Ba mu defee ligéey bii mufay ko ci ab lira.

Ca saa sa nag sunu waa ji dàldi gaaw dem ca puur ba, jox mbulånse ba njëgu mburu ma. Boroom puur bi nag bëggutóona jël xalis ba, waaye manutóon ludul def li boroom xarkanam bu leer bii doguwoon, muñàkk pexe nangu njëgu mburu ma ta fekk ay gëtëm fees aki rongoon”.

Ni nu ko gise ci misaal mii nag, Yàlla Mu tedd mi ta màgg day jàppndalal fay bor ki leb ta am yéénéy fay ju dëggu. Ta kem ni ki ame bor di farloo ci fay boram ta bañ koo xalaata yeexe, nóonu la ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg di baaxe ag jàppndal ci fay ko.

Ku am lu mu moom nag bu ko jaayul fay li muame ci bor deefna ko ko laaj. Maanaam ki ame bor bu amul meneen pexe dafa wara jaay li muam bañ koo denc. Képp ku ame bor nag ta wéy di dund cig puukéré akug yàqq ta manuta fay bor bi muame, kon mingi def bàkkaar ta deefna ko ko laaj.

Ki ame bor daal dafa wara sakkanaal xalisam, wara moytu yit luy laaj xalis bu bari. Day wara sàmm àqqi ki ko lebal yit buy fay bor bi nu ëpp ni muy sàmme àqqi boppam. Bu melul nii nag, xanaa bannex dug ci, kon deef di teggi yërmëndéy Yàlla seen digënté, ndaxte sabental àqqi jaam ñi mbir la mu Yàlla Mu tedd mi ta màgg dul jégglé.

Lóolu li muy firi moodi ne Yàlla Miy nangu tuub di jégglé ñaawtéef yi di boroom yërmëndé ju yaatu ji dunangoo jégglé àqqi jaam ñi. Ci geneen wàll yit, bu yeexee fay lu mu ca lekk day yor atteb lu araam.

Leegi nag nudikk ci kiy leb ta am yéénéy baña fay. Lii moom musiba mu rëy la akug alkande bu àllaaxiraa. Ñiy def tooñ gii yit warnañoo xalaat ne dañuy dugg ci alkande gii sunu Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc leeral ci àddiisam bu tedd bi bi muwaxee ne:

«Jépp waay ju leb bor ta am yéénéy bañ koo fay, buy dajeek Yàlla sàcc lay doon» (*Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât*).

Batayit beneen àddiis mingi nii buy leeral ci anam gu fés lool solos mbir mii fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax ne:

“Ku jël alali nit ñi ta bëgg koo fay Yàlla dana ko fayal. Ku jël nag ta bëgg koo sànk Yàlla dana ko sank moom” (Al- Bukhâri, buntub Alistiqrâd).

Dara nag gënuta rafet misaal mii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dénkaane ci mbirum bor! *Jëléfna ci Jaabir yàlla na ko Yàlla gërëm mune: Abdu Laahi dafa daanu ci yoonu Yàlla bàyyi ag njaboot ak bor. Ma sàkku ca ña muameelon bor ñuteggi lenn ca bor ba ñugàntu, mañëw ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñaan ko mutinulma leen ñugàntu. Mune ma: Dajaleel sa tàndarma ji xeet wune nga ber ko. Ta nga woo leen ba mañëw. Mawoo leen. Ginaaw ba muñëw Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc toog, dàldi nattal kenn kune ba boram mat, ta tàndarma ja toll na mutollwoon melne laalesu ko. Àndnaa ak Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit ab xare war sunu genn giléem, giléem ga lott ba mades ginaaw. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy dóor ab yar ci ginaawam, dàldi ne ma: jaay ma ko ta war ko ba Màddina. Ba nujegee tàggoon ne ko: Yaw Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc man kat damaa am séet bu yàggul. Mune ma: Loo takk, gone la walla ku masa dem kër? Mane ko: ku masa dem kër la. Abdu Laahi dafa daanu ci yoonu Yàlla bàyyi njaboot gu jigéen gu sew, matakk ku masa dem kër ku leen di jàngal di leen yar. Ginaaw ba mune ma: Man ngaa dem ca njaboot ga. Ma nettle sama nijaay li ma jaay giléem ga muyedd ma. Manettli ko lott gi giléem gi lottoon ak li Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defoon ak li mu ko dóoroon ab yar. Ba yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc agsee ma xëy ko yóbbul ko giléem ga, mujox ma njëgu giléem ga ak giléem ga ak sama wàll ca xare ba man ak gaa ñi* (Al- Bukhâri, buntub Alistiqrâd).

Màggaay ak taar ak kaweg xewxew boobee taxna ñutuddé guddi googee xewxew boobee amewoon **“Guddig giléem ga”**.

Jaabir yàlla na ko Yàlla gërëm waxna ci guddi googee yit ne: “Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc jéggulna ma guddig giléem ga ñaar fukki yoon ak juróom”.

Jaabir neena batayit: “Rombnaa jenn waay ci yahóod yi, nettliko ko muy yéemu rek. Neena: Mune: Dafa jëndé giléem gi ci yaw, jox la njëg ga ba noppi may la ko?! Neena: Mane ko: Waawaaw” (Ahmad, xaajub 3^{ed}, xëtu 303^{ed}).

Cig gàttal daal, ci biir jikkó yu rafet yii ta kawé day war:

- ci ki ame bor mujaay li muam ngir fay boram.
- ñudimblé ki ame bor ta toll ci tolluwaay bii.
- ñujéggulul ki ame bor ta ñaanal ko.

Waxeefna ci àddiisu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne neena:

“Bépp jaam bu Yàlla baaxe xéewël ba noppi muñàkka xajoo aajoy nit ñi dàldi nay def lu mana waral xéewël googee dem” (Al- Mundirí, At- targhib, xaajub 4^{ed}, xëtu 170^{ed}).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc masnaa laaj yit ay saabaam bis

Dàldi ne leen:

“Ndax xamngeen ki fëyit?»

Ñune ko:

Ki fëyit ci nun mooy ki amul xalis amul am am.

Mudàldi ne: **«Ki fëyit ci samaw xeet de day ëndaale bu bis péncée julli ak koor ak asaka, day ñëw nag fekk saagana kii, yàqq derub kii, lekk alali kii, tuur dereti kii, dóor kii. Bu ko**

defee mujox kii ci ay tuyaabaam, jox kii ci ay tuyaabaam. Bu ay tuyaabaam jeexee ta fayut àqq yi muame, ñujël ci seeni bàkkaar sëf ko ko ba noppi sànni ko ca sawara» (Muslim, Al- Birr).

Ci beneen àddiis yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc neena:

“Ku faatu ta ame borub diinaar walla dërëm deef koy faye ci ay tuyaabaam; foofa diinaar amufa dërëm amufa” (Ibn Mâjah, buntub sadaqât).

Lóolu nag moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc digël nit ñi ame àqq yu jaam ñi, ta la ca jiiu di bor, ñufay ko ta setal seen bopp ci bor yii bi ñuy nekk ci àddina, mudàldi ne:

“Ku ameel tooñaange kenn, ci ab deram walla lenn, na ko lewlu ci moom tay jii, balaa bis di ñëw bob diinaar duam dërëm duam. Bu amee jëf ju baax ñujël ca lu tollook tooñaangeem, bu amul tuyaaba nag ñujël ca ñaawtéefi waayam ji bu ko defee ñusëf ko ko” (Al- Bukhârî, buntub Al- mazâlim).

Dëggdëggi Wacook àqq gii nag mooy sàmmoonteeq àqqi ki leble ta fay ko ci àddina, ta baña bàyyi bor bii ba àllaaxira. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doxalna mbir mii moom ci boppam. Ba ñu ko ëndilée ab néew ta ka faatu amewoon bor dafa gantu, nanguwu koo jullée ludul ba kenn ci saaba yi gaddoo bor ya muamewoon. Ndax Abóo Qataada yàlla na ko Yàlla gërëm neena: “Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dees koo masa ëndil jenn waay ngir mujullée ko.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne: **“Julléeléen seen waa ji; moom kat dafa ame bor”**.

Abóo Qataada dàldi ne: *Maa ko gaddu.*

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daldi ne:
“Ci fay ko?”

Mune: Ci fay ko. Mudaldi koy jullée” (At- Tirmidî, buntub Al- janâiz; ak An- Nasâi, buntub Al- janâiz).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag leeralna nattuwaay yu sew yu mbir mii ta mooy mbirum bor, mudaldi ne:

«Li gënë magg ci bàkkaar yi fa Yàlla de ab jaam di ko yóbbaaale fa Moom –ginaaw bàkkaar yu mag yi Yàlla tere- mooy nit faatu ta ame bor bu mubàyyiwul lu ko fay» (Abù Dâwûd, buntub Al- buyû).

Bu nubëggée ténk ci lu gatt bir yi ñuwara sàmmoontel bu ñuy leb ak bu ñuy leble dana nu ko mana def ci yaari xaaj. Ci lóolu nag kiy leble warna ci moom:

1- ag jublóom doon teggil ag jaaxle mbokkam mu gëm ngir xemmeem ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta magg Moom rekk. Ci lóolu nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe ci àddiisam bu tedd bi naa:

«Jullit bi mooy mbokkam jullit bi; du ko tooñ, du ko bàyyee noonam. Ta ku taxaw ci aajoy mbokkam Yàlla dana taxaw ci aajoom. Ku teggil ab jullit ag jaaxle yit Yàlla dana ko teggil ag jaaxle ci jaaxley àllaaxira yi. Ku suturaal ab jullit yit Yàlla dana ko suturaal bu bis péncée» (Al- Bukhârî, buntub Al- mazâlim; ak Muslim, buntub Al- berr).

2- Mubaña yàqq diiné bañ koo jaxaseek lenn njariñul àddina.

3- mufeeñal ak laabiir akug nooy buy fayyu bor. Ta bu ki ame bor bi manula fay bor bi ginaaw bu farloo ngir fay ko, boroom bor bi warna koo muñël diir bu muy mana faye. Ci lóolu la

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Ku muñël ku ame bor ta manula fay bis bune dana ca am yoolub sarax, ta ku ko muñël ginaaw ba waxtu wa jotee dana ca am yoolub ku sarxe lu ni toll bis bune” (Ibn Mâjah, buntub As-sadaqât).

Waxna ci beneen àddiis yit ne:

«Malaaka yi dañoo masa jël ruug jenn waay ci ñi leen jii tuwóon ne ko: Ndax defnga lenn lu baax? Mune: Damadaa jàppndalal ku ma ameel bor ta mana fay, daa muñël ku manula fay. Yàlla dàldi koy jéggël» (Al- Bukhâri, buntub Al- buyû; ak Muslim, buntub Musâqât).

4- Bu yàggee ta mbirum ki ame bor soppikuwul, bu fekkee yit dafa ñàkk lool, deefa wara def bor ba muy ab sarax.

5- wareefnaa baña lor ki ame bor. Ta ci lii la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe naa:

«Kuy laaj àqqam na ko laaj cig sàmmu moo xam matna walla matul» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Warna ci nun yit nujëmmël jikkó ju rafet jii àddiis bii di wone. Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxna ci beneen àddiis bu tedd ne:

«Yàlla jéggëlna jenn waay ju bokk ca ña leen jii tuwoon joj daa nekkoon ku neexa jëflëntéel bu daa jaay, neexa jëflëntéel bu daa jënd, neexa jëflëntéel bu daa fayyu bor» (At- Tirmidî, buntub Al- buyû).

Bu lii amee nag dana war ci ki ame bor:

1- mubaña leb li feek ñàkkul pexe ba sës.

2- muleb lu yam luy doy ngir faj aajo yi manuta ñàkk rekk.

3- mubaña def alalam cig yàqq akug puukërëwu.

4- muam yéené ak dogu ak farlu gu dëggu ngir fay bor bi.

5- mubaña sukkëndiku ci yéené ju rafet ak jikkó ju rafet ji kiy leble am ba ñàkka rafetal. Ndaxte doxaliin yu mel ne yii dañuy jurël lor ñnëen ñi di tee ñi am aajo dëggdëgg am ku leen lebal.

6- baña leb ci anam guy mana waral bor bi muame di ñàkk qiimaam, rawatina ci bor yi am àpp bu yàgg, ludul ne boroom bor bi da cee jox ndigël kiy leb.

7- baña yeexa fay. Ki ame bor daal saa bu fay jàppandee ci moom rekk daa wara fay ca waxtuwa tembe. Bu fekkee jàppandiwal nag daa wara jégglu ta ñaan ñumuñël ko. Ci lii nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di waxe ci àddiis bu tedd bi naa:

“Ki am ag yeexa fayam tooñ la” (Al- Bukhâri, buntub Alistiqrâd; ak Muslim, buntub Musâqât).

8- baña bàyyi bor bi ba àllaaxira mukkk mukkk.

Beef sàmmoontek bir yii yépp nag Yàlla warluna ci yatti barab fayal bor ki ko amewoon ba faatu ta manu koo fay. Ta ci lii la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Bor de deesna ko fayyu ci ki ko ame bis pénc bu faatoo ludul ku leb ci yatti anam: waa ju nekk ci yoonu Yàlla ba néew doole muy leb ngir dëgërlóo ko ci jàmmaarlook noonub Yàlla bi di ab noonam, ak waa ju ab jullit faatu fi moom ta amul lu mu ko sànge ak lu mu ko dence ludul ci bor, ak waa ju ragal Yàlla ci boppam bu ñàkkee denc soxna mudenc ngir ragalal diinéem. Yàlla de dana fayal ñii bu bis péncée» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Sikki sàkka nag amul ci ne ni Yàlla di faye bor bii bu bis péncée mooy Mufulël boroom bor bi ab yool ay yoon yu bari. Lii nag, ci mbaaxug Yàlla bu àllaaxiraa, ab neexal bu am qiima lay doon ñeel boroom bor bi, jógé ci màngasiini Yàlla yi dul jeex, doon neexal bu sax ak pay gu dul sàнку.

Wóorna ne yit kiy leb ag bokkam walla ñàkka bokkam ci xeet yii àddiis bu tedd bi lim mooy li ëpp jeexiit ci wàll gii. Kon kat bu genn yaxantu amoon ci bor bi, walla ki leb def ko ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg, walla mujox ko beneen jullit, walla mudef ko ci tàkk soxna ta yéené ca baña lor diinéem, kon deefna ko ko laaj ta amaana bu bis péncée dana fay boram ba ci lu wér.

Lii moo tax nag sabab yu mana am ak ngànt yu mana am kiy leb warnaa jël lu doy rek ta yam ca loola, ta mufarlu ci fay bor bii ci anam gu wóor. Kiy leb le yit warnaa dolliku jikkó ju baax ju yees ta mooy jikkó ju baax joj laabiir ak muñélé ci fayyu bor.

Ci mbirum bor yit deefa wara xalaat ci anam guy jàppndalal nekkiinu nit ki, moo xam muy ki leble walla ki ame bor bi, ndaxte aar àqqi kiy leble mooy li ëpp solo luy waral wéyug jikkó ju rafet jii ta mooy jikkóy leble, safaan bi nag manuta yombal wéyug jikkó ju rafet joj leble.

Àddiis bii nag ta aju ci aar nekkiinu boroom bor bi àddiis bu leer la ba àgg cib dayo. *Jéleefna ci Abú Hurayrah* yàlla na ko Yàlla gèrèm *ne jenn waay dafa masa fayyu bor Yónént bi* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc *dàldi ñagasal jëflëntéem ak moom, saaba yi nar koo wuti, mune leen:*

“Bàyyileen ko, ki ñu ameel kat wareesna koo déglu” (Al-Bukhàri, buntub Alistiqràd).

Ci beneen nettle yit bu jógé ci *Abú Sa’id al- Khudri neena:*

“Ab kaw kaw dafa masa ñëw ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di ko fayyu bor bu mu ko ameeloon, mutaral ci jëflëntéem ak moom ba ne ko: Danaa la xatal liféek nga may fay. Saaba yi dàldi koy gëdd ne ko: Yàlla na nga tuskare! Xamnga ki ngay waxal? Mune: Man daal sama àqq laay laaj. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne:

“Lu tee ngeen ànd ak boroom àqq ji?”

Ginaaw ba, muyónée ca Xawlatu bintu Qays ne ko:

«Boo yoree tàndarma lebal nu ba nuam tàndarma fay la».

Mune ko: Waawaaw, jotenaa la sama bay yaw Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Neena: Mulebal ko, mufay kaw kaw ba jox ko aw ñam; mune: Matalnga de, yàlla na la Yàlla matalal. Mune:

«Ñooña ñoo gën ci nit ñi. Moom kat deesul sellal aw xeet wow ki néew doole du fa jot àqqam ci ludul nakk nakkal» (*Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât*).

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat dadaa dogal ngànt ku ko daa fayyu bor doonte sax da koo fayyu ta àpp ba jotul. Ta man naa am dunu gis lenn njiit lu mel ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba nit amee ba leegi lu nuy won jikkó ju baax joj fay bor.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat joxna ab bind saabaam yi ko bëggóona jàpple dàldi ne leen: ***“Lu tee ngeen ànd ak boroom àqq ji?”*** Ta ab bind la ci àqqi doomu Aadama buy ubbi seeni gët ba ñugis dëgg gi, cari maandute yu bari yi ci seeni xol yit naat. Barina nag misaal yi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di wone ngir ñudoon royukaay ñeel xeetam

wi, xayna li tax moodi ne mbir mii dana doon benn ci pakk ak gállankoor yi ëpp solo yiy feeñ ginaawam.

Ci misaal, saaba bu màgg bii di *‘Abd al- lāh ibn Sallām* yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettli di wax naa:

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de ba Mubëggée gindi *Zayd ibn Su’nah* ta mubokk ci woroom xamxami yahóod yi dagoon wax ne: Damaa gëstu ci Tawreet ay màndarga yu dëppóok Yónént bi yàlla na ko Yàlla gërëm, amul nag ci màndargay yónént lenn lu ma gisul ci xarkanamub *Muhammad* yàlla na ko Yàlla gërëm ba ma ko xoollee ludul yaari bir yoy xamuma leen woon ci moom ñuy lewet ak lu ñu ko gënë salfaañe mugënë lewet. Ma doon naxanteek moom ngir jaxasook moom ba xam ag lewetam. *Zayd ubn Su’nah* ne: Yónént bi génn bis àndak Àllyu ibnu Abóo Taalib yàlla na ko Yàlla gërëm, jenn waay ju war juy nuru ab kaw kaw ñëw fa moom ne ko:

Yaw Yónént bi, Busraa de di dëkkub askan sàngam dañoo dugg ci Lislām, ta dama leena waxoon ne bu ñuy dugg ci Lislām rekk di am wërsëg. Bekkoor nag da leena dal ak maral maragal ñugénn ci Lislām ngir xemmeemtéef ni ñu ci duggéwóon ngir xemmeemtéef. Kon nag boo gisee ne yónnée leen loo leen di dimblée baaxna nga def ko. Am jenn waay ju nekkoon ca wetam ju majàpp ne Àllyu la yàlla na ko Yàlla gërëm dàldi may xool, wax ne:

Yaw Yónént bi, dara desu ca. *Zayd ibn Su’nah* neena: Majeje ko dàldi ne:

Yaw *Muhammad*, ndax man nga maa jaay tândarma ci toókóoru askan sàngam ba waxtu sàngam. Mune:

Déedéet, yahóod bi. Waaye kay dama lay jaay tândarma ta bañ koo tēnk ci toókóorub wenn askan. Mane:

Waaw. Mudàldi jaayante ak man. Mafecci samag ngisé jox ko juróom ñatt fukki diinaar yu wurus muy njëgu tàndarma ja ba waxtu sàngam mujox ko waa ja, mudàldi ne:

Nanga maandu ci sa jëflënté ak ñoom ta dimblé leen ci. *Zayd ibn Su'nah* dàldi ne:

Ba àpp ba desee yaari fan walla yatt madem fa moom, poñe ko, xool ko ak xarkanam bu ñagas dàldi ne:

Xanaa doo ma fay sama àqq, yaw *Muhammad*? Giiñnaa ci Yàlla ne yéen askanu Abdul Muttalib xameefu leen ngeen di ñu ñaaw nu ñuy faye bor walla ñuy yeexe fay, ta jaxasook yéen taxna maxam leen. Maxool Omar gis yaari gëtëm ya di wëndéelu ca xarkanamam ba, ginaaw ba mune ma jàkk xool dàldi ne:

Yaw noonub Yàlla bi, yaway wax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc li may dégg di ko def li may gis? Giiñnaa ci Yàlla Mi ko yónni dégg ne budul woon li may moytu muraw ma kon ma core sa bopp bi sama jaasi ji. Fekk Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi xool Omar cig dal akug teey, mumuun dàldi wax ne:

Omar, man ak moom de gënóon nanoo aajowoo ludul lii, ta mooy nga digël ma marafetal fayiin, digël ko murafetal fayyuwiin. Àndal ak moom, Omar, fay ko àqqam ta dolli ko juróom fukki kilóy tàndarma. Mane ko: Ndollan lii nag lan la, Omar?

Mune: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moo ma digël madolli la ngir li ma la merloo. Mane ko: Ndax xamnga ma, Omar? Mune: Déédéet; yaway kan? Mane ko: *Zayd ibn Su'nah*. Mune: Fóoré ma? Mane ko: Fóoré ma.

Mune: Lu la xiir kon ngadef Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc li nga ko def wax ko li nga ko wax? Mune:

Omar, amutoon ci màndargay yónént lenn lu ma gisutóon ci xarkanamub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba ma ko xoolee ba mudes yaar yoy xamuma leen woon ci moom:

Ndax lewetna lool, tayit luñu ko gënë salfaañe mugënë lewet? Leegi nag nattunaa ko ba xam leen. Kon nag maangi lay seereel, yaw Omar, ne doyloona Yàlla muy sama Boroom, doyloo Lislam muy sama diiné, doyloo *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mudib Yónént. Maangi lay seereelo yit ne sama genn wàllu alal –ta man kat maa leen ëpp alal- saraxnaa ko xeetu *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Omar yàlla na ko Yàlla gërëm ne: Walla ñenn ci ñoom; manoo leena daj ñoom ñëpp kat. Mane: Walla ñenn ci ñoom. *Zayd* dàldi dellu ca Yónént ba Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne: Maangi seere ne amul ku yayoo jaamu kudul Yàlla ak ne *Muhammad* ab jaamam la di ab yónéntam. Mudàldi koy gëm, dëggël ko, jaayante ak moom, àndak moom ci xare yu bari. Ginaaw ba mufaatu ci xareb Tabbuuk fekk mangay jëm kanam rekk delluwul ginaaw. Yàlla na Yàlla yërëm *Zayd*» (*Al- Hâkim, Al- mustadrak, xaajub 3^{ed}, xëtü 700^{ed}*)

Àddiis yu tedd yii nag ay misaal lañu yu jógé ci Yónént bi yoy taar ak bàrke yi jógé fa Yàlla tay juddóo ci yëgyëgu xol bi ki ame bor di feñal ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak fuglu gu tar gi muy fuglu àqqi boroom bor bi.

Li waral Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc daan leeb leeg leeg nag mooy munekk misaal ci wàll gii ñeel xeetam wi, wone doxaliin wu taaru digéntéem ak boroom bor biy leble.

Li nudéggé ci misaal yii yépp nag moodi ne mbirum leble ak leeb mbir mu jara bàyyi xel la. Lóolu moo tax muwar ci ñiy jëflënté

ñusàmmoontek nattuwaay yooyee ngir deesu leen xañ leer ak bàrke bi nekk ci jaamu Yàlla gii.

Waaye li ci metti moodi ne jaamu Yàlla gu am ngénéel gu mel ne leble dafa tàmbli di néew ndànk ndànk, kiy leble di ko xawa jàppe lor, ñu bari ci nit ñi jëmëtuñu ci jaamu Yàlla gu àndak dimblée gii. Li weesu lépp nag mingi balle ci ñàkka sàmm aka sàmmoontek nattuwaay ak altaay yooyee nulimóon.

Lóolu li muy firi moodi ne génné ag wóor ci jënd ak jaay, ak tasaarook fen ak fecci kólléré ak ñàkka fay bor ci waxtoom dañoo soppi jaamu Yàlla gii def ko daanaka muy jaamu Yàlla geef fàtte.

Wareefnaa jéggi gállankoor ak pakk yii nag bu nu dee xool altaay ak tërëliini mbir mi rekk. Maanaam ñi jànkoondek tolluwaay bii da leen di war ñubaña bàyyi jaamu Yàlla gog leble di sukkëndiku ci ay lay. Ci geneen wàll gi yit ñiy leb warna leen ñubaña sàgган ci fay seen bor di laye ñoom yit jafe jafe yi ak xatxat yu wuute yi, ta baña sabab lor walla yàqqu di am ci jaamu Yàlla gu am ngénéel googee tay dëgërël digënté yi.

Ci safaanub lii nag, ki woomal bu matalul sant xéewël yi ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg jox ñuy ndénkaan, kon ki aajowoo dumana am ku ko lebal ngir li ñuñàkka sàmmoontek nattuwaay yi ak altaay yi, ba sax xiif bu tar dana tax muñàkk pexe ba wéeru ci ribaa ta dumana mucc ci daanu ci déeg bii.

Nekk gi leble nekk jikkó ju baax lool nag mbir mu sax la ci lu bari ci laaya yu tedd yi ak àqddiis yu tedd yi. Kon ñiy baña bokk ci jikkó ju baax ju mag jii ngir doxaliin yi jubëdi ak ñàkka sàmmoontek ay altaayam danañu gàddu musiba mu rëy ci seeni wagg; ndaxte bor yi ñuy leble ta sàmmoonte ca ak altaay yi ak teggiin yi alal lay doon bu àllaaxiraa ñeel ki gëm.

Jëléefta ci Anas ibnu Maalik mune: Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc neena:

«Guddi ga ñu ma rañaanalee, damaa gis ñu bind ca buntu àjjana ne sarax fukki yoon leef koy ful, di ful leble fukki yoon ak juróom. Mane: Jibriil, lu waral leble gën sarxe? Mune: Ndaxte kiy laaj man nay laaj ta fekk muam, kiy leb nag duleb ludul aajo tax» (Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât).

Amul sikki sàkka nag ci ne sarxe jaamu Yàlla la gu Lislàam di soñnee, waaye bor bi ñuy jox ki aajowoo moom la ñuy gënë nangu ndaxte dujam kersa ak ngorug ka aajowoo kookee.

Ci wàll gii nag ñenn ci ñi gëm tay ñu baax, digël yii jógé fa Yàlla ak Yónént bi taxna bu ñudaa fayyu bor ya ñudaa leble daawuñu ko laal muk, dañu ko daa teg fenn ngir joxaat ko ku ko aajowoo ci nit ñi, ta dañudaa def lii ay yooni yoon. Maanaam daal dañudaan am leef mana tuddé ngisé «leble ci njekk».

Ci misaal, Qays ibnu Ruumii yàlla na ko Yàlla yërëm mingi nettli wax ne:

“Sulaymân ibn Udnân dafa lebaloon ‘Alqamah junniy dërëm ba mujot la ñu ko jagleel ca bëyti maal. Ba mujotee la ñu ko jagleel mufayyu ko ci anam gu tar mufay ko, mumel ne ‘Alqamah nag dafa mer dàldi toog ay weer, ginaaw ba muñëw fi moom ne ko: Lebal ma junniy dërëm ba li ñu ma jagleel ñëw. Mune ko: Waawaaw. Ée Umm ‘Utbah jox ma ndab lu tëjë lóolu. Muëndi ko, mune: Maangi giin ci Yàlla de ne dërëm yi nga ma fayoon la, laaluma ci benn dërëm. Mune: Yàlla na Yàlla taxawu sa baay! Lu la xiir ci li nga ma def? Mune ko: Li ma déggé ci yaw. Mune ko: Loo déggé ci man? Mune ko: Damalaa dégg ngay nettli jélé ci Ibn Mas’ûd ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxna ne:

«Amul ab jullit buy lebal ab jullit bor yaari yoon ludul mudoon ab sarax». Mune: *Nóonu de la ma ko Ibn Mas'ûd nettlee*
(*Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât*).

Sama way jur wu wegu wa nag Musaa Afandii –yàlla neef sellal mbóotam- mi yoroon jikkóy kilifay Lisláam yu màgg ya jëmmélóon na jikkó yu rafet yii ca anam ga gëna rafet gëna mat. Ndax dafa amoon ab lim ci xalis bu mudaa jagleel **“leble ngir Yàlla”** daa ca jox ku aajowoo.

Dadaa jappe bor bii yit ab sarax ñeel ku ko manuta fay. Ta lim bii daaw ko dugël feneen buñu ko déllóosée, waaye da ko daa leblewaat. Bor bu rafet bii mujoxoon Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag nii la daa wëndéelóo ba fàww ta dutaxaw. Xeet wii nag ci jëf yu baax yi bokkna ci jeexiiti doxaliin yu taaru yu ràññiku yi jikkóy Lisláam yi jagoo.

Leble nag ni munekke jikkó ju rafet ju am qiima ñeel kiy joxe, ni la done mbir meef di soñnee kiy jël yit. Safaanub lii nag, maanaam bu fekkee ki aajowoo dumana leb bu tollee ci jafe jafe ju tar lool kon deesna mana séentu muwéeru ci yeneen yoon yu juunu dàldi def bàkkaar bu gënë rëy ngir am xalis.

Woroom aajo yu bari kat danañu tàbbi ci kàmb yu mel ne ribaa ngir ñàkka am ku leen dimblé ba ñunekkee ci xat xat yu tar. Lii moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di soññ nit ñi ci ñuy leb ta bañ di def lu ñutere, dàldi wax ci àddiisam bu tedd bi ne:

“Yàlla dana taxawu ki ame bor ba mufay boram, luful ne dafa nekk ci lu Yàlla sib” (*Ibn Mâjah, buntub As- sadaqât*).

Li am daal moodi ne nun danu noo ga ci dundël jaamu Yàlla gu leble gii –ta boolekook sàmmoonteek yëgyëg yépp- ci sunu bisub tay niki mu ni demee ci jikkóy Lisláam yu rafet yi ci des.

Ngir nag taari Lislamm yooyee di wéy di dund wareefnaa xam seeni nattuwaayam, ak seeni melo, ta war leena xóotël, jéfé leen.

Warna yit nubaña fátte ne bu nuy tuxu ëllëg jëm ca kërüg sax ga ki woomal duamati pose ngir jéfé ko, ki aajowoo yit duamati aajo.

Cig gàttal daal, àddina jiy jeexi ji nuñëw mooy dundu gi ami pose di kërüg sottal jéf yu baax yu rafet yi. Rawatina ci weeru koor wu tedd wi ak fani iid yiy waxtuy ñeewant ak ndimbël yu amul moroom yi nu sunu Boroom xéewëlale, ta yit pose la ngir dabaatal li nuñakkoon ak jubënti sunuy njuumte.

Mbóot miy def bis yiy jeexi ñuy weeru koor ak iid nag mingi ci nuy dundël ngëm ak pastéefam, niki nga xamene jaamu Yalla ak tudd Yalla di Ko fàttliku ak dimbël yiy dëgërël digënté yi man nañoo taaroo xol yiy jeng jëm ci doxandéem yi ak ñi nekk ciw tiis ak jirim yi, ndaxte yii niituwaayu yërmëndé lañu ñeel bis yu texe yiy ñëw ginaaw dee.

Li am nag moodi ne kàttanug am njéggëlug bàkkaar yi rawatina li tàmblee weeru koor wi ba ci iid gi ag ndokkeel la ci ndamul biir, mooy nudund nun ñépp texeg mbooloo ci tonowu gu jógé fa Yalla.

Ci geneen wàll yit, warnanoo mana tuxal yëgyëg yu kawé yi mel ne teewlu ak dal ëndi leen ci sunu dund gépp ci biir yëg gu ñuy yëg ne dundug àddina gii jamonoy weeru koor ju gàtt la xawa doon. Ndaxte fan yii ñooy jamono yi ëpp solo yoy pose yi ci sunu dund giy jeexi.

Ndaxte beef xaymawoon jamonoy pose yooyee ci dundug ruu gi ci weer wu tedd wi ak bàrkeem, sikki sàkka duam ci ne bis pénc ëllëg dana nekk subag iid guy sax tay dëggdëgg ñeel nu. Ndaxte li gënë rafet ci iid yi ci lu wér mooy iid googee.

Dara gënuta rafet nag li kilifa gii di *Bahlûl Dânah* wax:

“Iid ñiy sol yéré yu yees ta rafet moomuñu ko, waaye ki moom iid mooy ki mucc ci mbugëlum Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta mucc ci pert gu sax. Batayit iid xale yu góor yu taaru yi moomuñu ko, du yit xale yu jigéen yu rafet yi, waaye ki ko moom mooy ki bàyyi sikk yi ak njuumte yi ak jëf yu safaanoo yi, ta mana soppiku doon jaam bu dara raxul”.

Yaw sama Boroom, yàlla nanga nu àggale ci iid yi ci àddina jii ak ya ca dund gay saxi cib taar ak yaatug xol gu mel nii. Yàlla nanga nu baaxe yit ci àddina jii nuy dundé ay pose aki man man yu jógé fa Yàlla yu nuy jariñoo ci yoon wi ngir am Sa ngërëm lu tedd li. Yàlla nanga nu dugël yit ci mbooloom ñi texe ñiy mucc ci jaaxley àllaaxira ngir wuññi gu ñuwuññi jaaxley seeni bokk yi gëm ak seeni metiit ci àddina. Aamiin.

Xaritoo

Yaw mi sóobu ci yoonu dëgg, fasal ag xaritoo sa digëk sa Boroom Miy kilifag dëgg giy sax lu jiitu bis pénc di ñëw. Moom kat Mooy kiy jàpp ci sa loxo ca bisub jaaxle gu mag ga. Ndaxte ca bis boobee amul kuy jàpp ci sa loxo kudul Moom. Ca bis boobee kat nit ki day daw magam ak rakkam ak ndayam ak baayam ak soxnaam aki doomam. Ca tolluwaay boobee nag ngay xame bu baax xaritook Yàlla. Nanga xam ne nag xaritoo mooy jiwuw noo gu mujj gi.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*

XARITOO

Deef di nettli ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa masa wérëdi bis, ba Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm déggée lii mudàldi gaaw fa saa sa dem ngir seet Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc laaj numu def ca wérëdeem ga. Waaye ba mugisee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu wérëdi manu koo dékku. Ba mudelloo kërëm mudàldi tëdd ngir jeexiitalu.

Ginaaw ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wéréé mudégg ne Abóo Bakar dafa wérëdi, mudem di ko seet. Ñuwax Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm ne ko: «Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi ñëw di la seetsi».

Soppeb Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi tëbé ca lal ba ca saa sa, gaaw wuti bunt ba ci cawarte gu rëy ak mbégté meef manuta melal. Ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc àggee ca kër ga, gis Abóo Bakar munekk cig wér ak jàmm, dafa bég ngir loola, dàldi wax Abóo Bakar, ta fekk manga waaru, ne ko: «**Abóo Bakar, dañu ne dangaa wérëdi!**».

Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm soppeb Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di ki ko gënë bëgg ci kaw suuf dàldi wax ne, ta fekk muam bânneex ci seet gi ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc seetsi: «Samab soppe dafa wérëdiwóon, yaw Yónént bi, madàldi wérëdi ngir jeexiitalu ngir moom, ba muwéréé mawér manit».

Ci jeexiiti mbëggéel ak xaritoo yii nag, ak li leen nuru ci ay taxawaay la Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm ame teddngay doon «**ñaareelu ñaar ña ba ñunekkee ñoom ñaar ca xunt ma**» (laayay 40^{ed} ci saaru At- tawbah) ni mudikké ci Alquraan ju tedd ji.

Lóolu nag moo tax mbir mépp mooy dëgërël jokkoog xol bi ci buumi mbëggéel yi gënë dëggu yiy tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di nu gërëm di nu teg yit ci yoonam wu jub wi. Ci nii nag la nuy mana ame ab cér ci bëgg Yàlla gu tar, ndaxte mbëggéel yu mel ne yii rekk ñoo mana am ab cér ci dëggdëggi mbëggéel ak cofeel.

Dara nag gënuta rafet li ilimaan Àliyu Ridaa wax ne:

“Yàlla Mu tedd mi ta màgg amna ag naanug maanaa gog da koy jox ay soppeem, bu ñu ca naanee màndi, ta bu ñumàndée yëngutu, ta bu ñuyëngutóo seey daldi dem. Ta seeynañu, ndax nag danañu àgg ci sellal? Bu ñuseeyee ci sellal danañu àgg, ta bu ñuàggee dañuy jokkook soppey Yàlla yi, ta bu ñujokkoo duñu tàqqalikoo mukk mukk».

Tolluwaay bii nag mooy tolluwaayu jeex ci mbëggéel. Abóo Bakar Sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm nag moom mi dundóon tolluwaay boobee dafa wérëdiwoon, waaye yëgna mbégté akug cant gu raw wér ngir li mubokkak soppeem ba tolluwaayam. Ndaxte cig kennoo (ñakka doon keneen) dañuy yëg bannex akug texe bu ñunekkee ak soppe ya doonte sax dañuy yëg metiit ya gënë tar.

Ci waxiinu sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* nag –yàlla neef sellal mbóotam-:

«Ku toogak soppe ya doonte sax dafa nekk ci biiru sawara sax day jàpp ne mingi ci biir dërub tóortóor. Yéen soppe yi, bu ngeen summikuwoon ci melo ak jëmm ta dugg ci àddinay

maanaa kon da ngeen gis dëri àjjana yi ñu gënë taaru gënë rafet dëri tóortóor yi».

Mbëggéel de mingi balle ci bokk jikkó yu baax yi walla yu bon yi. Budee mbëggéel dëggdëgg nag moom, ci ruu dëggdëgg yi rekk leef koy sàmme. Melo wii nag dees koy fekk ci darajay nit yi gënë kawe. Ta lu xew lune ñaar ñi bëggénté dañuy dund yenn yëgyëg yi. Ndaxte mbëggéel dëggdëgg ak xaritoo dëggdëgg aw rédd la wu jokkale yaari xol.

Ta bépp tolluwaayu ki ñubëgg day tasaaroo di rogalaat jëm ci ki sopp àndak buumug mbëggéel gi, dexi cofeel yi ci xol bi di tàmblee bëbb, janti mbëggéel di tàmblee fenk.

Ci misaal, ba sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rúmî* nekkee jànglekat bu mag ca daaray waa Suljuux ya aw xal wu jógé ci bëbbug leerug majsoob bu tudd *Shams* ta xolam feese cofeel da koo dal, sunu kilifa gi dàldi lakk.

La ca juddóo nag moodi ne tééréy ngérum saayiriya yi mu jeexalewoon ag dundëm ta ñuwëlbëtiku doon tééréb ay bindéef. Ab diir ginaaw ba nag la tééerb *Al- mathnawî* feeñ ta doonoon bataaxelub sàkku wallu buy leeral bóot yi ci nit ak bindéef yi ak Alquraan.

Ci nii nag ngay mana nekke soppeb Yalla boo jikkówoo melo woowe. Waaye nag kem cofeel gi ci ki këm ak waaj gi mu koy waajal, ni la ab cérëm ci jub jëm ci yoonu ngërëmul Yalla Mu tedd mi ta màgg di toll.

Budee safaanub melo woowe nag amaana jaam bi nekk ci saayir ci dërüb tóortóor yu naat waaye biirëm –ngir li mu sori Soppe bi- doon sawara ak tàkk tàkk. Lii nag moo tax ag lëkkélóo amul digénté mbëggéel ak mbokkug saayir, lu mel ne bokk nday ak baay ak gorowaale; ndaxte *Abû Lahab* baay bu ndawub Yónént

bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc lawoon waaye mooy ki ko gënóona sori ci nit ñi.

Bóot ak caxi dundug ruu daal duñu jeex, ta yii duñu lu ñuy làmb di ko daj. Mbëggéel daal luy rogalaat la luy jógé fu xóot ci ruu gi, ba taxna bëgg ak sopp Yàlla gi nekkoon ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ba Alquraan njëkkée wàcc ci moom ca xuntum *Hirâ* dañu koo yëkkëti ginaaw ba yéégé ko ca teew ak dal gu kawé ga fa Soppeem ba Moom Mu tedd mi ta màgg.

Mbëggéel daal yërmëndéy Yàlla la luy xettli nit ki di ko musël ci wéetaay. Ginaaw ba ñuwàccee Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc ci àddina kat deef leena ga ci ñudund tàqqalikoo kune beru ñeenfukki at, ñuyëg metiitu mbëggéel. Ta mbëggéel dafa mel ne séddëlikóo gu genn ruu di séddëlikóo ñaar, bu ko defee ngay jàkkaarloo ak sa genn wàll.

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag leeralna mbir mii ci àddiis bu tedd bi dàldi ne:

«Nit ki ci diinéy xaritam lay nekk. Kon kune ci yéen nay xool ki muy xaritool» (*Ahmad ibn Hanbal, Al- musnad, xaajub 2^{eel}, xëtu 303^{eel}*).

Leeral gii jógé ci yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc nag doyna ta muaju ci sarax yi tay jeexiital ci nit bay àgg ciy sidiitam, bi muwaxee ne:

«Nit ki ki mubëgg lay nekkal» (*Al- Bukhâri, buntub Al- adab*).

Ci geneen wàll yit, àddiis yu tedd yi leeralnañu mbir yooyee batay, ta moodi ne bu nit nekkee ak ki mubëgg day dundëndóo ak moom yenn yëgyëg ak dund ak xalaat yi, dëppóok moom yit ci

wax ak doxaliin, ag mbëggéelam di tàppewu ci moom ba ñumel ne kenn.

Dara gënuta yéemé nag waa juy woote bëgg tóortóor ta jamono june biirëm ak waxam ak jëfëm ak yëgyëgëm lépp ànd ak dég yi. Ñu mel ne ñii nag ñi dul mana nekkak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak Yónéntam bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci seeni yëgyëg ak seen xalaat ak seeni jëf deesu leen limaale ci waa dëggdëggi mbëggéel.

Kon nag ngir nga nekkak ki nga bëgg warngaa taxaw ci wàll gii ba laa dara di xew, ta maneesula jort ne kiy dund cig càggante di baamu ci làmmiñam rekk ta xolam bokku ca naa: «Man de damaa bëgg Yàlla akub Yónéntam» dana bokk ci ñi àddiis bu tedd bi di bégël.

Xameesna ne nag àndug mbëggéel bu àndug nekkiin sottée rekk lay sotti. Nii yit la Yàlla Mu tedd mi ta màgg di naatale dëri maanaa yi ci xoli soppe yi. Xayna yit nekkiinu Abóo Bakar wi yàlla na ko Yàlla gërëm –moom mi jiiu ci ñi am ngénéel lii- dafa feese ay bind yu bari lool. Moom kat ci bëggëm Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak àndam ak moom dadoon dund tolluwaay bu xóot cig mbëggéel, ba sax mbëggéel googee ak cofeel googee dañudaa gënë yokk ci béréb beef daa séntóo ñudal.

Bis, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa waxtaane Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm mi defoon alalam jépp ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci baat yu feese mbëggéel ak tagg ak cofeel. Waaye Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm –mi génnóon ci boppam jeexoon ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc- dane ñogg ba mudéggée baat yii, dàldi jaaxle, li wax ji di wone tagg ak mbëggéel lépp. Ndaxte dafa xelmati màndargay tàggo ci baat yii.

Ci dayo bii nag la yëgé ci biir ruuam ag férféri gu metti gyy lakke gyy nuru sawaray tàqqaloikoo ak sori, mudàldi waxe ci làmmiñu ruuam ay baat yoy duñu balle ci kuy wax ci kudul boppam: «**Waaw ndax man ak sama alal danoo doon ludul loo moom, yaw Yónént bi?**» (*Ibn Mâjah, ubbiteg tééré ba*).

Ngir xam dëggdëggi ruu yu kawe yu mel ne yii nag moo tax sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- wax baat yii:

«Warna ci nit ki bëggë àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta wéttlikoo Ko mutoog ci jotaayu wàlliyyi yiy soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte soppe bi bu toogee akub soppeem deefna tudd aka jàng ay témééri junniyy bóot yi nekk ci xol bi».

Kenn ci waykat yi yit waxna ne: «Bu ab lim ci ay nit sàkkoo Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta gëstu dëgg, doonte day diir bu gàtt, kon asamaan yi danañu sujóot ca béréb ba ñunekk».

Batayit *Ash- shaykh Sa'di* dafa doonoon jeexiitu feeñug Yàlla, dafa bind baat yooyee ngir soppe bi ta fekk mulaabal bakkanam ci xemmeemtéefi àddina yi ci anam gu mat, muwax ne: «Gis xarkanami soppe yi ak xarit yi day mel ne saafara ak garab gyy faj góomi woroomi xol yi».

Bis, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa waxtaane Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm mi defoon alalam jépp ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci baat yu feese mbëggéel ak tagg ak cofeel. Waaye Abóo Bakar yàlla na ko Yàlla gërëm –mi génnoón ci boppam jeexoon ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc- dane ñogg ba mudéggée baat yii, dàldi jaaxle, li wax ji di wone tagg ak mbëggéel lépp. Ndaxte dafa xelmati màndargay tàggo ci baat yii.

Ci dayo bii nag la yëgé ci biir ruuam ag férféri gu metti guy lakke guy nuru sawaray tàqqaloikoo ak sori, mudàldi waxe ci làmmiñu ruuam ay baat yoy duñu balle ci kuy wax ci kudul boppam: «**Waaw ndax man ak sama alal danoo doon ludul loo moom, yaw Yónént bi?**» (*Ibn Mâjah, ubbiteg tééré ba*).

Ngir xam dëggdëggi ruu yu kawé yu mel ne yii nag moo tax sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- wax baat yii:

«Warna ci nit ki bëggë àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta wéttlikoo Ko mutoog ci jotaayu wàlliyyi yiy soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte soppe bi bu toogee akub soppeem deefna tudd aka jàng ay téméeri junniy bóot yi nekk ci xol bi».

Kenn ci waykat yi yit waxna ne: «Bu ab lim ci ay nit sàkkoo Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta gëstu dëgg, doonte day diir bu gàtt, kon asamaan yi danañu sujóot ca béréb ba ñunekk».

Batayit *Ash- shaykh Sa’dî* mi doonoon jeexiitu feeñug Yàlla dafa bind baat yooyee ngir soppe bi ta fekk mulaabal bakkanam ci xemmeemtéefi àddina yi ci anam gu mat, muwax ne: «Gis xarkanami soppe yi ak xarit yi day mel ne saafara ak garab guy faj góomi woroomi xol yi».

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag xamléna soppe yiy dugg ci kurél bii, mudàldi wax ci tééréem bu tedd bi ne:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

«Seen péeté daal mooy Yàlla ak Yónéntam bi ak ñi gëm ñiy taxawal julli tay joxe asaka tay rukóo» (laayay 55^{ed} ci saaru *Al-mâidah*).

Kon nag ndaw texeg nit kookee di xettli boppam ci fiirug soppe ak xarit yiy jeexi, tay am bi muy nekk ci àddina sii xarit biy sax ak soppe bu dëggdëgg bi ta mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak xol yi ak ruu yi di jokku ci sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta woroom ngëm yi di leen dunël!

Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* mingi yuuxu xol yi ñuxaň mbóot mii nekk ci mbëggéel di wax naa:

«Nanga xam bu baax ne soppe yiy raafi ak soppe yi dul dëggdëgg ci àddina sii ñoom ñépp dañuy mujj doon say noon. Ta ku lay sëggël tay jii dana feeñal nooneel ëllëg. Bu fekke nag alal ji nii la mel kon dawal wéeru ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg di ñaan aka xettliku aka jooy tay wax naa: yaw sama Boroom, bu ma bàyyee sama bopp».

Kàttanug amal nit ay xalaat aki gis gis tolluwaay bu kawé la, di taataan bind yi ak bóot –yi nekk ci bindéef yi- yit ci li muy firi dëggdëgg mbirum jàmbari sopp Yàlla yi rekk la, ñoom ñi mana xóotël ci àddinay xol, mana dund yit mbëggéel gu dëgggu ta am ci ndam.

Ibraayima kat li mudoon nekk nekk ci tolluwaay bu jafe lool ngir li mudoonoon xaritu Yàlla teewutóon musax ci jébbu gu mag ak wàkkiirlu gu mag ta ñudoon sàrtub mbëggéel googee, xolam yit yëgul njàqqare walla jaaxle lu tolloog xef ak xippi. Ba ñu ko sànnée ca sawara wa yit dane malaaka ya ñewóon ngir dimblé ko:

«Buleen dugg digënté soppe bi akub xaritam. Lu sama Boroom bëgg kat neexna ma. Bu mamuccée ci ag mbaaxam la

ak ngénéelam. Bu malakkee yit sama bàkkaar moo ko waral. Ta bu soobee Yàlla Mu tedd mi ta màgg danaa muñ». Muwéy nag ginaaw tont lu bette lii di wax naa: «Moom xamna li manekke. Waxleen ma nag sawara ci ndigëlul kan lay lakke? Lakk yit kan moo koy def?»

Ca mujj ga nag xettli ga ak mucc ga dikkna jógé ca soppe bu màgg boobee Moom Mu tedd mi ta màgg, sawara wa mujj doon ab sedd ak jàmm ci Ibraayima ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Xew xew bii nag da nuy won mbëggéelug Yàlla ci melo wi gënë màgg gënë rafet.

Lii moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ci Ibraayima ci tééréem bu tedd bi ngir xaritoo gii ak mbëggéelug dëggdëgg gii: «**ak Ibraayima mi matal**» (laayay 37^{eel} ci saaru An- najm).

Kon nag xaritoo ak matal kólléré yiy feeñ ci nit kune ak mbir mune –ci sàmmoonte gi nit ñi di sàmmoontee nattuwaayi xaritoo yi ci seen digénté- ñoom yit dañuy lëkkélóo ak tolluwaay bii. Nit ñiy am jikkóy xaritoog xol kat ay màndarka yu kawé yu ràññiku lañu ñeel nit ñi, mooxam muy ci wàllug diiné walla ci wàllug taarix. Tééréy taarix yi ñingi nettli ne amna jenn waay ju tudd **Piyaalë** ta nekkoon xarit bu am kólléré ba fa kólléré mana yam bob kilifa gii di **Qurquud** ma ñurayoon ngir ak fippóom. Ba njiit lii di **Salim al- awwal** xamee matal kólléré gii nag muwoo ko laaj ko ne ko:

«Seetal wàccuwaay ak daraja ji nga bëgg maneexalale ko ci sa xaritook Qurquud, ba ci sax boo bëggée doon sama ministeer».

Piyaalé dàldi koy sant, feddli ak xaritoomak kilifa ga, wax ne: «Yaw sama njiit li, lu weesu tay sama ligéey mooy di ligéeyal bàmmee lub Qurquud».

Taxawaayu **Piyaalé** bii de njobbaxtanu xaritoo la, ta tegtal la bu leer di màndarga mu mana jeexiital ci wàllug àtte xarit yi ak xaritoo yépp.

Abû 'Uthmân al- Hîrî nag dafa wax ne: «Bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg de mingi sottee ci teggiin yu rafet ak fuglu gu sax. Bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ñu di ko ràbbe ci topp sunnaam ak topp ko nangul ko nangu gu feese mbëggéel. Bëgg wàlliyyu yi di ame ci wormaal leen ak ligéeyal leen. Xaritoo ak soppe yi di ame ci won leen mbégté ci lu sax ci sàrtub mubaña doon ci lu araam. Bëgg njaboot gi di ame ci jikkó yu rafet yi. Bëgg ñu dëng ñi di ame ci ñaanal leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg mu dugël leen ci yërmëndéem».

Mbëggéel gune ak xaritoo gune daal dafa am defiin wu mujagoo ak anam gu mujagoo, ndaxte xaritoo ak mbëggéel kem ni ñuy sàmme anam yii lañuy wéyé. Mbëggéel gi nekk ci xol yi nag dadaanu, waaye beef sàmmoonteewul ak teggiini xaritoo ak mbëggéel kon jokkoog mbëggéel gune day wëlbëtiku doon ag noonoo. Ci wàll gii nag la ñuwara àndeeg wattandiku ak bàyyi xel gu mat bu nuy waxtaanak xarit yi, ndaxte wax dafa mel ne jaasi ju ñaw, day dagg xaritoo ak mbëggéel di leen ray, di def ci xol góom yu dul wér, day wowal tóortóori mbëggéel yi nekk ci dërub xol di leen dagg. Amna nag baat buy naatal wàll yépp melne tawi lolli di sotal ay njariñ yu amul àpp.

Bu safaanub loola amee nag, xaritoo gu dëgguwul gu ñufoog ne ag mbëggéel la di ag xaritoo, walla dund ci anamug ñàkka faale dara manuta doon xaritoo ak mbëggéel dëggdëgg, ndaxte xaritoo yiy xalaate ñàkka faale ak doon keneen day nuru buum gu dëgèrul gu ñuy riis ci ñawkal paaka bu ñaw; buum gii xayna mumana dékku ñawkal pakka bi yatt walla juróomi yoon waaye day mujj dog rekk. Sikki sàkka nag amul ci ne ay xaritoo aki

mbëggéel yu mel ne yooyee amuñu njariñ du ci àddina du ca àllaaxira. Safaan bee am sax, ñoom dañuy jural seeni woroom lor weef manuta melal ci yaari kër yépp àddina ak àllaaxira. Lóolu moo tax nag sàrt bi manula ñàkk ngir sàmm xaritoo gii di nga doon xarit ak soppeb ki ko yayoo.

Ci biir lii nag mbëggéel gi nekk ci xol yi bu manee ëmb bindéef yépp kon dana def boroomam muy ku gëm ngëm gu mat, ci weneen waxiin ku sopp dëggdëgg, maanaam ku bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Dëgg la, cofeel gi mingi tàmblee ci ay mbëggéel ak yu ñuy bëgg yuy jeexi yu mel ne tóortóor buy fett di focc waaye day jëm ci nekk **“Cofeel gu aju ci Yàlla”** ci waxtu wi muy àgge ci bindéef yépp ci matale gu daj gu jógé fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Waaye ki des di wékku ci pakkub doon keneen dumana àgg ci tolluwaay bii. Ndaxte jaam bi ni muy mana dundé wàllam akub cérëm ci mbëggéel gi ak xaritoo gi mooy kem ni muy jéggée gállankoor ak pakki doon keneen rekk. Ta lii dumana nekk bu safaanub loola amee.

Kilifa gii di *An-Nakhshabî* mingi nettli nettli bob day melal ñiy wékku ci pakk yu mel nii, muy wax ne: “Bis aw waxambaane dafa dikk ci buntu doom ju jigéen ju njiit la dàldi wax ne: Man de damaa am cofeel ci doom ju jigéen ju njiit li. Ba xibaar ba àggee ca doom ju jigéen ju njiit la muñew ca bunt ba wax waxambaane wa ne ko: jëlël junniy dërëm yii ta bul waxati lu mel ne lii, ndax damay jurël lor di la ko jurël. Ba waxambaane wa bañee dem mugaaral ko mujël ñaari junniy dërëm ta dem. Ca mujj ga nag ba waxaale wa àggee ci fukki junniy dërëm ak ñaar booba la waxambaane wa nangu dàldi dem.

Ba doom ju jigéen ju njiit la gisee lii nag muwax ne: Nan nga may bëggé ta say gët xaalis muur leen ba gisóo ma? Ndax

xamnga payug kuy teg kenn ci sama kaw? Mbugëlam mooy ñudog baatam. Cofeelam gu dëgguwul ga nag moo tax doom ju jigéen ju njiit la soril ko boppam?»

Kenn ci niti Yàlla yi bi mu xamee lii dafa daanu tàgbook sagoom. Ba sagoom déllusee mune: “Ée yéen nit ñi! Lan la mbëggéel yi dëgguwul di ëndi ci àddina? Ñoom kat duñu jariñ bu àllaaxiraa ñiy woote bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg tay jublu ci kudul Moom».

Màggaayu mbëggéel de ñingi koy nattu ci xañ gi ki bëgg di xañ boppam ngir ka mubëgg bu manula ñàkk. Ki bëgg lool daal duyëg ne day xañ boppam buy joxe bakkanam ngir jote ko ka mubëgg bu ñu sàkkoo loola. Nit ki xamul li cofeel ak xaritoo di firi nag ta manuta am ab cér ci mbëggéel ak cofeel, kóoku manefnaa wax ne day dund ci bannexam aki bëggbëggëm ta manuta sóobu yoon wiy àggale ca mat ga, ndaxte xolub ki manula xam mbëggéel day nuru suuf su bekkoor.

Xam nag mooy mbëggéel, ndaxte sababub bindéef yi mooy mbëggéel. Lóolu sax moo tax ñiy am ag bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg dañuy janook xarkanamub xaritoo ak mbëggéel du rek ci nit waayi ci gàncax yi ak rab yépp yiy tasaaroo di dund ci àddina.

Ta sunu way jur Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam-nettlina nu xewxew bu amoon ci moom ci mbirum mbëggéel gu jëm ci bindéef yi mudàldi ne: «Damaa luyéwóon ag kër ca Màddinatul Munawwara man ak sama sèriñ bu wegu ba Saamii Afândii –yàlla neef sellal mbóotam- lu jege ñeenfukki at ci ginaaw. Kër ga nag ca jamono jooja ban lañu ko tabaxewoon. Ba nuduggée ca néeg ba ñuwaajaloon ngir mu fay dallu aka for bët, nugis jaan ju lemu ca koñ ba, nudàldi tiit ci lu nutayul.

Waaye moom dafa sax ci tekk ak dal, dàldi wax ne: “Bàyyileen mbindéefum Yàlla mii cig njàmburam ta buleen ko laal”.

Ca muj ga nag, ginaaw ab diir rab wii dafa génn sunu néeg ba, gisatunu ko. Lii nag day leeral ne ñiy àgg ci balluwaayu xaritoo ak mbëggéel ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dañuy mujj doon xariti bindéef yépp. Xayna sax mbëggéel gi doxoon digénté waykat bii dëkk Turki di Yuunus Amrë ak tóortóor bu mboqq ba –xayna mubokk ci misaal yi gënë yéemé yu xaritoo gii.

Xol yi mbëggéel gi nëbbu ci bindéef yi manuta naatal daal xol yu gumbë lañu. Ruuyi nit yi manuta waxtaan ak bindéef yi yit ruu yu luu lañu. Ta xol yiy wër ab soppe bu ñu ko amewul ci nit danañu ko mana ame ci bindéef yi ci des. Ndox yiy daw ak béréb yu naat yi, ak doj yi ak tóortóor yi ak dër yi dañuy déy xol yiy wër mbëggéel wayi mbëggéel ak xaritoo yu bari.

Xol yi ñumooñe rãbbe leen way yii kat dañuy yëg màggaay ak rëyaayu jëfi Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta dañuy waxak jëf joojee ci seenu melo. Ci nii nag la bóoti Yàlla yu bari di ubbikóo ci biir xol yi feese yëgyëgi cofeel ak mbëggéel.

Ci mujj gi nag àgg gu kawee googee day mujj doon lu feeñ lu fés. Ci nii nag leef di yaakaare saafara ñeel ñi am wérédiy xol, naqar wi ci xol yi yit di deñ. Sottikuy kàttan yii nekk ci bindéef yi dañuy yëkkëti yëgyëgi xol bi ngir munekk xaritu bóot yi ak yi nëbbu, dañu koy waajal yit ba munekk xarit ak soppeb Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg, ndaxte junniy junniy taar yi nekk ci bindéef yi ab raas lañu buy àggale ci soppe bu mag biy ki ñu gënë bëgg, maanaam day àggale ci ki bind taar yii yépp Moom Mu tedd mi ta màgg. Ñiy yéeg nag di jaar ci raas bii dañuy yëkkëtiku ngir àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Bu lóolu jàllee yit ki gëm ci tolluwaay bii dafa ànd ak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci bépp béréb.

Ta jamono june leerug àndak Yàlla gii day jolli ci xarkanamam. Ci nii nag la màndarga yoy leer yu texe yi di doone balluwaayu bàrke ak yèrmëndé ju biir ak ju bitti ñeel xeet wi ak bindéef yi.

Màlik ibn Dînâr yàlla na ko Yàlla gërëm mingi nettle di wax naa:

“Ba ‘*Umar ubn ‘Abd al- ‘Azîz* yàlla na ko Yàlla gërëm toogee ci xilaafa gi, sàm̄m ya ca doj ya dañudoon wax naa: “Waa ju baax jiiiténa nit ñi”.

Ñulaaj leen: “Fu ngeen xame lóolu?” Ñune: “Ba ci rab yi sax ñingi dund ci noflaay ak dal».

Muhammad ibn ‘Uyaynah yit –yàlla na ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg yèrëm- mingi wax naa:

«Damadoon sàm̄m ay gàtt ca Kiirmaan ta ‘*Umar ibn ‘Abd al- ‘Azîz* yàlla na ko Yàlla gërëm nekkoon xalifab jullit ñi. Damadoon gis gàtt yi di wètt àndak till yi ngir ag maandoom ak dundug ruuam. Genn guddi nag ag till fàdd benn gàtt, madàldi jaaxle wax ci sama xel ne dafa mel ne àddina si dafa ñàkk dalam gépp. Ta li ma gënë foog moodi ne xalifa bu maandu boobee di soppeb Yàlla dafa faatu. Ba magëstóo laajte laa xam ne ‘*Umar ubn ‘Abd al- ‘Azîz* dafa faatu ca guddi googee.

Nit kumu mana doon ku bëggë jaxase àddinay xolam ak jëmm yuy misaal di royuwaay mel ne yooyee feese jikkóy mat yu doomi Aadama yi, warnaa xoole cig settantal gëti soppey Yàlla yiy gis yiy ubbiku ci xol yi jëm ci jant biy fees sowu bi jamono yi muy so ci waxtuy marax.

Ta bu nuy xool kulóor yu wuute yi ak nataal yu wuute yi muy nataal ci asamaan yi danuy jaaxle di waaru ci nataalub ku xereñ kookee ak fentkat bu xarala boobee, ta dananu rafetlu aka màggal nataal yooyee mu nu jox. Ci nii nag bu nuy gise di

settantale yëgyëg yii bind yi ak rafetal rafetal yu wuutey kulóor yi ak xalimag kàttan giy yëngutu ci sunu kanam di tege ci nataalub bindéef bi Yàlla Mu tedd mi ta màgg nataal –miy nataalkat bi dara ténkul- ak yi ñuy gis yépp ci bindéef yi dañuy wone ci anam gu leer.

Xoolleen ab tóortóor, ta yéemu ci fan la suuf su ñuul si jélé kulóor yii? Ci àddina sii da fee am taar yu bari, ak sottikuy kàttan gi, ak xarbaaxug bind gi ak xarala gi, ak ñeewant gi ñumanuta takk. Bindéef yi nag bu ñuleen nattee ci xol bi mana gis dañuy doon fu xarbaax yi ak muujisaat yi di feeñe.

Ndaxte taar yii yépp lu rafetaayu taarub Yàlla Mu tedd mi ta màgg tàppewu lañu. Lóolu moo tax gët ak xol yiy farlu ngir gise bindéef yi xoolub waaru ak xalaat dañuy dellu fa ñujógéwóon àndak jaaxle ak waaru.

Waaye li metti moodi ne xel ak xalaat lu ci bari dañuy xam muujisaat yii ak xarbaax yii ta duñu ci jàngé, dañuy mel ne rek yooni kekk yu dëgër yi manula am benn cér ci toqq gi gënë tuuti ci taw bi ciy wàcc.

Kon nag Yaw sunu Boroom yàlla nanga nu may ta xéewélale sunuy xol xóotaayu yëgyëg ak xalaat ci jeexiiti kàttan ak màggaay ak bindub Yàlla yi ci bindéef yooyee.

Bu nudee xalaat ci sunu nekkiin di seetaat sunu bopp ci anam gu fullëwu dananu gis ne, li nu sottikuy kàttan gi di wër wër ci saa sune, xol yi bu leen gállankoori bannex muurée dañu leen di xañ cofeel ak mbëggéel gog Yàlla.

Ci wàll gii nag sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax naa: “Yaw mi sóobu yoonu dëgg, fasal ag xaritoo yaw ak sa Boroom mi yilif dëgg lu jiitu bis pénc di ñëw. Moom kat mooy kiy jàpp ci sa loxo bisub jaaxle gu mag

ga; ndaxte ca bis booba dufa am kenn kuy jàpp ci sa loxo ci ludul ndigèlam. Ca bis booba kat nit ki day dawì magma ak rakkam ak ndayam ak baayam aki soxnaam aki doomam”.

“Ta ca tolluwaay boobee ngay xame bu baax xaritoo ak Yàlla. Ta nanga xam ne xaritoo mooy jiwuwu noo gu mujj gi. Maanaam àllaaxira moo ko taxa jóg, ngèremul Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo ko taxa jóg”.

Woote bii nag sottikuna jógé ca gimiñ gu laab ga gimiñug sunu sang ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewèl ak mucc ca waxtuw faatu wa ba muwaxee ci anam guy feeñal xóotaayu mbèggéelam ak cofeelam ñeel Boroomam ne: **“Àndandoo ba gënë kawé kay, àndandoo ba gënë kawé kay”**.

Xol yi jël seenub cér ci bëbb gii daal ci kem li ñu tollool àggnañu ca njobbaxtanul bëgg Yàlla, ta ci seen tukki biy sax day doon fu mbótum digub Yàlla bi du feeñe:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mane, ñi féetéek Yàlla de duñu ragal ta duñu amu naqqar yit” (laayay 62nd ci saaru Yûnus).

Kon Yaw sama Boroom, yàlla nanga def ci sunuy xol mbèggéel gu nuy àggale ci Sa ngèrem lu kawé lu màgg li. Ta yàlla nanga nu texeel, béglóo nu, boole nu ci ñu baax ñi, ta yàlla nanga nu bëgg yaw Yàlla. Aamiin.

Aah! ana matal kóolléré gi?

Matal kólléré ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci sàmmoonte ak topp ay digëlam rekk lay sottee. Matal kólléré gii nag mooy njobbaxtanul yëgyëg ak jëf yi lékkëlóok moom.

Ndaxte ki bind di kiy dundël di kiy kenn di ki ñépp di wéeru mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Sunug dund kat ak sunug dee ci loxoom lañu nekk Moom Mu tedd mi ta màgg. Ci wàll gii nag mbëggéel gi Ko ñeel Moom Mu tedd mi ta màgg ak yëgyëgu wékku ci Moom ci noo gune mooy njaame gi genë màgg, ta mooy borub matal kólléré.

AAH ANA MATAL KÓOLLÉRÉ GI?!

Waykat bii dëkk Turki di ndem si Yàlla *Muhammad Ákif* dafa woowoon *Áli Shawqî Afandî al- Bûsnawî* di kenn ci xariti benn bakkanam ci mayeg doomam ju jigéen. Kilifa gu màggat gii dàldi yeexa agsi tuuti. *Áli Shawqî Afandî* wax li waral ag yeexam dàldi ne: “Li waral yeexa agsi gii mooy ñàkka matal kólléré”. *Muhammad Ákif* bëggë dalal xelam ne ko ci anam gu fullëwu, ta fekk mangay muuñ: “Gan ñàkka matal kólléré ngay wax, kilifa gi? Maasug tay gi kat aakimóona mbir moomee bu yàgg”.

Dëgg gii ndem si Yàlla *Muhammad Ákif* wone daal ci lu àndak naqqar: Aah ana matal kólléré gi?! mbir la mom maneesu koo ñàkka aajowoo ta nit da koy aajowoo lool lool. Ndem si Yàlla *Ákif* kat –moom mi junj tasaaroog ñàkka matal kólléré ca jamonoom ba muyëkkété baatam noonee- bu gisoon sunu jamonoy tay kuy xam nan lay xaacoo di ko xettlikoo di ko metiitloo. Tay kat nit ñi duñu fàttliku yu baax yi sax, ta li ñugënë séentu moodi ne baatu matal kólléré doonatul ludul aw turu benn ci kàrce yu siiw yu dëkkub Istàmbóol.

Li matal kólléré di doon doon menn ci màndargay Lislàam ta xayna sax mu bokk ci kenoy Lislàam ak laltaayam yi èpp solo, liy dëgg moodi ne li lal laltaay yépp ci Lislàam mooy ngëm. Waaye wóorna ne matal kólléré doon na yit ci jëmme jamono ji jeexiitu ngëm akug jëmmëlam. Ndaxte matal kólléré mooy sàmm kólléré. Ta ngëm mooy dëggel Boroom bi fa àddinay ruu ya ak nangoo feeñal xaritook Moom ak bëgg Ko ci àddina sii, maanaam daal mooy matal kólléré.

Ta lóolu taxul matal kólléré yam ci sàmm kólléré gi rekk. Waaye mooy sellal ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak ñàkka soppikug xol bi, ta mooy xol bi sax ci bu dègër ak sant njekk gi nuy ga ci nutaxawal jote gu taaru gu rafet ci anam guy ëmb sunu way jur yi ak bokk yu jege yi ak yu sori yi ak sunu bokk yi ci diiné.

Ta woroom xamxam yi ak ñu baax ñi ba ci yónént yi ñoom ñi jeexal seenug dund ci farlu ngir jottli nu xéewëlug ngëm. Nekkiin wiii nag du nekkiin wuy am jenn jamono rekk waaye daa wara sax di wéy diirub dund gi.

Baatub matal kólléré kat lãmboona maanaam ànd ak doon benn leeg leeg mel ne nga doon genn wet ci yaari weti ndimë lu am ay melo yu mel ne sant njekk ak xaritoo ak sax cig njub. Beef ko xoolee noonee nag doxaliin wune ak yëngutu bune day waral gëm ni muy lãmboo maanaam matal kólléré ci jëmmi jamono ji, ta safaanub doxaliin yii ak yëngutu yii dañu leen di limaale ci wor ak ñàkka matal kólléré.

Matal kólléré daal melow biir la wu nekk ci tolluwaay bi genë kawe ci dundug nit ñi, doon melo wu yónént yi ak wàlliyyu yi ak nit ñi am jikkó yu rafet.

Ci anam gii nag la ñenn ci firikati Alquraan yi xamlee Lislãam ne mooy: saxal ci lãmmiñ, ak dëggël ci xol, ak nangul Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta matalal Ko kólléréem cib àtteem akub dogalam. Ñi seeni xol amub cér ci balluwaayu matal kólléré bi nag dañoo def seeni bakkan –yi meloon ne sawara- ay dër yu ami tóortóor ta feesak ay fëlóor. Di dër yu naat ndaxte fëlóori tudd Yàlla di Ko fãttliku da caa nekk, ak rammtuy sellal Yàlla, ak tooli ngëm ak xam Yàlla, ak tóortóori rafetal jëf, ak dexi jëf ju baax. Kon nag payug xol bu muman di doon day déggóo ak aw nekkiinam; ndaxte pay googee mooy àjjana yu kawe ya ak taarub

Aah ana matal kóolléré gi?!

Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg. Kon nag sawara yi ci kanam xol yu mel ne yooyee seenu melo day soppiku ba ñumujj doon dër yu naat. Ci misaal, ca jamono joojee Namròod diglée ñusànni sunu sang Ibraayima ca sawara sa meloon ne doj yi melow sawara wa dafa soppiku ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg:

يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

«*Nuwax ne: Yaw sawara wi, doonal ab sedd ak jàmm ci Ibraayima*» (laayay 69^{el} ci saaru Al- anbiyâ).

Musoppiku doon tool bu naat; ndaxte sunu sang Ibraayima lu jiitu ñu koy sànni ca sawara wa dafa faye ndoxum matal kólléré tàkktàkkul bannex ak bakkan, ta mudoonoon yónént bob xaritook Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak mbëggéelam ci wàll yépp daño jëmmu ca moom.

Ta dundug sunu Yónént bu màgg bi –royukaay bu rafet bi di ndamul bindéef yi- Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa doonoon misaal muy feeñal matal kólléré la tàmblee cag njëlbéenam ba cag muujëm. Ba ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg digélée mu ubbi Màkka, béréb bu bàrkeel bu sell boobee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ganee àddina màgge fa. Ginaaw ubbi ga nag leerug bindéef yi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa sax Màkka fukki fan ak juróom, ñenn ci waa lansaar yi dàldi jaaxle ca loola am ca aw naqqar, jortoon ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc duànd ak ñoom delluwaat Màddina, ñutàmbliwon di waxtaane mbir moomee ca seen biir. Ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yëgéé jaaxle googee dal lansaar ya nag dafa dajale lansaar ya laaj leen ne: «*Lu ngeen di wax?*» Ginaaw ba muxamee la leen jaaxaloon nag tiisoon leen mubëggóon leena jox misaal ci matal kólléré dàldi ne:

«Man de jaamub Yàlla laa di ab Yónéntam. Damaa gàddaay jëm ci Yàlla ak ci yéen, kon bu may dund ak bu may faatu yéen laay féetéel» (Muslim, buntub Al- jihâd; ak Ahmad ibn Hanbal, Al- musnad, xaajub 11^{ed}, xëtu 538^{ed}).

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc baamuna matal kólléré gii weneen yoon ba mumujjée yéeg ca minbarub jumaa ja ca wérédi ga mugénné àddina, ba muwaxeeek waa Muhaajiróona ya di leen dénk waa Lansaar ya, dàldi ne:

«Maangi leen di dénk waa Lansaar yi; ñoom kat ñooy samay xejj. Ta defnañu li leen war, li ñuyayoo moo ci des. Kon nangeen nangu ñu def lu baax ci ñoom, ta nangeen baal ñu def lu jubul ci ñoom» (Al- Bukhârî, buntub manâqib al- ansâr).

Xameesna ne nag yónént yépp ñooy gindikati yi jàngal nit ñi maanaam matal kólléré ca tolluwaayam ba gënë kawe. Ngir nag nga doon jaam buy am mbëggélug Yàlla Mu tedd mi ta màgg warnanoo yar ta saxal sunuy xol ca nattuwaay yooyee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –moom mi nuy gindi di nu jubël- tërël ci mbirum matal kólléré. Ta man nanoo lim nattuwaay yii ci anam gii di ñëw:

1- Matal kólléré jëmé ci Yàlla Boroom bindéef yi:

Njëlbéenug wéttliku ak matal kólléré –miy juddóo ci moom- daal Yàlla Mu tedd mi ta màgg moo ko jagoo, ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa seereloo ruu yi mubind lu jiitu mu leen di wàcce ci àddina dàldi ne leen:

أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ

«Ak ba sa Boroom seereloo seen bopp nit ñiy dooni doomi Aadama: ndax duma seen Boroom? Ñune: ahakay, seerenanu!

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ngir bu bis péncée ngeen baña wax ne: nun kat danoo fàtteenoon lii (laayay 172^{ee} ci saaru Al- arâf).

Seere sii nag liy soloom moodi ne kólléré la guy wone ne ki bind moo yayoo jaamu di wone yit ne nit ñi nangunañoo doon ay jaamam. Lu jiiitu mbir mii nag warna ci moom mudëggu ci seere sii, sellal ci, ta def njaam gi mu wéy ta sax diirub dund gi ca anam ga gënë rafet.

Ndaxte nangu gi dudoy rekk ngir sellal gii ak matal kólléré gii. Waaye kay dafa am ay wartéef yu bari yoy xol ak yoy xel yu nangu gii di sos, wartéef yii nag ñooy def li Yàlla Mu tedd mi ta màgg diglé ta wattandiku li Yàlla tere.

Ca anam googee nag matal kólléré jémé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi sottee rekk ci sàmmoonte aki digëlam. Ta matal kólléré gii mooy njobbaxtanul yëgyëg ak jëf yi aju ci Moom Mu tedd mi ta màgg.

Ndaxte ki bind tay dundël tay kenn ki ñépp soxlaal mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Sunug dund ak sunug dee kat ci loxoom la ñunek. Ta ci wàll gii mbëggéel gu yaatu gi ñu Koy jagleel mingi sottee ci nga taqqook Moom ci noo gune, ndaxte loolee mooy nekk njaam gi gënë màgg di matal kólléré.

Jabar ya firawna daajoon ca dàtti tândarma ya ray leen kat, daggte seeni tànk ak seeni yoxo cig jàllawle ngir la ñugëmóon, waxuñu ne: Yaw sunu Boroom, musël nu ta xettli nu ci nattu bii, ta defal nu noflaay ak mucc. Waaye dara gënuta màgg matal njaam ga seeni làmmiñ tudd ba ñuwaxee ne:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

“Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu sotti ag muñ ta def nu ay jullit bu nuy faatu” (laayay 126^{eel} ci saaru Al- arâf).

Lii moo tax bi aji bind ju tedd ji di tontu jaamam yiy jëmmël matal kólléré ak xaritoo gu mel ne googee muwax leen ne:

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ

«Ngir Yàlla fay ñi dëgg seenug dëgg ta mbugël naaféqq yi bu ko soobee walla mu jéggël leen. Yàlla de ku mana jéggël la ku mana yërémé la» (laayay 24^{eel} ci saaru Al- ahzâb).

Bu dee jeneen laaya ju tedd ji nag moom, dafa kañ ñi gëm ñiy waa matal kólléré daldi wax ci ñoom ne:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

«Amna ci ñi gëm ñoñ dëggëlñañu la ñudigéwóon ak Yàlla. Amna ci ñoom nag ñu faatu am ci ñoom ñuy néggëndiku, ta soppiwuñu genn soppo» (laayay 23^{eel} ci saaru Al- ahzâb).

Dëgg googee nag moo waral sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar-Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- di woo ñi sóobu yoonu xam Yàlla ak yëgyëg di wax waxiinu misaal ci matal kólléré jémé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak muñ nattu yi ci àddina sii di jeexi mudaldi ne: «Ée yaw rammtu mi! Ba kañ ngay wéy sàkku ku la xettli ci tangoor wu tar wi ak sedd bu tar bi? Ée yaw rammtu mi! Ndax dana yell ngay waxtaane ag foñ ci lu dul dakk? Bu fekke sa xol bi wékkuna dëggdëgg ci soppeem bi kon nanga ubbi say gët ta sant ko yit ta waxtaane matal kólléré. Bàyyil dég yi ta waxtaane fêlóor yi. Bul geestu di xool sa meloy fêlóor yi aju ci dàtt bi ak

Aah ana matal kóolléré gi?!

reen yi, waaye xoolal jëmmi fëlóor gi ci boppam. Lu tax nga def sa yitté ci àddina sii di jeexi? Xanaa béréb bi nga bëggë àgg nekkul ci ginaaw àddina sii?»

Nii ko sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam-wonee nag, liy juddóo ci sàggan ak ñàkka matal kólléré ak topp ci ginaaw mbëggéel yiy jeexi mooy pert gu leer. Lóolu moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg di moytuloo jaamam ñi ñutàbbi ci càggante gii, mu leen di wax naa:

«Ta buleen mel ne ñi fàtte Yàlla mufàtteloo leen seen bopp. Ñooña ñooy kàccoor ya» (laayay 19^{eel} ci saaru *Al- hashr*).

Mingi wax batayit naa: «Ku won ginaaw sama pàttli gi dund gu karaj lay am ta bu bis pencée danu koy dekkil mudoon gumbë. Mune: Yaw sama Boroom, lu tax nga dekkil ma madoon gumbë ta madoonoon kuy gis? Mune: Nóonu la. Samay tegtal dafa agsiwoon ci yaw nga fàtte ko; nóonu yit leef lay fàttee tay» (laayay 124^{eel} ba 126^{eel} ci saaru *Tàhà*).

Ci anam gii nag, kuy feeñal matal kólléré jëmé ci Yàlla Boroom bindéef yi ci àddina sii di jeexi dana feeñal matal kólléré bu àllaaxiraa yit, ndaxte matal kólléré gi gënë màgg tay njobbaxtanam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci boppam moo ko jagoo. Ta waxi Yàlla ji mingi leeral mbir mii naa:

«Bu ñutuubée, taxawal julli, joxe asaka, kon seeni bokk ci diiné lañu. Dananu teqqental màndarga yi nag ngir nit ñuy xam» (laayay 11^{eel} ci saaru *At- tawbah*).

Li mbir mi di wara nekke nekke nii nag, amna ñuy def safaanub loolee, ba tax ñuy lab ci sàggan ci àddina di fàtte seen Boroom. Waaye ñoom bis pénc bu màgg bu raglu ba nit ki di aajowoo jëf ju baax ja gënë tuuti ak ndimbël lu mumana doon,

danañu fay njëgug ñàkka matal kólléré gii ci anam gu naqqari ba àgg cib dayo.

Ndaxte matal kólléré jikkó la jeef di gëstu di ko sàkku ci bir yépp ta la ca jiitu di doon jaamub Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ndaxte payug matal kólléré mooy matal kólléré rekk.

Dara nag gënuta rafet maanaa mu xóot mi sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* –yàlla neef sellal mbóotam- wone ba muwaxee ne: “Bir yépp de yi mel ne cofeel ak mbëggéel ak xaritoo dañoo lëkkélóo ñoom ñépp ak matal kólléré. Deel wër kon foo toll nit ku am kólléré, ta bul jege muk xol buy wor bu xamul matal kólléré ak sellal”.

“Ta xëlima ga dafa bind: matal kólléré ag payam mooy matal kólléré, ñàkk yitté yit ag payam mooy ñàkk yitté, ginaaw ba daa ja fendi”.

“Ku yilif am réew kune nag dana gaawa tàqqale boppub nit ku ko wor kune doonte sax day doomam. Waaye bu jaam bu dëkk Ind feeñalee matal kólléré jëmé ci kilifag réew mi kon dana rafetlu jëfi jaam boobee, ñaanal ko gudd fan. Ta téeméeri téeméeri ministër duñu mana am worma joojee kilifag réew mi won jaam ba”.

“Ba ci sax bu doon xaj bu am kólléré dafa taxaw ci ab bunt, kon xolub boroomam dana naate téeméeri téeméeri yëgyëgi nangu njekk ak ngërëm yu jëm ca xaj boobee, konit boroom xaj boobee dana fo ak moom cig mbëggéel dana ko ñeewant yit”.

2- Matal kólléré jëmé ci sunu sang Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc:

Matal kólléré gi gënë kawé gënë war ginaaw matal kólléré gi jëm ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg mooy matal kólléré jëmé ci

Aah ana matal kóolléré gi?!

sangub bindéef yi di ndamul bindéef yi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Matal kólléré gii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moo ko moom, moom mi xeetam wi doonoon li ko ëppëloon solo. Ta dafadaa toroxlu jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg daa Ko ñaan naa: «**Sama xeet wi! Sama xeet wi!**»

Matal kólléré gii mingi tàmblee ci xóotël ci sopp ak bëgg Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta mingi mana nekk bu nit ki manee doon ab lëpplëppa buy wër sunnaam su kawé si. Li waral lóolu moodi ne Yónént bu màgg bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –moom mi nuy fob di yóbbu fa Yàlla Mu tedd mi ta màgg- dafa doonoon ab làmp buy benn bu amul mooroom. Danoo gindi ci jëflëntee k dund ak dee, tànnal nu yit yooni texe giy sax. Aka am lu ñuy wone àddiis yooyee di leeral aka nettli ag matal kólléré gu ñu ko jëmé ak payam gu mudaa fay matal kólléré gii!

Ba mbir ma wëlbëtikóo ca xareb *Uhud* ba kat bokkaalekat ya dañudoon song Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci seen doole jépp bëggóon koo faat. Ca biir loola nag leef damme gëñ yu bàrkeel yu sangub yónént yi. Ta ca xare bu màgg boobee ay saaba yu tedd ñanga wëróon Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yoy kune ci ñoom wonena luy nuru léeb –lol maneesu koo melal walla ñuy àgg ca la ca gënë tuuti- ci jot Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak tegoo lor ngir aar ko. Ñenn ci ñoom dañudoon aar Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci seen yaram, ñenn ci ñoom doon fegale Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc xeej ya ci seen loxo, ñenn ci ñoom doon song noon ya ak di leen jéema tàqqale. Ta ca bis boobee la *Sa'd ibn Abi waqqâs* yàlla na ko Yàlla gërëm –mi ñunettli ne sànnina bokkaalekat ya junniy xeej- doon wonee màndarga ya gënë kawé ci tegoo lor ngir aar Yónént bi Yàlla na

ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak jot ko. Ba àggna sax ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doon na ko woo ca kaw di ko sant ca taxawaayam boobee di wax naa: «**Sànnil Sa'd, jitenaa la sama baay ak sama nday**».

Ta Àllyu yàlla na ko Yàlla gërëm daana wax naa: «**Masumaa gis Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc di jotu kenn ginaaw Sa'd. déggnaa ko munaa: «Sànnil; jitenaa la sama baay ak sama nday»** (Al- Bukhâri, buntub Al- jihâd; ak Muslim, buntub Fadâil as-sahâbah).

Meneen misaal amna ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yónnée sunu sang Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm bisub Udaybiya ngir muteewal ko Màkka. Sunu sang Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm dafa xamal bokkaalekat ya ne yéeney jullit ñi mooy umra te dellu, waaye bokkaalekat ya nanguluñu leen woon ca at mooma. Ta bokkaalekat ya dañunewoon sunu sang Usmaan: Boo bëggée wër Kaaba gi leegi yaw man ngaa wër!

Waaye Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm mi bokkoon ca ña jaayoon seen bopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa wax ne: Duma ko def liféek Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc wërul Kaaba gi, man kat li ma bëgg mooy topp ci ginaaw Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc siyaare néegub Yàlla bi. Ta duma nekk ci béréb bu ma Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc digëlut. Lii nag ag xamal bokkaalekat ya mbëggéelam ak sellalam ngir Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mingi ci woon.

Ci jamono yii nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc doon nangu jaayanteg saabaam ya ngir xewxew ya amaat ginaaw ba. Ca mujjug jaayante ga nag la fa Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm neekutóon taxna Yónént bi Yàlla na ko Yàlla

Aah ana matal kóolléré gi?!

dolli xéewël ak mucc teg loxoom ca ba ca des dàldi ne: «**Bii mooy loxob Usmaan, Yaw Yàlla lii mooy jaayanteg Usmaan**» (Ahmad, xaajub 4^{ed}, xëtu 324^{ed}; ak Ibn Saïd, xaajub 2^{ed}, xëtu 97^{ed}; ak Al- Wâqidi, xaajub 2^{ed}, xëtu 600^{ed} ak 602^{ed}; ak Al- Bukhârî, buntub Ashâb an- nabî; ak At- Tirmidî, buntub Al- manâqib).

Ñeewantug yónént gii Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc feeñalal sunu sang Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm nag day ëmb xeet wépp, ci sàrtub mutaaroo sellal ak mbëggéel ak matal kólléré yu mel ne ya nekkoon ca Usmaan yàlla na ko Yàlla gërëm. Ta nun yit man nanoo àndandoo ak saaba yi ci xol, man nanoo am yit bëglé gi ci laaya yu tedd yiy wax naa:

«**Ñiy jaayante ak yaw de Yàlla rekk la ñuy jaayanteel; kàttanug Yàlla moo tiim seeni yoxo. Ku dellu ginaaw nag boppam la koy def, ku matal li mudëelënté ak Yàlla nag dana ko jox pay gu màgg**» (laayay 10^{ed} ci saaru Al- fath).

Ngir nuam mbir mii, yoon wi mooy nubëgg ko Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ni muyelle ci moom, matal sunu kólléré jëmé ci moom yit ba faww. Ta laaya yu tedd yi leeralnañu yoon wii dàldi wax ne:

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ

«**Yónént bi moo gënë yay ñi gëm ci seen bopp, ta ay soxnaam seeni nday lañu. Bokk yi yit ñu ci nekk ñoo gënë yay ca ña ca des, ci tééréb Yàlla bi, ñi gëm ak ñi gaddaay ludul ngeen def njekk jëmé ci seeni péeté, loola lu ñubind la ci Tééré bi**» (laayay 6^{ed} ci saaru Al- ahzâb).

Ci biir laaya yu tedd yooyee nag –yi wone maanaam matal kólléré jëmé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc-la soppey Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc defe

mboolem dénkaani Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ay mbaxana ci seeni bopp, li tàmblee ca kawar yu ndaw yu bàrkeel yooyee ruusewoon ca sikkimub Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ak kawaram gu tedd ga, ba ca jeexiiti dëggóom yu bàrkeel ya. Dénkaan yépp nag –yi ñëw ba ci sunu bisub tay bii- muy mbubbëm mu tedd ma ak yatam wa, ak jaaséem ja ak fettam ga ak jaaroom bu tedd ba wéynañu yëgyëgu matal kólléré bii di leen wër.

Xeet wi nag dafa jàppe lépp lu aju ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muy «**Ndénkaan lu sell**». Ci wàll gii nag yittéwóo ak worma ak matal kólléré ga nguurug Usmaaniyoona ga feeñaloon dañu ko daa nettli mumel ne léeb. Ba sax yenn xalaatkat yi dañoo lékkélé desug nguurug Usmaaniyoona gi doon lu màgg lu wegu diirub juróom mbenni qarnu ak seenug wormaal –gi kenn dul umplé- dénkaan yu sell¹⁰ yi benn bu ci nekk doon pàttli gu kawe gu ñeel xeet wi jógé ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ginaaw bi nguur gi toppee Alquraan ak Sunnas yónént bi su sell si.

3- Matal kólléré jëmé ci kilifay Lisláam yu màgg yi:

Képp ku gëm daal warnaa feese yëgyëgu matal kólléré jëmé ci kilifay Lisláam yu màgg yi. Ndaxte kilifay Lisláam yu màgg yi ñooy ñi nu ëndil digëli Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc aki tereem, ak jikkóom yu rafet yi. Ta ñoo doonoon làmp yu kawe yi leeral sunu àddina ak sunu àllaaxira. Mboooloy Lisláam yi nag warnañoo topp seeni tànk sóobu seenum ngér ci seeni jàngle ak seenug gindi. Warnañoo dox yit jëm ëllég ta taaroo seen dundug biir. Lóolu moo tax ñune: «Faatug woroom

10. Dénkaan yu sell yii mingi ñudenc ca miiséb Tuub Qaabii ca Istàmbóol lu ëpp ñeenti tééméeri at, ta kaan yi ñanga fay jàng Alquraan di awante guddi ak bëccëg (Daz Aadama Aqiin).

Aah ana matal kóolléré gi?!

xamxam yi faatug xeet yi la». Ci geneen wàll yit, Yàlla waxna ci tééréem bu tedd bi ne:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

«*Yéen ñi gëm, ragalleen Yàlla ta àndak ñi dëggu*» (laayay 119 ci saaru At- tawbah).

Yenn firikati Alquraan yi sax firéenañu baatub «ñi dëggu» bi dikk ci laaya ju tedd ji ne ñooy ñiy matal kólléré. Ta laaya ji mingi nuy digël nuàndak ñiy matal kólléré ci yoonu ngëm ak Lislaam ngir numucc ci àddina ak àllaaxira.

4- Matal kólléré jëmé ci way jur yi ak bokk yi:

Àqqi ñaari way jur de ci bir yi ñuwara yittéwóo lool labokk. Ndaxte ligéeyëlleen ak teralleen ak wax ak ñoom wax ju rafet mooy borub matal kólléré bi gënë mag bi doom yi ameel way jur yi rawatina bu ñuàggee ci mag ak màggat. Lii moo tax Alquraan ju tedd ji tudd bëgg ñaari way jur ak ligéeyël leen ginaaw gëm Yàlla ak jaamu Ko. Ba tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ci tééréem bu tedd bi ne:

«*Sa Boroom waralna ngeen baña jaamu kudul Moom ta ngeen def njekk jëmé ci ñaari way jur yi. Bu kenn ci ñoom ñaar àggee cig mag fi yaw walla ñoom ñaar ñépp bu leen mecctu ta bu leen gëdd, waaye nanga leen wax ju tedd. Nanga woyofal sa bopp ci seen kanam ngir yërmëndé, ta deel wax ne: Yaw sama Boroom, yàlla nanga leen yërëm na ñu ma yare ba may nekk xale*» (laayay 23^{ed} ci saaru Al- isrâ).

Dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit feesena ak misaali matal kólléré. Ba *Fâtimah bint Asad ibn Hâshim* yaayi Àllyu yàlla na leen Yàlla gërëm faatoo –ta mudaan

topptoo Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc cig ndawam ba mel ne mooy yaayam- Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa dugg fa moom, toog fa tollook boppam dàldi wax ne:

«Yàlla na la yàlla yërëm yaw sama yaay! Yaa dooonon sama nday ginaaw sama nday, dangadaan xiif di ma suurël, daan rafle di ma solal, daan xañ sa bopp ñam wu baax di ma ko jox, ta nga jubluwóon ca loola jëmmi Yàlla ak payug àllaaxira».

Ginaaw ba, mudiglé ñusang ko yatti yoon. Ba ñuàggee ca ndox ma am kaafóor Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc moo ko sotti ci loxoom, ginaaw ba Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc summi mbubbëm solal ko ko, sànge ko mbubbum burd mu féeté kaw. Ginaaw ba, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi woo *Usâmah ibn Zayd* ak Abóo Ayooba mi bokk ci Lansaar yi ak Omar ibnul Xàttaab ak ab jaamam ngir ñugas, ñudàldi gas bàmmeelem. Ba ñuàggee ca kërug biir ga, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gas ko ci loxoom, génné suuf sa ci loxoom. Ba ñunoppee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dugg dàldi cay tēdd, wax ne:

«Yaw Yàlla miy dundël di raye tay dund ta dudee, maangi lay ñaan nga jéggël sama yaay *Fâtimah bint Asad*, ta sa ko aw layam, ta yaatalal ko dugguwaayam, ci darajay sa Yónént bi ak yónént yi ma jiitu, Yaw kat yaway ki épp yërmëndé ci ñiy yërëmë».

Mujullée ko, ñudugël ko ca bàmmeele ba moom ak Àbbaas ak Abóo Bakar sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm» (*At- Tabarâni, Al- mu'jam al- kabîr, xaajub 24^{eel}, xëtu 351^{eel} ak 352^{eel}*).

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ci dundug Yónént giy royuwaay nag amna misaal yu bari lool –yoy maneesula àgg ca ma ca gënë jege sax- yu naate matal kólléré, ta benn bu ci nekk dana sax di ab bind ci jikkó ju rafet bu amul moroom ngir nit ñépp.

Ci misaal, ginaaw xareb Unaynin ay ndaw yu jógé ci giirug *Hawâzin* dañoo dikk ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –ta fekk ñuduggoon ci Lislàam- sàkku ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mubàyyi ña ñujàppoon ca ñoom, ka leen doon waxal dàldi jóg wax ne: Yaw Yónént bi, fee ñudajale ñañujàpp daal sa yaay yu ndaw ak jigéen ña la daa wuuf rekka fa nekk.

Booba nag la Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe ci yëgyëg bu feesak matal kólléré ne:

«Li ma ci am daal ak li ci waa kër Abdul Muttalib am bàyyeena leen ko».

Saaba yu tedd ya dàldi wax ci xol bu sedd ngir jël seenub cér ci jikkóy matal kólléré ne: Li nu ci am bàyyeenanu ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc (*Yërël Ahmad, xaajub 2^{ed}, xëtu 184^{ed}*).

Ci nii nag, ca bis boobee juróom mbenni junniy ñu ñujàppoon moomnañu seen bopp ci lu àndutak genn payug àddina. Ta giirug *Hawâzin* gépp dugnañu ci Lislàam ngir jikkó ju rafet ju amul moroom joojee.

Way jur yi nag dañuy àndag bëgg bokk yi ak goro yi ak matal kólléré jëmé ci ñoom. Ag bokk nag ñaari xeet la: wi ci njëkk mooy bokkug ngëm ak jikkó ju rafet ci maanaa mu yaatu mi, ñaareel wi di bokkug deret ak askan. Siyaare bokk yi ak seet leen nag ñingi ko tuddé «jokkug mbokk». Dog gi nit di dog digëntéem ak bokk yi nag doxiin wu bon la ta ñaaw di bàkkaar bu mag.

Lóolu sax moo tax ñuwax ne: «Bàrke duwàcc ci jotaay bu am kuy dog ag bokk».

Sunu diiné ju sell ji nag digël na nu sàmmoonteeq àqqi bokk yi ca anam ga gënë mat, ñi ci jege ak ñi ci sori, ak defal leen wépp yiw. Ta Lislàam da noo gáll mbir mii muy ligéey ak waru gar diirub dund gi.

Goroowaale ak taxawal ay njaboot de ci feeñuy Yàlla Mu tedd mi ta màgg yu yéémé yi ta doy waar lañu bokk. Li tax moodi ne jàmbur yu soree yiy jegee ci biirub sëy ak jote yi ak jaxasook bokk yi, yii di ràbbaloo mel ne wànqaasi mbëggéel ci biir bokk gi, bokknañu ci njekk ak ñeewant gi nu sunu Boroom baaxe. Dog buumi bokk gi nag ag wor la gu ñaaw lool. Ndax nit ñi lu ñu wuute wuute ci kaw gi dañuy daje fa ñaari way juri nit ñi Aadama ak Awa Yàlla na leen Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ta wóorna ne yëgyëgu matal kólléré mook mbégtéy ragal Yàlla ak seeni ngénéel dañuy sos ag bokk akuw askan.

Texeg àddina kat day ame doole di dëgëre ci buumug bokk ak takkuuni njaboot yu Lislàam. Sellal ci àddina sii nag ag yëgyëgu matal kólléré –biy tax sellal gii mana wéy- ñooy texe ca àllaaxira. Ñi yayoo matal kólléré nag duñu ñi nulim rekk, waaye kay danoo wara jëmbët matal kólléré ci xol bi jëmé ci xarit yi ak bokk yi ci diiné. Ci geneen wàll yit, matal kólléré jëmé ci maam yi ak ñiy dund ak ñi dee ak réew mi, ak matal kólléré jëmé ci dénkaan yépp. Ta moom ci meloy nit ñi àgg ci dayo bu mag ci xamxam ak xam ak jikkó la bokk.

Xameesna ne yit yëgyëgu matal kólléré ak yëgyëgu ragal Yàlla fi jaam bi duñu nangu xëtt digëli Yàlla yi walla màbb tatab mbëggéel. Safaanub lóolu yit, bakkan ak bannex dañuy xëcc xol –biy tañax tañaxi ci yooni naaféqq ak càggante- di ko jélé cib sën jëmé ci beneen, di ko jélé ci kàmb jëmé ci geneen.

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ci misaal, sababub alkandeg ñu bari ci xeet yi xëccug Yàlla dajeel moo doonoon seenug sax ci ñàkka matal kàddu ga ñujoxoon Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Nooñee matal kóolléré ak sellal ca digé ba ak fay Yàlla Mu tedd mi ta màgg bor bi ko nit ñi ameel da leena waroon, waaye nag àgguñuwoon ci lii muk. Ci nii nag xamxam day nekk sababub alkande bu fekkee dafa àndul akug xam akug nangu. Bind bu leer bii nag ñeel ñiy gis seen nekkiin ak ñiy ñëw seen ginaaw deef koo def jumtukaayu laabiiré ak gindée ñeel ñi ragal Yàlla, ba tax laaya ju tedd ji di wax naa:

“Fekkunu fa ña ëpp ca ñoom matal kólléré, danoo fekk ña ëpp ca ñoom kay ñuy ay kàccoor” (laayay 102^{ee} ci saaru Al- arâf).

Dara gënuta rafet nag nettli boobee bob waykat bii di *Farîd ad- dîn al- Attâr* bay wone melow ñi fàtte xéewël yi leen Yàlla may, feenâl wor ak ñàkka matal kólléré ta muy topp bakkan ak bânneex. Mingi wax naa: “Kilifag réew mi dafa amoon xajub rébb bu kilifa gi fonkoon lool, xaj boobee yit ñawoon ci rébb. Kilifa gi nag fonkoon ko ba fa fonkeel mana yam. Mudaa def saa buy génn di rébbi di àndak xaj bi, ta fekk kilifa gi manga taarale baatub xaj bi ay gànjar takk ca tànkam ya yit lami wurus ak xaalis.

Bis nag kilifa gi dafa génn ngir rébbi àndak kàngami nguuram ga yóbbaaale yit xaj boobee. Kilifa gi nag manga waroon fasam di dox ci anam gu wegu ta fekk manga tēyée xaj ba yaari yoxoom ci buumug sooy. Kilifa gi nag manga bégóon ba àgg cib dayo, waaye mujekki jekki gis mbir mudindi mbégté moomée ci lu gaaw. Xaj boobee mubéggóon lool kat dafa nekkoon ci tolluwaay bu tax mufàtte kilifa gi def yittéem ci leneen.

Ta ba kilifa ga bëggée xëcc xaj ba ta àndak aw naqqar, xaj ba dafa lànk cig dègër bopp gu tar ta wéy di yëy ab yax bu nekkoon

ca kanamam. Ba mbir ma demee noona nag kilifa gi dàldi yuuxu ci biir yëgyëgi jaaxle ak mer dàldi ne: Nan nga may fàttee ta àndak man, di def sa yitté ci leneen? Nan la lii di ame?

Kilifa gi dàldi amu naqqar, jaaxle dal ko, worug xaj bi akug ñàkka matal kólléréem akug ñàkk yëgyëgëm jeexiital ci moom bu baax. Kilifa gi nag jéemu koo wutël ngànt, ta yit amul bëggbëggu jéggël ko. Ndax fàttee gi mufàttee ci lu gaaw kilifa gi ko teral defal ko njekk fonk ko lool ngir ab yax bu ndaw doonul mbir meef mana jéllélé mbaa deef ko bale. Ndaxte doxaliinu xaj bii dafa naqqari kilifa gi ci xolam ta wuuteek matal kólléré.

Kilifa gi dàldi wax ci mer ne: “Yaatalalleen ku ñàkk jikkó kii”. Xaj bi dàldi xam li waral jaaxle gii waaye manutóona def dara, amutoon yit lu muy def. Ña wëróon kilifa gi dàldi xool kilifa gi ne ko: Yaw sunu kilifa gi, teenoo jël li ñu ko takkal ci gànjar ak wurus ak xalis ta bàyyi ko mudem yoonam! Kilifa gi tont leen ne: “Déedéet, bàyyileen ko mudeme nóonu”. Ginaaw ba muyokkaat ca ne: “Bàyyileen ko, nademe nii ngir mu sax ci tumuràнке ak xiif ak mar cig tàkk gu wéet bi ta bekkoor ta tàng. Nay xool wurus woowee ak gànjar yooyee di yëg metiitu teraanga ak njekk li muñàkk”.

Dara nag gënuta rafet bind boobee nettli boobee ëmb ta muy wone mbirum nit ñi amul kólléré ak ñiy wor ñi manuta xam dayo ak qiimab xéewëli Yàlla Mu tedd mi ta màgg yeef manuta takk mbaa di ko lim, ta ñuwékku ci ay njariñ yu tuuti yu ñàkk solo yu suufe yu seen alkande nekk. Nit ki daanu ca tolluwaay boobee kat dana gisi ne yooyee ñuy wékku ta ñuy jeexi dara nekku ca, waaye day fekk lépp jeex ba noppi.

Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax naa: “Bu fekkee wor gàcca la ak sikk ci xaj yi sax, kon yaw miy nit nan nga nangoo def wor gii ak ñàkka matal kólléré gii?”

Aah ana matal kóolléré gi?!

Ci anaam gii nag mag ñi nii lañudaa yuuxoo ñi sóobu yoon wi di wax naa: “Jängeel sa kem kàttan ci meloy ñu sàgган ñi ak meloy ñu baax ñi yit, ta nga yuqqamtiku ngir doon jaam buy matal kóolléré jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg”. Ahakay! Lii mooy mbir mépp: “nga mana doon jaam buy matal kóolléré rekk”.

Kon nanu sant Yàlla Mu tedd mi ta màgg cant gu dul dog ngir li mu nu may teraanga ak bàrkeb nunekk diirub at yu bari ñu jege lool ab jaam bu am kólléré. Jaam boobee mooy sunu way jur wu am worma wa Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam-jëmm ju amul moroom jii dellu ci yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci fukkéelu fan ak juróom mbenn ci weeru sulet ci atum 1999 ñu denc ko ci armeli «*As- sahrâ al- jadîdah*» ci Istàmbool.

Sunu way jur wi di sunu sëriñ dafa nekkoon ku taxawe taxawaayu sunu sang Abóo Bakar Sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm bu mat ci sunu jamono ji ci wàllu ab bindëm ak matal kólléré ak jikkó, ta ñi ngi ko xamewoon ci biir ay soppeem «**Boroom matal kólléré**». Baat bii nag sikki sàkka amul ci ne wooyewuñu ko jëmm ju màgg ju mel nii ci lu amul sabab, ndaxte soppeb Yàlla bii dafa dund dundëm gépp di jëmmël aka màndargaal matal kólléré ak xaritoo ci anam gu amul moroom, dafa nekkoon yit asamaan ak géej mbàmbulaan ci xolam akub jant ngir sunuy bëccëg akuw weer ngir sunuy guddi, ta nekkoon njiitul njub ak kilifag ñi xam Yàlla.

Dafa dajale ci xolam anami matal kólléré yépp yi nutudd ba leegi. Lóolu nag moo tax mudoonoon yoon wuy àggale wu yayoo ñu di ko dàkkantale di ko wooye «**Boroom matal kólléré**». Ba mufaato ak leegi nag yàggna, waaye jamono manuta wérël been góom rekk ci góom yi tàqqalikook moom def ci sunuy xol. Safaan bi la kay, day gën di yokk rekk, ndaxte èttub xolam ba takkaayoo matal kólléré –gog maneesu koo melal- dafa doonoon

ak xaritoo akug jokkoo gu sax ci nun ak béréb bu amul moroom ngir mbëggéel ak cofeel.

Ta bu Yàlla Mu tedd mi ta màgg dogalee ligéeylloo ligéey bu tedd kenn ci jaamam ñi, da koy xéewélal ci def ko muyelloo ligéey bii. Ci nii nag, beef xoolee ci wàll gii dananu fekk ne mat yi feeñ ak yi nëbbu dañoo jëmmu ci seen wàll yépp ci Musaa Tobbaas afândii. Ta dadaan mana leeral taxawaay ak xewxew yu jafe ba àgg cib dayo cig xam akug yëg gu xóot ba àgg ca teqqental ya gënë sew.

Ta fëlóor yu néew yi ak tóortóori xorompolle ak gub yi –yi muy gaaral ci ètt ak dërub matal kólléré- ay taar lañuwoon yuy naatal dëri sunuy xol ta duñu lax mukk. Ta melo ya muamoon dañoo feesewoon junniy junniy yëgyëg ak taar melne xaritook Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak sàngoo Téré bi ak Sunnë su laab si, ak aar dénkaani maam yi ci joxe alal yi mudaan def, ak jëflënté bu rafet ba mudaa jëmélé ci bokk yi ak soppe yi ak xarit yi ba ci sax xariti xarit yi. Ay yëngóom nag ci ligéeyël nit ñi ci waqf lii lépp dafa doonoon ci nun misaal mi gënë rafet ci anamug dëggël káddu ga mujoxoon Yàlla Mu tedd mi ta màgg «ca bisub xanaa duma seen Boroom?»

Ta nun man nanoo tudd ab lim ci yëgyëgi matal kólléré yi maneefula takk mbaa di leen lim ñeel Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam. Bokkna ca loola ne Musaa Afândii –yàlla neef sellal mbóotam- dadaan jeexiitalu lool ci anam gees miinul jémé ci ñi nekk ci tiis ak mag ñi ñubàyyi ci wéetaay ta ñuy jànkoonteek metiit ak ñàkk ak aajowoo ngir ñàkka matal kólléré. Ta da nu daan wax naa: «Dafa war ci nun nufat ci sunuy kër ñii nekk ci tiis, waaye manunu ko. Kon nag warnanu leena defaral néeg bu dal».

Ta àggna mook ab lim ci ñi ko jegewoon ci def xalaat bu rafet bi muy lu ñudund lu jëmmu. Leeg leeg yit dadaan seeti

Aah ana matal kóolléré gi?!

ñu tumurànke ñooñee ta nekk ci tiis di xam seeni aajo ak seeni càkkutéef.

Xolam yit dadaan ubbiku ba mana ëmb sax muus yi ci toojóor bi. Ta da leen daa wooye seeni melo, daan jëfléntéek menn mune ci ñoom ci mbëggéel ak yërmëndé ji mudaa jëfléntéek ay doomam.

Àggna sax ci sant ma man ci sama bopp ginaaw juróom fukki at ak juróom ma wër fajkatu kër doktoor ba ma doon topptoo ba may nàmp. Mujjnaa ko gis nag ginaaw ba ma ca sonnee, mudàldi koy teral jëfléntéek moom ci cofeel.

Budee matal kólléréem jémé ci sèriñam Saamii Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- nag moom lu ñudaan nettli la mumel ne léeb. Kër Saamii Afàndii yit moodaan doon béréb bi muy njëkké siyaare ci bisi iid yi. Tëbëskéem ma mudaa njëkké rendi yit moom la ko daa rendil.

Dadaan jàng ay kaamil yit di ko jagleel ruuam gu sell ga. At mune yit la daan gënë seral xolam bu am kólléré ba mooy junniy junniy kaamil yu tedd ya soppeem ya daan wacce ngir ruug sèriñam ba.

Li am daal moodi ne dafa doonoon ci nun daaray mbëggéel ak cofeel ne Abóo Bakar Sadeex yàlla na ko Yàlla gërëm cig dundëm aki jëfëm aki jikkóom –yi ëmb dundëm gépp- ci mbirum: “Lan mooy matal kólléré jémé ci ñi nubëgg ak nan la nu koy sottale?”

Leegi nag ñi aju ci waa mbëggéel ñépp soppikunañu doon njëmbëti yónént ci suufus matal kólléré gi waa joojee di buurub mbëggéel ak cofeel naatal.

Kon Yaw Yàlla, yàlla nanga nu defal njekk nun ñépp. Yaw Yàlla, yàlla nanga nu tàbbal ci mbooloom ñu baax ñi, ta nga baaxe sunuy xol melo yu rafet yu “Boroom matal kólléré” yi, ta nga xéewélale sunuy jéf ag dëggu akug sellal, ta nga boole nu nun ñépp ci ñiy mujjé àjjanay xéewël ja.

Ta yàlla nanga def sunuy doom ak sunuy sët –ñiy sunu mbégum xol- ñuy ay njiit yu taaru ci kanam ñi ragal Yàlla. Ta nga def nu nun ñépp nuy ñu matal kólléré jémé ci Yaw, ak ci Sab Yónént, ak way jur yi, ak bokk yi, ak ñi gëm ñépp, ak réew mi, ak xeet wi, ak dénkaan yi ci des yépp. Yàlla nanga nu def yit nuy dund ci keppaarug Sa ngërëm lu tedd li ci yaari kër yi àddina ak àllaaxira. Aamiin...

Doonal nit kuy misaal ku bokk ci ñi gëm

Péetéy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg daal dañoo ray seeni bânneex ci seen biiri bakkan ni aw këyit di lakke ci sawara ndaxte ñoom dañoo nekkoon ci keppaarug sopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak bëgg ko. Ci nii nag la ñeneen nit ñi di xëccóo jëm ci seen yu taaru yoy leer yi ci ludul seen coobare ngir li ñusoppiku doon lu leer di xëcc.

DOONAL NIT KUY MISAAL KU BOKK CI ÑI GĚM

Yàlla Mu tedd mi ta màgg de dafa dimblé jaamam ñi ngir ñuàgg ci texe ta Mujaare ko ci yónni nit ñu baax ñu ràññiku ñu am jikkó yu baax, ñudoon ay gindikar yuy jàpp ci seeni yoxo ngir àggale leen cig njub.

Nit kat Yàlla da koo mooñaale muy jeexiitalu ci jëmm ju màgg ak ci royukaay. Maanaam aajowoo nañu lool royukaay buy jëmélé nit ci dëgg di jeexiital cib yarub ruuam ak ci xolam ak xelam. Ta lóolu moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wàccewul tééré yi rekk, waaye dafa yónni nit ñu am jikkó ta doon ñu màgg ngir gindi nit ñi ngir ñubàyyi jeexiit yu xóot ci seen wàll yépp. Nit ñóoñu nag ñooy yónént yi. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg danoo defal njekk èndi wàlliyyu yi jaar ci ngérum yónént yooyee.

Nit ñu màgg ñi mel ne yónént yi kat seeni noon sax manuñu leena melal melo wu rafetul. Li lii jur nag moodi ne ñu bari ci nit ñi xamnañu dëgg ta amnañu teraangay gëm.

Ci misaal, saaba yu tedd yi dañoo waaruwoon ci jëmmi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dollu xéewël ak mucc ak jikkóom yu ràññiku yu amul moroom yi mel ne Alquraan juy dund, ta dañu koo gëmóon. Dañoo mujjóon yit di ko wër melne lëpplëppaa yuy wër ag leer. Ta nit ñiy nuru rabi àll ñi daan suul seeni doom yu jigéen ñuy dund jeexnañu ci àddina si, ta mujjnañu doon jëmm yu kawé yu nekk ci njobbaxtan yu kawé lool ci taarixu Lislām.

Ci anam gii nag, melo wi ëpp solo wow ñi gëm –ñiy dox ci yoonu ngëm ak sellal ak ragal Yàlla- moodi tabax jëmm ju dëppóok jëmmi Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Naka nóonu yit ñi gëm ñi am wépp melo ak jépp jikkó ju rafet kenn kune ci ñoom day mujj mel ne lésée bob njub.

Ñi ñuxañ lii nag dañoo yoqqat ba ci sax xam li nekk ci seenug gindiku ciy maanaa, ta dañoo yëg noflaayu seeni bakkan ci sori yoon wi, won ko ginaaw. Sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- sax nettlina ab xewxew ngir wonee ci dëgg googee dàldi wax ne:

“Ci jamonoy *Abû Yazîd al- Bustâmî*¹¹ dafa amoon nit ku doon jaamu sawara, bis nag benn jullit waxe ko cig ñagas ne: “waaw, lu la tee doon jullit ngir nga mucc am teraanga akug kawe?!”

Waa joojee di jaamu sawara tont ko ne: «Ée yaw mi ma bëggë gindi jëmé ci yoonu mucc, man de gëmnaa ci anam gu nëbbu ngëmug *Abû Yazîd al- Bustâmî*, waaye nag siiwëluma samag ngëm ta ba leegi sama ləmmin wi dafa fasu melne dañu koo yeew bu dëgër ba manumaa tudd baatub dëgg bi. Li waraal lóolu moodi ne waa joojee ag xóot akub taar bu leer dañoo nekk ci moom. Man nag ba leegi joxaguma sama xol ci anam gu mat diinéem ji ak Lislamam ji, waaye nag jaaxlenaa ta yit kaweg ngëmëm gi jàppna ma. Moom daal nit la ku wuuteek nit ñi ci des, ndaxte moom ruu gu woyof gog leer la di jëmmël royukaay bu kawé ta màgg ba àgg cib dayo.

Bufekkee nag ngëm gii ngay woote jëmé ci mooy seenug ngëm ta geneen amul kon ngëm gii amul njariñ. Lii moo tax xemmeemuma ngëm gi ngeen yor, ndaxte bu nekkoon ci ag nit

11. Kilifa gii mingi tēdd ca wetu dëkkub Jaylaanlii bi ci goxub Qariiq Xaan ci tunduww Antaakiya dëkkub *Habîb an- najjâr*. (ki topp tээрé bi)

ku am téeméeri téeméeri sabab yu koy jañ ci ngëm ci xolam kon ngëm gii dana lax, giim, yoon wa cay yóbbóo dog ngir sa ñagas gi ak sa wow gi. Bu lóolu jállee yit ngëm gii dana néew doole ci xolam, ndaxte ngëm gi ci yéen dafa soppiku doon tur wu yorul maanaam turu Lisláam, mujj doon yit lu ñagas lu amul ruu daanaka. Melo wii nag wi àndul ak maanaa dafa mel ne kuy xoolé tàkk gu dëgër bëtub suuf su nangu su naat suy saxal ay fêlóor aki garab yuy meññ.

Leerug ngëm gépp nag gisnaa ko –sama kem kàttan- ci ngëmug *Abû Yazîd al- Bustâmî*. Aw pépp walla ag toqq cig ngëmëm day soppiku doon géej mbàmbulaan. Sag ngëm nag yaw dafa tàbbi ci kasob li fés ak naaféqq ndaxte dafa yam ci xott yi. Ta ngëm gu amul ay reen noddkat bu naqqari baat la buy nodd nodd gu amul ruu, ta dubëggloo nit ñi julli waaye da leen koy soriloo. Maanaam daal seenug ngëm bu nekkoon ci tóokóorub fêlóor ag dég lay doon gees wara teqqalikool.

Waaye jantub ngëmug sèriñ *Abû Yazîd al- Bustâm* day fenke ci asamaani ruuam gu bàrkeel gu leer gi, ta bu jolliwoon ci àddina sii kon dana def àddina soosee –nga xamne amul qiima ta jarul dara- muy ngalam li gënë seer ci biir suuf si, soppo ko àjjana yit. àddinay xoli ñi gëm nag ñooy balluwaayu leer googee. Lóolu moo tax ngëmug *Abû Yazîd* akug dëggóom di jeqqi aw naqqar akug cofeel akug xóot gog maneesu koo melal walla di ko xamle mujëm ci gëm ci sama xol ak samag ruu”.

Nii nag la jëmme *Abû Yazîd al- Bustâmî* ju kawé ji daan jeexiitale ba ci jaamukatu sawara, ta doonoon nataal bu leer ñeel ñiy nangu diiné jii. Ci lan kon la soppeb Yàlla bu mag bii taxawalewoon boppam? Moom daal, ci lu amul sikki sàkka, da koo laltaayalewoon lëkkëlóok Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak bëgg leen ak

xoole bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg bëtub ki bind, maanaam daa mujj doon fu yërëm jaami Yàlla yi di feeñe».

Misaal yooyee di wone dundug xol ak gu biir gu *Abû Yazîd al- Bustâmî* soppeb Yàlla Mu tedd mi ta màgg lu leer la, ta bokkna ci ne:

Dafa toogoon ci ronug garab di nopplu ci benn ci tukkéem yi. Ginaaw ba munopploo nag muwéy ca tukkéem ba, ci yoon wi nag mugis mbooloom xorondoom mu yéeg ca mbuus ga mudefoon ay yëfëm ba mutoogee ca béréb boobee ngir nopplu. Ngir mubañ leena xañ seen dëkkuwaay ba nag, bañ leena mosloo yit dundug tumuránke, dafa dellu ca béréb ba munekkoon ngir nopplu ta bàyyi xorondoom ya ca seen béréb ba ñunekkoon.

Li am nag moodi ne nooy jikkó googee ak yëgyëg bu mat bii mingi jógé ci mbëggéel gog Yàlla gi. Lii moo tax waa jii di soppeb Yàlla doon yëg xat ak mbugël miy nekk ci dënnub kune ci bindéefi Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg ci ngénéelul Yàlla Mu tedd mi ta màgg Miy ki bind. Bis dañoo dóor am mbaamam ci kanamam ba ginaawug mbaam ma di nàcc, ca saa sa rek tàнки *Abû Yazîd al- Bustâmî* tàmbli di nàcc.

Tolluwaay bii nag mingi jógé ca jikkó yu rafet yooyee yu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Bis, Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa dugg ci tóokóorub jenn waay ci waa Lansaar yi dàldi yam ci ag giléem. Ba mugisee Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mu yërëmtëlu rongooñ ya tuuru. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy fekki, raay gëtëm ya mudàldi dal, mune:

«*Kuy boroom giléem gii? Ku moom giléem gii?*» Am waxambaane wu ñëw wu bokk ci Lansaar yi dàldi ne: Maa ko moom, yaw Yónént bi. Mune:

“Xanaa doo ragal Yàlla ci baayima bii la Yàlla moomale? Moom kat jàmbatna ma ne danga koy xiifël di ko sonal» (Abù Dâwûd, buntub Al- jihâd).

Ñi mel ne *Abû Yazîd al- Bustâmî* daal –ñi jaxasook jikkó jii ak yi ko nuru ci jikkóy Yónént bu tedd bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc- dañoo topp njobug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci wàllam yépp, ndaxte seen xol yu kawé yi dañoo àgg ci tolluwaayu «**Xol bi mucc**».

Lii moo tax ang ñoom ak ñi topp seenug njub kune ci ñoom dafa nekkoon royukaay ñeel ñi gëm, ba tax seeni muuñ doon nuru jamonoy lolli daan def ci xol yi ag dal. Seenub xool yit dafa doonoon ngelaw lu neex lu woyof luy upp ruu yi. Seen xarkanam yoy leer yi yit dañudaan fàttli nit ñi Yàlla Mu tedd mi ta màgg fu ñutoll. Ndaxte dañoo jëléwoon ag may ak leer ci lu sax ci Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Misaal moomee nag day leeral ca anam ga gënë rafet tàppewu googee ak leer googee:

Boroom kërub Kurjii Xaatoon Baasaa –**di kenn ci taalubé yu jigéen yu sunu kilifa Jalâl ad- dîn ar- Rûmî**- mi ñutuxaloon yóbbu ko ca goxub Qaysarii, ginaaw ba mudëkkóon ak sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî* ca (**Quuniyaa**). Soxna soosee nag dafa yónni nataalkat ba «*Ayn ad- dawlah*» -nataalkat di bindkat bu siiw boobee ca kër buuri Saljuuq ya- ca sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* ngir mudéfal ko ab nataal ci anam gu àndak suturë ta ëndil ko ko. Nataalkat ba dàldi génn ta ag càggante di ko wommat ngir def ndigël lii, muwax sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* xibaar bi sunu kilifa gi dàldi muuñ ne ko: «Defal li la soxna siy sa kilifa digël».

Nataalkat ba dàldi tàmbli di nataal waaye museetlu ne li muy nataal séqqut dara ak xarkanam bi muy jàkkaarloor, mutàmblivaat nataal ba. Waaye muy deme nii rek, saa buy nataal xarkanamub sunu kilifa gi rek weneen melo di feeñ ci kanamam.

Mubaamu mbir mii ñaar fukki yoon, yoon wu ci nekk melo wu wuute di feeñ.

Booba nag la xam ag tëléem dàldi won ginaaw ligéey bii, ndaxte ag xaraalaam akug ñawam réernañu ko. Xewxew bii nag yeena nataalkat bi def ko mulab ci xalaat yu xóot, ta fekk jaaxle ak waaru jàpp ko ba muy wax ak boppam naa: Bufekkee wàlliyyu wow diiné ji nii lay mel, kon nan la Yónént bu diiné ji di mel? Mdàldi sègg foon loxub sunu kilifa gi dàldi tuubé ciy yoxoom».

Meneen misaal: Danudoon dellu àndak sunu way jur ndem si Yàlla Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- jógé Buursa jëm Istàmbóol àndak ndem si Yàlla Saamii Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam. Ba nuàggee dèkkub «Yaaloofaa» nudugël sunu wata ci rañ bi ngir yéeg ci bag biy yóbbu wata yi. Muamoon nag waa joj ligéeyëm moo doonoon nos wata yi ci ay rañ ngir xèccóo baña am.

Ba waa jooja waajalee ab béréb ngir sunub wata nag dafa jekki jekki gis Saamii Afàndii ak Musaa Afàndii –ñoom ña toogoon ca ginaaw wata ba- mudàldi taxaw ci anam gu ànd akug yéemu lool, mujege wata bi, xool ci weer bi cig settantal, dàldi wonk ci lu àndak naqqarlu gu xóot, wax ne:

«Cëy Yàlla! Cëy Yàlla! Àddinaa ka yéemé! Ay xarkanam ñi ngi ci yuy nuru ay malaaka ak ay xarkanam yuy nuru Namróod».

Melo wii nag, ci lu amul sikki sàkka, mooy anam gi gënë rafet gog woote jémé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg ba ci xarkanam rekk ci lu àndul ak benn baat walla wenn araf. Dananu mana dundélé sunuy jëmm nag dooleele ko jël sunu wàll ci bëbbug dundug xol gog jaam yu baax yu texe ne ñii nuy dajeel.

Warnanoo bàyyi xel lool nag nit ñiy dox ci kanam nit ñi, maanaam jëmm ak jikkó yu kawé yi mana doon lésée yuy gindi

nit ñi. Ndaxte nit ñi dañuy wëndéelu mel ne pënób ginaaw biy topp pënób kanam bi ci wata yi, dañuy tabaxu yit di dund kem misaal yi ñuy gis ci seen kanam.

Wéyug nosug àddina si kat ak liy taxawal jikkó yi ko tabax ñingi sottée ci xam Yàlla rek, maanaam ci xóotël gog xol. Nit ñu baax ñi kat ñooy janti yërmëndé yi ci asamaani texe gi ak dal gi. Nit ñu sàggan ñi nag ñoom ñooy teeni lëndëm. Dëgg gii nag Ahmad Jawdat Baasaa wonena ko ci tééréem bi ci anam gu leer ba àgg cib dayo dàldi ne:

“Waliid doomi Abdul Malik xalifa ba bokkoon ca umawiyóona ya dafa bëggóon lool ay tabax ak tool yu yees, nit ñi dàldi bëgg tabax ak mbay, daan waxtaane ci seeni jotaay taax yi ak tool yi. Sulaymaan doomi Abdul Malik nag moom ciw ñam ag jigéen ñi ak gàtt xel la jengoon jëm, nit ñi dàldi yittéwóo ci jamonoom ab taar aki bernde yu rëy ak jëfi gàtt xel, fo ak ree mujj doon màndargam jamonoom. Ba ‘Umar ibn ‘Abd al- ‘Aziz yàlla na ko Yàlla gërëm féetéwóo mbirum xilaafa gi nag mudoonoon kenn ci xalifa yu màgg yi, doonoon yit xalifa bu mana jaamu Yàlla bu dëddu. Ci jamonoom yit nit ñi dañoo sóobuwoon yoonu jaamu Yàlla ak topp Yàlla. Ta fu mutoll dadaan laaj ci ay jotaayam biri topp Yàlla yi ak jaamu Yàlla yi di wax naa:

“Lu doonoon say wird big? Loo mokkal ci Alquraan ju tedd ji? Ñaata fan nga woor ci weer wii? Ñaata doxandéem yu aajowoo nga jox ñulekk fat leen?” (*At- Tabarî, Târikh, xaajub 5^{ed}, xëtu 266^{ed} ak 267^{ed}; ak Ahmad Jawdat, Qisas al- anbiyâ wa tawârikh al- khulafâ, xaaj bu njëkk bi, xëtu 717^{ed}*).

Wóorna nag ne jeexiit ak may yu baax yi nit ñu baax ñu mat ñii def ci nit ñi ñingi jógé ci ne seeni xol dafa fees dell ci bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg melne lëpplëppaa yiy wëndéelu di wër

leer gi. Ta ci anam gii la Yàlla nekke seen bët biy gis ak seeni nopp yiy dégg.

Maanaam soppey Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg dañoo ray seeni bânneex ci seen biiri bakkan ci anam gu mat ngir li ñunekkoon ci keppaarug sopp Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak bëgg Ko.

Naka noonu yit ñeneen nit ñi dañuy xëccu jëm ci seen yu taaru yoy leer yi ci lu dul coobare ngir li soppey Yàlla yi di soppiku doon béréb buy xëccé bob leer. Li ñii mana xettli seeni bakkan ci yiy gaare tay jeexi ak tēnk yiy wékku ci xol taxna ñudund cig fiir ak pastéefub baña daanu ci lëndēmi melo yu ñaññu yi melne woru ak rëy ak naw jëf.

Ta seen jublu yépp ngërēmūl Yàlla Mu tedd mi ta màgg lawoon. Ci anam gii nag néew ak bari, sedd ak tàng, am ak ñàkk daawuñu wuute fa ñoom; tolluwaay yiy jeexi yépp ak anam yiy gaare yépp léppa yamoon fa ñoom, ndax lune ci yii ker guy deñ lañu ko jàppewoon.

Ñu texe ñii nag dañoo defoon seen bopp ag sàbbaal akug jégglu, dañoo nekkoon yit ci fuglu gu sax. Dañoo dammoon seeni gët yit di ca baña xool sikk ak ñaawtéef ak matadiy ñeneen ñi.

Ñii nag jeexalnañu seenug dund ta seeni xol geestuwul xoyxoyi àddina yiy jeexi, ta ñàkkoon nañoo soxla li ci nekk yit. Bu ñu masaa tegoo lor sax wu jógé ci ñenn ñi xamul seen mbir ni ko laaya ju tedd ji waxe ladaan doon:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا
وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

“Jaami Yàlla yi nag ñooy ñiy dox ci kaw suuf si cig teey, ta bu ñi xamadi waxeek ñoom ñuwax jàmm” (laayay 63^{ee} ci saaru Al- furqân).

Àddina nag deef kooo digël muligéeyël ñi mel ne ñu baax ñii ta topp leen ci li ñuy sàkku. Ci lóolu sax la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Ku àllaaxira doon yittéem Yàlla day def ag doyloom ci xolam, dajaleel ko mbirëm, àddina dikkël ko ci sañ bañ. Ku àddina nekk yittéem nag Yàlla day def ag ñàkkam ci kanamam, tasaare mbirëm, ta duam ci àddina ludul li ko dogal bi sédd» (At- Tirmidî, buntub Sifat al- qiyâmah).

Jëmm yu mag yi nag woroomi jikkó yu sori cig mat lañu, ndaxte ñoom duñu lor kenn, duñu metiitlu lu leen kenn def yit, ludul mudoon ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñoom kat dañoo dund mbóotum leeralug Yàlla gi:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ
وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«Ñiy joxe seen alal ci jamono ju neex ak jamono ju naqqari ak ñiy wann mer ak ñiy baal nit ñi. Ta Yàlla day bëgg ñiy def njekk» (laayay 134^{ee} ci saaru Âli ‘Imrân).

Sunu sang Ja’far as- Sâdiq yàlla na ko Yàlla gërëm nag dundna mataleg laaya ju tedd jii mook jaamam ba ko doon jox ñam, mubaal ko, defal ko njekk yit goreel ko.

Al- Hasan al- Basrî batayit dadaan baal ñi koy jëw, daan leen yare di leen defal njekk ak di leen yónnée ay àddiyë. Bokkna nag ci li gënë rafet ci li waykat bi dëkk Turki di Yuunus Amrë wax ta muy wone bir yu taaru yoy kilifa yu màggi Lislàam yi muwax ne:

*Ci koor ak julli ak aj
 Bul foog ne jeexalnga jëfi sufyañke
 Xam Yàlla kat mbir mumanula ñàkk la
 Ngir nga doon nit ku mat*

Li am nag moodi ne jaam ñu baax ñi ñooy ñi amoon ngëm guy royukaay ñeel nit ñépp ba tax ci seen bir yépp ñudoon ëmbël bindéef yi ñeewant ak yiw ak mbaax, doon toroxloo jaamu gu nëbbu ñeel ki bind, seeni noo yit doonoon ag sàbbaal.

Ñi jaxasoowoon ak ñoom yit ta àndoonak ñoom dundnañu cig cofeel cér ak yu neex yu Yàllaa ya ñumosoon; ndaxte xoli xejj yooyee –ngir li ñu feesewoon texeg *Muhammad* gi- dañoo ëndil leer ya ak céri maanaa yu bari ya ña ñuwaxaloon kune ci kem waajtaayam. Ci anam gii nag, ngir nga jariñu ci ñooñee yit, dangaa wara àndak ñoom ci àddina ta àndak ñoom bu ñuy gàddaay ak bu ñuy tukki jëm ca dund gay saxi ca àllaaxira.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa digël suuf si mubaña lekk yarami jaam ñu baax ñi ngir seeni ngénéel ak seeni jikkó. Ci lóolu nag la *Jâbir ibn ‘Abd al- lâh* yàlla na ko Yàlla gërëm di nettlee naa:

«Ba xareb Uhud dikkée sama baay da maa woo ci guddi dàldi ne: Man kat gisewuma sama bopp kudul ku ñuy ray ci ñi ñuy njëkkë ray ci saabay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta man kat duma bàyyi sama ginaaw ku ma gënë fonk ci yaw kudul Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Damaa ame bor nag, nanga ko fay, ta nanga topptoo say mag ak rakk yu jigéen yi. Nudàldi xëy mudoon ka ñu njëkkë ray, ñuboole ko ak keneen denc ci benn bàmmeeel. Ginaaw ba sama xel dalul ci bàyyi ko ak keneen ka, madàldi koy génnélu ginaaw juróom mbenni weer, mumel ne bis ba ma ko ca defee ludul tuuti ca nopp ba» (Al- Bukhâri, buntub Al- janâiz).

Meneen misaal ci mbir moomee mu jógé ci taarix bi nujamonoonteel. Kooka mooy *Al- Adnah Lî* mi mokkaloon Alquraan, doonoon kuy noddal julli yi juróom di kenn ci ñi sax cig njub. *Mahmûd Sâmî* –yàlla neef sellal mbóotam- dafa nettli ci moom –ta doon ku seere xewxew boobee- ne:

«Ginaaw ba noddkat bii faatoo ba muam fenweeri at dañoo ubbi bàmmee lam ngir tuxale ko ca ngir aw yoon wu ñu fa waroona jaarale. Ba ñu ubbée bàmmee ba nag dañoo fekk jëmmëm ja dara sikku ca mumel na mumeloon, suuf si lekku ko, ta yàqquwul. Càngaayam la sax dafa meloon ne càngaay lu yees».

Taarixu Lismaam yit dananu ci dajeek lu bari ciy nettli ak yu ñugis ak yu leen nuru, ta yii di ay feeñu yu ràññiku yu amul moroom yoy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci ñenn ci jaamam ñu baax ñi ngir nujélé ci ab bind akug laabiiré akug yeete. Yarami jaam ñu baax ñi kat dañuy mujj doon suuf ne yarami mboolem nit ñi. Waaye Yàlla Mu tedd mi ta màgg dana xéewélale ñenn ci jaamam ñu baax ñi ba seeni yaram duñu yàqqu duñu nëb, mbir mii nag ag may la gu jógé fa jëmme Yàlla ju kawe ja ta dananu ci jélé ay bind.

Waaye li am solo mooy fàggu ag sax ta ninu koy defe mooy nufarlu ngir mel ne jëmm yu màgg yii cig wàll, ci geneen wàll yit nuyar sunuy doom waajal leen ngir ñudoon nit ñu baax ci seenu xeet. Ci lóolu nag la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Nit ki de deefna yëkkëti darajaam ca àjjana bu ko defee munaa: Fu lii jógé? Ñunaa ko: Ci jégglu gu la sa doom jéggul»

(Ibn Mâjah, buntub Al- adab).

Ci beneen àddiis bu aju ci mbir mii yit Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewél ak mucc mingi wax naa:

«Bu nit ki faatoo jëfëm day dog ba mudes lu jógé ci yatt: sarax buy wéy, walla xamxam beef di jariñoó, walla doom ju baax ju koy ñaanal» (Muslim, buntub *Al- wasiyyah*; ak *At- Tirmidî*, buntub *Al- ahkâm*).

Dundug nit ki daal –ki dundé xolub ruu- day soppi kaw suuf si def ko àjjana, yërmëndéy Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak njekkam yit taxaw taxawaayu ay neexal ñeel ko. Njobbaxtanul texe ci dundug àddina gi nag tay doon xayna njëlbéenug texe giy saxi mooy numana dundé mbëggéelug *Muhammad* gi ci èttub lollib *Muhammad* bi. Sunu waru gar diirub sunug dund yit mooy nuy topp ay tãnkam ginaawam di sàmm ngor ak teraanga gi mu baaxe xeetam wi.

Kon Yaw Yàlla, maangi Lay ñaan nga xéewélale nu nundef waru gar wu màgg woowee, ta jeexal diirub sunug dund di kenn ci ñi gëm ñi mel ne ‘Umar ibn ‘Abd al- ‘Aziz ak Abû Yazîd al- Bustâmî ak Mahmûd Sâmi Afandî ak ñi mel ne ñoom. Maangi Lay ñaan yit nga tàbbal nu ci mbooloom ñi texe ñi doon béréb buy xëccé bob leer ñeel xeet wi. Aamiin...

Dogal bi aki bóotam

Kàttan gi bët di am ngir gis, ak gi nopp di am ngir dégg dañuy àgg ba digënté sàngam rekk. Ta bu weesoo digënté boobee gis walla dégg dumana nekk. Naka nóonu yit xam dogal bi ci anam gu yell dafa féeté kaw kàttanug nit; ndaxte nun danuy góorgóorlu rek ngir xam xewxew yi ak di leen firée sabab yi ak ngànt yi. Ta ñi ëpp ci nun duñumana xam bind yi ci seen ginaaw.

DOGAL BI AKI BÓOTAM

Nattale gu ci yam kembe ba ca teqqental ya ca gënë tuuti, ak dogal biy dikk bu waxtoom jotee –ñoom ñaar ñiy tërël jamonoy xewxew yépp ak seen bërëb ak seen melo ak seen sabab ci bindéef yépp li tàmblee ci yi ci gënë tuuti ba ca ya gënë rëy- bind yi ci nekk dañuy feeñ ci màggaay gu yell ci màggaayug Yàlla gi.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg daal dafa sàkk bindéef yépp, doxal leen ci lu munatt yamale ko, ta jexiiti xewxew yi ci yooni dund gi palañi dogal bi lañu ci dëggdëgg. Weer wi kat ak jant bi ak bidiw yi ak gàncax yi ak nit ak rab yi ak mboolem bindéef yi, ñoom ñépp palañub dogal bii da leena ëmb, ba ci sax wenn xob wuy rote ci bànqaasub garab dugénn ca palañ boobee. Ta bu bindéef yépp nekkutóon ci palañub dogal bi kon ag jaxasoo gu mag day am ci bindéef yi. Bépp ligéeyub xarala kat day tollook kàttanug ka ko def ak manmanam. Ci misaal, wépp bind wow bindkat walla nataal bob ku xarala day ame tay bindóo kem bëggbëggëm ak waajtaayam. Batayit Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa nattale ta yamale ci coobareem ba mu sàkkagul bindéef yi sottikuy dogal yiy feeñi ca dund googee li tàmblee ci ba ñu leen di sàkk ba ba ca seenug jeex, ak ikam ak bóot yi ci nit ki am bindam di xarbaaxug Yàlla, ak jagle yiy àndeek yeneen yiy dund li tàmblee ci seenug juddu ba ci seenug dee.

Ci nii nag nattale ak yamale gi mooy nos gii di liy juddóo ci coobarey Yàlla. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg wonena dëgg gii ci tééréem bu tedd bi dàldi wax ne:

إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

«*Nun de lune danu koo sàkk cig nattale akug yamale*» (laayay 49^{ed} ci saaru Al- qamar).

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِّن قَبْلٍ أَنْ نُنزِّلَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

Waxna batayit ne: «*Dara dudale ci musiba ci suuf si walla ci seeni jëmm ludul ne mingi cib tééré lu jiitu nu koy sàkk. Loola kat lu yomb Yàlla la*» (laayay 22^{ed} ci saaru Al- hadîd).

Ci tēnk: nattale ak yamale mooy xamxamu xewxew yi ñubindagul, ak xam leen ak toftale leen ak saxal leen ca Lawhul mahfóos. Dogal nag moom mooy sottig xewxew yooyee ndànk ndànk cig seenug toftaloo ci anam gi ñu leen saxale ci Lawhul mahfóos.

Ta xamug Yàlla Mu tedd mi ta màgg xewxew yiy feeñi ci melow xam lu jiitu xewxew yooyee di sotti mooy li ag nekkam Yàlla laaj.

Ta yit lu manula ñàkk la Yàlla –mi mucc ci jamono ak béréb- doon boroom xamxam yooyee, ndaxte sàrt yiy dēgērēl xamug dogal bi ak kàttan gi ak peeg leen ñoom ñaar ñoom duñu lu laaj gēstu ci wàllu Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Lu manula ñàkk la nag nugēm ne lépp lu am ci bindéef yi mingi ame ta ñubindé ko baatub «Nekkal». Dogal bi mooy sàrt bi gēnē ñàkka tēnku ci juróom mbenni sàrti ngēm yi, waaye moom ci dēggdēgg dēgg la gu nit kune nangu. Ci wàll gii sax ba ci nit ñi

gëmul dañuy nangu ba faww jeexiitu ab dogal ci seen kàttan bu ñuy wax naa: «lu ñubind ci jë bi la».

Ba ci ñiy diinjat sax dañuy feeñal gëm dogal bi ci seen biir xol ak seen biir xel –xayna dañu leen koo mooñaale moo tax- ci ay wax yu mel ne «Damaa am sās» walla «Damaa ñàkk sās».

Wax yooyee ñujélé ci tiyaatar bi mujj ci tiyaatari bindkat bi dëkk Turki di *Najib Fâdil* dañuy wone ca anam ga gënë rafet ne dëggdëggi dogal bi ñurээрé ta ñuwar koo dëggël nit kuy xalaat kune yit war koo gëm, ci lay waxe naa:

«Ci misaal, benn bis benn wata dafa mbëk jenn waay ca bayaalub Iinoonoo. Ndax bu nudelluwoon ginaaw fukki minit lu jiiitu aksidâ ba, ta waa ja nekkoon ca kanam sàrdee bu Kóol Xaana ci misaal ta nujàpp ne wata bi mingi jógé ci aw sélébé yoon, ndax kon doon nanu gis xewxew bii? Jenn waay ci biir témeeri junniy nit ñëw, benn wata yit ñëw ci biir junniy wata. Waa ji xamutoon ne deesna ko mbëkk, wata bi yit xamutoon ne dana mbëkké, kune ci ñoom ñaar di jege ka ca des ta xamuñu càllala gii ci xewxew yu daje. Waa ji mingi ci kanam benn béréb bu ñuy jaaye, dàldi jënd boyetu àlmet, jéggi benn jéegó walla jaar, waxtaan akub xaritam, xool lenn ci njaay mi ñugaaral. Yëngutu yii danañu dog ginaaw minit yu néew, xewxew yu tiis yit dana ci topp. Jamono joojee nag sabab bu ñàkk solo moo koy waral, man naa doon fàtte walla juum walla xel mu rëcc walla ñàkka xam. Kan mooy xam ne xewxew yiy daje amna ag nattale gu leen boole ci anam gog du jaas ta deesu ko mana moytu?» (*bind nit, xëtu 43^{ed}*).

Ci nii nag nit kune kuy xalaat ci anam gu yell ci xewxew yi muy dajeel yi mel ne yii dumana tere boppam mugëm ne tërëliini xewxew yi amul fu ñuyam –ta ñu koy gaaral di ko seetaan ci bindéef yi- dañuy feeñ tay sotti ci biir rëddi kàddud Yàlla gi.

Niki nga xamene nag maneesula xamal kulóor nit ku gumbë ku dul gis, kiy xalaate ci li tàppewu ci moom ci li àddina si ëmb –ta xamug nit ténk ko moom mi jamono ak béréb ténk- dumana àgg ci anam gu yell ci mbóotum dëggdëggi bir yu kawe yi mel ne dogal bi ak nattale ak yamale gi. Taxawaay bii nag balluwaayu xel mu rafet la, melne tee nit daanu ci xel mu daladi ak jaaxle ngir xam gu ñuxam bóot yu ñu àttanul.

Dëgg la ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg dafa nëbb bindéefam yépp ag nattale ak yamaleem, ta kenn amul kàttanug xam ag nattale ak yamaleem lu jiitu muy doon ab dogal. Waaye Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ci mbir mii, joxna ñenn ci bindéefam yi ab xaaj ci «Xamxam biy jógé fi Moom».

Li am nag moodi ne nattale ak yamale gi li muy des di lu ñuréré, ak li ñu ko manula xam, ak li kàttanug xalaatu nit manula jéggi miir bu kawe bii ñutuddé kumpë, lololu ci yi yërmëndéy Yàlla ji amul fu muyam laaj la.

Waaye batayit amna yenn taxawaay yu ràññiku melne gis bu dëgg yoy jégginañu gállankoor bii weesu miir bii ci ron ñeewant ak njekk lol Yàlla.

Ci dëggdëgg kat deefna gis lu bari li nit ñu baax ñi di gént muy xew ginaaw bi, ta gént yii ay may lañu yoy leer yu jógé ci «**Lawhul mahfóos**» tàppewu ci seeni xol.

«**Kàttan gi matul**» mooy kàttanug nit ci def lu baax walla lu bon. «**Kàttan gu mat gi**» nag moom mbir la mu Yàlla Mu tedd mi ta màgg jagoo.

Lii moo tax yit moom boppam gu mat sëkk jaam bi manu koo am, ndaxte bir yu mel ne ag juddóom akug faatoom ak diir bi muy dund ak góor lay doon walla jigéen ak xeet wi muy bokk ak ni xelam di toll nit manu cee doon dara, ndaxte dañuy dugg

ci biir «**Dogal bi dara ténkul**», ta nit ki deesu ko laaj bir yii di tege ci kawam.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag day laaj ab jaamam kem manman yi Mu ko jox. Lii moo tax nit ki jëf yi dul ame ci coobareem deesu ko ci bindël tuyaaba mbaa bàkkaar. Ci misaal, ku woor bu juubóo lekk mbaa munaan kooram duyàqu, ba lii moo tax deesu ko ci bindël benn bàkkaar.

Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralna ci laaya ju tedd ji ne Moom duteg nit lu ëpp kàttanam dàldi ne:

«Yàlla dugàll nit ludul li muàttan. Lu mudéf ci lu baax moom lay jariñ, lu mudéf ci lu bon yit moom lay wàññi. Yaw sunu Boroom, bu nu ko jàppe su nufàttee mbaa nujuum, sunu Boroom, ta bu nu gàll digël yu diis na nga ko gallewoon ña nu jütuwóon, sunu Boroom, ta bu nu gàll lu nu amul kàttanam. Ta nanga nu baal ta jéggël nu ta yërëm nu. Yaway sunu kilifa di sunu péeté, kon nanga nu dimblé ci nit ñi weddi» (laayay 286^{cel} ci saaru Al- baqarah).

Waaye Yàll Mu tedd mi ta màgg dfa gàll nit ki kem kàttanam, ba taxna bu nit ki defee ag moy ci coobareem ta ag ga amu ca ba noppi di wéer bàkkaar bii ci dogal bi kon loola ag càgganteem akug réerëm ñoo koy waral.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg kat dafa def jiwuw kàccoore ak ragal Yàlla ci biir nit ki, ndaxte nit mbindéef la meef di laaj ay jëfëm di ku ñuwaajal ngir nattu ko.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag joxna nit sañsañu tànn digënté yaari bir ak jëfëndikóo lu ci nekk ci ñoom ñaar ci coobareem. Maanaam jaam bi deef koo jox ci àddina jii di jeexi ag moom boppam ci biir ay dig yu ñu xam. Lii nag day mel ne rek xalis bi ab xale di jélé ci way juram di ko jëfëndikóo ci coobareem ci lu

baax walla ci lu bon. Kon nag tànn gii mooy li ëpp solo luy jur texe gu sax walla alkande.

Ci àddina sii nag ba ci xob wi ci kaw garab gi sax du yëngutu mbaa muy rot ludul ci ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Lépp lu am nag ci coobarey Yàlla Mu tedd mi ta màgg la ame, waaye ngërëmam moom ci lu baax rekk lay nekk. Jublu ak bëggbëggu képp kuy jàngle kat mooy ñi muy jàngal ñépp jáll, waaye bufekkee donga yi nafaruñu farluwuñu kiy jàngle du ci man dara.

Batayit ligéeyu doktor mooy sàkkul ag wér ki wérédi, waaye ki wérédi bu toppul paj mi mu ko bindël kon lor wu ko dal moom leef koy laaj, ta doktor bi dara du ko ci fekk.

Lii moo tax nag bu nit defee ab bàkkaar walla mu sóobu yoonu njuumte ba noppi ne: «Manuma ci dara. Lii mooy samab dogal» kon wax jii cig càgganteem akug réerëm lay jógé. Ku bëggë julli daal Yàlla Mu tedd mi ta màgg da koy jàppndalal sababi mujulli, ki bëgguta julli yit Yàlla Mu tedd mi ta màgg da koy defal sabab yiy tax dujulli.

Ci lóolu nag nit ku mumana doon tooñkat lay doon bu sori dëgg bu duuralee dogal bi ngir layal boppam.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna ci tééréem bu tedd bi ne:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

«Yàlla de dutooñ lu tollu ne peppu suuf. Ta budee jëf ju baax da koy ful ta joxe ci wàllug boppam pay gu màgg» (laayay 40^{eel} ci saaru An- nisâ).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg waxna batayit ne:

وَمَا أَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

«***Lu leen dal ci musiba nag seen jëf moo ko waral ta day baale lu bari***» (laayay 30es ci saaru Ash- shūrâ).

Ta sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi leeral ci njëlbeenug firéem laaya yooyee ni ñuy laaje nit ñi seeni jëf kem seen coobare ju ténku ji, ak ni mumanuta ñàkke nit ki di wëlbëti njuumteem di ko féetélé dogal bi, muy waax ci tééréb *Al- mathnawî* naa:

“Bu la ag dég jamee nanga xam ne yaa ko def. Boodee daagoo yéré yu nooy yit nanga xam ne yaw yaa ràbb yéré yooyee”.

Kàttan gi bët di am ngir gis, ak gi nopp di am ngir dégg dañuy àgg ba digënté sàngam rekk. Ta bu weesoo digënté boobee gis walla dégg dumana nekk. Naka nóonu yit xam dogal bi -ci anam gu yell- dafa féeté kaw kàttanug nit, ndaxte nun danuy góorgóorlu rek ngir xam xewxew yi ak di leen firée sabab yi ak ngànt yi. Ta ñi ëpp ci nun duñumana xam bind yi ci seen ginaaw. Ci misaal, jenn waay dafa ñëw bis fi sunu sang Àliyu yàlla na ko Yàlla gërëm di ko laaj mbóotum dogal bi ak nattale ak yamale gi mune ko: «***Mbir moomu géej gu xóot la***».

Ñu bari ci nit ñi nag jéemnañoo sëmb ci géej gii –sukkëndiku ci seenug yeewu- dàldi daanu ci xuntiy neen yi melne ñiy dàqq jépp coobare ci jaam bi ak ñiy wax ne nit ki boroom coobare ju ténkuwul la ci lune. Waaye ñu mujj lab ci géej gu amul tefes.

Lii nag moo tax liféek daytalunu ci anam gu wér digi coobare jiy tax ñuy laaj nit ki ay jëfëm, kon dunu mana mucc ci barastiku jëm ci tarxiis ak njuumte.

Li am nag moodi ne jappe nit ki kuy sàkk ay jëfëm, ak di yëkkëti aka màggal kàttanam ak coobareem, walla weddi coobareem ju ténku, yii yu wuuteek ponk ak laltaayi sunu diiné

lañu, ndaxte nit ki amna coobare akug tànn ci dëggdëgg, waaye mbir mii ag may la gu Yàlla Mu tedd mi ta màgg baaxe nit ki.

Li muy mana nekk nekk nag nudox ab digénté ci àddinay xol, manuta nekk mukkk numana xam mbóotum mbir mumel nii mom day lottal sunuy xel ak sunug xam. Lii moo tax xam tëlég xel, ak xam ab dayam, ak baña ñaaj ngir weesu ko bokkna ci yi war ta manuñoo ñàkk cig njaame gu mat.

Dara nag gënuta rafet xewxew boobee sunu kilifa *Jalâl ad-dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- nettli ci tééréb *Al-mathnawî* ngir leeral ne ñàkk kàttanug xam mbóotum dogal bi ak leeral ko ci xel xéewël gu mag la, mudàldi wax ne:

“Jenn waay dafa ñëw ci sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne ko: “**Yaw mi Yàlla waxal**, jàngal ma làkku rab yi ngir maxam seenu làkk, jàngé ci seeni bir, xam màggaayu Yàlla”.

Sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi koy tontu ne: “Wonal ginaaw bëggbëgg boobee ta bul jéema xam bir yu féeeté kaw sa kàttan ak sa manman; aw xorandoom kat bu jéemée naan ndox mu ko ëpp day xëj, lab, alku. Maanaam bul ga sa bopp ci jéggi xamxam bi la dogal bi jagleel, ndaxte lóolu lu baree ngi ci ci yu wóorédi. Ta deel xool ngir jàngé ci moomeelug Yàlla gi ci bindéef yi kem li sa xel àttan. Ta nanga jémé sa xol ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ta nanga xam ne bóoti feeñuy Yàlla yi ci xol bu mucc lañuy feeñe». Booba nag la waa ja wax ne: «Kon boog lu néew néew jàngal ma làkku xaj biy taxaw ci bunt bi di wattu kër gi ak làkku janaaw yiy dundak nun ci kër gi.

Ba sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc amee lu ko wóor nag ci ne dumana dëpp waa ja ca bëggbëggëm

ba dafa mujj àndak moom ca la musàkku, waaye nag bàyyiiloona ko xel ne ko: “Nanga moytu ta bul lab ci gééjug mbóot mii!”

Ba waa ja yeewoo ca subè ga nag muwax ci xelam ne: “Naa xool ndax xamnaa làkku rab yooyee dëggdëgg?” Mutaxaw ca dëxub bunt ba dàldi xaar ngir xam tontu li. Ci jamono yii nag mbindaan ma manga doon yëlëb la ñuy lal bu ñuy lekk, aw dogu mburu wu wow dàldi rot ci suuf.

Ca saa sa rek ag séqq song dogu mburu wa kër ko, xaj ba ne ko: «Tooñga ma de ndax yaw man ngaa lekk feppi dugub yi ta man manuma ko. Lu tax nga kër dogu mburu woowe bokkoon ci sama wàll?» Séqq ga tontu ko ne: “Bumu la metti! Bu subaa fasu boroom kër gi dana dee, nanga lekk kon ba suur, ba fër».

Ba boroom kër ga déggée baat yooyee mujort ne séqq ga dafa xam kumpè mudàldi jaay fasam wa ca saa sa. Séqq ga dàldi am kersa digèntéem ak xaj ba, wuuteg njariñ gii ci digènté séqq gi ak xaj bi dàldi sax lu mat yatti fan. Boroom kër ba xamewoon ca waxtaanu séqq ga ne fas wa dana dee ca bis bu njëkk ba, berkell wa di dee ca bisub ñaareel ba, jaam ba di faatu ca bisub ñatteel ba, dàldi jaay fas wa ak berkell wa ak jaam ba bala ñoo dee, foog ne loola ag yeewu la ci moom.

Ci nii nag xaj ba manuta sottal la mudoon mébét ca kune ca ñoom. Ta yoon wu ci nekk rek séqq ga dadoon wax xaj ba lu ko doy. Ba séqq ga yégée kersa yatti yoon nag ngir ñoom, dafa mujj wax xaj ba ca ñeenteelu yoon wa ne ko: «Ca dëggdëgg boroom kër gi waa ju yeewu la ju ami jaar jaar ju fexe ba xettli alalam. Waaye nag dafa ray boppam ci doxaliin wii, ndaxte dana faatu èllëg ta dono yi danañu ko jooy èllëg danañu metiitlu. Waaye deefna ray aw yëkk, kenn kune yit dana jariñu ci lii, nun yit, yaw yit».

Deewug fas wi ak berkell wi ak jaam bi mbubbu konj lawoon akub tata buy aar waa ju neene jii ci dogal bu naqqari biy wàcc ci kawam, waaye dafa daw metiitu ñàkk alalam aki moomeelam far ray boppam.

Ba waa ju gàtt xel ja déggée waxi séqq googee ab xarkanamam dafa soppiku, xolam dàldi tàkke sawara melne aw xal. Mudàldi daw àndakuw tiis jëm ca sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, tàmbli di ko lewaayu naan: Yaw ki Yàlla waxal! Yëremël sama lewaayu yii ta dalal sama bugël yii ak sama metiit yii».

Sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi ne ko: «Dangaa dugg ci jëf yu weesu sa manman ak sa kàttan, leegi nag dangay tañaxu cig ngëlémte. Ndax yaakaaroon nga ne danga sottale njariñ ci sag jaay rab yooyee? Damaa dogu ci wax la ne bul ga sa bopp ci xam mbóotum dogal bi ak nattale ak yamale gi. Nit ki am xel ki bëggë xam ëllëgëm lu jiitu muy agsi kat day mujj doon nit ku gàtt xel. Waaye day fekk duam lu numana defati. Ginaaw nag yaw ku xereñ nga ci jënd ak jaay, kon dalal di jënd sag ruu leegi ngir xettli ko.

Ba waa ja lewaayoo sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta boolekook réccu gu mag Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc da ne ko: “Weesuna de, balu fett kat bu génnee ba noppi dumana dellu muk. Waaye maangi ñaan Yàlla miy boroom njekk ak ngénéel mufaat le cig ngëm”.

Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dàldi toroxlu jëm ci Yàlla ñaan ko. Ci nii nag la waa ja faatoo dem akug ngëmëm ci bàrkeb ñaanug Musaa miy ki Yàlla waxal. Booba nag la Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax sunu sang Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ne: “Yaw Musaa, boo ma yaakaaroon de madundël ko”. Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc

dàldi ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg: “Yaw sama Boroom, Yaw yaa moom cant gi ak ngërëm li ci lu amul fu muyam. Dundël ko ca àllaaxira, loola mooy dund gu leer gu mag ga; ndaxte sax ga foofa la nekk, ta bërëb ba bóoti dogal bi ak nattale ak yamale gi foofa la”.

Ta nit ki ni ñu koy xame ci nettli bii day sàkku bir yi cig xér akug bèggé leeg leeg, ta xayna bir yii di ko lor, xayna sax mbir mi muy xemmeem di ko jëmé ci alkandeem, ta nit kiy daanu ci mujj gu mel ne googee dumana xettli boppam ci réccu ta day jooy di wonk.

Lóolu moo tax nag li gënë mana ëndi dalug xol ci àddina ak texe ca àllaaxira mooy feeñal ag wàkkiirlu akug bàyyee bir yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg ta xam màggaayug Yàlla gii. Ta nag setteewuñu kenn ci mbir mii. Ndayu alal jiy sax ngir jaam bi nag mooy mumana xam ne du dara.

Maanaam bàyyee bir yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg mooy wenn yoon wi ñuy jëflënteek dogal bi ak nattale ak yamale gi. Ndaxte wàkkiirlu ak bàyyee bir yi Yàlla buntub yërmëndé la. Ni ko Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc waxe:

“Gëm dogal bi day dindi jaaxle ak naqqar” (As- Suyûtí, Al- jâmi’ as- saghîr, xaaj bu njëkk bi, xëtu 107^{eel}).

Waaye bàyyandiku, ak ñakka sàkku yenn doxaliin, ak ñakka jéem lenn ngir fanq nattu yiy ñëw, ak di jëflënteek bir yi ci toog yoxoy neen ak tàyyeel, mbir mu juunu lañu koy jappe mu wérul. Ndaxte wàkkiirlu mooy bàyyee bir yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak wéeru ci Moom ginaaw bu nujëfëndikóo sabab yépp ngir xëcc njariñ ak jañ lor. Kon wàkkiirlu gu àndul ak jëfëndikóo sabab yi wàkkiirlu gu wow la gu dëgguwul, tayit du lu ñunangu ta lu wuuteek wàkkiirlug dëggdëgg la.

Ci misaal, sunu sang Omar ibnul Xàttaab yàlla na ko Yàlla gërëm dafa génnóon jëm Saam, ba muàggee Sargh njiiti gox yu mag ya dajeeek moom Abû 'Ubaydah ibn al- Jarrâh ak ay gaayam, ñuxamal ko ne mbas dafa am Saam. Ibnu Àbbas neena: Omar ne: Wool ma Muhaajiróona yi njëkkóona gàddaay. Muwoo leen, mudiisóo ak ñoom, xamal leen ne mbas dafa am Saam, ñudàldi wuute. Ñenn ci ñoom wax ne: Dangaa génn ngir mbir ta sunu xalaat du ngay dellu ginaaw di ko bàyyi. Ñeneen ne: Nit ñi ci des ñingi àndak yaw ak saabay Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc, ta sunu xalaat du nga leen di dugël ci mbas mii. Mudàldi ne: Mayleen ma. Ginaaw ba mune: Wool leen ma Lansaar yi. Mawoo leen, mudiisóo ak ñoom, ñujaar fa muhaajiróona ya jaaroon dàldi wuute na ñuwuuteewoon. Mudàldi ne: Mayleen ma. Ginaaw ba mune: Wool ma ku fi nekkoon ci magi Qy-raysin yi gàddaay ginaaw ubbig Màkka. Mawoo leen, ñenn ci ñoom wuutewuñu ca la ñu ko wax, ñudàldi ne ko: Sunu xalaat mooy nga àndak nit ñi dëpp ta bañ leena dugël ci mbas mii. Omar dàldi yééné ne: Man de damay xëy dellu, kon waajleen. Abû 'Ubaydah ibn al- Jarrâh wax ne: Ndax danuy daw dogalub Yàlla? Omar ne: Bu ko keneen waxoon de yaw Abû 'Ubaydah! Waawaaw, danuy daw dogalub Yàlla jëm ci dogalub Yàlla. Waaw boo amoon ay giléem yu dugg ci aw xur wu am yaari wàll yoy genn gi dafa naat gi ci des bekkoor, xanaa du ne boo sàmme ci gu naat gi dogalub Yàlla nga ci sàmme boo sàmme ci gu bekkoor gi yit dogalub Yàlla nga ci sàmme? Neena: Abd ar- Rahmân ibn 'Awf dàldi ñëw, ta fekk mugénnóon ngir yenn aajoom, dàldi wax ne: Man de amnaa xamxam ci lii: Déggnaa Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc muy wax naa:

«Bu ngeen ko déggée ci bërëb buleen fa dem, bu amee ci bërëb bu ngeen nekk yit buleen génn ngir daw ko».

Neena: Omar dàldi sant Yàlla ba noppi dëpp» (Al- Bukhàri, buntub At- tibb).

Ni nu ko gise nag maneesuta mucc ci dogal bi. Lii moo tax jëfëndikóo sabab ba noppi gërëmlóo li Yàlla Mu tedd mi ta màgg dogal bokk ci liy matal ag njaame.

Li am nag moodi ne nëbbu gi nekk ci dogal bi ak ñàkk gi ko jaam bi di ñàkka xam –ci anam gi yell- ñiy xoole bëtub ikma duñu ko jappe sabab buy note, waaye safaan bi la kay: jumtukaayu ñeewant la ak ngërëm lu rëy ba àgg cib dayo, ndaxte bu nit ñi xamee dogal bi dañuy tàbbi ci yu wóorëdi ak yuy alake yu bari yeef manuta mucc, ta lii ag dëgg la geef manuta weddi.

Ci misaal, beef nattoowoon nit wérëdi gu dul wér bu réerée dogal bi dana mana mucc ci ag jaaxle ba waxtu wa muy faatu. Waaye bu nit xamoon kañ lay faatu, kon at yi ab digëm di jege dumana yëngutu, dumana def dara, ta kon dana faatu ay yoon. Yaay ji xam ne yit doomam ji mu sopp dana faatu, lu jiitu ab digëm di agsi, dana nekk cib déj ay at lu jiitu waxtu wii. Li ci juddóo moodi ne taxawaay bii day safaanook yamoo gi ci dund gi ta day jur yàqqug yamoo gii. Ta xayna jafe jafe ak xaru yiy xew ci at yu mujj yi mujj gu naqqari la gog ñàkk noflaayu maanaa moo ko jur, ndaxte xol bi sori yarub maanaa lu jaadu la lool mudoon lu bannex yi ak bëggbëggi bakkan yi ténk. Ta dund giy mana jàkkaarlook betteeli dund gi cig dal akug dëgër, mingi mana sottee rek ci bayyi gu nit kiy bàyyee boppam dogal bi, bàyyee googee koy yóbbu ci gëm kumpë gu mat.

Liy maye texe nag mooy xel di topp ci ginaaw li Yàlla wàcce, ak taarale xol jikkó yu rafet yi, ak feeñal ngërëm jëmé ci mbetteeli dund gi. Batayit texe dëggdëgg mooy nangu soppikuy dund gi, ak feeñal tegoo jafe jafey dund gi tay gis lu rafet ci mbir mune, ak bàyyee boppam Boroom bindéef yi.

Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeg leeg day feeñal ag ñeewantam ci melow noteel, di feeñal ag noteelam ci melow ñeewant. Rééré gi nit ki rééré yii yépp nag mingi balloo ci doon gi àddina sii doon bérébub nattu. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax naa:

عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا
وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«*Ta amaana ngeen bañ dara ta fekk mugën ci yéen, amaana yit ngeen bëgg dara te fekk muyées ci yéen. Yàlla nag dafa xam ta yéen xamuléen*» (laayay 216^{eel} ci saaru Al- baqarah).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci jeneen laaya yit naa:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

«*Neel: Ludul li Yàlla dogal ci nun du nu dal; Moom mooy sunu kilifa di sunu péeté. Ñi gëm nag nañu wàkkiirlu ci Yàlla*» (laayay 51^{eel} ci saaru At- tawbah).

Liy dëgg nag moodi ne ngumbëg bët ci misaal ab nattu la ak musiba mu rëy ci wàllu àddina, ndaxte nit ki day jàpp ne amul genn xéewël gu yamak xéewëlug bët biy gis.

Waaye nit ki gumbë ci àddina bu manoonna mucc ci daanu ci déegi bàkkaar ngir ngànt lii, kon nekkiin wii –di nuru jumtukaayu mbugël ci kaw gi- dana wëlbëtiku doon mbégté ca dëggdëgg.

Naka nóonu yit ñàkk ak am. Bu fekkoon ne ki ñàkk jàmbatul nekkiinam ta mudoyloo li ko Yàlla séddé, kon ñàkk gii xayna mumujj doon jumtukaayu woomal gu sax. Niki nga xamene

ku ñàkk kookee bu doonoon ku am ci àddina sii ta manman yi muam jeqqi ci moom ag yittéwóo njariñul boppam rek, ta mujàpp ne amna kàttan, càggante dal ko, ta mulab cig gàtt xel akug yàccaaral, kon texeem guy sax gi day naaw mel ne pënd bu ñujëri. Ku nekk xamna ne yit safaanub lii man naa am, waaye li am moodi ne ki gëm kiy gis ab taar ci bépp tolluwaay bu munekk, tay doyloo li Yàlla Mu tedd mi ta màgg dogal, warnaa xam ne lii ab pose la ngir fàgggu texe giy sax, warnaa farlu yit ba dund ci muñ ak sant ak bàyyee bir yi Yàlla. Ci lóolu sax la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«Mbirum ki gëm moo yéemé: mbirëm mépp daal yiw la. Ta lóolu kenn kudul ki gëm du ko am: bu jamono neexee musant bu ko defee muy aw yiw ñeel ko. Bu jamono naqqaree yit mumuñ bu ko defee muy aw yiw ñeel ko» (Muslim, buntub Az- zuhd).

Ta buñu xóotéléé cosaan yii –yi ñutudd ba leegi ta ñuaju ci mbirum dogal bi- dananu dajeek jafe jafe yu bari lool aki bir yoy amuñu njariñ ludul ci werante ak yayante digënté ñiy wax ci ngëm. Lóolu moo tax Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc diglé nuyam ci gëm dogal bi, mutere nu yit gëstu ak werante wu amul njariñ. Ci lu aju ci lii *jéléefna ci Abû Hurayrah mune:*

Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa ñëw fekk nuy werante ci mbirum dogal, mudàldi mer ba xarkanamam xonq coyy, dàldi wax ne:

«Ndax lii lañu leen digël? Walla lii lañu ma yónni ci yéen? Ña leen jiituwoon de ba ñuwerantee ci mbir mii la ñualku. Maangi leen di digël tay dogu ci ngeen bañ cee werante» (At-Tirmidî, buntub Al- qadar).

,Ta waykat bi dëkk Turki di *Diyâ Bâshâ* yit waxna ci bir yi fëeté kaw kàttanug nit dàldi ne:

Xam bir yu kawe yi déggóowut ak xel mu tuuti mii.

Ndaxte nattuwaay bii àttanul lu diis lu rëy lii.

Kon nag Yaw sunu Boroom, yàlla naga nu boole ci ñiy wàkkiirlu ci yaw dëggdëggi wàkkiirlu, ta may nu ab cér ci jëf yiy xëcc Sa ngërëm. Ta yàlla nanga nu jàppndalal nuam ànd gu sell ci dogal bi ak nattale ak yamale gi. Aamiin...

Musaa Afàndii

(yàlla neef sellal mbóotam)

Li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal (1917-1999)

Bokkna ci xéewël yi gënë rëy yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di xéewëlale ab jaamam muxamal ko ag tëléem. Xayna yit xéewël gi gënë rëy gu ma am ci yoon wii mooy gis gi magis samay njuumte ak samay tarxiis, ak xam gi maxam samag fëyit fa kanam sama Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg. Naka nóonu yit warna ci nit ki mudéf kem kàttanam ngir gis njuumteem ta jéem koo jubbënti, loola moo tax nag deseetuma kàttanug seetlu njuumtey ñeneen ñi ak di ko yittéwóo. Maangi sant Yàlla nag di Ko gërëm ci li ma am xéewël yii yépp.

Musaa Afàndii (yàlla neef sellal mbóotam).

MUSAA AFÀNDII (YÀLLA NEEF SELLAL MBÓOTAM)
LI TÀMBLEE CI NGÈM BA CI RAFETAL (1917-1999)

Rafetal daal mooy ki gëm xam ne fu mutoll mingi ci fuglug Yàlla, ta tolluwaay boobee sax cib xolam. Mooy yit doxaliin wune ak jëf june ak ligéey bune mudefe ko ca anam ga gënë mat.

Dundug Musaa Afàndii nag –yàlla neef sellal mbóotam-moom mi nujébbël Boroomam ci 16 sulet 1999 dafa feesewoon ak misaal yu amul moroom ta rafet ci wàllug ay séqqëm aki doxaliinam yu nité ya, maanaam daal cig gàttal ag dundëm datoon «**jëmmël ag rafetal**».

Tolluwaay bii nag dafa àggoonak moom ba ci sax bu daa nettli luy reeloo dadaan def lu muman ngir des ci ron fuglug Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Tolluwaayam bu rafet boobee nag dadaan fàttli ña ko wër ñépp yëgyëgi rafetal.

Jëmm ju mag joojee daal dafa amoon ag dogu ci sottal li “**Li tàmblee ci gëm ba ci rafetal**» laaj ci anam gu mat sëkk ci ay doxaliinam aki waxam yépp. Ba taxna dundëm gu sell ga bokkoon ci misaal yi gënë mat ci sunu jamono yiy tegtale matug jikkó jii akug rafetam. Fu mutoll yit dadaan tasaare ci meloom ak waxam leer gii ak bärke bii ci gox yépp melne jant buy tasaare ag leeram akug nuggëm ci lu dul dog.

Soppeb Yàlla boobee nag dafa doonoon balluwaayu leer bu amul moroom ñeel nit ku muxam kune ci lu jege walla lu sori, walla mu am lu muséqq ak moom moo xam munéew walla mubari. Ta xolam dadaan yoqqat ci yàqqu ak rëññrëññug yamoo

gi nosug Yàlla gi def ci bindéef yi. Ta bu masaa gis lu mujàppe njuumte dadaan teey lool ci ni mu koy fege.

Ci misaal, dadaan yëg ag xat bu ñàkka nosu ga gënë tuuti amaa lu mel ne nataal bu ñuwékk mujeng, walla sijaada gu ñulal ta jekkul, bu lu mel nii masaa am yit moo ko daa defaral boppam walla mudigël ku ko defar.

Bu masaa nekk cib jotaay daawul ñàkka seetlu bir yu mel ne néeg bu nosuwul, ak ku ñëw rek toog fu ko neex, ak dajaloo ci digg bunt.

Dara nag gënuta rafet laaya yu tedd yooyee di melal rafetaayu jikkóy péetéy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg ñuy wax naa:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ
الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا

“Jaami Yàlla yi nag ñooy ñiy dox ci kaw suuf si cig teey, ta bu ñi xamadi waxeek ñoom ñuwax jàmm. Ak ñiy fanaanee sujóot ak taxaw ngir seen Boroom” (laayay 63^{eel} ak 64^{eel} ci saaru Al-furqân).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag tuddna meloy ñi gëm ñu baax ñi ci laaya yii ak laaya yi ci topp ta tënk léen ci juróom ñatti jikkó yoy ñooy:

1- “Jaami Yàlla yi nag ñooy ñiy dox ci kaw suuf si cig teey, ta bu ñi xamadi waxeek ñoom ñuwax jàmm” (laayay 63^{eel} ci saaru Al-furqân).

2- “Ak ñiy fanaanee sujóot ak taxaw ngir seen Boroom” (laayay 64^{eel} ci saaru Al-furqân).

3- **«Ak ñiy wax ne: Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu musël ci mbugëlum sawara; mbugëlam kat lu metti la»** (laayay 65^{cel} ci saaru Al- furqân).

4- **«Ak ñi nga xamne bu ñuy jëfëndikóo alal duñu ëppël, duñu ñott, ta dañuy nekk ca digënté ba doon ñu digg dóomu»** (laayay 67^{cel} ci saaru Al- furqân).

5- **«Ak ñi dul ñaan jeneen Yàlla di ko booleek Yàlla, ta duñu ray bakkan bi Yàlla araamal ci ludul yoon, ta duñu njaaloo. Ku deflóolu nag dana am bàkkaar»** (laayay 68^{cel} ci saaru Al- furqân).

6- **«Ak ñi dul seere aw duur, ta bu ñurombee caaxaan dañuy gaaw romb di ñu yiw»** (laayay 72^{cel} ci saaru Al- furqân).

7- **«Ak ñi nga xamne beef leen fàttlee tegtali seen Boroom duñu sujóot ta dooni tëx aki gumbë»** (laayay 73^{cel} ci saaru Al- furqân).

8- **«Ak ñiy wax ne: Yaw sunu Boroom, yàlla nanga nu may ci sunuy soxna ak sunuy njaboot lu sedd sunuy xol ta yàlla nanga nu def ay njiit ñeel ñi ragal Yàlla»** (laayay 74^{cel} ci saaru Al- furqân).

Ca mujjug laaya yu tedd yooyee nag Yàlla Mu tedd mi ta màgg leeralna la cay juddóo ak sax ga ñi mel ne ñu gëm ñu baax ñii di ami mudàldi ne: **«Ñooñee deefna leen faye àjjana ngir la ñu muñóon ta danañufa dajeeek ab nuyóo ak jàmm»** (laayay 75^{cel} ci saaru Al- furqân).

Xol bi ñusegg sellal ko ci anam gii daal ci ñeewantug Yàlla ak teraangaam –ñudolli ko ci yenn jànkoonteek bakkan yi ag nitë laaj ak yi ak sufyañke laaj- day tax boroom bàyyi malow nitéem di ko yëkkëti ba muàgg daanaka ci daraja yoy leer yu malaaka yi, day mujj soppi boroom yit ba munuróok ñi gëm ñi nutudd.

Ñenn ci ñi nekkoon ci melo woowe nag kune ci ñoom datoon dund ne ab bidiw ci bidiwi asamaan –yi maneesula takk mbaa di ko lim- ci biirëm, tay lu muuru ba mat sëkk ci bitti gi, ta kenn duxam ne noona lañu mel.

Waaye nag ñenn ci wàlliyuy Yàlla yi Moom Mu tedd mi ta màgg aki soppeem deefna leen xam ci anam gu leer ngir waru garu gindée gi ñu leen dénk, tayit danañu jël seenub cér ci mbóotum sax fi ci sax gi seeni jéf sax ci dundug nit doon làmpub gindi buy tàmblee ci seeni jamono jëm ëllëg. Dañuy xam yit mbóot ak bind yi ak coobarey Yàlla ji nekk ci ginaaw xewxew yi.

Lii nag moo tax ñuy dund ta am dalug ki xam bind yi ci bir yi, ta ñoom aarnañu seen bopp ci lu bari ci néew dooleg nit lu mel ne jaaxle ak rëñrëñji. Ta ñoom, ci seen yéegug biir giy tàmblee ci «Jappe bindéef yi lu taaru ngir ki bind», dañuy tàmblee gis bindéef yépp ci bëtub xel mu rafet bu feesak yëgyëgi jàngé ci ak mbëggéel ak waaru, ñoom xamuñu lu ñuy tuddé **«Jéf ju amul ag jublu»**.

Ci nii nag feeñ ak leerug rafet ak nooy ak mat ci doxaliini Musaa Afandii aki jikkóom –yu rafet ta kawé yi nugis ci moom diirub ag dundëm- dëgguna ci xewxewi dund yiy xew bis bune; ndax dadaan xoolé bëtú yërmëndé ak ñeewant bindéefi sunu Boroom yépp.

Ta moom, ca tolluwaay boobee, dadaan am ab cér ci yërmëndé ju yaatu jii, ta da ko daan feeñale ci defal njekk muus yiy làqqu ci moom, ba ci sax picc yiy naaw di jaar cib tóokóoram.

Warnanoo wax yit ci lu mel ne:

«Xéewëlug sa Boroom nag nanga ko waxtaane» (laayay 11^{ed} ci saaru Ad- duhá) ne soppeb Yàlla bii –moom mi bokkoon ci ñi gënë dëggu ci ñi jeexiital ci nun ci wàllu xalaat ak wàllu jëf- moo tax

nubind «**Li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal**» -li nekkoon doxaliin wi notoon cig dundëm- ci kaw sunu tééré bi mujj bi nutuddé «**Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal**».

Ci yoon wii nag la nuy yëgé aajo ci fàttliku fii –ci turu ay dongaam aki soppeem yépp- Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- soppeb Yàlla bi Moom Mu tedd mi ta màgg ta muàndak worma ja gënë xóot ak mbëggéel ak ñaanug xol ak nangu njekk, ta nusàkku ci ñiy jàng li nuy bind ñubaaxe ko –bañ koo naye- jàngal ko faatiya ju tedd ji ñaanal ko ci.

Ab takk ci ay laabiiréem

Noongi joxe ab takk ci laabiiréy ndem si Yàlla Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- yi ay waxtaanam –ya mudaan bindél ay dongaam- làmboo. Ta dañuy wone dundug xol gog kenn ci ñi gëm akug matam ciy doxaliinam aki jikkóom. Lii nag ab lim la ci yi gënë yéemé ci yu taaru yii:

Doonal boroom xol buy woyof fu mutoll, ta nanga xam qiimab say waxtu ak say noo ta bu leen sànk.

Bëggël jaami Yàlla yi ta bul xulóo ak ñoom. Ta nanga jëfléntéek nit ñi kem seen tolluwaay ci diiné, ta nanga nëbb seen jëf yu ñaaw tay bàyyi xel li dagan ak li araam.

Moy yi ñeneen ñi di jàppe yu ndaw, yaw dee leen jàppe yu mag. Ndaxte kuy jàppe bàkkaar lu ndaw day mel ne –Yàlla tere!- kuy jàppe ndigëlul Yàlla Mu tedd mi ta màgg lu ndaw.

Ci yoonu sàkku ngërëmul Yàlla nag dana war ci nun nuy taarale waxtu yi rawatina yu njël yi ciy julli ak tudd Yàlla di Ko fàttliku ak ñaan.

Warnanoo nekk di ligéeyël sunug njaboot ak sunuy kilifa.

Warnanoo néewël miinantek ñiy lab ci càggante tay toogak ñu baax ñi.

Warna nuy dimblé sunuy bokk yi ci des, tay dimblé ñi aajowoo benn ci wax ju rafet walla ci dimbël yoy alal yi.

Li ëpp solo nag mooy nusettantal bubaax ci li araam ak li dagan. Bu lóolu jàllee yit wareefnaa àndak farlu lool akug sàmmu gu tar ci ligéeyi yaxantu ba dunu wàññi sunug njaame.

Jaam bi mingi jegee Boroomam kem yërmëndéem aki jikkóom. Ta jaam bi jege Boroomam day jëmmël mbóotum àddiis bu tedd biy wax naa:

أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي

«*Sama Boroom da maa yar dàldi rafetal samab yar*» (As-Suyúti, *Al- jâmi' as- saghîr, xaaj bu njëkk bi, xëtu 12^{ed}*).

Ta nanga xam ne njuumte yi ak lënt yi lépp mingi jógé ci càggante baña tudd Yàlla di Ko fàttkiku, maanaam ci waxtu yi nuy fàte sunu Boroom.

Ñiy sax ci tolluwaayu tudd Yàlla di Ko fàttliku ci seen xol jaaxley àddina du leen dal walla ay tiisam walla ay soxlaam walla sax mbégëm mujéggi dayo. Ta ñoom dañoo feesale béréb ba yooya waroona nekk ag dal gu sax akug tab akug ñeewant akug yërëm bindéef yi, maanaam daal mbëggéel gu sax mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg nuural jaamam bi Mubëgg ci géejug mbëggéel. Bu lóolu jàllee yit nit kii day bëgg ñi yayoo mbëggéel kem ni ñu bëggé Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Nit ki am xel nag saa bu xalaatee ci màggaayu Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak ci xéewël yu àddina ak yu àllaaxira yi ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg xéewëlale xolam day yokk ag woyof akug

nooy, di bëgg yit nit ñépp kem seeni daraja, tay bàyyi werante ak xëccóok nit ñi doonte dafa nekk ci dëgg.

Ci geneen wàll yit nit ki am xel day xam ne dund gii luy am ab diir rekk la luy jeexi, ci nii nag lay xalaate fu mutoll ci ngërëmul Boroomam Mu tedd mi ta màgg. Lii moo tax yit tolluwaayi lëndëm ak xatxat yi ci xolam di soppiku doon mbégté ak dal.

Liy ténkub mbir mi daal moodi ne day dugg àjjana ta fekk muy dund batay ci kaw suuf sii.

Dana war ci nit kune nag muxam ne ligéey bi gën ta gënë rafet mooy muligéeyal mbooloo mi muy askanoo ci lépp lu rafet ngir sàkku ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta nit kiy farlu ngir dundug mbooloo mi mubokk akug texeem akug nosoom mooy ki gën ag nekk ta gën koo rafetle ci biir mbooloo moomee. Kon nag ag payam akub neexalam day tollook li mujoxe ak li mudéf. Ci lololu la àddiis bu tedd bi di waxe naa:

«**Sangub nit ñi mooy ki leen di ligéeyal**» (yërël: *Al- Bayhaqi, Shu'ub, xaajub 6^{ed}, xëtu 334^{ed}*; ak *Ad- Daylamí, Al- musnad, xaajub 2^{ed}, xëtu 324^{ed}*).

Ñu bari ci nit ñi bu ñuy jublu ci jaamu Yàlla aki topp yu bari duñu yittéwóo melow «**Kiy nëbb sikk yi**», maanaam baale sikk ak tarxiis ak matadiy ñeneen ñi, jikkó joojee diw melo ñeel ki bind Moom Mu tedd mi ta màgg. Lii moo tax yit duñu mana yéeg ci anam gu mat ni ñu koy bëggé.

Bu mbir mi demee nii nag, kon def njekk ak nëbb sikk yi bokknañu ci jikkó yu rafet yi ëpp solo. Ni Yàlla Mu tedd mi ta màgg di baale jaamam ñi ay bàkkaar aki moy yeef manula lim mbaa di ko takk, nóonu la ware ci nun yit nuy baale di jégglé. Ngir ku ag bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg nekk ci moom day

xam maanaam baale ak jégglé. Nanuy baale kon ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg baal nu bu Ko soobee.

Ànd ci dogal bi nag caabi la ju amul moroom ngir noflaay ak texe, maanaam ànd ci li Yàlla Mu tedd mi ta màgg séddélé ak sàmmoonteeek li dagan ak li araaam.

Ñi sóobu yaari xaaj lañu: xaaj bu def ay wirdam aada, ta moom, ci lu amul sikki sàkka, deef koy fay ca loola.

Ak beneen xaaj bob, àndak def gi muy def ay wirdam, dafa xam li am dalug sellal ngir Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci lu sax manuta ñàkk. Dafa nekkoon kuy sàmmoonteeek àttey Alquraan ju tedd ji, di feeñal ag nangul ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci kanam àttey dogal bi ak nattale ak yamale gi. Dafa defoon yëngutóom bune yit mudëppóok ngërëmul Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta dundug seeni xol ak seeni ruu kem ni ñuy sàmmoonteeek mbir mii lay ame qiima. Waaye lim bii ñu néew lañu, ñu néewa néew sax ca dëggdëgg.

Ñaw gépp ñaw nag mooy nga mana àndak Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci biir coowul àddina sii ak biir junniy junniy soxla yi. Tolluwaay bu baax bu yéémé bii nag lu Yàlla Mu tedd mi ta màgg di baaxe jaamam bu baax la. Bu nusettantalee ligéey bu kawé bii lool nag dananu mucc ci woru ci bannexi àddina yiy jeexi.

Bokkna ci xéewël yi gënë rëy yi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di xéewëllale ab jaamam muxamal ko ag télém. Xayna yit xéewël gi gënë rëy gu ma am ci yoon wii mooy gis gi magis samay njuumte ak samay tarxiis, ak xam gi maxam samag fëyit fa kanam sama Boroom Moom Mu tedd mi ta màgg. Naka nóonu yit warna ci nit ki mudéf kem kàttanam ngir gis njuumteem ta jéem koo jubbënti, loola moo tax nag deseetuma kàttanug seetlu njuumtey

Musaa Afàndii (yàlla neef sellal mbóotam)

ñeneen ñi ak di ko yittéwóo. Maangi sant Yàlla nag di Ko gèrèm ci li ma am xéewël yii yépp.

Laabiiré yooyee daal ak bàyyiloo xel yu feesak mbëggéel gii ak yërmëndé ak sax cig njub yii yépp ay wisi leer lañu yuy tàppewu ci nun jógé ci dundug Musaa Afàndii –yàlla neef sellal mbóotam- gi rafetal doonoon li ko taxawal. Yàlla na ko Yàlla Mu tedd mi ta màgg yërèm ta dëkkël ko ca àjjanay Firdawsi ja gënë kawé.

Aamiin.

Lu aju ci téeréb

Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal

Ag wis akug toqg gu jógé ci xol

Sufyànke gi day def ag njaame ci melo wi gënë rafet ci yëgyëgi fuglu ak rafetal ci keppaarug Alquraan ak Sunnë.

Sufyànke gi nag du leneen ludul dindi ngànt yiy gällankoor ag njaame ak dëgërël manman yiy mujj doon juntuukaayu njaame.

SUFYÀNKE GI LI TÀMBLEE CI NGËM BA CI RAFETAL-1 AG WIS AKUG TOQQ GU JÓGÉ CI XOL

Lu aju ci tééré bi ñutuddé «Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal»¹²

«Sufyànke gi day def ag njaame ci melo wi gënë rafet ci yëgyëgi fuglu ak rafetal ci keppaarug Alquraan ak Sunnë. Sufyànke gi nag du leneen ludul dindi ngànt yiy gállankoor ag njaame ak dëgërël manman yiy mujj doon jomtukaayu njaame».

- **Alton Ulug:** Sama sang, dangeena taalif tééré bu tudd «Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal».

Ta ba ci sunu bisub tay bii tééré yu bari lool feeñnañu di wax cig sufyànke; Lu tax kon ngeen yëg aajoy taalif tééré bu bees?

- **ki taalif tééré bi:** Dëgg la, taalifnañu tééré yu bari lool yu wax cig sufyànke. Waaye yéeg ak wàcc giy am ci dund gi –maanaam wommatu gi mbooloo mi wommatu jëm ci alal- day soppi dal gi ci digënté nit ñi def ko ag yàqq.

Ta bis bune ab lim ci aajo yu yees day feeñ ci kanam nit ñi, ta nuróo gu bir yi nuróo day waral ay xalaat aki xemmemtéef yu yees di feeñ lu mu gënë yàgg rekk.

Ni ñuaajowoo nag taalif tééréy yoon ak taarix ngir natt gis gis yii ak bëggbëgg yii ak ngir jublu ci aajo yooyee, nóonu

12. Xaaj bii ci tééré bi aw waxtan la wu surnaalub Alton Ulug amal ak ki taalif tééré bi.

la ñuaajowoo yit ci jamono june bindaat biri sufyañke gi ci li mudoon lu manuta ñàkk ngir yar ruu ci li dëppóok li jamono ji laaj ak li muaajowoo. Maanaam lu war la lool ñuwone dëggdëggi sufyañke gi aki birëm ci waxiin wu dëppóok jamono ji tay jubbënti dëggiin ak doxaliin yu dëng yi.

Wóorna nag ne lii rekk du sabab bi, waaye kay ngir ëttub sufyañke bi mana jox xol yépp bir yu taaru yu yaatu yi sufyañke gi ëmb –kem jamono ji ak béréb bi- manuta ñàkk mbirëm xawa mel ne ag géey ci ay taalif.

Lii moo tax nag nufarlu ci jox géey gii ag toqq gu lott gu jógé ci xol ngir sottal jëmme jublu yi. Ginaaw nag sufyañke gi aw melo la gënë doon ci wax, dananu ñee sunu bopp bu numanee nekk luy jokkale ngir jëmélé xol yi ca teewaay bu kawee boobee.

Maanaam nun bindunu sunu tééré bii ngir bëggë weesu li ñubindoon ba leegi, lii la teggiin sunu digëntéek ñi jiitu laaj. Waaye sunu ligéey kay mooy tuxalaat sufyañke gi li ci manuta ñàkk ëndi ko ci dundug tay gi ci anam gu dëppóok njariñ kem li sunuy nekkiin ak sunu jamono laaj ta boolekook jariñu ci taalif yi ñutaalif ci sufyañke gi ba ci sunu bisub tay bii, ak ci dund gog leer gu soppe ak wàlliyyu yu Yàlla yi moom Mu tedd mi ta màgg.

Tééré bii nag guttub ndox la bu seebe ci ndonol sufyañke lol soppey Yàlla yi ta ñujox ko nitug jamono jii.

Soppey Yàlla yi kat dañuy xool jant biy fenk ak nataal yi seeni kulóor di dugënté ta leerug jant bi di ko rédd buy so ci melo wu yéemé ta doyy waar, ta dañuy féeyé bépp juntuukaay ci jawwi xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ñii nag dañuy xool gët yu feese mbëggéel ba bu ñudoon xool jaan sax dañuy yéemu ci taarub derub jaan joojee baña tiit mbaa ragal ni muy dale ñeneen ñi, dañuy yéemu yit ci ab gaawaayam doonte sax amul ay tànk.

Maanaam xejj yii dañuy xoole bindéef yépp bëtu mbëggéel ak xel mu rafet.

Batayit tééré bi dees koo taalif ngir leeral ñàkka wérug dégg giy jàppe sufyañke gi aw doxiin akub nos bu tàqqalikook Lislàam, ak yit ngir wone ci anam gu leer li mumanuta ñàkk ñuy dund diiné cig leer akug teew ci mbooleem anamam yi feeñ ak yi nëbbu. Ngir nag nu feddli jublu gii ci tàmbli bi moo tax nutuddé tééré bi «**Sufyañke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal**».

Jublug taalif tééré bii nag mooy solal gëm ak jëf mbaxanam «**Rafetal**». Maanaam jëmbët yëgyëgub fuglug Yàlla gi ci xol bi, ndaxte sufyañke gi dëggdëgg mooy ngay dund ta fekk nga jël ab cér ci bóot ak ikam yu biir yi ci biir Alquraan ak Sunnë. Jépp wax nag walla melo walla jikkó ju wuuteek li Alquraan ak Sunnë èndi ag neen la. Ngir wone dëgg gii nag moo tax waxeef ne: «**Yoon wi Yàlla tërël mooy tànk bu sax biy tëyé lépp**». Sunu kilifa *Jalâl ad-dîn* –yàlla neef sellal mbótam- kat dafa wax ne: «Nun de danoo am tànk bu sax fi munekk di yoon wi Yàlla tërël ak beneen tànk buy wëndéelu bob dananu ci wër juróom ñaar fukki xeet ak yaar».

«Yoon wi Yàlla tërël nag day nuru ab sondeel buy tasaare ag leer di leeral aw yoon. Ta li feek yaa ngi yittéwóo sondeel bi di ko wut doo rééré yoon wi. Waaye nag doo mana sóobu ci yoon wi ta yittéwóowo ko. Ndax kon tàmbli ngaa sóobu ci yoon wi ci lu dëppóok li Yàlla tërël? Ta nag sufyañke gi mooy yoon woowe?»

Ci geneen wàll yit rafetal giy def teewlu Yàlla ab yëgyëg bu sax ci xol bi tay def jaam bi mumel ne day gis Yàlla saa sune di ko def yit muy nos ag dundëm ci anam gii -rafetal gii ca dëggdëgg mooy yéegug ruu ñeel jaami Yàlla yi Ko jege Moom Mu tedd mi ta màgg. Ta moom mbir mom maanaa la di mom ruu di mom Yàlla mu nëbbu. Lii nag day leeral batay jokkoog ruu gu biiré gi sosu sunu digënté ak Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Nit ki sos jokkoo

gii nag ci anam gu wér day wëlbëtiku doon wàlliyuw Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Lii nag mooy jikkówóo jikkóy Yàlla.

Tolluwaay bii nag mooy ag njaame ñeel Yàlla Mu tedd mi ta màgg ca anam ga gënë rafet ak waajtaay wu fullëwu ngir dund giy sax. Maanaam daal sufyañke gi mooy nga mana dund ag njaame ca anam wa gënë rafet. Ndaxte Yàlla Mi bind Moom Mu tedd mi ta màgg dafa bind nit ngir mujaamu Ko rekk.

Ci nii nag sufyañke gi man naa def ag njaame ca gën gaa rafeti anam ci yëgyëgi fuglu ak rafetal ci keppaarug Alquraan ak Sunnë. Sufyañke gi nag du leneen ludul dindi ngànt yiy gállankoor ag njaame ak feddli manman biy mujj doon jumtukaayu njaame.

Ta moom day soppi suuf yu wow yi ak bërëb yu dee yi dundul di leen def dër bu naat bu rafet ay kulóor, day def yit xol yu bekkoor yu bari ay taax yu xumb.

Cig gàttal daal, sufyañke gi yoon wu leer la wuy tax jaam ñi yayoo fa Yàlla Mi bind Moom Mu tedd mi ta màgg maqaamam *“Akay jaam bu baax!”* ci waxtu wi ñuy dem jógé ci dundug doxandém gi jëm ca dundug àgg gyy sax ga. Ta lii batayit ci lu amul sikki sàkka mingi mana ame ci soppikug ngëm doon ak rafetal.

- **Alton Ulug:** Li ngeen wax daal lu mana xew day wone fi tééré bi jëm ak li muëmb. Ci wàll gii nag yan ñooy bir yi ngeen waxtaane ci tééré bi? Yan yit ñooy bir yi ëpp solo ci waxtaane leen?

- **Ki taalif tééré bi:** Ginaaw bi nugaaralee ci sunu tééré bi li sufyañke gi làmboo, jéemnanoo leeral bir –yiy li mujëm- yi mel ne xam Yàlla ak bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg, ak sellal bakkan, ak laabal xol, ak doxiin ak yoonu sufyañke.

Góorgóorlunanu yit ngir joxe ay misaal ci jikkóy kilifay Lisláam yi ta ka leen jiité di Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak ku ko topp ta rafetal. Gaaralnanu ay yooni yoon yit luy tont ab lim ci ay gis gis aki lënt yu wuute yu aju ci xóotxóoti sufyànke gi aki sewsewam ci wàllu xalaat rekk ta baña jublu jëmm yi.

Bu lóolu jàllee junjnanu ci tééré bi ne genn jokkoo amul digénté yoon wu bärkeel wii ak jëf yu yellul yooyee ay nit di def yu sori yarub biir bi sufyànke gi di joxe, walla seenug réer ak seenug càggante rekk waral ko ta fekk sax seen yéené rafet. Ndaxte sufyànke gi ag jublóom mooy def nit ki ku ñor ta jaar ko ci sellal bakkan, bakkan boobee Alquraan ju tedd ji ak àddiis yu tedd yi waxtaane, ak sàkku texe gu sax gi ci yoon wii. Mbir mii nag Yàlla Mi bind Moom Mu tedd mi ta màgg mingi koy junj di ko feddli ay yoon. Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci tééréem bu tedd bi naa:

“Maangi giiñ ci jant bi akub yooryooram, ak ci weer wi bu toppee ci moom, ak ci bëccëg bi bu ko feeñalee, ak ci guddi bu ko muurée, ak ci asamaan si ak li ko tabax, ak ci suuf si ak li ko tàllal, ak cib bakkan ak li ko yamale, xamal ko ag kàccooreem akug ragal Yàllaam. Tigi ku ko sellal amna la mubëgg, ku ko tilimal yit sooyna” (laaya ji njëkk ba 10es ci saaru Ash- shams).

Yàlla Mu tedd mi ta màgg nag giiñna ci li mugiñ ngir leeral teraangay bindéef yi muy giiñe ak seen qiima, ngir wone yit solo ak màggaay ak kaweg bëggbëggub Yàlla ak jublug Yàlla gi mu leeral ginaaw ngiñ loolee. Nii la deme yit ci ngiñ yi ci laaya yu tedd yii, àndak seetlu ne Yàlla Mu tedd mi ta màgg giiñna juróom yaari yoon yu mat yu toftaloo ci laaya yu tedd yii, jëfëndikóo yit baatub **tigi** ta muy luy gënë feddli aka dëgërël maanaa mi. Lii

moo tax Yàlla Mu tedd mi ta màgg wax ginaaw feddli yooyee ne:
“Tigi ku ko sellal amna la mubëgg”.

Bokkna ci liy waral ag seetlu akug settantal nag li muñewul mukki ci Alquraan giiñ juróom yaari yoon yu toftaloo ci lu aju ci meneen mbir mudul sellal bakkan. Dëgg gii nag doyna ngir leeral solo ak warug sellal bakkan –ba àgg ci dayo bii- ngir xettlikug nit ki akug muccëm.

Ci nii nag tééré bii nutasaare ci turu **“Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal»** li mudoon mooy leeral gi soppey Yàlla yi aki wàllyóom leeral dëgg gii –maanaam sellal bakkan- ci seeni wax ak seeni melo ak rafetug seenu doxaliin.

- **Alton Ulug:** Lóolu lépp ci lu amul sikki sàkka tont lawoon ci «Naka la sufyànke gi». Ci lii nag nan la nuwara xamlee sufyànke gi ci anam guy ëmb lépp lu ci bokk di tee yit ñuwuute ci? Ndax maneesnaa am tontul seen jëmm ju tedd ji ci ngeen tudd ag xamle walla ay xamle yoy sufyànke gi ak li ëpp solo ci ni ñu ko jàppe?

- **Ki taalif tééré bi:** Sufyànke gi daal xamxam beef di mos la di ku xame ci dundak moom. Lii moo tax nit kune day jël bir ak wàll yi mu ci mos ta xam ko ci. Li juddóo ci lii nag mooy feeñ gu xamley sufyànke yu bari lool feeñ.

Ta man nanoo wax ne kilifa yu ràññikuy yoon wii dañoo sóobu ci aw yoon ngir leeral xaaj bi tàppewu ci ñoom rekk.

Yii nag yenn lañu ci xamley sufyànke gi yi amul fu ñuyam –yi soppey Yàlla yi tëgg kem feeñu yoy ruu yi ñuam-:

- Sufyànke gi mooy jikkó yu rafet ak teggiin.
- Sufyànke gi mooy sellal bakkan ak laabal xol.
- Sufyànke gi mooy xeex bob maanaa buy sax.

- Sufyànke gi mooy sellal.
- Sufyànke gi mooy sax cig njub.
- Sufyànke gi mooy ànd ci dogal bi ta nangu ko.

- Sufyànke gi mooy nga doon ab soppe ta baña doon yan bu diis. Maanaam nga yanul nit ñi seen yan yu diis ta bañ leena yan dara.

Bu nubàyyee xel wàll yi xamle yu wuute yii bokk nag dananu mana wax ne: Sufyànke gi mooy jubbënti dundug biir gog ñi gëm, ak def leen ñuy mat ci maanaa, ak àggale jaam bi ci jikkó yu baax yi, ak jegeel leen Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ci melo wii nag moom xamxam la buy àggale ci xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Way wu siiw wi aju ci sufyànke gi wow sërĩñ Ibraayima Afàndii sërĩñub saawiyë bu «Oglaanlari» bi ci kàrceb «Aaq Saraay» mingi nuy leeralal sufyànke gi di ko xamle. Bokkna ci xamle yii nag:

“Sufyànke gi mooy nga summiku ci njëlbéen gi ci sag nekk gi ñuy lamb di ko daj ta nga def ko sa buurub xol ci muj gi.

Sufyànke gi mooy nga taawu ci sa jëmm jépp waru garu buum gu dëgër gi ta ngay jëmmël laayay njéggël yi.

Sufyànke gi mooy jëflëntéek bindéef yépp ci tur wu màgg wi ta nga doon Alquraan juy dund di dox ci kaw suuf si.

Sufyànke gi nag bu nu ko xoollee ci xamle yii mooy laabal xol bi ci tér yi ñuy gis ak yi ñudul gis, ak fàggu jikkó ak melo yu rafet yi.

Ta mooy farlu ngir dund diiné ciy jikkó akug leere ci anam gu dëppóo ak dëggdëggëm. Sufyànke gi nag beef ko jàppee nii mooy àgg cig ñor akug mat ci gis gis guy ëmb bóot yi ak ikam yi

ak bir yu nëbbu yu kawe –yi ci xewxew yi ñuy dégg aka gis ak yi ñudul dégg aka gis- ak yi xel rekk dul doy ngir lijenti ko.

Ta mooy farlu ngir beddi ngàntul bakkan –ta moom gállankoor la ci lu wér- liy tee xol bi di waaru aka yéemu ci céri dundug ruu yi dul jeex.

Maanaam daal sufyanke gi mooy jéggi bëggbëgg ak xemmemtéefi yaram yoy bannex yiy tëj ruu. Bu lóolu jàllee yit mooy mboolem xamxam yi ak tolluwaay yoy biir yi ak yëgyëg yi ak feeñu yu xol yiy dëgërël gisug dégg yu nëbbu yi ci dëggdëggi xewxew yépp, ak xëti jàngé ci xewxew yi ak xel mu rafet miy topp ci ginaaw dëgg yooyee ci doxaliinu xam Yàlla.

Sufyanke gi nag beef ko jàppee nii mooy jaxasook dundug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc gu bàrkeel gi ta mottliku ci, biir ak bitti, ta defe ko ci mbëggéel gu yaatu, ndaxte loola mooy feeñu yi feeñ ak yi nëbbu yoy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc maanaam aw meloom.

Lóolu moo tax nag amub xaaj ci dundug ruu gu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc mana nekk, ta na muy ame mooy nga nekkak moom ci wàllug ruu. Budee ci weneen waxiin nag sufyanke gi mooy ngëm gu bennook cofeel ak jaamu Yàlla giy àggale ci ñeewant ak refet jikkó.

Liy tënk bi nag moodi ne sufyanke gi toqqi ab lay la yoy leer yu tàppewu ci xol yi feese mbëggéel ta tàmbli ba ñuëfee ruu ca Aadama Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc àgge cig mat ci Yónéntab mujjug jamono *Muhammad* Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc.

- **Alton Ulug:** Ndax dananu mana jàpp ne jukkoo gu dëgër gi nekkoon ci kepparug sufyanke gi diirub ba nit amee ba leegi li

tax musotti mooy dundug ngëm ak xam Yàlla gu sell gi ñudund ci biir xamle yooyee nga nu baaxe?

Ta ci dëggdëgg sax sufyànke gi tay jii na mumeloon démb –li ñu koy daw daw leeg leeg ngir ay tuuma yu ñutay- bis bu jáll rekk nit ñi dañuy gënë yëg aajo cig amam ci biir ëttub ligéeyub Lismaam bi. Ñu bari ci jullit ñi ak ñi dul jullit nag seetlunañu ag jokkoo guy yokk àndak nattuwaay bii ñumana tuddé “**wàllug biir gu Lismaam**”. Yan kon ñooy sababi jokkoo gii?

- **Ki taalif tééré bi:** Sufyànke gi daal day jëmélé nit ki ci ruu, tay ubbil ruu gi yoonu dal gog biir gu déggóok waajtaayu nit ki. Lii moo tax nag lépp lu aju ci bakkanub nit akug ruuam doon leef di yittéwóo.

Maanaam daal digénté yépp yi jaam bi di jaar ci tukéem bu biiré bi ak dund yi amug lëkkélóo ak moom yépp ak junniy junniy nekkiin aki mujj yi mudund dañuy aju ci bir yeef manula takk, yu mel ne am kàttanug xam nekkug Yàlla Mu tedd mi ta màgg Moom miy Boroom bindéef yi ak xam Ko ci xol, ak jaamu Ko Moom Mu tedd mi ta màgg.

Bir yu mel ne yii nag ñoo tax sufyànke gi –nga xamne day waxak nit kune ci mbooloo mi- day tee néew doole ak tàyyeel ci waxtuy noflaay ci wàllu koom koom ak jëfléntéy nit ñi, day yokk yit cawarteg biir di tax muy wéy baña taxaw.

Ci geneen wàll yit day ubbi palanteer bu kawe bu tiim xol yu xëj yi ngir xëccóo yoy waxtu yu jafe yi feese tooñ ak noteel, di leen def ñuy noyyi noo yu leer yoy feeñu gi. Day doon yit garab ngir xol yu gaañu yi, ak ndox muy dundël xel yu sonn yi ak ruu yu mar yi.

Sufyànke gi, ci geneen wàll yit, kaaraange la ci woru ak rëy ak naw jëf, akug jàngal ag woyof ñi àgg ca njobbaxtan la ci jikkó

yu rafet yi ak ci jaamu Yàlla. Ta yit day may jaam ñi xëj ci déegi bákkaar liy tax ruu mucc lu mel ne bale ak jéggé ak yërmëndé ju yaatu. Ci misaal, bokkna ci li sax ci taarix am gu sufyànke gi am doole ak feeñ gu ñu bari ci sufyànke yu mag yi feeñ ca jamono joojee toppoon ca congug Mongool ya, ta amewoon na ca loola ak dalal akug dëfël ca rëññrëññ ya waraloon fitnë ak yàqq ga yëngëlóon Anaadóol gépp ab diir.

Ndaxte sufyànke gi day maas kurā xol bi, di ko dundélé ag nangu ci bir yi xel dul doye. Yu lënt yi dañuy feeñe di leere feeñu yi ci xol bi yi mel ne ag wuññi akug xamle gu dëppóok Alquraan ak Sunnë.

Xayna sax baat yooyee yoy *Muhammad Hamíd al- lāh* miy kenn ci woroom xamxami Lislām yu ràññiku yi ci qarṇu bii nuy dundé ta jeexal dundëm gépp ci tasaare Lislām, rawatina ci taalifam yi mudéf ci làkki réewi sowu yi. Ta ay baat lañu yu am maanaa ta mana leeral ba àgg cib dayo. Mingi wax naa:

“Di àttee lépp xel mooy yoon wi ma yaroowoon. Ta gëstu yi aju ci xamxamu yoon wi Yàlla tërël dama ko daan jàppe luy bañ lépp leef manuta xamle ta saxal ko ci anam gu xel di nangu. Wóorna ne yit li daan tax madaan def faratay Lislām yi mel ne julli ak woor mooy yoon wi Yàlla tërël waaye duwoon sufyànke gi.

Damadaan wax ci sama xel yit naa: Sama Boroom di sama soppe daal mooy Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ta digëlṇa ma madéf bir yii. Kon nag warnamaa def wari gar yooyee. Bu lóolu jàllee yit àqq ak waru gar dañoo lëkkélóo. Ta Yàlla Mu tedd mi ta màgg da maa digël “ngir majariñu ci bir yii». Kon nag li ma war mooy masant ko.

Ab diir mingi nii nag ba matàmblee dund ci réewum tubaab ba leegi ci fu mel ne Pari, ta madoon yëg ag waaru akug jaaxle. Li waral lóolu moodi ne li jañ kercen yu réew mii ci dugg ci Lislām

du xalaati woroom xamxami fiq yi walla woroom xamxami paspas yi, waaye sufyànke yi la ñi mel ne Ibnu Arabii, ak sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*. Mbir mii nag seere su fekke laa ci woon, ndax beef masaa sàkku ci man ag leeral ci mbir mu aju ci Lismaam toontu la madaan joxe ta madaan sukkëndiku ci tegtali xel daawul doy kiy laaj, waaye bu ñuy sukkëndiku ci sufyànke gi rekk mudàldi leer. Madem ndànk ndànk ba manatumaa jeexiital ci wàll gii. Leegi nag gëmnaa ne liy ligéeyal Lismaam tay jii ci Tugël ak Afrig du jaasi walla xel, waaye xol la –maanaam sufyànke gi- na mudemewoon ca jamonoy *Qazân Khân* ginaaw yàqq ga *Hulâkú* sababoon.

Ginaaw lii ma gis nag laa tàmbli di jàng yenn taalif yi ñubind ci wàllu sufyànke gi, lii nag ubbina gëti sama xol, maxam ne yit sufyànke gi nekkoon ca jamonoy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak yoonu sufyànkey Lismaam yu mag yi yittéwóowutóon wax rekk , walla bir yu amul maanaa yi, waaye kay dadaan jaar ci yoon wi genë gàtt digénté nit ki ak Yàlla Mu tedd mi ta mág, ta dadaan gëstu luy yokk nit ki di ko jémé kanam.

Nit nag day gëstu sababi wari gar yi ñu ko sant. Waaye leeral lu ñudul làmb di ko daj ni ñuy leeral lu ñuy làmb di ko daj day tax nusori jublu gi, leeral yi ñudul làmb di ko daj nag ñooy li xelum nit ki di dale¹³”.

Kàddu yii nag dañuy leeral ne sufyànke gi mujjna am solo su mag lool ci sunu jamono ji jafe jafey jëfléntéy nit ñi ak yoy koom koom yi yokke li nuy àgg àgg ci njobbaxtan ci wàllu xamxam ak xarala ta nit soppiku ci doon luy nuru ab wiis cib mësín.

13. Muhammad ‘Aóió Lahbâbi, Nitég Lismaam, tekkig Ismâ’il Haqqî Aqin, xëtu 114 ak 115, joxañub 8, Istàmbóol, 1972. Joxañ bii nag mooy bataaxel bi Muhammad Hamíd al- lãh bindóon ki tekki tééré bi ci 27 sebtàmbar 1967.

Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal-2

Ɔdaax sufyànke gi lu manuta ñàkk la?

Ku jàpp ne sufyànke gi daal amul njariñ ta du lu manuta ñàkk mingi mel ne ku jàpp ne jikkó ak ragal Yàlla ak xam Yàlla ak sellal bakkan ak laabal xol ak àggug njaame gi ci maqaamam rafetal jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg duñu yu manuta ñàkk.

SUFYÀNKE GI LI TÀMBLEE CI NGËM BA CI RAFETAL-2 NDAX SUFYÀNKE GI LU MANUTA ÑÀKK LA?

- **Alton Ulug:** Deefna déggé ci li ngeen wax bu leer ne doxaliinu sufyànke gi amna solo ci jottli Lislām. Ca anam googee nag bu nulaajoon ne: lan mooy mbóotum meññiitum doxaliinu sufyànke gi ci am jeexiit yu baax yu bari ci jottli Lislām ak mottli ak gindi nit ñi muàndandoo ak jottli Lislām?

- **Ki taalif tééré bi:** Wàll gi am solo ci sufyànke gi ci sunu jamono jii daal moodi ne aw doxaliin la akuw yoon weef mana topp man koo jëfëndikóo ko ci defar nit ñi. Ndax àtte yi feeñ yoy yoon wi Yàlla tērēl seenug jublu mooy aar nit ñi ta teg leen ci yoonu Yàlla wu jub wi moo xam muy ame ci mbugël walla cig pay ci àddina ak ca àllaaxira.

Sufyànke gi nag, moom mi ñumana tuddé àtte yu biiré yi, day jëfëndikóo mbëggéel ak ñeewant –dolli ko ci pay ak mbugël-ngir sottal jublu googee.

Nit ñi ci sunu jamono ji nag dañuy dund ci taccu gog ruu ngir seenug sori diiné, ak seeni moy ngir topp seeni bannex ci li ëpp, ta kenn manuta weddi ne defarug ñii ak seenug mucc ci baale ak xajoo ak ñeewant la gënë mana sottee.

Ci wàll gii nag sunu jamono ji jamono la joj dëggi sufyànke gi dañu cee ame solo su mag, ni takk yiy wone aw doxaliinam aki laltaayam ame solo su toll noona.

Ni muame ci sunu réew yi ñuy xoole baale ak xajoo ak ñeewant, nóonu la numana gise ci réewi Tugël yi ag dëppélé ak ndam yu ëpp ci dam yoy maanaa yune. Yoon wi ëpp leer nag ci waxtu wune mooy ñuwon leen doxaliin yi feese ñeewant ak yërmëndé waaye du jottlee Lislām –jiy feeñug Yàlla- ci yéénéy mbugël ak mer ruu yi taccu ngir noteelug xel ak bakkan ci réewi Tugël yi.

Ndaxte nit mingi ame teraangay nekk gi munekk nit kem ag jegeem wallag soreem dëggdëggi jublu gi tax ñubind ko. Barastiku nag jógé ci màggaay gi ci dëggdëggi nit ak sell gi ñu ko mooñaale daanu ci déegub bàkkaar dafa mel ne rek daanoo ci Ajaru laswad ba ca Kaaba gu tedd ga ngir jaxasook suuf si akub pëndëm.

Manuta nekk nag nuxalaat ne yëgyëgu benn jullit dana dal bu xeer woowe daanuwoon bañ koo meral ba futt. Daanug Ajaru laswad nag dutee ñi gëm wéy di ko wormaal, ta duwàññi lu néew néew fi ko ñi gëm teg.

Safaan bi kay moo am, kon ñi gëm dañu koy teggee ci suuf, raxase ko seeni rongooñ ta njëkkénté ngir delloo ko ca bérébam bu kawé bu njëkk ba boolekoog worma ak màggal. Wormaal gii ak màggal gii nag ñeel xeer woowe mingi balle ci li muwàcce ca àjjana, kon nag looy xam ci nit ki yore bóoti:

«*ta maëf ci moom ruu gu jógé fi Man*»? (laayay 29^{ed} ci saaru Al- hijr).

Ta moo gënë tedd ci bindéef yi. Ci wàll gii nag dayob nit ak qiimaam day des cig dëggdëggëm ak cosaanam doonte sax dafa wàcc ba ci daraja ja gënë suufe ngir gu mudéf ay moy aki bàkkaar.

Ruu gog nit daal ni ko sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotëm- day nuru ndox mu leer mu set, waaye bu taqpeek jëf yu ñaaw aki bàkkaar dumana gis dara.

Bu demee nii nag dumana ñàkk nu segg ndox moomee ngir mana gis gànjar yoy maanaa yi ak leeri dëgg yi. Kon nag jublug sufyànke gi mooy jubbënti yëgyëgi yittéwóo njariñul boppam rek ak bannex ak àggale benn benn yi ak mbooloo yi cig dal ak kaaraange.

Ci wàll gii nag nit kune nu li mudéf ci bokkaale ak weddi ak bàkkaar mana toll maneesu kóo xañ ñuwoo ko jëmé cig njub di ci waxak moom jamono june.

Lii nag misaal la ci lóolu mu jógé ci jamonoy texe ja, na muame moodi ne Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dafa yónnée ca *Wahshî* ma rayoon Amsatu yàlla na ko Yàlla gërëm di ko woo ci Lislaam, *Wahshî* dàldi yónnée ci moom ne ko: Yaw *Muhammad*, nan nga may wooye ci Lislaam ta am laaya ju wàcc ci Alquraan juy wax naa:

«Ak ñi dul ñaan jeneen Yàlla di ko booleek Yàlla, ta duñu ray bakkan bi Yàlla araamal ci ludul yoon, ta duñu njaaloo. Ku def lóolu nag dana am bàkkaar. Deef koy fulël mbugël ma bis pénc ta da cay sax di ku ñudoyadil» (laayay 68^{eel} ak 69^{eel} ci saaru *Al- furqân*).

Ta man mii defnaa yatti bir yii. Ndax kon man nañu maa jéggël?

Laaya jii dàldi wàcc:

“Kudul ku tuub ta gëm ta def jëf ju baax; ñooña Yàlla day soppi seeni ñaawtéef def leen ay tuyaaba. Ta Yàlla ku mana jéggél la ku mana yërémé” (laayay 70^{eel} ci saaru *Al- furqân*).

Mubind loola yónnée ko *Wahshî*, mubind yónnée ko ne ko: Laaya ji kat dafa am ab sàrt ta mooy jëf ju baax, ta xamuma baxam man namaa def jëf ju baax walla déet, waxi Yàlla Mu tedd mi ta màgg jii dàldi wàcc:

“Yàlla de dujéggé bokkaale ko ak dara waaye dana jéggél lu àggul ca loola ku Ko soob. Ku bokkaaleek Yàlla nag sosna bàkkaar bu mag” (laayay 48^{cel} ci saaru An- nisà).

Wahshî dàldi koy bind ne ko: Laaya ji amna ab sàrt batay, ta xamuma baxam dana soob Yàlla Mujéggél ma walla déet?

Waxi Yàlla Mu tedd mi ta màgg jii dàldi wàcc:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

«Neel: yéen Sama jaam yi tooñ seen bopp, buleen naagu ci yërmëndéy Yàlla. Yàlla kat day jéggé bàkkaar yépp; Moom kat mooy ki mana jéggé ki mana yërémé» (laayay 53^{cel} ci saaru Az-zumar).

Mudàldi koy bind yónnée *Wahshî*, gisu ca benn sàrt mudàldi bég dàldi wax ne: “Yaw sama Boroom, Sa yërmëndée ka màgg!” Mudàldi dem Màddina, tuub tuub gu sell, dugg ci Lismaam. Nit ña dàldi ne: Yaw Yónént bi, nun kat li dal *Wahshî* moo nu dal! Mune: **“Jullit ñéppé ko moom”** (Al- Haythamî, xaajub 10^{cel}, xëtu 214^{cel} ak 215^{cel}).

Xayna nag liy gënë ràññale doxaliinu sufyànke –gi jàngé ci xewxew bii ak yi ko nuru- mooy ni muy xoole nit. Ndax nit ci déggiin wii dafa am feeñuy meloy Yàlla yi, mujj doon yit ku Yàlla di jëmélé waxam. Ci wàll gii nag la ame mbóot mu jógé ci Boroomam ta nekk li épp solo ci àddina si ak ci bindéef yi.

Ci lóolu nag, ni nu ko waxe ci ginaaw tuuti rek, nit ki lu mudaanu daanu ca daraja ya gënë suufe ngir def ay moy aki bàkkaar dëggdëggëm ak cosaanam day dese qiima. Waaye bu nuy wax lóolu wóorna ne jubluwunu ne sufyànke gi amul ay ténk.

Waaye li sufyànke gi di def, cig gàttal, mooy «sunug xajoo ki def bàkkaar baña wàññiku ngir bàkkaar bi mudéf, noonoo gi nuy noonoo bàkkaar ak bañ gi nu koy bañ yit baña tuxu dem ci ki def bàkkaar bi».

Sufyànke gi nag ci wàll gii mooy yoon wi ëpp njariñ ëpp meññet ci jottli Lismaam ci sunu jamono jii; ndaxte nit ñi dañuy namm fu ñutoll uuf gu leen soppey Yàlla yi di uuf ñi mel ne Abdul Qaadir Jaylaanii, ak *‘Azîz Mahmûd Khadây*, ak Yuunus Amrë, ak *Bahâ ad- dîn an- Naqshabandî*, ak sunu kilifa *Jalâl ad- dîn ar- Rûmî*, ak ñi mel ne ñoom.

- **Alton Ulug:** Xamlengeen sufgyànke gi ci li ngeen wax ne mooy defiiin wiy àggale nit ki jëlé ko ci ag ñagas yóbbu ko ci ag mat. Bu nusukkëndikóo ci dëgg gii nag lan mooy wàccuwaayu sufyànke gi ci dundug jullit bi? Ci weneen waxiin ndax sufyànke gi lu manuta ñàkk la?

- **Ki taalif tééré bi:** Laajngeen laaj bu am solo ba àgg cib dayo, ndaxte sufyànke gi day xéewël gog leer akug feeñu gog Lismaam –ci ni mutabaxoo ak lu biiré lu yaatu li mulàmboo- gog maneesu koo tàggaleek ñi gëm. Ci wàll gii nag sufyànke gi day am solo su rëy ba àgg cib dayo ngir àggale jullit ñi cig mat walla munekk jumtukaayu gindi ñi dul jullit ta won leen Lismaam ci anam gu wér.

Ndaxte xamxam yi ñubind ci tééré yépp dañuy nuru ci dëggdëgg aw jiwu. Xoolal nag ni nga xamene jiwu bu desee ca màngasiin ba rek ñubañ koo ji dudoon ludul aw jiwu doonte

dafaa am ay at. Naka nóonu yit bu xamxam yi desee ci tééré yi ñu def leen ciy kàggu rek duñu am meññet.

Ci safaan bi nag jiwu wi ñuy suul ci suuf si day màgg di rëy kem ay meloom aki jagleem. Amaana yit am ci kemb wu soppiku doon garab gu rëy lool ba àgg cib dayo. Lii nag day nuru rek jiwuw xamxam wi ñuy ji ci suufus xol bu ko defee muy def xol bune ab dër bob maanaa, bu ko defee yit muy men ay bóot aki ikam yiy dëggdëggi meññetum xamxam ak xam Yàlla.

Beef ko xoolee nii nag wàllug xamle àttey diiné yi mooy keno yi manuta ñàkk ci tabax bune, budee wàllug ragal Yàlla gi nag moom mooy nooy ak taar yiy rafetal keno yooyee di leen mottli. Sufyànke gi nag dafa boole yaari taar yii. Ci geneen wàll yit jikkó yi ak jëf yu baax yi ak rafetaay dañuy dollu ci mottleente gii, bu ko defee muy leeral di firi nit ak Alquraan ak bindéef yi, day dëgërël yit xamug wari gar yi ak def leen ci xel mu rafet mu yaatu. Ci anam gu mel nii nag la sufyànke gi dooone lu ñumana jàppe ab palanteer bob maanaa bu ñu ubbil jaam ñi ci wàllug bëgg Yàlla Mu tedd mi ta màgg ak xam Ko, ta dafa ubbikóo ci seeni xol jëm ca yéegé ga.

Ci lóolu yit sufyànke gi aajoy xol ak ruu la joj maneesu koo rééré rééré lu. Bu mbir mi demee nii nag, ag amam ci dundug jullit bune moo xam munéew mbaa mubari dëgg la gog werante manu cee am. Ci anam gu gënë leer daal fu nit nekk rek sufyànke gi leef di waxtaane.

Bu nubàyyiwul xel dëgg gii nag ba laaj ne ndax sufyànke gi lu manuta ñàkk la? Kon day mel ne danuy laaj laaj bu mel ne ndax firi Alquraan, ak àddiis, ak xamxamu paspas, ak xamxamu àtte yi Yàlla tërël, ak xamxam yi ci des yiy laltayi Lislaam, ndax yu manuta ñàkk lañu?

Ku jàpp ne sufyànke gi daal amul njariñ ta du lu manuta ñàkk mingi mel ne ku jàpp ne jikkó ak ragal Yàlla ak xam Yàlla ak sellal bakkan ak laabal xol ak àggug njaame gi ci maqaamam rafetal jëmé ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg, duñu yu manuta ñàkk, ndaxte dëgg yii yépp leef di jublu ci sufyànke gi.

Ci lóolu nag nit kiy dund dëgg yii nun danu koy jàppe kuy dund sufyànke gi doonte sax naguwwul tur wi, ndaxte ragal Yàlla ak dëddu ak rafetal ak sufyànke gi ay baat lañu yu jegee ci li ñu doon dëggdëgg ak li ñuëmb ta ñoo bokk maanaa akug jublu. Ci digg baat yii yépp nag Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc –moom miy royuwaay bi amul morrom- moo ci nekk di «*gindikati bu mat bi gënë màgg*» ñeel nit ñépp, ak saaba yu tedd yi yaru ci keppaarug yaram bu màgg bi, ta kenn kune ci ñoom jëmm ju kawé la di ab bidiw ci asamaani maanaa ag yëgyëg ak xol.

Ci geneen wàll yit àggug xol cig dal akug texe dafa lékkélóok tolluwaay bob maanaa bi nit ki àgg.

Ngir lóolu nag jaam bi warnaa am ab yar bob maanaa, ndaxte feesug xol bi ci xamxam ak xel mu rafet ak xamug nit ki dëgg yu kawé yoy diiné yi, ak matug maanaa gu jaam bi ci wàll yépp, mingi mana ame rekk ginaaw bu ñujaaree ci ab lim ci ay jaarjaar.

Ba ci yónént yi kat ñoom ñi ñuyabal ñudoon royuwaay akug gindi ñeel nit ñi dañudaan jaar ci diir bu ñu leen di waajale lu jiiu ñuy jot li ñu leen di yónni. Ndaaxte dadul mana ñàkk ñulaabal xol bi, fàggul ko ag nooy ta àggale ko ci taxawaay bu leer. Li ñuy jublu ci lóolu nag mooy xol boobee soppiku doon xol buy taataan tay xëcc ñeewant gog Yàlla ak feeñu yu maanaaye yi. Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc kat dadaan yéeg ca xuntim *Hirâ*, daan fa wéet di jaamu Yàlla lu jiiu ñu koy yónni. Musaa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit demna ca doju

Tuur wa ca Siinaa di tàggatu ci wàllu ruu lu jiitu Yàlla Mu tedd mi ta màgg di wax ak moom. Yuusufa Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc yit saxna ca kaso ba fukki at ak yaar lu jiitu muy doon kilifag Mesere, ta jéggina ca kaso boobee ay tolluwaay yoy metiit ak tàggatu ci wàllu ruu ak tegoo ay nattu. Ci nii nag la xol yu bàrkeel yooyee summikóo ba mumat sëkk ci lépp lu xol di wékku ak lépp lu ñuy wéeru ludul Yàlla Mu tedd mi ta màgg.

Ta Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc dadoon jëmmël mbóotum «*Xanaa yaatalalu ma la sab dënn*» lu jiitu muy dem ca yéégé ga, dañoo xar xolam bu tedd ba yit ngir xolam bu laab ba sangoo ndoxum cofeel ak mbëggéel, mufeese ruueg xamxam ak xel mu rafet, ndaxte Yónént bi Mu tedd mi ta màgg ca yéégé ga doon na gis xewxew yu yéemé ta tumuránke ak ay nataal yu yéemé ak bóot yoy Yàlla yu mumanuta gis ci bindëm bob nit bi.

Bufekkee nag yónént yi –ta ñooy jaami Yàlla yu ñu sellal yi-jaarnañu ci ñu segg seeni xol kon nit ñi ci des ñoo gënë aajowoo laabalug xol, ndaxte xol bu wow ñagas du mana jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Ki dara dul xeeñ kat manuta am ab cér ci xetug tóortóori xorompolle, ab weer yit bu ko pënd muurée deesu ca gise gis bu leer. Ci geneen wàll yit jaxasoo gu lu dagan di jaxasook lu araan walla lu lënt day tax deesu ko nangooti dusellati, jaxasoo gu guttub ndox mu jógé ci bët bu sell di jaxasoo ak toqqug sobe yit day tax du sellati du laabati.

Lii nag moo tax ñuwara laabal xol cig wowam akug ñagasam ta yokk yëgyëgëm akug nangoom gu maanaaye ngir musoppiku doon luy taataan bóot ak ikam yu Yàlla yi, naka nóonu yit la xol bi wara sàngoo ag nooy akug sell ndaxte Yàlla Mu tedd mi ta màgg mingi wax ci tééréem bu tedd bi naan:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

**“Bis ba alal walla doom dul jariñ, xanaa ku dikk fa Yàlla
ëndiwaale xol bu mucc”** (laayay 88^{oel} ak 89^{oel} ci saaru Ash- shu'arà).

Soppikug xol nag ba doon xol bu mucc mingi aju rekk ci fàggu yarub biir bu sell, ndaxte xol bi lu jiiu ñu di ko yar yarub biir day mel ne weñ gu sedd. Ngir numan koo def ni nubëggé nag deef koo wara tàngal ba noppi, tàggale ko ak xumaag ak tilim tilim yi, bu génnée ci dëgëraayam bi ak taram gi nag la ñu koy tàpp nooyal ko. Ginaaw jaaruwaay yii rekk nag lay mana nekke ci melo wi nubëgg. Lii ci jëmmëm nag mooy am ci xol bi, bu ñusottalul jaaruwaay yii yépp kat mat gog xol dumana sotti.

Waaye nag ginaaw bu mat gog xol gii sottée kon dundug dëgg yi –gi ñumanuta gise bët ta maneesu koo xame ci xel- danañu ko yégé xol di ko xame ci mos ko. Lóolu nag moo tax ñuwara matal ta ñoral kàttan ak xamug xol bi.

Ci biir leeral solos ñoral gii ak matal gii nag sunu kilifa *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- melalna mbirëm ba munekkee jànglekat ca daaray waa Suljuuq ja ca njobbaxtanul xamxami liy feeñ, mudàldi wax ne: “Damaa nekkoon ku ñagas. Ba bindéef –yi feese feeñuy xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg-soppikoo doon ab tééré nag, bóot yi ñu ci dencoon mujj di lu ñuy gis lu fés, ci laa melale sama mbir dàldi ne: Leegi ñornaa. Ba majeexee yit ci bëgg jëmmëm ji melalnaa sama mbir, booba laa dàldi wax ne: Lakknaa”.

Ta lii day leeral batayit ne jaam bi day aajowoo yarub maanaa bu mat ngir xol bi àgg cig mat. Li waral lóolu moodi ne nangu jaam bi Fa Boroomam wuuñig xol la gënë lëkkëlóol. Saaba yu tedd ya nag joxenañu misaal yu jëmmu yeef maneesuta takk

ci mbir mii. Ñu bari ci ñoom kat dañudaan suul seen doom yu jigéen ñuy dund –seeni xol dañoo meloon ne ay doj- waye ci biir yarub maana bu Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc lañu mujjéwoon doon màndargay yërmëndé ak ñeewant, seeni xol di tooy, seeni gët di jooy, ñujoxe seeni bakkan yit ak la ñuam ci yoonu Yàlla Mu tedd mi ta màgg akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Nun daal li nubëggë wax cig gàttal moodi ne:

Am diiné ju àndul akug sufyañke man naa nekk, waaye diiné jooju day doon ju ñuxań ponkub rafetal. Maanaam daal dundug Lismaam gu amul ag sufyañke –giy yarub maanaa- manuta àggale kenn nit ci ponk ak tolluwaayu njaame gi màndargaam di **“Jaamul Yàlla mel ne yaa ngi koy gis”**.

- **Alton Ulug:** Sama sang, ñiy jàng Alton Ulug ñu sopp ci xol sa jëmm ju tedd ji lañu, nit ñii nag dañuy jàppe seen bopp ñu texe ngir li ñu nekkandook yaw ci xol. Kon lan nga leen bëggë wax ci sufyañke gi ci mujj gi?

- **Ki taalif tééré bi:** bu weesoo li nuwax ba leegi damaa bëggë tudd ab kurél ci dénkaan ak waaraate yi niti Yàlla yi ñoyoon ta ànd ca ag dogu. Bokkna ci nag:

Sufyañke gi yarub maanaa la buy firi góorgóorlu ci fàggu jikkóy Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc. Ta mooy tolluwaayu cofeel ci jaamu Yàlla, di tolluwaayu jikkó ju rafet ci jëflénté yi. Batayit mooy jublu ci Yàlla Mu tedd mi ta màgg Moom mi sàkk bindéef yi akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ta defe ko cofeel, ndaxte soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg yi Ko def Moom akub Yónéntam Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ci digg mbëggéel gi –cig jublu akug cofeel gu sell gu dëggu- dañoo mujj doon soppey nit ñépp ba fàww.

Miin ak bëgg ñu baax ñi day defar ki gëm, ndax wàllante digënté nit ñi bokkna ci yiy ràññale kàttanug leer. Ñu baax ñi dundélé ruu yi ag nosu akug maanaaye ay nit lañu ñulaabal seen bakkan, won ginaaw yit xoyxoyi àddina yi akub taaram, seeni xol yit dañoo feese leerug Yàlla. Minanteek ñoom yit day tax jaam bi bindéef yépp di jariñu ci jéfëm ak waxam.

Mbëggéel aw rédd la wu nekk digënté yaari xol, nit ki yit day yéemu aka waaru ci mayi xol bi. Ci anam gii nag day war ci ki gëm mujëfëndikóo mbëggéel ci li muy def ci wàll gune ak jumtukaay bune.

Soppi xamxam daal def ko ag xam Yàlla mooy yoonu xam Yàlla Mu tedd mi ta màgg ci xol. Bindéef yi nag ñooy dencukaayu ikam yi ak bóot yi. Xam Yàlla nag doonul ag jàkkaarloo, waaye kay mooy xam ikma ak bóot yi.

Mucc gu xol di mucc ci ag diisam gog yaram ak sàngu gi muy sàngoo ag nooy mooy yoonu jege Yàlla Mu tedd mi ta màgg. Jullit biy dundël xolam daal day wut yoon wu muy saxe baña dee. Nit ki xolam sàngoo bannex nag moom day ñàkk melow nit kem bannex bi wër xolam.

Fondmanu jikkóy Lislàam yi mooy sopp Boroom bi Moom Mu tedd mi ta màgg ak jëm ci Moom cig sellal. Amul sikki sàkka nag ci ne ligéeyël nit ñi mooy menn màndarga mom jublu gii.

Mbëggéel mooy jumtukaay bi gënë yéemé, moom kat day soppi jafe jafe yi def leen ay yërmëndé. Ligéeyël nit ñi gi ñuy defe ci mbëggéel nag lu mu diis diis deef koy nangu ci lu yomb muy ame yit cig jàppandi. Ci jëmme jamono ji yit qiimab ligéeyël nit ñi day lëkkélóok tolluwaayu xañ gi nit ki xañ boppam ngir def ko, day lëkkélóo yit ak def ko ta jappe ko ag jaamu Yàlla.

Ligéeyël nit ñi gu sell ta dëggü nag mooy jur ag ñor ak matug xol. Xol yi àgg ci mat gii nag ñooy: “fi Yàlla Mu tedd mi ta màgg di xool”.

Turi “**Ki yaatu yërmëndé ak Ki mana yërémé**” ta ñutudd leen lu bari ci Alquraan ju tedd ji ci meloy taaram Moom Mu tedd mi ta màgg lañu bokk. Lii moo tax yërmëndé ji ak ñeewant gi soppiku doon jikkó ju cosaanu ci nit ki gëm.

Nit ki ñuxaň ag ñeewant ta xamul dëfël ak yërmëndé nit la ku ñàkk caabiy buntub màngasiinu texe bi gënë mag. Warnanoo gënë metiitlu nag ngir ñi ñuxaň yërmëndé ta xamuñu maanaam dëfël ak dimblé.

Liy waral tooñ daal mooy xaň gu ñuxaňe mbëggéel. Nit ki bëggul kat day soppiku doon mbindéef mu wow xol mu njaay àlle, ndaxte meññetum cofeelug dëggdëgg mooy ñeewant ak yërmëndé. Maneefula jàpp nag ne ab xol walla am réew ci kaw suuf dana tēju ba të ag ñeewant ak yërmëndé, ndaxte bu jant bi manoonna ñàkka endi ag leer akug nugg kon ruu yu am kàttan yi danañu mana baña yërém baña dëfël bindéef yi.

Tuxaleefna nag jëlé ci *Al- hallâj* boroom wàccuwaay bu amul moroom bi ci xol yi ko sopp ne joxena misaal mu mag ci jiiitël njariñu ñeneen ñi ci xol ba muy ñaan Yàlla di Ko toroxlul di wax naa: “*Yaw sama Boroom, yàlla nanga baal ki may sànni xeer lu jiiitu nga may baal*”.

Bu nubëggée xam sunu daraja ci yoonu maanaa wi dananuy wara settantal sunuy jikkó ak sunuy nekkiin ak sunuy jëf.

Yittéwóo gu nit ki di yittéwóo mbirum boppam rekk akug puukéréwu ñooy káseeru yoonu maanaa wi. Ta nattoonañu Ibliis ag dàkku akug pert ngir yëg gu muyëg ag puukéréwu akug naw jëfëm.

Sunu sang *Jalâl ad- dîn* –yàlla neef sellal mbóotam- mingi wax ne: “*Lu am solo la nga am melow fêlóor, maanaam nga doon ag fêlóor ñeel àddina sii sépp, di leen uuf ci biir lolli bi, di leen fàtteloo bugëli nawet bi, ta bañ koo nekk ngir ñugis ay dëgëm aka metiitlu ne moom*”.

Xayna yit laabiireg kilifa gii di *‘Abd al Khâliq al- Kujduwânî* gu am qiima gi ta aju ci mbaaxug ruu ak yu taaruy jikkó yi mooy yoon wi gën ñeel xol bi di wi gënë rafet yit ngir yoonu sufyànke wi bi muy wax naa:

“*Ée sama doom, lii mooy sama ndénkaan li jëm ci yaw: Nanga am xamxam ak teggiin ak ragal Yàlla ci sa tolluwaay yépp. Nanga jàng téeréy mag ñu baax ñi, ta wéy ci yoonu njabootug Yónént bi Yàlla na ko Yàlla dolli xéewël ak mucc ak mbooloom ahlu sunnë. Nanga jàng fiqq ak àddiis ta daw sufyànke yu réer yi. Nangay taxawal say julli foo toll àndak mbooloo mi. Boo yëgée ag bëggë siiw ci sa xol bul nodd bul jiité julli yit. Nanga sori ag siiw sa kem kàttan; siiw kat gaaf la. Bul kawé kawelu mucc, waaye kay saxalal sa bopp cig woyof. Bul féetéwóo ligéey boo dul mana taxawe ngir lu mu féeté kaw sa kàttan.*

Bul dugg ci jëfi nit ñu séqqul ak yaw dara. Bul taxawandoo walla ngay toogandoo mucc ak kàccoor yi, ta nangay sàmm ag digg dóomu ci mbir mune. Nanga moytu tand ak njort, ta bul woru ci dégg baat bu neex, ndaxte lii day lëndëmël ruu, di xëcc ag naaféqq ca mujj ga. Lii lépp nag bu mutax nga weddi baat bu neex; ndaxte nodd ak Alquraan ji ñuy jàngé baat bu neex day dundël xol yi ak ruu yi. Nangay lekk tuuti, di wax tuuti, di nelaw tuuti. Nangay daw ñi gàtt xel ak ñi sàggan ni ngay dawé gaynde.

Nanga tànn beru ci jamonoy fitnë. Nanga sori ñiy tontu ci diiné ngir sàkku njariñ bu ko defee ñuy sànk seen àddina, ak ñi woomal tay rëyrylu, ak ñi xamul. Nangay lekk lu lew tay moytu yu lënt yi,

ta nanga ɲoy ci ragal Yàlla booy dugg cib sëy; ndax safaanub lóolu ɲoy ci àddina la ta wuuteek diiné la ca yoon woowee.

Bul ree lu bari, ta nanga def sa ree muy muuñ baña doon xàqqtaay, ree ju bari kat day ray xol. Waaye bul doon ku ñëgg xarkanam, ndaxte muuñ ab sarax la. Nanga xoole nit kune bëtub ñeewant, ta bul xeeb kenn.

Bul ëppël ci waaɲtaay ak taaru gog bitti. Nangay sol lu yam lu rafet; ndaxte yittéwóo liy feeñ ci bitti ci gentug biir akug yàqqoom lay jógé. Bul di werante ta bul sàkku lenn ci kenn.

Nangay doylu bañ di aajowoo nit ñi, nanga doon ku woomal cig doylu ta nanga sàmm sag wegu. Nanga màggal ta weg ñi la jàngal yar la bàyyi jeexiit ci yaw, nanga leen ligéeyal ci sa ruu ak ci lépp loo am, ta nanga def sa mbir ne seen mbir. Ñi sàggan ñi leen di ñaawal ta duñu leen wormaal nag duñu am li ñubëgg. Bul jeng jëm ci àddina ak ay gaayam yu sàggan yi.

Nanga nooyal sa xol ci naqarlu ta tooyal say gët ciy rongooñ ngir sa yaram am kàttanug jaamu Yàlla. Summil sa jëf ta wéeru ci ñaan ta ànd ak ñu baax ñi.

Nanga def ag woyof muy sa mbubb. Nanga def xamxami diiné yi feeñ ak yi nëbbu ñuy sa ndayi alal. Nanga def sa kër muy jàkka walla lu jege loola kon dang

Bokk ci soppey Yàlla Mu tedd mi ta màgg».

Yaw Yàlla, yàlla nanga nu boole ci ñiy tènku ci laabiiré yii ak dénkaan yii. Aamiin...

LI CI TÉÉRÉ BI ËMB

Ubbitég tééré bi.....	5
Noo yu mujj yi 1.....	17
Noo yu mujj yi 2.....	33
Noo yu mujj yi 3.....	49
Fàttliku Yàlla di Ko tudd ci bindéef yi ak waxtuy njël yi.....	65
Alquraan ak xalaat 1.....	81
Alquraan ak xalaat 2.....	95
Alquraan ak xalaat 3.....	111
Tuub ak rongooñi bët.....	129
Ñaan.....	145
Woote jëmé ci dëgg ak yiw 1.....	159
Woote jëmé ci dëgg ak yiw 2.....	173
Jiitël njariñul ñeneen ñi.....	189
Doylu.....	203
Jikkóy yaxantu.....	219
Leble ngir Yàlla ak def alal ci yoonu Yàlla	235
Bor ak leb ci jëflënté yi digënté nit ñi.....	251
Xaritoo.....	275
Aah! Ana matal kólléré gi?.....	293

Doonal nit kuy misaal ku bokk ci ñi gëm	317
Dogal bi aki bóotam.....	331
Musaa Afàndii li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal.....	349
Lu aju ci tééréb Sufyànke gi li tàmblee ci ngëm ba ci rafetal....	361
Ndax sufyànke gi lu manuta ñàkk la?	375

